POLITIČKO DJELOVANJE HRVATSKE SELJAČKE STRANKE U EMIGRACIJI OD 1945. DO 1990. GODINE

TEPEŠ, IVAN

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:602462

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski studiji

Ivan Tepeš

POLITIČKO DJELOVANJE HRVATSKE SELJAČKE STRANKE U EMIGRACIJI OD 1945. DO 1990. GODINE

DOKTORSKI RAD

Mentori:

Dr. sc. Marina Perić Kaselj

Prof. dr. sc. Mijo Korade

Zagreb, 2018.

University of Zagreb

University Department of Croatian Studies

Ivan Tepeš

POLITICAL ACTIVITY OF THE CROATIAN PEASANT PARTY IN THE EMIGRATION FROM 1945. TO 1990.

DOCTORAL THESIS

Supervisors:

Marina Perić Kaselj, PhD

Prof. Mijo Korade, PhD

Zagreb, 2018.

PODACI O MENTORIMA

Dr. sc. Marina Perić Kaselj, viša znanstvena suradnica. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na odsjeku za sociologiju. Magistrirala je na Fakultetu političkih znanosti „Komparativna politika“, a doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju. Od 1999. godine zaposlena je na Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu u statusu znanstvene novakinje, u zvanjima: asistentice u razdoblju od 1999. do 2010. godine i više asistentice od 2010. do 2012., a od 2012. godine kao znanstvena suradnica u društvenim znanostima, znanstveno polje sociologija. Od listopada 2016. obnaša dužnost v. d. ravnateljice Instituta za migracije i narodnosti. Članica je Hrvatskog sociološkog društva (HSD), Hrvatskog etnološkog društva (HED), Nacionalnog odbora za povijesne znanosti Matice Hrvatske. Aktivna je suradnica Hrvatske matice iseljenika u Zagrebu i Splitu. Autorica je oko četrdeset znanstvenih radova, jedne stručne knjige, jedne znanstvene knjige, urednica triju zbornika i dvadesetak stručnih radova. Bila je organizatorica, koordinatorica i moderatorica nekoliko okruglih stolova, međunarodnih znanstveno-stručnih konferencija i tribina. U svrhu popularizacije znanosti na temu iseljeništva sudjeluje u različitim radijskim i televizijskim emisijama, kao i člancima u stručnim publikacijama i časopisima.

Prof. dr. sc. Mijo Korade, rođen je 1947. godine. Školovao se u Zagrebu, gdje je završio filozofiju i teologiju na filozofsko-teološkom Institutu Družbe Isusove. Crkvenu povijest studirao je u Rimu na Sveučilištu Gregoriana, gdje je doktorirao 1988. godine. Stručno se usavršavao na Sveučilištu Gregoriana u Rimu i Universitaet Wien u Beču iz područja povijesne znanosti. Kao povjesničar radio je na Institutum historicum S. I. u Rimu, kao profesor predavao je na Filozofsko-teološkom Institutu u Zagrebu, a suosnivač je i prvi pročelnik Hrvatskoga povijesnoga instituta u Beču. Od 1996. godine radio je na Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu kao voditelj projekata „Hrvatska latinistička historiografija“ i „Historiografija hrvatskog redovništva u 17. i 18. stoljeću“ i „Civilna Hrvatska ranog novovjekovlja. Društveni, politički i kulturni odnosi u svijetlu novih izvora“. Od 1997. predaje na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Bio je pročelnik Odjela za povijest i nositelj kolegija Hrvatski pedagozi: prosvjetiteljstvo, Metodika područja humanističkih znanosti (povijest), Praktične vježbe područja humanističkih znanosti. Godine 2006. promaknut je u znanstveno zvanje znanstvenog savjetnika za polje povijesti u području humanističkih znanosti te u naslovnog redovnog profesora. Sudjelovao je na brojnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu te je objavio više znanstvenih i stručnih članaka u hrvatskim i međunarodnim časopisima.

SAŽETAK

Cilj ovoga rada je prikazati i analizirati do sada vrlo slabo istraženo političko djelovanje Hrvatske seljačke stranke (HSS) u iseljeništvu od 1945. do 1990. godine, koje je promatrano kronološki s tri aspekta. Iz aspekta djelovanja HSS-a među hrvatskim iseljeništvom i iseljeničkim organizacijama HSS-a, aspekta djelovanja HSS-a u antikomunističkim organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe te aspekta odnosa HSS-a sa srpskom i slovenskom emigracijom, a na osnovu kojeg se vidi razlika u vodstvu HSS-a o načinu rješavanja hrvatskog pitanja. Prikaz djelovanja vodstva HSS-a u iseljeništvu doprinos je stranačkoj povijesti HSS-a koje do sada nije bilo istraženo. Doprinos je rasvjetljavanju djelovanja hrvatske političke emigracije i narušavanju predrasuda o hrvatskoj političkoj emigraciji kao ideološki jednoobraznoj, ekstremnoj i radikalnoj. Rekonstrukcija djelovanja HSS-a doprinos je i povijesti srednje i istočne Europe u razdoblju Hladnog rata, s obzirom da je potpora SAD-a antikomunističkim organizacijama emigranata s tog područja, u kojima je sudjelovao i HSS, bila dio američke vanjskopolitičke strategije u hladnoratovskom sukobu sa SSSR-om. Rad prvenstveno prati političke aktivnosti dva vodeća čovjeka HSS-a, Vladka Mačeka i Jurja Krnjevića, koji su se nadali da će se uz pomoć Zapada vratiti na političku scenu u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Rad je najvećim dijelom rezultat analize i sistematizacije neistražene dokumentacije jugoslavenske tajne službe, neobjavljene i objavljene pisane korespondencije vodstva HSS-a i tekstova u glasilima iseljeničkog HSS-a.

U hrvatskom iseljeništvu vodstvo HSS-a bilo je cijenjeno zbog velike izborne potpore unutar hrvatskog naroda i zbog prihvaćanja HSS-a u zapadnim međunarodnim krugovima. Stoga je vodstvo HSS okupljanje iseljeništva vidjelo jedino unutar HSS-a pa je svoje djelovanje među hrvatskim iseljeništvom prvenstveno temeljilo na radu s iseljeničkim organizacijama HSS-a diljem svijeta. Vodstvo HSS-a nije bilo sklono inicijativama okupljanja iseljeništva, osim u organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade od 1946. do 1949. godine.

Djelovanje vodstva HSS-a u organizacijama političkih emigranata iz srednje i istočne Europe karakterizirala je izrazita antikomunistička retorika i kritika jugoslavenskog režima. Maček je jedinu snagu za rušenje komunizma u srednjoj i istočnoj Europi vidio u seljaštvu pa je HSS i bio najaktivniji upravo u Međunarodnoj seljačkoj uniji.

Maček je u emigraciji bezuspješno pokušavao sklopiti sporazum sa srpskom i slovenskom emigracijom te je bio skloniji rješavanju hrvatskog pitanja u jugoslavenskom okviru za razliku od Krnjevića koji je bio protiv sporazuma sa Srbima i zastupao je ideju o neovisnoj i samostalnoj hrvatskoj državi izvan Jugoslavije. Nakon Mačekove smrti 1964. godine Krnjevićevi stavovi postali su jedina službena politika emigrantskog HSS-a.

SUMMARY

The aim of the study is to show the political action of the Croatian Peasants' Party '*Hrvatska seljačka stranka'* (HSS) in the diaspora in the period from 1945 up to the year 1990 which until now has been poorly investigated. The political action of the HSS is observed chronologically according to three aspects, these being, from the point of view of the activity of leadership of the HSS within the Croatian diaspora, the aspect of activity of leadership of the HSS in the organisations of emigrants from Central and Eastern Europe which were operated under the political and financial patronage of the United States of America and the aspect of cooperation with political emigrants from Yugoslavia. The leadership of the HSS was directly governed by its two dominent leaders: the president of the HSS, Vladko Maček and the Secretary General Juraj Krnjević. Both having emigrated out of the Former Jugoslavia. Macek's first emigrated in May 1945 to Paris where he lived and worked until August 1947. He then emigrated to Washington where he lived and worked until his death on 15 May 1964. Krnjević immigrated to London in April 1941 where he remained until his death on 8 January 1988.

The actions of the leadership of the HSS's in the Croatian diaspora was demonstrated primarily on the basis of the unexplored material of the Yugoslav secret service, published and unpublished written correspondence of the HSS leadership and HSS's emigrant newspapers.

An overview of HSS's political activity in the period from 1945 to 1990 contributed to a better understanding of the work of the HSS leadership in emigrant conditions. The aforementioned time period in the reconstruction of HSS's history until now remained unexplored, given that historiographic research of the HSS was previously focused on the period of the first half of the twentieth century, when the HSS was at the height of its political activity, the Second World War and the first post-war years in Croatia.

Analysis of the actions of the HSS in the diaspora from 1945 to 1990 has also contributed to a better understanding of the impact of Croatian political emigrants in general, given that the HSS was an important factor in the Croatian political diaspora. The HSS worked among the Croatian diaspora primarily through the wide-spread network of its emigrant organisations in North and South America, Europe and Australia. The leadership of the HSS enjoyed a great reputation within the Croatian diaspora and among Croatian political emigrants for two key reasons, first because the HSS leadership had political legitimacy based on the votes received by Croatian people in elections in the interim period, and secondly because Croatian emigrants were aware of the support that the leadership of the HSS had among the political

factors of the western democractic countries, as opposed to the part of the Croatian political diaspora that was compromised by cooperation with the Nazis and fascists during the Second World War. The leadership of the HSS was well aware of these factors, which made it difficult for the participation of the HSS in the constant efforts of the Croatian political diaspora towards gathering into a unified organisation. Namely, the leadership of the HSS, during all periods of emigration, felt that the HSS was the only legitimate representative of the Croatian people and that the Croatian diaspora and Croatian political emigrants could only be brought together on the basis of the HSS program and within the HSS. Such an exclusive stance was the reason why the leadership of the HSS only participated in one period in the gathering of organisations of Croatian emigrants, and that was in the first postwar years from 1946 to 1949, in the organisation of the United Croatians of America and Canada. Maček's activity in this gathering of Croatian emigrants was also related to his anti-communist work to suppress the sympathy of Croatian emigrants for communism and the new Yugoslav regime. At the gathering of the Croatian emigrants, the leadership of the HSS presented the problem and the political emigrants who were connected with the Ustasha movement and the movement for an Independent State of Croatia '*Nezavisna Država Hrvatska'* (NDH) did not want political cooperation with them.

Given that the HSS throughout the whole emigration period acted independently within the Croatian diaspora, its work was based on encouraging the activities of its own emigrant organisations and their mutual cooperation. The most materially and financially organised were the HSS organisations from Canada, whose financial resources were largely the financial backbone of the HSS leadership in the diaspora. The HSS leadership has since the late 1950s convened party congresses, first in Europe in 1957 and 1960, and from 1969, they were known as the World Congress of the HSS, attended by delegates of the HSS organisations from around the world. In 1980, the Central Committee of the HSS was established, which has since then been the largest party body and which took over the leadership of the party after Krnjević's death in January 1988. Emigrant HSS organisations suffered great and irreparable damage following the February 1979 conflict which broke out between Krnjević and the president of the Canadian HSS, Mladen Zorkin, which was reflected by a division among members and lead to lengthy court disputes and party rupture.

In 1953 as part of its activities among the Croatian disapora and under the sponsorship of the HSS, the Federation of Free Croatian Workers (FSHR) was founded which since 1961 had the prewar title of the Croatian Workers' Union (HRS). This organisation which served in the HSS demonstrated that they represent the interests of the workers as well as the peasants and that HSS was not only a peasant party. The leadership of the HSS was aware that the

workforce in Croatia after 1945 had grown numerically, and also the vast majority of HSS members in the disapora belonged to the working class.

Regarding the attitude towards the political power of the Croatian diaspora, Maček and Krnjević shared a common view regarding the question of the political change of the situation in Croatia and Yugoslavia, that they will have a decisive role for the Croatian people in their homeland and that the diaspora will only support the people in their homeland. With regard to such attitudes of Krnjević since the beginning of his emigration, he proactively worked from the diaspora towards the homeland, while Maček did not engage in such activities. Krnjević's political activity from the diaspora towards the homeland lasted permanently throughout his emigration period and consisted of maintaining ties with HSS officials and sympathisers in the homeland and sending propaganda material to the homeland.

Presentation of the until now unexplored political activity of the HSS in the diaspora is complemented by part of the political history of Central and Eastern Europe in regards to the HSS leadership co-operating with political emigrants from that part of Europe and acting in joint organisations based on the fight against communism. In this context, the historical work of the HSS leadership becomes part of the history of the Cold War from the perspective that this political and financial support to diaspora organisations formed part of the United States of America's foreign policy strategy in the Cold War bid with the Union of Soviet Socialist Republic. Precisely for American foreign policy reasons, the HSS and other emigrants from Yugoslavia had a special status in relation to other emigrants from Central and Eastern Europe, from 1948 when Yugoslavia, regardless of the communist political system, had a special position in relation to other communist countries.

The most significant activity of the HSS leadership in disapora organisations was related to the action of the International Peasantry Union (MSU). Vladko Maček was one of the founders of the MSU in 1947 and the vice president of the MSU until the end of his life 1964. Maček and the HSS leadership acted in the MSU in order to present to the international public their program and criticism of communism and the then Yugoslav regime. Maček considered communism and Marxist materialist ideology as a counterclaim to peasant ideology, and peasantry was considered the only force in the region of Croatia and Central and Eastern Europe which was capable of collapsing communism in that area. Maček and a part of the HSS group were also connected to the American National Committee for a Free Europe / Committee for a Free Europe (NOSE/OSE), from which came financial and political support from the US State Department and the US intelligence agency, the CIA.

At the same time Krnjević in Europe joined the work of the European Movement and the European federalists, whose work was attended by leading Western European politicians at that time, who also enjoyed American support and advocated for a united Europe. The HSS leadership's role in the organisations of emigrants of Central and Eastern Europe had been passivated since the early 1970s, considering that from that point the US financial and political support had declined, and in 1971 stopped as did the work of the OSE, which financially supported the work of emigrant organisations.

This work also covers the, until now, poorly researched part of Maček's activities regarding the question of cooperation and attempts to enter into negotiations with Serbian and Slovene political emigrant communities, where it was visible that Maček's endeavours to reach an agreement and solve the Croatian question in the Yugoslav framework was modelled on Banovina Croatia. Maček considered that only a joint Serbian-Croatian cooperation could bring down the communist regime in Yugoslavia, and he also felt that Croats needed to insist on the agreement, otherwise he was afraid that the Western democratic countries would blame Croatians of failing to reach an agreement and the collapse of Yugoslavia would allow the territorial division of Croatia by it neighbours, primarily Italy and Hungary, and on the basis of experience with various contracts from the first half of the twentieth century, beginning with the secret London Treaty of 1915 until the Treaty of Rome in May 1941. Maček was aware of the fact that the US and Western countries were not inclined to partition Yugoslavia into smaller states and generally create smaller state units in Central Europe. The most intense of Maček's activities pertaining to the achievement of agreements with the Serbian and Slovene political emigrant communities, were in the first post-war years, while that activity disappeared in the early 1950s. There were more reason for the failure to reach agreement, primarily the reasons lay in various solutions around the concept and content of the agreement and about the territorial delimitation between Croatia and Serbia, as well as the fact that the Serbian political emigrant community was divided and did not have authority with great political support from the Serb people in the same manner that Maček and HSS had from the Croatian people. There were still over the years emigrants from civilian parties of pre-war Yugoslavia who increasingly raised the question of of their own legitimacy in the representation of the people in whose name the agreement should be signed. Furthermore, in favor of the failure to reach an agreement, the Yugoslav secret service also acted in accordance with its capabilities. The issue of reaching an agreement also existed within the HSS, with respect to this issue Krnjević disagreed with Maček. Presumably the most influential reason why Maček did not arrive at an agreement with

the Serbs and Slovenes and that the establishment of a joint Yugoslav diaspora committee was lacking in support from the US was because of the efforts to maintain good relations with Josip Broz Tito and Yugoslavia after 1948 when Tito broke away from Stalin. In the event of a failure to reach an agreement with the Serbs and Slovenes, Maček viewed as the final solution, an independent Croatian state with which was always emphasised that the state did not exist for its own purpose, but it could be sustainable only if all human and social rights were guaranteed, and not if it is governed by dictatorship and terror over the population. Maček's views on how to solve the Croatian question were shared by a part of the prominent HSS leadership led by Branko Pešelj and Ilija Jukic, who in March 1963, with Maček's knowledge, signed a joint document with a part of the Serbian and Slovene political emigrant communities, under the title Proposed Draft Democratic Alternatives, in which the Yugoslav constitution proposal was defined, and that Croatia would remain within the Confederation of the Yugoslavian community.

Maček's attitudes, and the views of a part of the prominent group of the HSS, were in opposition to the views of Krnjević, who opposed agreement with the Serbs, and saw the solution of the Croatian question in a stand-alone and independent Croatian state. Krnjević considered that Croats and Serbs could live in peace only if each nation had their own independent state, and if in independent Croatia was the guarantee of political as well as economic stability. Krnjević considered Yugoslavia as a Serbian hegemonic creation in which Croats did not have the same rights as Serbs and equalled Tito's Yugoslavia with Karađorđević's pre-war Yugoslavia. Krnjević's attitude to the resolution of the Croatian question and the agreement with the Serbs became the only official position of the HSS after 1965, since Krnjević, after Maček's death, took over the leadership of the HSS and removed the prominent members of the HSS who promoted the survival of Yugoslavia. Just before the end of Krnjević's life in 1987, the Central Committee of the HSS, at the HSS World Congress, re-approached Maček's requirements of discussion and agreement with the Serbs and Slovenes.

The only concept of the solution to the Croatian question in which Maček and Krnjević agreed on was the creation of a Central European Community of states and nations on the territory of the Baltic, Adriatic and Black Sea, within which the Croatian state would also be located. This type of concept was also represented by emigrant organisations from Central and Eastern Europe where Maček and Krnjević were active, behind which the US stood. The concept of the Central European Community was more strongly advocated by Krnjević in the late 1940s and 1950s.

Maček's and Krnjevic's opinions differed in relation to the question of the territorial scope of Croatia, which was primarily related to the issue of Bosnia and Herzegovina (BiH) and Muslims from BiH. Maček was more inclined to the solution that would divide BiH into the borders of Banovina Croatia, although Maček considered Muslims to be Croats of Islamic religion, and at the same time he felt that Muslims from BiH had developed their own national consciousness and wanted an independent BiH. Unlike Maček, Krnjević considered that BiH, as an autonomous unit, was part of Croatia, and the Muslims from BiH were considered exclusively Croats of Islamic religion.

Following this, the presentation and analysis of the HSS's work in the diaspora also leads to the re-examination and demolition of stereotypes and prejudices about the Croatian political diaspora as politically one-dimensional and exclusively extreme Ustasha, which was the result of Yugoslav propaganda from 1945 to 1990. The demonstration of the HSS's work shows that it was not just a difference between positions between the HSS and other Croatian emigrant organisations, rather that within the HSS itself there were different views on key political and state issues, above all in relation to solving the Croatian question.

Although the HSS through emigration action in the period from 1945 to 1990, kept its continuity, this was not enough to achieve more significant results in the first multiparty elections in Croatia in April 1990. Although the HSS had a poor result in the elections, "Radićevština" was part of the program of the then-winning Croatian Democratic Union '*Hrvatske demokratske zajednice*' (HDZ) with Franjo Tuđman and also, at that time, part of the emigrant HSS had joined the HDZ. The emigrant HSS officially ceased to act on 21 May 1991, after the HSS Central Committee led by Josip Torbar joined all factions of the homeland HSS at the united assembly.

Ključne riječi: Hrvatska seljačka stranka, Vladko Maček, Juraj Krnjević, hrvatsko iseljeništvo, hrvatska politička emigracija, hrvatsko pitanje, Hladni rat, komunizam, antikomunizam, Hrvatska, Jugoslavija, srednja i istočna Europa

SADRŽAJ

1. UVOD 1

1. 1 Izvori i literatura 5

2. HSS OD OSNUTKA DO 1945. GODINE 11

3. HSS U ISELJENIŠTVU DO 1945. GODINE 21

4. ODLAZAK MAČEKA U EMIGRACIJU 1945. I DJELOVANJE U PARIZU DO 1947. GODINE 32

4. 1. Mačekov odlazak iz Zagreba i put za Pariz..... 32

4. 2. Uspostava političkih veza iz Pariza 39

4. 3. Uspostava veza s emigrantskim HSS-om 48

4. 4. Mačekove aktivnosti i politički stavovi od sredine 1946. do odlaska u SAD… 56

5. AKTIVNOSTI HSS-A NA OKUPLJANJU HRVATSKE EMIGRACIJE U PRVIM POSLIJERATNIM GODINAMA 64

5. 1. HSS u odnosu na sabor u Chicagu 1946. godine i osnivanje Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade 64

5. 2. Izlazak HSS-a iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, odbijanje drugih inicijativa okupljanja te stav prema ustaškoj emigraciji 81

5. 3. Stav vodstva HSS-a u odnosu na Crkvu i vjeru 94

6. ODNOS HSS-A SA SRPSKOM I SLOVENSKOM EMIGRACIJOM 100

6. 1. Pokušaj Mačekovog sporazuma sa srpskom i slovenskom emigracijom 100

6. 2. Odustajanje od hrvatsko-srpskog sporazuma i odnosi sa srpskom i slovenskom emigracijom u posljednjem desetljeću Mačekovog života 124

6. 3. HSS i Nacrt Prijedloga Demokratske alternative 142

7. HSS U ANTIKOMUNISTIČKIM EMIGRANTSKIM ORGANIZACIJAMA IZ SREDNJE I ISTOČNE EUROPE U VRIJEME PREDSJEDNIKA MAČEKA 157

7. 1. Maček i osnivanje Međunarodne seljačke unije 157

7. 2. Krnjević i Europski pokret 169

7. 3. HSS i Nacionalni odbor za slobodnu Europu/Odbor za slobodnu Europu..... 180

7. 4. HSS u Međunarodnoj seljačkoj uniji od 1950. do 1965. godine 189

8. ORGANIZACIJE HSS-A U VRIJEME PREDSJEDNIKA MAČEKA 204

8. 1. Organizacije HSS-a u Europi 207

8.1.1. HSS i Društvo BiH muslimana u Engleskoj 215

8.1.2. HSS i Federacija slobodnih hrvatskih radnika u inozemstvu/Hrvatski radnički savez 222

8. 2. Organizacije HSS-a u Sjevernoj Americi 228

8. 3. Organizacije HSS-a u Južnoj Americi i Australiji 238

8. 4. Kongresi HSS-a 1957. i 1960. godine 243
9. VEZE JURJA KRNJEVIĆA S DOMOVINOM 251
10. HSS OD 1965. DO RASKOLA 1979. GODINE 262
10. 1. Juraj Krnjević – novi predsjednik i novi smjer HSS-a 266
10. 2. Aktivnost HSS-a u Međunarodnoj seljačkoj uniji poslije 1965. godine 283
10. 3. Prvi Svjetski kongres HSS-a 1969. godine 287
10. 4. Krnjevićev odnos prema „Hrvatskom proljeću“ 296
10. 5. HSS tijekom 70-ih godina 300
10. 5. 1. Svjetski kongres HSS-a 1973. godine ……..…….. 303
10. 5. 2. HSS u odnosu na osnivanje Hrvatskog narodnog vijeća ……..….. 311
10. 5. 3. Odnos HSS-a prema akciji otmice zrakoplova 1976. godine …..….. 314
10. 5. 4. HSS-ovi memorandumi Pokretu nesvrstanih 318
11. ORGANIZACIJE HSS-A U ISELJENIŠTVU U RAZDOBLJU OD 1965. DO 1990. GODINE …….. 323
11. 1. Organizacije HSS-a u Europi 324
11. 2. Organizacije HSS-a u Australiji i Južnoj Americi 329
11. 3. Organizacije HSS-a u Sjevernoj Americi …..... 334
12. RASKOL U HSS-U 338
13. SVJETSKI KONGRES HSS-A I HRS-A 1979. I OSNIVANJE SREDIŠNJEG ODBORA HSS-A 1980. GODINE …...…….……..…. 348
14. HSS U RAZDOBLJU OD OSNIVANJA SREDIŠNJEG ODBORA 1980. DO KRNJEVIĆEVE SMRTI 1988. GODINE 353
14. 1. Krnjević i „Spomenik žrtvama Jalte“ u Londonu ……..……... 353
14. 2. Svjetski kongresi HSS-a tijekom 80-ih godina …....……..…… 356
15. ISELJENIČKI HSS OD 1988. DO 1990. GODINE 363
16. ZAKLJUČAK 371
17. POPIS IZVORA I LITERATURE ……...…… 389
17. 1. Neobjavljeni izvori …….. 389
17. 2. Objavljeni izvori …….. 389
17. 3. Izvori objavljeni na mrežnim stranicama …… 392
17. 4. Novine i časopisi ……. 392
17. 5. Literatura ……. 393
17. 6. Mrežne stranice ……... 399
17. 7. Doktorske disertacije …….……... 399
18. PRILOZI 400
19. ŽIVOTOPIS AUTORA ……..…….…….. 410

1. UVOD

Cilj ovoga rada je, na osnovu dostupnih izvora, znanstvene literature i publicistike, prikazati i analizirati do sada slabo istraženo područje političkog djelovanja Hrvatske seljačke stranke (HSS) u iseljeništvu od završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine do obnove djelovanja HSS-a u domovini 1989. godine, odnosno prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj 1990. godine. Političko djelovanje HSS-a promatrano je kronološki s tri aspekta, odnosno s aspekta djelovanja vodstva HSS-a unutar hrvatskog iseljeništva, aspekta suradnje u organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe koje su djelovale pod političkim i financijskim pokroviteljstvom SAD-a te aspekta suradnje s političkim emigrantima iz Jugoslavije.

HSS je u vremenu između Prvog i Drugog svjetskog rata izrastao u vodeću hrvatsku političku stranku, koja je na posljednjim prijeratnim parlamentarnim izborima 1938. godine dobila plebiscitarnu podršku hrvatskog naroda te je njen predsjednik Vladko Maček bio ključna osoba za stvaranje Banovine Hrvatske 1939. godine. HSS se, unatoč odličnom izbornom rezultatu te stvaranju Banovine Hrvatske, raslojio tijekom Drugog svjetskog rata, a odlaskom predsjednika HSS-a dr. Vladka Mačeka iz Zagreba u emigraciju politički rad HSS-a nastavio se u iseljeništvu. Političko djelovanje u emigraciji vodstvo HSS-a smatralo je privremenim i prijelaznim rješenjem do povratka u domovinu uz pomoć velikih sila, prvenstveno SAD-a, koji je nakon rata postao ključna velesila među zapadnim zemljama, nasuprot druge velesile SSSR-a. Uz predsjednika Mačeka u inozemstvo je otišao i dio predratnih zastupnika HSS-a, a u Londonu se već nalazio glavni tajnik HSS-a Juraj Krnjević, koji je po izbijanju Drugog svjetskog rata zamijenio Mačeka na mjestu potpredsjednika jugoslavenske vlade. Krnjević je je iz zemlje otišao zajedno s drugim članovima vlade, i to u zrakoplovu, koji je poletio s nikšičkog aerodroma i prvo doletio u Grčku.

S obzirom na dugo vremensko razdoblje rad obuhvaća samo ključne aspekte političkog djelovanja HSS-a, prvenstveno političko djelovanje Vladka Mačeka i Jurja Krnjevića, koji su ujedno bili i najvažniji čimbenici u radu stranke. Juraj Krnjević je 1965. godine, godinu dana nakon smrti Vladka Mačeka, službeno postao predsjednik HSS-a i tu dužnost obnašao je sve do svoje smrti 1988. godine.

Historiografsko istraživanje, analiza, sistematizacija i prikaz političkog djelovanja HSS-a u iseljeništvu od 1945. do 1990. godine doprinos je boljem razumijevanju djelovanja sveukupne hrvatske političke emigracije u tom razdoblju te rušenju dugogodišnjih predrasuda o političkoj emigraciji kao isključivo ekstremnoj i ideološki jednoobraznoj, što je bio rezultat

dugogodišnje propagande jugoslavenskog sustava kojeg su politički emigranti pokušavali srušiti. Prikaz i analiza djelovanja HSS-a u iseljeništvu doprinos je i boljem razumijevanju političkih procesa u Hrvatskoj poslije 1990. godine, s obzirom da se hrvatsko iseljeništvo aktivno uključilo u stvaranje suvremene Republike Hrvatske i u njen politički život, a pogotovo stoga što je „Radićeva ideologija“ postala i jedan od temeljnih sastavnica programa Franje Tuđmana i HDZ-a. Naposljetku, prikaz i analiza djelovanja iseljeničkog HSS-a upotpunjuje i širu sliku zajedničkog djelovanja emigranata s područja srednje i istočne Europe u doba Hladnog rata, koje je do danas bilo predmet istraživanja povjesničara iz zemalja srednje Europe nakon pada Berlinskog zida, a u kojima je uloga HSS-a bila spomenuta, ali ne i u potpunosti prikazana.

U radu je analizirana teza o razlikama u političkim pogledima Mačeka i Krnjevića, prvenstveno što se tiče načina rješavanja hrvatskog pitanja. Do Mačekove smrti 1964. godine ta je razlika u stajalištima između Krnjevića i Mačeka najviše intrigirala hrvatsko iseljeništvo. Teza se odnosi na činjenicu da je Maček bio skloniji rješavanju hrvatskog pitanja u sklopu Jugoslavije, pa je sukladno tome kontaktirao, razgovarao i pokušavao raditi sporazume s pripadnicima srpske i slovenske emigracije, dok je Krnjević bio skloniji hrvatsko pitanje riješiti putem neovisne i samostalne hrvatske države izvan Jugoslavije, te je bio protivan suradnji sa srpskom emigracijom.

Bitan čimbenik u kreiranju stava vodstva HSS-a o rješavanju hrvatskog pitanja i o opstanku Jugoslavije bio je stav međunarodne zajednice, a pogotovo stav SAD-a, koji je na prostor srednje, istočne i jugoistočne Europe gledao u kontekstu hladnoratovskih odnosa. Također su na stav vodstva HSS-a oko rješavanja hrvatskog pitanja utjecali i politički procesi koji su se događali u Hrvatskoj i u hrvatskom iseljeništvu.

Za razliku od različitih pogleda na rješavanje hrvatskog pitanja, Maček i Krnjević dijelili su zajednički antikomunistički stav, koji je bio sukladan stavu njihovih zemalja domaćina, odnosno SAD-a i Velike Britanije, a koji je ujedno bio i stav emigranata iz zemalja srednje i istočne Europe. U takvoj politici hladnoratovskih odnosa i sukoba, SAD je puno ulagao u potporu organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe. Sukladno tome u radu je obrađen aspekt političkog djelovanja HSS-a u antikomunističkim organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe, a čije su se matične domovine poslije Drugog svjetskog rata našle pod komunističkim političkim uređenjem i sovjetskim utjecajem. Putem emigrantskih organizacija iz srednje i istočne Europe vodstvo HSS-a je pokušavalo utjecati na svjetsku javnost i političke čimbenike upoznajući ih sa svojim viđenjem situacije u Jugoslaviji i kritizirajući novu jugoslavensku vlast. Organizacija u kojoj je HSS dobila najviše prostora za svoje djelovanje

bila je Međunarodna seljačka unija (MSU), kojoj je Vladko Maček bio jedan od osnivača i potpredsjednik do svoje smrti. Ključna organizacija koja je financijski stajala iza emigranata iz srednje i istočne Europe te njihovih organizacija bio je Nacionalni odbor za slobodnu Europu (NOSE), koji je od 1954. godine preimenovan u Odbor za slobodnu Europu (OSE). Od navedenog Odbora financijska sredstva za rad i život dobivao je i sam Maček, te jedan dio HSS-ovaca, koji su usko surađivali s Mačekom.

Maček i Krnjević su kod međunarodnih zapadnih demokratskih čimbenika bili dobro primljeni iz dva ključna razloga. Prvi razlog je bila prijeratna politička snaga HSS-a koja je bila izražena na izborima, a drugi je taj što ni Maček niti Krnjević nisu bili opterećeni suradnjom s nacistima i fašistima tijekom Drugog svjetskog rata. No, bez obzira na te razloge, položaj emigrantskog HSS-a, kao i ostalih emigranata iz bivše Jugoslavije nekompromitiranih suradnjom s nacistima, bio je znatno drugačiji u odnosu na ostale emigrante iz srednje i istočne Europe nakon 1948. godine, kada je Jugoslavija raskinula sa SSSR-om i počela se približavati Zapadu. Nakon toga se i odnos SAD-a, zbog taktiziranja s Titom, promijenio prema emigrantima iz Jugoslavije, pa je razlika u odnosu na druge emigrante iz srednje i istočne Europe bila očita. Općenito je politika potpore SAD-a svim emigrantima iz srednje i istočne Europe ovisila o dinamici sukoba i odnosa sa SSSR-om tijekom Hladnog rata.

Treći aspekt promatranja i analiziranja političkog djelovanja HSS-a odnosi se na djelovanje među hrvatskim iseljenicima. Vodstvo HSS-a je, s obzirom na postignute rezultate na zadnjim višestranačkim izborima 1938. godine, sebe smatralo jedinim legitimnim predstavnikom hrvatskog naroda. Koliko im je ta činjenica bila važna u očima međunarodnih čimbenika, toliko im je taj argument bio otegotna okolnost u suradnji s drugim hrvatskim političkim organizacijama u iseljeništvu, što je najviše došlo do izražaja nakon sredine sedamdesetih godina, kada HSS nije sudjelovao u radu Hrvatskog narodnog vijeća. Vodstvo HSS-a, naprotiv, nije bilo protiv okupljanja, ali je okupljanje zamišljalo tako da se svi okupe pod vodstvom HSS-a. Jedino uspjelo kratkotrajno okupljanje iseljeničkih organizacija iz SAD-a i Kanade, a u kojem je sudjelovao i HSS, bilo je od 1946. do 1949. godine u organizaciju Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade.

HSS je zauzimala važno mjesto među organizacijama u hrvatskom iseljeništvu, ne samo zbog svog političkog legitimiteta i potpore koju je uživala u hrvatskom narodu dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, nego i zbog svojih dobro organiziranih iseljeničkih organizacija. Prve organizacije HSS-a u iseljeništvu nastale su na području SAD-a već 1922. godine, a u Kanadi, Belgiji, Australiji i Južnoj Americi tridesetih godina 20. stoljeća. Nakon Drugog svjetskog rata, HSS je dodatno proširio svoje djelovanje po zemljama Europe, Australije te

Sjeverne i Južne Amerike. HSS je u svom djelovanju u iseljeništvu doživio i sukob i raskol koji je obilježio kraj sedamdesetih godina i cijelo razdoblje osamdesetih godina 20. stoljeća. Glavni sudionici sukoba bili su predsjednik HSS-a Juraj Krnjević i predsjednik kanadskih organizacija HSS-a Mladen Giunio Zorkin, a što je uzrokovalo podjelu među članstvom, ne samo u Kanadi, nego i u drugim iseljeničkim organizacijama HSS-a u svijetu.

Nakon smrti Jurja Krnjevića 1988. godine vodstvo HSS-a preuzeo je Središnji odbor HSS-a i njegov predsjedatelj Josip Torbar, te je takvo vodstvo dočekalo obnovu HSS-a u domovini i prve višestranačke izbore u Hrvatskoj koji su pokazali da HSS kao stranka više nije uživao plebiscitarnu potporu hrvatskog naroda na koju su se Maček i Krnjević pozivali cijelo vrijeme emigracije.

S obzirom da se rad odnosi na dugačko vremensko razdoblje, nije bilo moguće iscrpno obuhvatiti sve detalje djelovanja HSS-a u iseljeništvu. Naime, određene teme koje su ovim radom po prvi puta sistematizirane i prikazane sigurno mogu biti poticaj za daljnja znanstvena istraživanja i analizu, ne samo iseljeničkog HSS-a, nego i hrvatske političke emigracije općenito, s obzirom na brojnost i raznovrsnost hrvatskih emigrantskih organizacija te aktivnih političkih emigranata u razdoblju od 1945. do 1990. godine.

U radu su za Hrvate izvan domovine korišteni nazivi hrvatsko iseljeništvo i hrvatska politička emigracija iz razloga što su se pod pojmom hrvatsko iseljeništvo obuhvatili prvenstveno ekonomski iseljenici, koji su u iseljeništvo dolazili još od vremena prije Drugog svjetskog rata pa nadalje, dok su pojmom hrvatske političke emigracije obuhvaćeni oni iseljenici, koji su u iseljeništvo došli poslije Drugog svjetskog rata, prvenstveno zbog političkih razloga, te su ostali politički aktivni i u iseljeništvu. Pojmom hrvatske političke emigracije obuhvaćeni su i oni ekonomski emigranti, koji su se u iseljeništvu politički aktivirali te time postali politički emigranti. Pojam hrvatskog iseljeništva je širi pojam od pojma hrvatske političke emigracije, s obzirom da je hrvatska politička emigracija samo jedan dio hrvatskog iseljeništva. S obzirom da je u razdoblju koje obuhvaća ovaj rad, terminološki od strane jugoslavenske propagande, najčešće cjelokupna hrvatska politička emigracija bila nazivana ustaškom ili ekstremnom emigracijom, u radu je pod pojmom ustaške emigracije označen samo onaj dio hrvatskih političkih emigranata, koji su bili dio političkog ili vojnog sustava NDH i koji se ni u emigraciji nisu odrekli ustaškog nasljeđa. Za političke emigrantske organizacije i emigrante, koji su bili zagovornici beskompromisne borbe za samostalnu i neovisnu Hrvatsku državu korišten je pojam nacionalne hrvatske političke emigracije.

1.1 Izvori i literatura

U hrvatskoj historiografiji je djelovanje HSS-a u iseljeništvu, u navedenom razdoblju od 1945. do 1990. godine, obrađivano vrlo slabo. Većina stručne literature je u obliku znanstvenih članaka i odnosi se na razdoblje prvih poslijeratnih godina,[1] a na djelovanje HSS-a u iseljeništvu osvrnuli su se i pojedini autori u svojim knjigama.[2]

S obzirom na temu rad se temelji na do sada objavljenoj domaćoj i stranoj literaturi, te na dostupnim objavljenim i neobjavljenim izvorima.

HSS je u iseljeništvu izdavao svoje stranačke listove i oni služe kao važan izvor za rekonstrukciju djelovanju HSS-a. Od svih HSS-ovih listova najvažniji izvor u ovom radu bio je tjednik *Hrvatski glas*, izdavan u Kanadi, koji je ujedno bio i službeno glasilo kanadskih organizacija HSS-a. *Hrvatski glas* započeo je izlaziti 1929. godine, te je izlazio kroz cijelo vremensko razdoblje koje obuhvaća ovaj rad. U prvoj polovini osamdesetih godina, zbog raskola u HSS-u, izdavala su se dva *Hrvatska glasa*, a od 1985. godine Krnjevićeva struja HSS-ovaca u Kanadi, umjesto svog izdanja *Hrvatskog glasa*, počela je izdavati *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*, dok je druga struja koju je predvodio Mladen Zorkin nastavila s izdavanjem *Hrvatskog glasa*. Jednom godišnje, tijekom obrađenog vremenskog razdoblja, izlazio je i *Kalendar Hrvatskog glasa*. U *Hrvatskom glasu* redovno se, gotovo u svakom broju tijekom cijelog razdoblja emigracije, javljao Juraj Krnjević, koji je putem članaka pisao o raznim temama i pitanjima društvenog i političkog života vezano za Hrvate, Jugoslaviju i međunarodnu politiku. *Hrvatski glas* prenosio je članke, govore i aktivnosti Vladka Mačeka, iako je Maček za razliku od Krnjevića pisao puno manje članaka. U *Hrvatskom glasu* također su se donosile i vijesti o djelovanju HSS-ovih organizacija diljem svijeta, financijski izvještaji i zapisnici sa

---

[1] SCHMIDT, Amy. „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“. *Časopis za suvremenu povijest* 37(2005), br. 3: 407 – 422.; BOBAN, Branka. „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 39(2007), br. 1: 243 – 258.; MILOŠEVIĆ, Srđan. „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“. *Časopis za suvremenu povijest* 44(2012), br. 2: 299 – 322.; MATIJEVIĆ, Zlatko. „Viribus unitis. Hrvatska politička emigracija pod katoličkim skalpelom Žarka Vlahe“. *Hercegovina: Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe* 26(2017), br. 3: 213 – 246.; TEPEŠ, Ivan. „*Hrvatski glas* o političkim događajima u Jugoslaviji od 1945. do 1950. godine“. U: *Dijasporski i nacionalno manjinski identiteti: migracije, kultura, granice, države. Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 12. i 13. prosinca 2016. u Institutu za migracije i narodnosti*, ur. Marina Perić Kaselj i Filip Škiljan. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Zagreb 2018., 215 – 247.

[2] ČIZMIĆ, Ivan; SOPTA, Marin; ŠAKIĆ, Vlado. *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.; MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Hrvatske seljačke stranke*. Zagreb: Naklada Pavičić, 1999.; PERIĆ, Ivo. *Vladko Maček: Politički portret*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.; JAREB, Jere. *Pola stoljeća hrvatske politike: povodom Mačekove autobiografije*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1995.; VUKUŠIĆ, Bože. *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva*. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, 2001.; SOPTA, Marin. *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012.; KATALINIĆ, Kazimir. *Od poraza do pobjede – povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 1*. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017.

stranačkih sastanaka i konvencija te politički govori ljudi iz vodstva HSS-a na tim skupovima. *Hrvatski glas* objavljivao je i memorandume te rezolucije koje je vodstvo stranke upućivalo međunarodnim čimbenicima. U *Hrvatskom glasu* objavljivali su svoje članke i mnogi istaknuti hrvatski emigranti.

Uz *Hrvatski glas* u radu je korišten i materijal iz ostalih HSS-ovih listova, koji su izdavani u emigraciji.

Tjednik *Američki-hrvatski glasnik* bio je HSS-ovo glasilo u SAD-u od 1946. do 1956. godine, kada je prestao izlaziti. U Europi se od 1948. godine izdavao mjesečnik *Hrvatska riječ*, prvo u Belgiji, a nakon prestanka izlaženja 1962. godine, ponovno je neredovito izlazio od 1971. do 1975. godine u Londonu. *Hrvatska riječ* bila je tijekom svojeg izlaženja usredotočena na europske organizacije HSS-a i na rad Federacije slobodnih hrvatskih radnika/Hrvatskog radničkog saveza (FSHR/HRS), koji je bio radnička organizacija pod okriljem HSS-a.[3] U drugoj polovini osamdesetih godina 20. stoljeća HSS je izdavao godišnjak *Zbornik Hrvatske seljačke stranke* u Londonu, a Središnji odbor HSS-a je kvartalno tijekom 1989. i 1990. godine u Bruxellesu izdavao list *Slobodni dom*. Kao izvor podataka za djelovanje HSS-a u Južnoj Americi, ali i za podatke o aktivnostima vodstva HSS-a, korišten je list *Slobodna riječ*, koji je izlazio u Buenos Airesu od 1956. do 1990. godine i koji nije bio glasilo HSS-a, ali je bio izrazito naklonjen politici HSS-a.[4] Početkom sedamdesetih godina kratko je u Argentini izlazio list *Vijestnik Hrvatske seljačke stranke*.[5] Nakladnička djelatnost HSS-a bila je razvijena i u Australiji, gdje su se prve stranačke organizacije osnovale krajem pedesetih godina, a već početkom šezdesetih godina počeo se izdavati *Informativni bulletin* u Melbourneu, koji s vremenom promijenio ime u *Informativni vjesnik-bulletin* i koji je izlazio do 1970. godine, kada taj list zamjenjuju tiskane i sadržajno bogatije novine *Slobodni dom*. Tijekom 1977. godine *Slobodni dom* je prestao izlaziti zbog sukoba u organizaciji HSS-a u Melbourneu, a službeno glasilo australskog HSS-a tada je postalo *Hrvatska istina*. Kao izvor podataka za djelovanje HSS-a koncem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća poslužile su i novine *Hrvatski narodni val*, koje su nakon sukoba započeli izdavati isključeni HSS-ovci iz Melbournea, a koji su odmah nakon isključenja iz HSS-a osnovali novu Hrvatsku republikansku

[3] HSS je izdavao i list *Hrvatski dom* u Belgiji i Švicarskoj od 1947. do 1958. godine, ali se taj list nije bavio donošenjem vijesti iz emigracije nego je isključivo donosio informacije iz Jugoslavije i više je služio da snabdijeva tim informacijama ostali hrvatski emigrantski tisak i neke strane novinske agencije. Takav opis nalazi se i u samom listu. (*Hrvatski dom*, Jemeppe s/M, Belgija, srpanj 1953., 18.). O *Hrvatskom domu*, u kontekstu djelovanja njegovog urednika Augusta Juretića pisala je i povjesničarka Lidija Bencetić. (BENCETIĆ, Lidija. „Mons. Augustin Juretić – djelovanje u emigraciji kroz bilten *Hrvatski dom*“. *Časopis za suvremenu povijest* 45(2013), br. 3: 461 – 484.)

[4] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 174.

[5] HSS u Argentini je od 1964. do 1966. godine izdavao i list *Slobodna Hrvatska*, koji u izradi rada nije bio dostupan

seljačku stranku (HRSS). U Australiji je 1985. godine došlo do velikog raskola unutar HSS-a i tada počinju izlaziti novine *Hrvatska sloboda*, koje su izdavali članovi HSS-a odvojeni od predsjednika Jurja Krnjevića i Središnjeg odbora HSS-a, ali u kojima se nalazi mnoštvo podataka o prilikama i djelovanju iseljeničkog HSS-a u drugoj polovini osamdesetih godina.

S obzirom da su navedeni listovi bili službena glasila HSS-a, u njima su se objavljivali tekstovi i analize političke situacije koje su odgovarale političkom smjeru HSS-a u trenutku objavljivanja.

HSS je u iseljeništvu izdavao i spomenice povodom obljetnica djelovanja svojih organizacija te stranačke materijale nakon održanih kongresa.[6]

Kao važan izvor informacija o djelovanju organizacija HSS-a u iseljeništvu su i pisani prikazi djelovanja organizacija HSS-a, a koje su napisali bivši aktivni članovi tih organizacija. Opsežan prikaz o povijesti kanadskih organizacija HSS-a napisao je u svojoj knjizi HSS-ov dužnosnik iz Kanade Đuro Palaić,[7] a o djelovanju HSS-a u Australiji napisao je članak u zborniku *Budućnost iseljene Hrvatske* Ante Babić, koji je bio dužnosnik HSS-a iz Australije te dugogodišnji urednik HSS-ovih listova *Hrvatska istina* i *Hrvatska sloboda*.[8]

Vrlo važni neobjavljeni izvori za proučavanje političke djelatnosti HSS-a u iseljeništvu nalaze se u Hrvatskom državnom arhivu (HR HDA) i to u fondu Službe državne sigurnosti Socijalističke Republike Hrvatske (HR-HDA-1561), fondu HSS-a i osobnom fondu Jurja Krnjevića.

Najviše podataka vezanih za političko djelovanje HSS-a u iseljeništvu nalazi se u fondu HR-HDA-1561. Unutar tog fonda jedan dio čine dokumenti o HSS-u svrstani pod djelatnost emigracije, a drugi dio su dostupni dosjei dužnosnika HSS-a.

---

[6] GAŽI, Stjepan, ur. *Spomenica na dvadeset godina Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi*. Winnipeg, Kanada: Glavni Odbor Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi, 1952.; VUČKOVIĆ, Božidar, ur. *Pedeset godina Hrvatske seljačke stranke (1904 – 1954).* Pittsburgh, SAD: Glavni Odbor organizacija HRSS-a u Sjedinjenih Državama Amerike, 1954.; Materijale s prvog Svjetskog kongresa 1969. godine izdala je organizacija HSS-a iz Velike Britanije. (*Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*. London: Organizacija Hrvatske seljačke stranke iz Velike Britanije, 1969.); Središnji odbor HSS-a je izdao knjige poslije Svjetskog sastanka HSS-a održanog 1987. godine u Torontu i Svjetskog kongresa održanog 1988. godine u Bruxellesu. (*Hrvatska Seljačka Stranka u službi hrvatskog naroda*. London: Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke, 1987.; *36.;* TORBAR, Josip Mirko; RAĐA, Tihomil i ORIKIN, Vinko, ur. *Radićeva politička baština i budućnost Hrvatske.* Bruxelles: Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke, 1988.); Organizacija HSS-a iz grada Vancouvera iz Kanade objavila je 2004. godine spomenicu povodom stote godišnjice postojanja HSS-a, u kojoj se nalazi mnoštvo podataka iz povijesti djelovanja organizacije HSS-a iz Vancouvera i općenito povijesti HSS-a u Kanadi. (PLEČKO, Mladen; CECIĆ, Josip; MARKOTA, Zvonko, ur. *Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004.* Vancouver, Canada: Hrvatska seljačka stranka – Vancouver)

[7] PALAIĆ, Đuro. *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi*. Zagreb: Zajednica prognanih i izbjeglih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, 2011.

[8] BABIĆ, Ante. „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević i Marin Sopta. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 1998., 257 – 275.

Podaci o djelovanju HSS-a u fondu HR-HDA-1561 pod šifrom emigracija nastali su raznim načinima.[9] Jedan dio informacija o HSS-u u iseljeništvu u prvim poslijeratnim godinama jugoslavenska tajna služba dobila je iskazima bivših ustaških dužnosnika na saslušanju nakon što su bili uhvaćeni pri pokušaju ulaska u Jugoslaviju ili su bili izručeni Jugoslaviji. Drugi dio informacija davali su agenti ubačeni Mačeku ili u krug ljudi oko Mačeka. Vrijedne su informacije koje su ubačeni agenti dobili u razgovoru sa samim Mačekom i krugom ljudi oko njega, kao i s Krnjevićem. Te informacije sastavni su dio i nekoliko elaborata o djelovanju dužnosnika HSS-a u iseljeništvu tijekom promatranog razdoblja. Unutar Fonda HR-HDA-1561 korisne informacije o HSS-u u iseljeništvu dobivene su i na saslušanju svećenika Krunoslava Draganovića 1967. godine.[10] Posljednji trenutno dostupni analitički elaborat o HSS-u u iseljeništvu, s vrlo korisnim informacijama, napisan je 1983. godine na 30 stranica.[11]

Važan izvor podataka za ovaj rad nalazi se u Fondu HR-HDA-1561, u dosjeima Vladka Mačeka i Jurja Krnjevića.[12] Dosje Vladka Mačeka je veći, ali se u njemu nalazi materijal za optužnicu koji se odnosi na vrijeme Drugog svjetskog rata i usmjeren je na dokazivanje Mačekove suradnje s Pavelićem. To je vidljivo i kod opisa odlaska Mačeka iz Zagreba i opisu djelovanja u prvim poslijeratnim godinama u emigraciji.[13] U dosjeima su najkorisniji oni podaci koji su nastali izravnim razgovorom agenata jugoslavenske tajne službe s Mačekom i Krnjevićem ili ljudima iz njihovog kruga. U radu je korišten dosje Branka Pešelja, s obzirom da je bio osobni tajnik i dugogodišnji pratitelj Vladka Mačeka, a od kojeg su ubačeni agenti jugoslavenske tajne službe dobivali mnoštvo informacija o planovima i radu Mačeka, te je korišten dosje Ilije Jukića, koji je poslije Mačekove smrti bio najveća oporba Jurju Krnjeviću.[14] Izvor podataka o emigrantskom HSS-u i njegove veze s domovinom iz razdoblja šezdesetih i sedamdesetih godina nalaze se u dosjeu Nikole Novakovića, koji je u Sarajevu osuđen 1977. godine na kaznu zatvora zbog veza i suradnje s emigrantskim HSS-om.[15] Dosje posljednjeg predsjednika HSS-a u iseljeništvu Josipa Torbara nije bio dostupan s obzirom da je rođen 1922. godine.

---

[9] Dokumenti u Hrvatskom državnom arhivu (dalje: HR HDA), općenito vezani za djelatnost emigracije, nalaze se u HR-HDA-1561 i to pod oznakom „šifra 1“

[10] HR-HDA-1561, šifra 1, 010.24

[11] HR-HDA-1561, šifra 1, 10.13, r.br.pr. 4

[12] HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 301839-1, Dosje Vladko Maček; HR-HDA-1561, SDS 1,microfiche 301056-1, Dosje Juraj Krnjević

[13] Do istog zaključka došli su i promatrači američke obavještajne službe. (SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 419.)

[14] HR-HDA-1561, SDS 1,microfiche 305364-2, Dosje Branko Pešelj; HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 301056-1, Dosje Ilija Jukić

[15] HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 307304, Dosje Niko Novaković

Fond Hrvatske seljačke stranke u Hrvatskom državnom arhivu (HR-HDA-1451) sadrži vrlo malo materijala vezanih za temu ovog rada, jer je najveći dio materijala koji se u njemu nalazi vezan za djelovanje HSS-a do 1945., odnosno do 1941. godine.[16]

Materijal o iseljeničkom HSS-u za razdoblje od 1945. do 1990. godine nalazi se i u osobnom fondu Jurja Krnjevića u Hrvatskom državnom arhivu (HR-HDA-1959), u kojem se nalazi mnoštvo privatnih stvari, raznog stranog i domovinskog tiska, te pisama koje je Juraj Krnjević dobivao tijekom više od 40 godina u emigraciji.[17]

O HSS-u i njegovom vodstvu u emigraciji podaci se nalaze i u deklasificiranim, digitaliziranim i na internetu dostupnim dokumentima američke obavještajne službe CIA[18] i američkog State Departmenta.[19] Većina američkih deklasificiranih dokumenata koji su vezani uz aktivnost HSS-a, odnosno Mačeka i Krnjevića, odnosi se na razdoblje do 1950. godine.

Što se tiče javno objavljenih izvora o HSS-u u iseljeništvu, postoji nekoliko objavljenih djela. Neda Prpić objavila je knjigu u kojoj se nalazi pismena korespondencija između Krnjevića, Mačeka i još nekih vodećih ljudi iz HSS-a, a srbijanski povjesničar Srđan Milošević objavio je emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu.[20] Pismenu korespondenciju s Vladkom Mačekom i Jurjom Krnjević objavili su i emigranti Bogdan Radica, Karlo Mirth, Dinko Šuljak, Vlaho Raić i Jere Jareb.[21]

O Mačeku, Krnjeviću i HSS-u u iseljeništvu pisali su i emigranti koji su surađivali ili razgovarali s prvacima HSS-a.

---

[16] HR-HDA-1451, Hrvatska seljačka stranka

[17] HR-HDA-1959, Osobni fond Jurja Krnjevića

[18] www.cia.gov/library/readingroom/historical-collections; CIA je operativno počela s radom u rujnu 1947. godine, nakon što je stvorena unutar Zakona o nacionalnoj sigurnosti kojeg je predsjednik SAD-a Harry Truman potpisao 26. srpnja 1947. godine. CIA je naslijedila djelovanje nekoliko američkih obavještajnih agencija prije njenog osnutka, a to su bile: Office of the Coordinator of Information (COI) od srpnja 1941. do lipnja 1942. godine, Office of Strategic Services (OSS) od lipnja 1942. do listopada 1945. godine, Strategic Services Unit (SSU) od listopada 1945. do ožujka 1947. godine i Central Intelligence Group (CIG) od siječnja 1946. do srpnja 1947. godine. (CIA (mrežne stranice), https://www.cia.gov/about-cia/history-of-the-cia, pristup ostvaren 1. 3. 2017.)

[19] https://history.state.gov/historicaldocuments/frus

[20] PRPIĆ, Neda. *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I: razgovori-pisma-prilozi*. Zagreb: Udruga za promicanje hrvatske političke povijesti Neda Prpić-Gamiršek, 2004.; MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946.–1952.)“, 299 – 322.

[21] RAIĆ, Vlaho A. *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište dra. V. Mačeka*. Buenos Aires: piščeva naklada, 1955., 17. – 20.; JAREB, Jere. „Iz korespondencije dra Vladka Mačeka“. *Hrvatska revija* 24(1974), sv. 3: 311 – 339.; RADICA, Bogdan. „Vladko Maček i njegova pisma - povijest jedne suradnje“. *Hrvatska revija, Jubilarni zbornik 1951.-1975.*, München – Barcelona, 1976., 414. – 463.; RADICA, Bogdan. *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*. Barcelona – München: Knjižnica Hrvatske revije, 1984.; ŠULJAK, Dinko. „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?“. *Hrvatska revija, Jubilarni zbornik 1951.-1975.*, München – Barcelona 1976., 464 – 478.; ŠULJAK, Dinko. „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček“. *Hrvatska revija* 30(1980), sv. 4: 712 – 713.; ŠULJAK, Dinko. „Značajno pismo dr. Krnjevića“. *Hrvatska revija* 33(1983), sv. 3: 555 – 562.; ŠULJAK, Dinko. *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*. Barcelona – München: Knjižnica Hrvatske revije, 1988., 478. – 489.; MIRTH, Karlo. *Život u emigraciji*. Zagreb: Matica hrvatska, 2003., 261 – 280.

Vladko Maček u emigraciji je izdao i svoje memoare, ali je u njima o svom emigrantskom djelovanju napisao vrlo malo, odnosno nedovoljno da bi se moglo na osnovu njih detaljno saznati o njegovim političkim aktivnostima u emigraciji.[22] Nešto više o Mačekovom bijegu iz Zagreba i boravku u Parizu do preseljenja u Washington u kolovozu 1947. napisao je osobni Mačekov tajnik i dugogodišnji pratitelj Branko Pešelj.[23]

Djelovanja HSS-ovih prvaka dotakli su se i pojedini strani autori. Bernd Robionek se osvrnuo na djelovanje Mačeka i Krnjevića u emigraciji tijekom prve tri poslijeratne godine, a drugi autori su se dotaknuli Mačeka i HSS-a u kontekstu aktivnosti u američkom Odboru za slobodnu Europu i Međunarodnoj seljačkoj uniji.[24]

[22] MAČEK, Vladko. *Memoari*. Zagreb: Hrvatska seljačka stranka, 1992.; MAČEK, Vladko. *In the Struggle for Freedom*. SAD: The Pennsylvania State University Press, Universitiy Park and London, 1957.
[23] PEŠELJ, Branko M. „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“. *Hrvatska revija* 20(1970), sv. 4: 757 – 811.
[24] ROBIONEK, Bernd. *Croatian Political Refugees and the Western Allies: A documented History*. Berlin: Osteuropa –Zentrum Berlin, 2010.; KADAR LYNN, Katalin, ur. *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*, Saint Helena, CA, SAD: Helena History Press, LLC, 2013.; MAZURKIEWICZ, Anna, ur. *East Central Europe in Exile, Volume 2: Transatlantic Identities*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013.

2. HSS OD OSNUTKA DO 1945. GODINE

Hrvatska seljačka stranka (HSS) najznačajnija je hrvatska politička stranka u prvoj polovini 20. stoljeća, a kojoj su temelje postavili braća Antun i Stjepan Radić. HSS je od male stranke, u samim počecima, dostigla razinu nacionalnog pokreta u tridesetim godinama 20. stoljeća, a onda i raslojavanje tijekom Drugog svjetskog rata. Stranka je osnovana pod imenom Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS) na prvoj sjednici privremenog glavnog odbora održanog 22. prosinca 1904. godine.[25]

Tada je Hrvatska bila dijelom Austro-Ugarske monarhije koja je bila ogromno višenacionalno carstvo, i koje se raspalo završetkom Prvog svjetskog rata. Stranka je svoj program bazirala na hrvatskom seljaštvu, koje je tada činilo ogromnu većinu hrvatskog naroda, ali u vrijeme Austro-Ugarske monarhije još nije imalo pravo glasa. Na redovnim saborskim izborima 1906. godine ni Stjepan Radić, a niti Antun Radić nisu uspjeli ući u Hrvatski sabor, ali im je to zato uspjelo 1910. godine, kada je HPSS na održanim naknadnim izborima po prvi puta dobio 3 zastupnika, a to su bili Antun Radić, Stjepan Radić i Vinko Lovreković.[26]

Već u listopadu 1910. godine HPSS na redovnim saborskim izborima osvaja 9 mandata, i to po novom izbornom zakonu, koji je nešto proširio izborno pravo. Sljedeće godine u prosincu 1911. godine održani su novi izbori na kojima je HPSS dobio nešto više glasova, ali je osvojio 8 mandata, odnosno 1 mandat manje nego prije godinu dana. Na zadnjim izborima prije početka Prvog svjetskog rata, održanima u prosincu 1913. godine, HPSS je osvojio 3 mandata, ali je Stjepanu Radiću osporavan mandat pa ga je on morao još dva puta osvajati na izborima u kotaru Ludbreg da mu bude konačno priznat u srpnju 1914. godine. Do kraja Prvog svjetskog rata izbori se više nisu održavali, a HPSS je dočekala kraj rata s 3 mandata.[27]

Hrvatska je zaključcima Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. godine izašla iz Austro-Ugarske monarhije i uključila se u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, a 1. prosinca 1918. godine u Beogradu je proglašeno ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Stjepan Radić je u razdoblju poslije 29. listopada 1918. godine bio nezadovoljan požurivanjem ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom prije nego se preciznije definira položaj Hrvatske u tim odnosima. Na sjednici Središnjeg odbora Narodnog vijeća 24. studenog 1918. godine, između ostalog je rekao: „Gospodo, još nije prekasno. Ne

[25] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 33.
[26] *Isto*, 41.
[27] *Isto*, 42.

srljajte ko guske u maglu!“ i svoje stajalište je izrazio vrlo precizno: „Mi Hrvati ne ćemo druge državne uredbe nego saveznu federativnu republiku“.[28]

Glavna obilježja stranke u budućem razdoblju bili su federalizam i očuvanje hrvatske nacionalne posebnosti te borba protiv unitarizma i centralizma, kao i velikosrpskog hegemonizma. Kako se stranka već od samog početka novo uspostavljene Kraljevine SHS zalagala za Hrvatsku kao neutralnu seljačku republiku u granicama jugoslavenske države, ona je u prosincu 1920. godine promijenila naziv u Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS). U međuvremenu su održani izbori za Ustavotvornu skupštinu 28. studenog 1920. godine, na kojima je stranka osvojila 50 mandata. Stranka je tada postala najveća i najjača hrvatska politička stranka, a Stjepan Radić je taj izborni rezultat smatrao narodnim plebiscitom na kojemu se hrvatski narod apsolutnom većinom izjasnio za republiku.[29] HRSS je odbio sudjelovati u radu Skupštine i raspravi o novom Ustavu. HRSS je prije izglasavanja „Vidovdanskog ustava“ na sjednici narodnog zastupstva[30] 14. svibnja 1921. godine donio „Ustav ili državno uređenje neutralne seljačke republike Hrvatske“. Kako bi privukao i radništvo u svoje redove i pokazao povezivanje radništva i seljaštva Radić daje inicijativu za osnivanje Hrvatskog radničkog saveza 1921. godine.

Na izborima za Narodnu Skupštinu u ožujku 1923. godine HRSS je osvojio 70 mandata i 473.733 glasova.[31] Osnažen takvom podrškom u narodu, a nemoćan u odnosu na centralnu vlast u Beogradu, Stjepan Radić je pokušao pridobiti potporu međunarodnih čimbenika pa je stoga od srpnja 1923. do kolovoza 1924. godine boravio u inozemstvu kako bi internacionalizirao hrvatsko pitanje. S obzirom da je Kraljevina SHS bila važan dio u poretku nastalom mirovnim ugovorima potpisanim u Versaillesu nakon Prvog svjetskog rata Radić je doživio neuspjeh u potpori svoje politike u Londonu. Boravio je i u Mađarskoj i u Beču, a zadnje odredište mu je bila Moskva, gdje se i učlanio u Seljačku internacionalu u lipnju 1924. godine. Naime, SSSR je, za razliku od zapadnih zemalja, bio protiv Kraljevine SHS pa je stoga Radić SSSR vidio kao prikladnog partnera u vršenju pritiska na vladajući vrh u Beogradu.[32] Zbog ulaska u Seljačku internacionalu protiv stranke je primijenjena Obznana i Radić je uhićen u siječnju 1925. godine. Na izborima u ožujku 1925. godine HRSS je povećao broj glasova na 532.872, ali je osvojio 67 mandata, odnosno 3 mandata manje nego na prošlim izborima.[33]

---

[28] *Isto,* 68.
[29] *Isto,* 79., 87.
[30] Narodno zastupstvo je naziv za tijelo sastavljeno od izabranih skupštinskih zastupnika iz redova HRSS-a.
[31] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* 137.
[32] *Isto,* 164.
[33] *Isto,* 184.

Stjepan Radić je 1925. godine napravio politički zaokret i u srpnju iste godine ušao je u vladu s Radikalnom strankom na čijem je čelu bio Nikola Pašić. U međuvremenu je u ožujku 1925. godine stranka odbacila pridjev republikanski u svome nazivu i promijenila ime u HSS te raskinula sve svoje odnose sa Seljačkom internacionalom. Glavni odbor HSS-a je prihvatio rezoluciju u kojoj se priznaje Vidovdanski ustav, monarhija, postojeće državne granice i stanje u kojem se država nalazi.[34] Zbog sporazuma s Radikalima iz HSS-a je 1925. i 1926. godine istupilo 19 zastupnika.[35]

Na izborima za Narodnu skupštinu u rujnu 1927. godine HSS je dobio 381.370 glasova, odnosno 164.096 glasova manje nego na izborima 1925. godine te je osvojio 61 mandat.[36]

U studenom 1927. godine osnovana je Seljačko-demokratska koalicija od starih suparnika iz HSS-a i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribičevića. Svetozar Pribičević je, za razliku od Radića, bio veliki unitarist i centralist, ali se nakon izlaska iz Pašićeve vlade 1925. godine počeo udaljavati od vlasti u Beogradu.[37]

Krvoproliće u skupštini 20. lipnja 1928. godine označilo je veliku prekretnicu, kako u samom radu HSS-a tako i stanja u Kraljevini SHS. U pucnjavi su na mjestu poginuli zastupnici HSS-a Đuro Basariček i Pavle Radić, a ranjeni su Ivan Pernar, Ivan Granđa i Stjepan Radić, koji je 8. kolovoza 1928. godine i preminuo. Za novog predsjednika HSS-a je na sjednici narodnog zastupstva bio izabran dr. Vladko Maček, dotadašnji dopredsjednik stranke.[38] Iako je predsjednika trebao, sukladno Statutu stranke, birati Glavni odbor u, ovom slučaju je to obavilo narodno zastupstvo jednoglasno na prijedlog Josipa Predavca.[39]

Kao rezultat atentata i nastale situaciji u državi, proglašena je diktatura kralja Aleksandra 6. siječnja 1929. godine. HSS je raspušten, a stranačke prostorije su zapečaćene. Maček i HSS su se odlučili na politiku čekanja i političku pasivnost, smatrajući da će se režim

---

[34] *Isto,* 94.
[35] *Isto,* 211.
[36] *Isto,* 227.
[37] *Isto,* 229 – 243.
[38] Ljubo Boban iznio je zaključke o razlikama u politici i taktici HSS-a za vrijeme Radića i Mačeka „Ponekad se ukazuje na osobne razlike između Mačeka i Radića, pa se iz toga pokušava objasniti i razlika u politici i u taktici HSS-a do 1928. godine i nakon toga – razlika u ciljevima, metodama, taktici, rezultatima. Osobne razlike Radića i Mačeka su nesumnjivo izrazite. Radić je bio svestrana i nadarena ličnost, dinamičan, elastičan, u stalnom pokretu fizički i duhovno, velik govornik, u stalnom kontaktu sa svojim pristašama, uvijek među njima, živom ili pisanom riječju. Maček je bio osrednjih sposobnosti, zakopčan, rezerviran, bez elastičnosti, rijetko u kontaktu sa širim stranačkim masama, postojaniji u šutnji nego u izjašnjavanju. Suvremenici, protivnici i pristaše, kao neutralni promatrači, imali su o njemu, dakako, različita mišljenja, ali mu je većina priznavala upornost, dosljednost, nepopustljivost i tvrdoglavost. Nesumnjivo je da se dosta stvari u politici HSS može objasniti razlikama u sposobnostima i obilježjima Radićeve i Mačekove ličnosti. No, pogrešno bi bilo tome pridavati prevelike značenje. Ispravnije je postaviti pitanje kakva je razlika između razdoblja kad se na čelu stranke nalazio Radić i razdoblja kad je stranku vodio Maček, nego kakva je razlika između Radića i Mačeka“. (BOBAN, Ljubo. *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941. sv. 1.* Zagreb: Liber, 1974., 6.)
[39] MAČEK, *Memoari,* 82.

s vremenom „istrošiti“.[40] Kao reakcija na diktaturu HSS-ov dopredsjednik August Košutić[41] i glavni tajnik Juraj Krnjević u kolovozu 1929. godine, u dogovoru s Mačekom, odlaze u emigraciju da „informiraju europsku demokratsku javnost o diktatorskom režimu kralja Aleksandra i o težnjama hrvatskog naroda“.[42] Odmah nakon dolaska u emigraciju Košutić je uspostavio blisku suradnju s Antom Pavelićem, s čijom je obitelji neko vrijeme živio i u istom kućanstvu u gradu Pesaru u Italiji. Činjenica je da su tada Pavelić i Košutić i politički surađivali, dok Krnjević nije nikada uspostavio bližu suradnju s Pavelićem.[43]

Krnjević je boravio u Ženevi, Parizu i Londonu te ostao u emigraciji do potpisivanja sporazuma Cvetković-Maček 1939. godine. U Ženevi je izdavao i novine *Croatia*.[44] Košutić je u emigraciji boravio do siječnja 1937. godine.[45]

Početkom listopada 1929. godine kralj Aleksandar donio je Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja te je time država dobila novo ime Kraljevina Jugoslavija, a podijelila se na devet banovina, umjesto na dotadašnje 33 oblasti.

Kralj Aleksandar je 3. rujna 1931. godine donio i oktroirani ustav, a u listopadu 1934. godine u Marseillesu je ubijen. Vodstvo zemlje preuzelo je Namjesništvo od tri člana do punoljetnosti maloljetnog prestolonasljednika Petra Karađorđevića[46]. Zemljom je u to vrijeme ustvari upravljao knez Pavle Karađorđević[47], koji je raspisao izbore za skupštinu na koje je, u

---

[40] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* 288.

[41] August Košutić (1893. – 1964.) bio je hrvatski političar. Bio je bliski suradnik i zet Stjepana Radića. Preživio je atentat 1924. godine. Nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra u siječnju 1929. godine odlazi u emigraciju, a u zemlju se vratio u siječnju 1937. godine. Bio je potpredsjednik HSS-a od početka tridesetih godina. U vrijeme NDH nekoliko je puta uhićivan, a tijekom Mačekovog zatočeništva slovio je kao čelni čovjek HSS-a. Tijekom 1943. i 1944. godine bezuspješno je razgovarao je sa Pavelićem zbog Pavelićeve namjere osnivanja zajedničke vlade s HSS-om. Istodobno je Košutić pregovarao i s partizanima, a nakon propasti puča Lorković-Vokić, u rujnu 1944. godine otišao je na partizanski teritorij. Kratko vrijeme nakon dolaska na partizanski teritorij je uhićen i u zatvoru je boravio do 6. rujna 1946. godine. Umro je u Zagrebu. (STUPARIĆ, Darko, ur. *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.* Zagreb: Minerva, 1997., 199 – 200.)

[42] STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 199.

[43] JAREB, Mario. *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*. Zagreb: Školska knjiga, 2007., 105 – 106.

[44] U ovom radu je za razdoblje Krnjevićeve emigracije od 1929. do 1939. godine korišten termin „prva emigracija“ s obzirom da je Krnjević nakon povratka u zemlju ponovno otišao u emigraciju s izbjegličkom vladom nakon napada Njemačke na Jugoslaviju u travnju 1941. godine i ostao u emigraciji sve do smrti 1988. godine.

[45] STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 199.

[46] Petar II. Karađorđević (1923. – 1970.), jugoslavenski kralj od 1934. godine, kada je stupio na prijestolje nakon ubojstva oca Aleksandra I. Karađorđevića, ali je zbog njegove maloljetnosti vladalo Kraljevsko namjesništvo na čelu s knezom Pavlom Karađorđevićem. Nakon državnog udara 27. ožujka 1941. godine preuzeo je obnašanje kraljevske vlasti, a prije kapitulacije Jugoslavije odlazi u emigraciju i za vrijeme Drugog svjetskog rata živi najviše u Londonu. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu 11. studenog 1945. godine Komunistička partija je bila potvrđena kao jedina vlast u zemlji i 29. studenog 1945. godine Jugoslavija je proglašena Republikom. Petar II. Karađorđević do svoje smrti nastavio je živjeti u inozemstvu, a umro je u SAD-u 1970. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47848, pristup ostvaren 12. 10. 2017.)

[47] Knez Pavle Karađorđević (1893. – 1976.) bio je član srpske kraljevske dinastije Karađorđevića. Do atentata na kralja Aleksandra Karađorđevića 1934. godine nije se bavio politikom. Poslije atentata, prema oporuci kralja Aleksandra, postaje jedan od trojice članova Kraljevskog Namjesništva u ime maloljetnog kralja Petra II.

svibnju 1935. godine, HSS izišla na listi Udružene opozicije, a koju je nosio dr. Vladko Maček. Udružena opozicija na čelu s Mačekom dobila je 37,4% glasova. Karakteristično je da je Maček dobio 97% svih hrvatskih glasova (oko 720.000), a da je za njega glasovalo i oko 400.000 Srba u Srbiji i ostaloj Jugoslaviji. Maček se tada definitivno potvrdio kao vođa hrvatskoga naroda.[48]

Popuštanjem krutih političkih prilika HSS je nakon izbora 1938. godine počela oživljavati svoju društvenu, kulturnu i političku djelatnost te je iz stranke prerasla u politički nacionalni pokret. Obnovljen je rad Hrvatskog radničkog saveza, a osnovana je Seljačka sloga i Gospodarska sloga. Organizirane su i poluvojne postrojbe Hrvatske seljačke zaštite i Hrvatske građanske zaštite. HSS se tih godina orijentirao na nenasilje i parlamentarnu borbu za rješavanje hrvatskog pitanja unutar granica Kraljevine Jugoslavije. Dana 8. listopada 1937. godine HSS je sa srbijanskim strankama – Demokratskom strankom, Zemljoradničkom strankom i Radikalnom strankom oko Glavnog odbora potpisala tzv. Sporazum u Farkašiću. Bila su dva osnovna cilja zajedničke suradnje, a to je promjena državnog uređenja, na kojem je više inzistirala HSS, i uspostava dotadašnjeg parlamentarnog sustava, na kojem je više inzistirala srbijanska opozicija. Na izborima 1938. godine lista opozicije, koju je predvodio Maček dobila je 44% glasova, a HSS je dobila najveći broj glasova u svojoj povijesti.[49]

S obzirom na međunarodne prilike i akcije Njemačke i Italije, hrvatsko pitanje se moralo što prije riješiti. U ožujku 1938. godine bio je „Anschluss“ Austrije, u ožujku 1939. godine okupacija Čehoslovačke, a u travnju 1939. godine Italija je okupirala Albaniju.

Knez Pavle je sve veću pažnju pridavao rješenju hrvatskog pitanja i postavljanjem Dragiše Cvetkovića za predsjednika vlade 6. veljače 1939. godine bio je otvoren put za najveći politički uspjeh HSS-a i ulazak u vlast. Glavno i temeljno političko pitanje u programu HSS-a bilo je državnopravno pitanje, koje se ogledalo u potrebi promjene državnog uređenja. Koncepcija federativnog uređenja države polazila je od zahtjeva za određenjem državnopravnog statusa Hrvatske.[50] To se je ostvarilo potpisivanjem Sporazuma Cvetković-

---

Karađorđevića. Vrlo brzo uzeo je primat u vođenju Namjesništva i usmjeravao unutarnju i vanjsku politiku Kraljevine Jugoslavije. Nakon 1935. godine pokrenuo je pregovore s Vladkom Mačekom, pri čemu je izazvao negodovanje većeg dijela srbijanskih političara. Godine 1938. mandat za sastavljanje vlade povjerio Dragiši Cvetkoviću i iste godine u kolovozu prihvatio Sporazum Cvetković-Maček i ustroj Banovine Hrvatske, koji nije ratificiran u Narodnoj skupštini. Zagovarao je pristupanje Trojnom paktu, što je i ostvareno 25. ožujka 1941. godine, a dva dana kasnije svrgnut je u puču generala Simovića. U vrijeme drugog svjetskog rata bio je interniran u Egiptu, Keniji i u Južnoj Africi sve do 1948. godine, kada je otišao u Europu. U Europi je najveći dio ostatka života proveo u Parizu, gdje je i umro 1976. godine. (MAČEK, Andrej; ŠKRABE, Nino. *Maček izbliza*. Zagreb: Disput, 1999., 249.)

[48] BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999., 92.

[49] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* 387.

[50] JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta. *Hrvatska seljačka stranka*. Zagreb: Globus, 1983., 15.

Maček 26. 8. 1939. godine i formiranjem Banovine Hrvatske. Ban Banovine Hrvatske[51] postao je Ivan Šubašić[52], a u vladu je ušlo 5 pripadnika HSS-a i to kao ministri Ivan Andres[53], Juraj Šutej[54], Josip Torbar[55] i Bariša Smoljan[56], a Vladko Maček je postao potpredsjednik vlade. Uredba o Banovini Hrvatskoj donesena je na temelju članka 116. Ustava, u kojoj su definirane nadležnosti Banovine Hrvatske i teritorij Banovine koji je nastao spajanjem Savske i Primorske Banovine te pripajanjem kotareva s većinskim hrvatskim stanovništvom, a to su Dubrovnik, Travnik, Fojnica, Brčko, Gradačac, Derventa, Šid i Ilok. Sukladno Ustavu, mjere o preuređenju države trebala je odobriti Narodna skupština, ali je ona raspuštena ukazom Kneza Pavla na dan

[51] Maček je u svojim memoarima napisao da je on htio za bana postaviti potpredsjednika HSS-a ing. Augusta Košutića. Maček je smatrao da Šubašić, iako njegov osobni prijatelj, nije imao dovoljno autoriteta u narodu. Ali je knez Pavle zamolio Mačeka da se za bana postavi dr. Ivan Šubašić, pošto je on godinu dana prije sporazuma dobro obavljao posao posrednika između kneza Pavla i Mačeka. S obzirom da je nakon uspostave banovine Maček očekivao trvenja između banske vlasti i ministarstava oko prenošenja kompetencija bilo mu je bolje da je na banskoj poziciji osoba koja uživa kneževo povjerenje i tako je on pristao i predložio Šubašića. (MAČEK, *Memoari*, 133.)

[52] Ivan Šubašić (1892. – 1955.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. U Prvom svjetskom ratu je prvo bio austrougarski vojnik koji je pao u rusko zarobljeništvo da bi potom kao dobrovoljac sudjelovao u bitkama na Solunskoj fronti. Nakon rata završio je pravo. Bio je u užem vodstvu HSS-a te je tridesetih godina s Mačekom sudjelovao u razgovorima između dvora i HSS-a. Nakon sporazuma Cvetković-Maček postao je ban Banovine Hrvatske, a nakon izbijanja rata u Jugoslaviji otišao je u emigraciju. Na inicijativu britanskog premijera Winstona Churchilla postao je predsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade 1944. godine i u travnju i lipnju iste godine potpisao sporazum s Josipom Brozom Titom. U ožujku 1945. godine, nakon uspostave Privremene vlade Demokratske federativne Jugoslavije, zauzeo je mjesto ministra vanjskih poslova, a u listopadu iste godine dao je ostavku na tu dužnost. Tijekom 1945. i 1946. godine pokušao je bezuspješno oživjeti rad HSS-a u zemlji. Umro je u Zagrebu 1955. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*. www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59975, pristup ostvaren 11. 10. 2017.)

[53] Ivan Andres (1883. – 1959.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. HSS-u se priključio pred izbore 1935. godine, a za narodnog zastupnika izabran 1935. i 1938. godine. U vladi Cvetković-Maček bio je ministar trgovine i industrije. U vrijeme NDH više puta uhićivan i zatvaran. Nakon završetka Drugog svjetskog rata nastavlja djelovati u duhu HSS pa ga jugoslavenska vlast zatvorila 1945. i 1948. godine. Umro je u Zagrebu. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*. www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2612, pristup ostvaren 11. 10. 2017.)

[54] Juraj Šutej (1889. – 1976.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. U međuratnom razdoblju biran je za narodnog zastupnika HSS-a, a bio je ministar financija u vladama Cvetković-Maček i Dušana Simovića od 1939. – 1941. godine. U izbjegličkoj vladi Ivana Šubašića, od srpnja 1944. do ožujka 1945. godine, bio je ministar financija, a u Titovoj Privremenoj vladi iz ožujka 1945. preuzeo je mjesto ministra bez lisnice da bi na to mjesto dao ostavku u listopadu 1945. godine. Sudjelovao je u pokušaju oživljavanja rada HSS-a u zemlji tijekom 1945. i 1946. godine. Umro je u Zagrebu. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*. www.encikopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60052, pristup ostvaren 12. 10. 2017.)

[55] Josip Torbar (1889. – 1963.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. Bio je član užeg vodstva HSS-a u međuratnom razdoblju. U vladi Cvetković-Maček bio je ministar pošta i brzojava. U vrijeme NDH više puta je uhićivan i zatvaran. Zajedno s Košutićem vodio pregovore s predstavnicima NDH oko formiranja zajedničke vlade. U vezi s pučem Lorković-Vokić uhićen i zatvoren u Lepoglavi, ali je pušten uoči sloma NDH. U svibnju 1945. godine je s obitelji emigrirao te je tijekom emigracije boravio u Austriji, Italiji, Argentini i na kraju u SAD-u gdje je i umro 1963. godine. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 403.)

[56] Bariša Smoljan (1888. – 1977.), hrvatski političar i dužnosnik HSS-a. U međuratnom razdoblju više puta je bio biran za narodnog zastupnika HSS-a. U vladi Cvetković-Maček bio je ministar bez lisnice, a nakon Simovićevog puča postao je ministar trgovine. Više puta zatvaran u NDH. U Jugoslaviji je uhićen i zatvoren od 1945. do 1946. godine te je 1949. osuđen na dvije godine zatvora. Umro je u Zagrebu. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 361 – 362.)

objave Uredbe o Banovini Hrvatskoj i nije se više sastajala s obzirom da su bili predviđeni izbori koji se nisu održali zbog rata.[57]

HSS je ostao u jugoslavenskoj vladi i nakon ulaska Kraljevine Jugoslavije 25. 3. 1941. godine u Trojni pakt i nakon puča u Beogradu 27. 3. 1941. godine.

Nakon što je 10. travnja 1941. godine putem Radio Zagreba Slavko Kvaternik[58] proglasio uspostavu Nezavisne Države Hrvatske (NDH), pročitan je i proglas Vladka Mačeka u kojem je Maček pozvao sve pristaše HSS-a da se pokoravaju novim vlastima te je ujedno pozvao i sve „kotarske predstojnike i činovništvo koji su u službi, da lojalno i iskreno surađuju s novim vlastima".[59]

Jačanjem i širenjem stranke nakon 1935. godine pokazuje se izrazita tendencija poistovjećivanja stranke i pokreta. HSS postaje privlačna snaga za različito orijentirane političke grupe i pojedince, pridonoseći na taj način stvaranju širega i ujedno heterogenog političkog pokreta.[60] Takav heterogen pokret doveo je i do procesa diferencijacije stranke, koji je postao vidljiviji već u Banovini Hrvatskoj u kojoj je HSS došla na vlast.[61]

Takav proces je bio potican i tijekom Drugog svjetskog rata od strane Ustaškog pokreta i Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), na čijem je čelu bila Komunistička partija Jugoslavije (KPJ). Nakon okupacije Jugoslavije i proglašenja Nezavisne države Hrvatske (NDH) rad HSS-a bio je zabranjen, a stranka se tijekom 4 ratne godine podijelila na tri dijela. Jedan dio istaknutijih članova se pridružio Ustaškom pokretu, drugi dio je prišao NOP-u, a najveći dio ili

---

[57] Više o djelovanju HSS-u tijekom 30-ih godina vidi u: BOBAN, Ljubo. *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941.*, sv. 1, sv. 2. Zagreb: Liber, 1974.

[58] Slavko Kvaternik (1878. – 1947.) bio je hrvatski političar i časnik. Nakon završenih austrougarskih vojnih škola obnašao različite dužnosti u sklopu domobranstva te je sudjelovao u Prvom svjetskom ratu. Nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije iskazao je lojalnost Narodnomu vijeću Države SHS, pa je bio imenovan zamjenikom povjerenika za narodnu obranu. Umirovljen je u činu pukovnika 1921. godine. Nakon umirovljenja radio je kao bankovni činovnik, a od 1937. bio je ravnatelj zadruge Hrvatskoga radiše. Od 1938. bio je jedan od prvaka domovinskoga vodstva ustaškoga pokreta, utemeljitelj pripomoćne zadruge Uzdanica i suradnik glasila *Hrvatski narod*. Početkom travnja 1941. uspostavio je vezu s njemačkim izaslanikom E. Veesenmayerom pa je, nakon odbijanja Vladka Mačeka da pod njemačkom zaštitom preuzme vodstvo u Hrvatskoj, u Zagrebu 10. travnja 1941., u ime poglavnika Ante Pavelića, proglasio Nezavisnu Državu Hrvatsku. Osnovao je privremenu vladu (Hrvatsko državno vodstvo) i započeo ustrojavati oružane snage (domobranstvo) s osloncem na bivše austrougarske i jugoslavenske časnike. Nakon Pavelićeva povratka u zemlju, službeno je postao drugi čovjek u državnoj hijerarhiji. Bio je član Glavnog ustaškoga stana, Poglavnikov zamjenik, ministar domobranstva, doglavnik, ustaški krilnik i vojskovođa. Pošto se zbog zahtjeva za obuzdavanje ustaških pukovnika i pokretanje istrage zločinâ nad srpskim pučanstvom razišao s Pavelićem, u listopadu 1942. na Pavelićev se zahtjev povukao iz javnoga života. Početkom siječnja 1943. i formalno je bio razriješen dužnosti ministra domobranstva, pa se povukao u Slovačku i Austriju. Nakon sloma NDH, u srpnju 1945. uhitili su ga Amerikanci i u rujnu 1946. izručili Jugoslaviji. Vrhovni sud NR Hrvatske osudio ga je početkom lipnja 1947. kao ratnog zločinca na smrt strijeljanjem. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34899, pristup ostvaren 12. 9. 2017.)

[59] „Proglas Dra Mačka", *Hrvatski narod*, 10. 4. 1941., 1.

[60] JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 15.

[61] *Isto*, 127.

„sredinski dio“ ostao je uz predsjednika HSS-a dr. Vladka Mačeka, koji se bio odlučio na pasivnost i politiku čekanja.[62]

Tijekom rata Maček je bio interniran na svom imanju u Kupincu i u kućnom pritvoru u Zagrebu, a pet mjeseci od listopada 1941. do ožujka 1942. godine boravio je i u koncentracijskom logoru Jasenovcu.[63] Tijekom rata su u emigraciju s jugoslavenskom vladom otišli HSS-ovci Juraj Krnjević, Ivan Šubašić, Juraj Šutej, Ilija Jukić,[64] Rudolf Bićanić[65], Milan Martinović, Dinko Šuljak i Tomo Jančiković[66].

Glavni tajnik HSS-a Juraj Krnjević u izbjegličkoj vladi je bio u svojstvu zamjenika predsjednika Mačeka i kao predstavnik HSS-a, a vršio je dužnost potpredsjednika jugoslavenske vlade do kolovoza 1943. godine. Jugoslavenska izbjeglička vlada, koja je dovedena na scenu pučem 27. ožujka 1941. godine, sačuvala je srpsku dominaciju nad kabinetom i kraljevskim dvorom, diplomatskim zborom, izbjeglim vojnim odredima i važnim pomoćnim poslovima kao što su promidžba i obavještajna služba.[67] Vrlo brzo nakon odlaska u emigraciju s jugoslavenskom vladom, Krnjević je došao u sukob s predstavnicima Srba u vladi

---

[62] Više o situaciji u HSS-u tijekom rata vidi: JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*; RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996.

[63] MAČEK, *Memoari*, 164 – 178.

[64] Ilija Jukić (1901. – 1977.) bio je političar i istaknuti HSS-ovac. Srednju školu završio je u Banja Luci, studirao je pravo i političke znanosti u Parizu, nakon čega se 1924. godine zaposlio u Ministarstvu vanjskih poslova kao pripravnik do 1928. godine, a od 1928. do 1932. godine bio je pisar u jugoslavenskom poslanstvu u Londonu. Godine 1932. vraća se u ministarstvo vanjskih poslova, koje napušta 1934. godine. Godine 1939. postao je šef kabineta Vladka Mačeka, zatim je 1940. godine bio opunomoćeni ministar u Čileu, zatim načelnik u Ministarstvu vanjskih poslova i pomoćnik ministra vanjskih poslova, koju je dužnost obavljao i u jugoslavenskim izbjegličkim vladama u Londonu. Poslije završetka Drugog svjetskog rata ostao je živjeti u Londonu, gdje je i umro 1977. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 248.)

[65] Rudolf Bićanić (1905. – 1968.), hrvatski ekonomist, sociolog i političar te HSS-ovac. Doktorirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1931. Njegove knjige *Kako živi narod* (1936.) i *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja* (1938) bile su temeljem gospodarske i socijalne politike HSS-a i snažan oslonac u borbi HSS-a za visok stupanj samostalnosti Hrvatske postignute sporazumom Cvetković-Maček 1939. godine. Od 1941. – 1943. godine bio je viceguverner Narodne banke Jugoslavije pri izbjegličkoj vladi u Londonu. Od 1943. godine javno se opredijelio za partizanski pokret. Od početka 1945. godine bio je na čelu Uprave za vanjsku trgovinu u Beogradu, a u Zagreb se vratio 1946. godine, gdje je djelovao kao redovni profesor na Pravnom fakultetu. Umro je u Zagrebu 1968. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 237.)

[66] Tomo Jančiković (1899. – 1951.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. Za vrijeme studija pristupio je Demokratskoj stranci Ljube Davidovića, ali je nakon atentata na skupštinske zastupnike HSS-a u beogradskoj skupštini 1928. godine prišao HSS-u. Za narodnog zastupnika biran je na izborima 1935. i 1938. godine. Nakon uspostave NDH kratko je bio uhićen i zatvoren, zatim odlazi u Crikvenicu, gdje je organizirao djelovanje HSS-a. Stalno je tijekom rata bio na vezi s vodstvom HSS-a. Po nalogu stranačkog vodstva sredinom 1942. i 1943. godine putuje po Dalmaciji radi uspostavljanja veza s pristašama HSS-a. Pripadao je središnjoj struji oko Vladka Mačeka. U listopadu 1943. godine prebacuje se u Bari u Italiju, a početkom srpnja 1944. godine odlazi u London gdje je u rujnu imenovan za viceguvernera Narodne banke Jugoslavije. Privremena vlada ga potvrđuje na toj dužnosti u ožujku 1945. godine, a ostavku podnosi u listopadu 1945. godine. Godine 1947. je uhićen i osuđen na 10 godina zatvora, gdje je i umro 1951. godine. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 169.; BOBAN, Ljubo. *Dr. Tomo Jančiković: HSS između zapadnih saveznika i jugoslavenskih komunista*.Zagreb: Školska knjiga, 1996.)

[67] SCHMIDT, Amy. „Hrvatska i zapadni saveznici“. *Časopis za suvremenu povijest* 34(2002), br. 1, 75.

zbog svog čvrstog zastupanja hrvatskog pitanja. Krnjević se nije slagao niti s napadima i propagandom srpskih političkih krugova na cjelokupni hrvatski narod zbog zločina počinjenih od strane ustaša. Istovremeno Krnjević je bio oštro protiv NDH i Ustaškog pokreta, što se očitovalo u njegovim istupanjima na Radio Londonu tijekom rata.[68]

Krnjević je napisao i jednu promemoriju na zamolbu britanskog veleposlanika pri jugoslavenskoj vladi u Londonu, sir George William Rendela, u proljeće 1943. godine, u kojoj je ocrtao svoj prijedlog granica države Hrvatske, koja bi bila unutar jugoslavenske monarhije kao federativne zajednice, a teritorij bi joj, prema Krnjeviću, bio veći ne samo od Banovine Hrvatske, nego i od Pavelićeve NDH, kojoj je dodao još i Istru i kvarnersko otočje, kao i ostali teritorij koji je Italija prisvojila poslije Prvog svjetskog rata.[69]

Krnjević se usprotivio i Viškom i Beogradskom sporazumu Tita i Ivana Šubašića 1944. godine. Ban Banovine Hrvatske Ivan Šubašić boravio je u SAD-u od 4. studenog 1941. godine do 7. svibnja 1944. godine i u svojim je nastupima po SAD-u, kako prema međunarodnim čimbenicima, tako i među iseljenicima, odlučno stajao na jugoslavenskom stanovištu.[70]

HSS je kraj rata u zemlji dočekao razdijeljen. Predsjednik HSS-a Vladko Maček je s dijelom predratnih narodnih zastupnika otišao je u emigraciju. Šubašić i Šutej su do listopada 1945. godine sudjelovali u zajedničkoj vladi s Josipom Brozom Titom, a potpredsjednik HSS-a August Košutić boravio je u partizanskom zatvoru, nakon što je prešao na područje pod kontrolom Narodnooslobodilačkog pokreta u rujnu 1944. godine.[71] Dužnosnici i članovi HSS-a, koji su ostali u zemlji pokušali su nastaviti djelovati u zemlji, ali bezuspješno. Stranka nije sudjelovala na izborima za Ustavotvornu skupštinu u studenom 1945. godine. Na izbore je, kao dio Narodne fronte, izišla Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS), koja je nastala u

[68] MATKOVIĆ, Hrvoje. „Prilog proučavanja političke djelatnosti Jurja Krnjevića“. *Časopis za suvremenu povijest* 34(2002), br.1: 93 – 106.

[69] MATKOVIĆ, „Prilog proučavanja političke djelatnosti Jurja Krnjevića“, 97 – 98.; Promemorija s bilješkama stručnjaka Foreign Office-a objavljen je u *Kalendaru Hrvatskog glasa* za 1980. godinu i u knjizi Nede Prpić. (Juraj KRNJEVIĆ, „Važni po hrvatski narod diplomatski dokumenti iz prošloga svjetskoga rata“, *Kalendar Hrvatski glas*, 1980., 159 – 169.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević – Tri emigracije I*, 44. - 50.); Promemorija koju je Krnjević predao 1943. godine bila je glavna politička tema na Svjetskom kongresu HSS-a 1984. godine, o čemu više na drugom mjestu u ovom radu.

[70] JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 108.; Povjesničar Jere Jareb navodi da je Šubašić kroz te dvije godine uspio skrenuti iseljenu Hrvatsku u jugoslavenske vode i u suradnju s komunistima. (Jere JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, *Časopis za suvremenu povijest* 37(2005), br. 1, 40.)

[71] August Košutić je nakon dolaska na teritorij pod kontrolom NOP-a uhićen 1. listopada 1944. godine i bio je zatvoren bez suda u selu Dragotina pokraj Gline, zatim u Perni i Pecki na Petrovoj gori i Topuskom. Nakon završetka rata premješten je u zatvor u Zagreb, gdje je ostao do rujna 1946. godine, kada je pušten bez sudskog postupka. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 199 – 200.)

studenom 1943. godine pod nazivom Izvršni odbor HSS-a u sklopu Narodnooslobodilačkog fronta.[72]

[72] Više o djelovanju HSS-a i HRSS-a u Hrvatskoj u prvim poslijeratnim godinama vidi u: RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950*.

3. HSS U ISELJENIŠTVU DO 1945. GODINE

Kako je HSS u dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća bila najveća i najorganiziranija hrvatska politička stranka u Hrvatskoj, tako su i hrvatski iseljenici koji su tih godina dolazili u iseljeništvo sa sobom donosili Radićevu ideju te su se vrlo brzo počele stvarati organizacije HSS-a u iseljeništvu. Iseljenici su itekako bili aktivni i pratili stanje u domovini pa su se stoga uključivali i u politički rad kako bi pomogli domovini te istovremeno svjetsku javnost i političke čimbenike upoznali s političkom situacijom u domovini. Iseljenici su se organizirali sukladno političkim opcijama koje su postojale u domovini i sukladno političkim kretanjima u svijetu, odnosno politikama država u kojima su se nastanili.

Nekoliko je čimbenika utjecalo na formiranje političkog stava iseljenika tijekom dvadesetog stoljeća. Bitan čimbenik je bilo vrijeme odlaska u iseljeništvo i politička kretanja u domovini u trenutku odlaska, a vrijeme kraja devetnaestog stoljeća i kroz cijelo dvadeseto stoljeće obilježilo je mnoštvo promjena. Na iseljenike koji su iselili u vrijeme Austro-Ugarske monarhije i tijekom Prvog svjetskog rata bio je veliki utjecaj pravaštva, „radićevštine“ i jugoslavenstva. Tada se pojavljuju i socijalističke i komunističke ideje. U razdoblju između dva svjetska rata najviše utjecaja imao je HSS, iako je tridesetih godina ojačala i ustaška ideja oko uspostave nezavisne države Hrvatske. Neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata u iseljeništvo su većinom otišli ljudi koji su bili dio sustava NDH ili njeni simpatizeri, a u emigraciju su manjim dijelom otišli i dužnosnici i simpatizeri HSS-a. Poveznica obiju skupina je bila činjenica da su bili protivnici novog jugoslavenskog komunističkog režima. I naposljetku, veliki utjecaj na iseljeništvo imali su ljudi koji su iselili iz Hrvatske nakon otvaranja granica Jugoslavije šezdesetih godina i nakon gušenja „Hrvatskog proljeća“ 1971. godine.[73]

Velika većina iseljenika, koji su se uključili u rad organizacija HSS-a bili su seljaci koji su se dolaskom u iseljeništvo zapošljavali kao rudari i radnici u industriji ili na farmi. Kako su se iseljavali i ljudi, koji su bili dužnosnici HSS-a na lokalnoj ili nižoj stranačkoj razini, oni su se vrlo brzo uključivali u rad iseljeničkih organizacija i poticali aktivnost organiziranja iseljenika u organizacije HSS-a. Poticaj je dolazio i od vodstva stranke u domovini, a posebno su se aktivirali potpredsjednik HSS-a ing. August Košutić i glavni tajnik HSS-a dr. Juraj Krnjević nakon svog odlaska u emigraciju poslije proglašenja šestosiječanjske diktature 1929.

[73] Opširno i detaljno o iseljeništvu i iseljeničkom političkom, društvenom, kulturnom i gospodarskom djelovanju po cijelom svijetu vidi u: ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*

godine. U razdoblju dvadesetih i tridesetih godina najviše su se razvile organizacije HSS-a u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, a u Europi je najjača organizacija bila u Belgiji.

Stjepan Radić namjeravao je još 1910. godine posjetiti iseljenike u SAD-u i održati im predavanje, ali do toga nije došlo. Bez obzira na to on je u godinama prije Prvog svjetskog rata snažno utjecao na iseljenike.[74] Stjepan Radić bio je oduševljen predsjednikom SAD-a Wilsonom i američkim sustavom vlasti.[75] Nekoliko je puta pozivan u SAD, ali se zbog zauzetosti nije mogao odazvati.[76] O Radiću su pisali *The New York Times* i *Herald Tribune*, u kojima je bio hvaljen i nazivan „nepokolebljivim hrvatskim rodoljubom".[77]

U travnju 1921. godine u Clevelandu u SAD-u održan je veliki skup iseljenika na kojemu su putem svojih delegata bile zastupljene gotovo sve iseljeničke naseobine iz 31 savezne države SAD-a. Tom je prigodom osnovana Hrvatska republikanska liga u Americi, čiji je politički program bio istovjetan programu Radićeve HRSS. Na osnivanju Lige izabran je odbor sa zadaćom da u Americi i Europi prikaže hrvatsko pitanje kao potpuno neriješeno.[78]

Nakon osnivanja Lige u nju je pristupilo nekoliko tisuća hrvatskih radnika, a iseljenici su se u velikom broju pretplaćivali na list *Dom* iz Zagreba te su kupovali i čitali Radićeve knjige. Na traženje Lige, Stjepan Radić je 1922. godine poslao u SAD svog izaslanika dr. Ljudevita (Luju) Kežmana[79], tadašnjeg tajnika HSS-a u domovini, da kao Radićev izaslanik radi na organiziranju američkih Hrvata i da upozna američku javnost s položajem hrvatskog naroda, s njegovim pravom na opstanak i samoodređenje te da iznese pred svijet nepravedne postupke beogradske vlade.[80] Lujo Kežman je po dolasku u SAD izjavio newyorškom časopisu *The*

---

[74] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 318.

[75] PRPIĆ, Jure. *Hrvati u Americi*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 1997., 210.; O Radićevom veličanju američkog predsjednika Wilsona i američke demokracije pisao je i Hrvoje Matković. (MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 56., 73.)

[76] PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 210.

[77] *Isto*, 204.

[78] ČIZMIĆ, Ivan. *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti – Odjel za hrvatsku povijest, 1982., 285.

[79] Ljudevit (Lujo) Kežman (1887. – oko 1950.) bio je hrvatski svećenik, novinar i političar. Tijekom školovanja u rodnom gradu Zagrebu bio je član Zbora duhovne mladeži zagrebačke. Sveučilišne je studije završio u Švicarskoj. Za rimokatoličkog svećenika je zaređen 1911. godine. Kao svećenik Zagrebačke nadbiskupije vršio je svećeničke dužnosti po župama do 1919. godine, kada mu zbog stranačko-političke karijere više nisu povjeravane crkvene službe u Hrvatskoj. Na stranačkoj listi H(P-R)SS-a izabran je četiri puta za narodnog zastupnika, i to 1920., 1923., 1925. i 1927. godine. U razdoblju od 1922. do 1925. godine boravio je u SAD-u. Nakon odlaska u političku emigraciju 1928. godine, povezuje se i s komunistima i s pripadnicima ustaške organizacije. Surađivao je u listu *Hrvatski Put*, komunističkom glasilu. U iseljeničkim je listovima komentirao sporazum Cvetković - Maček i značenje uspostave Banovine Hrvatske 1939. godine. Svoje uglavnom političke članke najčešće je objavljivao u domovinskim i iseljeničkim glasilima H(P-R)SS-a: *Narodni val*, *Seljačka Republika*, *(Slobodni) Dom* i dr. Navodno je umro početkom 1950-ih godina u SAD-u. (MATIJEVIĆ, Zlatko. „Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od 'Memoranduma' za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države [1919. do 1922.]", *Časopis za suvremenu povijest* 38(2006), br. 3, 759.

[80] ČIZMIĆ, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, 285.; Dr. Lujo Kežman bio je tada poznat i kao 'Radićev ministar vanjskih poslova'. (MATIJEVIĆ, „Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od

World da HRSS traži priznanje svog političkog djelovanja i da je njen konačni cilj stvaranje velike unije seljačkih vlada na cijelom Podunavlju i Balkanu.[81]

Veliki dio članstva Lige pristupilo je organizacijama HRSS-a nakon njenog osnivanja. Prva organizacija HRSS-a u SAD-u osnovana je u kolovozu 1922. godine u Woolandu, a nakon toga se organizacije HRSS-a osnivaju diljem SAD-a.[82] Dr. Lujo Kežman, koji je boravio u SAD-u od 1922. do 1925. godine, pokrenuo je u veljači 1923. godine tjednik i glasilo HRSS-a *Neutralna seljačka republika Hrvatska* sa sjedištem u Pittsburghu. Urednik glasila je bio dr. Lujo Kežman, a upravu je vodio Petar Radić[83], sinovac Stjepana Radića, koji je tih godina bio aktivan u SAD-u.[84] Stjepan Radić je američkim Hrvatima poslao i niz pisama tijekom studenog i prosinca 1923. dok je boravio van domovine.[85]

Godine 1925. u prisustvu dr. Luje Kežmana održana je i prva konvencija organizacija HRSS-a u SAD-u i izabran je Glavni odbor. Na konvenciji su se odredile smjernice rada i, između ostalih, zaključeno je „da se među američkim Hrvatima pobija jugoslavenstvo, 'austrijanština' i komunizam te povede propaganda za slobodnu i samostalnu Hrvatsku Državu temeljenu na ustavu HRSS-a“.[86] Iako je HRSS u SAD-u osnovan u vrijeme jačanja stranke u domovini, većina njenog članstva bili su prijeratni iseljenici.[87]

Organizacije HRSS-a djelovale su apelima i memorandumima na američku javnost i političare nakon atentata na zastupnike HSS-a u beogradskoj skupštini 1928. godine, a istovremeno su se bavile i društvenim, kulturnim i humanitarnim radom. Na drugoj konvenciji organizacija HRSS-a u SAD-u 1931. godine gost je bio potpredsjednik HSS-a ing. August

---

'Memoranduma' za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države [1919. do 1922.]“, 759.)

[81] ČIZMIĆ, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, 285.

[82] „Bilješke i osvrt na razvoj i rodoljubni rad organizacije Hrvatske seljačke stranke (HRSS) u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Hrvatski glas*, 20. 3. 1974., 5.

[83] Petar Radić (1895. – 1971.) bio je hrvatski iseljenik, radnik i aktivist HSS-a. Bio je sinovac Stjepana Radića, a član HSS-a bio je od najranije mladosti. Bio je jedan od organizatora mnogih organizacija HRSS-a u SAD-u, te organizacija HSS-a u Južnoj Americi, kamo je bio poslan od strane vodstva HSS-a. U SAD je prvi put došao sa 17 godina, te se zaposlio u ljevaonici čelika. Tijekom Prvog svjetskog rata nakratko se, na godinu do dvije dana, povratio u domovinu, ali je opet otišao u SAD, gdje je živio do smrti. Dugi niz godina obnašao je i dužnost predsjednika organizacija HRSS-a u SAD-u. Umro je u SAD-u. („Umro Petar Radić“, *Hrvatski glas*, 22. 9. 1971., 1.)

[84] „Bilješke i osvrt na razvoj i rodoljubni rad organizacije Hrvatske seljačke stranke (HRSS) u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Hrvatski glas*, 20. 3. 1974., 5.

[85] PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 204.

[86] „Bilješke i osvrt na razvoj i rodoljubni rad organizacije Hrvatske seljačke stranke (HRSS) u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Hrvatski glas*, 20. 3. 1974., 5.

[87] „Hrvatske seljačke organizacije u Sjedinjenim državama Amerike“. *Pedeset godina Hrvatske seljačke stranke (1904 – 1954)*, 27.

Košutić. Na trećoj konvenciji HRSS-a u SAD-u 1935. godine usvojena su i pravila djelovanja, koja je izradio dr. Juraj Krnjević, koji je i osobno nazočio konvenciji.[88]

Aktivan rad organizacija HSS-a u SAD-u potaknulo je i osnivanje kanadskih organizacija HSS-a tridesetih godina 20. stoljeća. Za razliku od organizacija HSS-a u SAD-u, gdje su većinu članstva činili iseljenici pristigli prije Prvog svjetskog rata, u Kanadi su većinu činili iseljenici pristigli u Kanadu u razdoblju nakon sredine dvadesetih godina 20. stoljeća, kada je HSS u Hrvatskoj bio u punom zamahu.[89] Nedostatak jeftine radne snage, kao i snažno lobiranje privrednih krugova, utjecali su na odluku kanadske vlade da ponovno dopusti useljavanje imigranata iz južne, istočne i jugoistočne Europe pa je u rujnu 1925. godine potpisan sporazum između federalnih vlasti i dviju velikih kanadskih željezničkih kompanija: Canadian Pacific Railway (CPR) i Canadian National Railway (CNR).[90] Sporazumom su navedene željezničke kompanije imale slobodne ruke u pronalaženju, prijevozu i smještaju poljoprivrednih radnika uz obvezu da ih vrate ako odbiju prihvatiti posao na koji su upućeni. Kao rezultat navedenog sporazuma udvostručeno je useljavanje s prostora Kraljevine SHS u razdoblju od 1924. do 1928. godine s godišnjih dvije tisuće na četiri tisuće useljenika. U petogodišnjem razdoblju, od 1925. do 1930. godine, uselilo je u Kanadu preko deset tisuća Hrvata, od ukupno šesnaest tisuća ljudi s prostora Kraljevine SHS/Jugoslavije.[91]

Prva kanadska organizacija HSS-a nastala je 5. siječnja 1930. godine u Torontu, nakon javne skupštine HSS-a.[92] Na samom osnivanju bilo je prisutno 110 osoba, a do kraja godine organizacija se proširila na 400 članova.[93] Prije nastanka samih organizacija, 25. ožujka 1929. godine u gradu Winnipegu započeo je izlaziti list *Kanadski glas*, kojemu je 1932. godine, na

---

[88] „Bilješke i osvrt na razvoj i rodoljubni rad organizacije Hrvatske seljačke stranke (HRSS) u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Hrvatski glas,* 20. 3. 1974., 5.; August Košutić pokušao je ući u SAD još koncem srpnja 1930., ali su ga zbog prijave jugoslavenskog konzula američke imigracijske vlasti zadržale na Ellis Islandu. (ČIZMIĆ, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, 291.); Američke organizacije HSS-a izdale su 1930. godine i jednu poveću knjigu o procesu koji se u Jugoslaviji vodio protiv Mačeka. Knjiga je bila izdana u Chicagu na 474 stranice. (JAREB, „Iz korespondencije dra Vladka Mačeka“, 335.) Knjiga je izdana pod naslovom *Veleizdajnički proces protiv vođe Hrvata dra Vladka Mačeka. Sastabljeno prema izvještajima američke, britanske i evropske štampe sa beogradske razprave*. (JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, 105 – 106.)

[89] „Hrvatske seljačke organizacije u Sjedinjenim državama Amerike“, *Pedeset godina Hrvatske seljačke stranke (1904 – 1954)*, 27.

[90] RUŽIĆ, Snježana. „U potrazi za poslom – život hrvatskih iseljenika muškaraca u Kanadi između dva svjetska rata“. *Migracijske i etničke teme* 18(2002), br. 4, 389.

[91] RUŽIĆ, „U potrazi za poslom – život hrvatskih iseljenika muškaraca u Kanadi između dva svjetska rata“, 389.; RASPORICH, Anthony W. *For a Better Life – A History of The Croatians in Canada*. Toronto: McClelland and Stewart Limited, 1982, 96.

[92] GAŽI, Stjepan. „Dvadeset godina hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi“. U: *Spomenica na dvadeset godina Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi*, ur. Stjepan Gaži. Winnipeg, Kanada: Glavni Odbor Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi, 1952., 97.; PLEČKO, CECIĆ, MARKOTA, *Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004.*, 41.

[93] HOLJEVAC, Većeslav. *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska, 1968., 188.

prvoj konvenciji kanadskog HSS-a, promijenjen naziv u *Hrvatski glas,* te je od tada postao službeno glasilo kanadskih organizacija HSS-a. List je osnovao Petar Stanković[94], koji je u domovini prije svog dolaska u Kanadu 1928. godine bio suradnik lista *Narodni val*.[95]

Nakon odlaska u svoju prvu emigraciju dr. Juraj Krnjević se prvi put javio hrvatskim iseljenicima u Kanadi upravo putem *Kanadskog glasa,* 11. studenoga 1929. godine.[96] Juraj Krnjević u svojoj prvoj emigraciji posjetio je organizacije HSS-a u Kanadi 1935. i 1938. godine te se tada uspio upoznati sa stranačkim vodećim ljudima i dao im praktične savjete za rad sa članstvom.[97] U drugoj polovini 1931. godine nastavilo se osnivanje organizacija HSS-a po Kanadi, a prva Konvencija kanadskih organizacija HSS-a održana je od 24. do 27. siječnja 1932. godine na preporuku Jurja Krnjevića. Na Konvenciji su izglasani i „Zakoni i pravila Hrvatske seljačke stranke kao političke organizacije u Kanadi". Pravila su izrađena po uzoru na pravila „Seljačke sloge", a u skladu s kanadskim zakonima i prilikama.[98] Prilikom održavanja prve Konvencije, HSS-ova organizacija iz Toronta organizirala je i prosvjede u Torontu, sa ciljem da upozna javnost s monarhističkom diktaturom u domovini.[99]

Organizacije HSS-a po Kanadi nastavile su se širiti i međusobno povezivati. Do kraja Drugog svjetskog rata održalo se sveukupno pet konvencija na kojima su se utvrđivale smjernice djelovanja. Novčanim prilozima i dobrovoljnim radom članova HSS-a izgradili su se i Hrvatski narodni domovi u Norandi 1931. godine, Schumacheru 1932. godine i Sudburyu 1934. godine. U Kanadi je HSS osnivao i svoje ženske organizacije.[100]

U Europi su najaktivnije iseljeničke organizacije HSS-a bile u Belgiji. Prva organizacija u Belgiji osnovana je 1932. godine u gradu Jemeppe sur-Meuse. Osnivači su bili hrvatski seljaci

---

[94] Petar Stanković (1895. – 1978.) bio je hrvatski iseljenik i publicist. Rođen je u Hrvatskoj, a još se u vrijeme prije Prvog svjetskog rata iselio u SAD, ali se 1926. godine vratio u Hrvatsku gdje je radio kao novinar i činovnik za iseljavanje pri CPR željeznici. U Hrvatskoj je bio suradnik lista *Narodni val,* a bio je i predavač u društvu „Seljačka sloga". U Kanadu je došao u travnju 1928. godine s tisuću Hrvata iseljenika, koje je predvodio do Winnipega. Godine 1929. u Kanadi je osnovao list *Kanadski glas,* koji je bio na liniji HSS-ovog programa, i koji je promijenio ime u *Hrvatski glas* 1932. godine. Stanković je bio urednik *Hrvatskog glasa* do veljače 1973. godine, a kao savjetnik ostaje daljnjih 15 mjeseci, nakon čega se u lipnju 1974. godine povukao u mirovinu. Tijekom života bio je aktivan član winnipeškog novinarskog kluba i jedan od osnivača kanadskog etničkog novinarskog kluba. Govorio je nekoliko jezika i surađivao u mnogobrojnim socijalnim, kulturnim i dobrotvornim organizacijama. Umro je u Winnipegu 1978. godine. („Rastanak s Petrom Stankovićem", *Hrvatski glas,* 22. 12. 1978., 1 – 2.; „Iz Winnipega", *Hrvatski glas,* 22. 12. 1978., 2.; Juraj KRNJEVIĆ, „Pol stoljeća 'Hrvatskog glasa'", *Hrvatski glas,* 9. 3. 1979.)

[95] PLEČKO, CECIĆ, MARKOTA, *Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004.,* 37.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 156.

[96] PLEČKO, CECIĆ, MARKOTA*, Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004.,*38.; GAŽI, „Dvadeset godina hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi", 95.

[97] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 35.

[98] *Isto,* 23.

[99] HOLJEVAC, *Hrvati izvan domovine,* 190.

[100] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 23. – 41.

iz Dalmacije, Hercegovine i naročito iz Bosne, koji su došli raditi u Belgiju kao rudari i industrijski radnici u rudnike i u industriju.[101] Godine 1932. organizaciju HSS-a u Belgiji posjetio je i potpredsjednik HSS-a August Košutić, koji je tada također bio u emigraciji.[102] Organizacije iz Belgije razvile su prepisku i s Jurjem Krnjevićem koji je bio u emigraciji, a on im je ujedno slao obavijesti i upute za rad.[103]

Prema svjedočenju Mate Brčića, jednog od osnivača i poslijeratnog dugogodišnjeg predsjednika Glavnog odbora HSS u Belgiji, organiziranje HSS-a u Belgiji je od samog početka opstruiralo poslanstvo Jugoslavije iz Bruxellesa i to na način da su preko poslodavaca vršili pritisak na radnike HSS-ovce. Naime, veleposlanstvo Jugoslavije je u urede poslodavaca iz Belgije dostavilo tzv. „crnu knjigu“ o kojoj je Brčić napisao: „u njoj su bila uvedena imena svakoga od nas kao sumnjivaca, koji mogu biti primljeni na posao samo uz pismenu preporuku poslanstva“.[104] Brčić je dalje naveo kako je bilo često otpuštanje s posla i protjerivanje van granica Belgije i kao primjer je naveo predsjednika podružnice Marchienne-au-Pont Andru Barišića, koji je protjeran na 24 sata. Takva situacija je potrajala do potpisivanja Sporazuma između Mačeka i Cvetkovića i stvaranja Banovine Hrvatske 1939. godine, kada je u Belgiju došao novi iseljenički povjerenik Janko Švajger te je represija prema članovima HSS-a prestala.[105]

U predratno vrijeme HSS-ovci iz Belgije surađivali su i s komunistima. Kao razlog te suradnje belgijski HSS-ovci su naveli činjenicu da Hrvati u Belgiji pripadaju radničkom staležu pa su oni kao HSS-ovci surađivali s komunističkom partijom u zajedničkoj borbi za socijalna prava.[106]

Organizacije HSS-a u Belgiji obustavile su svoj rad u svibnju 1940. godine, nakon okupacije Belgije od strane nacističke Njemačke, a ponovno su se aktivirale nakon završetka rata.[107]

Uz Belgiju, prije rata su bile kratko pokrenute organizacije u Nizozemskoj i u Luksemburgu.[108]

---

[101] Juraj KRNJEVIĆ, „Osam dana u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 27. 8. 1962., 1.; „Riječ je o svačijim slugama“, *Hrvatski glas,* 9. 4. 1946., 5.
[102] „Izaslanik dr. Mačeka posjetio Hrvate u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 8. 1. 1946., 2.
[103] „Riječ je o svačijim slugama“, *Hrvatski glas,* 9. 4. 1946., 5.; „Kroz 25 godina hrvatski seljaci-radnici stoje na braniku domovine“, *Hrvatska riječ,* 27. 2. 1957.
[104] „Kroz 25 godina hrvatski seljaci-radnici stoje na braniku domovine“, *Hrvatska riječ,* 27. 2. 1957., 4.
[105] Isto; Brčić je naveo da su vlasti Kraljevine Jugoslavije preko svog poslanstva u Bruxellesu pomagale rad društva „Jedinstvo“ i „Colonie Yougoslave“, ali da je to zastalo nakon Sporazuma Mačeka i Cvetkovića.
[106] „Poslanica organizacija HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 11. 6. 1946., 2.
[107] „Glas od prijatelja u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 2. 9. 1945., 2.
[108] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 332.

U ostatku svijeta razvile su se još organizacije u Južnoj Americi, gdje je 1935. godine osnovana organizacija u Montevideu u Urugvaju pod imenom HSS „Stjepan Radić“,[109] a u to vrijeme su djelovali i Upravni i Nadzorni odbori HSS-a za cijelu Južnu Ameriku u kojem su bili zastupljeni predstavnici iz Argentine, Uruguaya i Brazila. Po sastavu odbora je očigledno da je HSS bio najbrojnije zastupljen u Argentini.[110]

U Australiji su se razvile organizacije u Broken Hillu, Boulder Kalgoorlieju i Sjevernom Queenslandu. Postojala je i organizacija na Novom Zelandu u Aucklandu.[111]

Krajem tridesetih godina i neke iseljeničke organizacije, koje nisu bile izravno HSS-ove, podržale su program HSS-a i njegovo vodstvo iz domovine. Najistaknutije su bile „Hrvatsko Kolo“[112] iz SAD-a, te najbrojnija iseljenička organizacija iz SAD-a „Hrvatska bratska zajednica“ (HBZ)[113] sa svojih sto tisuća članova.

---

[109] „Montevideo-Uruguay“, *Hrvatski glas,* 7. 3. 1977., 2.

[110] „Adresar gl. od. HRSS u Iseljenoj Hrvatskoj“, *Kalendar Hrvatski glas,* 1939., 160.

[111] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 327.

[112] Prva organizacija Hrvatskog kola utemeljena je 23. kolovoza 1928. godine u New Yorku, a predsjednik je postao Ivan Krešić, koji je bio izdavač *Hrvatskog lista i Danice Hrvatske*. Organiziranje Hrvatskog kola pojavilo se kao reakcija na atentat na Stjepana Radića i zastupnike HSS-a u beogradskoj Narodnoj Skupštini u lipnju 1928. godine. Nakon toga je uslijedilo osnivanje 14 organizacija, koje su se objedinile u „Hrvatsko kolo u Sjedinjenim Državama i Kanadi“ 22. i 23. studenoga 1928. godine na Hrvatskom narodnom zboru, koji se održao u Pittsburghu, Pennsylvania. Glasila Hrvatskog kola bili su newyorški *Hrvatski list and Danica hrvatska* te istoimeni koledar (kalendar). Organizacija Hrvatskog kola je od početka bila izrazito protujugoslavenska, te je zbog toga nastojala pomoći svim hrvatskim političarima koji su u domovini i emigraciji zastupali ideju stvaranja slobodne hrvatske države. Također je nastojala uspostaviti suradnju s drugim političkim organizacijama u SAD-u, a u prvim godinama je posebna pozornost bila usmjerena prema predstavnicima HSS-a, kao najsnažnijoj političkoj snazi u domovini. Hrvatsko kolo je bilo posebno angažirano prilikom prvog dolaska Augusta Košutića u SAD u srpnju 1930. godine, kada je zadržan na Ellis Islandu kraj New Yorka, te mu je bio zabranjen ulazak u SAD. Bez obzira na tu intervenciju, kasnije se Košutić sukobio s članovima Hrvatskog kola. Više članova iz organizacija HSS-a iz SAD-a izabrano je u glavno starješinstvo Hrvatskog kola na Hrvatskom narodnom zboru u Pittsburghu, a stvoren je i „fond za izbornu borbu HSS u domovini“. Bez obzira na dobar početak, ubrzo su nastala razmimoilaženja među HSS-om i Hrvatskim kolom, ali je ipak cijelo vrijeme od strane Hrvatskog kola dosljedno pružana potpora Vladku Mačeku, pri čemu je stalno isticana njegova uloga općeprihvaćenog vođe hrvatskog naroda. Članovi Hrvatskog kola uspostavili su kontakt i s Antom Pavelićem već tijekom 1929. godine i s organizacijom Hrvatski domobran. Hrvatsko kolo je od početka bilo izrazito antikomunistički raspoloženo. Izbijanjem Drugog svjetskog rata članovi Hrvatskog kola su oštro osudili stvaranje NDH, odnosno Rimske ugovore iz svibnja 1941. godine. Godine 1945. *Hrvatski list and Danica hrvatska* prodana je franjevcima u Chicagu, a Hrvatsko kolo je prestalo postojati u rujnu 1946. godine, kada je starješina Hrvatskog kola Ivan Krešić Vladku Mačeku predao i blagajnu Hrvatskog kola. (JAREB, Mario. „Hrvatsko kolo u SAD-u i Kanadi od 1928. do 1946. godine“. U: *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića u povodu 80. godine života*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005., 153. – 170.; JAREB, Mario. „Hrvatska politička emigracija od 1928. do 1990. godine“. U: Poseban otisak iz *zbornika Hrvatska povijest u XX. stoljeću*. Zagreb: Biblioteka XX. stoljeće, 2006., 309.); O djelovanju Hrvatskog kola svjedočanstvo je ostavio i aktivni sudionik i dužnosnik Hrvatskog kola Josip Kraja. (KRAJA, Josip. „The Croatian circle, 1928-1946. Chronology and Reminiscences“. *Journal of Croatian Studies* 5-6(1964.-1965.), New York, 45 – 204.)

[113] Hrvatska bratska zajednica osnovana je 1894. i ubrzo je postala najveća, najbrojnija i financijski najbogatija hrvatska organizacija. U HBZ je u jednom trenutku bilo oko 110 000 članova. Prikaz djelovanja HBZ-a napisao je povjesničar Ivan Čizmić. (ČIZMIĆ, Ivan. *Povijest Hrvatske bratske zajednice*. Zagreb: Golden marketing, 1994.) U knjizi je Čizmić naveo kako je HBZ 1930-ih godina u potpunosti prihvatilo program HSS-a i izražavalo podršku Vladku Mačeku i HSS-u u domovini. (ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice,* 268 – 272.)

Tijekom Drugog svjetskog rata najbrojnije i najaktivnije iseljeničke organizacije HSS-a, one u Kanadi i SAD-u, kao i ostali hrvatski iseljenici, jasno su se stavili na stranu Saveznika i uključili se pomoći svojim novim domovinama u njihovim ratnim naporima, naročito sakupljanjem dobrovoljnih priloga u korist Crvenog križa i kupovanjem obveznica ratnih zajmova.[114] Mnogi iseljenici uključili su se i u savezničke vojne postrojbe.[115]

Iseljeničke organizacije HSS-a u SAD-u i Kanadi ostale su tijekom rata odsječene od vodstva u domovini. Dr. Juraj Krnjević bio je u Londonu, a jedina veza ostao im je istaknuti HSS-ovac i ban Ivan Šubašić, koji je boravio u SAD-u od 4. studenog 1941. do 7. svibnja 1944. godine. Šubašić je jedno vrijeme bio pridružen Jugoslavenskom informativnom centru u New Yorku.[116]

Šubašić je 10. listopada 1942. godine posjetio kanadske organizacije HSS-a i sudjelovao na Konvenciji organizacija HSS u Kanadi kao gost i glavni govornik.[117] Ivan Šubašić javno je nastupao i po SAD-u tumačeći politiku HSS-a u smislu podrške očuvanja Jugoslavije na temelju sporazuma Cvetković-Maček te je propagirao sklonost Narodnooslobodilačkom pokretu na čelu s Josipom Brozom Titom, a utjecao je da izaslanstvo Hrvata posjeti i kralja Petra prilikom boravka kralja u New Yorku 6. srpnja 1942. godine.[118]

Američki Hrvati bili su u teškoj poziciji s obzirom da je vlast u NDH držao ustaški pokret, koji je bio saveznik Italije i Njemačke, a k tome je NDH 14. prosinca 1941. godine objavila i rat SAD-u. Jugoslavenska vlada u Londonu bila je na strani Saveznika, a jugoslavenska diplomacija u SAD-u na čelu s Konstantinom Fotićem[119], prvo poslanikom Jugoslavije od 1935. godine, a veleposlanikom od kraja 1942., Hrvate je optuživala kao izdajnike i profašističke elemente i to uz dobro financiranu promidžbu.[120] Takva Fotićeva

---

[114] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 39.; GAŽI, „Dvadeset godina hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi“, 106.; RASPORICH, Anthony W. *For a Better Life – A History of The Croatians in Canada*. Toronto: McClelland and Stewart Limited, 1982., 169.

[115] PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 234.

[116] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 407.; PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 236.

[117] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 41.

[118] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 41.

[119] Konstantin A. Fotić (1891. – 1959.) bio je srpski pravnik i diplomat. U diplomatskoj službi nalazio se od 1915. godine i postao jedan od najistaknutijih diplomata Kraljevine Jugoslavije. Tijekom Prvog svjetskog rata vršio je diplomatsku službu na Krfu, te u Bernu i Parizu. Bio je tajnik delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. – 1920. godine. Kasnije je vršio diplomatsku službu u Beču, Londonu i u Ligi naroda u Ženevi. Godine 1930. postao je pomoćnik ministra unutarnjih poslova, a 1935. godine je premješten u Washington gdje je ostao u diplomatskoj službi do umirovljenja u ljeto 1944. godine. Poslije rata bio je blizak srpskim emigrantskim krugovima. Živio je u Washingtonu sve do smrti 1959. godine. (PETROVIĆ, Dragoš; KREJIĆ, Predrag. „Srpski i jugoslavenski diplomatski predstavnici u Sjedinjenim Američkim Državama 1917. – 1945.“, *Arhiv – časopis Arhiva Srbije i Crne Gore*, 8(2007), br. 1 – 2, 194.)

[120] Opširnije o Hrvatima u SAD tijekom Drugog svjetskog rata vidi: ČIZMIĆ, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, 301 – 346.; PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 232 – 241.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*,

propaganda proglašavala je HSS i Mačeka neprijateljima savezničkih ciljeva, pa je tako karakterizirala čak i hrvatske predstavnike u vladi u Londonu. Kampanji jugoslavenskog veleposlanika Fotića pridružio se i *Amerikanski Srbobran,* list američkih Srba, širećі te optužbe, a zbog nasilja u Hrvatskoj i američki je tisak bio sklon prihvatiti takve informacije kao istinu. No nasuprot takvim optužbama u američkom tisku velika većina Hrvata podržavala je službenu politiku SAD-a.[121]

U takvim okolnostima i pod utjecajem promidžbe u korist Tita veliki broj hrvatskih iseljenika počeo se okretati i ljevici i podržavati Narodnooslobodilački pokret na čelu s Josipom Brozom Titom. Tijekom Drugog svjetskog rata i *Hrvatski glas*, službeno glasilo kanadskog HSS-a, pisalo je u prilog Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) u Jugoslaviji. Tada je došlo i do suradnje *Hrvatskog glasa* s listom *Novosti,* s ciljem da iseljeništvo pomogne NOP-u u Hrvatskoj i Jugoslaviji.[122] Utjecaj „protitovske propagande" među Hrvatima u SAD-u i Kanadi djelovao je i nakon završetka rata. SAD su tijekom rata, s obzirom da je SSSR bio saveznik, tolerirali djelovanje organizacija, koje su komunističke ili simpatiziraju komuniste, dok su nakon Drugog svjetskog rata, i zaoštravanja sukoba sa SSSR-om, SAD suzbijale takve organizacije.[123]

Na Kongresu američkih Hrvata, koji je održan 20. i 21. veljače 1943. godine u prisutnosti 927 delegata, koji su predstavljali 716 hrvatskih organizacija iz SAD-a i Kanade, donesena je Rezolucija kojom se osuđuju ustaše, Pavelić i cijepanje Jugoslavije. Također je

---

336 – 352.; JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 37 – 49.

[121] PRPIĆ, *Hrvati u Americi,* 232 – 233., 236. Jere Jareb iznio je jednu definiciju stava Hrvata u SAD u odnosu na neovisnu Hrvatsku tijekom Drugog svjetskog rata: „Budući da su Sjedinjene Američke Države ulaskom u rat postale saveznikom Engleske, Sovjetskog Saveza i svih izbjegličkih vlada – uključujući i jugoslavensku vladu – smještenih u Londonu, smatralo se je protuamerički podupirati postojanje samostalne hrvatske države, koja je bila ostvarena u sklopu njemačkog ratnog saveza". (JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 40.). O navedenoj problematici pisao je i povjesničar Mario Jareb. (JAREB, Mario. „How the West Was Won – Jugoslavenska izbjeglička vlada i legenda o Draži Mihailoviću", *Časopis za suvremenu povijest,* 38(2006), br. 3: 1039 – 1056.; JAREB, Mario. „Hrvatska 1945. Bogdana Radice". U: *Ljubo Boban i istraživanje suvremene povijesti*, ur. Damir Agičić i Marica Karakaš Obradov. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti; Društvo za hrvatsku povijesnicu, 2017., 223 – 243.; JAREB, Mario. „Između oslobođenja i 'vladavine terora': Pogledi američkih predstavnika u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji na jugoslavenske unutarnje prilike u prvoj polovici 1945. godine". U: *1945. – Kraj ili novi početak: Tematski zbornik radova*, ur. Zoran Janjetović. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije i Muzej žrtava genocida, 2016., 15 – 44.)

[122] HOLJEVAC, *Hrvati izvan domovine,* 190.; Holjevac je napisao da je *Hrvatski glas* surađivao s listom *Jedinstvo,* što je bio kasniji naziv lista *Novosti*, odnosno naziv lista u vrijeme pisanja Holjevčeve knjige. Naime, list *Jedinstvo* je nekoliko puta tijekom svog izlaženja mijenjao ime. List se započeo izdavati 1931. godine pod imenom *Borba,* kao glasilo jugoslavenskih radnika i seljaka u Kanadi. Od 1936. do 1940. godine list je izlazio pod novim imenom *Slobodna misao,* a od 1940. do 1948. godine list je izlazio pod imenom *Novosti*. Nakon sukoba Tito – Staljin list je podržao stajalište Rezolucije Informbiroa i od 1948. do 1971. godine je izlazio pod imenom *Jedinstvo,* te je bio glasilo Saveza jugoslavenskih Kanađana. Godine 1971. list je promijenio ime u *Naše novine*. (ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 156 – 157.; HOLJEVAC, *Hrvati izvan domovine,* 191.)

[123] PRPIĆ, *Hrvati u Americi,* 236 – 247. ; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 359 – 361.

osuđena i izbjeglička vlada u Londonu. Sa Kongresa je upućen pozdrav dr. Vladku Mačeku te Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-u) i Josipu Brozu Titu. Glavni govornik na skupu i ključna osoba za izradu rezolucija i pozdrava bio je dr. Ivan Šubašić.[124] Predstavnici organizacija HRSS-a iz SAD-a predvođeni Petrom Radićem slijedili su takvu politiku dr. Ivana Šubašića.[125] Krnjević i Šubašić imali su podršku u HBZ-u, najvećoj iseljeničkoj organizaciji Hrvata u SAD-u.[126]

Pasivnost i odsječenost od svih političkih i ratnih zbivanja predsjednika Mačeka na jednoj strani, djelovanje Krnjevića u Londonu na drugoj strani, i naposljetku djelovanje dr. Ivana Šubašića po SAD-u i njegov sporazum i ulazak u zajedničku vladu s Josipom Brozom Titom tijekom 1945. godine[127] izazvalo je dezorijentiranost i nesnalaženje u redovima iseljeničkog HSS-a. Predsjednik HSS-a u SAD-u Petar Radić i Petar Stanković, glavni urednik službenog glasila kanadskog HSS-a *Hrvatski glas,* bili su pod jakim utjecajem Ivana Šubašića te su podržavali pravac Šubašićevog političkog djelovanja, a sukladno tome su javno putem *Hrvatskog glasa* podupirali Tita i Narodnooslobodilačku borbu (NOB) sve do Šubašićeve ostavke u jesen 1945. godine. Zbog takve politike Petar Radić i Petar Stanković našli su se na udaru kritika Krnjevića i vodstva HSS-a u Kanadi.[128]

Situacija zbunjenosti i nesnalaženja iseljeničkih organizacija HSS-a trajala je sve do kraja 1945. godine, a tijekom te godine politički stavovi su se iskristalizirali. Maček je u

---

[124] PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 238.; JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941. – 1947.“, 41 – 42.

[125] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 43.

[126] HBZ je preko svog glasila *Zajedničar* objavljivao Krnjevićeve govore i njegove posebne poruke, donosio vijesti iz Jugoslavije, posebno o HSS-u, o Mačeku i ostalim članovima vodstva HSS-a. Kada je došao u SAD, Šubašić je pozdravljen kao nositelj cjelokupne vlasti Hrvatske. Time se propagirala HSS kao glavni i isključivi politički reprezentant hrvatskog naroda, nasuprot ustaštvu i NDH. (JELIĆ BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 79.)

[127] Amy Schmidt pisala je o akciji Američke vojne obavještajne službe i njezinog odjela za tajne operacije (Office of Strategic Services OSS – Secret Intelligence Branch) u postavljanju Ivana Šubašića na čelo jugoslavenske izbjegličke vlade te se u tom ključnom trenutku Šubašić pojavio i kao glavni pregovarač s Titom, a u veljači 1945. godine u Beograd se vratio kao ministar vanjskih poslova u Privremenoj jugoslavenskoj vladi. Poznat kao „Projekt pastir“, plan je izvorno imao namjeru ubaciti Šubašića u Jugoslaviju tijekom rata, gdje bi mogao postati pregovarač između partizana i snaga za koje se vjerovalo da su naoružani odredi HSS-a. Iz više je razloga prvotni plan neostvaren. Ali je u drugačijem obliku ostvaren kao uspješno postavljanje Šubašića na položaj u London. (SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 408.)

[128] Isticanje zasluga NOB-a i Josipa Broza Tita od strane HSS-a u Kanadi naročito je vidljivo krajem 1944. i početkom 1945. godine, kada je lik Josipa Broza Tita bio na naslovnici *Kalendara Hrvatskog glasa* iz 1945. godine. Sukob i razmimoilaženje u političkim pogledima u HSS-u SAD-a i Kanade tijekom 1945. godine prikazao je Dinko Šuljak na osnovu pismene korespondencije dužnosnika HSS-a Kanade i SAD-a s Krnjevićem i Mladenom Giunijem Zorkinom koji se tada nalazio u Londonu. Iz pisama je vidljivo kako Krnjević nije podržavao Šubašićevu politiku, a Šuljak je naveo kako su Petar Stanković i Petar Radić bili na platnom spisku Ivana Šubašića. (ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 438 – 471.); O pisanju *Hrvatskog glasa* i promjeni karaktera pisanja u odnosu na novu jugoslavensku vlast tijekom 1945. godine vidi: TEPEŠ, „*Hrvatski glas* o političkim događajima u Jugoslaviji od 1945. do 1950. godine“, 223 – 229.

emigraciju otišao u svibnju 1945. godine i zajedno s Krnjevićem započeo kreirati platformu političkog djelovanja HSS-a u novonastalim okolnostima.

4. ODLAZAK MAČEKA U EMIGRACIJU 1945. I DJELOVANJE U PARIZU DO 1947. GODINE[129]

4. 1. Mačekov odlazak iz Zagreba i put za Pariz

Vladko Maček kraj rata dočekao je u kućnom pritvoru u svom stanu u Zagrebu. Svoju odluku o odlasku u emigraciju donio je tih prvih svibanjskih dana na osnovu informacija koje je imao, i na osnovu razgovora koje je tih dana obavio.[130] Prvi koji je posjetio Mačeka i razgovarao s njim nasamo bio je nadbiskup Alojzije Stepinac 3. svibnja 1945. godine.[131] Dana 4. svibnja Mačeka je posjetio ustaški pukovnik i general Ante Moškov[132], koji ga je obavijestio

[129] Najdetaljnije je o putovanju iz Zagreba i boravku u Parizu pisao dr. Branko Pešelj, koji je putovao s Mačekom. Pešelj je iznio sve detalje puta i aktivnosti koje je Maček imao tijekom prve dvije godine svoga boravka u emigraciji, odnosno do trenutka preseljenja u Washington. Maček je o tom razdoblju u svojim memoarima pisao vrlo malo, na svega 10 stranica. Prve dvije godine Mačekove emigracije obradila je povjesničarka Branka Boban na osnovu građe jugoslavenske tajne službe, a povjesničarka Amy Schmidt obradila je razdoblje prve dvije godine emigracije na osnovu dokumenata američke diplomacije i tajne službe, te je obradila odnos HSS-a prema križarima. (PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju"; MAČEK, *Memoari*; SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva"; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD"). Pozornost Mačekovom odlasku iz Zagreba posvetio je i Mario Jareb. (JAREB, „Između oslobođenja i 'vladavine terora': Pogledi američkih predstavnika u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji na jugoslavenske unutarnje prilike u prvoj polovici 1945. godine", 15 – 44.) S obzirom na navedene radove, u ovom radu se ne ulazi detaljno u probleme i činjenice koje su navedeni autori već obradili i analizirali. Opširnije su prikazane samo važne činjenice za razumijevanje kronologije te one činjenice koji nisu obrađene ili su se u međuvremenu pojavile nove činjenice u dokumentima koji navedenim autorima nisu bili dostupni.

[130] Većina izvora spominje Mačekove razgovore sa Stepincem i narodnim zastupnicima HSS-a, dok Andrej Maček kao ključnu osobu za donošenje odluke Vladka Mačeka o odlasku u emigraciju spominje HSS-ovca Stjepana Pezelja. Andrej Maček je tvrdio da je Pezelj u razgovoru s Vladkom Mačekom, na kojem su bili prisutni samo njih dvoje, podnio Mačeku duži izvještaj. Andrej Maček je tvrdio i da su Vladka Mačeka nakon informacija o umorstvima od strane ustaša najviše pogodile vijesti o umorstvima HSS-ovaca od strane partizana. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 110 – 111.)

[131] MAČEK, *Memoari*, 177.; Taj podatak Vladko Maček spomenuo je i u svom razgovoru s američkim političkim dužnosnicima u Reimsu 15. svibnja 1945. godine. (Foreign Relations of the United States (dalje: FRUS) document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d984, pristup ostvaren 1. 2. 2017.); Andrej Maček, sin Vladka Mačeka, spominje taj sastanak, ali navodi da se održao 2. svibnja 1945. navečer i da je na tom sastanku Stepinac rekao da ostaje u Hrvatskoj, a da Vladko Maček tada još nije donio odluku o odlasku. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 110.); David Sinčić je tijekom svog iskaza jugoslavenskim istražiteljima pričao o tom sastanku na temelju svog razgovora sa Stepincem, kojeg je obavio 8. svibnja 1945. godine. Sinčić je prepričao da mu je Stepinac rekao kako je s Mačekom razgovarao o odlasku u emigraciju i da je „pala odluka da da ode (Maček, I.T.) jer će svojom akcijom moći mnogo više koristiti, a i da je Maček odlučio da ide jer od svojih ljudi u inozemstvu ima poruke da njegova stvar, odnosno stvar HSS-a dobro stoji kod Saveznika." (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 132.)

[132] Ante Moškov (1911. – 1948.?) bio je general i ustaški pukovnik. Godine 1933. emigrirao je u Italiju, gdje je živio i djelovao u ustaškim logorima sve do svibnja 1941. godine, svrstavši se među najprisnije suradnike Ante Pavelića. U vrijeme NDH obnašao je niz visokih vojnih dužnosti, a u svibnju 1945. godine brinuo se o tehničkoj strani otpreme memoranduma Vlade NDH feldmaršalu Haroldu Alexanderu, kao i za siguran odlazak Vladka Mačeka u emigraciju. I sam se povukao u Austriju, a potom u Italiju. Na kratko je koncem 1945. godine ušao u Hrvatsku, da bi se ponovno vratio u Italiju, gdje su ga u listopadu 1946. godine britanske vojne vlasti uhitile i u travnju 1947. godine izručile Jugoslaviji. Navodno je na suđenju u Zagrebu 1948. godine osuđen na smrt. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 283.)

da se ustaše s cijelom vladom povlače i zamolio Mačeka da i on s obitelji napusti zemlju.[133] Dio o kojemu nisu govorili ni Maček ni Pešelj u svojim sjećanjima, a nalazi se u pripremi nikad podignute optužnice protiv Vladka Mačeka je Mačekova posjeta Paveliću dva dana prije odlaska te priča o namjeri predaje vlasti iz ruku Pavelića u ruke Mačeka. Prema tim navodima je i Stepinac bio umješan u te pregovore. Kao dokaz da je postojao neki dogovor navodila se Pavelićeva izjava nakon bijega u inozemstvo da će otada hrvatsku politiku voditi Vladko Maček.[134] U pripremi optužnice protiv Vladka Mačeka navodilo se svjedočenje Ante Moškova, koji je tvrdio da je Vladko Maček dva dana prije odlaska iz Zagreba posjetio Antu Pavelića te s njim razgovarao 45 minuta.[135] U pripremi optužnice protiv Mačeka navodilo se i da se tih dana pred odlazak Mačeka i Vlade NDH pričalo o planu da Pavelić preda vlast Mačeku, te da će Maček pozvati Saveznike da se očuva NDH, ali da je Maček ponudu odbio.[136] Da je bilo razgovora Mačeka s Pavelićem o ulasku u zajedničku vladu pisao je i Ivo Rojnica[137], po kojemu je Maček sa Stepincem trebao preuzeti vođenje državom te je ta vlada trebala biti „prosaveznički orijentirana". Prema Rojnici, Maček je razgovarao po tom pitanju i sa zrakoplovnim generalom Dragutinom Rubčićem[138]. Maček je Rubčića pitao da li vojska može izdržati petnaest dana, jer da bi on u to vrijeme uspostavio veze sa Zapadnim saveznicima i

[133] MAČEK, *Memoari*, 176.; Maček je u rujnu 1946. izjavio da je u pratnji generala Moškova bio i general zrakoplovstva NDH Dragutin Rubčić. („Dr. Vladko Maček o svojim ratnim doživljajima", *Kalendar Hrvatski glas*, 1947., 62.)

[134] Povjesničar Ante Delić u svojoj doktorskoj disertaciji prikazao je kako je Pavelić računao na Mačeka. Naime, Pavelić je sredinom 1945. godine bio mišljenja „da je čitavu političku borbu za sada preuzeo dr. Maček na sebe i da dr. Mačeku ne treba samo dati slobodne ruke u tome, nego ga treba i pomoći". Visoki ustaški dužnosnici su u to vrijeme bili definirali da će pohranjenu imovinu NDH iznesenu u inozmestvo staviti Mačeku na raspolaganje, u slučaju da Maček preuzme „vodstvo narodne stvari u pravcu uzpostave hr. države, kako se to od njega očekuje". (DELIĆ, Ante. „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2016., 65 – 66.)

[135] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD", *Radovi*, 244. – 245.; O tome svjedoči Ante Moškov, koji je tvrdio da je osobno vozio Mačeka kod Pavelića na sastanak i da je sastanak trajao 45 minuta. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 132.);

[136] U dosjeu Vladka Mačeka je tekst pripreme optužnice za Mačeka u kojem se nastoji povezati Mačeka s ustašama i Pavelićem tijekom rata i u prvim godinama emigracije. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 131 – 132.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD", 244 – 246.)

[137] Ivo Rojnica (1915. – 2007.) bio je ustaški stožernik. Član ustaškog pokreta od 1939. godine zadužen za dubrovački kotar. Nakon uspostave NDH obavljao je obavještajne zadatke. U svibnju 1945. godine povlači se preko Austrije u Italiju, gdje ga nakratko uhićuje britanska vojska, ali je pobjegao i od 1947. godine živio u Argentini. Aktivan u emigraciji. Umro je u Buenos Airesu. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 349.)

[138] Dragutin Rubčić (1899. – 1986.) je bio zrakoplovni general. U zrakoplovstvu Kraljevine Jugoslavije isticao se kao sposoban časnik i izvrstan pilot. Po uspostavi NDH stavio se na raspolaganje Hrvatskom domobranstvu. Sredinom 1944. godine promaknut je u čin generala te imenovan te imenovan za zapovjednika letaštva Vojnog zrakoplovstva NDH. Nakon što je Zrakoplovstvo 6. svibnja 1945. godine dobilo nalog za povlačenje, idućeg je dana Rubčić preletio avionom u Austriju. Boravio u logorima u Austriji i Italiji te naposljetku emigrirao u Argentinu, gdje je i umro 1986. godine. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 350.)

zatražio njihovu intervenciju. Nakon što je general Rubčić rekao da vojska ne može izdržati ni 48 sati, Maček je odustao od daljnjih razgovora i odlučio se za odlazak iz Zagreba.[139]

Maček je Zagreb napustio 6. svibnja 1945. godine u poslijepodnevnim satima. S Mačekom je u emigraciju krenula njegova supruga Josipa i djeca Agneza i Andrej[140] te dugogodišnji suradnik i osobni tajnik dr. Branko Pešelj[141] sa suprugom Melittom, koja je bila američka državljanka hrvatskog podrijetla. Putne isprave, dva automobila za put, vozače i određena financijska sredstva, najvjerojatnije 1000 zlatnika, omogućila im je ustaška vlast.[142] U emigraciju su, neovisno od Mačeka i Pešelja, istog dana krenuli i predratni narodni zastupnici HSS-a, Ivan Pernar[143] sa suprugom, Josip Torbar sa sinovima Josipom i Stjepanom, Josip

---

[139] Rojnica u knjizi prezime generala Rubčića navodi kao Rupčić. Rojnica je u knjizi tvrdio da mu je ovu priču osobno ispričao general Rupčić, a potvrdio dr. Edo Bulat. Pregovore sa Stepincem i Mačekom su, prema Rojnici, vodili dr. Edo Bulat, general Moškov, Mehmed Alajbegović, ministar vanjskih poslova NDH, sa znanjem Kulenovića. (ROJNICA, Ivo. *Susreti i doživljaji*. Zagreb: DoNeHa, 1995., 254 – 255.)

[140] Vladko Maček je živio sa suprugom i djecom do sredine pedesetih godina, kada su se djeca odselila te je Maček do kraja života živio u kućanstvu sa svojom suprugom Josipom. Uz Mačekovu obitelj su do 1952. godine u istoj kući u Parizu i Washingtonu živjeli i supružnici Pešelj. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 120 – 121.)

[141] Branko Pešelj (1909. – 1990.) bio je hrvatski pravnik i dugogodišnji osobni tajnik Vladka Mačeka. Tijekom studija prava boravio je u Parizu i u Londonu, a doktorat prava stekao je u Zagrebu 1932. godine. Sljedeće godine zapošljava se u uredu Vladka Mačeka, gdje radi sve do 1939. godine, kada otvara svoj ured. U redove HSS-a priključio se još u srednjoškolskim danima, a tijekom studiranja bio je tajnik sveučilišne organizacije HSS-a. Tijekom NDH nekoliko puta je bio uhićivan i zatvaran. Nakon završetka Drugog svjetskog rata s Vladkom Mačekom odlazi u emigraciju, prvo u Pariz, a od 1947. godine u SAD, gdje je živio s Mačekovom obitelji sve do 1952. godine. U SAD-u 1950. godine stječe doktorat političkih i ekonomskih znanosti. Godine 1955. u SAD-u je primljen u Odvjetničku komoru, a 1961. godine imenovan je izvanrednim profesorom na Pravnom fakultetu Sveučilišta Georgetown, gdje predaje do umirovljenja 1986. godine. Umro je u Senju prilikom posjete Hrvatskoj 1990. godine. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 319 – 320.; MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 121.)

[142] MAČEK, *Memoari*, 177 – 178.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 763 – 766.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 132.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 246.; MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 114.; JAREB, Jere. *Zlato i novac NDH izneseni u inozemstvo 1944. i 1945*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 1997., 294., 350.; CRLJEN, Danijel. *Otvoreno pismo dru Vladku Mačeku, predsjedniku Hrvatske seljačke stranke*. Buenos Aires: piščeva naklada, 1948., 37.; ROJNICA, *Susreti i doživljaji*, 255.

[143] Ivan Pernar (1889. – 1967.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. Bio je bliski suradnik Stjepana Radića i narodni zastupnik HSS-a te član užeg vodstva HSS-a, a u međuratno vrijeme više je puta zatvaran. U beogradskoj skupštini, prilikom atentata Puniše Račića na zastupnike HSS-a, je ranjen, a metak od ranjavanja je nosio iznad srca do kraja života jer ga liječnici nisu mogli izvaditi. U vrijeme drugog svjetskog rata održavao je u ime vodstva kontakte s Andrijom Artukovićem i bio zajedno s Košutićem na pregovorima s Pavelićem o formiranju zajedničke vlade ustaša i NDH. Kontaktirao je i s Nijemcima. Uhićen je prilikom gušenja pokušaja puča Lorković-Vokić i zatvoren u Lepoglavu. Pušten neposredno pred slom NDH, te u svibnju odlazi u emigraciju. U emigraciji prvo kratko boravi u Austriji, potom prelazi u Rim i naposljetku u SAD. U emigraciji vrlo aktivan. Umro je u New Yorku. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 317 – 318.)

Reberski[144] sa kćerkom i sinom te HSS-ovac Božidar Vučković[145]. Predratni narodni zastupnik HSS-a Roko Mišetić[146] pridružio se Mačeku i Pešelju tijekom puta u Reimsu u Francuskoj.[147]

Maček je očigledno Zagreb napustio samovoljno iz nekoliko razloga. Maček se bojao za sudbinu svoje obitelji, prvenstveno svoje djece.[148] Bojao se likvidacije od strane ustaša ako ne odluči napustiti Zagreb.[149] Maček se bojao lošeg postupanja i likvidacije od strane partizana s obzirom na informacije koje je imao s terena, a koje su govorile i o likvidacijama te zatvaranjima pristaša i dužnosnika HSS-a od strane partizana. Maček je u obzir uzeo i informacije o sudbini potpredsjednika stranke Augusta Košutića, koji je bio u partizanskom zatvoru.[150] Kod donošenja odluke zasigurno je ulogu odigrala i činjenica da je Maček bio

---

[144] Josip Reberski (1881. – 1965.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. U ranoj dobi počinje politički djelovati te je 1895. sudjelovao u paljenju mađarske zastave u Zagrebu. U međuratnom razdoblju više je puta biran za narodnog zastupnika HSS-a. U vrijeme šestosiječanjske diktature interniran u Sandžaku, a tijekom NDH više puta uhićivan i zatvaran. Pripadao je užem vodstvu HSS-a. Slomom NDH odlazi s obitelji u emigraciju u svibnju 1945. godine, prvo u Austriju pa potom u Rim. U Rimu djeluje do 1947. godine, kada odlazi u Buenos Aires gdje živi do smrti. U emigraciji je bio uključen u rad iseljeničkog HSS-a. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 342.)

[145] Božidar Bažo Vučković (1911. – 1974.) bio je inženjer agronomije i istaknuti HSS-ovac. Prije Drugog svjetskog rata bio je djelatnik u Gospodarskoj slozi a za vrijeme NDH zatvaran od strane ustaša. Nakon završetka rata u svibnju 1945. godine emigrirao je iz zemlje. Od 1948. do 1951. godine boravio je u Čileu, a od 1951. godine u SAD-u. Bio je aktivan u iseljeničkom HSS-u. Umro je u Pittsburghu u SAD-u 1974. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 277.; „Umro Ing. Božidar P. Vučković, podpredsjednik Gl. Odbora org. HSS u SAD“, *Hrvatski glas*, 4. 9. 1974., 1.)

[146] Roko Mišetić (1886. – 1966.) bio je hrvatski filolog i političar. Otac mu je bio dvorski liječnik crnogorskog kneza Nikole na Cetinju. Na izborima 1935. i 1938. godine biran je za narodnog zastupnika HSS-a za Dubrovnik. U ljeto 1944. godine je bio u skupini istaknutih članova HSS-a određenih za pregovore s predstavnicima vlade NDH o mogućnosti sastavljanja zajedničke vlade. U rujnu 1944. godine uhićen je zbog povezanosti s pučem Lorković-Vokić, ali je u prosincu pušten. U svibnju 1945. godine odlazi u emigraciju zajedno s Vladkom Mačekom. Cijelo vrijeme emigracije boravio je u Parizu, gdje je i umro. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 279.)

[147] MAČEK, *Memoari*, 177 – 178., 182.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 765 – 766., 779.; Andrej Maček posvjedočio je da su ustaše narodnim zastupnicima HSS-a za odlazak stavili na raspolaganje kamion-teretnjak. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 114.)

[148] MAČEK, *Memoari*, 177.; MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 112.; HR-HDA-1561, 010.2, 34.

[149] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 764.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 246.; GALIĆ, Mirko. *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*. Zagreb: Globus, 1990., 34., 215.; HR-HDA-1561, 010.2, 34.; Maček je Petru Stankoviću u razgovoru u rujnu 1946. prepričao svoj razgovor s generalom Dragutinom Rubčićem jutro nakon što je donio odluku da napusti Zagreb. Maček je o tome rekao: „Kad je ujutro došao k meni Rupčić i ja mu rekao da sam odlučio napustiti Zagreb i poći prema austrijskoj granici on reče: 'Hvala Bogu, sada mi je pri srcu laknulo…' Takva njegova izjava mogla se lahko protumačiti. On je imao naredbu, da mi savjetuje da ostavim Zagreb i predjem granicu, ali ako to ne bi htio učiniti – trebao sam biti 'počišćen'.“ („Dr. Vladko Maček o svojim ratnim doživljajima“, *Kalendar Hrvatski glas*, 1947., 62.); Maček je u pismu Košutiću 1955. godine objašnjavao kako ga je Moškov posjetio 4. svibnja 1945. godine i nagovarao ga da što prije napusti Zagreb, te mu je i naznačio put kojim bi trebao ići da ne naiđe na partizane. Maček je dalje u pismu Košutiću napisao kako je uvjeren da bi ga ustaše ubile prije partizana u slučaju da je ostao u Zagrebu. Naime, Maček je u tom kontekstu dalje u pismu opisao jednu situaciju iz Kupinca krajem 1943. godine, kada su partizani došli nadomak Kupinca pa su ustaše koje su ga čuvale neoprezno, u međusobnom razgovoru, izjavile kako partizani Mačeka neće dobiti živoga. (HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Mačeka Košutiću od 28. srpnja 1955.)

[150] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, *Hrvatska revija*, 764.; MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 110. – 112.; HR-HDA-1561, 010.2, 34.; Vladko Maček je u razgovoru s Petrom Stankovićem u rujnu 1946. u Kanadi rekao da je početkom svibnja 1945. godine došao u dodir s nekim komunistima koji su mu rekli da je od

napadan u partizanskom tisku i izjednačavan s ustašama.[151] Za Mačeka su bile bitne i informacije iz inozemstva od Jurja Krnjevića da Saveznici računaju s HSS-om te uvjerenje samog Mačeka „da će, ode li Saveznicima ususret, imati veći manevarski prostor za djelovanje nego ako ostane u zemlji.“[152]

Iz Zagreba je Maček s pratnjom krenuo preko Slovenije za Austriju, gdje su odlučili ići prema američkoj vojsci, unatoč činjenici što im je taj put bio dulji i teži nego prema britanskim vojnim snagama. Ključan razlog za takvu odluku bila je činjenica što je Pešeljeva supruga imala američko državljanstvo pa su računali na veću zaštitu Amerikanaca. Prvi susret s američkom vojskom imali su kod Salzburga, a prve razgovore s predstavnicima američke vojne službe obavili su 10. svibnja 1945. godine. Razgovore su nastavili sa Savezničkim diplomatskim i vojnim izaslanicima u Reimsu i u Versaillesu sljedećih 20 dana.[153]

Sukus svojih zahtjeva u odnosu na Saveznike Maček je izrazio u razgovoru s Robertom Joyceom, izaslanikom Vrhovnog Zapovjedništva sredozemne vojske u Caserti i bivšim tajnikom američkog veleposlanstva u Beogradu kojeg je osobno poznavao. Američkom izaslaniku Joyceu Maček je objasnio svoje držanje tijekom rata i odlazak u emigraciju te progovorio o svojim političkim razmišljanjima. Maček je rekao da nije neprijatelj trenutne jugoslavenske vlade niti želi da ga se smatra izbjeglicom iz Jugoslavije. Naveo je da je spreman na suradnju s trenutnim režimom u Beogradu, ali samo na jasnim osnovama. Maček je želio, što je prije moguće, otići do Londona kako bi se konzultirao s Jurjom Krnjevićem i posebna mu je želja bila da dugo razgovara sa Šubašićem u Londonu nakon što se Šubašić bude vraćao iz San Francisca. Maček je jasno dao do znanja da računa na deklaraciju s Jalte[154] i na Anglo-

---

strane partizana odlučeno da ga se uhapsi i izvede pred sud i najvjerojatnije ubije. Maček je dalje tvrdio kako su mu ti komunisti preporučili da napusti Zagreb i pokuša prijeći granicu. („Dr. Vladko Maček o svojim ratnim doživljajima“, *Kalendar Hrvatski glas,* 1947., 62.); Vladimir Bakarić je tvrdio „da je preko zagrebačkih organizacija NOP-a Mačeku poručeno da ostane u Zagrebu, ali je on dao negativan odgovor“. Bakarić je zaključio „da je bijeg dr. Mačeka bio dobrovoljan, da je sa strane Narodnooslobodilačkog pokreta bilo poduzeto sve, da se dr. Mačeka obavijesti o pravom stanju stvari i paraliziraju eventualne iluzije i kriva shvaćanja, koja je mogao – živeći u ustaškoj sredini - steći, te da je svojim bijegom samo zapečatio onu politiku, koju je kroz čitavo vrijeme okupacije zastupao, a koja je hrvatskom narodu donijela toliko štete“. Jelić Butić također donosi i podatak da je poruka Mačeku prenesena preko liječnika Đure Jakšića. (JELIĆ BUTIĆ*, Hrvatska seljačka stranka,* 290.); Andrej Maček potvrđuje da je Đuro Jakšić bio obiteljski zubar, ali da on nije čuo nešto takvo vezano za Đuru Jakšića. Međutim, prema Andreju Mačeku, nije isključeno da je u jednom trenutku, kada je režim ustaša bio blaži od kraja 1943. godine do kolovoza 1944. godine, došlo do prijenosa takve informacije. Poslije kolovoza 1944. godine, tvrdi Andrej Maček, to je bilo praktički nemoguće. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 112.). Pokušaj nagovaranja Mačeka, od strane partizana, da ostane u zemlji spomenuo je i Radelić. (RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.,* 40.)

[151] RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.,* 38.

[152] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 246.

[153] MAČEK, *Memoari,* 179 – 183.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 766 – 778.

[154] Maček se pozivao na zaključke konferencije s Jalte. Jaltska konferencija bila je sastanak predstavnika SAD-a, SSSR-a i Velike Britanije, koji je održan u Jalti na Krimu od 4. veljače do 11. veljače 1945. godine. SAD je predstavljao F. D. Roosevelt, SSSR je predstavljao J. V. Staljin, a Veliku Britaniju W. Churchill. Konferencija je

američku podršku u nastojanjima za održavanjem slobodnih izbora i demokratskih procesa u Jugoslaviji.[155]

O Mačeku je još tijekom njegovog puta svoj stav formirao i američki State Department. State Department je pisao da Mačeka treba smatrati političkim izbjeglicom i da se „ni pod kojim okolnostima ne smije izručiti Jugoslavenskoj Privremenoj Vladi.“[156] Također je iz istog dokumenta State Departmenta vidljivo da je SAD raspolagao informacijom koju je Juraj Šutej 29. travnja 1945. godine dao veleposlanstvu SAD-a u Beogradu, a koja je spominjala planove partizana da ubiju Mačeka.[157]

Britanske vojne vlasti su također registrirale Mačekovo pridruživanje američkoj VII. armiji te su 11. svibnja 1945. godine javile britanskom ministarstvu vanjskih poslova da Maček „traži razgovor sa savezničkim političkim časnikom“.[158] U britanskom ministarstvu vanjskih poslova to su komentirali tako da se s američkim političkim predstavnicima treba dogovoriti zajedničko stajalište jer Mačeka jugoslavenske vlasti smatraju ratnim zločincem i sigurno će tražiti njegovo izručenje. Također je zatraženo da se ta vijest drži u strogoj tajnosti i nikako ne dostavlja jugoslavenskim krugovima.[159] Premijer Velike Britanije Winston Churchill[160] je tada, sredinom

---

održana radi usklađivanja završnih vojnih operacija protiv snaga Trećeg Reicha i Japana, te radi dogovora o poratnim geopolitičkim i drugim pitanjima. Postignut je sporazum o podjeli Njemačke na okupacijske zone te o granicama Poljske i osnutku njezine vlade. Objavljena je *Deklaracija o slobodnoj Europi* te dogovorena suradnja u politici prema oslobođenim državama. Posebnim tajnim protokolom utvrđeno je da će nakon završetka rata u Europi SSSR zaratiti s Japanom te da će zauzvrat dobiti južni Sahalin, Kurilsko otočje i pomorsku bazu Port Arthur. Nastavljeni su dogovori o stvaranju međunarodne organizacije (UN) za održavanje mira i sigurnosti. Raspravljalo se i o prilikama u Jugoslaviji, pa je dogovoreno da novu jugoslavensku vladu sastave Josip Broz i predstavnik jugoslavenske emigrantske vlade u Londonu Ivan Šubašić. Predviđeno je i da se u Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), koje je bilo vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko tijelo Jugoslavije, uključe politički nekompromitirani članovi bivše jugoslavenske skupštine. Rad Jaltske konferencije nastavljen je na Potsdamskoj konferenciji, održanoj u srpnju i kolovozu 1945. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28619, pristup ostvaren 20. 9. 2017.)

[155] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d984, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; Amy Schmidt navodi još jednu rečenicu koje nema u ovom dokumentu, a to je da je Maček rekao: „Treba se sjetiti da je na posljednjim izborima u Jugoslaviji HSS, čiji sam vođa, dobio 95% glasova.“ (SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 409.)

[156] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d980, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; Navodno je SAD još od početka rata smatrao lažnim sva izvješća o Mačekovoj suradnji s nacistima. O tome je Maček pisao u svojim memoarima u kojima je spominjao sastanak koji je obavio s američkim savjetnikom za Njemačku Robertom Murphyjem, koji mu je rekao da ima pred sobom izvještaj koji je početkom rata o Mačeku sastavio zagrebački konzul John James Meily, a u kojem je Meily opovrgnuo sve lažne optužbe o Mačekovoj navodnoj kolaboraciji s njemačkim nacistima. (MAČEK, *Memoari*, 182.)

[157] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d980, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[158] SPEHNJAK, Katarina. „'Ratni zločinci' kao predmet spora britanske i jugoslavenske vlade 1945. – 1948.“. U: *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića u povodu 80. godine života*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005., 321.

[159] *Isto*

[160] Winston Churchill (1874. – 1965.) punim imenom Sir Winston Leonard Spencer Churchill bio je britanski političar. Bio je britanski premijer od 1940. do 1945. godine te od 1951. do 1955. godine. Imao je bogatu političku karijeru, a tvorac je i popularnog naziva „željezna zavjesa“ za zemlje pod sovjetskom dominacijom. Churchill je izraz spomenuo na predavanju u Fultonu u Missouriju u SAD-u u prisutnosti predsjednika SAD-a Harryja Trumana

svibnja, tražio da ga se „obavijesti o Mačeku“ jer nije pratio njegovo djelovanje za vrijeme rata, a ministar vanjskih poslova Anthony Eden je u odgovoru Churchillu iznio vlastito mišljenje prema kojem „nema govora o izručenju Mačeka Titu“.[161]

Na osnovu navedenog očito je kako ni SAD ni Velika Britanija nisu bili skloni Mačekovom izručenju jugoslavenskim vlastima u slučaju da to jugoslavenske vlasti zatraže.

Iako je u razgovoru s predstavnikom savezničke vojske Maček izrazio želju posjeta Londonu i sastanka sa Šubašićem, to se nije nikada dogodilo. Mačeku cijelo vrijeme boravka u Parizu nije bila izdana viza za London, ali je zato Krnjević u nekoliko navrata tijekom 1945. i 1946. godine posjetio Pariz. Nije se realizirala niti Mačekova želja za sastanakom sa Šubašićem, iako je i Šubašić imao želju vidjeti Mačeka. Maček nikada nije doznao koji su razlozi da se ne može sastati sa Šubašićem tijekom 1945. te je Maček zbog toga bio jako razočaran. Pešelj je naveo kako je Maček bio revoltiran Šubašićevim odnosom prema njemu.[162] Naime, Šubašić se koncem lipnja 1945. godine vratio u Beograd iz San Francisca preko sjeverne Afrike, a nije se sastao s Mačekom te je još k tome, prema Pešelju, poslao poruku Mačeku preko britanskog veleposlanstva u Parizu da ne nastupa u javnosti dok se ne sastanu. Pešelj je napisao da je Maček sumnjao u autentičnost poruke.[163] Maček je nakon te poruke ipak dao izjavu za *The New York Times* u kojoj je oštro napao Tita i novu vlast u Jugoslaviji.[164] Pešelj je, na Mačekov poticaj, pokušao i putem jugoslavenskog veleposlanstva dogovoriti sastanak sa Šubašićem, ali bez uspjeha.[165]

Prema dokumentima State Departmenta vidljivo je da ni SAD-u niti Velikoj Britaniji nije odgovaralo da se Maček i Šubašić susretnu u svibnju 1945. godine, kako ne bi unijeli nove

---

5. ožujka 1946. godine. (*Encyclopedia Britannica (mrežno izdanje)*, https://www.britannica.com/biography/Winston-Churchill#ref60590, pristup ostvaren 13. 12. 2017.)

[161] DELIĆ, „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“, 67.

[162] Iako je Maček bio razočaran sa Šubašićem i njegovim političkim postupcima pred kraj rata, povodom Šubašićeve smrti inzistirao je da nekrolozi, koji su trebali biti objavljeni u HSS-ovim iseljeničkim glasilima budu pozitivni o Šubašiću i prije objavljivanja prolazili su njegovo odobrenje. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 512 – 517; RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje“, 434 – 437.)

[163] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 789.; Slična Šubašićeva poruka može se naći i u brzojavu, kojeg je državni tajnik SAD-a uputio američkom veleposlaniku u Parizu Jefferson-Caffreyu. U brzojavu se navodi Šubašićev razgovor s državnim tajnikom SAD-a, u kojem je rekao da Maček treba biti rezerviran u odnosima s medijima i emigrantima. (FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d991, pristup ostvaren 1. 2. 2017.)

[164] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 789 – 790., 795.

[165] Ivan Šubašić je tada bio ministar vanjskih poslova u vladi Josipa Broza Tita i u to vrijeme bio je na zasjedanju Ujedinjenih naroda u San Franciscu. Franjo Tuđman je u svojem dnevniku zabilježio jedan podatak koji govori o Šubašićevoj namjeri sastanka s Mačekom i putovanju u San Francisco. Naime, Tuđman je opisao razgovor iz listopada 1985. godine s odvjetnikom Pavlom Pocrnićem koji je bio osobni tajnik Ivana Šubašića. Pocrnić je tada Tuđmanu rekao da Šubašić poslije rata nije htio prekinuti s Mačekom i HSS-om te da je Šubašić razmišljao „ne samo o tome da se sastane s Mačekom, nego i da ostane vani, ali kad je išao u San Francisco, na sastanak OUN (Organizacije Ujedinjenih naroda, I. T.), nisu dali putovnicu za njegovu suprugu“. (TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 3 (1984. – 1989.)*. Zagreb: Večernji list, 2011., 167 – 168.)

komplikacije u Jugoslaviji.[166] Šubašić je imao namjeru susresti se s Mačekom i u rujnu 1945. godine, što je bila i jedna od odluka Konferencije HSS-a u Zagrebu 2. rujna 1945. godine, ali se Šubašić naglo razbolio pa je put odgođen.[167] Šubašić je za sastanak s Mačekom imao i dozvolu od predsjednika vlade Josipa Broza Tita i potpredsjednika Eduarda Kardelja koje je upoznao sa svojim planom da posjeti Mačeka još u kolovozu 1945. godine. Bez obzira na prvotnu dozvolu, vrlo je vjerojatno da je jugoslavenski režim spriječio Šubašićev odlazak u London i Pariz te posjet Mačeku.[168]

Šubašić je bio i u skupini bivših zastupnika HSS-a, koji su ostali u zemlji i boravili u Beogradu, a koji nisu odobravali Mačekov odlazak u emigraciju. Unutar te stranačke skupine smatralo se da je Maček svojim odlaskom iz zemlje napravio štetu stranci i narodu. Čak se u jednom trenutku pomišljalo i da se od Mačeka zatraži ostavka jer se smatralo da bi Maček svojom ostavkom i povlačenjem iz aktivne politike olakšao daljnju aktivnost HSS-a u zemlji.[169]

4. 2. Uspostava političkih veza iz Pariza

Maček je u Pariz stigao 30. svibnja 1945. godine te se u Parizu nastanio sve do kolovoza 1947. godine, kada je otišao živjeti u SAD. Dolaskom u Pariz Maček je krenuo u diplomatsku akciju te mu je glavna zadaća bila kontaktiranje s diplomatima i političarima za koje je procijenio da su zainteresirani za situaciju u Jugoslaviji, kako bi ih pridobio za realizaciju svojih političkih planova. Maček je iz Pariza uspostavio kontakte i sa HSS-ovcima, koji su se nalazili u emigraciji.[170]

Iz početka je Maček s pratnjom stanovao u kući koju je iznajmila američka vojska, a u studenom 1945. godine preselili su se u stan, koji su sami iznajmili. Jugoslavenska tajna služba je na osnovu razgovora s Mačekom zaključila kako su se razlozi zašto se Maček nastanio u Parizu, a ne u Londonu ili Rimu, sastojali u tome što je Maček smatrao da bi ga život zajedno s ustašama u Italiji ili kompromitiranim srpskim političarima u Londonu mogao kompromitirati i tako onemogućiti za njegove buduće planove i kombinacije.[171]

---

[166] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d985, pristup ostvaren 1. 2. 2017.
[167] RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 56.; FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d1010., pristup ostvaren 1. 2. 2017. TORBAR, Josip Mirko. „Prve emigrantske godine dr. Mačeka“. U: *Maček izbliza*, ur. MAČEK, ŠKRABE. Zagreb: Disput, 1999., 204.
[168] RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 63 – 64.
[169] *Isto*, 57.; O Šubašićevom neodobravanju Mačekovog odlaska u emigraciju vidi u: BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 246.; FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d991, pristupljeno 1. 2. 2017.
[170] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 9. – 11.; PEŠELJ, „ S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 780 – 791.;
[171] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 3.

Branko Pešelj, kao osobni Mačekov tajnik i čovjek od Mačekovog povjerenja, bio je zadužen za ugovaranje sastanaka i prve kontakte s veleposlanstvima i političarima, a služio je i kao prevoditelj s obzirom da Maček u to vrijeme nije znao engleski jezik.[172] Vrlo vješto su Maček i Pešelj koristili svoja poznanstva s političarima od prije rata. Maček se susreo s francuskim narodnim zastupnikom Ernestom Pezetom[173], kojeg je poznavao prije rata, a koji im je dogovorio sastanak s francuskim ministrom vanjskih poslova Georgeom Bidaultom. Između ostalog im je taj sastanak bio potreban da legaliziraju svoj boravak u Parizu. [174] Maček i Pešelj su se nakon toga susreli i s američkim veleposlanikom u Francuskoj Jefferson-Caffreyem, za kojeg je Pešelj napisao da je bio nezainteresiran za Mačekovu sudbinu te sudbinu Hrvatske i Jugoslavije, a nezainteresirano ih je, po Pešeljevim tvrdnjama, primio i britanski veleposlanik u Francuskoj Duff-Cooper, s kojim su se sastali dva mjeseca kasnije.[175] Maček je na tim sastancima tražio i da mu se omogući sastanak s Krnjevićem, koji se nalazio u Londonu.[176]

Slijedili su sastanci s turskim, grčkim i kanadskim veleposlanicima u Francuskoj, za koje je Pešelj naveo da su bili nešto duži i konkretniji.[177] Informator OZNA-e je za kanadskog veleposlanika tvrdio da je veliki prijatelj Mačeka i da puno pomaže Mačeku, naročito što se tiče „odlaska 'ustaša' i 'mačekovaca' iz Italije u Kanadu“.[178]

Nadalje je Maček posjetio i kineskog veleposlanika, koji je bio odlično upoznat sa situacijom u Jugoslaviji, iako je, prema Pešelju, Maček smatrao da Kina s obzirom na udaljenost nije zainteresirana za situaciju u Jugoslaviji.[179] Maček je prilikom tog sastanka, po Pešeljevom

---

[172] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 803.; SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 421.; Maček je engleski jezik naučio kasnije u emigraciji, najvjerojatnije tijekom 1949. godine, s obzirom da se taj podatak navodi u tekstu izvještaja *Hrvatskog glasa* sa skupa emigranata srednje i istočne Europe. U izvještaju je navedeno: „U ime Hrvata govorio je predsjednik HSS-a dr. Vladko Maček, na način, koji je oduševio sve prisutne. Dr. Vladko Maček govorio je na engleskom jeziku, kojeg je sada naučio“. („Izbjeglice iz jugoistočne Europe protiv komunizma“, *Hrvatski glas*, 17. 5. 1949., 1.); Za Pešelja se pak navodilo da nadzire Mačekove financije, a OZNA je tvrdila da se Pešelj bavi financijskim malverzacijama i da dio tako zarađenog novca daje Mačeku. (HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 42 – 43.)

[173] Ernest Pezet (1887. – 1966.) bio je francuski novinar i političar. Bio je senator od 1946. do 1959. godine. (*Bibliotheque nationale de France (mrežno izdanje)*, http://data.bnf.fr/10919623/ernest_pezet/, pristup ostvaren 16. 7. 2017.)

[174] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 782.-784; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 247 – 248.

[175] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 782.; MAČEK, *Memoari*, 184.

[176] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 248.

[177] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 783.; Pešelj je tvrdio da je kanadski veleposlanik bio upoznat s time da su hrvatski iseljenici u Kanadi velikim dijelom ostali privrženi HSS-u i predsjedniku Mačeku.

[178] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 10.

[179] Kineski veleposlanik Dr. Tsien Tai bio je dobro informiran jer je bio tajnik kineskog veleposlanika u Bukureštu krajem dvadesetih godina, u vrijeme ubojstva Stjepana Radića. Veleposlanstvo u Bukureštu je bilo zaduženo i za Jugoslaviju. Dr. Tsien Tai i dalje je nakon odlaska pratio situaciju u Jugoslaviji i hrvatsko-srpske odnose. (PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 784.)

svjedočenju, iznio svoj stav u odgovoru na pitanje kineskog veleposlanika da li je za Jugoslaviju ili Hrvatsku državu? Pešelj je citirao Mačekov odgovor: „Program pokojnog Stjepana Radića i moj, kao osnovni nauk HSS, zalaže se za pošten, pravedan i garantiran sporazum Hrvata i Srba, Hrvatske i Srbije, Zagreba i Beograda. Oba naroda i obje države, kao međunarodni suvereni subjekti, moraju učiniti sporazum o njihovom zajedničkom životu u jednoj široj zajednici, odstupajući svojevoljno i jednako dio svojeg suvereniteta u korist te zajednice zvane Jugoslavija. To je bila moja politička linija u sprovođenju koje sklopljen je Sporazum od 1939. godine, kao prvi korak rješenju hrvatsko-srpskih odnosa. Ako Srbi neće pravedan sporazum nego žele Jugoslaviju, u kojoj će oni, u jednoj ili drugoj formi, vršiti svoju hegemoniju, onda nisam za Jugoslaviju. No, u tom slučaju, kad se ona raspadne – a mora se raspasti, jer počiva na sili – neće biti krivi Hrvati nego Srbi, pa prema tome neće Hrvati biti dužni plaćati račun njezine likvidacije. Neka ga plati onaj tko je kriv.“[180] Pešelj je na kraju opisa susreta s kineskim veleposlanikom naveo kako nitko od službenih predstavnika Zapada nije postavio Mačeku to pitanje s obzirom da je Zapad integritet Jugoslavije pretpostavio kao neosporivu činjenicu.[181]

Maček se htio sastati i sa sovjetskim veleposlanikom u Francuskoj, ali mu to nije uspjelo, kao ni Krnjeviću niti Jukiću u jesen 1945. godine, kada su boravili u Parizu.[182] Maček je u svojim memoarima napisao kako se sastao i s novopostavljenim američkim veleposlanikom u Jugoslaviji, Richardom Pattersonom. Maček mu je tada objasnio svoj stav o raspisivanju izbora u Jugoslaviji kao običnoj varci.[183]

[180] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 784.
[181] *Isto*
[182] *Isto*, 787.
[183] MAČEK, *Memoari*, 184.; Maček je u memoarima napisao da se s Pattersonom sastao u Parizu dok je Patterson putovao iz Washingtona u Beograd preuzeti dužnost, a s obzirom da je Patterson dužnost veleposlanika preuzeo koncem ožujka 1945., vrlo je vjerojatno kako je do međusobnog susreta došlo, ali ne uslijed Pattersonova preuzimanja dužnosti, nego prilikom jednog od Pattersonovih kasnijih putovanja na relaciji Washington-Beograd.

Maček je posjetio i niz francuskih političara od desnog do lijevog političkog spektra. Poseban odnos Maček je imao s Robertom Schumanom[184], koji se Mačeku javljao i nakon što se Maček odselio u Washington.[185]

Krajem 1946. i početkom 1947. godine Maček je uspostavio dobre odnose s predstavnicima Južne Amerike, posebno Brazila, Argentine i Čilea, a uspostavio je dobre odnose i s talijanskim veleposlanstvom.[186]

Krajem srpnja 1945. godine Maček se susreo i s tajnikom Otta Habsburškog, koji je spominjao prijedlog stvaranja podunavske konfederacije pod upravom Habsburga, na što mu Maček nije davao kategorične odgovore.[187]

Maček je u Parizu na mjesec dana dobio i policijsku zaštitu zbog informacije koju je dobilo francusko ministarstvo unutarnjih poslova da je iz Zagreba prema Parizu krenulo nekoliko pripadnika jugoslavenske tajne policije OZNA-e s namjerom da likvidiraju Mačeka.[188]

Jedan od prvih Mačekovih javnih poteza nakon izlaska iz zemlje bila je njegova javna izjava *The New York Timesu* 23. srpnja 1945. godine, što je ujedno bila i prva javna izjava Vladka Mačeka nakon što se povukao 10. travnja 1941. godine.[189] Tom izjavom Maček je „spalio sve

---

[184] Robert Schuman (1886. – 1963.) bio je francuski političar. Studirao je u Berlinu, Münchenu i Bonnu, a diplomirao pravo na Sveučilištu u Strasbourgu 1912. godine. Kao demokršćanin, bio je zastupnik u parlamentu 1919. do 1940. godine. Početkom Drugog svjetskog rata njemačka tajna policija Gestapo držala ga je u kućnom pritvoru, iz kojeg je pobjegao 1942. godine i pridružio se Pokretu otpora. Nakon završetka rata bio je ministar financija od 1946. do 1947. godine, ministar vanjskih poslova od 1948. do 1953. godine te ministar pravosuđa od 1955. do 1956. godine. Od 1947. do 1948. godine bio je i francuski premijer. Zagovarao je europsko ujedinjenje i blisku suradnju Njemačke i Francuske. Dana 9. svibnja 1950. godine objavio je tzv. Schumanovu deklaraciju, kojom je predložio ujedinjenje europske proizvodnje ugljena i čelika pod upravom zajedničke nadnacionalne institucije nastojeći potaknuti bližu političku suradnju europskih država. Bio je predsjednik Europskog pokreta od 1955. do 1961. godine te predsjednik skupštine Europske ekonomske zajednice od 1958. do 1960. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID5505, pristup ostvaren 11. 10. 2017.)

[185] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 788 – 789.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 247 – 248.; HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 9 – 10.; Ovdje treba naglasiti preciznost agenata UDB-e jer Pešelj u svome tekstu spominje činjenicu da im je Robert Schuman kao ministar financija u trenutku njihovog odlaska prema SAD-u učinio uslugu kod pretvaranja franaka u dolare po službenom tečaju. (PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 788 – 789.); Agent UDB-e slično piše da je Robert Schuman posredovao Pešeljevoj supruzi da promjeni, odnosno da dobije, 1000 dolara po službenom tečaju. (HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 10.)

[186] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS-a u emigraciji“, 11.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 249.

[187] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 790.

[188] *Isto*, 787.

[189] Izjava se može naći u arhivu *The New York Timesa*. (C. L. SULZBERGER. „MATCHEK PREDICTS TITO DICTATORSHIP; Declares Communist Regime Is Certain in Yugoslavia but Croats Will Oppose DEFERS HIS OWN PROGRAM Leader of Peasant Party Says He Has Waited Six Weeks for Visit to Britain Says He Feared Arrest Will Act With Caution“, *The New York Times*, 23. 7. 1945.); Izjavu je prenio i *Hrvatski glas*. („Prva izjava dra Vladka Mačeka“, *Hrvatski glas*., 31. 07. 1945., 1.) Pešelj je u svom tekstu za datum izjave naveo datum 25. srpnja 1945. godine.

mostove“ između sebe i novog režima u Jugoslaviji te postao politički izbjeglica.[190] Mačekova izjava *The New York Timesu* dana je u vrijeme održavanja Savezničke konferencije u Potsdamu između 17. srpnja i 2. kolovoza 1945. godine.[191]

Mačekova izjava sažetak je svih zahtjeva i političkih razmišljanja koje je iznio u svojim razgovorima s međunarodnim diplomatima i vojnim predstavnicima tijekom puta i prvih dana boravka u Parizu. Izjava je bitna iz razloga što su putem nje i iseljeničke organizacije HSS-a po prvi puta nakon rata dobile informacije o svom predsjedniku i njegovim stavovima.[192] Maček je u intervjuu *The New York Timesu* javnost upoznao sa svojom sudbinom tijekom rata. Maček je izjavio da se još uvijek osjeća podanikom kralja Petra, a optužio je Tita da želi uvesti komunističku diktaturu i da je to protivno svakoj demokraciji. Po Mačeku su partizani bili spustili „željeznu zavjesu“ nad Jugoslavijom.[193] Maček je rekao da prije svoje bilo kakve akcije treba biti obavješten o situaciji, s obzirom da se cijela svjetska politika promijenila. Stoga je Maček naveo kako mu je teško predvidjeti svoje planove jer oni ovise o odluci Saveznika. Dalje je nastavio: „Jedno je sigurno: Dokle budem živio uvijek ću biti za pravu demokraciju. Hrvatska, bila ona u federaciji s državama drugih južnih Slavena ili nezavisna, mora biti zaista slobodna. I, postojala monarhija ili republika u Jugoslaviji, zajedno s kraljem Petrom i Titom o tome narod treba odlučiti.“[194] Maček dalje navodi da je iz zemlje otišao jer je ovako slobodniji, a u zemlji se ne bi mogao baviti političkim radom, ali je i naglasio da će se vratiti doma kad pribavi sve potrebne obavijesti i u zemlji nastaviti s političkim radom. U tekstu se nalazi i podatak da Maček već šest tjedana ne može dobiti vizu za Veliku Britaniju. Maček u intervjuu navodi kako bi htio razgovarati s glavnim tajnikom Krnjevićem, koji je u Londonu, i da posebno žali što mu nije bilo moguće vidjeti ga prije sastanka Velike trojice u Londonu. Mačeku,

---

[190] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 248.
[191] RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 47.
[192] „Prva izjava dra Vladka Mačeka“, *Hrvatski glas,* 31. 07. 1945., 1.
[193] Andrej Maček je ovu izjavu iskoristio kako bi dokazao da je Vladko Maček prvi spomenuo izraz „željezna zavjesa“, a tek kasnije ga je upotrijebio Churchill. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 116.); Isto pitanje o tome da li je Vladko Maček prvi spomenuo pojam „željezna zavjesa“ postavio je Bogdan Radica Vladku Mačeku na večeri u New Yorku krajem rujna 1946., kada se Maček vraćao sa svog putovanja prema Parizu. (RADICA, Bogdan. *Hrvatska 1945*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1992., 355.)
[194] „Prva izjava dra Vladka Mačeka“, *Hrvatski glas*., 31. 07. 1945., 1.; Maček je slične stavove ponovio i u razgovoru s agentom UDB-e 31. srpnja 1946. godine, kada je rekao: „za sad mogu kazati da ne priznajem detronizaciju kralja Petra i da se, kao što sam već u prvom svom intervjuu stranim novinarima (rekao, I.T.), smatram uslijed legalnosti, podanikom kralja Petra.“. Dalje je Maček, što se tiče pitanja uređenja Jugoslavije kao monarhije, agentu UDB-e rekao: „Ja na to mogu reći, iako sam po shvaćanju i po ideologiji HSS-a republikanac, da ću ovo pitanje staviti srpskom narodu, da po njemu demokratski odluči, pa ako bude većina za monarhiju, ja ću se i Hrvatska pridružiti i prihvatiti monarhiju.“ (HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 26.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 549.)

nadalje, nije bilo jasno zašto su Ivan Šubašić i Juraj Šutej stupili u zajedničku vladu s Titom pa je s tim u vezi izjavio „Sigurno su oni imali izvjesne garancije o demokraciji“.[195]

Maček je dao intervju i za pariško izdanje *Herald Tribunea* 4. rujna 1945. godine, što je prenio *Hrvatski glas*, a u kojemu je tražio intervenciju saveznika u Jugoslaviji. Maček je rekao da se Jugoslavija nalazi u nenajavljenom građanskom ratu i ako Saveznici žele da se Jugoslavija pripremi za slobodne izbore trebaju pojačati svoj autoritet s vojnim trupama.[196] Maček je dalje naveo kako je aktualni režim u Jugoslaviji za njega „terorističko – totalitarni“.[197] U intervjuu je Maček rekao da je Tito ukinuo i političke slobode, ali i vjerske slobode, te je izjednačio Tita i Dražu Mihailovića[198]. Maček se u intervjuu protivio tvrdnji da ljudi unovačeni u hrvatske i srpske postrojbe tijekom nacističke okupacije trebaju biti progonjeni kao ratni zločinci.[199] Krnjević je prenio tekst ove Mačekove izjave na BBC-u s namjerom da se čuje i među stanovništvom Jugoslavije.[200]

Maček je u rujnu 1945. godine izrazio želju vlastima SAD-a da dođe u SAD i uvjeri američku vladu da intervenira u Jugoslaviji sa svrhom odgode izbora, koji su zakazani za studeni 1945. godine. Maček je tada osjećao da je američka politika odlučujući čimbenik na Balkanu i da će Britanci slijediti američku politiku. State Department nije prihvatio prijedlog i odgovorio je da pozorno prati razvoj situacije u Jugoslaviji preko svog veleposlanstva u Beogradu te poručio Mačeku da sva svoja razmatranja o situaciji u Jugoslaviji namijenjena vladi SAD-a može izraziti preko veleposlanstva SAD-a u Parizu[201]

Na izbore za Ustavotvornu skupštinu u Jugoslaviji osvrnuo se i Krnjević u Memorandumu poslanom konferenciji ministara vanjskih poslova, koja se održala u Londonu u rujnu 1945. godine. U Memorandumu je Krnjević vlast u Jugoslaviji nazvao „netolerantnom i brutalnom diktaturom grupe ljudi“.[202]

---

[195] „Prva izjava dra Vladka Mačeka“, *Hrvatski glas*., 31. 07. 1945., 1.
[196] Tekst prenosim iz *Hrvatskog glasa*. *Hrvatski glas* prenio je originalni tekst s hrvatskim prijevodom. („Izjava dra Mačeka *Herald Tribune“, Hrvatski glas,* 25. 9. 1945., 1.)
[197] „Izjava dra Mačeka *Herald Tribune“, Hrvatski glas,* 25. 9. 1945., 1.; usp: SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 411.
[198] Dragoljub (Draža) Mihailović (1893. – 1946.) bio je srpski general, organizator i zapovjednik srpskog četničkog pokreta, a od 1942. godine ministar vojske u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi. Komunistička jugoslavenska vlast uhitila ga je 1946. godine te osudila kao ratnog zločinca na smrt i strijeljala. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 259.)
[199] „Izjava dra Mačeka *Herald Tribune“, Hrvatski glas,* 25. 9. 1945., 1.
[200] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 411.
[201] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d1008, pristup ostvaren 1. 2. 2017.
[202] ŠULJAK, Dinko. *Croatia's Struggle For Independence: A Documentary History*. Arcadia, California, SAD: Croatian Information Service, 1977., 217.

Krnjević je u siječnju 1946. godine poslao Memorandume državnom tajniku SAD-a Jamesu P. Byrnesu i ministru vanjskih poslova Velike Britanije Ernestu Bevinu zbog priznanja Jugoslavije, a Maček i Krnjević su uputili zajednički Memorandum konferenciji ministara vanjskih poslova u Parizu u travnju 1946. godine.[203]

Maček i Krnjević su se u nastupu pred međunarodnim čimbenicima predstavljali kao predstavnici „hrvatskog narodnog vodstva" jer su „opunomoćeni govoriti u ime hrvatskog naroda, kao predstavnici Hrvatske seljačke stranke, koja je u svim jugoslavenskim izborima dobila gotovo sve hrvatske glasove."[204] Režim u Jugoslaviji karakterizirali su kao diktaturu u kojoj vlada teror i nasilje, bez osobnih sloboda, a izbore koji su održani u studenom 1945. godine nazivali su falsifikatom narodne volje.[205] Krnjević je upozorio na Titovo nepoštivanje preuzetih obveza s konferencije na Jalti i sporazuma Tito-Šubašić.[206]

Takve stavove o jugoslavenskoj vlasti Maček i Krnjević zadržali su cijelo vrijeme emigracije. Cijelo vrijeme emigracije ostala je na snazi i njihova definicija HSS-a kao vodeće hrvatske stranke i jedinog legitimnog predstavnika hrvatskog naroda, a na osnovu glasova dobivenih na predratnim parlamentarnim izborima u Hrvatskoj, pogotovo izbora 1938. godine. Poslijeratne izbore u Jugoslaviji, ni Maček niti Krnjević, nisu priznavali kao slobodne pa samim time, po njima, nisu imali legitimitet. Krnjević se u navedenim memorandumima potpisivao i kao potpredsjednik bivše jugoslavenske vlade, što mu je bila praksa i kasnije u pojedinim dokumentima upućenim međunarodnim čimbenicima.

Maček je očekivao da Zapadni Saveznici neće dopustiti da se u Jugoslaviji učvrsti komunistički režim i da će Saveznici inzistirati na slobodnim višestranačkim izborima. Vjerovao je da će se vratiti u zemlju na čelu HSS-a, za kojeg je bio uvjeren da je još uvijek najjača snaga u narodu te da će i dalje voditi glavnu riječ u hrvatskoj politici, ali nijedna Vlada nije htjela dopustiti Mačekov politički povratak kako ne bi narušili ionako napete odnose s Titom. Maček je već krajem srpnja 1945. godine kod američkog veleposlanika u Parizu naglašavao da je Jugoslavija komunistička diktatura i molio je SAD da podrže seljačke stranke kao „najsnažniji bedem protiv komunizma u istočnoj Europi". Mačekove političke ambicije bile su dodatno otežane nemogućnošću kontakta s drugim vođama HSS-a.[207]

---

[203] ŠULJAK, *Croatia's Struggle For Independence: A Documentary History*, 243-244.; "Pismo dra Krnjevića Ernest Bevinu", *Hrvatski glas*, 26. 02. 1946., 2.; Memorandum Hrvatskog vodstva konferenciji u Parizu", *Hrvatski glas*, 14. 05. 1946., 1.
[204] „Memorandum Hrvatskog vodstva konferenciji u Parizu", *Hrvatski glas*, 14. 05. 1946., 1.
[205] *Isto*
[206] ŠULJAK, *Croatia's Struggle For Independence: A Documentary History*, 243 – 244.
[207] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva", 411.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD", 249.

Maček se od početka emigracije zalagao za održavanje dobrih odnosa sa Srbima i Slovencima pa su ga u Parizu posjećivali i mnogobrojni srbijanski političari.[208] U drugoj polovini kolovoza 1945. godine Maček se u Parizu sastao i s kraljem Petrom. Kralj Petar je prije tog sastanka, 9. kolovoza 1945. godine izdao proklamaciju kojom je opozvao postavljanje kraljevskog namjesništva te je potom izjavio da uzima vlast u svoje ruke. S formalne strane, tvrdio je Pešelj, taj je čin mogao otvoriti mogućnost stvaranja jedne jugoslavenske emigrantske vlade kad bi ju Zapadni Saveznici bili spremni priznati.[209] Maček je, prema dopisu State Departmenta, poslije razgovora s kraljem Petrom još vjerovao da je reorganizacija vlade pod vodstvom kralja Petra moguća opcija.[210]

Početkom rujna 1945. godine u posjet Mačeku stigao je i dr. Miha Krek, novi predsjednik Slovenske ljudske stranke. Maček i Krek postali su vrlo brzo politički prijatelji i saveznici, ali i osobni prijatelji sve do Mačekove smrti 1964. godine.[211]

Maček je sredinom rujna 1945. godine dobio i jaki srčani napad nakon kojeg se oporavio. Tijekom Mačekove bolesti, Krnjević se svakodnevno telefonski informirao o Mačekovom zdravlju, a u listopadu 1945. godine je i posjetio Pariz, što je bio njihov prvi susret nakon Krnjevićevog odlaska u emigraciju s izbjegličkom vladom na početku rata.[212] Maček je, prema sačuvanim pismima, s Krnjevićem u kontaktu bio još od srpnja 1945. godine.[213] Krnjević je kod Mačeka ostao mjesec dana i tom je prilikom Mačeku detaljno opisao sve što se događalo u izbjegličkoj vladi tijekom rata. Osim Krnjevića, iz Londona je u prosincu 1945. Mačeka posjetio i Ilija Jukić, još jedan HSS-ovac i zamjenik ministra vanjskih poslova u izbjegličkoj vladi tijekom rata.[214]

Anglo-američkim priznanjem Jugoslavije i nakon održanih izbora za Ustavotvornu skupštinu na samom kraju prosinca 1945. godine razočaranje vodstva HSS-a postalo je još veće. Diplomatski kontakti, koji su Mačeku bili otvoreni, bili su sve nižeg i nižeg ranga. Također je bilo jasno da službeni angloamerički odnosi isključuju bilo kakvu jasnu potporu jugoslavenskoj

---

[208] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 794.

[209] *Isto,* 792.; SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 411.; Pešelj je također u svom tekstu naveo da je kralj Petar tom prilikom pozvao Mačeka i na krštenje svoga sina u London. (PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 792.)

[210] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d1008, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[211] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 794.

[212] *Isto,* 794 – 795.

[213] Iz razdoblja 1945. godine objavljena su samo 4 pisma Mačeka Krnjeviću u kojima je uglavnom riječ o vizi za Englesku bez nekih političkih promišljanja. (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 72 – 75.)

[214] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 795. - 796.; Prema svjedočenju Andreja Mačeka, Vladko Maček je iznimno cijenio i volio Iliju Jukića, a kao najvažniji razlog sklonosti Jukiću bila je njegova izuzetna sklonost HSS-u, što je po Andreju bio jedan od najvažnijih pozitivnih kriterija za Mačekove simpatije prema nekome. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 29.)

emigraciji. Emigrantske skupine i pojedinci bili su strogo nadzirani i njihove djelatnosti ograničavane, čak i na način da su im uskraćivane vize, što je vidljivo i na Mačekovom primjeru.[215]

Maček je, vrlo vjerojatno, početkom 1946. godine razmišljao o povratku u Jugoslaviju.[216] Da se nešto po tom pitanju događalo upućuje niz različitih izvora. Pešelj je u tom kontekstu postavio upit američkom veleposlanstvu u Parizu u siječnju 1946. godine. Pešelj je tada pitao da li bi SAD dao moralnu potporu Mačeku ako se vrati u Jugoslaviju i nastavi politički djelovati. State Department je odgovorio da se oni ne mogu obvezati da će intervenirati kod Tita sa zahtjevom za Mačekovim povratkom.[217] Drugi američki dokument navodi da je ideja o povratku u Jugoslaviju napuštena u ožujku 1946. godine nakon što se Maček posavjetovao s Krnjevićem.[218]

U elaboratu UDB-e navodi se da je Krnjević u proljeće 1946. godine zastupao mišljenje da bi Maček mogao više koristiti da se nalazi u zemlji, nego da „sjedi u Parizu".[219]

U Mačekovom dosjeu nalaze se izvješća iz siječnja i veljače 1946. godine u kojima se pisalo o namjeri Mačekovog sporazumijevanja s Titom i povratkom u zemlju. U izvještaju od agenta OZNA-e od 14. siječnja 1946. godine navodi se da je Krnjević „prije kratkog vremena" posjetio Mačeka u Parizu. Navodi se da su nakon Krnjevićevog povratka iz Pariza srpski politički krugovi u Rimu dobili obavijest iz dvorske kancelarije u Londonu da će se Maček pokušati nagoditi s Titom da se vrati u zemlju. Dalje se u izvještaju navodi da su u isto vrijeme američki HSS-ovci odustali od rezolucije američkoj vladi u kojoj su namjeravali napasti režim u Jugoslaviji.[220] U izvještaju drugog agenta OZNA-e od 25. veljače 1946. godine opet se spominjala namjera postizanja sporazuma između Mačeka i Tita, a kao dokaz se navela činjenica da je Maček prekinuo kontakte s Petrom Karađorđevićem.[221]

Na osnovu navedenih dokumenata State Departmenta i OZNA-e velika je vjerojatnost da je Maček početkom 1946. godine imao ozbiljnu namjeru povratka u Jugoslaviju i eventualnog dogovora s Titom, ali je od toga odustao nakon što nije dobio potporu SAD-a.

---

[215] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva", 413 - 414.
[216] Takav zaključak donijela je i Amy Schmidt samo na osnovu američkih dokumenata. Schmidt je zaključila kako je namjera Mačekovog povratka u zemlju postojala, ali da je ju je nakon savjetovanja s Krnjevićem u ožujku 1946. godine Maček napustio. (SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva", 413.)
[217] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d674, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; ROBIONEK, *Croatian Political Refugees and the Western Allies*, 114. – 115.
[218] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva", 413.
[219] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS-a u emigraciji", 14.
[220] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 468.
[221] *Isto*, 478.

Istovremeno je Maček podupirao i osnivanje Seljačkog bloka, koji bi kao opozicija sudjelovao na izborima za ustavotvorne skupštine Hrvatske i Srbije koji su se održavali krajem 1946. godine. Maček je tada kao „vođa u odsustvu“ bio ključan za taj plan.[222] Maček je tijekom 1946. godine pozdravio okupljanje seljačkog bloka u Jugoslaviji jer je smatrao da će jedino na taj način u danom trenutku biti moguće da organizirane stranke prime upravu nad zemljom. Maček je obećao svoju potporu kod Zapadnih saveznika u tom poslu i takve je poruke slao Dragoljubu Jovanoviću[223] u zemlju, a registrirala ih je UDB-a jer je prenositelj poruka bio informator UDB-e. Maček je Dragoljubu Jovanoviću poručivao da je potrebna parola „opozicija na okup“ jer da i on to radi u emigraciji. Mačekova je želja u poruci Dragoljubu Jovanoviću bila da u Srbiji, kao i ostalim dijelovima Jugoslavije, pobjede seljačke stranke jer će samo s njima biti moguće postići dogovor. Maček je, već u proljeće 1946. godine poručio Jurju Šuteju i Tomi Jančikoviću u Hrvatskoj da rade na osnivanju seljačkog bloka s drugim agrarnim strankama u Jugoslaviji.[224] U proljeće 1946. godine vrlo vjerojatno je izrađeno i detaljno izvješće o situaciji u zemlji, te je tajnim kanalima poslano Mačeku u Pariz.[225]

Krajem 1946. godine, nakon povratka s puta po SAD-u i Kanadi, Maček je HSS-ovcima u zemlji poručivao da ne legaliziraju stranku. Maček je bio protiv svake „suradnje s komunistima“, a pod suradnjom je smatrao čak i to ako se vlasti prijavljuje osnutak ili opstanak stranke.[226]

4. 3. Uspostava veza s emigrantskim HSS-om

Maček je u Parizu uspostavio i održavao veze s pristašama i dužnosnicima HSS-a, koji su se nalazili u emigraciji, a Mačekov dom u Parizu bio je i stjecište mnogih mladih hrvatskih emigranata koji su se iz Pariza raselili dalje u svijet.[227] Mrežu HSS-ovaca detaljno je prikazala

---

[222] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 413.

[223] Dragoljub Jovanović (1895. – 1977.) bio je srbijanski političar i profesor na pravnom fakultetu. Član Zemljoradničke stranke i jedan od najistaknutijih vođa njenog lijevog krila. U vrijeme Kraljevine Jugoslavije suđeno mu je po Zakonu o zaštiti države. Od Zemljoradničke stranke formalno se odvojio 1940. godine i osnovao Narodnu seljačku stranku. Poslije Drugog svjetskog rata priključio se Narodnom frontu te bio narodni poslanik i sekretar Narodnog fronta u Srbiji. Od Vrhovnog suda Srbije je 1947. godine bio osuđen na devet godina zatvora. Umro je u Beogradu 1977. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 248.)

[224] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 249., 256.; SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 413.; HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 27., 34 – 35.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 553 – 554.

[225] RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 103.

[226] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 553.; HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 34 – 35.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 256.; SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 413.; RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 104 – 105.

[227] MAČEK, ŠKRABE, Maček izbliza, 117 – 118.; JURANOVIĆ, Milan R. „Kod obitelji Maček, Pariz 1946. g.“. U: *Zbornik radova – Maček za sva vremena*. Jastrebarsko: Ogranak HSS Dr. Vladko Maček – Jastrebarsko, 1995., 59 – 60.; Milan Juranović je u svom tekstu napisao da su kroz Mačekov stan prošli i mladići koji su se odlučili

i jugoslavenska tajna služba UDB-a koja se od prvih dana infiltrirala među emigrante pa je na osnovu tih izvješća početkom 1947. godine rekonstruirala kontakte Mačeka s mrežom HSS-ovaca u inozemstvu.[228]

Maček je po dolasku u Pariz prvo uspostavio vezu s Jurjem Krnjevićem i Ilijom Jukićem, koji su se nalazili u Londonu. Vezu s njima održavao je poštom i preko Eugena Lakse i Mate Vučetića. Zatim je Maček uspostavio vezu sa Švicarskom i to sa svećenikom Augustinom Juretićem[229] i Stjepanom Gažijem.[230]

Poslije toga je, prema UDB-i, uspostavljena veza s Ivanom Pernarom, Josipom Torbarom, Josipom Reberskim i Božidarom Vučkovićem, koji su se prvo vrijeme nalazili u Austriji, a kasnije se preselili u Italiju u Rim gdje im se pridružio i pukovnik Ivan Babić[231]. Dalje je UDB-a navela kako je Maček sredinom 1946. godine poslao Mladena Giunija u Ameriku radi uspostavljanja veza s Dinkom Tomašićem,[232] koji je radio na okupljanju HSS-ovaca. Vezu

---

vratiti u Hrvatsku i voditi gerilski rat. Juranović je o tome napisao: „No, najdramatičnije su prošli oni koji su često u stanu dr Mačeka slušali kako je 'bezglava' njihova zamisao vratiti se u hrvatske šume i voditi gerilski rat protiv nasilničke vlasti. Otišli su ravno u smrt ili dugogodišnju tamnicu, na što su bili upozoreni. No, čast im budi za njihovu nepromišljenu hrabrost“. (JURANOVIĆ, „Kod obitelji Maček, Pariz 1946. g.“, 59.); Juranović je, sjećajući se tih susreta u Mačekovom stanu u Parizu 1946. godine, napisao da im je Maček tada znao reći: „Pedeset godina bi mogao potrajati status quo u Europi“. (JURANOVIĆ, „Kod obitelji Maček, Pariz 1946. g.“, 60.)

[228] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 7 – 9.; U elaboratu UDB-e se za pristaše HSS-a i Vladka Mačeka koristi naziv „mačekovci“.

[229] Augustin Juretić (1890. – 1954.) bio je hrvatski svećenik. Bogosloviju završio u Senju 1914. godine, gdje je i zaređen za svećenika. Tijekom tridesetih godina održavao je veze s vodstvom HSS-a. Tijekom Drugog svjetskog rata angažirao se na zbrinjavanju kozaračke djece. Uz znanje Vladka Mačeka i Alojzija Stepinca 1942. godine odlazi u Rim. Stepinac ga zatim šalje u Francusku s namjerom da Krnjeviću prenese poruke Stepinca i Mačeka, ali u tome ne uspijeva i konačno u jesen 1942. godine odlazi u Švicarsku, gdje je nastavio održavati veze sa Stepincem, a izvješćuje i Krnjevića u Londonu o situaciji u zemlji. Bio je veza između prvaka HSS-a u Zagrebu i Londonu. Kao hrvatski predstavnik u Međunarodnom crvenom križu posebno se angažirao za skrb tisuće hrvatskih interniraca u talijanskim logorima. Poslije rata nastavio je djelovati u Švicarskoj, a bio je aktivan suradnik Vladka Mačeka i HSS-a. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 175 – 176.)

[230] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 7.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, *Hrvatska revija*, 806.

[231] Ivan Babić (1904. – 1982.) bio je domobranski časnik. Vojne škole završio je u Kraljevini Jugoslaviji te visoku časničku školu u Francuskoj. Nakon uspostave NDH stupio u domobranstvo. Bio osoba od povjerenja Slavka Kvaternika, te je u njegovoj pratnji posjetio i Adolfa Hitlera u Glavnom stanu u istočnoj Pruskoj, te istočnom bojištu kod Kijeva. Bio je zapovjednik škole za izobrazbu hrvatskih časnika u Stockerauu, nedaleko od Beča, te Središnje domobranske škole u Varaždinu. Jedan je od domobranskih časnika koji je održavao vezu s vodstvom HSS-om tijekom rata u osmišljavanju načina kako ukloniti ustaštvo i Nijemce i prebaciti se na stranu zapadnih Saveznika. Od lipnja do kraja 1943. godine pregovara s partizanima, a u siječnju 1944. godine zrakoplovom ministra oružanih snaga prebjegao je u Italiju, u misiji traženja veze sa zapadnim Saveznicima. U Bariju nije naišao na razumijevanje britanskih časnika te je bio interniran. Poslije završetka rata ostaje u emigraciji. Umro je u Španjolskoj. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 15.)

[232] Dinko Tomašić (1902. – 1975.) bio je hrvatski sociolog. Doktorirao je na pravnom fakultetu u Zagrebu 1926. godine, na kojem je od 1935. godine bio voditelj Katedre za sociologiju i statistiku. Bavio se i publicističkom djelatnošću. Od sredine tridesetih godina bio je aktivan u lijevom krilu HSS-a zbog čega je bio napad od strane političke desnice, pa i fizički napadnut za vrijeme javnog predavanja. Godine 1940. otišao je u SAD gdje je od 1943. godine pa do umirovljenja 1972. godine bio profesor sociologije na Sveučilištu Indiane. Tijekom drugog svjetskog rata kratko je bio savjetnik Ivana Šubašića, a pedesetih godina bio je savjetnik State Departmenta za južoslavenski prostor. Bio je kritički nastrojen prema vlasti u Jugoslaviji nakon 1945. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61676, pristup ostvaren 12. 10. 2017.)

Mačeka s Jugoslavenskim narodnim odborom (JNO) u Londonu održavao je Većeslav Vilder[233] jer se Krnjević nije slagao s članovima JNO-a još iz doba ratne izbjegličke vlade u Londonu.[234]

Maček je tijekom ljeta 1946. godine, prema UDB-i, u Južnu Ameriku poslao Eugena Laksu[235], a krajem 1946. godine u Čile je otišao i dr. Mogan, koji je trebao ostati u vezi s Laksom. U Belgiji je Maček održavao vezu s predsjednikom organizacije HSS-a Krunoslavom Kršuljom i potpredsjednikom Danom Pavićem. U Kanadi je održavana veza sa Zvonimirom Restekom, predsjednikom kanadskog HSS-a. UDB-a je zaključila da su najvažnije Mačekove veze bile one s Krnjevićem u Londonu, zatim Pernarom, Torbarom i Vučkovićem u Rimu, te Mladenom Giunijem u Americi. UDB-a je također navela kako se najčešće iz Pariza održava kontakt s Rimom jer tim putem HSS-ovci dobivaju vijesti o situaciji u zemlji preko izbjeglica iz Jugoslavije, a možda i nekim direktnim kanalom.[236]

Kuriri između pojedinih HSS-ovih centara i organizacija, prema UDB-i, nisu bili stalni, već povremeni. Poštu iz Italije u Pariz više puta su donijeli Dinko Šuljak[237], Zdravko Šutej, sin Jurja Šuteja, Božidar Vučković, Ivan Babić, a vjerojatno i Josip Reberski.[238]

UDB-a je organizaciji u Rimu posvetila puno prostora i detaljno ju rekonstruirala. Navodi se djelovanje tzv. „Zagrebačke menze“, odnosno pučke kuhinje u Rimu, koju je organizirao

---

[233] Većeslav Vilder (1878 – 1961.), hrvatski političar češkog podrijetla. Godine 1913. izabran u Hrvatski sabor i bio saborski poslanik u parlamentu u Budimpešti. Nakon prvog svjetskog rata postao je bliski suradnik Svetozara Pribičevića i član Glavnog odbora Srpske demokratske stranke. Djelovao u okviru Seljačko-demokratske koalicije te je bio jedan od potpisnika Zagrebačkih punktacija 1932. godine. Izbijanjem Drugog svjetskog rata otišao je u emigraciju i nastanio se u Londonu, gdje je živio do svoje smrti. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64637, pristup ostvaren 11. 10. 2017.)

[234] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 7 – 8.

[235] Eugen Laxa (1916. – 2005.) bio je hrvatski diplomat i poslovni čovjek. Doktorirao je pravo na zagrebačkom sveučilištu neposredno prije Drugog svjetskog rata. Bio je u skupini mladih Hrvata koji su za vrijeme Banovine Hrvatske poslani u inozemstvo da nauče diplomaciju. Nakon završetka rata odlazi u emigraciju, prvo u Pariz, gdje je često posjećivao Vladka Mačeka. Godine 1946. otišao u Sao Paulo u Brazilu. Bio je blizak (MAČEK, N. ŠKRABE, *Maček izbliza*, 116. – 117.; *Jutarnji list (mrežne stranice)*, https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sto-je-prava-istina-o-eugenu-laxi-bio-je-mason-zivio-je-u-brazilu.../1729479/, pristup ostvaren 12. 6. 2017.)

[236] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 8 – 9.

[237] Dinko Šuljak (1915. – 1985.) bio je iseljenički djelatnik, publicist, pravnika, povjesničar i istaknuti HSS-ovac. Rođen je u Zadru, a diplomirao je pravo u Zagrebu te je kao član HSS-a u vrijeme Banovine Hrvatske i NDH bio kotarski predstojnik u Pagu, ali se priključuje partizanskom pokretu. Godine 1944. s Visa stiže u Italiju, pa u El Shatt u Egipat, zatim je bio savjetnik jugoslavenskog poslanstva u Kairu, ali je ubrzo emigrirao. Doktorirao je pravo u Rimu 1946. godine. Od 1946. godine živio je u SAD-u. Od 1949. – 1956. godine bio je izdavač i urednik HSS-ovog lista *Američki – hrvatski glasnik*. Na Sveučilištu u Chicagu stekao je titule Master of arts 1953. godine i Master of Law 1961. godine, te je od 1963. do 1965. godine studirao bibliotekarstvo. Radio je kao knjižničar na Sveučilištu u Chicagu od 1965. do 1967. godine, zatim kao informativni knjižničar Zavoda za državnu upravu od 1967. do 1969. godine i naposljetku kao upravitelj istoga od 1969. do 1983. godine na Sveučilištu u Davosu. Surađivao je u iseljeničkim publikacijama *Hrvatski glas*, *Danici*, *Hrvatskom listu* i *Hrvatskoj reviji*. Bio je član odbora HSS-a u Chicagu do 1966. godine, a od 1975. do 1977. godine bio je predsjednik Hrvatskog narodnog vijeća. Umro je 1985. godine u Sacramentu u Kaliforniji. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 272.; *Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje).* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Hrvatska matica iseljenika, www.leksikon.hr/pilar, 1019 – 1020., pristup ostvaren 21. 9. 2017.)

[238] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 9.

narodni zastupnik HSS-a Ante Budimirović[239], a politički odbor činili su uz Budimirovića još i HSS-ovci Josip Reberski, Ivan Čelan[240] i Stipe Matijević[241]. U Rimu se izdavao i list *Slobodni glas*, za kojeg je UDB-a tvrdila da se prevodio na engleski te dostavljao američkoj obavještajnoj službi. Veza Rima s Mačekom bio je Zdravko Šutej, sin Jurja Šuteja.[242]

Maček je, na prijedlog HSS-ovaca iz Rima imenovao i Izvršni odbor HSS-a za Italiju u jesen 1945. godine, a u čiji sastav su ušli Ivan Pernar, Josip Torbar, Josip Reberski, Božidar Vučković, Ante Budimirović, Zdravko Šutej, Mesuda Kulenović, a kasnije je kooptiran akademski slikar iz Zagreba Jozo Kljaković i prof. Zvonko Mustapić.[243]

HSS je djelovao i po izbjegličkim logorima u Italiji te je uspostavio veze s američkim Hrvatima, koji su skupljali pomoć za talijanske logore.[244] Maček je, po dokumentima britanske obavještajne službe, uspostavio i odbor HSS-a u Trstu, gdje se nalazilo mnoštvo izbjeglica, a imao je i namjeru da preko tajnika HSS-a za Trst Danila Belanića, pokrene i list *Hrvatski dnevnik*.[245]

Što se tiče veza s Jugoslavijom, UDB-a je na osnovu izjava Branka Pešelja konstatirala da HSS ima vezu sa zemljom preko francuskog konzula u Zagrebu i nekih francuskih činovnika u

---

[239] Ante Budimirović (1895. – 1963.) bio je hrvatski političar. Od mladosti se uključio u HSS, a za narodnog zastupnika HSS-a je prvi put biran u ožujku 1923. godine. U međuratnom razdoblju više puta zatvaran u Travniku. Za zastupnika HSS-a biran je i tijekom tridesetih godina. Uhićen je nakon uspostave NDH u travnju 1941. i boravio u zatvoru do siječnja 1942., od kada je živio u Zagrebu. Nakon sloma NDH odlazi u emigraciju u Italiju, gdje je živio sve do svoje smrti. U Rimu se bavio humanitarnim radom i održavao veze s vodstvom HSS-a. („Ante Budimirović – nekrolog“, *Hrvatski glas*, 25. 3. 1963., 3.)

[240] Ivan Čelan (1890. – 1968.) bio je prvak HSS-a, narodni zastupnik HSS-a za kotar Livno. Prije Drugog svjetskog rata je u više navrata biran kao zastupnik u Narodnu skupštinu, a bio je i svjedok atentata na Stjepana Radića i druge zastupnike HSS-a u beogradskoj skupštini. Nakon uspostave NDH imenovan je doglavnikom i u veljači 1942. godine pozvan u Hrvatski državni sabor. Nakon sloma NDH je emigrirao. Neko vrijeme radio je u Zagrebačkoj menzi u Rimu, a potom odlazi u Buenos Aires, gdje je živio do smrti. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 241.)

[241] Stipe Matijević (1887. – 1972.) bio je hrvatski političar. Nakon prvog svjetskog rata osnivao je organizaciju u Cetinskom kraju. Bio narodni zastupnik HSS-a tijekom dvadesetih i tridesetih godina. Bio je jedan od organizatora Hrvatske seljačke zaštite. Poslije proglašenja NDH pristupio je ustaškom pokretu. U listopadu 1941. godine Ante Pavelić imenovao ga je doglavnikom, a u veljači 1942. godine imenovan je i u Hrvatski državni sabor. U svibnju 1945. godine odlazi u emigraciju, prvo u Austriju i Italiju, a poslije u Argentinu, gdje je i umro. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 261.)

[242] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 4 – 5.; HR-HDA-1561, šifra 1, red. br. ozn. 1/9, red. br. pr. 5, 1 – 2.

[243] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 4.; HR-HDA-1561, šifra 1, red. br. ozn. 1/9, red. br. pr. 1, 1 – 8.,

[244] HR-HDA-1561, šifra 1, red. br. ozn. 1/9, red. br. pr. 1., 1 – 8., 15 – 18.; HSS je osim po talijanskim izbjegličkim logorima imao utjecaja i u logorima za „raseljene osobe“ na području Njemačke i Austrije. Naime, veliki dio hrvatskih izbjeglica koje su se našle u savezničkim izbjegličkim logorima bili su pristaše HSS-a, a općenito je među hrvatskim izbjeglim osobama u savezničkim izbjegličkim logorima vladala podjela po političko-ideološkoj liniji na HSS-ovce i pobornike ustaškog pokreta. (KARAKAŠ OBRADOV, Marica. „'Depoi špijuna i terorista'. Saveznički logori za 'raseljene osobe' u Italiji, Austriji i Njemačkoj“.U: *1945. – Kraj ili novi početak: Tematski zbornik radova*, ur. Zoran Janjetović. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2016., 323.)

[245] ROBIONEK, *Croatian Political Refugees an the Western Allies*, 118.

francuskom veleposlanstvu u Beogradu.[246] UDB-a je dalje navela: „Proljetos (proljeće 1946. godine, I.T.) se na sastanku u Parizu hvalio Pernar da imaju dobru vezu sa zemljom preko Trsta i preko Barija i jednu preko Mađarske. Izgleda da sada te veze ne funkcioniraju, jer su i Maček i Pešelj slabo obavješteni o situaciji u zemlji i željno očekuju svaku vijest“.[247]

Američka obavještajna služba CIG identificirala je i vezu HSS-ovaca s „Križarima“, gerilskim grupama koje su pružale otpor u Jugoslaviji.[248] Prema dokumentima američke obavještajne službe CIG i razmjeni Mačekovih pisama s Augustom Košutićem, koje je također registrirao CIG, može se vidjeti da Maček nije bio spreman javno poduprijeti Križare ili drugi tip oružanog otpora vjerujući da je takav otpor osuđen na propast sve dok su Rusi u Mađarskoj i Rumunjskoj.[249] U pismu Košutiću Maček je napisao da Križare nikada nije smatrao članovima HSS-a, iako je smatrao da njihove napore ne treba obeshrabrivati i vjerovao je da glavni oporbeni napori trebaju biti temeljeni na staroj stranačkoj taktici pasivnog otpora sudjelovanja u javnom životu.[250]

Mačekovi kontakti s mrežom HSS-ovih organizacija u iseljeništvu očito su bili isprepleteni i odnosima s ustaškim emigrantima. UDB-a se u svojoj analizi osvrnula na veze HSS-ovaca s ustašama te zaključila „da su odnosi mačekovaca i ustaša, naročito onih koji se nisu u velikoj mjeri kompromitirali svojim zločinačkim radom, prilično dobri, odnosno da postoji između njih suradnja u vezi s prebacivanjem ustaša i mačekovaca u Kanadu i Južnu Ameriku, te suradnja na ekonomskom zbrinjavanju izbjeglica.“ Zatim je UDB-a nastavila da se „ ovim problemom bavi i odbor HSS-a Iseljene Hrvatske u Americi“.[251] Što se tiče ustaša, jugoslavenska tajna služba je navela Mačekovu izjavu da se u stranku mogu primiti i ustaše koji nisu kompromitirani zločinima.[252] Vladimir Kren je u istrazi pred jugoslavenskim vlastima naveo da su mnogi ustaše htjeli ući i djelovati kroz HSS zato jer HSS „dobro kotira kod Angloamerikanaca“.[253]A i sam Maček, po dokumentu američke obavještajne službe, tvrdio je

[246] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 9.
[247] *Isto*
[248] O djelatnosti križara opširno vidi: RADELIĆ, Zdenko. *Križari: Gerila u Hrvatskoj 1945.-1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Alfa, 2011.
[249] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 418.
[250] CIA document, „CORRESPONDENCE BETWEEN VLADKO MACEK AND AUGUST KOSUTIC“ https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp82-00457r000600520009-3, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 420.
[251] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 13.; Odbor HSS-a iseljene Hrvatske bio je odbor koji je formiran u SAD-u i Kanadi, o čemu više riječi u drugom dijelu rada.
[252] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 4.
[253] HR-HDA-1561, šifra 1, red. br. ozn. 1/9, red. br. pr. 4, 1.

da je jedan broj ustaša, koji su odbacili Pavelića, tražio ulazak u HSS.[254] Po procjenama iz američkih dokumenata, u Italiji i južnoj Austriji emigranata ustaša je bilo puno više nego HSS-ovaca. Procjene su bile da je ustaša bilo između 10 i 12 tisuća, a HSS-ovaca tek dvije do tri tisuće.[255]

Vladko Maček nastojao je sa svoje strane zadržati potpuno razlikovanje HSS-a i ustaša, s obzirom da je HSS odbijao suradnju s ustašama tijekom rata, a ustaški dužnosnici stavljeni su na listu traženih od strane Saveznika. I ustaše i HSS dijelili su zajednički animozitet prema Titu, ali su se razlikovali u pogledima na budućnost hrvatskog naroda. Naime, Maček je bio skloniji rješavanju hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije, dok su ustaše zagovarale hrvatsku neovisnost van Jugoslavije.[256]

Tijekom 1946. godine emigrantski HSS publicirao je po svojim iseljeničkim organizacijama, putem letaka i tiskovina programska načela u 10 točaka.[257] Program je na početku definirao da su Hrvati grana velikog slavenskog stabla te da su u ogromnoj većini seljački narod i zato je u Hrvatskoj seljaštvo glavni nosilac sveukupne narodne politike. Dalje se navodi kako se hrvatski narod organizirao u HSS i na svim izborima od 1918. godine pa nadalje plebiscitarnom većinom potvrdio da je HSS legitimni predstavnik hrvatskog naroda i da je „program HSS postao nerazoreni duhovni temelj političkog mišljenja i težnja hrvatskog naroda“. Navodi se kako je jedina zakonita vlada u Hrvatskoj ona „koja se oslanja na slobodnu

---

[254] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[255] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 420.; Primjer omjera potpore HSS-u u izbjegličkim logorima može se prikazati na osnovu izbora u talijanskom logoru Modeni, kada je na izborima za logorsku upravu, po svjedočenju Vilima Peroša, lista HSS-a dobila 600 glasova, a lista tzv „klerikalaca“ 900 glasova. Peroš je naglasio kako su se protiv ljudi koji su bili na listi HSS-a po logoru bacali leci i ljepile slike koje su ih prikazivale kao „Titovce i četnike, s titovkama ili šajkačama na glavi“. (HR-HDA-1561, šifra 1, red. br. ozn. 1/9, red. br. pr. 5, 48).

[256] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 420.

[257] U dokumentu UDB-e iz svibnja 1946. godine, kojeg je citirala i Branka Boban u svom radu, navodi se kako su program HSS-a od 10 točaka sastavili Maček i Krnjević na sastanku u Parizu u prvoj polovini 1946. godine. (HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 1 – 3., 35.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 250 – 251.) No, očito ta tvrdnja UDB-e nije bila točna, nego je tih 10 točaka formulirano ranije, s obzirom da je taj program identičan s dokumentom kojeg je sastavio August Košutić i predao ga Titovim partizanima kao osnovu za pregovore u travnju 1944. godine. Košutićev dokument je nosio naslov „Temeljna načela i konstatacije“. (JELIĆ BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 232 – 233.); Dinko Šuljak je u svojoj knjizi citirao Krnjevićev članak iz *Američkog hrvatskog glasnika* od 15. prosinca 1945., u kojem je Krnjević naveo 10 točaka na kojima su se temeljili pregovori HSS-a i Titovih partizana, a koje je Andrija Hebrang u ime komunističke partije odbio. Programske točke koje je navodio Krnjević identične su točkama o kojima je pisano u UDB-inom elaboratu iz svibnja 1946. godine. U knjizi Dinka Šuljka pojavljuje se tvrdnja da je program sastavio sveučilišni profesor dr. Ivo Krbek, a partizanima ga nosio August Košutić. (ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 387 – 389.); Poslanica belgijskih organizacija HSS-a objavljena u lipnju 1946., navodi kako HSS Belgije usvaja zahtjeve sastavljene u 10 točaka, koje je sastavio August Košutić za vrijeme rata, a koje je Krnjević objavio u Obavijestima HSS br. 2., god. II. za veljaču 1946. godine. („Poslanica organizacija HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas*, 11. 6. 1946., 2.)

volju naroda na temelju izborne demokracije“, a HSS je „protivna svakoj diktaturi“ te „da se politički život u Hrvatskoj ima organizirati u punoj slobodi, dajući zaštitu svima narodnostima i svima vjerama; da se opća politika ima ravnati načelima slavenske uzajamnosti; da se narodni život ima postaviti na temelju socijalne pravde“. Dalje se navodi da socijalna pravda traži da svi staleži u Hrvatskoj usklade svoj rad s potrebama seljačkog naroda i da je za provedbu načela socijalne pravde radništvo glavni saveznik seljaštva i da se radništvu osiguravaju radnička prava po uzoru najnaprednijeg radničkog zakonodavstva te da po programu HSS socijalno osiguranje mora obuhvatiti cijeli narod. U drugom dijelu programskih točaka definira se da bi vrhovnu vlast u Hrvatskoj privremeno do prvih općih izbora obnašalo Vrhovno vijeće Republike Hrvatske „sastavljeno od izabranih predstavnika naroda, većinom seljaka“ s time da se jamči osobno i privatno vlasništvo. Definiralo se da „Hrvatska ima svoju vojsku, koja je narodna i slobodna od stranačkih veza“ te da „Hrvatska ima svoje vanjsko predstavništvo prema svojim potrebama“. Dalje se navodilo kako se trebaju održati opći izbori za Ustavotvorni Sabor u Zagrebu, a izborna vlada bi bila nestranačka te da bi se u tom slučaju izbori trebali održavati istog dana na teritoriju cijele Hrvatske i da je izborno pravo „opće, izravno i jednako, pripada muškarcima i ženama, a zaštićuje manjine“ te da je glasovanje tajno. U zadnjoj točki se navodilo da je „neprolazna težnja hrvatskog naroda, da živi u svojoj vlastitoj državi Hrvatskoj, u kojoj će biti okupljen kao narodna, gospodarska i kulturna zaokružena cjelina. Isto takova mu je težnja, da u svrhu obrane, slobode i mira stupi kao slobodan i ravnopravan član, a na osnovu sporazuma i ugovora u državnopravnu zajednicu, savez svih jugoslavenskih naroda, ako je to i želja spomenutih naroda“. Na kraju se zaključilo da je za provođenje tog programa HSS bila spremna na suradnju sa svim političkim strankama i grupama koje imaju korijena u narodu, a nisu u suprotnosti s temeljnim načelima kako su po formulaciji Stjepana Radića odobrene i usvojene od hrvatskog naroda.[258]

Maček je na tragu završnog dijela programa rekao da nije spreman na nikakve „kombinacije s komunistima“ dok se ne održe slobodni izbori, a tada, ukoliko „titovci dobiju ipak izvjesnu jačinu, ja ću prirodno i s njima razgovarati“.[259] Maček je bio i svjestan da ostvarenje tog programa najviše ovisi o volji SAD-a i Velike Britanije.[260]

[258] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 1 – 3.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 250 – 251.; JELIĆ BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 232 – 233.; ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 387 – 389.
[259] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 27.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 495., 549.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 251 – 252.
[260] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 252.

Tijekom Mačekovog boravka u Parizu održavana je i mirovna konferencija od srpnja do listopada 1946. godine, povodom koje su se kod Mačeka okupili Juraj Krnjević, Roko Mišetić, Ilija Jukić, Dinko Šuljak i Mladen Giunio.[261]

HSS-ova emigrantska mreža, i njeno vodstvo u emigraciji, vrlo brzo postali su zanimljivi i američkoj obavještajnoj službi „Strategic Service Units“ (SSU), koja je nastojala uspostaviti neometane putove za protok informacija iz jugoslavenskih izvora.[262] Iako je Vladko Maček bio upućen u planove s američkom tajnom službom, čini se da je bio vrlo oprezan u pogledu bilo kakvih tajnih aktivnosti i ograničio se jedino na političke aktivnosti i planove. U kontakte s predstavnicima SSU-a tijekom 1946. godine bili su uključeni Vladko Maček, Branko Pešelj, Juraj Krnjević i Ilija Jukić.[263]

Da je bilo povezanosti HSS-a sa stranim obavještajnim službama potvrđuje i CIA-in dokument iz veljače 1952. godine, u kojem se prikazuju veze obavještajnih službi Zapadnih zemalja s mrežama istočnoeuropskih emigrantskih organizacija, među kojima je i HSS.[264] HSS je naveden kao dio tzv. „Maček-Krek grupe“. U dokumentu se navodi da je od 1945. pa do 1950. godine veliki broj izvješća iz Jugoslavije dostavljen svim glavnim Zapadnim obavještajnim službama od strane slovenskih i hrvatskih emigranata, koji su pobjegli u Zapadnu Europu tijekom i poslije Drugog svjetskog rata te su našli svoje privremeno utočište u Švicarskoj, Italiji, Austriji i Francuskoj. Dalje se u dokumentu navodi da emigranti nisu razvili formalne, središnje obavještajne grupe, a da im je zajednička nit mržnja protiv Tita i zajednička svijest o potrebi pomoći zapadnih zemalja za eventualni povratak njihovih političkih stranaka na vlast u Jugoslaviji. U dokumentu se navodi da su među emigrantima dvije glavne političke grupe, a to su HSS Vladka Mačeka i Slovenska ljudska stranka Mihe Kreka.[265] U tekstu se navode primjeri načina protoka informacija i stupanj njihove kvalitete, a od HSS-ovaca se uz ime Vladka Mačeka spominje i monsinjor August Juretić, koji djeluje u Švicarskoj, za kojega je još napisano da radi i za švicarsku obavještajnu službu.[266] Kao točke djelovanja Mačekove

---

[261] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 485.

[262] O vezama HSS-a s američkom obavještajnom službom vidi: SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 407. – 422.; ROBIONEK, *Croatian Political Refugees and the Western Allies*, 111 – 125.

[263] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 414 – 420.; SSU je nastala kao slijednica američke obavještajne službe u vrijeme rata pod nazivom Office of Strategic Services (OSS). Tijekom rata je HSS uvelike surađivao s američkom obavještajnom službom.

[264] CIA document, „Paper Mills and Fabrication“, 39 – 42. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/PAPER%20MILLS%20AND%20FABRICATION_0001.pdf;, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[265] *Isto*

[266] *Isto*; Dugogodišnji dužnosnik HSS-a u SAD-u i urednik *Američkog – hrvatskog glasnika* Dinko Šuljak napisao je da je on vijesti iz Jugoslavije prenosio iz lista *Hrvatski Dom*, kojeg je izdavao Augustin Juretić u Švicarskoj i u

grupe navode se Italija (Rim), Pariz, Švicarska, SAD i London. U tekstu je i podatak da su američke obavještajne agencije počele dobivati informacije iz Jugoslavije iz prve ruke nakon prekida Tita s Moskvom.[267] CIA je također navela da je do 1950. godine prestala izrada podataka velikih razmjera od strane hrvatskih i slovenskih emigranata.[268]

Jugoslavenska tajna služba itekako je pratila kontakte HSS-ovaca sa stranim obavještajnim službama pa je iskoristila te podatke za optužnice tijekom 1947. i 1948. godine. Optužbe o širokoj umiješanosti HSS-a u „mrežu strane špijunaže“ izravno su spomenute tijekom ljubljanskog špijunskog procesa u srpnju i kolovozu 1947. godine.[269]

4. 4. Mačekove aktivnosti i politički stavovi od sredine 1946. godine do odlaska u SAD

Što se tiče Mačekovih političkih razmišljanja, jugoslavenska tajna služba, na osnovu razgovora Mačeka i Pešelja s agentima UDB-e, navela je da su Maček i krug ljudi oko njega sredinom 1946. godine smatrali kako je jedini način njihovog povratka u zemlju intervencija Zapadnih zemalja i eventualni sukob Zapada i SSSR-a. Maček je nadalje, nakon analiziranja stanja u zemljama srednje i istočne Europe, smatrao da međunarodni čimbenici inzistiraju na mirnom rješavanju napetosti Zapada i SSSR-a u srednjoj i istočnoj Europi, gdje bi se Sovjete prisililo na povlačenje iz satelitskih zemalja, a onda bi Zapad pritiskom u Jugoslaviji omogućio slobodne izbore. Sukladno tome Maček je smatrao da ako takav scenarij ne bi išao mirnim putem postoji mogućnost izbijanja novog rata jer „zapadnjaci“ neće trpjeti diktaturu Komunističkih partija u svim istočnim zemljama.[270] U razgovoru s agentom UDB-e u srpnju 1946. godine Maček je zaključio: „Do sada sam narodu uvijek govorio da se vladavina u Jugoslaviji može uspostaviti samo pomoću unutarnjih sila, a to su stranke koje izviru iz naroda. Danas poslije ove teške spoznaje potpuno sam došao do drugog saznanja, to je da se situacija u zemlji, a također i režim koji u njoj tiranski gospodari može izmijeniti samo pomoću vanjskih sila, a to je pritiskom i intervencijom Engleza i Amerikanaca.“[271]

---

kojemu su se pojavljivale vijesti iz Jugoslavije iz prve ruke. Šuljak dalje piše kako mu je Juretić u jednom strogo povjerljivom pismu napisao da često ide u Beograd i da mu to kao svećeniku nije bilo teško s obzirom da je imao krivotvorenu putovnicu na drugo ime. (ŠULJAK, Dinko. „Moja dopuna 'Mrvica iz davnih krvavih godina'“, *Hrvatska revija* 30(1980), sv. 2, 320.)

[267] CIA document „Paper Mills and Fabrication“, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/PAPER%20MILLS%20AND%20FABRICATION_0001.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[268] *Isto*

[269] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 419 – 420.

[270] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 17 – 18.; HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 2 - 3.

[271] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 19.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 546.

Emigrant Bogdan Radica[272] je na osnovu svojih razgovora s Mačekom prilikom njegova boravka u New Yorku u rujnu 1946. godine napisao kako je Maček tada smatrao da je rat jedina mogućnost za rješavanje krize i odnosa s komunistima u svijetu i u Jugoslaviji, iako je Maček bio pacifist te rat „u dubini mrzi i ne želi". Radica je također naveo kako Maček ni tada nije bio za oružani sukob s Titom niti „za vođenje terorizma u zemlji", jer je Maček stajao na stanovištu miroljubivosti.[273] Dalje je Radica naveo kako je Maček smatrao da ne može doći do kompromisa s komunistima iako nije isključivao mogućnost prihvaćanja takvog kompromisa ako bi došlo do sporazuma između Amerike i Rusije, a Rusija pritom primi demokratske, posebno seljačke stranke na Balkanu.[274]

Maček je i u svojim javnim izjavama tvrdio da se Tito drži na vlasti samo uz pomoć Sovjeta jer bi ga na slobodnim izborima narod srušio. Maček je tvrdio da u Srbiji i Hrvatskoj Tito ne bi dobio niti pet posto potpore, a u Jugoslaviji možda petnaest posto te je zaključivao da bi se Tita moglo maknuti s vlasti u slučaju da Crvena armija napusti istočnu Europu.[275] Maček je također izražavao nadu da će Zapad opozvati svoje priznanje jugoslavenskog režima jer se nisu ispunili uvjeti iz Jalte o slobodnim demokratskim izborima i da će se na taj način ojačati demokratske snage u zemlji. Maček je u drugoj polovini 1946. godine medijima izjavio da očekuje dan kada će Hrvatska postati dio saveza srednjoeuropskih zemalja i naroda koji bi bili zastupani u federalnom parlamentu, koji će ih sve politički i gospodarski sjediniti.[276]

Maček je krajem 1946. godine, nakon puta po SAD-u i Kanadi, još jednom bio zatražio vizu od Velike Britanije i opet mu je stigla odbijenica s obrazloženjem da britanska vlada ne vidi u tom trenutku potrebu Mačekovog puta u London.[277]

---

[272] Bogdan Radica (1904. – 1993.) bio je hrvatski povjesničar, publicist, diplomat, književnik i prevoditelj. Tijekom međuratnog razdoblja bio je novinski dopisnik i diplomat u jugoslavenskoj diplomaciji. U to vrijeme boravio je u Parizu, Ateni, Turskoj i u Ženevi kao član jugoslavenskog izaslanstva u Ligi naroda od 1934. do 1939. godine. Nakon Sporazuma Cvetković-Maček 1939. godine radio je u državnom uredu za vanjski tisak u Beogradu. Tijekom 1940. godine premješten je u Washington, a nakon 1941. godine radio je u tiskovnom uredu Kraljevine Jugoslavije u New Yorku. Od 1943. godine radio je u kampanji protiv izbjegličke vlade u Londonu, a u korist priznanja Tita i partizanskog pokreta. Godine 1944. otišao je u London gdje se pridružio Ivanu Šubašiću, a 1945. godine se na kratko vratio u Jugoslaviju i radio u Ministarstvu informacija u Beogradu, da bi se krajem 1945. godine vratio u emigraciju. Od 1946. godine živio je i radio u SAD-u. Tijekom emigracije se bavio publicistikom i puno pisao, a svoje tekstove je objavljivao i u glasilima HSS-a u emigraciji. Umro je u New Yorku 1993. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.encikopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51430, pristup ostvaren 20. 10. 2017.)

[273] RADICA, *Hrvatska 1945*., 354 – 355.

[274] *Isto*, 354.

[275] „Izjava dr. Mačeka izvjestiteljici „Cleveland News", *Hrvatski glas*, 22. 10. 1946., 1.; „Izjava dr. Mačeka novinama u Gary", *Hrvatski glas*, 24. 9. 1946., 1.; „Izjava dr. Mačeka N. Y. Times-u", *Hrvatski glas*, 1. 10. 1946., 1.; RADICA, *Hrvatska 1945*., 351.

[276] „Izjava Mačeka novinarima u Ottawa-i", *Hrvatski glas*, 24. 9. 1946., 1.

[277] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju", 806.

Maček se krajem 1946. godine u Parizu sastao i s novim papinskim nuncijem u Parizu Angelom Giuseppeom Roncallijem, koji je kasnije postao papa Ivan XXIII. Razgovor se najviše vodio oko procesa nadbiskupu Stepincu, koji je tada bi aktualan zbog Stepinčevog zatvaranja u rujnu 1946. godine. Po svjedočenju Pešelja, koji je bio na sastanku uz Mačeka, Roncalli je bio odlučni antikomunist i vrlo dobro je poznavao komunističke metode, taktiku i ciljeve, a iskritizirao je i Svetozara Rittiga zbog suradnje s komunistima. Rittig je Roncallija posjetio nekoliko dana prije Mačeka. Zato, prema Pešelju, Mačeku nije bilo jasno kako je 12 godina kasnije, kada je postao papa, Roncalli imao volju surađivati s komunistima.[278]

Maček je nakon svojeg jednomjesečnog posjeta SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. godine, sukladno dogovoru s Georgijem Dimitrovim[279] počeo raditi na osnivanju Međunarodne seljačke unije, što se i dogodilo u srpnju 1947. godine. Maček se svojim preseljenjem u SAD u kolovozu 1947. godine potpuno i posvetio radu u toj uniji, čiji je dopredsjednik bio do smrti 1964. godine.

Politički stavovi Vladka Mačeka zadnjih mjeseci boravka u Parizu mogu se jasno vidjeti u dokumentima američke obavještajne službe CIG-a, od kojih se jedan dokument odnosi na Mačekove planove za budućnost, a očito je nastao u razgovorima informatora CIG-a s Mačekom. Drugi dokument ustvari je razmjena poruka između Mačeka i Augusta Košutića, koju je registrirao CIG. Većinu istih informacija kao i CIG registrirala je i UDB-a.[280]

---

[278] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 806 – 807.

[279] Georgi Mihov Dimitrov (1903. – 1972.) bio je bugarski političar, predsjednik Bugarske seljačke stranke i glavni tajnik Međunarodne seljačke unije. Završio je studij medicine i po struci je bio liječnik, ali je vrlo brzo postao politički aktivan u Bugarskoj seljačkoj stranci. Prvo je bio vođa omladinske organizacije stranke, da bi potom postao nasljednik velikog bugarskog seljačkog vođe Aleksandra Stamboliskog. Dimitrov je imao nadimak „Gemeto“, kako bi se razlikovao od vođe bugarskih komunista, koji je imao isto ime i prezime. Prije Drugog svjetskog rata uspostavio je jaku seljačku organizaciju u Bugarskoj, ali je tijekom rata izbivao iz Bugarske na području Srednjeg Istoka. U Bugarsku se vratio zajedno sa savezničkom vojskom 1944. godine i opet postao političkim vođom, te se borio za demokraciju, dok ga nisu nove bugarske komunističke vlasti osudili na smrt i zatvorili ga. Uspio je pobjeći, skloniti se u američko veleposlanstvo, te je naposljetku bio prebačen u SAD. Tijekom emigracije bio je jedno vrijeme predsjednik „Skupštine zarobljenih naroda“, te je bio predsjednik Bugarskog narodnog odbora i urednik lista *Free and Independent Bulgaria*, koji je bio glasilo Bugarskog narodnog odbora. Od osnivanja, pa do svoje smrti bio je glavni tajnik Međunarodne seljačke unije, u kojoj je potpredsjednik do svoje smrti bio Vladko Maček, a nakon njega Juraj Krnjević. Dimitrov je bio blizak dužnosnicima HSS-a u emigraciji. Umro je u Washingtonu. („Georg M. Dimitrov“, *Hrvatski glas*, 13. 12. 1972., 3.)

[280] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000600520009-3.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 534 – 537. ;Vjerojatno je isti informator, a to je Mitar (Mihajlo?) Konjević koji se spominje kao prenositelj informacije u dokumentu CIG-a (CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017); Mihajla Konjevića kao prenositelja Mačekovih informacija spomenuo je i povjesničar Zdenko Radelić koji je napisao da je Mihajlo Konjević bio „emisar“ Dragoljuba Jovanovića, koji je jednu Mačekovu poruku prenio i ing. Franji Gažiju. (RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 104.)

Prema prvom dokumentu CIG-a iz veljače 1947. godine Maček je planirao preseljenje u SAD, ali je razmišljao i o mogućnosti preseljenja u Beč, gdje bi bio bliže Jugoslaviji i od kuda bi mogao organizirati hrvatsku opoziciju Titovoj vladi. Preseljenje u Beč je dolazilo u obzir samo u slučaju povlačenja sovjetskih vojnih snaga iz Austrije, Mađarske i Rumunjske.[281] Maček je također u to vrijeme smatrao, isključujući svjetski sukob, da se Titov režim ne može srušiti demokratskim putem nego revolucijom koja bi bila podržana vanjskim snagama.[282]

Kako je Maček shvatio da od povlačenja Sovjeta nema ništa, on je odlučio nastaviti živjeti i djelovati u SAD-u. CIG je naveo da Maček tada još nije vidio mogućnost postavljanja neke vodeće osobe ili odbora koji bi nastavio predstavljati HSS u Europi. CIG je zaključio da se čini da Maček može zadržati vodstvo stranke i iz SAD-a. CIG je dalje naveo, da se čini, da Maček nije sklon dati pune ovlasti Krnjeviću da ga zastupa u Europi iz razloga što Krnjević ne uživa povjerenje srpskih političkih vođa u Londonu i drugdje u inozemstvu, a i „ne može se vidjeti oči u oči s projugoslavenskim elementima u HSS-u".[283] Maček je naprotiv, prema CIG-u, vjerovao da su Srbi i Hrvati vezani jedni za druge i da moraju živjeti u jednoj zemlji. Za Mačeka je zajednička akcija svih naroda iz Jugoslavije jedina prilika za rušenje Tita. I sukladno tomu, za Mačeka je veliku važnost imao sporazum Srba, Hrvata i Slovenaca u inozemstvu jer svi vođe oporbenih stranaka žive u inozemstvu, a sporazum bi imao pozitivan odjek i u zemlji.[284]

U vezi ustaša, CIG je naveo da je Maček izjavio kako jedan dio odbacuje Pavelića i traži dozvolu za povratak u HSS. Odnos s onima koji imaju radikalne stavove je zategnut, ali ih Maček nije smatrao opasnim elementom dok god nemaju potporu ljudi u zemlji. CIG je dalje naveo kako je Maček rekao da među Križarima, nažalost, ima puno ustaških vođa.[285] CIG je dalje nastavio s informacijama da Maček još nije dobio vizu za posjet Britaniji, niti Britanija dozvoljava srpskim liderima iz Londona da posjete Mačeka i naprave jednu zajedničku konferenciju koju planiraju. Naime, prema CIG-u, srbijanski političari nisu imali garanciju da će ih Britanci pustiti natrag u Veliku Britaniju ako otputuju u Pariz. Maček je, zaključio je CIG

---

[281] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren1. 2. 2017.; Maček je sličnu ocjenu, što se tiče sovjetskih postrojbi, dao u svojoj izjavi za *The New York Times* u rujnu 1946. godine. Maček je tada rekao da ne vjeruje da je Sovjetska unija dovoljno jaka da se tada bori protiv zapadnih sila, pa zaključuje da bi bilo samoubojstvo za „protutitovske" snage u Jugoslaviji da podignu „revolt" dok su ruske trupe u Austriji, Mađarskoj, Poljskoj i dijelovima Njemačke. („Izjava dr. Mačeka N. Y. Times-u", *Hrvatski glas,* 1. 10. 1946., 1.)

[282]CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[283] *Isto*; Izraz projugoslavenski orjentirani HSS-ovci se vrlo vjerojatno odnosio na Iliju Jukića i Branka Pešelja koji su bili pobornici rješavanja hrvatskog pitanja isključivo u okviru Jugoslavije. Sukob Jukića i Pešelja na jednoj strani te Krnjevića na drugoj završio se razlazom nakon što je Maček umro, a Krnjević postao predsjednik HSS-a. O tome više u drugom dijelu rada.

[284] *Isto*

[285] *Isto*

sukladno svemu navedenom, vjerovao da Britanci i dalje vode opreznu politiku prema Jugoslaviji.[286]

CIG je također u lipnju1947. godine registrirao prvu prepisku između Mačeka i Košutića, nakon što je Košutić izašao iz zatvora. Košutić je Mačeku predlagao odbacivanje oslonca na Angloamerikance i predlagao je oslanjanje na Rusiju po uzoru na Radićevu politiku 1924. godine, što je Maček odbacio. Naime, Maček je smatrao da komunisti ne trebaju suradnike nego marionete, a za primjer je Maček naveo postupak sovjetskog veleposlanika u Parizu koji ga nije htio primiti 1945. godine.[287]

Košutić je u pismu Mačeku naveo da je u zemlji još uvijek opće raspoloženje hrvatskog naroda takvo da se favorizira princip neovisne Hrvatske, na što je Maček odgovorio da je neovisna Hrvatska nemoguća i neostvariva. Maček je također naglasio svoje uvjerenje da Zapadne sile žele jedinstvenu Jugoslaviju i da su njegovi osobni dojmovi da su Srbi spremni na konfederaciju".[288]

Košutić je u pismu urgirao kod Mačeka da i Hrvati organiziraju radio stanicu iz inozemstva zbog propagande, uključujući poruke i instrukcije iz inozemstva, navodeći primjer funkcioniranja četničke radio stanice. Maček je na to odgovorio da je radio emitiranje iz Italije prekinuto zbog nedostatka sredstava i da će se pokrenuti ako se omoguće sredstva.[289]

Košutić je nadalje Mačeku u pismu izrazio svoje uvjerenje kako bi objedinjavanje svih Hrvata u emigraciji trebalo prihvatiti, uz izuzeće ratnih zločinaca krivih za krvoprolića. Maček je po tom pitanju o ustašama naveo kako on nema ništa protiv onih koji nisu krivi za zločine, ali smatra nemogućim političku suradnju s takvim elementima zbog njihove privrženosti principu neovisne Hrvatske i njihove „gorke mržnje" prema Srbima.[290]

U odgovoru Košutiću, Maček je objasnio i svoje razloge zašto se seli u SAD. Maček je bio uvjerenja da ključ rješenja jugoslavenskog problema leži u američkoj politici, a po Mačeku je bilo posebno važno uvjeriti SAD da su seljačke stranke jedini snažan suparnik komunizmu u

---

[286] *Isto*; HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji", 33.

[287] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000600520009-3.pdf, pristup ostvaren 1. 2 2017.

[288] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000600520009-3.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; Košutić je, informirajući Mačeka o situaciji u domovini, naveo i tvrdnju kako se Crkvi naglo povećao utjecaj u narodu nakon što je započelo suđenje Alojziju Stepincu te da je govor predsjednika SAD-a Harry-a Trumana rezultirao naglim porastom morala među ljudima i potakao je otvorenu kritiku režima, što je rezultiralo novim valom stotina uhićenja.

[289] *Isto*

[290] *Isto*; UDB-a je također registrirala Mačekovu razmjenu informacija s Košutićem. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 534 – 535.; 542.)

Istočnoj Europi. Maček je pritom spomenuo svoje napore za ujedinjenje seljačkih stranaka u oporbeni pokret od Baltika do Egejskog mora bez obzira na tehničke probleme.[291]

Iz navedenih dokumenata koje je registrirala američka obavještajna služba CIG mogu se jasno vidjeti Mačekovi politički stavovi i razmišljanja u trenutku neposredno prije odlaska u SAD u kolovozu 1947. godine.

O preseljenju u SAD pisao je Maček i u svojim memoarima, u kojima je o odlasku u SAD naveo kako je smatrao da će u Washingtonu imati više prilike za političko djelovanje povezano s Međunarodnom seljačkom unijom, nego što bi to bilo moguće u Parizu.[292]

Prema UDB-i Maček je dobio vizu za stalni boravak u SAD-u kao gestu SAD-a nakon „Deklaracije zemljoradničkih prvaka“, odnosno osnivanja Međunarodne seljačke unije. UDB-a je dalje zaključila kako je Mačekov cilj odlaska u SAD bio aktivirati iseljeništvo u SAD-u i Kanadi te paralizirati rad onih koji su za FNRJ. Maček je, prema UDB-i, odabrao Washington i zbog blizine kontakta s političarima.[293]

Pešelj, koji je tada svakodnevno bio uz Mačeka, u objašnjavanju razloga preseljenja u Washington, napomenuo je i donošenje „Trumanove doktrine“, za koju je Pešelj napisao da je formalno prenijela žarište politike slobodnog svijeta iz Europe u Sjedinjene Države.[294]

Trumanova doktrina je javnosti prezentirana u govoru predsjednika SAD-a Harryja Trumana pred američkim kongresom 13. ožujka 1947. godine, nakon čega je i Vladko Maček predsjedniku Trumanu 20. ožujka 1947. godine uputio pismo u kojemu je izrazio svoje dojmove i stavove povodom izrečenog govora. Maček je napisao kako posebno pozdravlja dio Trumanovog govora u kojemu se izražava spremnost vlade SAD-a da pomogne svim narodima koji se bore za svoju slobodu i za demokratska prava svakog pojedinog čovjeka. Vezano za Jugoslaviju Maček je napisao: „Ja ne sumnjam, da Vam ne bi bilo dobro poznate strašne prilike u kojima su prisiljeni živjeti narodi Južne i Jugoistočne Europe. A te prilike su najteže za narode u Jugoslaviji, u koju je uključen hrvatski narod, kojemu sam ja predstavnikom već gotovo 20 godina“.[295] Maček je dalje napisao kako smatra da seljaci, koji čine većinu stanovništva Jugoslavije neće prihvatiti „diktaturu komunističke manjine, koja im je diktatura sada nametnuta“ te je tražio ispunjenje obveza preuzetih na Jalti, od kojih je Maček prvenstveno tražio slobodne izbore pod međunarodnim nadzorom jer je tvrdio da bi se time narodima iz

[291] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000600520009-3.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.
[292] MAČEK, *Memoari*, 187.
[293] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 588.
[294] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 811.
[295] „Preds. Maček---preds. Truman-u“, *Hrvatski glas*, 8. 4. 1947., 2.

Jugoslavije dala prilika za političkom slobodom i na taj način bi se pridonijelo naporima za „održavanje trajnoga i pravednoga mira među narodima“.[296]

Trumanova doktrina iz ožujka 1947. godine zaista je bila važna što se tiče međunarodnih odnosa, a prvenstveno politike SAD-a. Trumanova doktrina pozivala je na globalno suprotstavljanje komunizmu te je dobila ogromnu političku podršku u SAD-u tako da su vođe SAD-a mogli, prema vlastitom nahođenju, određivati odnose između politike, gospodarstva i američke nacionalne sigurnosti, a nove vladine ustanove pojačale su tendenciju prema agresivnijoj vanjskoj politici.[297] Zakonom o nacionalnoj sigurnosti iz 1947. godine uspostavljeno je Vijeće za nacionalnu sigurnost sa zadaćom savjetovanja predsjednika SAD-a o vanjskim poslovima i obrambenoj politici, stvorena je Središnja obavještajna agencija CIA sa svrhom prikupljanja i analiziranja stranih obavještajnih podataka i vođenja tajnih operacija, te je stvoreno Ministarstvo obrane, koje je trebalo koordinirati aktivnosti svih rodova američkih oružanih snaga.[298] Kao posljedica Trumanove doktrine, koja je pozivala na globalno suprotstavljanje komunizmu, u SAD-u se razvio snažan antikomunizam koji je pružio okvir za razumijevanje složenog svijeta, a bio je i u suglasju s tradicijama duboko ukorijenjenima u američko društvo i političku kulturu. Američki vođe su na komunizam gledale kao na stratešku prijetnju zbog njegove povezanosti sa SSSR-om, ali i kao na ideološku i gospodarsku prijetnju zbog komunističkog neprijateljstva prema privatnom vlasništvu i slobodnom tržištu, koje su mnogi Amerikanci povezivali s političkom slobodom.[299] Antikomunizam je postao glavno načelo vanjske politike SAD-a i značajna snaga na unutarnjem planu te je pružao objašnjenje za sve što u svijetu ide krivo i nudio recept za rješavanje svih problema. Također je predstavljao i ideološko opravdanje za akcije SAD-a.[300]

Na osnovu navedenog Maček je definitivno preseljenjem u Washington došao u središte države koja je cijelo vrijeme Hladnog rata diktirala politiku diljem svijeta, pa i na prostoru Europe, a kao okosnicu svog djelovanja postavila je antikomunizam. Mačeku je, kao emigrantu iz zemlje koja se našla pod vlašću komunističke partije, tada SAD u potpunosti odgovarao za nastavak političkog djelovanja. Kao prvo, SAD je tada bila najsnažnija ekonomska i politička velesila zapadnog svijeta te je lobiranje za svoje političke ciljeve imalo najviše šanse za uspjeh upravo u SAD-u. Kao drugo, antikomunizam je u tom trenutku bio zajednički sustav vrijednosti

[296] *Isto*
[297] PAINTER, David S. *Hladni rat: povijest međunarodnih odnosa*. Zagreb: Srednja Europa, 2002., 34.
[298] *Isto*, 34.
[299] *Isto*, 34 – 35.
[300] *Isto*, 35.

i Mačeka i SAD-a. Maček je, osim suprotstavljanja komunizmu zbog režima u Jugoslaviji, bio i ideološki protivnik komunizma s pozicije seljačke ideologije o čemu je i sam govorio. Osim što je Mačeku SAD bio prirodno okruženje nastavka političke emigracije, tako je i SAD-u Maček očito bio interesantan kao dio njihove politike protiv komunizma i komunističkog utjecaja na srednju, istočnu i jugoistočnu Europu. U to vrijeme Hladni rat je bio na svom početku, a Jugoslavija je još bila u čvrstim odnosima sa SSSR-om. Vladko Maček je, očito, u tom trenutku bio vrlo poželjan da bude jedan od osnivača Međunarodne seljačke unije (MSU) koja je bila jedno od hladnoratovskih sredstava SAD-a u sukobu sa SSSR-om. Maček je pak, putem sudjelovanja u MSU, čije je sjedište bilo u Washingtonu, iskoristio priliku da često istupa pred američkom i svjetskom javnosti, a putem MSU-a je izišao i iz užeg okvira hrvatskog i jugoslavenskog političkog prostora i time si povećao važnost među emigrantskim političarima s područja srednje, istočne i jugoistočne Europe.

5. AKTIVNOSTI HSS-A NA OKUPLJANJU HRVATSKE EMIGRACIJE U PRVIM POSLIJERATNIM GODINAMA

Organizacije hrvatskog iseljeništva su u cijelom razdoblju od 1945. do 1990. godine težile okupljanju i zajedničkom djelovanju. HSS je u pokušajima okupljanja hrvatskog iseljeništva bio poželjan partner zbog velikog političkog legitimiteta i izborne podrške u hrvatskom narodu, kao i pozitivnog ugleda koje je vodstvo HSS-a uživalo u zapadnim međunarodnim krugovima. HSS je, zbog svoje isključive politike, bio sudionikom samo jednog okupljanja, i to od 1946. do 1949. godine u organizaciju Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade. Drugo uspješno okupljanje hrvatskih organizacija iz cijelog svijeta bilo je mnogo godina kasnije osnivanjem Hrvatskog narodnog vijeća 1974. godine, u čijem radu HSS nije sudjelovao.

Glavni razlog izostanka sudjelovanja HSS-a u inicijativama okupljanja hrvatskih emigrantskih organizacija ležao je u činjenici što se HSS cijelo vrijeme smatrao jedinim legitimnim predstavnikom hrvatskog naroda, a kao argument je služila velika izborna podrška hrvatskog naroda HSS-u od 1920. do 1938. godine. Drugi razlog je bio taj što vodstvo HSS-a nije htjelo surađivati s emigrantima, koji su bili opterećeni hipotekom ustaškog pokreta.

5. 1. HSS u odnosu na Sabor u Chicagu 1946. godine i osnivanje Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade

Maček je tijekom razdoblja svog boravka u Parizu u rujnu 1946. godine posjetio SAD i Kanadu te je sudjelovao na velikom skupu hrvatskog iseljeništva u Chicagu, a pritom je, prvi i jedini put, obišao i iseljeničke organizacije HSS-a u SAD-u i Kanadi.

U kontekstu Mačekovog dolaska u SAD i Kanadu važno je naglasiti činjenicu kako su hrvatski iseljenici u Sjevernoj Americi tada još bili pod dojmom Drugog svjetskog rata i simpatiziranja Titovog pokreta.

Hrvatski iseljenici u SAD-u i Kanadi po prvi put su, nakon izbijanja rata, a prije rujna 1946. godine, javno čuli Mačekove političke stavove u njegovom intervjuu američkim novinama *The New York Times* u srpnju 1945. godine. Od tog trenutka HSS-ovci, predratni iseljenici u SAD i Kanadu, polako počinju mijenjati svoj izrazito pozitivan stav koji su imali prema novoj jugoslavenskoj vlasti, a to se najbolje može pratiti putem pisanja *Hrvatskog glasa* iz Kanade, koji je do Mačekove izjave *The New York Timesu* izrazito hvalio Tita, čiji je lik čak bio i na naslovnici *Kalendara Hrvatskog glasa* za 1945. godinu.[301] Mačekova izjava *The New York*

[301] *Kalendar Hrvatski glas*, Winnipeg, 1945.

Timesu počela je kompromitirati Tita, ali je usprkos tome *Hrvatski glas* znao pisati i pohvalno o Titu. Potpuno negativno pisanje o Titu i njegovom režimu počelo je nakon ostavki Šubašića i Šuteja u jugoslavenskoj vladi u listopadu 1945. godine te nakon izbora za Ustavotvornu skupštinu u studenom 1945. godine. Nakon Mačekovog obilaska HSS-ovih organizacija u SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. godine u tekstovima u *Hrvatskom glasu* za Jugoslaviju se počinju upotrebljavati izrazi „Titolandija", „Titonija", „Titoslavija", „Titlerija", a sve u smjeru karakteriziranja Titove vlasti kao diktature u Jugoslaviji.[302] U *Hrvatskom glasu* su se, sukladno službenoj politici HSS-a od tada, koristile sve moguće situacije da se piše negativno o stanju u Jugoslaviji i načinu upravljanja Jugoslavijom. Takav negativan, napadački i kritički stav prema Titu i njegovom režimu ostao je cijelo vrijeme trajanja socijalističke Jugoslavije.

U rujnu 1946. godine Maček je po prvi puta posjetio Hrvate u SAD-u i Kanadi te obišao iseljeničke organizacije HSS-a. Ujedno je to bio prvi put da jedan predsjednik HSS-a dolazi u posjet tim najstarijim, najbrojnijim i najorganiziranijim HSS-ovim iseljeničkim organizacijama. Posjet kanadskim organizacijama HSS-a bio je i jedini posjet Vladka Mačeka tim organizacijama, iako se Maček nakon kolovoza 1947. godine trajno nastanio u Washingtonu. Loše Mačekovo zdravstveno stanje utjecalo je na njegovu pasivnost što se tiče putovanja i obilaska iseljeničkih organizacija HSS-a. U obilaženju organizacija HSS-a u Europi i Sjevernoj Americi puno angažiraniji bio je Juraj Krnjević.[303]

Mačekov glavni razlog posjete SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. godine bilo je sudjelovanje na hrvatskom iseljeničkom kongresu u Chicagu.

---

[302] TEPEŠ, „*Hrvatski glas* o političkim događajima u Jugoslaviji od 1945. do 1950. godine", 223. – 229.; Uređivačka politika *Hrvatskog glasa* bila je u rukama Petra Stankovića, koji je bio pod velikim utjecajem Ivana Šubašića i zbog čega je Petar Stanković bio metom kritika Krnjevića i vodstva kanadskog HSS-a tijekom 1945. godine. Dinko Šuljak je tvrdio kako su Petar Radić, predsjednik HSS-a u SAD-u i Petar Stanković, glavni urednik *Hrvatskog glasa,* bili na platnom spisku Ivana Šubašića. (ŠULJAK, Dinko. *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*. Barcelona-München: Knjižnica Hrvatske revije, 1988., 438. – 471.); U istoj knjizi Šuljak je tvrdio kako je jedan dio HSS-ovaca od sporazuma Tito – Šubašić i stvaranja zajedničke vlade u ožujku 1945. godine očekivao ministarske i veleposlaničke dužnosti, a da je vodstvo HSS-a, prvenstveno Krnjević, tijekom 1945. godine zaoštrilo retoriku i politiku prema novom jugoslavenskom režimu tek kad su shvatili da Tito ne želi podjelu vlasti sa HSS-om. Očekivanja imenovanja na političke i diplomatske dužnosti nisu bila nešto nerealno s obzirom da je, piše Šuljak, Šubašić nakon što je postao predsjednik izbjegličke vlade imenovao niz HSS-ovaca na političke i diplomatske dužnosti. Većina od njih je kasnije ostala u emigraciji i vršila dužnosti u iseljeničkim organizacijama HSS-a. Šuljak tako navodi da je Šubašić imenovao nove diplomatske činovnike i to: „dr. Mladen Giunio (kasnije Zorkin) u Londonu, dr. Stjepan Gaži u Washingtonu, dr. Dinko Šuljak u Kairu (Egipat) i G. Kužina u Parizu. Za ambasadora u Kairu u Egiptu postavljen je dr. Milan Martinović, bivši pomoćnik i kasnije ministar financija, inače predsjednik organizacije HSS u Sarajevu. Za vice-guvernera Narodne banke postavljen je dr. Tomo Jančiković, zastupnik HSS za kotar Novi Marof, a za ministra financija ponovno je imenovan dr. Juraj Šutej. Šuljak je napisao da je Juraj Krnjević primao „prinadležnosti ministra", a isto tako Ilija Jukić i ing. Franjo Gaži." (ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 393., 453., 461.)

[303] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju", 802 – 803.; MAČEK, *Memoari,* 186 – 187.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 36 – 37.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 363 – 364.

Maček je u posjet, na inzistiranje službenih vlasti SAD-a i Kanade, došao isključivo kao privatna, a ne javna osoba. SAD je inzistirao da se Mačeka tretira kao privatnog gosta američkih Hrvata, a ne vlade SAD-a.[304] Naime, u to vrijeme je jugoslavenski veleposlanik u SAD-u Sava Kosanović[305] protestirao na sastanku u State Departmentu zbog davanja vize Vladku Mačeku. Kosanović je za Mačekovo diskreditiranje navodio i činjenicu što je bivši ministar vanjskih poslova fašističke Italije Grof Ciano[306] u svome dnevniku spominjao kontakte s Mačekom. Kosanović je State Departmentu tvrdio i da Maček nema podupiratelje među demokratskim elementima u Jugoslaviji.[307] Maček je putem *The New York Times-a* odgovorio na ovakve intervencije, što je prenio *Hrvatski glas*. Maček je tada rekao: „Napad na mene po Titinoj ambasadi u Washingtonu, optužujući me da sam surađivao s Talijanima, vrlo je nečastan posao. Dobro je poznata stvar, da sam odbio sve ponude Italije, koja je obećavala pomoć za stvaranje nezavisne hrvatske vlade. Mjesto toga, ja sam obećao – dao svu podporu beogradskoj vladi u početku rata.“[308]

Poziv na Kongres u Chicagu Mačeku je stigao u ljeto 1946. godine od Odbora Ujedinjenih Hrvata nakon njihovog sastanka u Clevelandu 17. ožujka 1946. godine. Sastanak u Clevelandu označio je zadnji korak u okupljanju hrvatskih iseljenika u SAD-u koji nisu slijedili „Titovo komunističko vodstvo“.[309] Na Sastanku u Clevelandu osnovani su Ujedinjeni Hrvati Amerike i

---

[304] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d674, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 803.

[305] Sava Kosanović (1894. – 1956.) bio je političar, diplomat i publicist. Rođen je u Lici, a po majčinoj strani je bio nećak Nikole Tesle. Od 1927. godine bio je zastupnik Samostalne demokratske stranke u Narodnoj skupštini. Bio je zagovornik Seljačko-demokratske koalicije i potpisnik Zagrebačkih punktacija 1932. godine. Za narodnog zastupnika biran i 1935. i 1938. godine, ali je odbio sudjelovati u radu skupštine. Nakon pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu, zalagao se za prekid koalicije SDS-a sa HSS-om, a nakon puča 27. ožujka 1941. godine postaje ministar u vladi Dušana Simovića. Od 1941. do 1944. godine živio je kao emigrant u SAD-u, gdje je bio član izbjegličke vlade iz koje je istupio 1942. godine. U SAD-u je osuđivao djelatnosti veleposlanika Konstantina Fotića. Podupirao je antifašistički pokret, a od 1944. godine bio je ministar u jugoslavenskoj vladi Ivana Šubašića, a od ožujka 1945. ministar i u Privremenoj vladi Jugoslavije. Od 1946. do 1949. godine bio je veleposlanik FNRJ u SAD-u. Nakon 1949. godine izabran je za člana Vlade u Jugoslaviji. Umro u Beogradu. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3304, pristup ostvaren 12. 11. 2017.)

[306] Galeazzo Ciano (1903. – 1944.) bio je talijanski grof i političar. Sudjelovao je u fašističkom pohodu na Rim 1922. godine te nakon toga ušao u diplomatsku službu. Mussolinijev zet postao je 1930. i od tog razdoblja vrši niz visokih dužnosti u fašističkoj Italiji. Od 1936. do 1943. godine bio je ministar vanjskih poslova. Strijeljan nakon presude suda fašističke Talijanske Socijalne Republike 1944. godine. Cianov dnevnik objavljen je 1946. godine. U dnevniku se spominju i kontakti s Mačekom, što je jugoslavenska propaganda i diplomacija koristila kako bi diskreditirala Mačeka. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11755, pristup ostvaren 11. 11. 2017.)

[307] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d674, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[308] „Izjava dr. Mačeka 'N. Y. Times'-u“, *Hrvatski glas*, 1. 10. 1946., 1.

[309] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 58.

Kanade. Osnivanju Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade prethodilo je nekoliko koraka počevši od 1943. godine.[310]

Ključan korak prije sastanka u Clevelandu bio je Hrvatski Zbor održan 9. prosinca 1945. godine, a u njegovoj organizaciji i radu sudjelovali su HSS-ovci iz SAD-a.[311] U Pozivu na Zbor Pokret Američkih Hrvata za Demokratsku Slobode Hrvatske istaknuo je da će: „Zbor dati svoju moralnu i materijalnu pomoć dru Vladku Mačeku, ne kao predsjedniku najjače hrvatske političke stranke, nego kao jedinom pravovaljanom vođi cjelokupnog Hrvatskog naroda, za kojega smo sigurni da neće zaploviti u jugoslavenske vode".[312] Zbor su brzojavom pozdravili Vladko Maček iz Pariza i emigrantski političar Branimir Jelić[313]. Jednoglasni zaključak Zbora bilo je traženje hrvatske države za hrvatski narod, a Zbor je bio i prvi poslijeratni glas hrvatskih iseljenika za samostalnu i demokratsku hrvatsku državu.[314] Vladko Maček je u pismu Zboru izjavio: „Da se iseljeni Hrvati slože te svim silama i načinima podupru borbu za slobodu hrvatskog naroda. Što se danas prilike u svijetu čine veoma nepovoljne za naš cilj to ne treba nikoga smetati. Mi se borimo za pravednu stvar i ne moramo i nećemo se stidjeti dizati naš glas u obranu i za slobodu drage nam majke Hrvatske."[315] Maček je u pismu još i napisao da se sve hrvatske organizacije iseljene Hrvatske što prije slože „pod vodstvom naših organizacija HSS u Kanadi", što su posebno naglasili predstavnici HSS-a iz SAD-a u prepisci s poslovnim odborom Hrvatskog Zbora.[316]

---

[310] Opširno vidi: JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 37 – 70.

[311] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 50 – 52.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 363.

[312] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 52.

[313] Branimir Jelić (1905 – 1972.) bio je hrvatski političar, liječnik i publicist. Studirao je medicinu u Zagrebu, Ljubljani i Grazu, gdje je diplomirao 1929. godine te je bio na praksi u bolnicama u Grazu i Beču. Bio je aktivan u Hrvatskoj pravaškoj revolucionarnoj omladini, koja je djelovala u okviru Hrvatske stranke prava od početka 1920-ih godina. Godine 1924. postao je član Poslovnoga odbora stranke i 1927. godine predsjednik Hrvatskog akademskog (pravaškog) kluba „Kvaternik" te Saveza hrvatske pravaške republikanske omladine i urednikom njegova časopisa Starčević. Od kraja dvadesetih godina Jelić boravi u emigraciji. Bio je jedan od organizatora domobransko-ustaškog pokreta 1930-ih te je 1932. godine imenovan glavnim pobočnikom A. Pavelića. Politički je djelovao među hrvatskim iseljenicima u Europi i Sjevernoj i Južnoj Americi. U Južnoj i Sjevernoj Americi organizirao je organizaciju „Hrvatski domobran". Od 1939. do 1945. godine bio je interniran od strane britanskih vlasti na otoku Man u Irskom moru. U prosincu 1945. godine pušten je iz internacije te je nastavio djelovati u emigraciji, prvo u Londonu, a od 1949. godine u Berlinu. Godine 1950. osnovao je Hrvatski narodni odbor. Bio je meta nekoliko UDB-inih pokušaja atentata. Umro je od posljedica atentata u Berlinu 1972. godine. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje)*, www.pilar.hr/leksikon/html, 654. – 655., pristup ostvaren 12. 9. 2017.; JAREB, Jere. *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*. Cleveland, SAD: izdavač Mirko Šamija, 1982.)

[314] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 52 – 53.

[315] *Isto*, 53.

[316] „Odgovor poslovnom odboru Hrvatskog Zbora", *Hrvatski glas*, 19. 2. 1946., 1.

I Glavni odbor kanadskog HSS-a uključio se u okupljanje hrvatskih iseljenika, pa je već u veljači 1946. godine poslao poruku svim kanadskim Hrvaticama i Hrvatima, te cijeloj iseljenoj Hrvatskoj da podrže okupljanje.[317]

Sastanku u Clevelandu 17. ožujka 1946. godine prisustvovalo je preko 70 delegata iz Hrvatske katoličke zajednice, HSS-a, Pokreta američkih Hrvata za demokratsku slobodu Hrvatske, Društva hrvatskih katoličkih svećenika u Americi, Prosvjetnog saveza, Hrvatskog kola, HBZ-a, Hrvatske žene i velikog broja nezavisnih društava i pojedinaca.[318] Za predsjednika Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade izabran je predsjednik HBZ-a Ivan Butković[319], a za tajnika HSS-ovac dr. Dinko Tomašić, profesor sociologije na Sveučilištu Indiana u Bloomingtonu.[320] Od HSS-ovaca iz SAD-a prisutan je bio i Blaž Kaušić[321], a u ime domovinskog HSS-a prisutan je bio dr. Stjepan Jakšeković. Pristaše HSS-a tada su zahtijevali da HSS u emigraciji stane na čelo hrvatskog političkog pokreta. Na sastanku su osnovani Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade i zaključeno je da se održi Svehrvatski sabor na dan nezavisnosti SAD-a, 4. srpnja 1946. godine, ali je kasnije održavanje sabora odgođeno na američki Dan rada, 2. rujna 1946. godine. Također je zaključeno da se na taj sabor pozove dr. Vladka Mačeka.[322]

Na sastanku u Clevelandu izdana je rezolucija u kojoj je pisalo da su ju potpisali predstavnici „svih hrvatskih organizacija u SAD-u i Kanadi, izuzevši komuniste“.[323] Naime, jedan dio Hrvata bio je uključen i u komunističke, sveslavenske i projugoslavenske

---

[317] „Poruka glavnog odbora kanadskih organizacija HSS“, *Hrvatski glas*, 26. 2. 1946., 1.

[318] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 60.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 354., 363.

[319] Ivan Butković (1890. – 1980.) bio je hrvatski iseljenički djelatnik. Rodio se u Gospiću, a u SAD je odselio 1906. godine te je od 1909. godine član Narodne hrvatske zajednice. Bio je predsjednik nadzornog odbora Hrvatske bratske zajednice od 1926. do 1932. godine, a njezin glavni predsjednik od 1932. do 1947. godine. Bio je prvi predsjednik HBZ-a koji je posjetio Jugoslaviju 1937. godine. Počasnim predsjednikom HBZ-a imenovan je 1963. godine. Umro je u SAD-u. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx??ID=10374, pristup ostvaren 12. 9. 2017.)

[320] „Ujedinjeni Hrvati u USA i Kanadi“, *Hrvatski glas*, 26. 3. 1946., 1.

[321] Blaž Kaušić (1892. – 1987.) bio je dužnosnik HRSS-a u SAD-u i dugogodišnji predsjednik Glavnog odbora HRSS-a u SAD-u, a po struci je bio pismoslikar, specijaliziran u freskama. Rođen je u Srijemu, a u HSS se uključuje nakon povratka iz Prvog svjetskog rata. Godine 1923. dolazi u Cleveland u SAD, gdje je živio ostatak života do svoje smrti. Kratko nakon dolaska u Cleveland uključio se u organizaciju HRSS-a u tom gradu i počeo osnivati ogranke HRSS-a te potporne organizacije kao što su „Hrvatska žena“ u Pittsburghu, Rankinu, Duquesneu, Aliquipa, Chicagu i Hammondu. Bio je osnivač i organizator prvog Hrvatskog narodnog dana u Clevelandu 1933. godine, na kojem su bila zastupana sva hrvatska društva Clevelanda i susjednog grada Loraina. Djelovao je i prosvjetno te je napisao tri igrokaza: „Hrvati kroz tisuću godina“ 1925. godine, „Badnja noć“ 1926. godine i „Seljačka svadba“ 1936. godine. Iza sebe je ostavio mnoštvo fresaka u crkvama, zgradama i privatnim kućama, a nekoliko njih se nalazilo i u Hrvatskom Domu Sloboda u Clevelandu. Umro je u Clevelandu 1987. godine. („U spomen Blažu Kaušiću“, *Glasnik Hrvatske seljačke stranke (dalje:Glasnik HSS)*, Vancouver, srpanj 1987., 13.)

[322] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 60.

[323] „Ujedinjeni Hrvati u USA i Kanadi“, *Hrvatski glas*, 26. 3. 1946., 1.; PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 243.

organizacije.[324] U rezoluciji se zatim osudio „svaki otvoreni ili pritajeni rad, koji odiše fašizmom, nacizmom ili komunizmom“ i tražilo se „da se hrvatskom narodu na osnovu demokratskih prava osigura da kao suveren narod, na osnovu svojeg historijskog državnog prava sam odluči o svojoj sudbini“.[325] Također je rečeno da će Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade „podupirati sadašnju borbu hrvatskog naroda, a na čelu s predsjednikom dr. Vladkom Mačekom i HSS, koji su danas jedini narodnom voljom i pod najtežim prilikama izabrani i prema tome jedini zakoniti predstavnici hrvatskog naroda.“[326] Bilo je i neslaganja s takvom tvrdnjom da je HSS jedini predstavnik hrvatskog naroda. Nekolicina hrvatskih franjevaca, svećenici Domladovac, Ardas i Stipanović predvođeni Rudolfom Erićem suprotstavili su se navedenim stavovima o HSS-u. Tajnik Pokreta Američkih Hrvata za demokratsku slobodu Hrvatske, Rudolf Erić, koji je prije rata sudjelovao u radu „Domobrana“ i bio u prepisci s Brankom Jelićem, reagirao je kod Poslovnog Odbora Hrvatskog Zbora tvrdeći da HSS nije jedina i da ima drugih stranaka koje nisu vidljive, „ali opstoje u mnogim hrvatskim srcima“. Ali s obzirom na zajedničke stavove oko osude komunističkog poretka u domovini i obnove jugoslavenske države nastavilo se na zajedničkom okupljanju.[327]

HSS-ove organizacije u Kanadi i SAD-u su istovremeno sa zajedničkim aktivnostima hrvatskog iseljeništva u proljeće i ljeto 1946. godine bile izrazito aktivne i na stranačkom planu. Međusobno su se povezale i organizirale te donijele nekoliko važnih stranačkih odluka koje su bile temelj za njihovo daljnje djelovanje u novim okolnostima nakon rata. U tome su se vodile i činjenicom da su se predsjednik, glavni tajnik i dio vodstva tada nalazili u emigraciji.

Od 26. do 28. travnja 1946. godine održana je šesta Konvencija organizacija HSS-a u Kanadi u gradu Windsoru, na koju su došli i predstavnici HRSS-a iz SAD-a na čelu s predsjednikom Petrom Radićem. Pozdrave konvenciji uputio je i Vladko Maček, koji je rekao da se konvencija održava upravo kratko vrijeme iza primitka obavijesti da su se prema njegovoj želji, a pod vodstvom organizacija HSS-a Kanade i SAD-a složile sve hrvatske organizacije iseljene Hrvatske u borbi za demokratska prava i samoopredjeljenje hrvatskog naroda.[328] Za novog predsjednika Glavnog odbora kanadskog HSS-a izabran je Stjepan Bradica[329] umjesto

[324] Opširnije vidi: ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 359. – 361.; PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 243 – 247.
[325] „Ujedinjeni Hrvati u USA i Kanadi“, *Hrvatski glas*, 26. 3. 1946., 1.
[326] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 61 – 62.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 353 – 354.
[327] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 62.; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 354.
[328] „Poruka predsjednika Mačeka konvenciji org. HSS u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 28. 5. 1946., 1.
[329] Stjepan Bradica (1895. – 1967.) bio je hrvatski iseljenik i dužnosnik iseljeničkog HSS-a. Rodio se u Prekrižju u Žumberačkom kraju. Prije Prvog svjetskog rata otišao je na rad u SAD, da bi se poslije rata vratio u domovinu. Nakon povratka u domovinu pridružio se HSS-u. Razočaran prilikama u Kraljevini SHS 1927. godine sa skupinom

Zvonimira Resteka, koji je bio dotadašnji predsjednik. Iz SAD-a su, kao gosti, na konvenciju stigli Ivan Butković i Dinko Tomašić, predsjednik i tajnik Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, te predstavnica organizacije „Hrvatske žene“. S konvencije je upućena podrška sazivanju Hrvatskog Sabora u SAD-u. Usvojen je prijedlog Saveza organizacija HSS-a u Belgiji da se izabere vrhovni zajednički odbor, koji bi međusobno povezao saveze HSS-a. Također je usvojena i rezolucija kojom se osudio „današnji diktatorski režim u Jugoslaviji“.[330] Jednoglasno je donesena i važna odluka o osnivanju „Fonda dr. Vladka Mačeka za slobodu Hrvatske“, a za pokretanje Fonda zadužen je Glavni odbor HSS-a u Kanadi. Svrha Fonda je bila „sakupljanje sredstava za pomoć vodstvu HSS za ostvarenje demokratske slobode i samoodređenja hrvatskog naroda te za uspostavu Radićeve čovječanske pravice u Seljačkoj Hrvatskoj“.[331] Maček je do svoje smrti raspolagao novcem iz tog Fonda, a poslije smrti taj Fond je bio na raspolaganju Jurju Krnjeviću. Fond je bio deponiran u Kanadi i vodio ga je blagajnik Glavnog odbora HSS-a u Kanadi. Novac za Fond skupljan je na skupovima organizacija HSS-a.[332]

U svibnju 1946. godine u Kanadu je stigao dr. Mladen Giunio Zorkin[333] kao Mačekov izaslanik.[334] Mladen Giunio se u HSS učlanio 1932. godine za vrijeme studija na Sveučilištu u Zagrebu, a u vrijeme rata 1943. godine priključio se partizanima, gdje je i ranjen. Tijekom 1944. godine Zorkin je pobjegao iz zemlje i otišao u London gdje se susreo s Krnjevićem i zadobio njegovo veliko povjerenje. Kada je Krnjević doznao da Mladen Giunio odlazi u Kanadu, poslao ga je u Pariz Mačeku kako bi s karizmom njegova poznanika mogao propagirati ideje HSS-a u Kanadi. Bilo je i logično da Mladen Giunio Zorkin, kao budući „izaslanik vodstva HSS-a“, posjeti i razgovara s predsjednikom Mačekom. Krnjević je stavio u dužnost Zorkinu da „brani kanadske seljake od komunista“.[335]

---

iseljenika odlazi u Kanadu, gdje je živio do smrti. U Kanadi je prvo radio teške fizičke poslove te mu se u Kanadi pridružila i njegova obitelj. Od osnivanja HSS-a u Kanadi 1930. godine bio je jedan od aktivnijih članova, a od 1946. do 1965. godine bio je predsjednik Glavnog odbora kanadskog HSS-a. U lipnju 1953. godine dobio je odlikovanje povodom krunidbe kraljice Elizabethe II., na prijedlog kanadske vlade, za prosvjetni i kulturni rad među Hrvatima u Kanadi, što je ujedno bilo i priznanje rada kanadskim organizacijama HSS-a. Umro je u Kanadi 1967. godine. („Priznanje kanadskim Hrvatima“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1953., 1.; „Stjepan Bradica“, *Hrvatski glas*, 20. 5. 1967., 3.; „Pokop Stjepana Bradice“, *Hrvatski glas*, 10. 6 .1967., 3.; „Govor I. Krznarića pri otvorenom grobu S. Bradice“, *Hrvatski glas*, 10. 6 .1967.; RUŽIĆ, „U potrazi za poslom – život hrvatskih iseljenika muškaraca u Kanadi između dva svjetska rata“, 393.)

[330] „Sjajni uspjeh konvencije org. HSS u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 7. 5. 1946., 1.

[331] Poruka glav. odbora org. HSS u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 3. 9. 1946., 2.

[332] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 37.

[333] Mladen Giunio Zorkin (1914. – 2007.)

[334] „Poruka glav. Odbora organizacija HSS u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 21. 5. 1946., 1.;

[335] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 43. – 45.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 250.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 796 – 797.

Ubrzo nakon Zorkinovog dolaska u Kanadu jednoglasnom odlukom kanadskih i belgijskih organizacija HSS-a 9. lipnja 1946. godine u gradu Hamiltonu u Kanadi osnovano je Vrhovno vijeće HSS-a u iseljenoj Hrvatskoj. Za vrhovnog predsjednika je izabran Zvonimir Restek iz Kanade, a za vrhovnog tajnika HSS-a dr. Mladen Giunio Zorkin. Tada je zaključeno da će se tiskati Hrvatski republikanski ustav s predgovorom Jurja Krnjevića te se uputio poziv Hrvatima u Južnoj Africi, Australiji i Novom Zelandu da se uključe u rad.[336] Vrhovno vijeće HSS-a je brzo nakon osnivanja početkom lipnja započelo s radom te je objavilo da je Eugen Laksa kao opunomoćenik Vrhovnog vijeća 30. lipnja 1946. godine odletio iz Pariza u Brazil i da se njemu javljaju svi zainteresirani za priključenje HSS-u u Južnoj Americi.[337]

Juraj Krnjević je pozdravio osnivanje Vrhovnog vijeća HSS-a u tekstu povodom izdavanja Ustava Neutralne Seljačke Republike Hrvatske u Londonu, u kojemu je donio i adrese dužnosnika HSS-a iz tog vremena. Po tome se može zaključiti tko su za HSS bili glavni dužnosnici i koje su iseljeničke organizacije HSS-a bile aktivne u tom razdoblju. Uz Mačeka, koji je tada bio u Parizu, Krnjevića iz Londona i Vrhovnog vijeća za iseljenu Hrvatsku, HSS je u to vrijeme imao organizacije u SAD-u, Kanadi, Belgiji, Rimu i u Argentini, a službeno glasilo je bio *Hrvatski glas* iz Kanade.[338]

Na sjednici Glavnog odbora HSS-a u Kanadi održanoj 9. lipnja 1946. godine jedan od važnijih zaključaka bilo je osnivanje tročlanog odbora, koji će raditi na pomoći kod useljavanja u Kanadu. Odboru je dano u zadatak da po tom pitanju stupi u kontakt s mjerodavnim kanadskim institucijama za useljavanje i da se poveže s organizacijama HSS-a u Europi za pomoć u pronalaženju članova obitelji koji žele doći u Kanadu, kao i za izdavanje potrebnih papira. Također je upućen i novac skupljen na konvenciji za potrebe ljudi u izbjegličkim logorima u Italiji, Austriji i Egiptu.[339]

Vladko Maček stigao je 1. rujna 1946. godine u SAD u New York, gdje ga je dočekao dr. Dinko Tomašić, koji je bio organizator puta i koji je cijelo vrijeme puta bio u Mačekovoj pratnji.[340]

Na dan Mačekovog dolaska održana je peta Konvencija organizacija HRSS-a u SAD-u, na kojoj je prisustvovao Maček u pratnji osobnog tajnika Branka Pešelja, Ilije Jukića i Mladena

---

[336] „Poslanica Vrhov. Vijeća Hrv. Seljačke stranke u Iseljenoj Hrvatskoj“, *Hrvatski glas,* 25. 6. 1946., 2.
[337] „Obavijest Vrh. Vijeća HSS u Iseljenoj Hrvatskoj“, *Hrvatski glas,* 9. 7. 1946., 1.; Informacija o odlasku Eugena Lakse kao Mačekovog izaslanika u Južnu Ameriku nalazi se i u elaboratu UDB-e. (HR-HDA-1561, 010.2, „ Prvaci HSS u emigraciji“, 8.)
[338] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 80 – 82.
[339] „Okružnica glav. odbora org. Hrvatske seljačke stranke u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 2. 7. 1946., 2.; “Obavijest kanadskog odbora za useljavanje u Kanadu“, *Hrvatski glas,* 6. 8. 1946., 4.
[340] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 803.

Giunio Zorkina. Na Konvenciji je odlučeno da će se organizacije HRSS-a iz SAD-a od tada uključiti u rad Vrhovnog vijeća HSS-a za iseljenu Hrvatsku. Za novog predsjednika Glavnog odbora HRSS-a u SAD-u izabran je Blaž Kaušić, koji je ušao i u Vrhovno vijeće HSS-a u Iseljenoj Hrvatskoj. Vladko Maček je na konvenciji bio izrazito toplo dočekan s obzirom da se prvi put nalazio među HSS-ovcima u SAD-u.[341]

Dana 3. rujna 1946. godine održana je sjednica Glavnog odbora HRSS-a SAD-a bez Mačekovog prisustva. Na sjednici Glavnog odbora donesen je zaključak o „osudi Pavelića i ustaša – Tite i komunista – kao neprijatelja hrvatskog naroda." Donesen je zaključak o pokretanju akcije za skupljanje priloga u „Fond dr. Vladka Mačeka". Zaključeno je, u dogovoru s vlasnikom lista Stjepanom Vrančićem, da list *Američki Hrvatski Glasnik* u svakom broju donosi vijesti o radu HRSS-a u SAD-u. I u SAD-u je, poput onog u Kanadi, osnovan Glavni odbor HSS-a za pomoć izbjeglicama.[342]

Organizacije HSS-a su cijelo vrijeme nakon sastanka organizacija hrvatskog iseljeništva u Clevelandu vršile promidžbu i pozivale sve Hrvatice i Hrvate Kanade i SAD-a da dođu na Sveopći Sabor.

Dana 2. rujna 1946. godine Vladko Maček bio je glavni gost i govornik na Sveopćem Hrvatskom Saboru koji je održan u Chicagu. Vladko Maček tituliran je kao „pravovaljani vođa hrvatskog naroda" i priređen mu je impresivan doček i gostoprimstvo. Na skupu je bilo prisutno oko dvije i pol tisuće ljudi, od kojih je bilo 2112 delegata raznih hrvatskih društava i organizacija. Na Kongresu je bio prisutan i kardinal Samuel Stritch iz Chicaga, inače veliki prijatelj hrvatskih iseljenika. Tijekom skupa je Ivan Krešić, posljednji predsjednik Hrvatskog kola, pozdravio Mačeka, objavio prestanak rada Hrvatskog kola i predao Mačeku preostali novac iz blagajne Hrvatskog kola u iznosu od 900 dolara.[343]

Dr. Vladko Maček je u govoru na saboru rekao: „U mnogim govorima (na skupu, I.T.) prevladavala je ista misao i ljubav prema Hrvatskoj. Jedni su rekli 'domovina', drugi 'država'. Zato tu misao hoću nadopuniti. Svaki narod nastoji imati svoju državu i da u njoj uvede

---

[341] „Konvencija HRSS i Hrvatski Sabor u Chicago-u", *Hrvatski glas,* 10. 9. 1946., 1.;

[342] „Zaključci glavnog odbora HRSS u Sjed. Državama", *Hrvatski glas,* 19. 11. 1946., 2.; UDB-a je bila informirana o djelovanju ovog Odbora HSS-a, ali je to stavljala i u kontekst HSS-ovog pomaganja ustaša. U elaboratu UDB-e se navodi „prebacivanje ustaša i mačekovaca iz Italije za Ameriku, Kanadu i Južnu Ameriku [...] ovim problemom bavi se i 'Odbor HSS-a iseljene Hrvatske' u Americi". (HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji",13.)

[343] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 354.; JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 64.; PRPIĆ, *Hrvati u Americi,* 243.; Mario Jareb citirao je jednog od čelnika Hrvatskog kola (Josipa Kraju, I.T.), koji je naveo kako je u pozadini tog čina bila namjera da se sva sredstva Hrvatskog kola predaju Mačeku kao „vođi hrvatskog naroda, koji je kao takav priznat od zemalja saveznica Sjedinjenih država" pa je Kraja dalje nastavio: „Razmišljali smo da s dr. Mačekom u Americi, mi zasigurno ne bismo bili uzeti ozbiljno, ako bismo nastupali u ime Hrvatske". (JAREB, „Hrvatsko kolo u SAD-u i Kanadi od 1928. do 1946. godine", 170.)

socijalnu pravdu i slobodu za pojedinca čovjeka. Mi smo u bivšoj Jugoslaviji od Srba neprestano slušali o državi, kao da je država Moloh[344] kojemu treba sve žrtvovati. No država mora služiti narodu, a ne narod državi. Lijepa posuda, ako je prazna, malo vrijedi, a teška je ako se napuni suzama i krvlju [...] kao što posuda bez sadržaja vrijedi malo, još manje vrijedi država bez slobode [...] u državi mora vladati sloboda pojedinca čovjeka".[345] Maček se dalje u govoru osvrnuo na situaciju u domovini te rekao: „u domovini danas vlada mala šaka ljudi, koji grade kulu babilonsku da bi skinuli Boga s nebesa [...] u svakom poslu treba nam biti na umu Bog i moramo se držati božjih zapovijedi". Zatim je Maček nastavio: „ ne zaboravite, da boreći se za slobodnu Hrvatsku borimo se uopće za opće ideale, za slobodu i pravicu svega ljudstva. Hrvatski narod borio se je stoljećima za slobodu i u toj je borbi formirao svoje zahtjeve: Hoćemo svoju hrvatsku državu [...] Ja sam naveo, da je sloboda važnija od države, a slobode za jedan narod ne može biti bez vlastite države". Maček se osvrnuo i na nedavno završeni rat, o kojemu je u govoru rekao: „Njemačka i talijanska vojska je ušla u Hrvatsku i Nijemci i Talijani Hrvatima su bacili kao udicu vjekovni san o vlastitoj državi i tako je proglašena Nezavisna Država Hrvatska. Malo je Hrvata koji su tome vjerovali jer je to bila tuđinska udica. Nastala je nova kalvarija. Na stotine tisuća Hrvata i Srba zaklano je jer nisu htjeli šije pokloniti pred fašizmom i nacizmom. Narod je bježao u šumu, gdje su ga dočekali organizirani komunisti sa novom prijevarom o oslobodilačkom pokretu. Komunistima je bilo do toga da, kad padne sila Nijemaca i Talijana, oni zajaše na narod. I uspjelo im je prevariti saveznike i tako su se savezničkom pomoći dočepali onoga za čim su išli. Tada je nastupila još teža kalvarija". Na kraju je Maček govor zaključio tada aktualnom situacijom, o kojoj je rekao: „Danas samo ne pristajati uz režim znači progon, a istome znači smrt ili tamnicu. No narod nije klonuo. On nosi dalje u svom srcu ideale slobode i pravice pojedinca čovjeka. Puni su logori kao i za vrijeme okupacije. Izriču se smrtne osude svaki dan, jer narod traži i brani slobodu. Narod, koji je kadar sve to izdržati mora na koncu pobijediti. Ja sam uvjeren, da će hrvatski narod doći do slobode, doživio ja to ili ne."[346]

Reakcije na Mačekov govor bile su različite. Sudionik Kongresa fra Silvije Grubišić[347] rekao je da Mačekov govor nije zadovoljio mnoge, a osobito zato što se oborio na NDH i što je

[344] Feničko (Kanaansko) božanstvo kojemu su žrtvovali prvorođenu djecu
[345] „Govor dr. Mačeka na Hrv. Saboru", *Hrvatski glas,* 24. 9. 1946., 2.
[346] *Isto*
[347] Silvije Grubišić (1910. – 1985.) bio je hrvatski svećenik i kulturni djelatnik. Rođen u Sovićima u BiH, a franjevačku gimnaziju završio u Širokom Brijegu 1932. godine. U franjevački red pristupio 1929. godine. Studij bogoslovije započeo u Mostaru, a završio u Sergianu u Italiji 1936. godine. Za svećenika je zaređen u Mostaru 1935. godine. Godine 1938. se iselio u SAD na poziv franjevaca iz Chicaga. Kao svećenik je služio u župama u SAD-u, a vršio je dužnost gvardijana u Chicagu od 1955. do 1957., 1961. do 1964. i od 1973. do 1975. godine. Bio je jedan od pokretača i osnivača Ujedinjenih američkih Hrvata 1946. te urednik *Hrvatskog katoličkog glasnika*

rekao da ogromna većina naroda nije pristala uz NDH.[348] Dio ustaške emigracije pozitivno je primio Mačekovo izjašnjavanje za hrvatsku državu na Saboru u Chicagu, što im je tada bio znak da Maček ipak stoji na stanovištu hrvatske države, iako je među njima vladalo mišljenje kako je Maček bio za Jugoslaviju te su mu zamjerali da se sastaje sa „četnicima".[349] Jere Jareb je u svom znanstvenom radu zaključio je da je na skupu iseljenih Hrvata u Chicagu glavni govor održao Vladko Maček izjavivši se za hrvatsku državu, ali bez jasnog protujugoslavenskog stava.[350]

Sabor Hrvata u Chicagu odobrio je dosta opširan apel upućen Ujedinjenim narodima, predsjedniku Trumanu, pozdrav Sv. Ocu Piju XII i apel na Hrvate i Hrvatice u Americi i Kanadi.[351]

U memorandumu poslanom predsjedniku Trumanu napisano je: „Kao građani SAD-a i kao građani Kanade izražavamo potpunu i nepatvorenu vjernost i lojalnost svojim domovinama i spremnost, da uvijek i protiv svakoga ustanemo na obranu demokratskih načela i uredaba [...] iz istih razloga Amerikanci i Kanađani hrvatskog porijekla odbijaju od sebe svaku odgovornost za nelojalnu komunističku propagandu, koja ide za tim da potkopa temelje demokracije, blagostanja Amerike i Kanade te da izazove ekonomski i politički kaos u ovim zemljama u interesu svjetske komunističke revolucije. Odgovornost za tu petokolonašku aktivnost među američkim i kanadskim Hrvatima pada na plaćene agente komunističke internacionale, na članove jugoslavenske ambasade u Washingtonu, na jugoslavensko poslanstvo u Ottawa-i, kao i na komunističke frontovske organizacije, kao što su Američko-slavenski Kongres i Američko-jugoslavensko Vijeće u SAD-u i Južno-slavensko Vijeće u Kanadi [...] radi toga kao predstavnici svih ustanova američkih i kanadskih Hrvata apeliramo na vlade, da u obranu demokracije, prosperiteta i unutarnjeg mira u našim zemljama najenergičnije stanu na put ovom razornom radu komunističkih agenata i da ispitaju djelovanje i trošenje fondova Američko-slavenskog Kongresa[352] i Američko-jugoslavenskog vijeća, u čemu će naići na punu suradnju Amerikanaca i Kanađana hrvatskog porijekla".[353]

---

od 1941. do 1949. godine i Hrvatskog kalendara od 1944. do 1949. godine. Osnovao je fundaciju sv. Ante za nadbožne predmete u Chicagu. Umro je u SAD-u 1985. godine. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje),* www.pilar.hr/leksikon, 329., pristup ostvaren 15. 9. 2017.)

[348] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 64.

[349] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 46., 91.; Takve izjave dali su Branko Kuštro i Vladimir Hranilović na saslušanju u Jugoslaviji pred jugoslavenskim istražnim tijelima 1947. i 1948. godine.

[350] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 64.

[351] *Isto*, 64 – 65.

[352] Američko-slavenski kongres održan je 20. rujna 1946. u New Yorku

[353] „Memorandum poslan predsjedniku U.S.A. Harry S. Truman-u", *Hrvatski glas*, 24. 9. 1946., 4.

Na Saboru je izabran i glavni Odbor Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade od trideset i četiri osobe. Za predsjednika je izabran Ivan Butković, a za glavnog tajnika dr. Dinko Tomašić.[354]

Nakon Sabora u Chicagu Maček je na poziv kanadskih HSS-ovaca obišao i nekoliko organizacija HSS-a u Kanadi, a u Hamiltonu je priređen veliki skup u Hrvatskom narodnom domu. Prema izvješću *Hrvatskog glasa* pred domom su se okupili i prosvjednici „internacionalni borci", za koje je *Hrvatski glas* napisao da su „hukali i vikali, ali su bili malobrojni pa nisu došli do izražaja". Prema procjeni glavnog urednika *Hrvatskog glasa* Petra Stankovića na skupu se okupilo najmanje 800 ljudi, a gosti su bili i pojedini lokalni i državni kanadski zastupnici.[355] Maček je u govoru na tom skupu naveo tri glavna razloga zašto se HSS, odnosno hrvatski seljački pokret, u temelju razlikuje od komunizma i protivi komunizmu. Prvi razlog je što seljački narod iskreno vjeruje u Boga, a komunizam ne priznaje Boga. Drugi razlog je što seljak vjeruje u obitelj i bez obitelji ne može živjeti jer na selu sam čovjek ništa ne znači. Treći razlog je što je seljačka ljubav za zemlju vrlo duboka. Seljak iznad svega ljubi zemlju koju je naslijedio od svojih predaka i želi ju ostaviti svojoj djeci, a komunisti su rekli da zemlja ne smije biti ničija nego državna.[356]

Maček je tijekom puta po Kanadi dao i izjave novinarima u kojima je napadao Tita i režim u Jugoslaviji. Javno je tražio da vlade SAD-a i Velike Britanije opozovu priznanje Titove vlade zbog nepoštivanja odluka s Jalte o održavanju slobodnih izbora, nadalje je tražio da se u Jugoslaviji održe slobodni izbori pod nadzorom UN-a i da se sastavi koalicijska vlada. Maček je pozvao na neovisnost Hrvatske kao političke jedinice, rekavši da je nemoguće asimilirati dvije nacije, hrvatske i srpske, u jednu, ali da treba uložiti napore za postizanje federacije dviju država i federacije država na cijelom Balkanu. Maček je za Tita rekao da se drži samo pomoću Sovjeta i da nema potpore u narodu te da bi jedna intervencija izvana mogla odstraniti Tita.[357] Dr. Dinko Tomašić, koji je bio u Mačekovoj pratnji, pred medijima je nadopunio Mačeka da se „Srbi i Hrvati bore za moć u Jugoslaviji i da će sukob nestati ako UN podijeli Jugoslaviju". Tomašić je nastavio: „Hrvati žele političku samostalnost, ali u isto vrijeme oni priznaju potrebu ekonomske veze svih malih naroda na Balkanu".[358] Uredništvo *Hrvatskog glasa* tekst je

[354] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.", 64. – 65.; Vijesti o održavanju skupa Hrvata prenio je i američki tisak, među kojima i *The New York Times*. („Konvencija HRSS i Hrvatski Saboru Chicago-u", *Hrvatski glas,* 10. 9. 1946., 1.)
[355] „Predsjednik – mučenik gostom kanadskih Hrvata", *Hrvatski glas,* 24. 9. 1946., 1.
[356] „Govor dr. Mačeka u Hamiltonu", *Hrvatski glas,* 24. 9. 1946., 4.
[357] „Izjava predsjednika dr. Mačeka novinama u Gary", *Hrvatski glas,* 24. 9. 1946, 1.
[358] *Isto*

zaključilo tvrdnjom da se sve izneseno „podudara sa programom HRSS-a, da hrvatski narod slobodnim izborima odluči o obliku svoje države, a narodu da se ostavi da kasnije odluči, hoće li stupiti u kakovu vezu sa susjednim narodima“.[359]

U Ottawi se Maček susreo i sa zastupnikom kanadskog ministra vanjskih poslova Harrisonom, koji mu je tom prilikom rekao da Mačekov posjet smatra strogo privatnog karaktera jer Kanada priznaje vladu maršala Tita u Jugoslaviji i želi izbjeći protestnu notu jugoslavenskog veleposlanika u Ottawi.[360]

Vladko Maček se, sa suradnicima, nakon posjeta Kanadi vratio u SAD. Stjepan Gaži[361], jedan od istaknutih HSS-ovaca, zaključio je da od tada „Komunisti sve više gube teren među hrvatskim iseljenicima u Kanadi“.[362]

Maček je u SAD-u boravio u Pittsburghu, gdje je obišao urede HBZ-a i susreo se s tadašnjim predsjednikom HBZ-a Ivanom Butkovićem. U Pittsburghu se Maček susreo i s jednim od vođa bugarske Zemljoradničke stranke Georgi Dimitrovim, koji je također pobjegao iz Bugarske pred komunističkim režimom. Tada je Dimitrov predložio Mačeku osnivanje, odnosno obnavljanje, Međunarodne seljačke unije. Maček je prihvatio ideju i tada je dogovoreno da Dimitrov u SAD-u radi na toj ideji, a Maček u Parizu.[363]

Nakon Pittsburgha Maček je posjetio i State Department u Washingtonu, gdje ga je primio zamjenik državnog tajnika, ujedno i načelnik Europskog odjeljenja, u pratnji načelnika odjeljenja za jugoistočnu Europu i načelnika jugoslavenskog odjela. U State Departmentu je Mačeku rečeno da, s obzirom da tada još nisu bili uvedeni komunistički režimi u Čehoslovačkoj, Mađarskoj niti u potpunosti u Rumunjskoj, treba raditi na jačanju demokratskih poredaka u tim zemljama, a od tamo djelovati na demokratizaciju okolnih zemalja. Prema svjedočenju Branka Pešelja, koji je prisustvovao razgovorima kao prevoditelj, u State Departmentu je Mačeku rečeno da SAD zna da u Jugoslaviji vlada „komunistički teror“ i da izbori koji su održani u studenom 1945. godine nisu bili slobodni i da se sporazum Tito-Šubašić

---

[359] *Isto*

[360] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 803.

[361] Stjepan Gaži (1914. – 1978.) bio je povjesničar i dužnosnik HSS-a. Godine 1938. postao je predsjednik Sveučilišne organizacije HSS-a u Zagrebu. Završio je pravo u Zagrebu 1938. godine, studirao na Institutu za međunarodne studije u Ženevi u Švicarskoj od 1942. do 1944. godine, a doktorat povijesti postigao je na Georgetown University u Washingtonu 1962. godine tezom o Stjepanu Radiću i hrvatskom pitanju. Poslije rata je kratko vrijeme bio u iseljeništvu u Argentini te također kratko vrijeme u Kanadi, a veliku većinu emigrantskih dana proživio je u SAD-u. Napisao je niz djela iz hrvatske povijesti, a zajedno sa suprugom preveo je na engleski Mačekovu autobiografiju. Bio je profesor europske povijesti na Black Hills Collegeu, u gradu Spearfishu u Južnoj Dakoti i član Hrvatske akademije Amerike (Croatian Academy of America). Umro je u SAD-u. (MIRTH, *Život u emigraciji*, 277.; „U spomen Stjepanu Gažiju“, *Hrvatski glas*, 1. 12. 1978., 3.; MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 244.)

[362] GAŽI, „Dvadeset godina hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi“, 110.

[363] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 804.

nije ispunio.[364] Pešelj je iz razgovora u State Departmentu zaključio da je Maček u to vrijeme uživao veliko povjerenje američkih službenih krugova i da se s Mačekom računalo u daljnjem razvoju političke situacije na području srednje i jugoistočne Europe.[365]

U Washingtonu se Maček sastao i s bivšim jugoslavenskim veleposlanikom u SAD-u Konstantinom Fotićem. Za Fotića je Pešelj napisao da je „po političkom uvjerenju bio velikosrbin, ali je u društvenim odnosima bio vrlo korektan i fin gospodin".[366] Na sastanku i ručku Mačeka s Fotićem bilo je prisutno i dvoje Amerikanaca, ugledna novinarka Molly Thayer i član američkog Kongresa John Burling.[367]

Prije povratka u Pariz Maček se u New Yorku sastao s američkim generalom Williamom O. Donovanom, ratnim zapovjednikom Office of Strategic Services (OSS).[368]

Maček se u New Yorku sastao i s kardinalom Francisom Spellmanom[369] te poznatim hrvatskim iseljenicima Antom Smith-Pavelićem[370], Bogdanom Radicom, Ivom Moderčinom i

---

[364] Na tragu ovakvih razmišljanja u State Departmentu, koja spominje Pešelj, su i izvješća američkog veleposlanika Pattersona iz Jugoslavije nakon izbora u studenom 1945. godine. Nakon održanih izbora u Jugoslaviji, američki veleposlanik u Beogradu R. Patterson javljao je Washingtonu da se Beograd doima: „...kao glavni grad neke sovjetske republike, a režim je neprijateljski prema Americi i Britaniji". Razočarani Amerikanac čak je State Departmentu predlagao da ukine veleposlanstvo SAD u Jugoslaviji. U drugom izvješću Washingtonu Patterson je napisao: „Izbori u studenom bili su najmanje slobodni od svih ikada održanih u Jugoslaviji" (D. BEKIĆ, *Jugoslavija u Hladnom ratu*, Globus, Zagreb 1988., 23. – 24); Za razliku od američkog veleposlanika, britanski promatrači koji su bili vođe britanskog parlamentarnog izaslanstva Laburističke stranke izbore su nazvali „najbližem općem pravu glasa, koje su jugoslavenski narodi ikada uživali". Po američkim dokumentima na Božić 1945. godine Britanci su radosno, a Amerikanci suzdržano i službeno priznali „vladu maršala Tita i jugoslavenske republike". (SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjegništva", 410, 411 – 412.)

[365] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju", 805.

[366] *Isto*

[367] *Isto*

[368] Pešelj je za Donovana tvrdio da je bio glavna ličnost koja je predložila i progurala dr. Šubašića za predsjednika jugoslavenske vlade u Londonu. (PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju", 774 – 775.); O vezama Šubašića i OSS-a vidi u: SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjegništva", 408.; SCHMIDT, „Hrvatska i zapadni saveznici", 71 – 91.; Donovan je nakon prestanka rada OSS-a 1945. pa sve do 1955. radio za CIA-u. (ALDRICH, Richard J. „OSS, CIA and European Unity: The American Committee od United Europe, 1948.-60.". U: *Diplomacy and Statecraft* 8, br. 1, 192.)

[369] Francis Spellman (1889. – 1967.) bio je newyorški kardinal. Nadbiskup New Yorka je postao 1939. godine, a kardinalom 1946. godine. Aktivno se zauzimao za zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca posije završetka Drugog svjetskog rata. Nastojao je pomoći katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, a imao je vrlo mnogo razumijevanja za hrvatsku problematiku uopće. Poslije završetka Drugog svjetskog rata pokazao je susretljivost za hrvatske emigrante, između ostalih za tajnika nadbiskupa Stepinca Stjepana Lackovića, Ivana Meštrovića i Vladka Mačeka. Imao je veliki utjecaj na američki javni život, a ujedno je bio i vikar američkih oružanih snaga. Spellman je odredio da se katolička gimnazija u White Plainsu nazove imenom Archbishop Stepinac High School, a reljef i bistu Stepinca u toj školi izradio je Ivan Meštrović. (MIRTH, *Život u emigraciji*, 323 – 325)

[370] Ante Smith Pavelić (1903. – 1985.) bio je hrvatski diplomat, pisac i politički analitičar. Otac mu je bio hrvatski političar Ante Pavelić zubar. Smith Pavelić završio je Pravni fakultet u Zagrebu, te godinu dana diplomatske škole u Beogradu. Bio je tri godine službenik u Ministarstvu vanjskih poslova u Beogradu, a nakon toga je kao diplomat boravio u Rimu, Milanu, Parizu i Zürichu. Bio je konzul u Bernu u Švicarskoj u trenutku kapitulacije Jugoslavije u travnju 1941. godine, pa potom odlazi u Pariz, te u New York, gdje je ostao do kraja rata. Nakon završetka rata vratio se u Pariz, gdje se bavio odvjetničkim poslom, ali i historiografskom i publicističkom djelatnošću. Održavao je veze i s pojedinim pripadnicima srpske emigracije, kao i pojedincima iz hrvatske emigracije, poglavito HSS-ovcima iz SAD-a. Zalagao se za održanje Jugoslavije. Nije pripadao HSS-u, ali je za vrijeme Drugog svjetskog rata podržavao Ivana Šubašića, a kasnije Vladka Mačeka. Kontaktirao je s domovinom, i to s Franjom Tuđmanom, Ivanom Čizmićem, Dragovanom Šepićem, Ivom Mužićem, Ljubom Bobanom i nizom drugih ličnosti (KRAŠIĆ,

Josipom Mohorovičićem.[371] Maček je, prema pisanju Radice, u cjelodnevnom druženju s navedenim hrvatskim iseljenicima objasnio kako je na Saboru u Chicagu napravio dogovor s desnicom i „fratrima“ kako bi imao sve Hrvate na okupu i da su mu oni dali mandat da vodi politiku hrvatskog naroda kao cjeline.[372] Radica je, na osnovu Mačekovog pričanja, napisao i kako je Maček tada smatrao da je Jugoslavija stvarnost i da u tom okviru treba raspravljati i voditi politiku, a u slučaju promjene političkog stanja mijenjala bi se i njegova politika. Maček je naglasio kako je glavno da je Saborom u Chicagu on ovlašten da govori u ime svih Hrvata i da je „dogovor“ u Chicagu bio koristan. Maček je također naveo kako je glavna stvar zajednička borba protiv komunizma pa je u tom kontekstu objasnio i svoj sastanak u Washingtonu s Konstantinom Fotićem, za kojeg je bio svjestan da je velikosrbin i da je za vrijeme rata radio protiv Hrvata. Prema pisanju Radice, Maček je rekao kako zna da Fotić nema potporu u narodu, ali je koristan zbog svojih veza u Washingtonu i da je takva suradnja pozitivno odjeknula u State Departmentu.[373] Zanimljivo je da je *Hrvatski Glas* izvijestio o sastancima i aktivnostima Vladka Mačeka u New Yorku i Washingtonu, ali bez informacije o sastanku Mačeka s Konstantinom Fotićem.[374]

Maček je prije svog povratka u Pariz dao izjavu novinarima u New Yorku. Maček je tom prilikom novinarima rekao da je došao u SAD na Sabor Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade sa svrhom da pomogne veličanstvenu borbu hrvatskog, i ostalih naroda Jugoslavije, „za oslobođenje ispod Titovog terorističkog komunističkog režima“.[375] Maček je dalje izjavio: „Držim da je moj boravak ovdje imao povoljan upliv na onaj još preostali dio Amerikanaca hrvatskog porijekla Titovih simpatizera, zavedenih trogodišnjim publicitetom kojeg je Titu dalo gotovo sve američko i englesko novinstvo – i pod uplivom te propagande Tito bio prikazan borcem za demokraciju i slobodu naroda. Takva kriva predodžba o Titu navela je taj dio Amerikanaca hrvatskog porijekla da nesvjesno dođu pod utjecaj komunističke propagande.“[376]

Maček je i u javnoj poruci koju je uputio Hrvatima u SAD-u i Kanadi naglasio Titovu „totalitarnu tiraniju“ i spomenuo stotine tisuća ubijenih i zatvorenih bez mogućnosti suda, a spomenuo je također i zatvaranje nadbiskupa Stepinca, za kojeg je Maček rekao da je „poznat kao uvažen katolik, uzoran čovjek i veliki hrvatski rodoljub, stavljen u zatvor nakon toga što je

---

Wolffy. „Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016., 221 – 222.)

[371] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 805.; RADICA, *Hrvatska 1945.*, 346.

[372] RADICA, *Hrvatska 1945.*, 347.

[373] *Isto*

[374] „Boravak predsj. Mačeka u Washingtonu i New York-u“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1946., 1.

[375] „Izjava dr. Mačeka novinarima u New York-u“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1946., 4.

[376] *Isto*

u pastirskim pismima pred svojim vjernicima ustao u obranu prave vjere".[377] Pred kraj poruke Maček je apelirao na one Hrvate u SAD-u i Kanadi koji su „još uvijek zavedeni nesavjesnom propagandom, koju ovdje šire komunistički agenti" te nastavio: „ta komunistička propaganda ima za cilj da se održi komunističko nasilje u Jugoslaviji, a prema tome da se održi i nasilje prema vašoj rodbini u Hrvatskoj. Znajte da je ta komunistička propaganda uperena protiv vaših novih domovina".[378] Prema pisanju Radice, koji je bio u Mačekovoj pratnji prilikom konferencije za medije u New Yorku, Maček je novinarima odgovorio i na optužbe koje je širio jugoslavenski veleposlanik Kosanović vezano za spominjanje Mačeka u dnevniku grofa Ciana. Maček je novinarima naglasio kako je iz dnevnika vidljivo da je on odbio talijanske ponude 1941. godine. Maček je dalje objasnio i kako ne vjeruje u bilo kakav otpor u Jugoslaviji sve dok se oko Jugoslavije nalazi sovjetska vojska. Maček je također apelirao na SAD da pojačaju propagandu u Jugoslaviji, a bio je uvjeren kako bi Tito na slobodnim izborima dobio svega 15 posto glasova. Maček je novinarima naglasio i ulogu seljaka u svijetu koji neće nikada prihvatiti materijalističku doktrinu komunizma. Po pitanju organizacije Ujedinjenih naroda Maček je odgovorio da u nju ne vjeruje „dok ne postane organizacija naroda, a ne vlada".[379]

Na Mačekovo sudjelovanje na saboru Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade osvrnuo se i Josip Broz Tito u svom govoru na velikom skupu u Zagrebu povodom izbora za Ustavotvorni Sabor NR Hrvatske u studenom 1946. godine. Tito je pred okupljenima za Mačeka rekao da je Maček glavni nositelj kampanje koja se u inozemstvu vodi protiv nove Jugoslavije. Tito je dalje nastavio: „hvataju njega (Mačeka, I.T.) oni koji su neprijatelji naše zemlje, da ga okoriste kao sredstvo u borbi protiv nas [...] Taj Maček je pokazao u punoj mjeri svoj neprijateljski lik, protunarodni lik, on zaslužuje prezrenje naših naroda. Mi njega uopće nismo dirali, nismo ni spominjali, pobjegao je i neka ga đavo nosi. Ali, ne miruje on u inozemstvu. Počeo je on vrlo aktivno raditi. On na primjer u Chicagu drži zbor. Glavna publika su mu ustaše i njihovi saveznici, a onaj koji ga podupire je neki američki kardinal Strich. Dakle, sjatilo se oko njega sve što je reakcionarno i neprijateljski raspoloženo prema našoj zemlji. Što onda predstavlja Maček? Maček predstavlja neprijatelja broj jedan hrvatskog naroda."[380]

---

[377] „Poruka predsjednika Vladka Mačeka Amerikancima i Kanađanima hrvatskog porijetla", *Hrvatski glas*, 8. 10. 1946., 4.
[378] *Isto*
[379] RADICA, *Hrvatska 1945.*, 351. – 352.
[380] „Veliki govor maršala Tita u Zagrebu", *Slobodni dom*, Zagreb, 6. 11. 1946., 2.; „Tito u sto muka – Maček turio štap u točak", *Hrvatski glas*, 24. 12. 1946., 2.

Maček se iz SAD-a u Pariz vratio početkom listopada 1946. godine. Maček je povratkom u Pariz razgovarao s informatorom jugoslavenske tajne službe i ispričao mu svoja razmatranja vezana za posjet SAD-u i Kanadi. Maček je u razgovoru zaključio da Tito među američkim i kanadskim Hrvatima uživa dosta veliku popularnost i da je to još iz vremena Drugog svjetskog rata. Na kraju razgovora Maček je rekao: „Moj dolazak u Ameriku uvelike je olakšao većini Hrvata da spoznaju da Titov režim u Hrvatskoj nije ni demokratski ni federativan, nego diktatorski. Istina, bit će tu još mnogo posla, jer su i Titovci vrlo aktivni. Zbog toga sam ja ostavio u Americi svog opunomoćenika dr. Mladena Giunija, koji obilazi sve naše organizacije i upoznaje ih sa stanjem u zemlji.“[381]

Jugoslavenska tajna služba je na osnovu svojih informacija zaključila da je Maček imao dva razloga za put po SAD-u i Kanadi. Prvi razlog bio je da: „Maček svojim prisustvom na kongresu svojih pristaša u Chicagu pomogne Mladenu Giuniju Zorkinu i Dinku Tomašiću u okupljanju nesvjesnih i kolebljivih iseljenika“, a drugi razlog je: „da isposluje eventualnu pomoć kod Amerikanaca, jer je u to vrijeme u Americi bila velika hajka protiv Narodne Republike Jugoslavije zbog obaranja američkih aviona nad jugoslavenskim teritorijem. Maček, a naročito Pešelj očekivali su da će ih Amerikanci jedva dočekati i da će im staviti na raspolaganje ogromnu materijalnu pomoć“.[382]

Amy Schmidt zaključila je, na osnovu američkih dokumenata, da je svrha Kongresa u Chicagu bila očistiti hrvatsko-američke udruge od komunističkog utjecaja,[383] što je očito pravilna tvrdnja s obzirom da se podudara i s Mačekovim medijskim izjavama.

Na osnovu iznesenih činjenica o putovanju Mačeka po SAD-u i Kanadi može se zaključiti da su Mačekovi razlozi za put bili usmjereni na dvije razine. Prva razina djelovanja bila je usmjerena prema hrvatskim iseljenicima, među kojima je svojim osobnim prisustvom želio osnažiti HSS-ove organizacije te pod vodstvom HSS-a i stranačkog programa okupiti sve iseljenike. Nadalje je njegovo prisustvo među hrvatskim iseljenicima bilo ciljano i iz razloga da se time pridonese što snažnijem suzbijanju prokomunističkog utjecaja na organizacije američkih i kanadskih Hrvata, posebno na HBZ, s obzirom da se takav utjecaj bio razvio tijekom Drugog svjetskog rata. Druga razina Mačekovog djelovanja na putu bila je usmjerena prema američkim političkim krugovima te američkoj i kanadskoj javnosti. Naime, Mačekov cilj je bio dobiti političku podršku od strane službenih krugova SAD-a te upoznati i pridobiti američku i kanadsku javnost za realizaciju svojih političkih ciljeva.

---

[381] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 20 – 21.
[382] *Isto*, 6.
[383] SCHMIDT, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“, 414.

5. 2. Izlazak HSS-a iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, odbijanje drugih inicijativa okupljanja te stav prema ustaškoj emigraciji

Sudjelovanje HSS-a u organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade završilo se sukobom i izlaskom HSS-a iz te organizacije početkom 1949. godine. U isto vrijeme Maček je odbio i prijedlog grupe hrvatskih emigranata oko stvaranja zajedničkog tijela Hrvatskog narodnog odbora. S obzirom da je Maček svoj prekid daljnje suradnje u organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade pripisivao utjecaju ustaške ideologije, te s obzirom da je baštinjenje ustaške ideologije od strane pojedinih emigranata i emigrantskih organizacija bila najveća Mačekova prepreka za suradnju s njima, u ovom dijelu rada prikazan je i Mačekov općeniti poslijeratni stav u odnosu na ustaše i NDH.

Najaktivnija u organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade bila je grupa hrvatskih franjevaca iz Chicaga organizirana pod komesarijatom Svete Obitelji, a njihov tjednik *Danica* djelovao je kao poluslužbeno glasilo Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade.[384] Organizacija Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade je 18. siječnja 1947. godine uputila proglas protiv komunizma u Americi i Hrvatskoj kojim se pozivalo na uspostavu slobodne i demokratske hrvatske države. Tražilo se da se hrvatskom narodu omoguće slobodni izbori i da se organiziraju mjesne skupštine s kojih će se slati protesti vladama SAD-a, Engleske i Kanade, a protiv novog režima u Jugoslaviji. Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade pred sebe su postavili i zadatak osnivanja mjesnih odbora, a uključili su se i u humanitarni rad i skupljanja novčane pomoći za hrvatske izbjeglice. Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade također su se uključili i u lobiranje za izbor vodstva HBZ-a u rujnu 1947. godine kako bi izabrali „narodnjačku upravu u HBZ“, što im nije pošlo za rukom pa je njihova struja unutar HBZ-a izgubila.[385]

Već od kraja 1946. godine pojavili su se prvi znakovi razilaženja HSS-a i ostalih članova Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade. Pojedini članovi Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade zamjerali su HSS-u što je organizirao svoje zasebne stranačke skupštine u isto vrijeme dok su se održavale zajedničke skupštine. Istovremeno su i predstavnici HSS-a tražili reorganizaciju odbora Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade jer su tvrdili da nije sastavljen uz suglasnost članova HSS-a.[386] Unutar organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade od samog početka bile su vidljive velike ideološke i političke razlike. Na jednoj strani bio je HSS, a na drugoj strani su bili politički istomišljenici i pristaše Ante Pavelića te je samim time njihova suradnja

[384] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 354 – 355.; PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 243.
[385] JAREB, „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“, 65., 68.
[386] *Isto*, 66 – 67.

nailazila na nepremostivu razliku.[387] Također je bilo nezamislivo i zajedničko javno nastupanje tih dviju grupacija, bez obzira na činjenicu što im je zajednički protivnik tada bila komunistička Jugoslavija. Između tih dviju političkih grupacija bila se razvila i otvorena javna polemika u hrvatskom emigrantskom tisku s obzirom da je svaka grupacija imala svoja službena glasila, a što je još više pridonosilo međusobnom razdoru.[388]

Maček je o organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade pisao i predratnom narodnom zastupniku HSS-a Roki Mišetiću u listopadu 1948. godine, kada je u pismu Maček odbio prijedlog grupe hrvatskih emigranata na čelu s Ivanom Meštrovićem[389] o zajedničkom Hrvatskom narodnom odboru. Na čelu Hrvatskog narodnog odbora trebao je biti Vladko Maček, a u sastav odbora ušli bi dužnosnici HSS-a i intelektualci koji nisu bili kompromitirani suradnjom s nacistima i fašistima.[390] Maček je kao jedan od razloga odbijanja Meštrovićevog prijedloga naveo i negativno iskustvo s organizacijom „Ujedinjenih američkih Hrvata". Maček je, naime, naveo kako je glavna zadaća organizacije „Ujedinjenih američkih Hrvata" bila „borba protiv komunizma među američkim Hrvatima i otimanje Hrvatske Bratske Zajednice iz komunističkih ruku" te je zaključio kako „akcija za pobjedu u HBZ nije uspjela".[391] Maček je negirao činjenicu da je HSS organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade htjela nametnuti stranački karakter, nego naprotiv, konstatirao je kako su se organizaciji Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade htjeli nametnuti „ustaški nastrojeni čikaški fratri, koji su via facti uzeli

---

[387] SOPTA, *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 233.

[388] *Isto*, 233 – 234.

[389] Ivan Meštrović (1883. – 1962.) bio je hrvatski kipar i najistaknutiji predstavnik moderne hrvatske skulpture. Nekoliko desetljeća vodeća ličnost umjetničkog života u Zagrebu, a od 1947. godine živio je u SAD-u. Bio je svjedok i sudionik povijesnih zbivanja uključujući Prvi svjetski rat, stvaranje Kraljevine SHS i članstvo u Jugoslavenskom odboru. Bio je čest gost na dvoru Karađorđevića te sugovornik brojnih hrvatskih i srpskih političara i državnika širom Europe. Meštrović je potkraj 1941. godine i početkom 1942. godine proveo gotovo četiri mjeseca u ustaškom zatvoru u Zagrebu. Odlazi u Veneciju i Rim 1942. godine, gdje radi u Zavodu Sv. Jeronima do 1943. godine. Od 1944. godine živi u Ženevi, a potom u Južnoj Americi i od 1947. godine do smrti u SAD-u. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 258.)

[390] Pisanu korespondenciju grupe emigrantskih intelektualaca o prijedlogu za osnivanjem jedinstvenog Hrvatskog narodnog predstavništva u iseljeništvu u razdoblju od 1947. do 1951. godine objavio je Mladen Žigrović u svojoj knjizi. (ŽIGROVIĆ, Mladen. *U žitu i kukolju – eseji, članci i razgovori*. Barcelona – München: Knjižnica Hrvatske revije, 1986., 352. – 362.); O Pokušaju formiranja Hrvatskog odbora u egzilu pisao je i Mate Meštrović, sin Ivana Meštrovića. Prema Mati Meštroviću, Ivan Meštrović je na poticaj hercegovačkih fratara iz Chicaga pokušao pridobiti Vladka Mačeka da kao predsjednik stane na čelo tog odbora. Taj odbor je, pisao je Mate Meštrović, trebao okupiti glavninu hrvatskih političkih struja izvan domovine, osim Ante Pavelića koji je bio neprihvatljivi sugovornik demokratskome Zapadu. Mate Meštrović je zatim zaključio kako je Maček odbio takav prijedlog jer je, poput njegovog nasljednika Krnjevića, smatrao da je HSS jedini legitimni predstavnik hrvatskog naroda na osnovu prijeratnih izbornih rezultata i stoga je odbijao suradnju s ostalim državotvornim političkim skupinama u emigraciji. (MEŠTROVIĆ, Mate. *U vrtlogu hrvatske politike*. Zagreb: Golden marketing, 2003., 51.)

[391] ŽIGROVIĆ, *U žitu i kukolju – eseji, članci i razgovori*, 363.; Organizacija Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade je na svom Saboru 27. veljače 1949., nakon što je HSS izišao iz te organizacije, promijenila ime u „Ujedinjeni američki Hrvati" (UAH). (KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede – povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 1*, 182., 307.)

instituciju posve u svoje ruke".[392] Maček je u pismu Roki Mišetiću još napisao: „Rezultat je danas da se i ta, pred dvije godine osnovana institucija (Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade, I.T.), nalazi u rasulu. Već samo to iskustvo bilo bi dovoljno, da mi ne padne niti na kraj pameti osnivati ponovno neku sličnu organizaciju. Osim toga stojim na stanovištu, da je za vođenje hrvatske politike, kako danas stvari stoje, legitimirana samo Hrvatska Seljačka Stranka, reprezentirana po Hrvatskom Narodnom Zastupstvu, i nitko drugi. Sapienti sat."[393] Istovremeno je Maček odbio i jedan Krnjevićev sličan prijedlog o zajedničkom hrvatskom emigrantskom tijelu kojeg bi većinu činili HSS-ovi bivši narodni zastupnici, koji se nalaze u emigraciji.[394]

Konačan izlazak organizacija HSS-a iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade bio je početkom 1949. godine. Dr. Dinko Tomašić, HSS-ovac i tajnik Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, je uoči održavanja Drugog Hrvatskog Sabora početkom 1949. godine kao razloge izlaska HSS-a naveo sukob s franjevcima te neslaganje oko načina izbora i kadroviranja unutar same organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade. Tomašiću je sporan bio i ulazak ustaških elemenata u organizaciju Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade.[395]

Dužnosnici HSS-a su 23. siječnja 1949. godine, uz većinu članova odbora Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, javno obznanili da napuštaju organizaciju Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade. Javnu objavu izlaska su, između ostalih, potpisali i predsjednik Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade Ivan Butković, vrhovni tajnik Dinko Tomašić i istaknuti HSS-ovci iz SAD-a Blaž Kaušić, predsjednik Glavnog odbora HRSS u SAD-u i Petar Radić, bivši dugogodišnji predsjednik Glavnog odbora HRSS-a u SAD-u. Na početku javne izjave naveli su da je cilj organizacije Ujedinjenih Hrvata u Americi bio „suzbijati komunizam na svim njegovim područjima, a napose, u Hrvatskoj bratskoj zajednici". Kao razloge napuštanja organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade naveli su: „da jedna manjina odbornika

---

[392] ŽIGROVIĆ, *U žitu i kukolju – eseji, članci i razgovori*, 363.

[393] *Isto*; Pismo Bogdana Radice, u kojem Radica Mačeku predlaže osnivanje općeg Hrvatskog odbora 1948. vidi u: RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje", 463.; Bogdan Radica se u svom razgovoru s glavnim urednikom Hrvatske revije Vinkom Nikolićem tijekom 1965. godine dotakao pitanja zajedničkog Hrvatskog odbora, kojeg je potaknuo Ivan Meštrović, a na čijem je čelu trebao biti Vladko Maček, što je Maček odbio. Radica je ispričao Nikoliću da je Maček to odbio i dao im moralni blagoslov rekavši da on želi ostati predsjednik HSS-a i svaku akciju voditi unutar svoje stranke. (NIKOLIĆ, Vinko. *Pred vratima domovine, knjiga 2*. Zagreb: Art studio Azinović, 1995., 422. – 423.). Bogdan Radica je, vezano za Mačekovo odbijanje sudjelovanja u odboru, 20 godina kasnije napisao kako je Maček imao puno nepovjerenje prema hrvatskoj inteligenciji, napose prema političkoj trojici Trumbić, Supilo i Meštrović. Radica je zaključak završio tvrdnjom kako je Maček bio nepovjerljiv prema hrvatskoj inteligenciji, koja nije bila odgojena ni privržena Radićevom pokretu. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 453.); Prijedlog osnivanja Hrvatskog narodnog odbora registrirala je i CIA (CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R002800550003-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.)

[394] O tome više u drugom dijelu ovog rada

[395] „Zašto i kako je došlo do raspuštanja org. Ujed. Hrvata", *Hrvatski glas*, 22. 2. 1949., 1.

Ujedinjenih Hrvata radi na svoju ruku, i tobože u ime cijelog glavnog odbora Ujed. Hrvata. Ta manjina odbornika Ujedinjenih Hrvata, vođena jednom nedemokratskom i poraženom u drugom svjetskom ratu ideologijom pokušavala je u više navrata, da dr. Vladko Maček, zakoniti predstavnik većine hrvatskog naroda, odbaci postojeće Hrv. Narodno predstavništvo, i da stvori neki 'Hrvatski Narodni Odbor' [...] Dr. Vladko Maček, predsjednik Hrvatske seljačke stranke, koja je istinski, i od hrvatskog naroda zakonski izabrani predstavnik većine hrvatskog naroda, ne može pristati na takve zahtjeve jedne manjine odbornika Ujedinjenih Hrvata [...] zato, jer američki Hrvati su – američki građani, kojima je slobodno pomagati, ali ne određivati pravac hrvatske narodne politike.“[396]

Vladko Maček je 7. veljače 1949. godine uputio izjavu u kojoj je demantirao glasine da će sudjelovati na drugom Saboru Ujedinjenih Hrvata. Maček je tada napisao: „Organizacije HRSS u USA i Kanadi, kao i većina odbornika u Ujedinjenim Hrvatima, na čelu s predsjednikom i glavnim tajnikom, dali su međutim već javne izjave, kojima se ograđuju od tog 'Sabora', i, štaviše, kao većina raspuštaju organizaciju Ujedinjenih Hrvata. Jasno je da se ja s tim izjavama org. HRSS, kao i stanovištem većine u odboru Ujedinjenih Hrvata u cijelosti slažem.“[397]

Maček je razloge izlaska iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade obrazložio i u pismu vlasniku *Američko hrvatskog glasnika* Stjepanu Vrančiću kojeg je zabilježila UDB-a. Maček je napisao kako je 1946. godine u Chicagu htio surađivati samo s onima koji nisu kompromitirani te je tom prilikom i rekao „fratrima“ da zna da razmišljaju kao ustaše, ali su bili van zemlje i nisu se kompromitirali. Maček je dalje napisao kako je do razmimoilaženja između njega i franjevaca u Chicagu došlo u temeljnoj stvari, a to je da „gospoda franjevci i njihovi pristalice još uvijek smatraju da je Hitlerov protektorat bio neka nezavisna Hrvatska država, pa naravno odobravaju i sve zločinačke metode koje su se tamo odigravale, dočim mi članovi HSS smatramo da je slobodna Hrvatska u prvom redu uvjetovana slobodom naroda, ne samo hrvatskog, nego i svih ostalih narodnih manjina koje u Hrvatskoj žive“.[398]

U trenutku konačnog razmimoilaženja HSS-ovaca s organizacijom Ujedinjenih američkih Hrvata i Krnjević je bio protivnik bilo kakvog sporazuma s franjevcima iz Chicaga, koje je smatrao bliskim ustaškoj emigraciji.[399] Krnjević je općenito bio protivnik suradnje s ustaškom

---

[396] „Proglas većine odbora Ujedinjenih Hrvata“, *Američki hrvatski glasnik,* 2. 2. 1949., 1.; „Proglas većine odbora Ujedinjenih Hrvata“, *Hrvatski glas,* 15. 2. 1949., 1.

[397] „Izjava dr. Vlatka Mačeka“, *Američki hrvatski glasnik*, 9. 2. 1949.; „Izjava dr. Vladka Mačeka“, *Hrvatski glas,* 15. 2. 1949.

[398] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 818.; Mačekovo pismo Vrančiću je napisano u veljači 1952. godine. UDB-a je bilježila Mačekova pisma vlasniku *Američkog hrvatskog glasnika* jer je u tiskari tog lista imala svog informatora.

[399] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 99.; Prema pričanju Dinka Šuljka, jednog od dugogodišnjih dužnosnika HSS-a u SAD-u, Krnjević je imao negativan stav prema franjevcima u Chicagu zbog njihovih napada na Mačeka.

emigracijom pa se u tim stavovima tada podudarao s Mačekom. Krnjević je, prema UDB-i, govorio kako s ustašama nema ništa zajedničko, a i da ne može surađivati s ljudima koji su ga vrijeđali za vrijeme rata. Krnjević je, prenosi UDB-a, također smatrao kako su ustaše učinile veliku sramotu hrvatskom narodu te da mu se nitko od ustaša nije niti pokušao obratiti, ali da je znao da su pokušavali u to vrijeme doći do Mačeka.[400]

Krnjević je svoj stav po pitanju franjevaca iz Chicaga, ustaša i poslijeratne propagande u emigraciji u korist ustaša i NDH jasno iskazao u jednom tekstu iz lipnja 1948. godine koji je objavljen u *Hrvatskom glasu*. Krnjević je tada napisao kako su ustaše pobjegli poslije rata u emigraciju pa se skrivali pod lažnim imenima, da bi se nakon tri godine ponovno počeli javljati. Krnjević je u tekstu za ustaše napisao: „Valjda o nikomu, tko je bio u doba rata na strani Hitlerovoj i Mussolinijevoj, nemaju narodi, koji su pobijedili u ratu, gore mišljenje nego upravo o ustašama [...] Oni su uspjeli stvoriti o sebi uvjerenje u velikom svijetu da ih se uspoređivalo s najnečovječnijim Hitlerovim divljačkim odredima. Niti jedna protivnička propaganda im nije ni približno toliko škodila, koliko su škodili oni sami sebi".[401] Po Krnjeviću je mišljenje pobjedničkih naroda iz Drugog svjetskog rata bilo važno jer su pobjednički narodi odlučivali o sudbini svijeta te je o njima ovisila i budućnost hrvatskog naroda. Dalje je Krnjević obrazložio i pitanje „ustaške NDH", o kojoj je napisao: „Što se tiče ustaške NDH, ta je smatrana najgorom tvorevinom Hitler-Mussolinijevom. Nitko nije u svijetu za srpsko gospodstvo nad Hrvatima niti je protivan slobodi hrvatskoga naroda, ali kada bi se postavilo pitanje: ustaška NDH ili velikosrpska Jugoslavija, svijet bi bio za ovo drugo, a ne za ustašku NDH. Zato bi ustaško mudrovanje o NDH mogao hrvatski narod samo onda prihvatiti, kada bi htio počiniti samoubojstvo [...] bila bi teška pogrješka temeljiti hrvatsku državnost na ustaškoj NDH [...] A hrvatska državnost je stara više od hiljadu godina i imala je i mogla imati svoj temelj samo u trajnoj volji hrvatskog naroda, a ne ni u čijim tuđim bajunetama."[402] Dalje je Krnjević nastavio

---

Naime, Šuljak je u razgovoru s Vinkom Nikolićem rekao: „Kad je dr. Krnjević bio u Chicagu, tada je uvijek htio, da ja prisustvujem razgovorima, koje je vodio s ljudima. Jednom se približio k njemu jedan od hrvatskih franjevaca, mislim, da je to bio fra Silvije Grubišić, dobar i plemenit čovjek, i zamolio dr. Krnjevića, da dođe posjetiti samostan hrvatskih franjevaca na Drexelu. Dr. Krnjević je doslovno odgovorio: 'Dokgod se vi tako ponašate i u svojem listu napadate starog predsjednika Mačeka, dotle vam ja ne ću tamo doći." (NIKOLIĆ, Vinko. *Pred vratima domovine, knjiga 1*. Zagreb: Art studio Azinović, 1995., 220.)

[400] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 85.; Informacije o Krnjevićevim stavovima UDB-a je dobila putem svog agenta, koji je razgovarao s Krnjevićem početkom 1947. godine. Prema UDB-inim izvještajima sa saslušanja Josipa Jezovšeka i Vladimira Hranilovića u prosincu 1947. godine, Krnjević je, zbog svog zalaganja za samostalnu hrvatsku državu, među pripadnicima ustaške emigracije uživao bolji ugled nego Maček. Hranilović je na saslušanju iznio i jedan podatak da su neki ustaše u emigraciji imale plan ubiti Mačeka, kako bi vodstvo HSS-a preuzeo Krnjević, za kojeg se smatralo da stoji na liniji hrvatske nezavisnosti. U saslušanju je Hranilović rekao i kako je Danijel Crljen po izbjegličkom logoru Fermo dijelio svoje pismo Krnjeviću u kojem ga je pozivao da poradi na uspostavi NDH. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 90. – 91.)

[401] „Poruka talijanskih izbora hrvatskom narodu", *Hrvatski glas,* 1. 6. 1948., 2.

[402] *Isto*

svoje pisanje o franjevačkom listu *Danica*, o kojem je rekao: „Žalostno je, što čikaška 'Danica' mjesto da reče novim hrvatskim emigrantima iskreno i pošteno istinu, obmanjuje neupućene emigrante tjerajući ustašku propagandu. To je u toliko žalostnije, što je to list hrvatskih franjevaca, koji je kupljen doprinosima američkih Hrvata sakupljenim za vjerske a ne za političke, a pogotovo ne za svrhe ustaške propagande [...] Najružnije je, da 'Danica' hoće stvoriti dojam, kao da je nadbiskup Stepinac ustaša. Tko Stepinca i malo pozna, znade, da je on svet čovjek, i trpati ga u ustaško društvo, znači blato baciti na tog svetog čovjeka". Krnjević je zatim po tom pitanju zaključio: „Hrvatski svećenici u Americi su uvukli u ustaško kolo i 'Našu nadu', glasilo Hrvatske katoličke zajednice. 'Našu nadu' se izrabljuje u svrhe ustaške propagande baš onako, kako se 'Zajedničar', glasilo Hrvatske Bratske Zajednice, izrabljuje u svrhe komunističke Titove propagande [...] Možda ne bi bilo s gorega, da američki hrvatski svećenici, a naročito franjevci, malo ispitaju svoju savjest, nema li na njima i na njihovom držanju odgovornosti za takav nerazmjer i možda bi bilo uputnije sa stanovišta njihove misije u Americi, da se više bave propovijedanjem kršćanskog nauka nego li da budu agentura ustaške propagande među iseljenim Hrvatima."[403]

Nakon HSS-ovog izlaska iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, HSS i franjevci iz Chicaga okupljeni oko lista *Danica* nastavili su održavati loše odnose, što je pokazala i šesta konvencija HRSS-a u SAD-u održana 1949. godine, a o čemu svjedoči i javno izvješće s te konvencije. [404] Tijekom 1950. godine čak je došlo i do sudskih tužbi i postupaka između HSS-ovog lista *Američkog – hrvatskog glasnika* i franjevačkog lista *Danica*.[405] Maček je tijekom pedesetih godina smatrao da je pisanje *Danice* najbolje ignorirati, o čemu svjedoče dva Mačekova pisma. U pismu vlasniku *Američkog hrvatskog glasnika* 1951. godine Maček je napisao: „pisanje ustaša i njihove *Danice* najbolje ignorirati",[406] a u pismu Bogdanu Radici 1956. godine Maček je napisao: „Ako ne bude reakcija i s drugih strana mislim, da ne ima smisla odgovarati *Danici*. Njih najviše peče, ako se na njihovo pisanje uopće ne obaziremo".[407]

---

[403] *Isto*

[404] „Izvještaj i poslanica konvenciji HRSS u USA", *Hrvatski glas*, 30. 8. 1949., 3.; Krnjević je u pismu primatelju u domovinu iz rujna 1953. godine napisao: „najnepomirljiviji protivnici su nam klerikalci /hercegovački fratri u prvom redu, ali i oni su posljednje vrijeme mnogo popustili pod dojmom općeg razvoja/, ali i oni su nemoćni i toliko diskreditirani, da makar i ne htijući klipšu za nama, i makar između njih i nas nema nikakove suradnje". (HR-HDA-1451, Pismo Krnjevića od 21. rujna 1953.)

[405] „Fratri tužili 'A.H.G.' za $50,000.!", *Američki Hrvatski Glasnik*, 20. 12. 1950., 3.; Parnica je završila tako da je sud odbacio tužbu franjevaca. („Not guilty", *Hrvatska riječ*, 15. 7. 1955., 12.); Prema izvješću UDB-e, HSS-ovci su, početkom pedesetih godina, pričali kako su im franjevci ostali dužni 5.000 $, što je polovina od zajedničkog iznosa kojeg je posjedovala organizacija Ujedinjenih Hrvata. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 807.)

[406] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 776.

[407] RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje", 449.

Sukob HSS-a i franjevaca iz Chicaga smanjio se nakon što je Krnjević postao predsjednik HSS-a 1965. godine, kada je posjetio franjevački samostan i tiskaru lista *Danica*.[408]

Međusobni sukob HSS-a i franjevaca iz Chicaga pratila je i UDB-a, koja ga je i dodatno potencirala, što je i napisala u svom izvješću iz 1956. godine. UDB-a je u izvješću navela kako se u posljednje vrijeme „vodi prilično oštra polemika između HSS-ovaca i franjevaca, kako preko stranica njihovih listova, tako i 'individualnim radom' – koju polemiku mi, u granicama momentalnih mogućnosti raspirujemo".[409]

U vrijeme dok su dužnosnici i organizacije HSS-a iz SAD-a i Kanade sudjelovali u radu Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, Krnjević je u Londonu održavao vezu s emigrantom Branimirom Jelićem, i to u razdoblju od 1945. do svibnja 1949. godine, kada je Jelić boravio u Londonu. S Jelićem su, uz Krnjevića, kontakt održavali i tadašnji Krnjevićevi londonski suradnici HSS-ovci Ilija Jukić i Mladen Giunio Zorkin do svog odlaska u Kanadu u ljeto 1946. godine.[410] UDB-a je, s obzirom na svoje informacije, zaključila kako je Jelić tijekom svog boravka u Londonu usko surađivao s Krnjevićem, a 1946. godine je izvijestila da su Krnjević i Jelić pokušali osnovati zajednički Hrvatski odbor u Londonu.[411] Iako je Jelić kritički gledao na Krnjevićev rad u izbjegličkoj jugoslavenskoj vladi tijekom rata, nakon njegova završetka, za vrijeme boravka u Londonu, našao se na istim političkim pozicijama kao Krnjević, koji je tada zauzeo tvrđi nacionalistički stav. Sličnost u političkim stavovima za Jelića je bila tolika da je, prema britanskoj obavještajnoj službi, u ljeto 1947. godine Jelić izjavio kako se s Krnjevićevim stavovima podudara sto posto.[412] Američka obavještajna služba CIG je u svojem izvješću iz veljače 1947. godine napisala kako su Jelić i Krnjević surađivali po pitanjima općeg hrvatskog interesa. CIG je zatim naveo kako, bez obzira na to, Jelić nije spreman za stapanje u HSS, s obzirom da je vodstvo HSS-a smatrao još više autokratskim nego je to bio slučaj u razdoblju između 1939. do 1941. godine, kada je HSS upravljala Banovinom Hrvatskom.[413]

Bez obzira na podudaranje u političkim stavovima očito je između Krnjevića i Jelića došlo do razilaženja. Naime, Jelić je bio metom Krnjevićevih kritika u lipnju 1948. godine zato što je u Londonu osnovao Društvo Hrvata u Velikoj Britaniji, dok se istovremeno osnivalo i

---

[408] „Posjet Dr. J. Krnjevića hrv. franjevcima u Chicagu", *Danica*, 1. 9. 1965., 3.
[409] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka", 24.
[410] JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 178., 298.
[411] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 41., 70.
[412] ROBIONEK, *Croatian Political Refugees and the Western Allies*, 191. – 192.; Robionek se koristio arhivom britanske obavještajne službe koja je zabilježila Mačekove i Krnjevićeve kontakte s Jelićem.
[413] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300390005-5.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

dobrotvorno društvo pod okriljem HSS-a.[414] U to vrijeme UDB-a je zabilježila i javne nastupe HSS-ovaca u kojima su se izjašnjavali da ne žele sporazum s Jelićem, a Jelić je istovremeno kritizirao HSS i tražio od HSS-a da se prvo jasno izjasni za samostalnu hrvatsku državu i protiv suradnje sa Srbima.[415]

Što se tiče zajedničkog sporazuma HSS-a s Jelićem, koncem 1947. godine i tijekom 1948. godine bio je pokušaj emigrantske grupacije oko Branimira Jelića da se postigne sporazum s Mačekom oko osnivanja zajedničke „Hrvatske vlade" ili zajedničkog „Hrvatskog odbora u emigraciji" u kojem bi Maček bio predsjednik, a Jelić potpredsjednik. Ovoj ideji je, prema UDB-i, Krnjević u Londonu dao suglasnost. Za tu ideju se pokušalo utjecati i na Mačeka u SAD-u, a uključili su se i franjevci iz Chicaga. Maček je i taj prijedlog odbio.[416] Maček nije bio voljan surađivati s Jelićem, iako su razmijenili pisma već tijekom prosinca 1945. godine. Naprotiv, prema informacijama britanske obavještajne službe, Maček je želio zadržati udaljenost od ljudi iz ustaških krugova.[417]

Maček je sintezu svojih negativnih stavova prema ustašama i NDH, od kojih nije nikada odstupao, jasno izrazio u svom članku „U oči 10. Travnja" objavljenom u *Hrvatskom glasu* u ožujku 1948. godine, pri čemu je na sebe navukao oštre kritike ustaške emigracije. U tekstu je Maček spomenuo posjet Hitlerovog izaslanika Zagrebu prvog ili drugog travnja 1941. godine, za kojeg je rekao da mu je ponudio „na tanjuru Nezavisnu državu Hrvatsku", a on je to odbio. Maček je naveo kako je bio svjestan da je to samo „udica, i zlo po nas ako Hitler pobjedi", pogotovo zato jer je bio uvjeren da Hitler neće pobijediti. Maček je dalje napisao kako to nije bila „nikakva nezavisna država, nego jednostavno okupaciono područje" na kojem se počelo s proganjanjem Židova, što je iskritizirao te o tome napisao: „Kad uvažimo da kod nas u Hrvatskoj nije nikada bilo nekog naročitog židovskog pitanja, da je supruga Ante Pavelića polužidovka, a supruga druge važne ličnosti dr. Žanića, čista Židovka, onda je svakom jasno, da ti progoni nisu bili niti izraz narodne potrebe, a niti izraz ličnih simpatija ili antipatija hrvatskih vodećih ličnosti, nego točno pokoravanje zapovijedima nacističkih gospodara".[418] Maček je dalje napisao kako se nakon toga nastavilo s masovnim proganjanjem i ubijanjem

[414] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 102. – 103.; JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 298.; Na prvoj redovitoj godišnjoj skupštini Jelićevog Društva Hrvata bilo je prisutno, što osobno što putem punomoći, 460 članova. (JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 298.); Na osnivanju HSS-ovog društva sredinom lipnja 1948. godine bilo je prisutno 100 ljudi, a HSS-ovci su smatrali da bi bilo više ljudi da Jelić nije osnovao svoje Društvo. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 102.)
[415] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 131.
[416] HR-HDA-1561, 010.4, 45. – 46.; HR-HDA-1561, 010.10, „Zajednička akcija ustaša i HSS-a", 1 – 4.
[417] ROBIONEK, *Croatian Political Refugees and the Western Allies*, 192.
[418] Vladko MAČEK. „U oči 10. Travnja". *Hrvatski glas*, 30. 3. 1948., 1.

Srba i Hrvata i to na području i njemačke i talijanske okupacijske zone u NDH. Maček je nastavio kako su u njemačkoj zoni ustaše pod njemačkim protektoratom ubijali Srbe, u talijanskoj su zoni četnici pod zaštitom talijanskih okupacijskih vlasti ubijali Hrvate, a tamo gdje nije bilo Srba ubijanje Hrvata obavili su sami Talijani. Za Mačeka je to bio uzrok zašto su proganjani Hrvati i Srbi bježali u šumu, gdje su ih čekali „već dobro organizirani komunistički komesari“ i tada je počela borba s partizanima.[419] Maček je dalje u članku napisao kako su nacisti mogli, ali nisu htjeli „iskorijeniti partizane“ jer im to nije odgovaralo te je zaključio kako je nacistima bilo glavno da im ostanu netaknute za njih važne željezničke pruge, ostale veze i uporišta, što im je i uspjelo, a po Mačeku su nacisti ostali teritorij prepustili da bude bojište između partizana, četnika i ustaša. Maček je dalje naveo primjer iz Kupinca nakon kapitulacije Italije, kada su se Kupincu približili partizani. Maček je napisao da je tada oko Kupinca bilo oko 200 ustaša, za koje je naveo da im se ne može poreći osobna hrabrost. Dalje je Maček spomenuo razgovor s jednim ustašom koji je rekao da oni mogu rastjerati partizane, ali da im nisu dali Nijemci. Maček je taj primjer iskoristio kako bi pokazao da su partizanski i njemački „glavešine“ imali poseban dogovor jer su se, po Mačekovom pisanju, zarobljeni partizani i ustaše koji su spadali među „raju“ odmah nemilosrdno strijeljali, a Nijemci i istaknuti komunističke vođe su se čuvali i onda razmjenjivali. Maček je to potvrdio svojim zapažanjima iz Kupinca, gdje je vidio njemačke kamione. Maček je na kraju ovog odjeljka u svom članku ironično zaključio kako je to bila „Nezavisna Država Hrvatska“.[420] Maček je dalje nastavio tvrdnjom kako su u Lepoglavi krajem 1944. godine od dvije tisuće zatvorenika skoro svi bili Hrvati, a među njima narodni zastupnici i pristalice HSS-a koje poimenično nabraja i opet se pita da li to „tužno poglavlje naše povijesti hoće neki da slave kao simbol hrvatske državnosti?“. Maček je nadalje kritizirao ustašku objavu rata SAD-u i Velikoj Britaniji pa je zaključio da je i to bio diktat Hitlera. Maček je u tekstu nastavio pisati kako je i ime Narodna Republika Hrvatska lijepo pa je protiv te tvorevine jer je „današnja Hrvatska isto toliko 'narodna' kao što je ona prije bila 'nezavisna', i isto toliko republika kao što je ona prijašnja bila 'država'. A jedna i druga su hrvatske tek po tome što je njima tekla i još danas teče krv i suze hrvatskoga naroda“.[421] Maček

[419] Maček je i pedesetih godina imao isti stav po pitanju partizana. U pismu Vlahi Raiću 1953. godine napisao je da su jezgru partizana činili Srbi iz bosanske i hrvatske krajine, koje su u partizane natjerali svojim zločinima ustaše, te Hrvati iz gornjeg Primorja, gorskog kotara i Dalmacije, koje su u partizane natjerali zločini „četnika i Talijana“. Po Mačeku ni to ne bi bilo dovoljno da Hrvatska potpadne pod komunizam, nego su, po Mačeku, tome najviše pridonijeli Talijani, koji su „nakon kapitulacije, po nalogu zapadnih demokracija dali sve oružje partizanima“. Maček je u pismu iznio i svoj pogled na sudbinu Hrvata i Srba u Drugom svjetskom ratu. Naime, Maček je napisao kako su i Hrvati i Srbi jednako žrtve velikih sila. Maček je naveo: „Mi Hrvati uslied ustaškog ludovanja za račun nacističke Njemačke, a Srbi (i ostali narodi Jugoslavije) za račun po Englezima udešenog 27. Marta“. (RAIĆ, *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište Dra. V. Mačeka*, 18 – 19.)

[420] MAČEK, „U oči 10. Travnja“, 1.

[421] *Isto*

je na kraju zaključio da svi Hrvati teže steći svoju državu „pa ćemo ju, uz pomoć Božju, i nešto vlastite pameti i steći“ te je naglasio kako „u njoj mora biti jedino hrvatski narod potpuni gospodar svoje sudbine, gospodar svoje zemlje, svoje obitelji, svoje krvi i imovine“. Maček je bio uvjeren da će to biti vrlo skoro i kako će eksponenti Kominterne negdje u zabačenom kutu Sibira pod lažnim imenima žaliti za 'Narodnom Republikom Hrvatskom' i 'Federativnom Republikom Jugoslavijom'“.[422]

Iz Mačekovog teksta vidljiva je stranačka pristranost i tendencija da jedino HSS prikaže žrtvom tijekom Drugog svjetskog rata, a negativnim prikaže sve druge strane, odnosno NDH, ustaše, četnike i partizane.[423]

Ovakav prikaz NDH negativno je primljen u ustaškoj emigraciji, a Danijel Crljen[424] napisao je cijelu jednu knjižicu kao odgovor Mačeku na spomenuti članak. U knjižici je Crljen branio NDH, a Mačeka je optužio za udaljavanje od pokušaja sloge među hrvatskim iseljeništvom i odbacivanje političkih ciljeva zbog kojih je, po Crljenu, hrvatski narod Mačeku dao povjerenje od 1935. godine pa na dalje. Crljen je, zbog spomenutog Mačekovog članka, nazvao Mačeka „uvjerenim i djelatnim neprijateljem bitnih težnji hrvatskog naroda“, a kao jedino pozitivno kod Mačeka naveo je izjavu o potrebi uspostave hrvatske države koju je Maček dao na Saboru u Chicagu, ali je Crljen i tu izjavu pripisao pritisku „državotvornih delegata“ na Mačeka.[425]

---

[422] *Isto*

[423] Uredništvo *Hrvatskog glasa* je za ovaj članak napisalo: „To je tako važan članak, da ga treba svaki čitaoc pomno pročitati i sačuvati ovaj broj 'H. G.'. Dr. Maček je naime u tome članku iznio stvari od najveće važnosti, a svakako sve što je tu rečeno je tako poučno i za sudbinu hrvatskog naroda i njegove domovine tako važno, te je potrebno da se na sjednicama muških i ženskih org. HSS i drugih rodoljubnih naših društava to pročita.“ („Velevažan članak dr. V. Mačeka“, *Hrvatski glas*, 30. 3. 1948., 1.)

[424] Danijel Crljen (1914. – 1995.) bio je ustaški dužnosnik. Rođen je u Šibeniku, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je hrvatski i francuski jezik. Bio je pripadnik ustaškog pokreta prije 1941. godine, a nakon proglašenja NDH obavljao je niz državnih dužnosti. Početkom svibnja 1945. godine Ante Pavelić mu je povjerio vođenje odgoja i promidžbe među svim naoružanim postrojbama Hrvatskih oružanih snaga. Bio je član izaslanstva koje je 14. i 15. svibnja 1945. godine u Bleiburgu pregovaralo o predaji Hrvatskih oružanih snaga i izbjegličke kolone Zapadnim saveznicima. Nakon neuspjelih pregovora izbjegao je predaju partizanima i otišao u emigraciju. Od 1947. godine trajno se nastanio u Argentini. U travnju 1992. godine posjetio je Hrvatsku, a umro je u Argentini 1995. godine. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 72 – 73.)

[425] CRLJEN, *Otvoreno pismo dru Vladimiru Mačeku*, 5.; U spomenutoj knjižici Crljen je rezimirao i kritizirao cjelokupno Mačekovo i HSS-ovo političko djelovanje.

Na Mačekove izjave reagirali su i drugi emigranti pa je tako i emigrant Ivan Oršanić[426] u listu *Hrvatska* u broju od 15. lipnja 1948. godine pobijao Mačekove argumente i opravdavao obilježavanje 10. travnja u emigraciji.[427]

S obzirom da je Maček imao izrazito negativan stav prema NDH i ustaškom pokretu, zanimljivo je prikazati i emigrantsko stajalište bivšeg poglavnika NDH Ante Pavelića o Mačeku i vodstvu HSS-a u emigraciji. Pavelić je Mačeka i HSS-ovce nazvao „malodušnicima“ i „sporazumašima“.[428] Pavelić je također zaključio kako HSS-ovci u emigraciji nisu postigli „ni najneznatniji uspjeh, jer oni nisu sposobni za borbu, nego čekaju kada će ih zapadne sile dovesti u salonskim kolima u Hrvatsku, bilo nakon Trećeg svjetskog rata bilo nakon nekog novog sporazuma s kraljevskim ili komunističkim velikosrpstvom“. Pavelić je zamjerao vodstvu HSS-a držanje tijekom Drugog svjetskog rata, kada je jedan dio prihvatio članstvo u „Titovoj vladi“, Krnjević je bio potpredsjednik jugoslavenske vlade, a Košutić je „otišao u šumu k Titu“. [429] Pavelić je naveo kako je za svaki život hrvatskih vojnika, za ubijanje stanovništva, pljačku i palež koje su komunisti vršili, jednako odgovorno vodstvo HSS-a kao i „Tito i njegovi razbojnici“. Pavelić je nadalje kritizirao i Mačekove pokušaje sporazuma sa srpskim političarima i Petrom Karađorđevićem, a nisu ga bile ni iznenadile „neopovrgnute vijesti kako se vodstvo HSS-a u emigraciji odlučilo za stvaranje treće Jugoslavije“, što po Paveliću nije ništa novo, nego je to nastavak politike vodstva HSS-a koji, po Paveliću, zastupa jugoslavenski okvir još od 1941. godine.[430] Pavelić je osuđivao Mačeka što njegova politika ne ide u smjeru uspostave hrvatske državne nezavisnosti, nego je bila i dalje u jugoslavenskom okviru, što je pravdano „tobožnjom voljom“ zapadnih sila.[431] Pavelić je kritizirao i Mačekovo taktiziranje u kojem nije nikada želio decidirano odstupiti od hrvatskog državotvornog programa jer bi, po

---

[426] Ivan Oršanić (1904. – 1968.) bio je publicist, prosvjetni djelatnik i političar. Rođen je u Županji, gimnaziju završio u Vukovaru, a studij matematike i fizike pohađao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i Beogradu. Kao student bio je aktivan u hrvatskom katoličkom pokretu. Bio je tajnik Hrvatskog orlovskog saveza od 1923. godine do 1929. godine, jedan od osnivača Velikog križarskog bratstva 1930. godine, suradnik i glavni urednik lita *Hrvatska smotra* od 1936. godine te suradnik časopisa *Život i Hrvatski narod* od 1939. godine. Zbog političkih stajališta bio je zatvoren u Lepoglavi 1939. godine, a 1941. godine u logoru Krušćica kraj Travnika. Za vrijeme NDH obnašao je niz dužnosti u državnom aparatu NDH. Krajem rata bio je jedan od organizatora povlačenja civila prema Njemačkoj, gdje je preuzeo brigu oko veće skupine hrvatskih izbjeglica, koje je prebacio u logor Fermo. Godine 1948. doselio se u Buenos Aires u Argentinu, gdje je 1951. godine bio suosnivač Hrvatske republikanske stranke (HRS), čiji je bio doživotni predsjednik i pokretač političke revije *Republika Hrvatska*. Godine 1962. bio je vjećnik za promidžbu Hrvatskog narodnog vijeća. Umro je u Buenos Airesu 1968. godine. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje)*, www.pilar.hr/leksikon, 872., pristup ostvaren 13. 10. 2017.)
[427] KROLO, Tomislav. *Hrvatski politički emigrant 1941. – 1991.* Zagreb: vlastita naklada, 2017., 276.
[428] DELIĆ, „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“, 203.; Delić je citirao Pavelića na osnovu njegovog pisanja o HSS-u u listu *Hrvatska* tijekom 1952. godine.
[429] *Isto*
[430] *Isto*
[431] *Isto*, 204 – 205.

Paveliću, time Maček izgubio povjerenje vlastitog naroda pa je govorio o slobodnoj Hrvatskoj i time jamčio srpskoj strani da su njegovi ciljevi unutar jugoslavenskog okvira.[432] Pavelić je također osporavao i Mačekov politički legitimitet jer je smatrao da Maček nije nikada formalno demokratski izabran za predsjednika HSS-a, a također je smatrao da se Maček i „samoisključio" iz HSS-a nakon sporazuma sa Cvetkovićem, kada je prekršio Radićevo načelo „nikada više u Beograd".[433]

Unatoč kritikama i interpretaciji Mačekovih riječi od strane ustaške emigracije, Maček je krajem 1948. godine i tijekom 1949. godine javno iznosio svoj stav o slobodnoj Hrvatskoj državi. U Božićnoj poruci 1948. godine Maček je napisao: „Hrvatska seljačka stranka u svojoj borbi za slobodnu Hrvatsku Državu često je naglašavala, a naglašuje i danas, da ne mogu biti Hrvati slobodni bez slobodne Hrvatske [...] da ne može biti Slobodne Hrvatske bez slobodnih Hrvata, a naročito bez slobodnog hrvatskog seljaštva – naše narodne jezgre. Hrvatsko seljaštvo to dobro zna i zato ga nisu mogle prevariti svojim praznim nazivom, bez sadržaja, niti Pavelićeva *Nezavisna Država*, niti Titova *Narodna Republika"*.[434]

Koncem 1948. godine Maček se izjasnio za suverenu hrvatsku državu u odgovoru na pismo kojeg su mu 20. listopada 1948. godine uputili svećenici učlanjeni u Savez hrvatskih svećenika u Americi. Svećenici su tražili odgovor na pitanje: „Koliko su nama prilike poznate, sloga je u narodnim redovima uzdrmana radi neizvjesnosti i sumnje o pravom stanovištu vodstva HSS u pogledu osnivanja samostalne i suverene hrvatske države. Zato držimo, da ništa ne bi toliko koristilo hrvatskoj narodnoj stvari kao kad bi Vi, Predsjedniče, dali u tom pitanju jasnu i autoritativnu izjavu […] U Vašim je rukama, Predsjedniče, sloga svih Hrvatskih narodnih redova!".[435] Maček im je odgovorio: „Već od godine 1918., dakle trideset godina, u borbi sam, a preko 20 god. i na čelu borbe za samoodredjenje hrvatskog naroda, koje samoodredjenje sastoji se u tome, da i hrvatski narod kao i ostali narodi ima pravo na svoju suverenu državu. Tu borbu vodim i danas."[436]

Vladko Maček o svom stavu o državi Hrvatskoj pisao je i u veljači 1949. godine, gotovo istovremeno kada se javno distancirao od organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade. Maček je tada za prvi broj *Hrvatske riječi*, glasila HSS-a u Belgiji, napisao tekst koji je imao toliku važnost da se HSS u iseljeništvu na njega pozivao još sljedećih 30 godina i stalno na

[432] *Isto*, 205.
[433] *Isto*, 204.
[434] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 105.
[435] „Pismo hrvatskog svećenstva u Sjevernoj Americi Dru Vlatku Mačeku", *Glas Sv. Antuna*, Buenos Aires, Argentina, siječanj 1949., 5.
[436] „Odgovor Dra. Vlatka Mačeka hrvatskom svećenstvu", *Glas Sv. Antuna*, siječanj 1949., 5.

njega podsjećao. Maček je u tekstu napisao kako se u posljednje vrijeme vrlo često čuju i čitaju izjave nekih emigranata: „Prije svega suverena hrvatska država, a sve drugo je od sporedne važnosti'“. Maček je nastavio kako težnju Hrvata za svojom suverenom državom mora razumjeti svatko tko zna da: „smo mi Hrvati pred više od tisuću godina imali svoju suverenu državu, ali smo zbog neumoljive sudbine gubili komad po komad svojeg teritorija i dio po dio svoje suverenosti, dok nismo, od godine 1918. spali na to, da nam se počne poricati čak i pravo da postojimo kao posebna narodna individualnost – kao hrvatski narod. Razumljivo je, kako rekoh, kad naši ljudi traže svoju suverenu državu, ali nikako nije razumljivo kada tvrde: 'Država prije svega, a sve ostalo je od manje važnosti'.“ Maček je dalje naveo primjer američke „Deklaracije o nezavisnosti“, za koju je zaključio da je pravo čovjeka prvi zahtjev, a država je samo sredstvo koje mora štititi i očuvati ljudska prava. Maček je vezano za to nastavio: „To, i samo to je ispravno shvaćanje slobodne narodne države. Jer što će mi država, zvala se ona 'nezavisnom' ili 'republikom', vijala se u njoj na metre dugačka hrvatska trobojnica, bilo s prikrpanim 'U' ili crvenom zvijezdom ako mi u toj državi nisu osigurana najtemeljitija prava; ako me može svaka protuha bez ikakve odgovornosti dignuti i odvući u neki logor, a vrlo često i tek nekoliko koraka od kuće i ondje ustrijeliti kao psa. Ne braćo! Ja takve države neću pa ma kako zvučno ime nosila [...] mi hoćemo državu, ali državu utemeljenu na načelima velikoga Washingtona i Jeffersona, i načelima naših velikih učitelja Antuna i Stjepana Radića [...] Ante Radić je postavio posve ispravno načelo, da ne može biti ni velike, ni srednje, ni male Hrvatske, ni poluslobodne, a kamoli posve slobodne, dok se najprije ne osvijesti, a onda politički osposobi srž hrvatskog naroda – hrvatsko seljaštvo – da uzme svoju sudbinu u svoje vlastite ruke. A kada je hrvatsko seljaštvo postalo toliko svjesno, da je bilo moguće osnovati Hrvatsku seljačku stranku, onda je neumrli Stjepan Radić ne samo prije načela države, nego čak i pred načelo seljačkog prava postavio načelo čovječnosti“. Maček je na kraju zaključio: „ostanimo kod nauka naših velikih učitelja, pa ćemo preko čovječnosti i seljačkog prava doći i do čuvarice tih naših prava: 'slobodne hrvatske države'“.[437]

Zanimljivo je da je na sjednici glavnog odbora HRSS-a u SAD-u održanoj 22. i 23. siječnja 1949. godine, prema pisanju *Hrvatskog glasa,* Mačekov zastupnik bio njegov osobni tajnik Branko Pešelj, koji je izjavio da je: „rad dr. Vladka Mačeka za konačni cilj – Hrvatsku državu, te sve što u tom pravcu se poduzme da hrvatski narod postane ravnopravni član zajednice

[437] Vladko MAČEK. „Smisao države“. *Hrvatska riječ,* travanj 1949, 1.; Vladko MAČEK. „Smisao države“. *Hrvatski glas,* 19. 4. 1949.; Vladko MAČEK. „Smisao države“. *Američki hrvatski glasnik,* Chicago, SAD, 27. 4. 1949., 1.; Vladko MAČEK. „Smisao države“. *Hrvatski glas*, 20. 7. 1959., 3.; Vladko MAČEK. „Smisao države“. *Informativni bulletin*, Melbourne, Australija, siječanj 1961., 5.; „Proročanska poruka predsjednika Mačka iz Washingtona Hrvatskom Narodu 1960., koja i danas zlata vrijedi“. *Kalendar Hrvatskog glasa,* 1977., 52 – 53.

europskih naroda.“ U rezoluciji i svim govorima tijekom sjednice izražena je „želja za slogom svih Hrvata i konačni cilj borbe hrvatskog naroda – Hrvatska Država“.[438] Kod analize ovih izjava treba imati u vidu kontekst sjednice, na kojoj se raspravljalo o daljnjem sudjelovanju HSS-a u radu organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, te se može pretpostaviti da je ovakav ton na sjednici bio i povezan s tim aktivnostima.

HSS-ovo sudjelovanje u radu organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade ujedno je bilo i jedino sudjelovanje HSS-a u okupljanju hrvatske emigracije te od tog trenutka HSS više nikada nije bio dio šireg okupljanja hrvatskih iseljeničkih organizacija. Bogdan Radica, koji je u to vrijeme bio u stalnim kontaktima s Mačekom, Mačekovu je daljnju nesuradnju s hrvatskim emigrantima doveo u vezu s osnivanjem američkog Nacionalnog odbora za slobodnu Europu (NOSE) 1948. i 1949. godine. Naime, Radičin je zaključak bio da je Maček nakon formiranja NOSE konačno odlučio da se ne vezuje ni s kim u emigraciji.[439]

5. 3. Stav vodstva HSS-a u odnosu na Crkvu i vjeru

S obzirom da je po pitanju organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade najviše bilo riječi o lošim odnosima franjevaca na jednoj strani i Mačeka i HSS-a na drugoj, potrebno je, za bolje razumijevanje Mačekovog političkog djelovanja, navesti i Mačekov stav o odnosu politike i crkve te pitanju vjere. Očito je da su Mačekovi stavovi po tom pitanju bili kompleksni. Mačekova religioznost bila je i njegova istaknuta karakterna crta koju su primjećivali drugi emigranti i o njoj pisali. [440]

Maček se protivio uvlačenju vjere i Crkve u politiku, o čemu je pisao u pismu namijenjenom potpredsjedniku HSS-a Košutiću 1953. godine. U pismu je Maček napisao da je postao religiozniji, nego što je bio prije te dodao: „Uza sve to ostajem i dalje na stanovištu, da su vjera i politika dvije razne stvari, te sam odlučno protivan uvlačenju vjere i crkve u politiku.“[441] Nadalje je dodao: „Od svećenika, koji su u emigrirali, izvrstno se drže samo Dr. Juretić (Augustin Juretić, I.T.), msgr. Pavel Jesih i bivši sarajevski kateheta Dr. Livajušić[442] (Anto

[438] „Sa sjednice gl. Odbora HRSS za USA, održane u Chicago“, *Hrvatski glas*, 8. 2. 1949., 2.;
[439] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 453.
[440] Na Mačekov odnos prema vjeri kao bitnu sastavnicu Mačekovog života osvrnuo se i njegov sin Andrej devedesetih godina 20. stoljeća. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 47. – 49.)
[441] HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Mačeka od 18. svibnja 1953.
[442] Anto Livajušić (1903. – 1974.) bio je svećenik i bliski prijatelj Vladka Mačeka. Zaređen je za svećenika 1928. godine te je doktorirao na rimskom Germanicumu, pedesetih godina bio je kapelan u SAD-u u Youngstownu (Ohio), a od šezdesetih godina pa do smrti bio je dušebrižnik u St. Joseph Hospitalu blizu Akrona u Ohio-u. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 244.)

Livajušić, I.T.). Ostali ili otvoreno ustašuju ili barem tiho simpatiziraju".[443] U sličnom tonu pisao je Maček Košutiću i 1955. godine. U pismu iz 5. studenog 1955. godine Maček je Košutiću napisao: „Što se tiče klerikalne stranke, sigurno je da postoji takova tendencija. Do sada je tu tendenciju otvoreno zastupao 'Glas Sv. Antuna', kojega su u Argentini izdavali argentinski fratri. Prestao je izlaziti, kada se je Peron zakačil sa popima. Šteta, što su maknuli Perona, jer su hercegovački fratri u Chicagu došli u tešku situaciju, da biraju između klerikalca i još uviek omiljelog im Pavelića, koji je 'durch dick und dünn' išao sa Peronom". Zatim je Maček zaključio: „U ostalom kako bilo da bilo, mi imamo ostavštinu pok. predsjednika (Stjepana Radića, I.T.): 'Jedno je vjera i crkva, a drugo je politika; jedno je Bog, a drugo je pop.'"[444] Zanimljivo je primijetiti da je Maček, bez obzira na svoj stav o nemiješanju svećenika u politiku, podupirao politički rad svećenika Augusta Juretića i Pavla Jesiha koji su bili i HSS-ovi predstavnici u Međunarodnoj seljačkoj uniji. Očigledno Mačeku, za razliku od svećenika s kojima se nije politički slagao, nije smetao politički rad svećenika koji su podržavali politiku HSS-a.

Unatoč kritika prema dijelu svećenstva, Maček je bio vrlo religiozna osoba, što je i sam napisao u pismu Košutiću iz 1953. godine, a o čemu su svjedočili i emigranti koji su bili s Mačekom u doticaju te njegov sin Andrej. Andrej Maček je napisao kako je njegovom ocu vjera bila izuzetno važna te da je Vladko Maček svakodnevno molio krunicu. Andrej Maček je također napisao kako je njegovom ocu bilo neizmjerno drago kada je svoj brak sa suprugom Josipom mogao ozakoniti i u crkvi, što je učinio u SAD-u bez velike pompe i bez prisustva djece te je otada pristupao sakramentima ispovjedi i pričesti.[445] Bogdan Radica je posvjedočio Mačekovoj dubokoj religioznosti prilikom Mačekovog boravka u SAD-u u rujnu 1946. godine, kada su proveli veliki dio vremena u zajedničkom druženju. Radica je tada napisao: „Poslije mise prilazimo kipu Bogorodice. Tu je Maček klekao i sa suzama u očima molio, skrušeno, intenzivno, s toliko mnogo vjere i nade da smo svi bili duboko ganuti".[446]

---

[443] HR-HDA-1451, kutija 11., Pismo Mačeka od 18. svibnja 1953.; Andrej Maček napisao je da je vlč Anto Livajušić bio jedan od najboljih Mačekovih prijatelja tijekom njegovog boravka u SAD-u, a Livajušić je održao i propovijed na Mačekovom sprovodu. Mačekov sprovod su uz Antu Livajušića vodili još i dr. Stjepan Lacković, bivši tajnik nadbiskupa Stepinca, te hercegovački franjevac dr. Častimir Majić (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 48 – 49.)

[444] HR-HDA-1451, kutija 11., Pismo Mačeka od 5. studenog 1955.

[445] MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 47.; Vladko Maček je imao tri supruge. S prvom suprugom Paulom Grmešić Maček se rastao već tijekom Prvog svjetskog rata te je nakon toga sklopio civilni brak s drugom suprugom Marijom rođ. Jurak, s kojom je imao dvoje djece, Nenu i Andreja. Marija Maček umrla je 1927. godine, a Vladko Maček se 1934. godine civilno oženio za njenu sestru Josipu s kojom je živio do kraja života. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 15.). Mačeku je sklapanje civilnih brakova zamjerao i nadbiskup Stepinac. (MATIJEVIĆ, „Viribus unitis. Hrvatska politička emigracija pod katoličkim skalpelom Žarka Vlahe", 242.)

[446] RADICA, *Hrvatska 1945.*, 347

Emigrant Karlo Mirth[447] napisao je da je jedna od Mačekovih bitnih osobina ličnosti bila religioznost. Mirth je opisao jedan sastanak s Mačekom u jednoj crkvi u Washingtonu. Mirth je ušao u crkvu u kojoj je našao Mačeka kako kleči „duboko uronjen u molitvu [...] Skrušeno, sklopljenih ruku, on je pomicao usnice, moleći tiho". Mirth je dalje napisao kako nije htio ometati Mačeka i tako ga je promatrao pet minuta, dok ga Maček nije opazio. Mirth je ovu svoju impresiju Mačekovom vjerom opisao: „Maček je posjedovao tako duboku vjeru, kakvu sam ja u životu vidio kod malo koga. Izgledalo mi je, da je još za života već jednom nogom prekoračio u prekogrobni život i da rastanak s ovim svijetom ne će za njega biti težak, ni bolan". Mirth je napisao i kako se Mačekova religioznost mogla očitati u njegovim božićnim porukama te da je za Mačeka parola HSS-a „Vjera u Boga i seljačka sloga" značilo više nego politička parola i da je za Mačeka taj slogan imao dublji sadržaj. Mirth je svoje dojmove Mačekovom religioznošću zaključio tvrdnjom kako je ta duboka vjera bila izvor Mačekove filozofske smirenosti i vedrine.[448]

Po pitanju Mačekove vjere posvjedočio je i njegov dugogodišnji bliski suradnik i tajnik Branko Pešelj koji je u razgovoru s Vinkom Nikolićem 1965. godine rekao da je Maček bio izrazito pobožan čovjek i svakoga se dana molio, posebno Majci Božjoj Bistričkoj.[449]

Što se tiče odnosa prema crkvenim strukturama, Maček je u emigraciji održavao dobre odnose s newyorškim kardinalom Francisom Spellmanom koji se bio izrazito zalagao za Alojzija Stepinca.[450]

Za Stepinca se javno zalagao i Maček. Maček je u svojoj izjavi američkim medijima nakon presude Stepincu u listopadu 1946. godine izjavio da Stepinac nije nikada aktivno sudjelovao u politici, a da se kao zaštitnik Katoličke crkve protivio Paveliću, što je, po Mačeku, Stepinac i dokazao u svojoj propovijedi na Novu godinu 1942., kada je javno napao „sve teroriste

---

[447] Karlo Mirth (1917. – 2013.) bio je hrvatski publicist i emigrant. Diplomirao je šumarstvo u Zagrebu 1942. godine. Nakon uspostave NDH radio je jedno vrijeme u Ravnateljstvu za promidžbu kao novinar i bio je pobočnik u Postrojništvu GUS-a. Teško je ranjen u borbi s partizanima u siječnju 1944. godine. Završio je studij novinarstva u Rimu 1947. godine, španjolskog jezika i kulture u Madridu 1951. godine te magistrirao bibliotekarstvo na sveučilištu Columbia u New Yorku 1962. godine. Godine 1947. u emigraciji je pokrenuo časopis *Croatia Press* kojeg je izdavao i uređivao do 1980. godine. Od 1960. godine je s Jerom Jarebom uređivao časopis *Journal of Croatian Studies* koji je bio glasilo Hrvatske akademije u SAD-u. U razdoblju od 1958. do 1968. godine bio je predsjednik Hrvatske akademije u SAD-u, a 1993. godine je imenovan njenim doživotnim počasnim predsjednikom. U emigraciji je pisao o temama iz političkog i kulturnog života Hrvata u emigraciji te objavio veliki broj članaka. Umro je u SAD-u 2013. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 259 – 260.)

[448] MIRTH, Karlo. „Prva i posljednja slika dra Mačeka – iz sjećanja i washingtonskih razgovora". *Hrvatska revija* 14(1964), sv. 4, 385.

[449] NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 99.

[450] „Papa i kardinal Spellman o Stepincu", *Hrvatski glas*, 8. 10. 1946., 1.; „Kardinal Spellman Dr. Stepincu", *Hrvatski glas*, 18. 2. 1947., 4.; „Kardinal Spellman blagoslovio visoku školu 'Stepinac'", *Hrvatski glas*, 21. 9. 1948., 1.; MIRTH, *Život u emigraciji*, 323 – 325.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju", 805.; RADICA, *Hrvatska 1945.*, 346.

Pavelićevog režima“. Maček je na kraju u izjavi zaključio: „On (Stepinac, I. T.) je također branio i pomagao progonjeni po nazisima narod, što je uključivalo komuniste, Srbe, Židove, kao i Hrvate. Ako ga se pogubi, njegova će smrt još više pojačati opoziciju proti sadanjem režima.“[451] Nakon presude Stepincu u njegovu obranu su, uz Mačeka, javno stali i Krnjević i Ivan Pernar, kao i uredništvo *Hrvatskog glasa* mnoštvom tekstova.[452]

Maček je i nedugo poslije svog dolaska u Washington u jesen 1947. godine pred američkim novinarima izjavio da je nadbiskup Stepinac tijekom rata dizao glas protiv njemačke okupacije te nastavio: „Nadbiskup Stepinac je neprestano i otvoreno u svojim propovijedima osudjivao progon Židova, pravoslavaca i cigana. Tisuće Srba i Židova duguju mu svoj život. Nadbiskup nikad nije ni pokušao biti politički aktivan, ali on je uvijek, kao što je to bila njegova dužnost, branio energično prava Crkve i vjere. On prema tome nije mogao ostati ravnodušan, kad je komunistička diktatura izbacila križeve iz škola, kad je ukinula u školskom programu vjersku obuku i počela omladinu trovati bezboštvom. Nadbiskup Stepinac nije osudjen radi suradnje s Nijemcima […] nego zato, što je odbio surađivati s Titom.“[453]

Maček je i u ožujku 1953. godine objavio jedan članak u kojemu je, nakon Stepinčevog imenovanja kardinalom, branio Stepinca od optužbi za nasilno pokrštavanje Srba tijekom Drugog svjetskog rata. Maček je napisao kako se nije čudio tim napadima od strane „komunističkih novina“ iz domovine, nego se čudio da su se napadima pridružile gotovo sve srpske emigrantske novine, a da se napadi najviše odnose na optužbu Stepinca za nasilno prekrštavanje pravoslavnih Srba.[454] Maček je vezano za tu optužbu napisao: „Pa ipak nijedan prigovor i hrvatskom katoličkom svećenstvu obćenito, a kardinalu Stepincu napose nije tako malo opravdan kao baš ovaj [...] ipak držim, da ne će biti zgorega, da i ja iz vlastitog saznanja i opažanja reknem koju.“ Maček je dalje kratko opisao kako je nakon izbijanja rata završio u internaciji u Kupincu do listopada 1941. godine, prije nego je odveden u Jasenovac. Za razdoblje boravka u Kupincu Maček je napisao: „Osim hrvatskih seljaka, koji su dolazili iz bližnjih i daljnjih krajeva, znao se je k meni krišom navratiti i mnogi srbski seljak. Ne samo iz Lasinje i Sjenićaka, koje su obćine dio pisarovačkog kotara, nego i iz daljnjih krajeva od Vrgin Mosta pa sve do Slunja. Žali Bože nisam im mogao dati ništa, osim koju utješnu riječ i tračak nade: 'kako sve to neće dugo trajati'“[455] Maček je dalje u članku napisao kako je tom prilikom

[451] „Izjava dr. Mačeka izvjestiteljici 'Cleveland News'“, *Hrvatski glas*, 22. 10. 1946., 1.
[452] O pisanju *Hrvatskog glasa* i istupima dijela vodstva HSS-a o slučaju Alojzija Stepinca u prvim poslijeratnim godinama vidi: TEPEŠ, „*Hrvatski glas* o političkim događajima u Jugoslaviji od 1945. do 1950. godine“, 230 – 235.
[453] „Dr. Maček o nadbiskupu Stepincu“, *Glas Sv. Antuna*, prosinac 1947., 12.
[454] Vladko MAČEK. „Kardinal Stepinac i 'nasilno prekrštavanje pravoslavnih'“. *Hrvatski glas*, 16. 3. 1953., 1.
[455] *Isto*

čuo za ustaške zločine počinjene u Gudovcu i u Glini, nakon čega su srpski seljaci „po prvi put“ tražili Mačekov savjet „da li bi bilo uputno da 'pređu svi' na katoličku vjeru“. Maček je zatim napisao kako im je on na to pitanje odgovorio da im to nažalost ništa neće pomoći te je u članku naveo primjer jednog zaseoka na granici pisarovačkog i sisačkog kotara, gdje su izvršeni zločini nad Srbima, iako su oni prije toga prešli na katoličanstvo. Maček je na temelju tog svog iskustva zaključio: „Iz ovoga je jasno vidljivo, da je misao o prelazu na katoličanstvo niknula (naravno uslijed straha) u glavama samih pravoslavnih, a nije to bila ni namjera ustaša, a pogotovo nije imao s time ništa zajedničkoga nadbiskup Stepinac. Da su ti prelazi bili u namjeri ustaša, sigurno ne bi bili postupali onako, kako su postupali. Ne bi bili ubijali Srbe koji su prešli na katolicizam. Da je pak nadbiskup Stepinac bio i u najmanjoj kolaboraciji sa ustašama, sigurno je da bi bio kadar zaštititi svoje 'vjernike'“.[456] Maček je nadalje naveo i kako Stepinac nije surađivao s ustaškom vlašću i kako Stepinac: „Svaki put ali, kada je bio povrijeđen božji zakon, zagrmio je neustrašivo sa propovjedaonice. Bilo bi predugo, da citiram sve nadbiskupove propovijedi i pisma, koja je slao 'nezavisnoj' vladi Hrvatske“.[457] Maček je za Stepinca naveo i kako je pomagao svim ljudima bez obzira na vjeru i naciju, a kao najveću Stepinčevu zaslugu naveo je spašavanje „najmanje deset hiljada pravoslavne djece, čiji roditelji si ili bili poubijani, ili odvedeni u nacističke koncentrac. logore ili su, ostavivši djecu, pobjegli u planine“. Maček je na kraju svog teksta u obranu Stepinca zaključio kako je Stepinac zaslužio „odlikovanje koje mu je Sveti Otac podijelio“.[458]

Maček je i povodom smrti kardinala Stepinca u veljači 1960. godine pozitivno pisao o Stepinčevom držanju i ulozi tijekom Drugog svjetskog rata te hrabrošću Stepinca za vrijeme suđenja i izdržavanje kazne u Titovoj Jugoslaviji. U tom članku Maček je posebno naglasio i činjenicu da je Alojzije Stepinac u vrijeme kraljevine Jugoslavije javno glasao za HSS, koji je u to vrijeme bio u „najoštrijoj opoziciji“ režimu.[459]

S obzirom na prikazane Mačekove stavove, očigledno je da je Maček bio praktični vjernik i duboko religiozan, s određenim kritičkim odnosom prema uplitanju svećenika u politiku, iako je i po tom pitanju bio pristran jer je surađivao sa svećenicima koji su bili bliski HSS-u pa ih je ispred HSS-a uključivao i u rad Međunarodne seljačke unije. Također je očito da je Maček imao vrlo visoko mišljenje o Alojziju Stepincu i nije ga smatrao odgovornim za optužbe koje su mu

[456] *Isto*
[457] *Isto*
[458] *Isto*, 4.
[459] Vladko MAČEK. „Kardinal Alojzije Stepinac“. *Hrvatski glas*, 22. 2. 1960., 1.

se stavljale na teret od strane komunističkih jugoslavenskih vlasti i većine srpskih emigrantskih krugova.

Pozitivan odnos prema Stepincu imao je, osim Mačeka, i drugi čelni čovjek HSS-a Juraj Krnjević. Krnjević je Stepinca osobno poznavao još iz mladih dana, o čemu je pisao u svom članku nakon kardinalove smrti u veljači 1960. godine. Naime, Krnjević je, prema vlastitom svjedočenju, prve dodire sa Stepincem ostvario još 1910. i 1911. godine, kada su se slučajno sastali u Nadbiskupskom Orfanotrofiju u Zagrebu, kojeg je uzdržavao zagrebački nadbiskup za školovanje siromašnih, a odličnih đaka s područja zagrebačke nadbiskupije. Krnjević je naveo kako je on bio „sin seoskog krojača“, a Stepinac „seljački sin“.[460] Krnjević je naveo kako je on tada bio nešto stariji od Stepinca te mu je godinu dana bio i instruktor u školskom radu i brinuo se o Stepincu. Tada su Krnjević i Stepinac pohađali gornjogradsku gimnaziju. Krnjević je istakao kako je Stepinac već tada, sa svojih 11 ili 12 godina, odskakivao u svojoj vrijednosti „svojom iskrenom pobožnosti i jačinom svoga karaktera“.[461] Iza toga je Krnjević naveo kako su se njegovi putevi sa Stepincem razišli, a ponovno su se sreli 1939. godine, kada se Krnjević vratio iz emigracije. Krnjević je, poput Mačeka, također hvalio i pozitivno gledao na Stepinčevo držanje tijekom rata i za vrijeme suđenja i boravka u zatvoru. Krnjević je na kraju za Stepinca napisao: „Ja sam u kardinalu Stepincu kao seljačkom sinu uvijek gledao živi primjer neslomive moralne snage hrvatskoga seljačkoga naroda, koja nas je snaga kroz vjekove održala, i koja nam je glavno jamstvo, da ćemo i iz sadanjega zla izaći kao svoj, slobodan i samostalan narod“.[462]

[460] Juraj KRNJEVIĆ. „Moje uspomene na kardinala Stepinca“. *Hrvatski glas*, 7. 3. 1960., 1.; Isti Krnjevićev članak *Hrvatski glas* objavio je i 1970. godine. (Juraj KRNJEVIĆ. „Moje uspomene na kardinala Stepinca“. *Hrvatski glas*, 18. 2. 1970., 1., 3.)
[461] Juraj KRNJEVIĆ, „Moje uspomene na kardinala Stepinca“, *Hrvatski glas*, 7. 3. 1960., 1.
[462] *Isto*, 2.

6. ODNOS HSS-A SA SRPSKOM I SLOVENSKOM EMIGRACIJOM

Mačekove aktivnosti vezane za pokušaj sporazumijevanja sa srpskom i slovenskom emigracijom ujedno su bile i najviše skrivane političke aktivnosti od očiju tadašnje emigrantske javnosti, ali su zato zbog svog značenja za novu jugoslavensku vlast bile redovito praćene i bilježene od strane jugoslavenske tajne službe. Stoga su zapisi jugoslavenske tajne službe najznačajniji izvor za rekonstrukciju navedenih Mačekovih aktivnosti. Mačekov odnos prema rješavanju hrvatskog pitanja, odnosno pitanje da li je bio za Jugoslaviju ili neovisnu Hrvatsku, pobuđivalo je najviše rasprave među Mačekovim suvremenicima u emigraciji. Jedan dio HSS-ovaca je podupirao Mačekove aktivnosti po pitanju sporazumijevanja sa srpskom emigracijom, dok je glavni tajnik Krnjević bio glavni protivnik te aktivnosti i suradnje. Zbog Mačekovih nejasnih izjava i aktivnosti po pitanju budućeg statusa Hrvatske, među emigrantima je vladala prilična nedoumica što je Maček zapravo zastupao. Dok se Maček vrlo jasno negativno izrazio prema ustaškom pokretu, NDH i komunizmu, njegov stav po pitanju sudbine hrvatskog naroda unutar ili izvan Jugoslavije ostao je među suvremenicima nejasan. Jedan dio emigracije Mačekovu je politiku doživljavao kao jugoslavensku, dok je drugi dio emigracije njegovo inzistiranje na modelu Banovine Hrvatske vidio kao jednu od etapa u nizu do konačnog rješavanja hrvatskog pitanja. Jasniji odgovor na ova pitanja može se dobiti uvidom u Mačekove aktivnosti vezane za pokušaj sporazumijevanja sa srpskom i slovenskom emigracijom i odnosom prema njima.

6. 1. Pokušaj Mačekovog sporazuma sa srpskom i slovenskom emigracijom

Vladko Maček je vrlo brzo nakon dolaska u Pariz počeo razgovarati s predstavnicima srpske emigracije, a od slovenske emigracije to je bio dr. Miha Krek[463].

Maček je u emigraciji kontaktirao, razgovarao i dogovarao se s pripadnicima svih struja u srpskoj političkoj emigraciji. Kontaktirao je s akterima puča iz 27. ožujka 1941. godine, odnosno posljednjim službenim predstavnicima monarhističke Jugoslavije koji su djelovali u izbjegličkim vladama, kao i s kraljem Petrom II. Karađorđevićem. S druge strane Maček je

[463] Miha Krek (1897. – 1969.) bio je slovenski pravnik i političar. Član Slovenske ljudske stranke od 1921. godine, a u vrijeme diktature kralja Aleksandra postao je potpredsjednik SLS-a. Tridesetih godina bio je biran za zastupnika u Narodnoj skupštini i obnašao ministarske dužnosti u jugoslavenskim vladama od 1935. do 1943. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata boravio je u emigraciji i bio ministar i potpredsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade do 1943. godine. Po završetku rata postao je predsjednik Slovenske ljudske stranke i Narodnog odbora za Sloveniju. Od 1947. živio je u SAD-u, gdje je i umro. (Arhiv Republike Slovenije (mrežno izdanje), http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25048, pristup ostvaren 21. 10. 2017.)

kontaktirao i s Dragišom Cvetkovićem[464] i knezom Pavlom, koji su pučem zbačeni, a s kojima je radio na Sporazumu iz 1939. godine i uspostavi Banovine Hrvatske.[465]

Maček je najbolju suradnju razvio s dr. Mihom Krekom, s kojim je surađivao u međunarodnim emigrantskim organizacijama, a od Srba je imao najviše simpatija prema Dragiši Cvetkoviću, što se vidi prema pismima knezu Pavlu i Jurju Krnjeviću te u izvješćima jugoslavenske tajne službe.

Odnos HSS-a i srpske emigracije može se dobro oslikati na osnovu zaključka UDB-e, u kojem je pisalo da općenito odnosi između HSS-ovaca i srpske političke emigracije nisu bili dobri, ali da su surađivali isključivo kako bi srušili novi jugoslavenski režim.[466] Mačeka su srpski politički emigranti počeli posjećivati odmah nakon njegovog dolaska u Pariz.

Među prvim emigrantima koji se javio Mačeku, i koji je bio iz krugova bliskih srpskoj emigraciji, bio je Većeslav Vilder. Vilder je bio Hrvat češkog porijekla, kojeg su u emigraciji svrstavali u krug blizak srpskog emigraciji zbog toga što je bio nekadašnji dužnosnik Samostalne demokratske stranke, čiji su članovi u velikoj većini bili Srbi.prečani. Vilder je s Mačekom surađivao u Seljačko-demokratskoj koaliciji, a znali su se još iz školskih dana i bili su osobni prijatelji.[467] Većeslav Vilder živio je u Londonu i bio je član Jugoslavenskog narodnog odbora (JNO). U elaboratu UDB-e tvrdilo se da je Maček preko Vildera održavao

---

[464] Dragiša Cvetković (1893. – 1969.) bio je srpski političar i pravnik. U Prvom svjetskom ratu bio je aktivan među srpskom omladinom u Švicarskoj, gdje se bavio novinarstvom. Godine 1928. postaje ministar vjere, a 1935. godine ministar socijalne politike i narodnog zdravlja u vladi Milana Stojadinovića. Stvara režimsku sindikalnu organizaciju „Jugoras“. Godine 1939. sklopio je sporazum s Vladkom Mačekom, na osnovu kojeg je nastala Banovina Hrvatska, a dogovor je nazvan Sporazum Cvetković-Maček. Bio je predsjednik jugoslavenske vlade od 1939. do 1941. godine. Kao predsjednik jugoslavenske vlade potpisao je pristup Trojnom paktu 25. ožujka 1941. godine, a dva dana kasnije, nakon Simovićevog puča, je smijenjen i nakratko uhićen. U Srbiji boravio do rujna 1944. godine, kada bježi preko Bugarske u Tursku, pa iz Turske u Rim i naposljetku u Pariz. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 240.)

[465] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 243.; MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 301 – 302.

[466] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 15.; Sličan zaključak, poput UDB-inog, o odnosima srpske emigracije i Mačeka slikovito je iznio i hrvatski kipar Ivan Meštrović, koji se na tu temu kratko osvrnuo u svojim uspomenama. Meštrović je opisao svoj razgovor sa svojim poznanikom i predratnim rumunjskim veleposlanikom u Beogradu Guranescuom. Granuescu je Meštroviću ispričao kako je sjedio u jednom restoranu pored stola za kojim su sjedila dvojica neimenovanih srpskih emigranata te čekali trećeg, koji je bio otišao Mačeku na razgovor. Dvojica srpski emigranata su u vrijeme čekanja o Mačeku govorili podrugljivo. Meštrović je zatim prenio razgovor srpskih emigranata, nakon što se jedan od njih vratio od razgovora s Mačekom: „Čekali su dosta dugo. Napokon je ovaj došao, a ona dvojica su ga, gotovo u jedan glas, upitala: 'Jesi li bio kod ustaše?' – Pa jesam. Primio me je i malo smo razgovarali. On je neki dobar čičica i izgleda da bi se s njime dalo. – Izmotava se, majku mu hrvatsku... – Pa sad svejedno. On kod zapadnih (Zapadnih sila, I.T.) izgleda kao jedini demokrata kod nas, a mi smo se Srbi obrukali na svim linijama i treba gledati, da nas on vrati, a kad dođemo kući, mi ćemo mu lako prerezati grkljan“. Zatim Meštrović nastavlja: „Kad mi je to Guranescu ispričao, dodao je da mu je žao što nije znao Mačekovu adresu, da mu to pripovjedi, iako ga ne poznaje, niti je za nj prije imao simpatija, kao ni za njegovu Seljačku stranku. – Trebao bi da znade što mu misle – završio je. – Ne bi mu ništa novo otkrili, prijatelju – rekoh ja.“ (MEŠTROVIĆ, Ivan. *Uspomene na političke ljude i događaje*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1993., 350.)

[467] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 791.

kontakte s JNO u Londonu s obzirom da Krnjević još iz vremena ratne izbjegličke vlade nije bio u dobrim odnosima sa srpskim političarima u Londonu.[468] UDB-a je dalje navela da to ne znači da između Krnjevića i JNO-a nisu postojali nikakvi odnosi, nego da je stav Krnjevića prema JNO-u bio mnogo čvršći i krući nego Mačekov stav, koji se u ovoj stvari nije slagao s Krnjevićem i koji je prema vođama „srpske reakcije" popustljiviji od Krnjevića. UDB-a je tvrdila da je Vilder uživao povjerenje i Mačeka i JNO-a.[469]

Predsjednik JNO-a u Londonu bio je Slobodan Jovanović[470], a članovi su u tom trenutku bili lideri svih srpskih demokratskih stranaka. To su bili Miloš Trifunović,[471] Krsta Miletić i Momčilo Ninčić[472] iz Radikalne stranke, Radoje Knežević[473] i Božidar Vlajić[474] iz

[468] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji", 7 – 8.
[469] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji", 12.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 555.
[470] Slobodan Jovanović (1869. – 1958.) bio je srpski pravnik, povjesničar i političar. Bio je jedan od vodećih srpskih intelektualaca u međuratnom razdoblju te izdao niz znanstvenih djela. Bio je član Srpske kraljevske akademije, a u razdoblju od 1928. – 1931. godine i njen predsjednik. Bio je predsjednik Srpskog kluba od 1937. – 1941. godine. Nakon puča generala Simovića 27. ožujka 1941. godine postao je potpredsjednik jugoslavenske vlade i na toj dužnosti odlazi u emigraciju nakon izbijanja rata, a od 1942. – 1943. godine bio je predsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade. Komunističke su ga vlasti 1946. godine, na procesu protiv Draže Mihailovića, osudile u odsutnosti na 20 godina zatvora. Nakon završetka rata nastavio je živjeti u Londonu sve do svoje smrti 1958. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29384, pristup ostvaren 24. 9. 2017.)
[471] Miloš Trifunović (1871. – 1957.) bio je srpski političar. Bio je član Radikalne stranke, član Glavnog odbora, a tridesetih godina u svojstvu potpredsjednika vodi stranku kao zamjenik Ace Stanojevića. Tijekom Prvog svjetskog rata i u međuratnom razdoblju u više navrata obnašao je ministarske dužnosti u nekoliko vlada, a bio je i zastupnik u jugoslavenskoj narodnoj skupštini. Za narodnog zastupnika biran od 1903. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata boravi kao član izbjegličke vlade u emigraciji, a od lipnja do kolovoza 1943. godine obnašao je dužnost predsjednika izbjegličke vlade u Londonu. Nakon rata nastavlja djelovati u Londonu, a umro je u Beogradu 1957. godine. (Ministarstvo vanjskih poslova Republike Srbije (mrežne stranice), http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/popecitelji, pristup ostvaren 14. 9. 2017.)
[472] Momčilo Ninčić (1876. – 1949.) bio je srpski ekonomist i političar. Bio je član Narodne radikalne stranke i više puta ministar Tijekom prvog svjetskog rata i u međuratnom razdoblju. Bio je predsjednik Lige naroda 1926. – 1927. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata bio je ministar vanjskih poslova u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi do 1943. godine. Umro je u Švicarskoj 1949. godine. (Ministarstvo vanjskih poslova Republike Srbije (mrežne stranice), http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/popecitelji, pristup ostvaren 14. 9. 2017.)
[473] Radoje Knežević (1901. – 1983.) bio je srpski političar. Bio je član upravnog odbora Demokratske stranke. Bio je jedan od vodećih organizatora puča pod vodstvom generala Simovića 27. ožujka 1947. godine, a tada je imenovan i ministrom Dvora kraljevine Jugoslavije. Tijekom drugog svjetskog rata boravi u emigraciji kao član izbjegličke vlade, a nakon rata ostaje u emigraciji. Umro je 1983. godine u Kanadi. (POPOV, Čedomir, ur. *Srpski biografski rečnik, sv. 5*. Novi Sad: Matica srpska, 2011., 101 – 102.)
[474] Božidar-Boka Vlajić (1888. – 1974.) bio je srpski pravnik, publicist i političar te jedan od prvaka Demokratske stranke. Bio je protivnik diktature kralja Aleksandra, a u okviru srbijanske oporbe bio je jedan od najvećih zagovaratelja sporazumijevanja s predsjednikom HSS-a Vladkom Mačekom oko zajedničkog izlaska na izbore i državnog preuređenja zemlje. Nakon što je Maček sklopio sporazum s Dragišom Cvetkovićem, u sklopu kojega je stvorena i Banovina Hrvatska, Vlajić je bio jedan od najžešćih protivnika tog sporazuma. Nakon izbijanja Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji odlazi u emigraciju, a nakratko u izbjegličkoj vladi Miloša Topalovića 1943. godine bio je ministar. Poslije završetka Drugog svjetskog rata ostao je živjeti u Londonu. Početkom šezdesetih godina se politički aktivirao kao član Saveza „Oslobođenje", Bio je jedan od istaknutih srpskih intelektualaca u Londonu koji je budućnost Srbije vidio u zajedničkoj državi s Hrvatskom i Slovenijom te je bio sudionik sastanka u mjestu Stanstedu pored Londona 1963. godine. (POPOV, Čedomir, ur. *Srpski biografski rečnik, sv. 2*. Matica srpska, Novi Sad 2006., 255 – 256.)

Demokratske stranke, Milan Gavrilović[475] iz Zemljoradničke stranke, Petar Živković[476] i Bogoljub Jevtić[477] iz Jugoslavenske nacionalne stranke, Većeslav Vilder u ime Samostalne demokratske stranke, te Jovan Banjanin[478] i još nekoliko drugih istaknutih ljudi.[479] Vilder je Mačeku ponudio da uđe u JNO, ali je Maček ponudu odbio.[480] Maček je, prema informacijama UDB-e, u JNO delegirao Većeslava Vildera u ime Seljačko-demokratske koalicije, a Iliju Jukića u ime HSS-a. Jukić je, prema UDB-i, odbio sudjelovati u radu JNO-a, pogotovo zbog Krnjevićevog negativnog stava o JNO. Krnjević je, naime, za vrijeme rata došao u sukob sa skoro svim političarima iz JNO-a u Londonu. Osim Krnjevića, UDB-a je navela i da se kralj Petar II. Karađorđević bio distancirao od JNO-a u Londonu.[481]

Maček je od početka svog boravka u Parizu nizao susrete s političkim emigrantima iz Jugoslavije. S kraljem Petrom Maček se sastao u kolovozu 1945. godine, što je bio i njihov prvi sastanak.[482] Nakon tog sastanka uslijedili su Mačekovi sastanci sa Slovencem Dr. Mihom

---

[475] Milan Gavrilović (1882. – 1976.) bio je srpski odvjetnik, diplomat i političar. Bio je jedan od osnivača Saveza zemljoradnika, a od 1939. godine i predsjednik Zemljoradničke stranke. U međuratnom razdoblju bio je veleposlanik u Londonu, Ateni, Berlinu i Rimu. Bio je prvi veleposlanik Kraljevine Jugoslavije u SSSR-u od 1940. – 1941. godine. Tijekom drugog svjetskog rata u izbjegličkoj vladi u Londonu obavljao je niz ministarskih dužnosti. Nakon rata ostaje u emigraciji, a umire 1976. godine u SAD-u. (MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 312.)

[476] Petar Živković (1879. – 1947.) bio je srpski general i političar. Bio je sudionik svrgavanja dinastije Obrenović 1903. godine. Godine 1911. osnovao je dvorsku časničku skupinu „Bela ruka“, a 1917. je zajedno s regentom Aleksandrom I. Karađorđevićem potaknuo i organizirao Solunski proces protiv Dragutina Dimitrijevića Apisa. Pomogao je kralju Aleksandru I. Karađorđeviću uvesti osobnu diktaturu 1929., a tada pa sve do 1932. obnašao je dužnost predsjednika vlade. Godine 1931. osnovao je režimsku političku grupaciju Jugoslavenska nacionalna stranka (JNS), čiji je predsjednik postao 1936. godine. Nakon izbijanja rata 1941. godine odlazi u emigraciju s jugoslavenskom vladom, u kojoj je vršio niz dužnosti. Umro je 1947. godine u Parizu. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67775, pristup ostvaren 14. 9. 2017.)

[477] Bogoljub Jevtić (1886. – 1960.) bio je srpski diplomat i političar. U međuratnom razdoblju obavljao je niz diplomatskih dužnosti. Od 1929. do 1932. godine bio je ministar kraljevskog Dvora. Godine 1931. bio je suosnivač Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS). Od veljače 1934. do svibnja 1935. godine bio je predsjednik jugoslavenske vlade. Iz oporbe je zajedno s Petrom Živkovićem osnovao novu Jugoslavensku nacionalnu stranku 1936. godine, koja se pridružila „Ujedinjenoj opoziciji“ na izborima 1938. godine. Nakon puča generala Simovića 27. ožujka 1941. godine postaje ministar u jugoslavenskoj vladi, s kojom je otišao u izbjeglištvo nakon izbijanja rata. U izbjegličkoj vladi u Londonu obavljao je niz ministarskih dužnosti, a u emigraciji je ostao i nakon završetka rata. Umro je u Parizu 1960. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29103, pristup ostvaren 15. 9. 2017.)

[478] Jovan Banjanin (1874. – 1960.) bio je diplomat, političar i publicist. Bio je jedan od vodećih političara srpskog naroda u Hrvatskoj i jedan od vodećih ljudi Srpske samostalne stranke u Hrvatskoj. Bio je jedan od vodećih ljudi Hrvatsko-srpske koalicije, koja je ustanovljena 1905. godine, a tijekom Prvog svjetskog rata boravio je u emigraciji i bio član Jugoslavenskog odbora. Bio je ministar u jugoslavenskoj vladi nakon puča generala Simovića 27. ožujka 1941. godine, a nakon izbijanja rata s vladom odlazi u izbjeglištvo i u izbjegličkoj vladi obnaša niz ministarskih dužnosti. Nakon završetka rata ostao je u emigraciji, a umro je u Londonu 1960. godine. („Jovan Banjanin“, *Glas kanadskih Srba*, Windsor, 12. 5. 1960., 1., 3.)

[479] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 791.

[480] *Isto*

[481] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 707.

[482] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 792.; Na istom mjestu u tekstu Pešelj je objasnio činjenicu da je Kralj Petar tada još uvijek bio međunarodno priznati suveren Jugoslavije jer je Narodna skupština tek kasnije, 29. studenog 1945. godine, Jugoslaviju proglasila republikom.; Što se tiče odnosa kralja Petra i Mačeka, u hrvatskoj emigraciji je kružila priča da je Maček imao sliku kralja Petra na svom pisaćem stolu u Parizu. Taj podatak spomenuo je Krunoslav Draganović na saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima 1967. godine.

Krekom, koji je Mačeka posjetio još u rujnu 1945. godine, a Petar Živković je posjetio Mačeka u siječnju 1946. godine. Bogoljub Jevtić posjetio je Mačeka u lipnju 1946. godine,[483] ali tek na nagovor Ilije Jukića jer je Maček Jevtića smatrao previše kompromitiranim. UDB-a je u srpnju 1946. godine registrirala Jevtićev razgovor s Mačekom. Po izvješću UDB-e Jevtićeva je impresija bila da je Maček deprimiran i rezerviran prema srpskim emigrantima i prema JNO. Maček je, po Jevtiću, smatrao da JNO iz Londona ne uživa povjerenje srpskih širokih masa, kao što je to slučaj s HSS-om unutar hrvatskog naroda. Po Jevtiću, Maček je bio deprimiran zbog suđenja Mihailoviću te je očekivao da se i njemu sudi zajedno s Pavelićem i da bude kompromitiran zbog objavljivanja dnevnika grofa Ciana u javnosti. Dalje je UDB-a navela da je Jevtić mislio kako je Krnjević utjecao na Mačeka vezano za JNO u Londonu jer s JNO ne računa britanski Foreign Office, a Jevtić da je došao do tog zaključka zbog Krnjevićevih veza s Foreign Officeom.[484]

Dragiša Cvetković posjetio je Mačeka pred Božić 1946. godine, ali politički razgovori sa Cvetkovićem nisu mogli donijeti nikakav rezultat s obzirom da Cvetković nije nikad bio priznat od Srba kao njihov predstavnik.[485] Bez obzira na Cvetkovićev nedostatak političke legitimnosti za predstavljanje Srba, Maček je od svih srpskih predstavnika najviše držao do njega, o čemu je pisao i u svojim emigrantskim pismima knezu Pavlu Karađorđeviću. Naime, i knez Pavle i Dragiša Cvetković ostali su u dobrom Mačekovom sjećanju iz vremena dogovaranja i sklapanja Sporazuma Cvetković-Maček i stvaranja Banovine Hrvatske 1939. godine.[486] Maček je knezu Pavlu 1947. godine pisao iz Pariza da se sa Cvetkovićem viđa „gotovo danomice“. [487]

Maček je istovremeno, uz održavanje sastanaka s predstavnicima srpske emigracije, u proljeće 1946. godine napravio nacrt sporazuma sa Srbima koji nakon razmjene mišljenja

---

Naime, Draganović je tada istražnim tijelima rekao da je pukovnik Ivan Babić vidio sliku kralja Petra na Mačekovom stolu u Parizu i zbog toga je bio jako razočaran. (HR-HDA-1561, 010.24, 31.); Sliku kralja Petra na Mačekovom pisaćem stolu u Parizu spomenuo je i Vinko Nikolić. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 2*, 49.)

[483] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 793., 799 – 800.

[484] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 491.

[485] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 800., 809 – 810.; HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 30.; MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 305.

[486] MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 299 – 322.; Da je Maček simpatizirao kneza Pavla potvrđuje i Mačekovo pismo Krnjeviću u kojem se Maček dotaknuo Sporazuma potpisanog sa Cvetkovićem iz 1939. godine pa je o knezu Pavlu napisao: „I doista značilo je za kneza Pavla imati mnogo kuraže, da se usprotivi opoziciji čaršije, vojske, pravoslav. crkve i svog ministra dvora Antića, da popusti toliko, koliko je popustio. To mu je i skrhalo vrat, a ne pakt s Hitlerom. Zato mi je simpatičan, bez obzira, na koji način se je pred Englezima izmotavao kada je došlo do gustoga“. (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 113.)

[487] MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 311.

nikada nije potpisan.[488] O Mačekovom prijedlogu teksta sporazuma ne postoji dostupan originalan tekst, ali se može rekonstruirati na osnovu pisanja Branka Pešelja i izvješća jugoslavenske tajne službe. Maček je, prema Pešelju, za temelj nacrta sporazuma uzimao svoj sporazum sa Cvetkovićem iz 1939. godine, kao osnovu organizacije buduće zajednice. Po tom nacrtu Slovenija bi bila ono što je danas Republika Slovenija. Hrvatska bi obuhvaćala teritorij Banovine Hrvatske sukladno Sporazumu iz 1939. godine, zatim hrvatske krajeve dobivene od Italije mirovnim ugovorima te hrvatske kotareve zapadne Bačke sa Suboticom. Teritorij Srbije obuhvatio bi užu Srbiju, preostali dio Vojvodine, Crnu Goru, Makedoniju, Kosovo i Metohiju te dijelove Srijema i Dalmacije[489] koji nisu ušli u Hrvatsku. Što se tiče dijela Bosne i Hercegovine koji nije pripao Hrvatskoj, po Mačeku se tamo trebao provesti plebiscit oko toga želi li pučanstvo pripojenje Hrvatskoj ili Srbiji. Pešelj je tvrdio da Maček nije nikada pristao na stalnu diobu Bosne i Hercegovine. Prema Pešelju, Maček je stajao na stanovištu da je hrvatsko ono što je dobiveno Sporazumom iz 1939. godine, dok će se o ostatku odlučiti na temelju glasanja naroda. Maček je, prema Pešelju, izrazio spremnost priznati cjelovitost BiH u Hrvatskoj državi kao zasebne jedinice ako narod tih krajeva izrazi želju pripojenja Hrvatskoj. Nadalje, prema nacrtu sporazuma, buduća zajednica trebala bi biti neka vrsta konfederacije u kojoj bi svaka od triju država imala svoju vojsku, ali i zajednički glavni stožer u slučaju obrane buduće zajednice. Svaka država imala bi svoje financije i plaćala bi dio zajedničkih troškova prema sporazumno ustanovljenoj kvoti. Zajednički poslovi bili bi: vanjski poslovi, politički i ekonomski, financije za zajedničke stvari i ministarstvo ekonomske federacije. O formi zajednice, da li će biti republika ili monarhija, trebali su odlučiti slobodni izbori. Oblik zajedničkog predstavništva trebao je biti ustanovljen kasnijim pregovorima slobodno izabranih zastupnika triju država, i to sporazumno bez nadglasavanja.[490]

Maček je u razgovoru s informatorom UDB-e 15. listopada 1946. godine iznio svoje viđenje prijedloga sporazuma sa Srbima iz 1946. godine. UDB-a je prenijela kako je Maček o tome rekao: „Da bi oni (JNO u Londonu, I. T.) vidjeli što ja hoću, ja ovih dana definitivno dovršavam izradu kontura budućeg državnog uređenja Jugoslavije. U tom svom planu ja predviđam Jugoslaviju takvu koja će se sastojati iz tri jedinice: Srbije, Hrvatske i Slovenije, a bit će konfederativnog oblika. Ona će imati zajedničko ministarstvo vanjske trgovine, ministarstvo za

[488] Neuspješni pokušaj Mačekovog sporazumijevanja sa srpskom emigracijom i uvjetima sporazuma spomenuo je još 1960. godine povodom objavljivanja Mačekove autobiografije povjesničar Jere Jareb. (JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike: povodom Mačekove autobiografije*, 131.)
[489] Očito se odnosi na Boku Kotorsku, kao dio Južne Dalmacije
[490] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 800. – 802.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 252.

ujednačavanje razlika, koje će se pojavljivati u toku života“. Maček je dalje nastavio: „Što se tiče vojske, svaka jedinica imat će svoju vlastitu vojsku, koja će doduše imati jedan zajednički viši forum, no, to neće biti ministarstvo vojske. Također će biti zajednička valuta, koja ali mora imati za bazu seljačke proizvode. Na taj način mislimo da valutarno pitanje vežemo uz ono što seljaštvo proizvodi, dakle pšenica i kukuruz“. Maček je u nastavku rekao kako su političari iz Londona, naročito oni iz Srbije, vjerovali da dok je Draža Mihailović živ, i dok njega pomažu Englezi i Amerikanci, da oni s „nama Hrvatima trebaju računati tek onako, formalno“. Na kraju je Maček naveo kako su srpski političari promijenili svoje mišljenje i „iz temelja su postali drukčiji“ te da među njima ne vlada nikakva sloga, naročito u odnosu prema Krnjeviću koji je na njih „ljut“ još iz vremena rata. Zbog tog odnosa Krnjevića s JNO u Londonu Maček je rekao da ima poteškoća te da glavne poslove sa srpskom opozicijom vrši preko Vildera, „dok se Krnjević s ovima skoro samo pozdravlja“.[491]

Kako je jugoslavenska tajna služba bila zainteresirana za razgovore Mačeka sa srpskom emigracijom, tako je uredno bilježila sve što je mogla. Prema UDB-inim saznanjima još je bilo nekih detalja iz sporazuma koje Pešelj nije naveo. Po UDB-i Maček je pored kotareva koje su Hrvati dobili sporazumom iz 1939. godine tražio već spomenute kotareve u Bosni i bunjevačke kotareve u Vojvodini, a u konfederaciju sastavljenu od Slovenije, Hrvatske i Srbije predviđao se ulazak i Bugarske. Nadalje se navodi ako Srbi žele imati kralja i monarhijski sistem da Hrvati nemaju ništa protiv toga, ali u tom slučaju kralj ne smije biti vrhovni zapovjednik vojske niti može postavljati zajedničkog predsjednika vlade bez odobrenja zajedničke konfederativne skupštine. Nadalje se predviđala uspostava zajedničkog glavnog stožera koji bi vršio koordinaciju rada zapovjedništava svih konfederativnih jedinica. Na kraju je definirano da u slučaju postignuća navedenog sporazuma na snagu će isti stupiti odmah i ima se provoditi u djelo čim se stigne i preuzme vlast od sadašnjeg režima.[492] Za sve ove uvjete znao je u Rimu jedino Miha Krek koji se još u proljeće 1946. godine usuglasio s njima kad je bio kod Mačeka u Parizu, ali o njima nije govorio. Slobodan Jovanović, predsjednik JNO-a u Londonu, kojemu je sporazum bio upućen, smatrao ga je neprihvatljivim jer bi se njima razbila država. UDB-a je zaključila da do sporazuma nije došlo jer su srpski političari tražili da se u sporazum unesu odredbe da se o definitivnom uređenju zemlje treba odlučiti na slobodnim izborima, odnosno

[491] HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 32.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 551.; Informator koji je razgovarao s Mačekom imao je kodno ime „Cane“, a to je vjerojatno bio Mitar Konjević, suradnik Dragoljuba Jovanovića preko kojega je Maček slao poruke i Dragoljubu Jovanoviću i Augustu Košutiću u Jugoslaviju, ali i pisma JNO-u u London. Konjević je radio u diplomatskoj službi Jugoslavije.
[492] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 13.; HR-HDA-1561, Dosje Maček 523 – 524.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 252 – 253.

na Ustavotvornoj skupštini, ali da to Hrvati nisu htjeli prihvatiti jer su se bojali da bi ih Srbi opet prevarili nakon dolaska u zemlju, kao što je to bilo nakon Prvog svjetskog rata pa su inzistirali da se Sporazum provede odmah po dolasku u zemlju.[493]

Problem u postizanju sporazuma javio se i oko pitanja ulaska Bugarske u konfederaciju, koje je uslijedilo nakon Mačekovih razgovora s Dimitrovim u rujnu 1946. godine u SAD-u. Srbi su taj Mačekov prijedlog tumačili težnjom Hrvata da se u budućoj državi postigne hegemonija nad Srbima i da ih se ujedno ukliješti s obje strane. Srbi su suprotstavili mišljenje da je bolje umjesto Bugarske uzeti Grčku jer je ona Srbiji od veće strateške i gospodarske važnosti zbog izlaska na Egejsko more. Nadalje su se Srbi posebno pobunili zbog stavke o vojsci. Prema njihovom tumačenju, Maček je predvidio zajednički glavni stožer samo tijekom rata, a oni su tvrdili da to nikako ne može biti već da mora biti jedinstveni glavni stožer i vrhovni zapovjednik kako tijekom rata, tako i u miru.[494]

Ni kralj Petar ni Bogoljub Jevtić krajem 1946. godine nisu uspjeli postići kod JNO-a u Londonu da se sporazum prihvati.[495] Po razmišljanjima Mihe Kreka, koje je zabilježila UDB-a, rješenje jugoslavenskog pitanja više je ovisilo o razvitku međunarodne situacije, nego o hrvatsko-srpskom sporazumu, ali da je Zapad ipak tražio da se postigne dogovor. Krek je, po UDB-i, dalje rekao da će loše proći onaj tko skrivi propast pregovora jer su Zapadne zemlje itekako gledale tko je spreman na kompromise, a tko se ogrešuje o međunarodnu solidarnost.[496] Krek je zatim rekao da su Saveznici htjeli znati s kim imaju posla i htjeli su vidjeti kako bi izgledala Jugoslavija po shvaćanjima „naše emigracije“ u slučaju da dođe do Titovog pada. Krek je na kraju zaključio da emigracija sama mora izgraditi platformu jer u suprotnom u danom trenutku Saveznici neće emigrante ni pitati nego će nametnuti svoje rješenje.[497]

Maček je, što se tiče postizanja sporazuma sa Srbima, bio oprezan jer je vodio računa i o ustaškoj emigraciji.[498] Naime, UDB-a je u svom elaboratu navela da je ustaška emigracija bila protivna svakoj Mačekovoj političkoj kombinaciji izvan NDH. Prema UDB-i, ustaše su smatrale Mačeka svojim vođom i pregovore sa Srbima su osuđivali te se ograđivali od Mačeka, ali kad bi pregovori zastali na mrtvoj točki, onda su govorili da je to Mačekovo manevriranje da dobije na vremenu i opet bi ga prihvatili kao vođu. Prema UDB-i samo uski krug

[493] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 14.; HR-HDA-1561, Dosje Maček 523 – 524.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 253.
[494] HR-HDA-1561, 010.21., „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 14.; HR-HDA-1561, Dosje Maček 524.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 253.
[495] HR-HDA-1561, 010.21., „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 13.; BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 253.
[496] HR-HDA-1561, 010.21., „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 15.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 525.
[497] HR-HDA-1561, 010.21., „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 15 – 16.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 526.
[498] MIRTH, *Život u emigraciji*, 147.

najekstremnijih ustaša, mahom mladi ljudi koji su ostali uz poglavnika i NDH, nije priznavao Mačeka.[499] Navodno je, prema UDB-i, bilo i prijetnji ustaša prema Mačeku ako potpiše sporazum sa Srbima o stvaranju nove Jugoslavije.[500]

Pešelj je kao jedan od razloga nepotpisivanja sporazuma naveo činjenicu da su članovi JNO-a iz Londona, nakon primitka nacrta sporazuma, poručili da ne žele potpisati ništa dok Maček ne pristupi u JNO, a kad pristupi, rekli su: „lako ćemo se o svemu sporazumjeti". Pešelj je dalje napisao kako je Maček ostao kod svojeg stava da želi najprije znati na kojem gledištu stoje srpski politički prvaci, pa kad to bude znao, odlučit će da li će ući u JNO ili neće.[501]

Maček se krajem rujna 1946. godine u New Yorku javno izjasnio za federativnu Jugoslaviju, kada je dao izjavu za američke novine *Cleveland News* u kojoj je rekao da bi želio da se odstrane sukobi između Hrvata i Srba i da vjeruje „da bi Jugoslavija trebala biti federalna unija ravnopravnih država. Ne bi ih trebao dijeliti carinski zid i trebali bi imati zajedničku valutu. Međutim stoji do naroda da odluči što on želi".[502]

Na pokušaj postizanja sporazuma između Mačeka i srpske emigracije osvrnuo se i Josip Broz Tito prilikom svog govora na velikom skupu u Zagrebu povodom izbora za ustavotvorni Sabor NR Hrvatske u studenom 1946. godine. Tito je o pokušaju sporazuma vjerojatno bio vrlo dobro obaviješten putem jugoslavenske tajne službe pa je na skupu o toj Mačekovoj aktivnosti rekao: „Mačeku i njegovoj kompaniji u inozemstvu ne sviđa se ovaj brzi razvitak, brza izgradnja u Jugoslaviji, ne sviđa im se takva Jugoslavija kakva je danas. Oni kuju planove da sjednu ovdje, da vladaju, da ostvare neku konfederaciju i to ne samo s našim bratskim narodima u Jugoslaviji, nego s nekim drugim i sa đavlom, ako bi im to odgovaralo [...] Treba znati još i to, da g. Maček drži tijesni kontakt sa Slobodanom Jovanovićem, s onim što se zvalo nekada kralj (Kralj Petar, I.T.) i kuje razne planove tamo. Razumije se, sve su to propali poslovi, jer nemaju što da rade u inozemstvu".[503]

Tijekom 1946. godine osim pokušaja dogovora bilo je i javne polemike HSS-ovaca sa srpskom emigracijom koju je predvodio Krnjević. Krnjević se javno sukobio s Adamom Pribičevićem[504] zbog svojih javnih kritičkih izjava na račun srpskog emigrantskog tiska i srpske

---

[499] HR-HDA-1561, 010.21., „Emigracija Hrvatske seljačke stranke", 19.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 529.
[500] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD", 253 – 254.
[501] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju", 800 – 801.
[502] „Izjava dr. Mačeka izvjestiteljici *Cleveland News*", *Hrvatski glas*, 22. 10. 1946., 1
[503] „Veliki govor maršala Tita u Zagrebu", *Slobodni dom*, 6. 11. 1946., 2.; „Tito u sto muka – Maček turio štap u točak", *Hrvatski glas*, 24. 12. 1946., 2.
[504] Adam Pribičević (1880. – 1957.) bio je publicist i srpski političar iz Hrvatske. Bio je član Srpske samostalne stranke i brat Svetozara Pribičevića. Na javnoj sceni se pojavio 1903. godine, kada su srpski samostalci u Zagrebu pokrenuli list *Srpsko kolo*. Prije Prvog svjetskog rata bio je optužen u veleizdajničkom procesu 1908. godine, a

politike. Krnjević je u britanskom tisku, na osnovu podataka koje je dobio od nekog britanskog časnika, izjavio da su pretjerane brojke o žrtvama Srba ubijenih od strane ustaša, a koje je iznosila srpska emigracija, na što mu je Pribičević odgovorio u listu *Srbobran.*[505]

Krnjevićevo ometanje postizanja sporazuma i općenito Mačekov pokušaj postizanja sporazuma s JNO u Londonu tijekom 1946. registrirala je i američka obavještajna služba CIG u prosincu 1946. godine.

CIG je naveo da je napravljen mali pomak u dogovorima Mačeka s JNO iz Londona zbog teških uvjeta koje postavlja Maček, a prvenstveno zbog pitanja granica hrvatske države.[506] Prema informacijama CIG-a su Maček i Jovanović razmijenili pisma s pozivom na sastanke u Londonu i Parizu, a Krnjević je u međuvremenu objavio tekst Radićevog Ustava iz 1921. godine sa svojim komentarima o srpskom ugnjetavanju Hrvata.[507] CIG je dalje naveo da je to, po mišljenju srpskih političara, bio Krnjevićev pokušaj da zakomplicira pregovore između Hrvata i Srba, iako je Maček tvrdio bivšim srpskim ministrima Časlavu Nikitoviću[508] i Branku Miljušu u Parizu da Krnjević ne može utjecati na komunikaciju njega kao predsjednika stranke s JNO iz Londona.[509]

CIG je naveo i kako je Ivan Pernar iz Rima požurivao Mačeka za formiranje zajedničkog Jugoslavenskog odbora. CIG je Pernara karakterizirao kao lojalnog podupiratelja kralja Petra

---

1910. godine aboliran. Nakon smrti Svetozara Pribičevića 1936. godine na kratko je preuzeo vođenje stranke. Za vrijeme Drugog svjetskog rata surađivao je s Dražom Mihailovićem, a nakon što je sudjelovao na kongresu pristaša Draže Mihailovića u selu Ba kraj Gornjeg Milanovca u Srbiji u siječnju 1944. godine odlazi u emigraciju, prvo u Italiju pa zatim u Francusku i naposljetku u Kanadu. U Kanadi je puno pisao za srpske iseljeničke novine i revije. Umro je u Kanadi izvršivši samoubojstvo u veljači 1957. godine. (PRIBIČEVIĆ, Adam. *Naseljavanje Srba po Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Zajednica Srba u Hrvatskoj, 1995., 4 – 5.; „Oduzeo si život Adam Pribičević“, *Hrvatski glas*, 25. 2. 1957., 1.)

[505] BOBAN, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, 253 – 254. ; HR-HDA-1561, 010.2, „Prvaci HSS u emigraciji“, 16.

[506] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000200090009-5.pdf; pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[507] Krnjević je u svojem predgovoru tekstu Ustava Neutralne Seljačke Republike Hrvatske iznio niz činjenica, kojima je argumentirao prevlast Beograda nad Hrvatskom koju je, po Krnjeviću, Tito dao svojim jugoslavenskim ustavom. Krnjević je u tekstu usporedio jugoslavenski ustav iz siječnja 1946. godine i ustav kojeg je Stjepan Radić objavio 1921. godine. Krnjević je napisao da: „nikada Beograd nije imao ovlasti nad Hrvatskom koliko sada“ i da Titov ustav „Hrvatsku svodi na neku vrst kolonije nad kojom se vlada iz Beograda“. Krnjević je bio izrazito kritičan i zbog pozicija hrvatskih Srba za koje je rekao da: „imaju glavnu riječ u vođenju poslova u Hrvatskoj“. Po Krnjeviću su hrvatski Srbi bili glavna potpora Titu, kao što su to bili kralju Aleksandru. Krnjević se također protivio tezi i krilatici o „bratstvu i jedinstvu“, za koje je napisao: „Bratstvo i jedinstvo znači hrvatskom narodu robstvo“, tako je, prema Krnjeviću, bilo i za Kralja Aleksandra, a isto je u vrijeme Tita. (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 79 – 81.; „Tito, danas i pred godinu dana“, *Hrvatski glas*, 18. 6. 1946., 2.)

[508] Časlav Nikitović (1917. – 1978.) bio je srpski pravnik, publicista i političar. Izabran za zastupnika u jugoslavenskoj Narodnoj skupštini 1935. godine, a kasnije je bio ministar u vladi Cvetković-Maček. Poslije rata je boravio u emigraciji u Francuskoj, a od 1951. godine živio je u SAD-u gdje je i umro 1978. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 261.)

[509] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000200090009-5.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

koji je i od strane Srba smatran pronicljivijim u pogledu situacije u Jugoslaviji od Krnjevića, koji je uvijek smatran kamenom smutnje u pogledu bliže srpsko-hrvatske zajednice.[510]

Nakon zatišja u postizanju dogovora koncem 1946., Maček je u svibnju 1947. godine, prema izvještaju UDB-e, smatrao da od tzv. „Jugoslavenske vlade u emigraciji" neće biti ništa. Maček je tada rekao da su Srbi nesložni i da kralj Petar ne zna koga označiti za predstavnika Srba. Po Mačeku su se prvo Srbi trebali dogovoriti između sebe te onda odabrati predstavnika koji će s njim potpisati sporazum.[511] Maček je ponavljao tezu da su Hrvati za konfederaciju i da nema ništa protiv kralja ako se Srbi tako dogovore, ali da se u hrvatske državne poslove nema pravo nitko miješati pa ni kralj. Hrvati bi, po Mačeku, imali svoju vladu, svoju vojsku i svu vlast u hrvatskoj državi u svojim rukama. Da li će se predstavnik Hrvatske zvati kralj ili ban to će odlučiti hrvatski narod, zaključio je Maček.[512]

S obzirom na Mačekovu zamjerku o neslozi srpskih emigranta, srpski politički vođe su u emigraciji tijekom 1947. godine, prema informacijama CIG-a, pokušavali izabrati svog zastupnika koji je trebao predstavljati nekoliko srpskih političkih stranaka u razgovorima s Mačekom oko sporazumijevanja Hrvata i Srba. CIG je naveo da je takva aktivnost Srba bila potaknuta strahom da će, u slučaju Mačekove smrti, biti nemoguće pregovarati s njegovim vjerojatnim nasljednikom Jurjom Krnjevićem, koji je poznat po antisrpskim osjećajima.[513] CIG je dalje naveo da se Srbi još nisu dogovorili oko jedne osobe koja bi zadovoljavala sve frakcije unutar Srba i koja bi pregovarala s Hrvatima bez ugrožavanja srpskih interesa. CIG je naveo da im se čini da je Časlav Nikitović formirao jednu grupu Srba u Parizu. Nikitović je, prema CIG-u, bio u vezi s knezom Pavlom koji se trebao politički reaktivirati, zatim s kraljem Petrom i Božidarom Purićem[514], bivšim premijerom izbjegličke vlade. CIG je također naveo da je i Dragiša Cvetković, osoba bliska Mačeku, član te pariške grupe koja je većinom sastavljena od radikala. Prema CIG-u, Samostalnu demokratsku stranku bi predstavljao njezin vođa Adam

---

[510] *Isto*

[511] Maček je u to vrijeme predstavnike Srba smatrao nesložnima i opisivao ih kao „rogove u vreći". (MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)", 305.)

[512] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 561.

[513] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300660003-7.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[514] Božidar Purić (1891. – 1977.) bio je srpski diplomat i političar. U međuratnom razdoblju obnašao je diplomatske dužnosti u SSSR-u, SAD-u, Francuskoj i Velikoj Britaniji. Tijekom rata nalazio se u Londonu, gdje je bio i predsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade od kolovoza 1943. do svibnja 1944. godine. Poslije rata ostao je u emigraciji i živio u Londonu i Chicagu, gdje je postao tajnik Srpske narodne obrane, urednik lista *Sloboda* i član redakcije lista *Amerikanski Srbobran*. Umro je 1977. godine u SAD-u. (PETROVIĆ, KREJIĆ, „Srpski i jugoslavenski diplomatski predstavnici u Sjedinjenim Američkim Državama 1917. – 1945.", 192 – 193.)

Pribičević koji je tada došao iz Italije u Pariz.[515] Unatoč informacijama CIG-a očito do sastavljanja ovakve grupe u Parizu nije došlo, ali se pokušalo formirati predstavništvo u Londonu godinu dana kasnije.

Maček se u kolovozu 1947. godine preselio u Washington, a tijekom boravka u SAD-u Mačekovi kontakti sa srpskim političarima nisu prestajali. Prema Mačekovom pisanju knezu Pavlu nakon dolaska u SAD, od srpskih političara najviše se viđao s Konstantinom Fotićem i Ilijom Šumenkovićem, iako je Maček tvrdio da je s njima o politici razgovarao vrlo malo.[516] Maček je u to vrijeme surađivao i s Milanom Gavrilovićem, ali je ta suradnja bila vezana za aktivnosti u Međunarodnoj seljačkoj uniji.[517] Osim tih razgovora i sastanaka, Maček je i nakon dolaska u Washington želio postići sporazum sa srpskim emigrantima pa je sredinom 1948. godine UDB-a zabilježila Mačekovu želju za sporazumom pod uvjetom da Srbi formiraju vodstvo koje bi predstavljale sve srpske stranke, zatim moraju priznati hrvatsku državnost unutar Jugoslavije, a Jugoslavija mora biti uređena kao konfederacija. Maček je, prema UDB-i, navodio da bi polazna točka razgovora trebao biti Sporazum Cvetković-Maček, a Maček je rješenje po pitanju pripojenja BiH i dijelova Vojvodine Hrvatskoj vidio u izjašnjavanju naroda na plebiscitu.[518] Srpska emigracija je, prema UDB-i, tijekom 1948. imala informacije o Mačekovoj želji za postizanjem sporazuma, ali pod uvjetom da se još u emigraciji preciziraju svi odnosi sa Srbima u budućoj Jugoslaviji. Nasuprot takvog Mačekovog stava Srbi su smatrali da se nitko u emigraciji u ime srpskog naroda ne može na to obvezati, pa čak ni kralj, nego samo narod u zemlji.[519] Na tom tragu su bile i izjave Konstantina Fotića, koje je UDB-a zabilježila u rujnu 1948. godine. Fotić je tvrdio da JNO u Londonu ne može biti jugoslavenski jer u njemu nema Hrvata i da se treba stvoriti Srpski nacionalni odbor pa onda zajednički pregovarati s Hrvatima i Slovencima. Fotić je naveo da Maček želi sporazum, ali prvo želi definirati buduće uređenje države i teritorijalno razgraničenje, a Srbi to ne žele raditi bez naroda

---

[515] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300660003-7.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[516] MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 314 – 315.

[517] Mačekovu dobru suradnju s Konstantinom Fotićem i Milanom Gavrilovićem potvrdio je i Bogdan Radica. Radica je napisao kako Mačeku nije odgovarao njegov kritički ton pisanja o Fotiću, Gavriloviću i kralju Petru. Maček je, prema pisanju Radice, računao na razne opcije rješavanja situacije na Balkanu pa je čak smatrao da Zapadni saveznici mogu vratiti i kralja na vlast u Jugoslaviju. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, *sv. 2*, 416. – 417.); Tezu da je Maček računao na opciju povratka kralja Petra uz asistenciju Zapada iznio je i Branko Jelić u svom pismu iz travnja 1948. godine. Jelić je napisao da se Maček neće izjasniti za samostalnu državu Hrvatsku zato jer ga njegovi bliski ljudi savjetuju da bi se na taj način mogao izigrati „ako zapadni saveznici budu htjeli uspostaviti Petrovu Jugoslaviju. Toga radi on se sastaje zajedno s Fotićem, najkrvavijim neprijateljem hrvatskog naroda i čovjekom, koji misli i po treći puta Hrvate žedne prevesti preko vode“. (JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 199.)

[518] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 99.

[519] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 632.

u zemlji. Po Fotiću, prvo je trebalo napraviti sporazum te dogovoriti borbu protiv Tita i uspostavu demokracije u Jugoslaviji bez Tita, pa tek kasnije u zemlji rješavati pitanje razgraničenja i državnog uređenja.[520]

Na ubrzanju potpisivanja sporazuma Hrvata i Srba, prema UDB-i, radio je i kralj Petar, koji se sastao s Mačekom tijekom 1948. godine prilikom putovanja u SAD.[521] Kralj Petar je za vrijeme tog putovanja prilikom službenih sastanaka i pred novinarima javno iznosio stavove o planovima za povratak u zemlju,[522] o čemu je razgovarao i s Mačekom. Maček je o susretima s kraljem Petrom Krnjeviću u pismu napisao: „o razgovoru s Malim[523] (kraljem Petrom, I.T.) nisam ništa pisao iz jednostavnog razloga, jer nisam imao što pisati“, ali je Maček dalje nastavio, da mu je kralj Petar rekao kako bi se želio vratiti u zemlju kao kralj, ali neka o tome odluči narod.[524]

Tijekom posjete kralja Petra SAD-u došlo je i do jednog javnog susreta između Mačeka i kralja prilikom jednog prijema, što je izazvalo polemiku u jednom dijelu hrvatskog iseljeničkog tiska, a HSS-ovo glasilo *Hrvatski Glas* opravdavalo je taj susret kurtoazijom te Mačekovom „pristojnošću i ničim drugim“.[525] *Hrvatski glas* je prilikom dolaska kralja Petra u SAD objavio i tekst u kojem je oštro kritizirao kralja i njegovu politiku.[526]

Osim ovog slučaja s kraljem Petrom, *Hrvatski glas* je morao reagirati i povodom glasina da je Maček u pratnji Konstantina Fotića bio u State Departmentu u kolovozu 1948. godine i da je tom prilikom Maček izjavio da Hrvati nisu za svoju samostalnu državu Hrvatsku, već da su za Jugoslaviju kakva je bila prije rata. *Hrvatski glas* je za takvu informaciju napisao: „dakako da je sve to od početka do kraja obična laž. Dr. Maček (to možemo pouzdano reći), nije uopće nikada bio s Fotićem u State Departmentu. I nije nikada ni u zajednici s Fotićem, a niti sam za sebe, nigdje dao izjave, da Hrvati nisu za svoju samostalnu državu Hrvatsku, već, naprotiv, da su za Jugoslaviju kakova je bila prije rata.“[527]

S obzirom da su se Mačekovi razgovori sa srpskim političarima vodili daleko od očiju javnosti, zanimljivo je pisanje službenog glasila HSS-a kojemu očito nije odgovaralo da se o tim kontaktima javno govori.

---

[520] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 126.
[521] *Isto*, 99.; Prema dokumentu State Departmenta kralj Petar je za cilj posjeta SAD-u imao raščišćavanje pitanja jugoslavenskih zlatnih zaliha, koje su tada bile blokirane od strane SAD-a. (FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d271, pristup ostvaren 1. 2. 2017.)
[522] „Oko puta Petra Karađorđevića u Americi“, *Hrvatski glas*, 8. 6. 1948., 3.
[523] Maček i Krnjević su u svojoj komunikaciji kralja Petra II. Karađorđevića nazivali nadimkom „Mali“
[524] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 96.
[525] „Oko puta Petra Karađorđevića u Americi“, *Hrvatski glas*, 8. 6. 1948., 3.
[526] „Kanadski 'Hrvatski glas' napada Petra Karadjordjevica“, *Glas Sv. Antuna*, srpanj 1948., 8.
[527] „Ni koraka bez laži“, *Hrvatski glas*, 16. 11. 1948., 1.

Maček je osim s kraljem Petrom i predstavnicima JNO-a iz Londona razgovarao s puno širim krugom srpske emigracije pa je tako u rujnu 1948. godine razgovarao i s izvršnim tajnikom Britanskog instituta za politička istraživanja I. M. Radulovićem vezano za formiranje jugoslavenskog odbora kojem bi na čelu bio general Bora Mirković[528]. Britanci su, po Mačeku, htjeli na odlučujućem mjestu imati sto posto svog čovjeka generala Mirkovića, ali Maček nije znao kako na tu stvar gledaju Amerikanci. Maček je Raduloviću objašnjavao da ne postoje Jugoslaveni, nego da na jednom teritoriju žive različiti ljudi koji govore sličnim jezikom, ali je svaka nacija razvila svoju nacionalnu svijest pa se čak razvila i regionalna svijest unutar određenih nacija.[529] Maček je zatim Raduloviću naveo da je takvo krivo shvaćanje bila greška 1918. godine i da je tada došlo do srpske hegemonije. Maček je ukratko naveo povijest zadržavanja određenih dijelova hrvatske suverenosti još od Austro-Ugarske pa na dalje. Maček je zatim Raduloviću rekao da generala Mirkovića ne poznaje, ali da misli da prije bilo kakvog sporazuma general Mirković mora napraviti sporazum sa srpskim političkim strankama (Zemljoradničkom, Demokratskom i Radikalnom strankom, opaska I. M. Radulović). Maček je također naglasio da ime odbora mora jasno pokazivati da je to odbor različitih nacija pa se stoga odbor mora zvati „Zajednički odbor jugoslavenskih naroda“.[530] Maček je dalje naveo da je preduvjet suradnje Hrvata i Srba ta da Srbi moraju biti svjesni hrvatskog neotuđivog prava na samoodređenje, odnosno hrvatskog narodnog suvereniteta i da Srbi moraju naći kompromis s Hrvatima oko neprijepornog hrvatskog teritorija i zajedničkih poslova. Maček je na kraju izrazio mišljenje da je bolje da sjedište jugoslavenskog odbora bude u Washingtonu s predstavništvima u Londonu, Parizu, Rimu i drugim mjestima.[531]

Po pitanju generala Mirkovića Maček je razmijenio mišljenje i s Krnjevićem koji je s Mirkovićem bio razgovorao u Londonu. Maček je Krnjeviću na temu generala Mirkovića rekao da je najveća greška petljati se s vojnim ličnostima, ali da neće moći odbiti stvaranje zajedničkog odbora ili vlade s njim u slučaju da na tome budu inzistirale zapadne sile. U tom

[528] Borivoje Mirković (1884. – 1969.) bio je srpski general i jedan od glavnih organizatora puča 27. ožujka 1941. godine. Vršio je niz dužnosti u jugoslavenskoj vojsci, a nakon puča postaje zapovjednik Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva. Tijekom travanjskog rata organizirao je zrakoplovnu evakuaciju jugoslavenske vlade predsjednika Dušana Simovića i maloljetnog kralja Petra. Preko Grčke odlazi u Egipat gdje ostaje sve do 1942. godine, kada je smijenjen s položaja zapovjednika ratnog zrakoplovstva. Nakon smjene proživio je neko vrijeme u Ugandi, a nakon završetka rata primljen je kao časnik u britansko Kraljevsko ratno zrakoplovstvo (RAF) gdje radi sve do umirovljenja 1948. godine. Umro je u Londonu 1969. godine. (Udruženje umirovljenih vojnih letača i padobranaca Srbije (mrežne stranice), http://udruzenjepvlps.org/borivoje-mirkovic/, pristup ostvaren 1. 12. 2017.)
[529] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 97., 99.
[530] *Isto*, 97., 99.
[531] *Isto*, 97., 100.

slučaju, napisao je Maček Krnjeviću, morali bi se postaviti zahtjevi koji su bili postavljeni JNO-u iz Londona u ljeto 1946. i ponovno u proljeće 1947. godine.[532]

Za razliku od odnosa sa srpskom emigracijom, Maček je razvio dobru zajedničku suradnju s Mihom Krekom. U listopadu 1948. godine Maček i Krek su potpisali zajednički memorandum Ujedinjenim narodima kako bi upozorili UN na neravnopravno postupanje Savezničke vojne uprave prema Hrvatima i Slovencima u dijelu Slobodnog teritorija Trsta pod njihovom upravom. Maček se potpisao u ime HSS-a i Hrvatskog narodnog zastupstva, dok se Miha Krek potpisao kao predsjednik Slovenske ljudske stranke i predsjednik Nacionalnog odbora za Sloveniju kojeg čine Slovenska ljudska stranka, Slovenska demokratska stranka i Socijalistička stranka.[533] Vezano za pitanje Trsta Maček i Krek su reagirali i 1953. godine zajedničkim pismom.[534] Bogdan Radica zapisao je, na osnovu svoje suradnje s Mačekom, da je Maček u suradnji Hrvata sa Slovencima vidio snaženje hrvatskih pozicija u odnosu na Srbiju.[535]

S obzirom da je Maček razgovore i pregovore sa srpskom emigracijom vodio daleko od očiju javnosti, on se po tom pitanju nije puno javno izjašnjavao. Prvi javni istup Mačeka po pitanju hrvatsko-srpskih sporova bio je njegov polemički članak u ožujku 1949. godine. Mačekov je članak bio odgovor na članak Adama Pribičevića u emigrantskom listu srpske emigracije *Glasu kanadskih Srba*, gdje je Pribičević naveo da su hrvatski Srbi predani „susjednoj, tuđoj Republici Hrvatskoj“. Maček je nakon toga naveo da inače ne bi odgovarao na ovakve članke, ali je Adam Pribičević bio član „Srpskog Nacionalnog Odbora“ koji si je između ostalog, postavio zadaću da pripremi put za sporazum između Hrvata i Srba.[536] Maček je u članku dalje naveo svoj pogled na povijest dolaska i nacionalnog osviještenja „današnjih“ hrvatskih Srba. Maček je naveo da su 1870-ih pravoslavci bili mahom starčevićanci, dok su katolici bili narodnjaci te da je Eugen Kvaternik s pravoslavcima dizao Rakovičku bunu 1871. godine. Maček je dalje napisao: „danas [se] svi pravoslavni u onom kraju smatraju Srbima, i nitko, tko ima malo zdravog razuma ne može im njihovo srpstvo poricati. Ali isto tako mora svakom čovjeku, koji osjeća i trunka pravednosti, biti jasno, da su ti Srbi kao manjina u Hrvatskoj dužni svoju domovinu Hrvatsku poštivati, ako ju već ne mog ljubiti“.[537] Nadalje je

---

[532] *Isto*, 95.
[533] „Memorandum to the UNO Concerning Trieste“, *Hrvatski glas*, 16. 11. 1948., 1.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 101 – 102.
[534] „Trieste to the Triestini“, *Croatia Press*, Cleveland, SAD, 1. – 15. 11. 1953., 1 – 2.
[535] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 418.
[536] „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1949., 1.; „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Američki hrvatski glasnik*, Chicago, 16. 3. 1949., 1.
[537] „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1949., 1.; „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Američki hrvatski glasnik*, Chicago, 16. 3. 1949., 1.

Maček napisao: „Gospodin Pribičević spominje ustaške pokolje i nasilno katoličenje. I radi zločinstva, koje je počinio ograničeni broj tuđih eksponenata kakovih je uostalom bilo u svakom narodu, koji je bio po Hitleru okupiran, g. Pribičević čini odgovornim cijeli hrvatski narod. Kao da nisu ti isti Ustaše, iako ne u tolikom broju ali ipak, poubijali i na hiljade Hrvata. A da ne govorimo o tome, koliko je Hrvata poginulo od četnika pod talijanskim okriljem, i koliko je Hrvata poginulo od ustašama sličnog srpskog ološa, koji je stavio na glavu čak i partizansku zvijezdu, samo da se može nesmetano osvećivati uglavnom nad nevinim Hrvatima.“[538] Maček je zaključio kako je HSS „pokazala kroz dvadeset godina svoje političke borbe, a i ono kratko vrijeme, što je bila u Banovini Hrvatskoj na vlasti, da stoji čvrsto prije svega, na principu čovječnosti i da poštuje svačije pravo, pa i pravo srpske manjine, jednako kao što čuva pravo svoje. Kako pak svaki narod ima pravo da bude sam svoj gospodar imamo to pravo i mi Hrvati.“[539] Maček je na kraju napisao da će Hrvati sami odlučiti nakon što se oslobode od komunističkog jarma hoće li ostati u konfederaciji ili neće, a to prvenstveno ovisi o tome hoće li Hrvati moći sačuvati suverenitet hrvatskog naroda koji je pokoravan „po turskim vezirima, austrijskim generalima i mađarskim eksponentima, pokoravane po beogradskim 'parlamentarnim' i diktatorskim režimima, pokoravane po Anti Paveliću i Josipu Brozu Titu, pokoravane, ali nikada ni od koga pokorene Hrvatske!“[540]

Spomenuti članak Adama Pribičevića i Mačekov odgovor doveo je do zastoja u daljnjim pregovorima oko sporazuma između Mačeka i srpske emigracije okupljene u „Predstavništvo srpskih demokratskih stranaka“ u Londonu koje je formirano u studenom 1948. godine. Naime, 27. studenog 1948. godine određeno je izaslanstvo Predstavništva srpskih stranaka za pregovore, a u prosincu 1948. godine određen je Adam Pribičević da započne pregovore. Za sastanak su srpski predstavnici predložili London, Francusku ili Italiju, a Mačeku su predložili da imenuje i svog predstavnika za pregovore, ako on ne može doći.[541] Maček je odbio pregovaranje s Pribičevićem zbog navedenog članka, a i izrazio je žaljenje što srpski predstavnici u Londonu nisu uspostavili međusobno povjerenje s Krnjevićem, s kim bi započeli pregovore. Maček je rekao da umjesto Krnjevića „druge pak osobe za taj delikatan posao u Europi nemam“.[542]

---

[538] „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1949., 1.; „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Američki hrvatski glasnik*, Chicago, 16. 3. 1949., 1.
[539] „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1949., 1.; „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Američki hrvatski glasnik*, Chicago, 16. 3. 1949., 1.
[540] „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1949., 1.; „Samostalna Hrvatska i Srbi“, *Američki hrvatski glasnik*, Chicago, 16. 3. 1949., 1.
[541] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 107 – 108.
[542] *Isto*, 108.

Nakon prekida pregovora Maček je sredinom 1949. godine smatrao da je sporazum Hrvata i Srba na mrtvoj točki,[543] iako je nešto kasnije, u listopadu 1949. godine, knezu Pavlu napisao da je svjestan potrebe sklapanja sporazuma, ali da je to „sa srbijanskom gospodom težko“ te je podsjetio kneza Pavla na poteškoće s kojima su bili izloženi u razdoblju od 1935. do 1939. godine od strane srbijanskih političara. Maček je jedino Dragišu Cvetkovića naveo kao svjetlu iznimku i nadao se da će Cvetković dobiti ovlaštenje od radikala za pregovore.[544]

Tijekom 1949. godine pojavila se i ideja o stvaranju Jugoslavenskog državnog odbora koji bi djelovao pod okriljem Nacionalnog odbora za slobodnu Europu (National Committee for a Free Europe).[545] Pod pokroviteljstvom Nacionalnog odbora za slobodnu Europu (NOSE), iza kojeg je stajala američka vlada, stvarali su se nacionalni odbori emigranata iz zemalja koje su se našle iza tzv. „Željezne zavjese“. Iz dokumenta State Departmenta iz rujna 1949. godine vidljivo je da SAD nije bila sklona poduprijeti ideju stvaranja zajedničkog jugoslavenskog odbora, što je ustvari značilo da se ona neće realizirati. U dokumentu se navodi: „Zbog osobnih i programskih razlika između nekoliko jugoslavenskih nacionalnih i političkih grupa, nije bilo moguće stvoriti jednu jedinstvenu organizaciju. Za sad zbog naše politike naspram sukoba Tito-Kremlj, mi ne ohrabrujemo stvaranje takvog tijela.“[546]

Inicijator za osnivanje Jugoslavenskog državnog odbora bio je kralj Petar II. Karađorđević i u tu svrhu je nekoliko puta posjetio Mačeka. Maček je, po informacijama UDB-e koje su saznali od Pešelja, podržao kraljevu ideju o stvaranju odbora, a i sam Maček je, prema Pešeljevim riječima, i dalje stajao na pozicijama da je sporazum sa Srbima potreban. Prema pričanju Pešelja UDB-i, kralj Petar se nije mogao susresti s višim dužnosnicima State Departmenta, što je njemu bio znak da SAD sve više pomaže Jugoslaviju.[547] Krnjević je, prema izvješću informatora UDB-e, za akciju kralja Petra oko stvaranja jedinstvenog Jugoslavenskog odbora rekao da su to iluzorni pokušaji „pošto je Mali[548] neozbiljan“, a Krnjević je za Mačeka rekao da je pristojan čovjek pa prima kralja Petra iz kurtoazije. Krnjević je također rekao da je informirao Mačeka kakav je kralj Petar te da je uvjeren kako Maček vezano za razgovore s

[543] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 696.
[544] MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 320.; HR-HDA-1561, Dosje Maček, 716 – 717.
[545] Više o djelovanju Nacionalnog odbora za slobodnu Europu vidi: KADAR LYNN, *The Inauguration of Organized Political Warfare Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*
[546] BEKIĆ, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 98.; U istom dokumentu SAD navodi svoje kratkoročne i dugoročne ciljeve u djelovanju prema Jugoslaviji. U svakom slučaju SAD je htjela izvući maksimalne političke prednosti iz svađe unutar komunističke obitelji, a titoizam je trebalo održati kao erozivnu i dezintegrirajuću snagu unutar sovjetske „zone vlasti“.
[547] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 715.
[548] Mali je bio nadimak kojim su Krnjević i Maček u međusobnoj komunikaciji zvali kralja Petra Karađorđevića

kraljem Petrom neće pogriješiti.[549] U istom izvješću UDB-e iz prosinca 1949. godine, opširno se iznose i Krnjevićevi stavovi oko sporazuma Hrvata i Srba. Prema tom izvješću Krnjević je JNO u Londonu smatrao „grupom bankrotiranih političara s kojima nije moguć nikakav sporazum“ te je smatrao da ti stari političari nisu ništa naučili iz prošlosti nego i dalje stalno pomišljaju na hegemoniju Srba.[550] Krnjević je nadalje smatrao da se sa Srbima mora sporazumjeti bez obzira da li će Hrvati i Srbi biti u jednoj ili svaki u zasebnoj državi, ali sporazum mora biti na bazi ravnopravnosti. Za Krnjevića je tada bilo bitno da Hrvati nastupaju uvijek zasebno i da nemaju nikakva zajednička tijela sa Srbima, jer to, po Krnjeviću, znači favorizirati srpsku hegemoniju. Krnjević je dalje nastavio: „oni (Srbi, I.T.) moraju uvidjeti da nas zapad smatra sporazumnim uvesti u krilo međunarodne zajednice bez njih. Oni (Srbi, I.T.) to sada uviđaju i zato trčkaraju oko nas. Buduća slobodna Europa će priznati našem narodu svoju slobodu, pa tako i našem.“[551] UDB-a je dalje navela da bi Krnjević pozdravio sporazum sa Srbima ukoliko bi Maček pristupio pregovorima sa Srbima na bazi ravnopravnosti. Za Krnjevića je konfederacija najbolje rješenje. UDB-a je također navela da Krnjević osobno nije održavao kontakt sa srpskim političarima te da su srpski političari smatrali da je samo Krnjević osoba koja samim svojim ponašanjem prema Srbima ometa sporazum Hrvata i Srba. UDB-a je na kraju izvješća navela da Krnjević sve srpske političare, osim Jovana Banjanina, smatra predstavnicima velikosrpstva.[552]

Problem u postizanju sporazuma između hrvatskih, srpskih i slovenskih emigranata nije bio samo njihov međusobni odnos nego i vanjska politika SAD-a koja je općenito diktirala odnos SAD-a prema emigrantima iz srednje i istočne Europe, kao i političku i financijsku potporu njihovim organizacijama. Specifičnost odnosa SAD-a prema političkim emigrantima iz Jugoslavije bio je posljedica specifičnog odnosa SAD-a prema Jugoslaviji nakon raskida Tita sa Staljinom 1948. godine. Svu problematiku odnosa SAD-a prema Jugoslaviji i njenim emigrantima može se vidjeti na osnovu dokumentacije američkog State Departmenta, odnosno na osnovu poruke američkog državnog tajnika Deana Achesona[553] upućene veleposlaniku SAD-a u Beogradu 7. lipnja 1950. godine.[554] Iznoseći platformu američke vlade po pitanju emigranata iz Jugoslavije Acheson je isticao da se o jugoslavenskim emigrantima mora suditi

[549] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 152.
[550] *Isto*, 150.
[551] *Isto*
[552] *Isto*
[553] Dean Gooderham Acheson (1893. – 1971.) bio je državni tajnik u administraciji predsjednika Trumana od siječnja 1949. do siječnja 1953. godine. Tijekom mandata najviše je bio usredotočen na Europu. (U. S. State Department (mrežne stranice), https://history.state.gov/departmenthistory/people/acheson-dean-gooderham, pristup ostvaren 5. 12. 2017.)
[554] BEKIĆ, *Jugoslavija u Hladnom ratu*, 155 – 156.

na dvije razine: prvo, na temelju dugoročnih američkih ciljeva o vraćanju Jugoslavije u zajednicu „slobodnog svijeta“ kao demokratske države, gdje narod stvarno bira svoju vladu, a ta vlada poštuje temeljna ljudska prava svojih građana, i drugo, na temelju sadašnje politike podrške Titovu režimu sa svrhom njegovog trajnog izdvajanja iz sovjetskog utjecaja putem jačanja jugoslavenske neovisnosti i hrabrenja pokreta raskola u svjetskom komunizmu.[555] U dokumentu je državni tajnik Acheson nastavio kako u skladu s dugoročnim američkim interesima SAD ne negira podršku izbjeglim političarima iz Jugoslavije koji su dokazani pobornici „slobode i demokratskih načela“, ali, piše Acheson, SAD ih je ipak obeshrabrio kada su htjeli osnovati Jugoslavenski nacionalni odbor po uzoru na druge istočnoeuropske emigrante. Acheson je dalje pisao da je State Department smatrao da bi akcija osnivanja Jugoslavenskog nacionalnog odbora mogla ozbiljno štetiti tekućoj američkoj politici podrške Titovu režimu pa niti u budućnosti nije namjeravao podržavati slične inicijative emigracije. Ovakvu orijentaciju State Departmenta Acheson je smatrao ispravnom jer se ocjenjuje da politička emigracija sve manje znači novim generacijama u Jugoslaviji pa ako dođe do preporoda demokratskih institucija, to će se prije dogoditi iznutra nego pritiskom izvana. Što se tiče Mačeka, njega je vlada SAD-a smatrala pravim demokratom, kao i Slovenca Kreka te razne srbijanske emigrante koji su predstavljali najveće srpske političke stranke iz razdoblja prije Tita, a za njih se kaže: „iako vlada SAD nije pokrovitelj aktivnosti ovih ljudi, dobrodošlica koju oni uživaju u ovoj zemlji pokazuje kako vlada i narod SAD ne podržavaju gušenje političke slobode i ljudskih prava u Jugoslaviji. Američka vlada ne prihvaća ni hrvatski niti srpski separatizam, niti aktivnosti bilo kojeg pojedinca, ali pokazuje stanovitu dozu uvažavanja za demokratska načela koja ovi ljudi predstavljaju za mnoge ljude u Jugoslaviji i druge istočne Europljane.“[556] Acheson je u nastavku spomenuo i podršku SAD-a u pogledu Međunarodne seljačke unije u kojoj su bili aktivni Maček i Gavrilović, kao i u vezi *Glasa Amerike*. U zaključnom dijelu poruke veleposlaniku SAD-a u Beogradu državni tajnik Acheson je napisao: „Budućnost Jugoslavije je nepredvidiva. U slučaju vanjskog napada ili drastičnog unutarnjeg pogoršavanja situacije, ne može se pouzdano ustvrditi, kako će Titov režim izdržati napetost i koji novi elementi bi se mogli pojaviti. Zato, iako je naša sadašnja politika prema Titu vitalno značajna u ravnoteži moći sa Sovjetskim Savezom, moglo bi doći vrijeme kada će se pokazati prednosti održavanja alternativnih uloga, radi ostvarenja krajnjeg cilja uključivanja Jugoslavije u zapadni svijet, odnosno, proširenje prostora slobode u Europi.“[557]

---

[555] *Isto*, 155.
[556] *Isto*, 156.; Mačeka se u dokumentu naziva hrvatskim nacionalistom.
[557] *Isto*, 156.

Prema dokumentaciji State Departmenta iz 1950. godine očigledno je da je SAD vodio opreznu politiku prema političkoj emigraciji zbog svoje politike prema Jugoslaviji i taj odnos je bio takav da SAD u potpunosti nije podupirao i nije potencirao aktivnosti političkih emigranata iz Jugoslavije kao što je podupirao emigrante iz drugih zemalja iza tzv. „Željezne zavjese“, ali ih nije niti potpuno gušio jer se tada nije znalo kakva će situacija u Jugoslaviji biti u budućnosti. Iz dokumenta je također vidljivo i da SAD nije podržavao nikakvo dijeljenje Jugoslavije, nego je cilj SAD-a bio da Jugoslaviju iskoristi za daljnji raskol u sovjetskom komunističkom bloku. Maček je u to vrijeme bio svjestan takve američke politike prema Jugoslaviji, kao i odraza takve politike u odnosu SAD-a prema političkim emigrantima s područja Jugoslavije, što je bilo očito u njegovom daljnjem djelovanju.

Na samom početku pedesetih godina Maček je nastavio razgovore sa srpskom emigracijom unatoč objektivnim poteškoćama koje su sprječavale da ti razgovori rezultiraju sporazumom. Maček je u tim razgovorima, koje je zabilježila i UDB-a, zaključio da SAD neće dozvoliti sklapanje nekog sporazuma niti osnivanje Jugoslavenskog odbora pod okriljem Nacionalnog odbora za slobodnu Europu jer bi to štetno utjecalo na američku politiku prema Jugoslaviji i da se treba čekati povoljniji trenutak. Maček je takav zaključak donio na temelju razgovora s političkim čimbenicima SAD-a „na nekoliko strana“.[558] Maček je također, po informacijama UDB-e, smatrao da su razgovori s kraljem Petrom u okviru kurtoazije, a ne neki ozbiljni razgovori. Maček je naveo da kralj pristaje na sve „kombinacije“ te ako narod želi republiku i protiv je monarhije onda kralj jedino traži da se vrati kao slobodan građanin i da mu se omogući da se može kandidirati i za predsjednika Republike.[559]

Mačeku i srpskim političarima je znak da neće doći do osnivanja zajedničkog Jugoslavenskog odbora bilo i ukidanje radio emisije za Jugoslaviju 1950. godine, a koja je bila u sklopu Radija slobodne Europe. Također su, prema izvješću UDB-e, svi bili svjesni da do osnivanja Jugoslavenskog odbora neće doći i zbog situacije u Koreji, ali da su emigranti bili mišljenja da se ipak treba napraviti neki nacrt sporazuma pa da se on zaključi kad međunarodne okolnosti to budu dopuštale.[560]

Istovremeno se, po pitanju hrvatsko-srpskog sporazuma, tijekom 1950. godine Maček nekoliko puta sastao i s Milanom Gavrilovićem te je, prema navodima UDB-e, predložio

[558] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 739., 765., 789.
[559] *Isto*, 739.
[560] *Isto*, 740.

Gavriloviću čak i tajni sporazum da ne bi bilo kritika ako dospije u javnost, ali se ni to nije realiziralo.[561]

Maček je, bez obzira na navedene razgovore s Gavrilovićem, i dalje smatrao Dragišu Cvetkovića najidealnijim rješenjem za postizanje dogovora, o čemu svjedoči Mačekovo pismo knezu Pavlu iz srpnja 1951. godine. Maček je tada knezu Pavlu napisao da je on u suradnji s Mihom Krekom 1951. godine dao zajedničku izjavu „Zapadnjacima" kako Dragišu Cvetkovića smatraju najkonstruktivnijim čovjekom za rješenje odnosa među narodima Jugoslavije.[562]

UDB-a je istovremeno u srpnju 1951. godine analizirala Mačekov odnos prema jugoslavenskom pitanju i zaključila da se Maček u zadnje vrijeme otvoreno izjasnio da traži „Hrvatsku državu" i da to posebno dolazi do izražaja u Mačekovoj izjavi povodom napada jedne grupe Slovenaca na Mihu Kreka. UDB-a je dalje navela da je Maček rekao da se bori za „Slobodnu Hrvatsku državu" i da je karakteristično za Mačeka da je upotrijebio izraz „Hrvatska država", a do tada je izbjegavao tako jasnu terminologiju koristeći se izrazima „slobodna Hrvatska", „seljačka republika", „ravnopravna Hrvatska" i slično.[563] UDB-a je dalje navela da je Maček, po pričanju njegovih pristaša, „evoluirao" jer je uvidio da se sa Srbima ne može jer oni uvijek misle samo na hegemoniju, međutim, da je Maček još održavao kontakt sa srpskim političarima Dragišom Cvetkovićem, s kojim je dobar otprije, Konstantinom Fotićem, zato jer je Fotić dobar sa SAD-om, i Milanom Gavrilovićem, s kojim je sudjelovao u radu Međunarodne seljačke unije.[564] UDB-a je također navela da Maček nije želio da ga se identificira s ustašama i njihovim koncepcijama „države" i da za Mačeka nije bilo toliko važno u kojoj će političkoj kombinaciji Hrvatska dobiti „svoje oslobođenje". Maček je, prema UDB-i, pristajao da to bude u okviru tadašnje Jugoslavije ili prošireno još na Bugarsku, a nije bio ni protiv jedne srednjoeuropske federacije ukoliko bi ona bila predvođena po „zemljoradničkim elementima".[565] UDB-a je navela i da se Maček razočarao u političke predstavnike Srba i da je želio rehabilitirati svoje osobne prijatelje, gore navedene Srbe Dragišu Cvetkovića, Milana Gavrilovića i Konstantina Fotića, da s pomoću njih napravi neki novi sporazum po kome bi Hrvati, Srbi, Slovenci te ostali narodi Jugoslavije imali neku novu platformu da se bore protiv nove Jugoslavije. UDB-a je osim Mačeka, analizirala stavove i drugih istaknutih HSS-ovaca te je navela da je Krnjević smatrao kako nije potrebno stvaranje zajedničke platforme i da je za

[561] *Isto*, 738., 752.
[562] MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)", 306., 321.
[563] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 768.; O tome da je Maček napisao da se mora raditi za hrvatsku državu pisao je i *Hrvatski glas* u listopadu 1951. godine. („Naš razgovor neugodni", *Hrvatski glas*, 16. 10. 1951., 8.)
[564] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 768.
[565] *Isto*

Hrvate povoljnije ostati po strani u svakoj kombinaciji jer da je „Hrvatski položaj specifičan o kome vodi računa zapadni svijet“, dok su Branko Pešelj i Ilija Jukić bili za jugoslavensko rješenje.[566]

Maček je svoje stavove po pitanju odnosa prema Srbima, ali i prema Titu jasno izrazio u prosincu 1951. godine u pismu vlasniku *Američkog hrvatskog glasnika* Stjepanu Vrančiću, u kojemu je Maček davao Vrančiću upute za pisanje. Maček je Vrančiću tada naglasio da je neprijatelj broj jedan Tito, kojeg treba napadati bez obzira na SAD i njihovu politiku, a sa Srbima treba imati što manje prepirke te se ne smije dozvoliti da se zbog pojedinih Srba napada cijeli srpski narod.[567] Maček je u to vrijeme još uvijek, prema procjenama UDB-e, bio za sporazum sa Srbima, ali je istovremeno bio i za samostalnu Hrvatsku s istočnim granicama na Drini i Zemunu kako ne bi navukao bijes ustaške emigracije i time si oslabio utjecaj kod hrvatskih masa.[568]

Maček je očito prema daljnjim izvješćima UDB-e od početka 1952. godine pa na dalje bio sve manje sklon sporazumu sa srpskom emigracijom. Maček je krajem 1951. godine i početkom 1952. godine zaključivao, prema informacijama UDB-e, da je cijela situacija nepovoljna za emigraciju i da emigracija ne može ništa napraviti jer je Tito SAD-u potreban takav kakav je. Maček je smatrao da jedino jedan rat protiv komunizma može dovesti do promjena u Jugoslaviji jer se komunistička Jugoslavija ne može staviti na stranu saveznika. Maček je, prema tim informacijama UDB-e, sporazum sa srpskom emigracijom smatrao nepotrebnim jer bi se takvim sporazumom spriječilo ljude u zemlji da se „razvijaju u svom pravcu“.[569] Maček nije želio sporazum sa Srbima, konkretnije s Milanom Gavrilovićem, i iz razloga što se, prema UDB-i, bojao da bi ga zbog sporazuma napale „ustaše, popovi i ekstremisti“, ali da su Maček i Gavrilović ionako smatrali da su stari da sporazumom na sebe preuzmu „historijsku odgovornost“.[570] UDB-a je dalje navela kako je Maček smatrao da nije vrijeme za sporazum, ali ako SAD to zatraži da se to može napraviti u roku 24 sata. Zaključak UDB-e je bio da se od

---

[566] *Isto*, 769.

[567] U istom pismu Maček je od vlasnika lista tražio da se ne napada Nacionalni odbor za slobodnu Europu jer je to „jedina institucija preko koje mi emigranti možemo nešto učiniti“, a pisanje Ustaša i njihovog lista „Danica“ treba ignorirati. UDB-a je imala svog agenta u uredništvu Američko-hrvatskog glasnika jer u Mačekovom dosjeu postoji prijepis nekoliko pisama Mačeka uredništvu tog lista. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 776.); Maček je slične upute za pisanje po pitanjima Srba, ustaša i komunista dao i publicistu Bogdanu Radici. Radica je o tim Mačekovom uputama pričao glavnom uredniku *Hrvatske Revije* Vinku Nikoliću 1965. godine u njihovom razgovoru. Radica je rekao Nikoliću: „ Nama je Maček preporučivao ovo: Kad pišete: 1) najprije napadajte komuniste, 2) ustaše i 3) odgovarajte Srbima samo, kad vas napadnu. To je bio smisao njegove politike.“ (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 2*, 423.)

[568] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 777.

[569] *Isto*, 797.

[570] *Isto*, 802.

strane Mačeka i Gavrilovića ne očekuju nikakve aktivnosti, a još manje inicijativa jer će obojica djelovati samo po želji Amerikanaca.[571]

Tijekom 1952. godine Mačekovo slabljenje zanimanja za sklapanje sporazuma sa Srbima postaje očigledno i tada se njegova aktivnost po tom pitanju potpuno smanjila. UDB-a je također, na osnovu Mačekovih razgovora s emigrantima i na osnovu svojih analiza, zaključila i da je Maček tada već bio ostario i oslabio te da više nije imao energije.[572]

Istovremeno, tijekom 1952. godine, Krnjević je kod službene američke administracije izlagao svoje političke stavove po pitanju hrvatsko-srpskog sporazumijevanja i rješenja hrvatskog pitanja, a koji su bili potpuno suprotni Mačekovim stavovima. Krnjević je tijekom 1952. godine posjetio State Department u pratnji Pešelja, prilikom čega je Krnjević, po pisanju UDB-e na osnovu razgovora s Pešeljom, u State Departmentu stalno isticao želje za samostalnost Hrvatske. Krnjević je u State Departmentu isticao nemogućnost suradnje sa Srbima i naglašavao je da je sporazum sa Srbima nemoguć, a da se HSS bori za samostalnu Hrvatsku u čijem bi sastavu bila i BiH i koja bi ušla ili u balkansku federaciju ili u europsku federaciju.[573] Krnjević je poslije sastanka rekao Pešelju kako je svjestan da je sve što je iznio protivno američkim razmišljanjima, ali da im je to netko morao reći.[574]

Krnjević je, osim u State Departmentu, politički stav o tome da se HSS zalaže za svoju hrvatsku državu i da hrvatski narod želi postati slobodnim i ravnopravnim članom zajednice slobodnih europskih naroda iznosio i javno tijekom svog boravka u SAD-u i Kanadi 1952. godine među hrvatskim iseljenicima, a takvo stajalište je usvojeno i u zaključcima s konvencija kanadskih i američkih organizacija HSS-a održanih iste godine.[575]

Krnjeviću se u to vrijeme pridavala i velika uloga u utjecaju na Mačeka da ne pristane na sporazum sa Srbima, o čemu je UDB-a informaciju dobila od Pešelja. Pešelj je nadalje informatoru UDB-e rekao i da se od Mačeka ne može tražiti neka aktivnost zbog zdravstvenog stanja i da je Maček za jugoslavensku zajednicu, ali da nije vrijeme za sporazum jer su Hrvati podijeljeni oko toga. Pešelj je dalje nastavio da je Krnjević uspio uvjeriti Mačeka kako stvaranjem sporazuma Hrvati neće ništa dobiti i da je Krnjevićev cilj u prvom redu bio skupiti sve Hrvate zajedno za „Hrvatsku stvar“ jer kad Hrvati budu jaki onda se može razgovarati sa

[571] *Isto*, 802.
[572] *Isto*, 797.
[573] *Isto*, 832.
[574] *Isto*, 832.; Navodno je tada, prema Pešeljevu pričanju, Krnjević rekao Pešelju da je i on sam za Jugoslaviju.
[575] „Zaključci osme Konvencije Hrv. Seljačkog Pokreta u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 4. 8. 1952., 1.; „Hrvatsko slavlje na kanadskom Sjeveru“, *Hrvatski glas*, 11. 8. 1952., 1.; „Zaključci Sedme Konvencije Hrv. Seljačkih Organizacija u Sjedinjenim Državama“, *Hrvatski glas*, 13. 10. 1952., 2.; HR-HDA-1561, 010.4, 29.

Srbima i ostalim narodima, a takav stav je Krnjević bio iznosio i u privatnim razgovorima tijekom posjeta SAD-u u rujnu 1952. godine.[576] Pešelj je dalje informatoru UDB-e ispričao kako je Krnjević smatrao da će Zapad s vremenom tražiti da se u Jugoslaviji uvedu i „političke olakšice“ te je stoga Krnjević želio da se svo to vrijeme iskoristi za jačanje Hrvata i smatrao je da nije vrijeme za stvaranje nekog sporazuma te je i samog Mačeka uvjerio da se sporazum još ne radi.[577]

Da je jugoslavenska emigracija po pitanju zajedničkog nastupa bila neaktivna zaključila je i UDB-a svom elaboratu o stanju političke emigracije za 1952. godinu u kojem je detaljno analizirala stanje među emigracijom. U elaboratu je napisano da je emigracija u 1952. godini bila neaktivna jer nije uspjela naći bazu za suradnju, odnosno nije uspjela stvoriti nikakav zajednički odbor. U elaboratu je dalje navedeno da je emigracija nesložna, da potječu iz raznih stranaka, da im se gledišta u osnovi i principu razilaze te da su vodeći emigranti već stari po godinama i ne žele preuzeti na sebe neku „historijsku odgovornost“.[578] U elaboratu UDB-e se zaključilo da do stvaranja zajedničkog odbora i suradnje nije došlo i zbog stava SAD-a prema Jugoslaviji, a naročito je na emigraciju utjecala činjenica da je Jugoslavija važna iz vojno-strateških razloga i da su Saveznici uložili puno truda i napora da je pridobiju za sebe. Napisano je i da je bila jaka emigrantska propaganda usmjerena prema političarima u SAD-u, a koja je bila uperena protiv režima u Jugoslaviji te da je djelomično uspjela, ali da u vojnim krugovima nije bilo prolaska zbog pozicije Jugoslavije.[579]

U elaboratu se dalje tvrdilo da je među emigracijom najaktivniji HSS, a pogotovo Juraj Krnjević, za kojeg je napisano da je preuzeo vodstvo HSS-a uslijed Mačekovog lošeg zdravstvenog stanja, neaktivnosti i nesposobnosti za rad, no da će to otežati suradnju Hrvata sa srpskim grupama. Krnjević je, prema UDB-i, želio stranku ojačati u SAD-u jer je jedino preko jedne ojačane stranke vidio mogućnost da Hrvate rehabilitira u odnosu na njihove razne političke greške učinjene za vrijeme Drugog svjetskog rata.[580] Što se tiče zajedničkog nastupa emigracije iz Jugoslavije, UDB-a je u elaboratu navela svoju procjenu kako i ubuduće neće doći do osnivanja zajedničkog jugoslavenskog odbora, osim ako to bude želja SAD-a, a SAD to neće

[576] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 833.; HR-HDA-1561, 010.4, 29. – 31.; HR-HDA-1561, 010.10, „Vučković o radu Krnjevića i HSS-a“, 13.
[577] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 834.
[578] HR-HDA-1561, 010.4, 49.
[579] Isto; Takve situacije je Maček bio itekako svjestan što potvrđuje Mačekovo pismo Krnjeviću iz studenog 1952. povodom dolaska na vlast nove administracije predsjednika Eisenhowera. Maček je tada napisao: „Iako je vrlo nevjerojatno, da će State Department bar donekle očistiti od ljevičarski nastrojenih elemenata, ipak se bojim, da će politika prema Titu ostati kao i do sada, jer su tu politiku uglavnom inaugurirali soldati (vojnici, I.T.).“ (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 122.)
[580] HR-HDA-1561, 010.4, 49.

učiniti. UDB-a je procijenila da će emigracija u 1953. godine biti aktivnija jer su na vlast došli republikanci, među kojima ima velikih protivnika komunizma i koji će politički pravac djelovanja usmjeriti prema Dalekom Istoku i Jugoslaviji, a politička emigracija će napraviti sve da diskreditira režim u Jugoslaviji.[581]

U istom elaboratu zanimljivo je iščitavati kako je UDB-a navodila svoje metode neutraliziranja i razbijanja srpske i hrvatske emigracije, što pokazuje kako UDB-a nije samo promatrala i sjedila skrštenih ruku, nego je na veliko doprinijela u razmiricama, neslaganjima i svađama među emigrantima. Naime, UDB-a je u elaboratu navela kako je uspjela raznim objašnjenjima i argumentacijom spriječiti pisanje i komentiranje emigranata po stranom tisku protiv Jugoslavije te je posebno navela ušutkivanje Bogdana Radice. Dalje je UDB-a navela kako je uspjela ohladiti odnose između Srba i Hrvata širenjem raznih komentara i mišljenja o Krnjevićevom stavu nakon njegovog boravka u SAD i Kanadi 1952. godine. U elaboratu je napisano kako će UDB-a dalje raditi na još većem ohlađivanju tih odnosa. UDB-a je kao svoj najveći uspjeh navela kako je preko raznih veza potpuno onemogućila suradnju između pojedinih srpskih grupa, a isto tako je učinjeno i s Hrvatima, koji su se posvađali i dobili sve više uvjerenje u nesposobnost pojedinaca i želje za isticanjem. To je sve, prema UDB-i, doprinijelo da je i poslije Krnjevićevog nastojanja da sve Hrvate složi i ujedini ostala ranija impresija da uopće nema osobe s kojom bi se moglo surađivati.[582] Na kraju je u elaboratu UDB-e napisano da ubuduće treba urediti da se emigranti što manje međusobno viđaju, sastaju i komentiraju događaje i situacije, a također je potrebno da ih se drži odvojeno i što više „produbljuje hrđavo mišljenje jednog kod drugog“.[583] U elaboratu se zaključilo da jugoslavenska tajna služba treba proširiti krug poznanstava s političkim čimbenicima u SAD-u te da kod tih političkih čimbenika treba naročito isticati nesposobnost i neslogu same emigracije i ostalih političkih stranaka.“[584]

6. 2. Odustajanje od hrvatsko-srpskog sporazuma i odnosi sa srpskom i slovenskom emigracijom u posljednjem desetljeću Mačekovog života

Tijekom 1953. godine Maček je potpuno obustavio aktivnosti vezano za sporazum sa Srbima, iako je krajem 1952. godine i tijekom 1953. godine postojala inicijativa o osnivanju zajedničkog jugoslavenskog tijela pod imenom „Jugoslavenski panel“ u kojem su trebali biti

[581] *Isto*, 50.
[582] *Isto*, 52.
[583] *Isto*, 52.
[584] *Isto*, 52.

zastupljeni emigranti slabije političke važnosti. Jugoslavenski panel nije zaživio zbog izostanka potpore službenog SAD-a.

UDB-a je u svom izvješću navela kako se krajem jeseni 1952. godine osnovao tzv. „Jugoslavenski panel“[585], u kojem je, po UDB-i, Maček za svoje izaslanike imenovao Branka Pešelja, Ivana Pernara, Bogdana Radicu i Božidara Vučkovića, ali se u izvješću UDB-e tvrdilo da je Maček ostao po strani kod osnivanja tog odbora, odnosno da vodstvo HSS-a nije bilo naklonjeno osnivanju Jugoslavenskog panela.[586] UDB-a je spomenula i jedno Mačekovo pismo Nacionalnom odboru za slobodnu Europu (NOSE) prema kojemu je Maček osporavao Pešelju i Radici da zastupaju Hrvate u tom Jugoslavenskom panelu.[587] Maček je o tome pisao i u pismu Krnjeviću u kojem je naveo da je kod njega bio makedonski emigrantski političar Tašković te ga molio da ne prigovara na panel jer jedino tamo Tašković može istaknuti svoje makedonstvo i da u tom panelu sudjeluju ljudi nižeg ranga.[588]

Tijekom druženja kod američkog člana uprave NOSE-a u travnju 1953. godine, o čemu je UDB-a sastavila izvješće, Bogdan Radica i Božidar Vučković informirali su Mačeka da Jugoslavenski panel neće u tom trenutku aktivno raditi sukladno savjetu osoba iz NOSE-a, a još manje će imati mogućnosti za uspješan rad sve dok se politički stav SAD-a prema Jugoslaviji ne raščisti od strane nove administracije i novog predsjednika.“[589] Maček je, po izvješću UDB-e, odgovorio da ga je i Pešelj u istom smislu informirao i dodao: „Pa dobro, mi smo sa Panelom svi skupa, pa neka čeka bolje dane i promjene, valjda bumo i to doživeli, ako ja ne, no vi sigurno dečki“.[590] Bogdan Radica pisao je kako do aktivacije Jugoslavenskog panela nikada nije došlo te da se svi ostali „paneli“ nisu nikad održavali između Hrvata i Srba, nego između svih „porobljenih naroda“ iz istočne Europe, gdje su bili i Hrvati i Srbi.[591]

Prilikom navedenog druženja kod američkog člana uprave NOSE Krek i Maček su izrazili nadu da će doći do političkih promjena u Jugoslaviji nakon što bude ekonomskih promjena zbog pomoći Zapada, zbog ulaska Jugoslavije u Balkanski pakt, zbog posjeta Tita Londonu i

---

[585] Engleski naziv: „Consultant panel for liberation of the parties of Yugoslavia“
[586] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 853. – 855., 859. – 864.
[587] *Isto*, 860.
[588] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 133.
[589] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 872.
[590] *Isto*
[591] Radica je u istom tekstu objavio i Mačekovo pismo iz veljače 1953. godine u kojem je Maček napisao Radici da je kod Jugoslavenskog panela dovoljno da se vidi da ima Hrvata i Srba koji su uza sav spor kadri sjesti za isti stol. Maček je dalje napisao kako bi bilo opasno izlaziti s nekim daljnjim planovima te je naveo kako bi daljnje opredjeljivanje za Jugoslaviju podsticalo Srbe u njihovom „megalomanskom šovinizmu“, a opredjeljivanje protiv Jugoslavije bi, po Mačeku, bilo još gore zbog mađarskih i talijanskih ambicija. Maček je zaključio kako ne preostaje drugo nego ostati na „terenu države Hrvatske, povezane s ostalim državama istočne Europe, ne naglašujući daljnjih detalja“. (RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje“, 430 – 431.)

zbog Staljinove smrti. Maček je tada rekao da svaka politička promjena slabi SKJ-u, a političkim promjenama Maček je tumačio i pretvaranje Narodne Fronte u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ).[592]

Na osnovu navedenih informacija UDB-e vidljivo je kako je Maček redovno pratio jugoslavensku unutarnju i vanjsku politiku i sukladno tome gajio nadu u političke promjene u Jugoslaviji, ali je bio svjestan da do njih neće doći u kratkom vremenskom roku.

Nakon 1953. godine Maček je očito prekinuo i odustao od bilo kakvih dogovora sa srpskom emigracijom, iako je kontakte nastavio održavati i dalje.[593]

I Krnjević je 1953. godine potvrdio da je Maček odustao od sporazumijevanja sa srpskom emigracijom i naveo razloge, a o tome svjedoči Krnjevićevo pismo nepoznatom primatelju u domovini. Krnjević je napisao kako bi Maček najradije htio kada bi se moglo „nešto urediti“ s Dragišom Cvetkovićem, knezom Pavlom ili s drugim srbijanskim političarima te da se Maček po tom pitanju puno potrudio i probao napraviti sporazum, ali „naravno nije ništa bilo niti moglo biti“ jer, Krnjević navodi, među srpskim političarima nema niti jednog koji bi mogao govoriti u ime Srbije niti predstavljati „išta ozbiljno u Srbiji“. Krnjević je također napisao kako niti jedan srpski političar u emigraciji nije „spreman pristati na išta drugo nego li na vlast Beograda nad nama, a mi onda kada se vratimo, vodimo pregovore za neki novi sporazum“.[594]

Što se tiče same konkretne aktivnosti oko hrvatsko-srpsko-slovenskog sporazuma Mačekovo ime se tek 1963. godine vezalo uz stvaranje i potpisivanje Nacrta prijedloga Demokratske alternative odnosno tzv. Stanstedske Deklaracije.

Zanimljivo je da je od 1953. godine pa do Mačekove smrti 1964. godine UDB-a u samo nekoliko izvještaja zabilježila Mačekove aktivnosti u njegovom dosjeu pa je i po tom podatku očito da Maček više nije radio na nekom sporazumu sa srpskom i slovenskom emigracijom što bi UDB-i zasigurno bilo zanimljivo.[595] S obzirom da je UDB-a evidentirala Mačekove

---

[592] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 871.

[593] U pismu Mačeka Krnjeviću iz siječnja 1956. godine vidljivo je da je Maček i dalje održavao kontakte sa srpskom emigracijom jer je napisao da mu kralj Petar nije poslao svoje memoare možda iz razloga što je Maček pred kraljevim prijateljima pričao negativno o njemu. (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 171.); Maček je 1955. godine potpisao i jedno zajedničko pismo s Mihom Krekom, predsjednikom Slovenske ljudske stranke i Slovenskog narodnog odbora, Konstantinom Fotićem, predsjednikom Srpskog narodnog odbora i Milanom Gavrilovićem, predsjednikom Srpske zemljoradničke stranke. Pismo je bilo upućeno predsjedniku talijanske vlade vezano za problem „nasilnog vraćanja“ izbjeglica iz Italije u Jugoslaviju. („Italia vraća izbjeglice!“, *Hrvatska revija*, 5(1955), sv. 2, 222.)

[594] HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Krnjevića 21. rujna 1953.

[595] UDB-a u Mačekovom dosjeu razdoblju od 1953. godine pa do smrti 1964. godine posvećuje svega 8 stranica i to od stranice 883. do 891. stranice. Iz 1954. godine nema niti jednog dokumenta, iz 1955. godine je jedan dokument, a iz 1956. godine su dva izvješća koja su, ustvari, prijepisi članaka iz *Hrvatskog glasa*. Iz godina 1957., 1958., 1959., 1960., 1961., 1962. u Mačekovom dosjeu nema niti jednog izvješća. Iz 1963. godine postoji samo izvješće o tzv. Standstetskoj inicijativi na dvije stranice. Na kraju dosjea se 11 stranica odnosi na izvještaje o smrti

aktivnosti od 1953. godine na svega par stranica nameće se zaključak da on više nije predstavljao nikakvu političku opasnost po jugoslavensku vlast te da više nije bilo nikakvih Mačekovih ozbiljnih kombinacija sa srpskom emigracijom oko eventualnog zajedničkog emigrantskog tijela koje bi imalo međunarodnu potporu i na kojeg bi računale zapadne zemlje kao zamjenu za Titovu vlast. Na to je zasigurno uvelike utjecao i međunarodni položaj Jugoslavije nakon 1953. godine, s obzirom da su se veze Jugoslavije sa Zapadnim zemljama do tada već učvrstile. U ožujku 1953. godine Tito je posjetio Veliku Britaniju, što je bila i prva Titova posjeta nekoj zapadnoj demokratskoj zemlji nakon završetka rata.[596] Iste godine u ožujku preminuo je i sovjetski vođa Staljin, s kojim je Tito bio u velikom sukobu od 1948. godine, a početkom 1953. na vlast u SAD-u je došla i nova administracija predsjednika Eisenhowera.[597]

Kada govorimo o Mačekovoj aktivnosti u zadnjem desetljeću njegova života treba uzeti u obzir i njegovu starost i loše zdravstveno stanje.[598]

Mačekovi politički stavovi u zadnjem desetljeću života po pitanju hrvatsko-srpskih odnosa i rješavanja hrvatskog pitanja mogu se najvećim dijelom rekonstruirati putem objavljenih tekstova u emigrantskoj literaturi, a koji su nastali na osnovu razgovora ili dopisivanja emigranata s Mačekom. Sva ta Mačekova razmišljanja svode se na teoretsku raspravu koja nije rezultirala konkretnom akcijom.

Po već do sada iznesenim činjenicama o Mačekovoj djelatnosti nakon odlaska u emigraciju, vidljivo je kako je Maček bio vrlo pragmatičan političar koji je svoje političke stavove po pitanju hrvatsko-srpskih odnosa i rješavanja hrvatskog pitanja oblikovao sukladno situaciji i

---

Mačeka i refleksije tog događaja na pristaše HSS-a u Jugoslaviji, i to od 892. stranice do 903. stranice. (HR-HDA-1561, Dosje Maček); Također je zanimljiva i činjenica da se Maček, po do sada istraženoj ostavštini kneza Pavla, 1952. godine prestao dopisivati i s knezom Pavlom. (MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 308.)

[596] O Titovom posjetu Velikoj Britaniji kao prekretnici koja je označila puno međunarodno priznanje komunističke Jugoslavije pisali su i srbijanski povjesničari koji su se bavili srpskom političkom emigracijom. Po njima je Titov posjet pokazao i punu međunarodnu konsolidaciju jugoslavenskog položaja, što je dovelo do postepenog pasiviziranja političke emigracije i početak procesa pretvaranja političke emigracije u ekonomsku emigraciju. (NIKOLIĆ, Kosta. *The Serbian Political emigration in Western Europe 1945 – 1956*. Beograd: Institute of contemporary history, 2011., 255.; POPOVIĆ, Nebojša. „Poseta Josipa Broza Velikoj Britaniji marta 1953. i jugoslovenska politička emigracija“. *Istorija 20. veka* 24(2006), br. 2: 51 – 70.); O posjetu Josipa Broza Tita Velikoj Britaniji 1953. i političkom kontekstu tog posjeta pisala je i hrvatska povjesničarka Katarina Spehnjak. (SPEHNJAK, Katarina. „Josip Broz Tito's visit to Great Britain in 1953“, *Review of Croatian history* 1(2006), vol. 1: 273 – 294.)

[597] U siječnju 1953. godine vođenje SAD-a preuzela je administracija predsjednika Dwighta D. Eisenhowera koji je dužnost predsjednika vršio dva mandata do siječnja 1961. godine. Administracija predsjednika Eisenhowera vodila je vanjsku politiku u smjeru smanjivanja napetosti između SAD-a i SSSR-a. Na promjenu u odnosu na politiku prema SSSR-u utjecala je i smrt Staljina nedugo nakon Eisenhowerovog dolaska na mjesto predsjednika 1953. godine. (U. S. White House (mrežne stranice), https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/dwight-d-eisenhower/, pristup ostvaren 7. 12. 2017.)

[598] Maček je 1953. godine navršio 74 godine

trenutku u kojem se nalazi, a prvenstveno uzimajući u obzir međunarodne okolnosti i stavove SAD-a.[599]

Maček je u svojim razgovorima s emigrantom Karlom Mirthom koji su vođeni od 1953. godine pa nadalje, zaključio da zajednički sporazum Hrvata, Srba i Slovenaca nema značenja s obzirom da se tim sporazumom ne bi promijenila politika SAD-a prema Titu. Maček je prepričao Mirthu da je razgovarao s prijeratnim vicekonzulom SAD-a u Jugoslaviji Peterom Constanom koji mu je predložio da se svi srpski, hrvatski i slovenski političari slože u jedan Jugoslavenski odbor koji bi bio „demokratska alternativa Titu", na što ga je Maček upitao da li bi sporazum između njega, Vjekoslava Luburića[600], Slovenca Mihe Kreka, Srba Milana Gavrilovića, Konstantina Fotića i Dobroslava Jevđevića doveo do promjene američke politike prema Titu? Amerikanac je odgovorio niječno pa je Maček zaključio: „Pa kad ne bu, (došlo do promjene američke politike prema Titu, I.T.) zakaj se bumo onda mi sporazumevali?".[601]

Maček je u razgovorima s Mirthom izrazio i stajalište da je Banovina Hrvatska najbolje rješenje koje, nažalost, zbog ratnih prilika nije uspjelo zaživjeti. Smatrao je da je to bio najbolji način da Hrvati mirnim putem dođu do većine svojih narodnih atributa i potpune narodne suverenosti i da bi Banovina Hrvatska vrlo brzo, da nije bilo rata, postala ekonomski i vojno snažna, što bi itekako utjecalo na hrvatske susjede u Jugoslaviji i izvan nje. Maček je Mirthu obrazložio kako je veliki problem u hrvatsko-srpskim odnosima predstavljalo razgraničenje Hrvata i Srba, ali je problem i u stavu SAD-a kojemu je, po Mačeku, „zazorno" komadanje na manje jedinice te da je i Jugoslavija premalena za SAD jer je njihova politika stvaranje balkanske federacije s Albanijom i Bugarskom pa čak još i veća i šira federacija ili konfederacija. Stoga je Maček zaključio da se u takvoj situaciji on osobno neće izjašnjavati za hrvatsku državu te je dalje rekao: „ali naravno, još manje ću se ikada izjasniti za Jugoslaviju".[602]

---

[599] Kao najočitiji primjer za Mačekovu pragmatičnost i prilagodljivost situaciji može se uzeti situacija iz jeseni 1946. godine, kada Maček gotovo istovremeno najintenzivnije radi na sporazumu sa Slobodanom Jovanovićem i srpskom emigracijom, a na skupu Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade govori u korist hrvatske države, kako bi pridobio tzv. „hrvatsku desnicu". Puno jasnije i čvršće stavove koji se neće mijenjati cijelo vrijeme emigracije, Maček je imao po pitanju seljaštva kojeg je i dalje smatrao jezgrom hrvatskog naroda i nositeljem političkog djelovanja te po pitanju negativnog odnosa prema Titu i komunizmu. Po pitanju antikomunističkog stava Maček je bio u potpunosti kompatibilan s politikom SAD-a dok se po pitanju odnosa prema Titu razilazio sa službenom američkom politikom. Navedeni stavovi detaljnije su prikazani u poglavlju ovog rada koji se odnosi na Mačekovo djelovanje u Međunarodnoj seljačkoj uniji i drugim antikomunističkim organizacijama.

[600] Vjekoslav Luburić (1913. – 1969.) bio je hrvatski političar i jedan od prvaka Ustaškog pokreta. U Ustaški pokret je pristupio 1931. godine, a od 1932. do 1941. godine boravio je u emigraciji. Uspostavom NDH vratio se u Hrvatsku. Tijekom razdoblja NDH ustrojio je i vodio koncentracijske logore. Nakon završetka rata otišao je u emigraciju, a od 1948. godine je živio u Španjolskoj. U emigraciji je nakon političkih nesporazuma s Antom Pavelićem osnovao organizaciju Hrvatski narodni otpor, a izdavao je i uređivao listove *Drina* i *Obrana*. Ubijen je od strane jugoslavenske tajne službe 1969. godine u Španjolskoj. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37359, pristup ostvaren 13. 7. 2017.)

[601] MIRTH, Karlo. „Prva i posljednja slika dra Mačeka". *Hrvatska revija* 14(1964), sv. 4, 393.

[602] *Isto*, 390 – 391.

Na Mirthovo pitanje da li to znači da oni Mačekovi suradnici i članovi HSS-a koji su govorili i pisali o hrvatskoj državi ne interpretiraju precizno njegovu politiku, Maček je odgovorio: „Ne radi se o interpretaciji. Sve je to jedna politika, politika Hrvatske seljačke stranke. Ja sam samo rekao, da ja osobno u ovakvoj situaciji neću govoriti o državi". Maček je dodao da se „svi slažemo" da Hrvati budu sami svoji gospodari i da je nužno da se u svakoj fazi ostvari toliko atributa državnosti i suvereniteta, koliko je moguće. Maček je rekao da su prilike u svijetu dosta nejasne i da je potreban najveći oprez te dodao „Ja sam Vam pedeset let v politiki, al tak mutno kako je danas, nigdar ni bilo".[603] Slično je Maček Mirthu pisao i u pismu iz 1952. godine, kada je Maček za prilike u svijetu napisao: „Ja za sada ne bih mogao pisati o političkom položaju ništa, jer je sve zavito u gustu maglu".[604]

Iz navedenog razgovora s Karlom Mirthom, očito je kako je Maček rješenje hrvatskog pitanja tijekom pedesetih godina vidio u etapama.[605]

Sukladno navedenom nameće se zaključak kako Maček nijedan svoj sporazum nije smatrao konačnim rješenjem, nego je uvijek ostavljao i otvorenih pitanja koja su se trebala rješavati u nekom budućem razdoblju. Primjer za to je i pitanje granica Hrvatske, pogotovo kada je riječ o prostoru BiH.

U intervjuu s Bogdanom Radicom 1955. godine, koji je objavljen u božićnom broju *Hrvatskog glasa*, Maček je izrazio stav da, bez obzira na prekid dogovaranja oko zajedničkog sporazuma, između Srbije i Hrvatske ne smije biti potpunog odvajanja. Objašnjenje koje je Maček dao Radici upotpunjuje Mačekove stavove iznesene u razgovoru s Mirthom te je očito da je Maček prihvatio koncepciju SAD-a, iako to Radici nije eksplicitno spomenuo. Na pitanje

---

[603] *Isto*, 391.

[604] MIRTH, *Život u emigraciji*, 264.; Maček je pojmom „maglovitosti" očito vrlo često volio prikazivati svoje viđenje političkih prilika, što je vrlo vjerojatno bio i odraz njegovog nesnalaženja u suvremenim političkim gibanjima, kako u svijetu, tako posljedično i u rješavanju hrvatsko-srpskih pitanja. Naime, jedna neovisna novinska srpska novinska revija *Savremenik* uputila je tijekom 1957. godine anketu istaknutim hrvatskim, srpskim i slovenskim političkim emigrantima i „uglednim javnim radnicima" pod naslovom: „Za zajedničku platformu. Anketa o srpsko-hrvatskoj suradnji za demokratski sporazum za izlaz iz imobilizma". Maček je na tu anketu odgovorio: „Pitanja koja ste mi postavili, muče i mene već 12 godina. U političkoj magluštini, u kojoj se nalazimo, nisam bio u stanju da do sada odgovorim ni samom sebi, pa je posve naravno da ne mogu na njih odgovoriti javnosti". („Meštrovićevo svjedočanstvo za hrvatsku državu". *Hrvatska revija*, 7(1957), sv. 3: 288.)

[605] Ivo Bogdan u *Hrvatskoj reviji* ovakav način Mačekovog pogleda na rješavanje hrvatskog pitanja i borbu za hrvatsku državnost u fazama naziva evolutivnim putem. (BOGDAN, Ivo. „Dr. Vladko Maček i suvremena Hrvatska". *Hrvatska revija*, 14(1964), sv. 2 – 3, 161.) Sličnu tezu iznio je i Dinko Šuljak, koji ju je razradio na osnovu svojeg doživljaja surađujući s Mačekom. Šuljak je Mačekovu politiku objašnjavao kao politiku postepenih povlačenja poteza. Time je Šuljak opravdavao Mačekovo zalaganje za jugoslavensku koncepciju rješenja hrvatskog pitanja, a kao primjer je naveo Banovinu Hrvatsku za koju je rekao da ju je Maček smatrao samo polaznom osnovicom. (ŠULJAK, „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?", 478.); Bogdan Radica je pisao kako mu je Maček često isticao da je ostvarenje Banovine Hrvatske bio početak jednog razvoja koji bi kroz etape bio ostvario Hrvatskoj ravnopravnu poziciju sa Srbijom, a uz Hrvatsku bi i Slovenija došla do takve pozicije. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, *sv. 2*, 418.)

Radice da li oni koji govore o tome da se Srbija i Hrvatska moraju odvojiti govore ozbiljne političke stavove Maček je odgovorio: „Već sam malo prije naglasio, da se Hrvatska nalazi u sferi seljačke kulture. Držim pak, da je ekonomski napredak Hrvatske vezan uz napredak ostalih seljačkih zemalja srednje i istočne Europe od Baltika pa do Jadranskog i Crnog mora. U tom sklopu nalazi se i Srbija. I zato je politički neozbiljno govoriti o nekom potpunom odieljenju Hrvatske i Srbije. Istina između Hrvata i Srba postoji spor, koji je kroz posljednjih petnaest godina doveden do skrajnosti. Ali mislim da se taj sporazum ne može riješiti ni hicima iz parabeluma (pištolja, I.T.), ni jataganom, ni nožem karikašem. Da se taj sporazum riješi, trebat će mnogo političke zrelosti, ispravnog gledanja na politički položaj te procjenjivanja mogućnosti. Glavno je ali osloboditi se svake mržnje.“ Maček je na sljedeće Radičino pitanje da li je sporazum iz 1939. godine bio početak federalizacije Jugoslavije koja bi Hrvatskoj i Srbiji bila osigurala više sreće i mira te ju oslobodila građanskog rata odgovorio: „Uvjeren sam i danas, da je sporazum od 1939. godine bio ne samo početak federalizacije nego konfederalizacije Jugoslavije i možda i ostalog dijela Balkanskog poluotoka uključiv i Bugarsku i Albaniju.“[606]

Za razliku od Mačekovih stavova Krnjević je u istom broju *Hrvatskog glasa* u članku „Srbi o meni“ analizirao napade srpske emigracije na njega zbog njegove tvrdnje da je hrvatski narod za hrvatsku državu te je tu svoju tezu o hrvatskoj državi u članku i ponovio.[607]

Mačekovi politički stavovi, koji nisu bili vidljivi tadašnjoj javnosti, mogu se vidjeti i iz Mačekovih pisama sredinom pedesetih godina, koja su važna jer su bila namijenjena Augustu Košutiću, potpredsjedniku HSS-a. Tijekom 1953. godine Maček je razmijenio nekoliko pisama

[606] Bogdan RADICA. „Razgovor s predsjednikom Mačekom“. *Hrvatski glas*, Božić 1955., 3.; Mačekov intervju je u jednom dijelu hrvatske emigracije bio prihvaćen kao javna potvrda do tada prešućivanog Mačekovog stava u korist održanja Jugoslavije. Tako je Jure Petričević u *Hrvatskoj reviji* napisao jedan poveći članak, kao reakciju na Mačekov intervju. Petričević je analizirao cijeli intervju i detaljno se osvrnuo na sve izrečene Mačekove stavove te je povlačio paralelu s prijeratnom i ratnom politikom Mačeka i HSS-a. Petričević je na početku članka napisao: „Izjava dra V. Mačeka od prosinca 1955. godine u prilog održanju užih veza između Hrvatske i Srbije, ili drugim riječima, u prilog održanja Jugoslavije, unijela je nešto više jasnoće u diskusije o budućem političkom položaju Hrvatske. Dok se prije dr. Maček sustezao od zauzimanja određenog stava prema Jugoslaviji, sada je najedanput izišao pred javnost sa svojim osnovnim pogledima. Njegova politika kreće se, doduše, već tamo negdje od 1935. godine prilično jasno u tom pravcu, ali se javno u tome smislu nigdje nije htio izjasniti. Valjda ga je poznati stav većine Hrvata upućivao na suzdržljivost te je tu i tamo, dapače, govorio u prilog ideje stvaranja samostalne hrvatske države. Možda se sada, i pomanjkanju utjecaja na domaću i međunarodnu politiku, smatra slobodnijim u izražavanju misli i zauzimanju stanovišta [...] ujedno [je] pobudio nove nade kod srpskih krugova, da će se velikosrpska državna tvorevina Jugoslavija i nakon sloma komunističkog poretka moći održati“. Petričević je također, kao glavnu i konstantnu karakteristiku Mačekove politike naveo „izmicanje jasnim odlukama i odgovornosti u odlučnim časovima“. (Jure PETRIČEVIĆ. „Hrvati i Jugoslavija – osvrt na politiku dr. Vladka Mačeka“. *Hrvatska revija,* 6(1956), sv. 1-2, 213., 237.)

[607] Juraj KRNJEVIĆ, „Srbi o meni“, *Hrvatski glas*, Božić 1955., 2.

s nepoznatim primateljem, a tijekom 1955. godine i početkom 1956. godine razmijenio je pisma s potpredsjednikom HSS-a Augustom Košutićem.[608]

Maček je po pitanju sporazuma sa Srbima u pismu od 18. svibnja 1953. godine napisao kako se sa Srbima teško može sporazumjeti, osim uz iznimku Dragiše Cvetkovića i nekoliko njegovih simpatizera. Dalje je Maček naveo kako „bi bilo vrlo pogibeljno raditi na rušenju Jugoslavije, jer ne znam, što bi od srušene Jugoslavije pripalo Srbima, što Mađarima, što Talijanima i što bi konačno ostalo nama Hrvatima“. Maček je posebno naglasio kako su opasni Mađari „koji su razmahali propagandu za uspostavu zemalja 'krune sv. Stjepana', naravno bez Bosne pa čak i bez Dalmacije“.[609] Maček je u istom pismu napisao i kako nije istina da se HSS u emigraciji „složila s ustašama“ jer „mi s njima ne možemo imati ništa zajedničkoga“.[610]

Pismom od 6. studenog 1953. godine Maček je uputio razne informacije Košutiću te naveo kako nije nikome u emigraciji prepustio vođenje stranke i kako ni on niti Krnjević ne žele imati ništa zajedničkog „bilo s kim od ustaške garniture“. Maček se dalje u pismu osvrnuo na Krnjevićeve stavove i naveo kako se može teško s Krnjevićem sporazumjeti oko stava prema Srbima jer je, piše Maček, Krnjević „dok je bio u emigrantskoj vladi prošao kalvariju, pa sada, što se tiče Srba i na mrzlo puše“. Maček je u pismu dalje nastavio pisati kako Krnjević „osim toga misli, da je potrebno u radikalizmu nadlicitirati frankovce. Zato od časa do časa njegove ekstra – ture kao na primjer njegove poruke i sl. […] uostalom sve to ne znači u današnjoj mutnoj situaciji niš. Samo Bog zna, kako će se poviest odvijati. Zato se ja klonim svakih decidiranih izjava. Sjećam se dobro, kako su znali pristaše, a još češće protivnici pitati: 'pa kako velika će biti ta Vaša hrv. seljačka republika', a pok. predsjednik bi odgovarao: 'tako velika, kakovu će narod htjeti'.“ Maček je na kraju u pismu naveo kako ne pozna situaciju „doma“ i to prepušta Košutiću da odluči što se može u domovini odraditi, a što ne može. Maček je napisao kako se treba nastojati postići dvije stvari, prvo: „da sav narod uvidi, da nas je međusobno klanje ustaša i četnika dovelo u stanje, u kojem smo danas“, i drugo: „držati visoko seljački

[608] HR-HDA-1451, kutija 11.; Mačekova su pisma nepotpisana i pretpostavka je da je primatelj Mačekovog pisma iz 1953. godine živio u domovini i bio veza s Augustom Košutićem iz razloga što je Maček na početku pisma datiranog na dan 18. svibnja 1953. godine napisao: „Znam, da ne bi bilo pametno, da nosite moje pismo doma. Zato ću biti kratak, da možete zapamtiti, što sam napisao.“ Na kraju istog pisma navodi se: „Evo toliko u kratko, da možete gornjih 6 točaka mog pisma saopćiti Gušti (Augustu Košutiću, I.T.) – a i drugima, koje držite pouzdanima“. Pismo iz 6. studenog 1953. godine završava riječima: „Za Guštu (Augusta Košutića, I.T.) sam napisao na posebnom papiru, što je potrebno, pa bih Vam bio vrlo zahvalan, kada bi mu mogli to u originalu predati. Iz opreza nisam to naslovio na nikoga, a nisam stavio ni potpis. On uostalom pozna moj rukopis. Pozdravite doma sve, koji za mene pitaju“. (HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Mačeka od 18. svibnja 1953., HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Mačeka od 6. studenog 1953.)

[609] HR-HDA-1451, kutija 11., Pismo Mačeka od 18. svibnja 1953.

[610] *Isto*

duh. U zapadnom svijetu su reakcionari i ljevičari složni u potiskivanju seljačkih pokreta. Imati ćemo radi toga još velike borbe od Baltika do Jadrana".[611]

Maček je u pismima Košutiću iz studenog 1955. godine pisao i o svojim razgovorima s Dragišom Cvetkovićem. Maček je napisao kako je već dugo dao do znanja da ne bi htio raditi nikakve sporazume sa Srbima bez Dragiše Cvetkovića. Maček je dalje nastavio kako je, po pitanju razgraničenja u Bosni, Sporazumom iz 1939. godine postignut maksimum, ali je smatrao da bi se muslimani kod konačnog uređenja, u slučaju izbora, velikom većinom izjasnili za Hrvatsku, a ne za Srbiju. Maček je također u pismu naveo kako se složio sa Cvetkovićem da bi dva baranjska kotara i pet bačkih kotareva na liniji Ilok-Subotica pripali Hrvatskoj. Maček je smatrao kako se oko ovih pitanja nije dovoljno sporazumjeti sa Cvetkovićem, iako je smatrao da je Cvetković jednako ovlašten zastupati srpske interese kao i Milan Gavrilović, a više od Slobodana Jovanovića, Kneževića i Trifunca. U istom pismu Maček je spomenuo jednu stvar koja nije bila često u opticaju s njegove strane, a vezano je za granice. Naime, prema Mačekovom pisanju, Cvetković ga je negdje tijekom 1954. godine pitao: „da li bi bilo dobro, kada se oslobodimo komunista, da uzmemo za početnu bazu uređenja Jugoslavije stanje, kakovo je ustanovio Tito?" Maček mu je odgovorio da, ukoliko ne bude promjena bez rata, „ne će preostati drugo, nego prihvatiti bazu, koju nam Tito ostavi".[612]

Koliku je važnost Maček pridavao suradnji Hrvata i Srba govori i činjenica iz jeseni 1956. godine, kada je prilikom izbijanja revolucije u Mađarskoj Maček gajio nadu da će Mađari srušiti komunizam, a on je istovremeno već smislio i pripremio poziv Hrvatima i Srbima u domovini da nastupe jedinstveno u rušenju komunizma u Jugoslaviji.[613]

Već je spomenuto u Mačekovom pismu upućenom u domovinu 1953. godine kako se Maček u slučaju raspada Jugoslavije pribojavao teritorijalnih pretenzija susjednih država na hrvatski teritorij te kako je zato potrebna hrvatsko-srpska suradnja. Naime, po svemu sudeći Maček je bio čvrsto uvjeren u takav scenarij.[614] Maček je svoju bojazan za gubitak dijela hrvatskog

---

[611] HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Mačeka od 6. studenog 1953.

[612] HR-HDA-1451, kutija 11., Pismo Mačeka od 5. studenoga 1955.; HR-HDA-1451, kutija 11., Pismo Mačeka od 19. studenog 1955.

[613] RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje", 449 – 450.

[614] Da se Maček zalagao za Hrvatsku u jugoslavenskom okviru zbog teritorijalnih pretenzija susjeda zaključio je i Ivo Bogdan, emigrant i bivši visoki ustaški dužnosnik, koji je takvu tvrdnju i napisao u tekstu u *Hrvatskoj reviji* povodom Mačekove smrti. Ivo Bogdan je napisao da je Maček, kao i prije njega Radić, bio pobornik politike ostvarenja hrvatske države u okviru veće zajednice. Prema Bogdanu je takav okvir prvo bila Habsburška monarhija, a kasnije je to bila Jugoslavija. Bogdan je za Mačeka napisao da se bojao „pohlepe velikih susjeda", koje su prije rata predstavljali Treći Reich i fašistička Italija, a što se pokazalo na primjeru Rimskih ugovora iz 1941. godine. Bogdan je zaključio da je Maček do kraja života ostao političar koji je želio samostalnu Hrvatsku, ali se bojao „naglih prekida, koje bi mogli iskoristiti neskrupulozni susjedi, da se dočepaju kojega dijela hrvatske zemlje". (BOGDAN, „Dr. Vladko Maček i suvremena Hrvatska", 156. – 157.)

teritorija u slučaju raspada Jugoslavije izrazio u pismu Dinku Šuljku još u srpnju 1949. godine. Maček je tada napisao: „Sigurno je, da je veliko pitanje hoće li Hrvati i Srbi moći ostati, i kad se oslobodimo od komunizma, zajedno“ pa je nastavio da „mi ne smijemo pred Zapadnim Demokracijama nositi krivnju za razlaz. U protivnom slučaju nam se može dogoditi, da ostanemo sa teritorijem Londonskog pakta (Tajnog Londonskog ugovora iz Prvog svjetskog rata, I.T.)“.[615]

U pismu Karlu Mirthu iz kolovoza 1952. godine Maček je napisao: „Mi Hrvati smo sitni objektić na kojeg vrebaju (na sreću za sada također sitne veličine) Srbi, Talijani i Mađari.“[616]

Maček je u isto vrijeme u kojem je pisao pismo u domovinu 1953. godine, po pitanju odnosa raspada Jugoslavije i gubitka hrvatskog teritorija, uputio i jedno pismo Vlahi Raiću[617], a koje je Raić javno objavio 1955. godine i time uzburkao emigrantsku političku scenu. Naime, između ostalog, Maček je u tom pismu napisao: „Ja sam toliko oprezan, da se cielo vrijeme boravka u emigraciji nisam izjasnio ni za održanje ni za razpad Jugoslavije“ pa je dalje napisao da se za raspad Jugoslavije neće izjasniti jer ne vidi ni „maglovitih kontura“ što bi od srušene Jugoslavije pripalo Srbima, što Mađarima, što Talijanima i što bi konačno ostalo Hrvatima.[618]

Skoro identične stavove o bojazni zbog teritorijalnih pretenzija susjeda na hrvatski teritorij Maček je iznio i u veljači 1953. godine u pismu Bogdanu Radici, ali je u tom pismu pisao i o svojoj dvojbi. Maček je tada napisao da bi opredjeljenje za Jugoslaviju značilo „ankuražirati Srbe u njihovom megalomanskom šovinizmu“, a opredjeljivanje protiv Jugoslavije, po Mačeku, bi bilo još gore jer bi to bila „voda na mlin“ mađarskih i talijanskih ambicija. Maček je u pismu Radici zaključio da ne preostaje ništa drugo „nego ostati na terenu države Hrvatske, povezane sa ostalim državama istočne Europe, ne naglašujući daljnjih detalja“. Maček je u pismu napomenuo kako je na njegovu sugestiju mađarske teritorijalne planove već osudio prije godinu dana Stjepan Gaži o čemu je napisao: „žalibože te planove pomažu ne samo Srbi sa intrazigentnošću (nepopustljivošću, I.T.) prema Hrvatima, nego i Česi sa intrazigentnošću

---

[615] ŠULJAK, „Da li bi Dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?“, 465.; Sličnu Mačekovu tvrdnju o tome da Hrvati ne smiju u očima Zapadnih zemalja preuzeti krivnju za raspad Jugoslavije iznio je i Branko Pešelj nedugo nakon Mačekove smrti. Pešelj je citirao Mačeka koji je znao govoriti: „Ne smijemo dozvoliti, da bi zapadni narodi dobili dojam, da smo mi Hrvati elemenat nereda i nemira, i da smo protivni pravednom uređenju srpsko-hrvatskih odnosa. Zajedno sa Slovencima moramo neprestano tražiti mogućnost poštenoga sporazuma između Srba i Hrvata. Našim prijateljima na Zapadu moramo dokazati da nisu Hrvati oni, koji ne će nikakve Jugoslavije, treba im iznijeti, da Srbi ne će pravedno uredjenje Jugoslavije“. („Dr. Maček nije bio za Jugoslaviju pod svaku cijenu – piše Dr. Pešelj“, *Hrvatska revija,* 15(1965), sv. 1 – 2, 148.)

[616] MIRTH, *Život u emigraciji,* 264.

[617] Vlaho Raić bio je hrvatski emigrant i publicist. Od 1956. godine izdavao je list *Slobodna riječ* u Buenos Airesu te bio glavni urednik lista. U emigraciji je napisao nekoliko knjiga koje su se odnosile na političku povijest Hrvatske iz prve polovine dvadesetog stoljeća.

[618] RAIĆ, *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište dra. V. Mačeka*, 18.

prema Slovacima".[619] Radica je također tvrdio da mu je Maček po pitanju komadanja hrvatskog teritorija znao govoriti: „U Jugoslaviji su svi Hrvati zajedno, dok izvan nje, ne znam, gdje bi nas sve sjekli i trpali!".[620]

Za razliku od Mačeka, koji je od sredine pedesetih godina smatrao da je suradnja Hrvata i Srba potrebna i unatoč tome što sporazum nije postignut te da je jugoslavenski okvir bolje rješenje, Krnjevićevi stavovi po tom pitanju ostali su suprotni Mačekovima i nepromijenjeni tijekom predesetih godina te su takvi ostali do kraja njegovog života. Krnjević je 1954. godine javno u *Hrvatskom glasu* objasnio svoje stavove oko JNO-a u Londonu, s čijim se članovima nije slagao još iz vremena izbjegličke vlade u Londonu. Krnjević je smatrao da taj odbor nije imao legitimitet nositi naziv jugoslavenski i tako se predstavljati u međunarodnim krugovima s obzirom da u tom odboru nije bilo Hrvata i kako je to bio pokušaj Srba da u međunarodnim krugovima govore u ime Hrvata. Krnjević je dalje u *Hrvatskom glasu* naveo da je upravo to razlog njegovog sukoba sa Srbima i da su ga zbog toga Srbi nazivali mrziteljem Srba. Po Krnjeviću, JNO iz Londona nije imao legitimitet govoriti u ime naroda jer nitko od glavnih ljudi u odboru nije nikad biran na izborima za narodnog zastupnika u Srbiji te je nabrojio Slobodana Jovanovića, Milana Gavrilovića, Radoja Kneževića i Živka Topalovića[621]. Za njih je Krnjević napisao da nemaju, u demokratskom smislu, pravo govoriti niti u ime Srbije, a kamoli predstavljati u stranom svijetu i ostale narode s teritorija Jugoslavije.[622] Po Krnjeviću, Hrvate je u stranom svijetu moglo predstavljati samo izabrano hrvatsko narodno vodstvo i nitko drugi. Krnjević je u članku još napisao: „Zanimljivo je, da su u toj borbi, vođenoj pred očima stranoga svijeta, Srbi definitivno izgubili bitku. Grdili su me, bacali na mene blato i kamenje, ali konačno je uvijek izašlo, da u ime Hrvata imadu govoriti samo hrvatski izabranici. Nekada ta hrvatska upornost nije bila draga velikom kulturnom svijetu, koji ima i bez nas hiljade svojih briga širom cijelog svijeta. Ali danas je primljena i priznata u velikom kulturnom svijetu činjenica, da su Srbi i Hrvati dva naroda, svaki sa svojom posebnom narodnom reprezentacijom

[619] RADICA, „Maček i njegova pisma", 430.
[620] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 418.
[621] Živko Topalović (1886. – 1972.) bio je srpski pravnik, političar i publicist. Bio je član i čelnik Socijalističke stranke Jugoslavije. U sukob s komunistima došao je još na kongresu u Vukovaru 1920. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata postao je blizak suradnik četničkog pokreta Draže Mihailovića. Iz Jugoslavije odlazi u emigraciju 1944. godine po naputku Draže Mihailovića, nakon što je predsjedavao na Kongresu u selu Ba u Srbiji te ostaje u emigraciji do kraja života. U emigraciji se bavio sindikalnim i publicističkim radom. Umro je u Beču 1972. godine. („Dr. Živko Topalović", *Glas kanadskih Srba*, 24. 2. 1972., 2.)
[622] Juraj KRNJEVIĆ, „Srbi i mi", *Hrvatski glas*, 29. 11. 1954., 1.

i sa svojim posebnim narodnim težnjama. Ničije nastojanje ni ičije intrige ne mogu na tome ništa promijeniti.“[623]

Krnjević je svoje stavove o hrvatsko-srpsko-slovenskim odnosima obrazložio u velikom razgovoru za glasilo liberalnih Slovenaca *Klic Triglava* u listopadu 1959. godine,[624] kojeg je u hrvatskom prijevodu prenio *Hrvatski glas*.[625] U intervjuu *Klicu Triglava* može se vidjeti srž Krnjevićevih političkih stavova u emigraciji koji se u svojoj biti nisu mijenjali protekom vremena. Na pitanje o hrvatsko-srpskom sporu Krnjević je odgovorio: „Sasvim je krivo govoriti o hrvatsko-srpskom sporu. Hrvatski narod hoće biti svoj gospodar. Hrvati hoće raditi to: 'imati svoju vlastitu državu'. Srbi, ili točnije rečeno Srbijanci, prikazuju taj osjećaj i tu težnju hrvatskog naroda kao nešto upereno protiv Srba i srpstva, što nije ni najmanje točno“. Krnjević je dalje u razgovoru tvrdio kako su Hrvati htjeli i borili se za svoju državu i puno prije nego je postojala Jugoslavija te da Hrvati hoće svoju državu i sada, „a protivštinu su iskazivali, kao i nekada prije onima koji su nastojali da nametnu svoju vlast Hrvatskoj i hrvatskom narodu“. Krnjević je po pitanju odnosa Srba i Hrvata dalje nastavio: „Ako ima danas spora između Srba i Hrvata, to je u stvari borba Srba da zadrže svoju vlast nad Hrvatskom i hrvatskim narodom, i s druge strane borba Hrvata da se srpske vlasti nad Hrvatskom i hrvatskim narodom riješe i dođu do svoje samostalne hrvatske države, koja će u međunarodnom svijetu biti jednakopravni faktor sa Srbijom. Tako tu nema nikakove borbe protiv Srba kao naroda ili protiv Srbije, nego je to borba hrvatskog naroda protiv tuđeg gospodstva, a za svoju slobodu i samostalnost“.[626] Na pitanje o mogućnosti zajedničke države sa Srbima i Slovencima Krnjević je odgovorio da će se „svi problemi koji postoje između Srbije i Hrvatske jedino moći trajno riješiti kad budu postojale suverene države Srbija i Hrvatska.“[627] Što se tiče odnosa sa Slovenijom Krnjević je rekao: „Slovenci su mjerodavni da reknu, što oni hoće i kako oni hoće. To je sasvim njihova stvar, samo bi ja njima preporučio, da vode računa o tomu, da hrvatski narod neodstupno hoće svoju samostalnu i suverenu državu“. Krnjević je naveo kako su Hrvati direktni susjed slovenskoga naroda i kako Hrvati i Slovenci imaju mnoge vitalne zajedničke interese u odnosima prema velikim susjednim narodima te da bez obzira na politička mišljenja Slovenaca, u Sloveniji moraju znati da će u tim vanjskopolitičkim pitanjima Hrvati s njima uvijek „zajedno

---

[623] *Isto*
[624] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, London, 24. 10. 1959., 5 – 10.
[625] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 1., 2.
[626] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, 24. 10. 1959., 5.; Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 1.
[627] Ovaj citat iz Krnjevićevog intervjua *Klicu Triglava* aktualizirao se krajem sedamdesetih i tijekom osamdesetih godina u HSS-ovim glasilima i korišten je kao stranačka krilatica. (Juraj KRNJEVIĆ. „Samo Hrvatska država“. *Zbornik Hrvatske seljačke stranke 1904. – 1984*. London: Središnji odbor Hrvatske Seljačke Stranke, 1981.; 135.)

bok uz bok stajati“. Krnjević je dio intervjua vezan za odnose sa Slovenijom završio zaključkom kako, bez obzira na slovensko stajalište prema Srbima i Jugoslaviji, Slovenci uvijek moraju „ozbiljno voditi računa“ o činjenici da Hrvati hoće svoju suverenu državu i da su u najvitalnijim pitanjima međunarodne politike hrvatski i slovenski interesi identični.[628]

Novinar *Klica Triglava* je dalje zamolio Krnjevićev komentar na činjenicu da se u emigraciji produbljuju razlike između Hrvata, Srba i Slovenaca, dok se u Jugoslaviji naizgled smanjuju i tražio Krnjevićev odgovor na pitanje da li se pojavljuje jugoslavenski nacionalizam? Krnjević je na to odgovorio da se „grdno vara“ svatko tko vjeruje da je „u današnje doba“ moguće uništiti narodnu svijest jednoga naroda, a da se pogotovo vara onaj koji misli da bi se takvu svijest moglo zamijeniti nekom umjetno stvorenom jugoslavenskom sviješću i hrvatski narodni osjećaj zamijeniti jugoslavenskim narodnim osjećajem. Krnjević je dalje odgovorio kako ne vjeruje da bi, s obzirom na njegovo poznavanje Srba, i kod Srba u narodu moglo doći umjesto srpskog narodnoga osjećanja do jugoslavenskog narodnog osjećanja, a pogotovo, nastavlja Krnjević „do toga ne može doći kod Hrvata, koji su uvijek, otkada postoji Jugoslavija, sve što je nosilo ime jugoslavensko, prezirali i odbacivali kao tuđe. Ime jugoslavensko su Hrvati uvijek osjećali kao neki plašt, pod kojim se njima htjelo nametnuti vlast Srbije i Beograda.“[629]

Krnjević je u razgovoru za *Klic Triglava* odgovorio i na pitanje da li je srbofob i kako komentira tvrdnje da ne vidi ničeg pozitivnog kod Srba i da za sve baca krivnju na Srbe? Krnjević je odgovorio da nije nikad bio neprijatelj Srba te je nastavio: „Čak nisam nikad bio, niti kao mlad dečko, starčevićanac, ali sam uvijek bio za samostalnu i suverenu hrvatsku državu, i bio sam protivnik svakog onoga, koji je ili nametao Hrvatskoj svoju vlast ili sprječavao da Hrvatska i hrvatski narod dođu do svoga samostalnog položaja, kao slobodna i suverena država. Kada sam se tu sukobljavao sa Srbima, koji se nameću za gospodare Hrvatske i hrvatskog naroda protiv izričito izražene volje Hrvata i hrvatskog naroda, to nije značilo niti znači da sam srbofob i da sam ja protivnik Srba. I čim bude jednom postojala suverena hrvatska država, svaki će Srbin imati prilike vidjeti, da ću ja uvijek biti za prijateljsku suradnju s isto tako samostalnom Srbijom. Još manje sam ja neprijatelj Srba u Hrvatskoj. Razgraničenje između suverene hrvatske države i Srbije može se trajno i solidno provesti [...] Tu će ostati Srba na hrvatskoj strani. Njihov neprijatelj nećemo nikada biti, nego će u njoj imati Srbi sva ljudska i politička prava, tko god će htjeti, samo uz jedan uvjet: da poštuju Hrvatsku u kojoj su se rodili i žive, da

[628] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, 24. 10. 1959., 6.; Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 1.
[629] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, 24. 10. 1959., 8.; Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 2.

rade zajedno s ostalim državljanima Hrvatske za njezin napredak i da joj ne budu neprijatelji. Mi smo, Hrvatska seljačka stranka, postigli u Hrvatskoj na temelju našega čovječanskog programa, i na temelju praktične provedbe načela čovječnosti i jednakopravnosti prema manjinama u Hrvatskoj, a naročito prema Česima, Nijemcima i Mađarima, da su te manjine uvijek bratski surađivale s Hrvatima i da su Nijemci i Česi, na primjer, uvijek gotovo jednodušno glasovali za HSS, mada su ih neka njihova češka i njemačka gospoda oportunistički vukla na stranu raznih beogradskih režima. Ja sam siguran da će nova Radićeva Hrvatska riješiti na tim istim načelima još laganije odnos s hrvatskim Srbima. Tko hoće identificirati shvaćanja hrvatskog naroda, koji se na svim slobodnim izborima izjavio za politiku čovječnosti, s onim, što se je događalo u Hrvatskoj u doba rata, taj svjesno tvrdi laž i tomu nije do toga da se normaliziraju odnosi između srpskog i hrvatskog naroda.“[630]

Krnjević je nadalje u razgovoru za *Klic Triglava* dao odgovor i na novinarsko pitanje da li postoji razlika između njega i Mačeka s obzirom da Maček ne isključuje mogućnost postojanja Jugoslavije? Krnjević je na to odgovorio: „Mi smo obojica za slobodu i demokratsku hrvatsku državu organiziranu na načelima čovječnosti i pravde. Razlika može biti između nas katkada samo u izjavama – premda smo mnogo izjava potpisali zajedno – samo zato, jer predsjednik Maček redovito naglašava čovječansku sadržinu jedne slobodne i suverene države, kao bitni njezin dio, jer je od domaćih nepravda i od tiranije strahovito mnogo pretrpio. Ja pak više ističem samostalnost i suverenost hrvatske države radi toga, jer sam više radio na međunarodnom terenu.“[631]

Ovakvi Krnjevićevi stavovi sinteza su njegovih političkih stavova i razmišljanja o navedenim pitanjima pet godina prije nego je postao čelni čovjek HSS-a i na tom mjestu zamijenio Vladka Mačeka.

Kao što je i naglasio u intervjuu za *Klic Triglava*, Krnjević je, za razliku od svog odnosa prema Srbima, gajio velike simpatije za Slovence, što je objasnio i u svom tekstu objavljenom u *Hrvatskom glasu* u rujnu 1959. godine, koji je vremenski bio blizak razgovoru za *Klic Triglava*. Krnjević je tekst u *Hrvatskom glasu* naslovio „Slovenci i mi“, a u tekstu se pozitivno izjasnio o dr. Bogumilu Vošnjaku, potpredsjedniku Slovenskog narodnog odbora i predstavniku Slovenske kmečke (seljačke, I.T.) stranke, te o dr. Mihi Kreku, predsjedniku Slovenskog narodnog odbora i predsjedniku Slovenske ljudske stranke.[632] Krnjević je opisao svoju suradnju

---

[630] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, 24. 10. 1959., 9.; Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 2.
[631] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, 24. 10. 1959., 8 – 9.; Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 2.
[632] Juraj KRNJEVIĆ, „Slovenci i mi“, *Hrvatski glas*, 28. 9. 1959., 1.

s Mihom Krekom još iz doba izbjegličke vlade u Londonu te naglasio kako Krek nikada nije stao na stranu srbijanskih političara koji su tada bili u sukobu s Krnjevićem. Isto tako je Krnjević Kreku u zaslugu uzeo njegovo odbijanje sudjelovanja u JNO iz Londona te činjenicu da je Krek kao predstavnik Slovenaca u međunarodnim emigrantskim organizacijama, sa svojim suradnicima, „zdušno“ tražio potpunu slovensku neovisnost i „prijateljsko držanje“ prema Hrvatima. Krnjević je tekst zaključio riječima: „To se mora javno znati. Ne smijemo dozvoliti da se jednostrano i krivo prikazuje slovenske prvake u odnosu prema nama Hrvatima i na radost Srba imperijalista sakriva pred svijetom činjenica, da su odnosi između Slovenaca i Hrvata daleko zdraviji i solidniji nego li su bili prije rata. I na tom temelju moramo dalje graditi unatoč sviju prepreka, koje se hoće umjetno stvoriti između Slovenaca i nas u emigraciji i doma“.[633]

Svoj odnos prema Slovencima Krnjević je opisao i nešto ranije, u svom pismu u domovinu iz rujna 1953. godine. Krnjević je u pismu napisao: „I sa Slovencima sam jako dobar. Nekoliko mojih članaka o Trstu prenijele su tršćanske novine slovenske *Demokracija* i naglasile, da se nitko u emigraciji nije toliko solidarizirao s njima kao baš mi“. Krnjević je u istom pismu naveo da treba biti dobar sa Slovencima i solidarizirati se s njima u pitanjima prema Italiji.[634]

Krnjević je u razgovoru za *Klic Triglava* odgovorio i na jedno pitanje koje je bilo dosta često postavljano u emigraciji, a to je pitanje odnosa između njega i Mačeka, s obzirom da su imali određena razmimoilaženja po pitanju načina rješavanja hrvatskog pitanja i odnosa prema srpskoj političkoj emigraciji.[635] Takva razmimoilaženja u stavovima često su znala dovoditi do zaključka među tadašnjom emigracijom da postoji njihov međusobni sukob. Pitanje međusobnog odnosa Mačeka i Krnjevića zbog određenih razlika u stajalištima interesiralo je i jugoslavensku tajnu službu. S obzirom da je pitanje odnosa Mačeka i Krnjevića izazivalo dosta pažnje važno se osvrnuti što su njih dvojica pisali i govorili o tome. Što se tiče Mačekovog odnosa prema Krnjevićevoj poziciji u stranci, on je to vrlo jasno izrazio u rujnu 1946. godine na večeri sa skupinom hrvatskih emigranata intelektualaca u New Yorku. Maček je tada o položajima vodećih ljudi u stranci rekao: „Prvi sam ja, drugi je potpredsjednik Košutić, a treći

[633] Juraj KRNJEVIĆ, „Slovenci i mi“, *Hrvatski glas*, 28. 9. 1959., 1.
[634] HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Krnjevića od 21. rujna 1953.
[635] Koliko je pitanje odnosa Krnjevića i Mačeka s obzirom na njihova različita stajališta po pitanju rješenja hrvatskog pitanja bilo intrigantno za hrvatsku emigraciju govori i činjenica da se na to osvrnuo hrvatski emigrant i povjesničar Kazimir Katalinić, koji je politički djelovao u emigraciji od 1945. godine, a knjigu izdao 2017. godine. Knjiga je, dakle, nastala više od pedeset godina nakon Mačekove smrti, kada velika većina emigranata nije više bila na životu, a oni koji su živi još uvijek postavljaju to pitanje. Katalinić je zaključio kako razmimoilaženja između Mačeka i Krnjevića nije bila stvar taktike zato jer se Krnjević i nakon Mačekove smrti nastavio zalagati za samostalnu i neovisnu Hrvatsku državu. Osim zaključka kako razlika u stavovima Mačeka i Krnjevića nije bila stvar taktike, Katalinić je također zaključio kako do sukoba između Mačeka i Krnjevića nije došlo zbog razuma koji im je govorio da je takav stav najbolji i najkorisniji. (KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede – povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 1*, 137 – 141.)

dr. Krnjević; ostali su svi jednaki".[636] S obzirom da je Košutić boravio u Hrvatskoj i bilo mu je onemogućeno slobodno i legalno političko djelovanje, jasno je kako su ustvari Maček i Krnjević bili jedine politički aktivne vodeće osobe HSS-a.

Maček je svoj stav o programskim razlikama između njega i Krnjevića izrekao u ožujku 1951. godine u pismu Dinku Šuljku, u kojem je Maček intervenirao na članak jednog autora koji se trebao objaviti u *Američkom hrvatskom glasniku* i u kojem se autor u jednoj rečenici dotaknuo odnosa njega i Krnjevića. Maček je o tome napisao: „Tek na jednom mjestu sam članak izpravio, gdje pisac misli, da postoje neke programatske razlike između Krnjevića i mene, što nikako ne stoji".[637]

Maček je vezano za pitanje razlike u stajalištu njega i Krnjevića pisao Dinku Šuljku i u listopadu 1952. godine, nakon što mu se Šuljak žalio na Krnjevićeve nastupe. Maček je u pismu Šuljku naveo: „Mislim da Vi smatrate situaciju malo previše tragički. Hrvatsku državu zastupa u svom programu H.S.S. od svog osnutka. Kada je dakle dr. Krnjević često naglašavao Hrvatsku Državu nije time rekao ništa nova, a naročito ne što nisam i ja već napisao. Ustaše nije zadovoljio, jer se nije izjasnio 'protiv svake Jugoslavije'". Maček je dalje u pismu Šuljku Krnjevićeve istupe definirao kao Krnjevićevu namjeru da „iztrgne izpod ustaškog utjecaja ono, što se istrgnuti dade". Maček se na kraju o Krnjevićevim namjerama zapitao: „Kakav će tu biti uspjeh viditi ćemo".[638]

Po pitanju odnosa s Mačekom pisao je i Krnjević u pismu nepoznatom primatelju u domovini u rujnu 1953. godine, u kojem je tvrdio: „S predsjednikom Mačkom dobro se popunjujem" te je nastavio da je Maček pomirljiviji, blaži i oprezniji „kako to već dolikuje njegovim godinama". Krnjević je u pismu napisao i kako Maček nije uvijek bio oduševljen njegovim nastupima jer se često bojao što će na to reći Amerikanci ili što će se dogoditi ako Amerikanci ipak „uspostave staru kliku u Bgdu itd./". Krnjević je s obzirom na sve u pismu naglasio kako ga Maček nikada nigdje nije demantirao. Krnjević je u pismu zaključio kako Maček, baš naprotiv: „pomalo s vremenom se u svojim vrlo opreznim izjavama sve više približavao k mojim izjavama i držanju, i danas može biti razlika možda samo u naglasku, njegov je blaži, a moj oštriji. Mi smo uvijek ostali vrlo dobri i, kad god sam u USA, uvijek provedem u njegovom domu po dva, tri tjedna".[639]

---

[636] RADICA, *Hrvatska 1945*., 353.
[637] ŠULJAK, „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?", 474.
[638] *Isto*, 473.
[639] HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Krnjevića od 21. rujna 1953.

S obzirom na navedeno pismo očito je kako je i Krnjević priznavao da je razlika u određenim političkim stavovima između njega i Mačeka postojala, ali to nije nikada dovelo do međusobnog sukoba.

Krnjević je i u kolovozu 1955. godine javno reagirao po pitanju potenciranja glasina u emigraciji o njegovom sukobu s Mačekom pa je o tome u svom članku u *Američkom hrvatskom glasniku* naveo: „Naši narodni neprijatelji, koji bi htjeli današnju borbu hrvatskoga naroda oslabiti raznim kanalima ubacuju, da se tobože predsjednik Maček i ja ne slažemo […] Tkogod na tom gradi svoje nade, grdno će se razočarati. Mi niti smo djeca niti smo počeli surađivati jučer. Već 36 godina borimo se zajedno za iste ciljeve i nikada se nismo zavadili, a kada što i rečemo i učinimo ne moramo stavljati na veliki bubanj“.[640]

Razlika u stajalištima Mačeka i Krnjevića, te mogućnost potencijalnog sukoba zbog toga, zanimala je i UDB-u. U svom elaboratu i izvješću iz veljače 1960. godine UDB-a je navela kako je Krnjević tvrdio da između njega i Mačeka nema razmimoilaženja, a da su njihove razlike u izjavama samo stvar taktike pošto žive u „raznim gradovima i u različitim sredinama“. Kao dokaz razlike između Krnjevića i Mačeka UDB-a je navela činjenicu što se Krnjević u svom intervjuu slovenskom listu *Klic Triglava* u listopadu 1959. godine izjasnio za neovisnu hrvatsku državu dok je Pešelj poslije toga u listu *Glas kanadskih Srba* pisao o jugoslavenskim koncepcijama HSS-a, a prema UDB-inim tvrdnjama Pešelj je pisao uz suglasnost Mačeka. UDB-a je dalje navela mišljenje predratnog narodnog zastupnika i Krnjevićevog suradnika iz Londona Nikole Hundrića kako su različiti stavovi u istupanjima pojedinih čelnika HSS-a „sračunati, a nikako neka suštinska razilaženja ili neslaganja“. Dalje je UDB-a iznijela i stav Većeslava Vildera, koji je tvrdio da razlika u stavovima Mačeka i Krnjevića nije taktika nego sukob u HSS-u koji će dovesti do raskola te je napomenuo kako su Pešeljeve izjave u *Glasu kanadskih Srba* imale svrhu ublažiti Krnjevićeve stavove u *Klicu Triglava*. UDB-a je, što se tiče raskola u HSS-u, zaključivala kako u vrhu HSS-a neće doći do sukoba jer iza HSS-a stoje određeni međunarodni krugovi, odnosno obavještajne službe koje to neće dozvoliti. Kao dokaz da iza HSS-a stoje određeni „krugovi“ i „službe“ UDB-a je navela nesuradnju HSS-a s kompromitiranim ustašama i HSS-ovu tezu o „demokratskoj opoziciji“. UDB-a je kao prilog ovoj tezi navela i stav Ilije Jukića, koji, prema UDB-i, nije znao za koga da se opredijeli, a koji je, prema UDB-i „stari agent IS (skraćenica od Intelligence Service, kako je UDB-a nazivala englesku obavještajnu službu, I.T.)“.[641]

---

[640] Juraj KRNJEVIĆ, „Nakon Pittsburgha i Chicaga“, *Američki hrvatski glasnik*, 31. 8. 1955., 1.; „Banket u počast dr. Jurja Krnjevića“, *Hrvatski glas*, 12. 9. 1955., 1.
[641] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 242 – 243.

UDB-a se na pitanje međusobnog odnosa Mačeka i Krnjevića osvrnula i u izvješću iz siječnja 1963. godine, a na osnovu Krnjevićevog razgovora s informatorom UDB-e. Krnjević je tom prilikom u razgovoru napomenuo kako s Mačekom nije u svađi, nego se samo ne slaže s Mačekom po pitanju ponovne pogodbe i suradnje sa Srbima.[642]

Maček je pak 1961. godine u pismu „Društvu prijatelja Jugoslavije“ u Parizu branio Krnjevićeve stavove po pitanju neovisne hrvatske države te ih stavljao u sklad sa svojim stavovima. Naime, nakon Krnjevićevog boravka u Parizu 1961. i održanog govora o potrebi uspostave hrvatske države pred Francuzima, članovima „Društva prijatelja Jugoslavije“, predsjednik Društva Paul Bastide pisao je Mačeku o Krnjevićevom istupu, na što mu je Maček odgovorio.[643] Maček je u odgovoru ukratko objasnio svoje viđenje povijesti Jugoslavije od 1918. godine, u kojem je naveo da su Hrvati 1918. godine, a osobito 1929. godine bili lišeni svih prava koja su uspjeli sačuvati stoljećima u „staroj Austrougarskoj“ te da nova država „bilo da se zvala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ili Jugoslavija, bila je ustvari samo povećana Srbija“.[644] Vezano za Krnjevića Maček je napisao: „Njegova iskustva s predstavnicima srpskih stranaka uvjerila su ga u mnogo prilika, kao što i mene, o nemogućnosti jedne Unije sa Srbijom bez uvjeta i garancija“.[645]

Maček je iste, 1961. godine, branio Krnjevića i u pismu Dragiši Cvetkoviću u kojemu je između ostaloga napisao: „Krnjevića nemoj previše oštro suditi – njegova tragika je u tome što je morao dve godine surađivati u vladi sa ljudima kao Sl. Jovanović, Miša Trifunović, M. Grol[646] [...] U ostalom kada s njim razgovaraš in camera veritatis možeš dobiti o njemu posve drugo mišljenje“. Zatim je Maček u istom pismu Cvetkoviću vrlo zanimljivo napisao jednu procjenu vezanu za Krnjevića o čemu je napisao: „Ne znam da li će i on (Krnjević, I. T.) doživeti priliku, da u praksi rješava Hrv. – Srpski problem, ali ako doživi, siguran sam, da će (se) i on

[642] Krnjević je izjavu dao informatoru UDB-e, koji je ujedno bio i osoba putem koje je Krnjević razmjenjivao poruke s Barišom Smoljanom u domovini. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 282.)
[643] „Pismo dra Vl. Mačeka 'Društvu prijatelja Jugoslavije'“. *Hrvatska revija* 11(1961), sv. 4, 473.
[644] *Isto*
[645] *Isto*, 474.
[646] Milan Grol (1876. – 1952.) bio je srpski političar i dramaturg. Tijekom Prvog svjetskog rata bio je na čelu srpskog ureda za tisak u Genevi. U međuratnom razdoblju obnašao je dužnost zastupnika u Narodnoj skupštini u Beogradu i dužnost ministra prosvjete od 1928. do 1929. godine. Od 1940. godine bio je predsjednik Demokratske stranke. Nakon izbijanja puča 27. ožujka 1941. godine ulazi u vladu u jugoslavensku vladu kao ministar te je tijekom Drugog svjetskog rata kao ministar bio na čelu nekoliko resora. Od ožujka 1945. do kolovoza 1945. godine obnašao je dužnost potpredsjednika jugoslavenske vlade. Umro je u Beogradu. (Ministarstvo vanjskih poslova Republike Srbije (mrežne stranice), http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/popecitelji, pristup ostvaren 12. 10. 2017.)

poput mene držati načela Stj. Radića, koji je u najoštrijoj borbi uvek držao, da je pošten sporazum između Hrvata i Srba jedini spas i jednih i drugih...“.[647]

Po pitanju međusobnog odnosa Krnjevića i Mačeka može se zaključiti kako je očito da su njih dvojica imali različite stavove u pogledu rješenja hrvatskog pitanja i odnosa prema srpskoj emigraciji, što se vidi po njihovim javnim i privatnim istupima, a što su i sami priznavali, ali ta razlika u mišljenjima nikada nije dovela do međusobnog sukoba. Očito je da su obojica bili svjesni tih razlika u mišljenjima i stavovima, ali su se međusobno dugo poznavali, poštivali i iznimno cijenili te nisu dozvolili da zbog te razlike HSS pretrpi štetu njihovim eventualnim sukobom. Baš suprotno, očito je po njihovim javnim nastupima kako su svoja razmimoilaženja u mišljenjima pokušavali ublažiti u javnosti. Možda jedan od najvećih razloga za različite pristupe rješavanju hrvatskog pitanja i odnosa sa srpskim političarima leži u različitim iskustvima tijekom Drugog svjetskog rata. Dok je Maček bio politički izoliran osjetivši na svojoj koži i zatvaranje od strane vlasti NDH, Krnjević se gotovo svakodnevno sukobljavao sa srpskim predstavnicima u izbjegličkoj vladi, pogotovo po pitanju prebacivanja krivnje za ustaške zločine na cijeli hrvatski narod.[648] Da razlika u stavovima između Krnjevića i Mačeka nije bila stvar taktike može se vidjeti i nakon Mačekove smrti kada je Krnjević od sebe udaljio zagovornike jugoslavenske ideje, a da je bio u tom pogledu taktičar vjerojatno bi ih zadržao.

6. 3. HSS i Nacrt Prijedloga Demokratske alternative

Zadnja aktivnost u sporazumijevanju hrvatske, srpske i slovenske emigracije, a koja se dogodila u vrijeme Mačekova života i vezala se za njegovo ime, bila je potpisivanje Nacrta Prijedloga Demokratske alternative, odnosno tzv. „Stanstedske deklaracije“ u ožujku 1963. godine.[649] S obzirom da je ostala nerazjašnjena Mačekova uloga vezana za izradu Nacrta Prijedloga Demokratske alternative i sastanka u Stanstedu u ovom dijelu rada se pokušava na osnovu više različitih vrsta izvora ta uloga što više razjasniti.

---

[647] „Krnjević će donijeti nove poteškoće u Hrvatsko-srpske odnose – misli D. Cvetković“, *Hrvatska revija*, 14(1964), sv. 2, 534.; Mačekovo pismo Cvetkoviću preneseno je u *Hrvatskoj reviji*, koja je tekst preuzela iz srpskog glasila *Iskra*. Vrlo vjerojatno je to razlog zašto je Mačekovo pismo citirano na srpskoj ekavici.

[648] Slične zaključke je iznio i Katalinić. Naime, Katalinić je zaključio da su razlike u stajalištima Krnjevića i Mačeka bile manjim dijelom rezultat razlike u godinama, s obzirom da je Maček od Krnjevića bio stariji 16 godina i bio je slabijeg zdravlja. Katalinić je ipak kao glavni razlog naveo razlike u iskustvu tijekom Drugog svjetskog rata. (KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede*, *sv. 1*, 138 – 139.)

[649] U radu se za Nacrt Prijedloga Demokratske alternative koristi oba naziva, ovisno o tome koji naziv se navodio u korištenim izvorima.

U kontekstu aktivnosti stvaranja alternative postojećem režimu u Jugoslaviji treba se imati u vidu kako je Maček 1963. godine bio u 84.-oj godini života, a već tada je bilo vidljivo da je bio i sve više pesimističan po pitanju skorih političkih promjena u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Maček je, prema UDB-i, početkom 1962. godine zaključivao kako je Jugoslavija činjenica te da Hrvati i Srbi mogu i moraju zajedno živjeti. Međutim, Maček je tada bio protiv srpskih prijedloga o osnivanju neke zajedničke emigrantske vlade.[650] Maček je u studenom 1962. godine pisao Krnjeviću: „Ni ja ne vidim ništa što bi me ohrabrilo. Sve mi se čini, da i Zapadnjaci i komunisti čine sve, da 'status quo' zadrže još barem deset godina“.[651]

Maček je o Jugoslaviji i njenom eventualnom rušenju pisao i u božićnoj poruci 1962. godine, u kojoj je naveo: „Vjerujem da nećemo na to dugo čekati. No kada će to biti i na koji način će se Hrvatska konačno osloboditi sadašnjeg jarma, to ne može u sadašnjim prilikama sa sigurnošću proreći nitko.“[652]

Iako Maček nije bio osobno prisutan pri potpisivanje Nacrta Prijedloga Demokratske alternative očito je bio vrlo dobro upućen i uključen u razgovore.

Nacrt Prijedloga Demokratske alternative, odnosno „Stanstedska Deklaracija“, između predstavnika Hrvata, Srba i Slovenaca potpisana je u ožujku 1963. godine u gradu Stanstedu pored Londona. Sastanak je održan od 21. do 24. ožujka 1963. godine. Glavni organizator sastanka i financijski pokrovitelj bio je Vane Ivanović[653], potpomognut od predsjednika Srpske demokratske stranke Božidara Vlajića i Desimira Tošića, voditelja srpske političke Zadruge „Oslobođenje“.[654] Nacrt su potpisali Miha Krek, Božidar Vlajić, Ilija Jukić, Dušan Popović,

---

[650] HR-HDA-1561, Dosje Pešelj, 27.

[651] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 232.

[652] Vladko MAČEK, „Sretan Božić“, *Hrvatski glas,* 17. – 24. 12. 1962., 1.

[653] Vane Ivanović (1913. – 1999.) bio je hrvatski atletičar, politički aktivist, diplomat i poslovni čovjek. Rođen je u Osijeku u političkoj obitelji srpskih i hrvatskih korijena. Iako je od sredine dvadesetih živio u Londonu, bio je atletski rekorder i prvak Jugoslavije tridesetih godina, a sudjelovao je na Olimpijadi u Berlinu 1936. godine. Od oca je naslijedio brodsku kompaniju te je bio brodovlasnik. Tijekom Drugog svjetskog rata bio je britanski vojni časnik na dužnostima u Kairu i Bariju, a boravio je i u Londonu. Poslije završetka rata ostao je živjeti u Londonu kao emigrant. S obzirom na obiteljsko porijeklo i političke stavove smatrao se Jugoslavenom. (GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa,* 115 – 135.) Za Vanu Ivanovića je UDB-a tvrdila da je agent američke obavještajne službe. (HR-HDA-1561, Dosje Pešelj, 94.)

[654] S Vanom Ivanovićem, organizatorom i financijerom sastanka u Stanstedu, bio je u vrlo dobrim odnosima i Vladko Maček, što je vidljivo iz Mačekovog pisma Košutiću u prosincu 1955. godine. Naime, Maček je Košutiću napisao kako ga Ivanović svaki puta posjeti kada dođe u Washington i da je preko Ivanovića ishodio stalnu mjesečnu pomoć za dvojicu poznanika (Pepić i Žiga) od „Društva jugoslavenskih državljana“, kojemu je Vane Ivanović bio predsjednik. Maček je napisao i kako je Ivanović „kuhan i pečen“ s JNO u Londonu pa se Krnjević drži što dalje od njega. (HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Mačeka iz 16. prosinca 1955.); Vane Ivanović je u svom intervjuu iz 1990. godine rekao da je Maček bio jedan od potpisnika za osnivanje zajedničkog novčanog fonda za „Dobrotvorno udruženje slobodnih građana Jugoslavije“. Ivanović je navodio kako Maček nije htio potpisati zajedničku izjavu niti sudjelovati u zajedničkim akcijama, ali da se odlučilo ići na pojedinačne izjave pa je Maček pristao. Potpisnici su bili i vodeći ljudi srpske i slovenske emigracije. (GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa,* 128.); Bogdan Radica je tvrdio da je Ivanović za taj fond dobivao sredstva od Odbora za Slobodnu Europu. Radica je također tvrdio da Maček „nije držao do Ivanovića“. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2,* 469.)

Miodrag Đorđević, Vladimir Predavec, Ignacije Črетnik, Franjo Sekolec, Desimir Tošić, Branko Pešelj i Vane Ivanović.[655]

Svi potpisnici Hrvati bili su na neki način vezani uz HSS. Branko Pešelj i Ilija Jukić bili su dugogodišnji istaknuti HSS-ovci i vrlo aktivni u emigraciji, a Vladimir Predavec bio je sin Josipa Predavca, bivšeg potpredsjednika HSS-a, koji je Mačeka i predložio za predsjednika HSS-a.[656] Međutim, Vladimir Predavec se, za razliku od oca, nije identificirao s HSS-om i zagovarao je umjereno hrvatstvo te manje umjereno jugoslavenstvo, a tijekom Drugog svjetskog rata bio je pripadnik četničkog pokreta Draže Mihailovića. Nakon završetka rata Vladimir Predavec živio je u Švicarskoj.[657] Iako su Branko Pešelj i Ilija Jukić bili istaknuti HSS-ovci, oni su Stanstedsku Deklaraciju potpisali kao pojedinci, a ne u ime stranaka, što su obojica javno potvrdili.[658]

Na sastanak je, po Pešelju, bio pozvan i Maček, kojemu su tada bile 84 godine i koji je imao srčanih problema. Maček je odgovorio da ne može doći jer ne može putovati tako daleko, a organizatori su nakon toga pozvali Josipa Torbara koji nije želio ići zbog toga što nije otišao ni Maček pa je zadnji pozvani bio Pešelj koji se odazvao pozivu. Pešelj je dalje naveo kako je rekao Mačeku da on ne ide u Stansted „ako se bude raspravljalo, kao i do sada, samo o općim principima, o demokraciji, bratstvu, slobodi, jedinstvu i tako dalje, bez konkretnog plana kako zamišljamo rješenje naših problema. Ja sam spreman sastaviti takav plan i donijeti ga u Englesku na raspravu i potpis“.[659] Pešelj je nadalje tvrdio da mu je Maček sugerirao da napiše Nacrt prijedloga deklaracije i donese mu na uvid, što je Pešelj i napravio. Pešelj je naveo kako je Maček na Nacrt stavio neke svoje manje primjedbe, koje je Pešelj uvažio. Pešelj je dalje tvrdio kako je Maček to učinio svojom rukom na originalu Nacrta koje je Pešelj sačuvao, da se vidi kako je Maček sudjelovao pri njegovu sastavu, a obojica su parafirali tekst Nacrta. Pešelj je također naveo i kako je na dan polaska prema Londonu posjetio Mačeka koji mu je rekao: „Dragi moj Branko, to Vam Vlahi nigdar ne buju potpisali“.[660] Da je Maček stavio svoje opaske

---

[655] „Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas*, 28. 10. 1963., 3.; PERIĆ, *Vladko Maček: Politički portret*, Zagreb, 295.; TOŠIĆ, Desimir. „The Democratic Alternative“. U: *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918. – 1992.*, ur. Dejan Djokić. London: Hurst & Company, 2003., 288 – 289.

[656] MAČEK, *Memoari*, 82.; MATKOVIĆ, *Povijest HSS,* 262.; GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa,* 151.

[657] Vladimir Predavec je o svojim pogledima na politiku, svom jugoslavenskom stavu, odnosu prema određenim dijelovima politike svog oca Josipa Predavca, sudjelovanju u četničkom pokretu i HSS-u, opširno govorio u razgovoru s novinarom Mirkom Galićem (GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa,* 151. – 172.)

[658] „Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas*, 21. 10. 1963., 1.; „Razgovori o politici uopće“, *Hrvatski glas*, 5. 8. 1963., 1 – 2.

[659] PEŠELJ, Branko M. *U vrtlogu hrvatske politike: razgovor: Sjećanja i pogledi: S posebnim osvrtom na pitanja Bosne*. Zurich: Bošnjački institut, 1989., 24 – 25.

[660] PEŠELJ, *U vrtlogu hrvatske politike: razgovor: Sjećanja i pogledi: S posebnim osvrtom na pitanja Bosne*, 25.

na original Nacrta potvrdio je i Ilija Jukić, koji je u svojoj knjizi napisao da mu je Pešelj pokazao prijedlog Nacrta i da je tom prilikom vidio opaske na tekstu pisane Mačekovom rukom.[661]

Pešelj je govorio i kako je u London putovao zajedno s Mihom Krekom, predsjednikom Slovenske ljudske stranke, koji je bio oduševljen s Nacrtom i obećao mu potporu, ali ni on nije bio siguran da će nacrt proći.[662]

Pešelj je tvrdio i kako je potpisani Nacrt nakon sastanka u Stanstedu pokazao Mačeku po povratku u Washington i kako je Maček na njegov prijedlog napisao i potpisao kratko pismo Boki Vlajiću da se slaže s principima postavljenim u Nacrtu.[663] Tekst pisma koje je Maček napisao Boki Vlajiću iznio je u svojoj knjizi Ilija Jukić. Maček je u pismu Vlajiću napisao kako ga je Pešelj upoznao sa zaključcima sa sastanka u Stanstedu te je u nastavku pisma iznio svoje mišljenje. Maček je u pismu napisao: „Princip je postavljen ispravno, pa ako bude općenito prihvaćen, neće biti teško izravnati manje važna razmimoilaženja. Daj, Bože, da budu principi općenito prihvaćeni“.[664]

Andrej Maček, sin Vladka Mačeka, tvrdio je 1990-ih godina kako je stav Vladka Mačeka oko Stanstedske Deklaracije „bio mlačan da se svodio na distanciranje.“[665] Po Andreju Mačeku dva su razloga zašto Vladko Maček nije svesrdno odobrio Stanstedsku Deklaraciju. Prvi razlog je bio taj što Vladko Maček nije vjerovao da će Srbi uistinu pristati na to, ne iz razloga što je sumnjao u dobru volju umjerenih potpisnika, nego nije vjerovao da su oni bili reprezentativni za većinu Srba pa su ti ugovori bili beskoristan posao. Drugi razlog je, po Andreju Mačeku, bio taj što je Vladko Maček smatrao da bi mu trebalo više kontakta s hrvatskim narodom u zemlji prije nego što bi u Londonu ili Washingtonu stvarao zaključke kao što je budućnost Jugoslavije.[666]

I drugi sudionici sastanka u Stanstedu su, vjerojatno zbog Pešeljevih tvrdnji, navodili da je Maček podupirao Demokratsku alternativu i da je dao blagoslov HSS-ovcima Jukiću i Pešelju.[667]

---

[661] JUKIĆ, Ilija. *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*. London: Hrvatska politička knjižnica, 1965., 220.

[662] Pešelj je sličan opis razgovora s Mačekom i Krekom dao i u razgovoru s Mirkom Galićem. (GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 51 – 52.)

[663] PEŠELJ, *U vrtlogu hrvatske politike: razgovor: Sjećanja i pogledi: S posebnim osvrtom na pitanja Bosne*, 26.

[664] JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 221.; Pešelj je faksimile Mačekovog pisma kojim odobrava Nacrt prijedloga Demokratske alternative pokazao i Vinku Nikoliću, o čemu je Nikolić posvjedočio u svojoj knjizi. Naime, Nikolić je s Pešeljom razgovarao u Pešeljevom stanu u Washingtonu 1965. godine. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1*., 100.)

[665] MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 125.

[666] *Isto*, 126.

[667] TOŠIĆ, „The Democratic Alternative“, 289.; I povjesničarka Katarina Spehnjak te politolog i povjesničar Tihomir Cipek su na osnovu Pešeljevih svjedočenja zaključili da je Maček podržao Demokratsku alternativu.

UDB-a je informacije o vezi Mačeka i Stanstedske Deklaracije doznala preko razgovora svog informatora s emigrantom Karlom Mirthom u svibnju 1963. godine. Karlo Mirth je, prema UDB-i, rekao da je Pešelj o inicijativi u Stanstedu informirao Mačeka koji je bio suglasan s takvom koncepcijom te je Mirth rekao da se po pitanju sastanka u Stanstedu mimoišlo Krnjevića koji nije prisvajao takvu orijentaciju jednog dijela HSS-a.[668]

Uredništvo *Hrvatske revije* u svom osvrtu na sastanak u Stanstedu također je napisalo kako je Krnjević „oštro osudio korake dr. Pešelja i g. Jukića, pogotovo što su oni na diskretan način htjeli istupati kao predstavnici HSS-a".[669]

Krnjević je, prema tvrdnjama Ilije Jukića, za sastanak u Stanstedu znao mjesec dana prije održavanja. Jukić je to javno iznio u svojem članku u *Hrvatskom glasu*, a nešto opširnije je o tome pisao i u svojoj knjizi.[670] Jukić je u svojoj knjizi opisao kako je Krnjevića obavijestio o sastanku u Standstetu četiri tjedna prije sastanka te je tom prilikom i predložio Krnjeviću da dođe na sastanak, na što mu je Krnjević odgovorio da ne želi sudjelovati na tom sastanku. Krnjevića je zanimalo da li je Maček znao za sastanak na što mu je Jukić odgovorio potvrdno i još dodao da Maček nema ništa protiv njegovog i Pešeljevog odlaska na sastanak. Pešelj je u knjizi napisao i da on od Krnjevića nije tražio potvrdu za odlazak s obzirom da je samo Mačeka priznavao „svojim političkim šefom".[671] Prema pisanju Ilije Jukića, Krnjević je bio toliko protiv hrvatsko-srpskog sastanka u Stanstedu da nije htio primiti Pešelja i Kreka, koji su preko Jukića izrazili želju da ga posjete prilikom svog dolaska u London zbog Stanstedskog sastanka. Također, prema Jukiću, Krnjević o sastanku u Stanstedu nije htio razgovarati ni s Mačekom kada je boravio kod njega u Washingtonu na svom proputovanju za Južnu Ameriku u travnju 1963. godine, iako ga je, prema Jukiću, Maček u dva navrata pokušao navesti na razgovor o toj temi.[672]

Stanstedska deklaracija dobila je veliki prostor u *Hrvatskom glasu*, za razliku od svih ranijih Mačekovih razgovora i neuspjelih dogovora sa srpskom emigracijom koji su bili daleko od

---

(SPEHNJAK, Katarina; CIPEK, Tihomir. „Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.", *Časopis za suvremenu povijest*, 39(2007), br. 2, 271.)

[668] HR-HDA-1561, dosje Maček, 890 – 891.

[669] „Pred stvaranjem novog jugoslavenskog odbora". *Hrvatska revija* 13(1963), sv. 2, 271.

[670] „Razgovori o politici uopće", *Hrvatski glas*, 5. 8. 1963., 1 – 2.; JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 219.

[671] JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 219.; Jukić je također tvrdio da je postojala ideja da se, s obzirom na dogovore iz Standsteda, potpiše i jedna zajednička izjava koju bi na sam dan Titovog posjeta predsjedniku Kennedyju u Washington, a koji je bio očekivan u listopadu 1963. godine, potpisali Vladko Maček u ime Hrvata, Miha Krek u ime Slovenaca te Božidar Vlajić u ime Srba. S obzirom da je, suprotno dogovorima o javnom neobjavljivanju teksta prijedloga Nacrta Demokratske alternative, Pešelj Nacrt objavio u *Bosanskim pogledima* u rujnu 1963. godine, Jukić je tvrdio, da je Vlajić od te ideje odustao. (JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 221.)

[672] JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 221.

očiju javnosti.[673] Pisac tekstova o Stanstedskoj Deklaraciji u *Hrvatskom glasu* bio je Branko Pešelj. Serija tekstova o Stanstedskoj deklaraciji, odnosno Nacrtu prijedloga Demokratske alternative, započela je uvodom uredništva *Hrvatskog glasa* koji je glasio: „Puštamo ovaj izvještaj u rubrici 'Priposlano', po demokratskoj praksi, a za sadržaj odgovaraju, naravski, učesnici na sastanku u Stanstedu kod Londona, Engleska“. Uredništvo je dalje napisalo: „U raznim hrvatskim i srpskim novinama se koješta o tome sastanku nagađalo, pa je i vrijeme da se dozna, što se zbilja desilo, kakve su zaključke učesnici stvorili. Politika se ne vodi živcima, nego mozgom, da parafraziramo učitelja Stjepana Radića“. Uredništvo je na kraju uvoda zaključilo kako je dokument Standstetske deklaracije „vrijedno pomno pročitati, slagao se s njime ili ne“ te je dalje donijelo sami tekst Nacrta deklaracije.[674] Iz navedenog uvoda je očito kako je i uredništvo *Hrvatskog glasa* bilo vrlo oprezno po pitanju statusa Stanstedske deklaracije.

U Nacrtu Prijedloga Demokratske alternative definirano je da svaki narod ima pravo na svoju samostalnu i nezavisnu državu pa tako i narodi Jugoslavije. Polazna točka svakog sporazuma naroda Jugoslavije, odnosno Srba, Hrvata, Slovenaca i Makedonaca je da se izjasne ili za svoju samostalnu državu ili za Državnu Zajednicu, ako svaki od naroda Jugoslavije na slobodnim izborima svojom većinom odluči da takvu Zajednicu želi. Ako na slobodnom glasanju bilo koji narod Jugoslavije odluči osnovati svoju samostalnu državu, on je ima pravo ostvariti u sporazumno postignutim granicama. U takvom slučaju slobodno izabrani predstavnici Srba i Hrvata morali bi naći rješenje za miran razlaz oba naroda, vodeći računa o političkim, ekonomskim i socijalnim interesima srpskog i hrvatskog pučanstva u izmiješanim i spornim krajevima. U Nacrtu je izneseno stajalište da je za sve narode u Jugoslaviji bolje da se održi državna zajednica koja bi bila u okviru granica Jugoslavije, a Zajednica bi bila savez četiri suverena naroda, Srba, Hrvata, Slovenaca i Makedonaca. Savez bi bio sastavljen od pet ravnopravnih država – Hrvatske, Srbije, Slovenije, Makedonije i Bosne i Hercegovine, s time da bi Crna Gora odlučila da li želi biti dio Srbije ili samostalna. Osnovni princip na kojemu bi Savez počivao je suverenitet pojedinih država i svojevoljno i jednako odstupanje jednog dijela tog suvereniteta u korist Saveza u svrhu obavljanja sporazumno ustanovljenih zajedničkih

[673] U svim brojevima tjednika *Hrvatski glas* od 21. listopada do 25. studenog 1963. godine pisani su članci o Stanstedskoj Deklaraciji.

[674] „Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas*, 21. 10. 1963., 1.; Tekst Nacrta deklaracije prenesen je iz *Hrvatskog glasa*, a isti takav tekst nalazi se i u knjigama Branka Pešelja i Mirka Galića. („Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas*, 21. 10. 1963., 1., 3.; „Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas*, 28. 10. 1963., 1., 3.; PEŠELJ, *U vrtlogu hrvatske politike: razgovor: Sjećanja i pogledi: S posebnim osvrtom na pitanja Bosne*, 65 – 72.; GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 227 – 233.)

poslova. Nacrt je predvidio i teritorijalnu podjelu između država članica koja bi odgovarala podjeli Jugoslavije na republike u tadašnjoj Jugoslaviji, s time da bi Hrvatska dobila dijelove zapadne Bačke u Vojvodini. Nacrt je predviđao i decentralizaciju saveznih institucija i određivanje novog glavnog grada, a do provedbe bi se savezna vlast odmah privremeno podijelila tako da Savezna uprava bude u Beogradu, savezni parlament u Zagrebu, a Savezni sud u Ljubljani. Po Nacrtu Saveznu vlast bi sačinjavali Savezni parlament, Savezna uprava i Savezni sud. U Nacrtu je bilo detaljno definirano koji bi poslovi bili zajednički, a koji u nadležnosti država članica. Posebno se nabraja da bi svaka država održavala i raspolagala s vlastitim oružanim snagama koje bi u doba mira ostale na njezinom teritoriju i bile bi pod zapovjedništvom državnog poglavara dotične države. Svaka država imala bi i svoju unutarnju upravu i sigurnosnu službu. Po Nacrtu bi svaka država imala pravo istupiti iz Saveza ako to zaključi na posebnom, za to održanom plebiscitu većine pučanstva dotične države. U slučaju takvog istupa, država koja istupa i susjedne države imaju pravo tražiti plebiscit u mješovitim i graničnim krajevima u svrhu određivanja granica istupajuće države. Svaka država donosila bi samostalno svoj ustav i državne zakone koji bi morali biti u skladu s Ustavom Saveza i saveznim zakonima. Nijedna država ne bi mogla donositi zakone koji vrijeđaju osnovna prava čovjeka ili koji čine razliku među građanima zbog njihove narodnosti, rase ili vjere.[675]

Pešelj, kao sastavljač osnove Nacrta, definirao je da je Nacrt zajednicu predvidio kao konfederaciju, odnosno državni savez, koji ima primjese federacije, odnosno savezne države.[676]

Jedan od sudionika sastanka, Desimir Tošić, puno godina kasnije je napisao kako su predstavnici Demokratske alternative sebe smatrali jugoslavenskim demokratima i nisu bili podupirani niti od emigranata nacionalista, niti od Zapadnih zemalja, a naravno, niti od aktualnog jugoslavenskog režima.[677]

Za razliku od tvrdnje Desimira Tošića po kojoj predstavnici Demokratske alternative nisu bili podupirani od Zapadnih zemalja, u *Hrvatskoj reviji* je, nakon sastanka u Stanstedu, napisano da su sudionici sastanka govorili kako su donošenje Prijedloga Nacrta zahtijevali: „Englezi i Amerikanci [...] i da su ih u njihovom pothvatu vodile težnje za stvaranjem jedne alternative, koja bi mogla poslužiti saveznicima za slučaj skorog sloma postojećeg komunističkog režima u Jugoslaviji“.[678]

---

[675] „Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas,* 21. 10. 1963., 1., 3.; „Sastanak u Stanstedu kod Londona“, *Hrvatski glas*, 28. 10. 1963., 1., 3.; PEŠELJ, *U vrtlogu hrvatske politike: razgovor: Sjećanja i pogledi: S posebnim osvrtom na pitanja Bosne,* 65 – 72.; GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 227 – 233.
[676] „Što znači Stanstedska deklaracija?“, *Hrvatski glas,* 11. 11. 1963., 1.
[677] TOŠIĆ, „The Democratic Alternative“, 286.
[678] „Pred stvaranjem novog jugoslavenskog odbora?“, 271.

Važno je naglasiti kako je na sastanku u Stanstedu bio napravljen samo prijedlog Nacrta Demokratske alternative koji je konačno završen tek 1982. godine.[679]

Što se tiče Mačekovog stava o sastanku u Stanstedu, činjenica je da on nije u *Hrvatskom glasu*, službenom glasilu HSS-a, javno iznio svoj stav o Nacrtu prijedloga Demokratske alternative, a mogao je jer je kao predsjednik stranke svojim tekstovima, govorima i člancima usmjeravao političke stavove HSS-a, a time i političke tekstove u službenom glasilu HSS-a.[680]

Da je Maček u vrijeme potpisivanja Stanstedske deklaracije cijenio rad Branka Pešelja i njegova razmišljanja o uređenju Jugoslavije dokazuje i Mačekov članak objavljen krajem srpnja 1963. godine pod naslovom „Istina o jugoslavenskoj federaciji", koji je objavljen u *Hrvatskom glasu*, a u kojem je Maček za čitatelje analizirao i pohvalno pisao o Pešeljevom radu na temu novog jugoslavenskog ustava pod nazivom „Socijalističko pravo i novi Ustav Jugoslavije".[681] Maček je u tekstu potvrdio Pešeljevu tezu da u Jugoslaviji nema federalizma nego je riječ o centralizmu te je napisao: „danas, žalibože, nikakva otvorena borba u domovini protiv novog oblika srpske hegemonije i sve jačeg centralizma iz Beograda nije moguća. Još je gore da je uporna i spretna komunistička propaganda širom svijeta, pomognuta takozvanom progresivnom – štampom i naprednim javnim radnicima, uspjela kod velikog dijela neupućene svjetske javnosti stvoriti uvjerenje, da je danas u Jugoslaviji nacionalno pitanje skinuto s dnevnog reda i da hrvatsko-srpski problem više ne postoji. Zbog toga se u stranom svijetu često čuje da je komunistima uspjelo svojim federalizmom zadovoljiti opravdane zahtjeve hrvatskog naroda i naći osnovu pravednog rješenja srpsko-hrvatskih odnosa." Maček je nadalje u članku napisao kako je potrebno stranu javnost upoznati da: „komunistički režim nije riješio nacionalno pitanje, i da hrvatski narod u domovini, jednako kao i prije, traži da se srpsko-hrvatski odnosi urede na temeljima istinske ravnopravnosti oba naroda i njihovih nacionalnih država." Maček je na kraju zaključio: „rad dr. Pešelja [je] od velike koristi za hrvatsku narodnu borbu i njeno razumijevanje u stranom svijetu."[682]

Maček je o Stanstedtskoj deklaraciji iznio i nešto drugačiji stav u svom pismu iz prosinca 1963. godine, koje je uputio predratnom narodnom zastupniku HSS-a Roki Mišetiću. Maček je tada napisao da se zaključcima u Stanstedu daje prevelika važnost te nastavio: „Za mene je

---

[679] GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 234 – 239.; TOŠIĆ, „The Democratic Alternative", 286 – 297.

[680] Da je Maček imao utjecaj na uređivačku politiku HSS-ovih glasila može se vidjeti na primjeru pisama koje je Maček upućivao vlasniku *Američkog hrvatskog glasnika* Stjepanu Vrančiću te Bogdanu Radici, a u kojima je Maček davao političke smjernice za pisanje *Američkog hrvatskog glasnika*, a Radici je preuređivao napisani tekst. (HR HDA, Dosje Maček, 776.; RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje", 434 – 435.; ŠULJAK, „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?", *Hrvatska revija*, 466 – 467.)

[681] Vladko MAČEK, „Istina o jugoslavenskoj federaciji", *Hrvatski glas*, 29. 7. 1963., 1.

[682] *Isto*

sastanak u Stanstedu ponovni dokaz, da sa srbskim leaderima, barem onima u emigraciji, nije vriedno ni razgovarati. I ako su Vlajić i još druga dva 'zaključke' podpisali, ipak ih još nakon devet mjeseci nisu objelodanili. Što više, zamjeravaju ljuto Branku (Branku Pešelju, I.T.) što ih je objelodanio. Krek pak, da se ne zamjeri ni Vlajiću ni Branku, nije ih pod Vlajićevim pritiskom objelodanio u novinama, nego je dao štampati 400 primjeraka, koje je razaslao svojim užim pristašama. Ivanović je dojurio u ranu jesen u Washington, sa nekom 'nadopunjujućom' izjavom, koju ali Branko nije htio podpisati.“ Maček je na kraju pisma o Stanstedskoj deklaraciji zaključio: „I tako tresla se brda, a nije se rodio ni miš. Prema tome vidite, koliko mogu razboriti ljudi držati do tih zaključaka“.[683]

Za razliku od Mačeka, koji se o sastanku u Stanstedu nije javno očitao, Krnjević je sastanak javno kritizirao. Krnjević je prilikom sastanka s pripadnicima Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP), kojeg je održao u Buenos Airesu na svom putovanju po Južnoj Americi u svibnju 1963. godine, izjavio: „Dr. Pešelj i Ilija Jukić nisu članovi odnosno ovlašteni govoriti u ime HRSS-e, pa prema ovoj činjenici treba prosuđivati i poznati sastanak u Londonu (Stanstedu, I.T.), koji je sazvao četnički pomagač Vane Ivanović.“[684] Krnjević se tijekom svog puta po Južnoj Americi ponovno osvrnuo na sastanak u Stanstedu prilikom svog govora pred iseljenicima u Argentini u kojem je rekao: „Neki ljudi vele: 'Pa Amerikanci će pobrati nekog gospodina Pešelja ili nekog Petra ili Pavla, i dovesti ga u Zagreb, poslati s njime stotine tisuća soldata ili možda stotinu milijuna dolara, i on će onda gospodariti u Zagrebu'. Ima nekih naših ljudi koji si to pripovijedaju, ili opet govore za nekog gospodina Ivanovića iz Londona, da će ga Englezi uzeti, dovesti u Zagreb i protiv volje hrvatskog naroda ondje držati. Ljudi tako govore, kao da Amerikanci, koji imaju prvu državu na svijetu, nemaju drugog posla, nego da to čine.“[685]

Krnjevićeva tvrdnja na sastanku HOP-a da Pešelj i Jukić nisu službeno predstavljali HSS u Stanstedu je bila točna, ali je isto tako neosporna činjenica da su Pešelj i Jukić bili dugogodišnji istaknuti HSS-ovci, čiji su stavovi bili bliži Mačeku nego Krnjeviću.

Krnjević je nakon osude Stanstedskog sastanka i njegovih zaključaka ušao i u otvoreni sukob s Pešeljem i Jukićem.[686]

Sukladno svemu navedenom očigledno je da je Maček, obzirom na Pešeljeve i Jukićeve tvrdnje, blagonaklono gledao na inicijativu i Nacrt prijedloga Demokratske alternative, ali

---

[683] „Povodom Jukićevih 'tvrdnja'“, *Danica*, 1. 12. 1965., 1.;
[684] „Sastanak Dra Jurja Krnjevića sa predstavnicima HOP-a“, *Slobodna riječ*, Buenos Aires, lipanj 1963., 3.
[685] „Afirmacija hrvatske državne misli – predavanje dra Jurja Krnjevića“, *Slobodna riječ*, lipanj 1963., 1.
[686] HR-HDA-1561, Dosje Pešelj, 80.

javno nije htio stati uz taj prijedlog. Isto tako nije htio javno stati protiv tog prijedloga, kao što je to učinio Krnjević. Ilija Jukić i Branko Pešelj nisu potpisivali sporazum u ime HSS-a, ali je očito da su u to vrijeme kotirali vrlo visoko među HSS-ovcima u emigraciji. Ilija Jukić je godinama svojim tekstovima dobivao veliki prostor u službenom glasilu *Hrvatski glas,* a stranku je predstavljao i u obilasku organizacija HSS u emigraciji.[687] Branko Pešelj je bio osoba od posebnog Mačekovog povjerenja koji je s Mačekom otišao u emigraciju i živio s njim u istoj kući cijelo vrijeme boravka u Parizu i u Washingtonu sve do 1952. godine, kada je dobio američko državljanstvo te se odselio od Mačeka, ali je i dalje ostao u stalnom kontaktu s Mačekom. Vrlo je vjerojatno da bi se, putem *Hrvatskog glasa,* HSS i Maček ogradili od Jukića i Pešelja da su oni napravili nešto bez Mačekova blagoslova. Jedino je Krnjević otvoreno kritizirao postupak Jukića i Pešelja. Ta razlika u stavovima postala je još očitija u razdoblju nakon Mačekove smrti kada je Krnjević postao predsjednik HSS-a i čvrsto promijenio smjer politike HSS-a u pravcu samostalne i neovisne Hrvatske, a Pešelj i Jukić su izgubili bilo kakav utjecaj u HSS-u. I Pešelj i Jukić bili su zavađeni s Krnjevićem u vrijeme njegovog obnašanja dužnosti predsjednika HSS-a.[688]

Što se tiče Mačekovog stava o odnosima Hrvata i Srba pred sam kraj života, on je to vrlo jasno prikazao u božićnoj poruci na kraju 1963. godine, u kojoj je odnos Hrvata i Srba ujedno bio i jedino političko pitanje na koje se Maček osvrnuo. Maček je pojam mržnje među ljudima i narodima stavljao u kontekst sukoba Hrvata i Srba, što su, po Mačeku, i Hrvati i Srbi „krvavo“ iskusili za vrijeme Drugog svjetskog rata. Maček je naglasio da nije primjereno u božićno vrijeme „nabrajati sve zlo, koje smo pretrpili radi malog broja zaslijepljenih Hrvata i Srba“ te je nastavio: „nitko razuman ne može radi toga malog broja kriviti cijeli hrvatski ili cijeli srpski narod.“ Maček je nadalje tvrdio da je međusobna mržnja Hrvata i Srba glavni razlog što su svi narodi Jugoslavije potpali pod „komunistički jaram“ te da je teško „proreći, kada ćemo taj jaram zbaciti, ali znamo svi, da to nećemo moći, dok se iz temelja ne promjeni svjetska situacija“.[689] Maček je zatim napisao kako se Hrvati, Srbi i ostali narodi Jugoslavije mogu osloboditi „komunističkog jarma“ samo zajedničkim naporom te je po tom pitanju nastavio: „Svaki za sebe, a naročito boreći se među sobom, nećemo se moći osloboditi nikako. Da se pak možemo, naročito Hrvati i Srbi oslobađati zajedničkim naporom, moramo izbaciti iz svojih srdaca svaki trag šovinizma i mržnje“. Maček je zaključio da se tek nakon oslobođenja od „komunističkog jarma“ može vidjeti hoće li se narodi Jugoslavije sporazumjeti tako da „mogu biti gospodari u

[687] JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 243 – 245.
[688] *Isto*, 208 – 250.; GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 220.
[689] Vladko MAČEK, „Sretan Božić“, *Hrvatski glas,* 23. 12. 1963., 1.

svojim vlastitim državama ravnopravno povezani među sobom tek toliko, koliko je potrebno da se zaštite zajednički interesi – ili ćemo se morati razići.“[690] Maček je na kraju božićne poruke apelirao na Hrvate i Srbe da se ne daju više od nikoga zavesti i hrvatsko-srpske račune pokušati rješavati „jataganom i nožem karikašem“, a Božić je čestitao „svim kršćanima današnje Jugoslavije“, a ne samo Hrvatima.[691]

Prema posljednjoj Božićnoj poruci, u kojoj je od političkih pitanja spomenuo jedino potrebu zajedništva Hrvata i Srba te mirno hrvatsko-srpsko sporazumijevanje, najjasnije se vidi kako je Maček pred kraj života bio čvrstog stava o tome da se tadašnji jugoslavenski režim mogao srušiti jedino zajedničkim nastupom Hrvata i Srba te je međusobni odnos dvaju naroda vidio u mirnom dogovaranju bez obzira da li bi ishod tih dogovora rezultirao daljnjim zajedničkim životom u istoj državi ili razlazom. S obzirom da je spomenuo i mogućnost mirnog razlaza, Maček je ostavio prostor i za samostalnu hrvatsku državu, ali tek kao posljednje rješenje.[692] Ovakva Mačekova posljednja božićna poruka izazvala je simpatije dijela srpskog emigrantskog tiska koji u svojem osvrtu nije propustio naglasiti Mačekovo razlikovanje u odnosu na „Krnjevićevu otrovnu političku prozu“ po pitanju hrvatsko-srpskih odnosa.[693]

---

[690] Maček je sličan stav po pitanju hrvatsko-srpskog zajedništva nakon eventualnog rušenja komunizma napisao i u pismu Dinku Šuljku 1949. godine. Maček tada piše: „Sigurno je, da je veliko pitanje hoće li Hrvati i Srbi moći ostati, i kad se oslobodimo od komunizma, zajedno“. (ŠULJAK, „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?“, 465.)

[691] Dr. Vladko Maček, „Sretan Božić“, *Hrvatski glas,* 23. 12. 1963., 1.; Naglasak na božićnu poruku kao zadnju javnu izjavu Vladka Mačeka iz 1963. godine dao je emigrant, i bivši ustaški dužnosnik, Ivo Bogdan u časopisu *Hrvatska revija*, u prvom broju nakon Mačekove smrti, gdje je zaključio da je: „citirana Mačekova javna izjava, koja ostaje na području lijepih želja i plemenitih osjećaja. Uz to je ponešto pesimistička. Maček je umro razočaran u političku mudrost državnika i pouzdavajući se jedino u Providnost. Uza sve to, i ova je njegova posljednja javna izjava dokaz plemenitosti i stare hrvatske čestitosti.“ (BOGDAN, „Dr. Vladko Maček i suvremena Hrvatska“, 166.)

[692] Nikola Novaković je na saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima izjavio da je Maček Krnjeviću dva tjedna prije smrti rekao da je on uvijek bio i ostao za jugoslavensko rješenje. Naime, Krnjević je to Novakoviću rekao u jednom od njihovih razgovora tijekom sedamdesetih godina. (HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 262.); Bože Vukušić je u svojoj knjizi naveo tvrdnju po kojoj se Maček pred smrt također izjasnio u korist Jugoslavije. Vukušić je prenio pisanje čikaške *Danice,* u kojoj se navodi kako je jedna skupina HSS-ovaca pred Mačekovu smrt smatrala da bi bilo dobro da se Maček javno izjasni protiv Jugoslavije, a za stvaranje samostalne hrvatske države te da je on to odbio riječima: „Ja sam cijeli život bio Jugoslaven i kao takav ću umrijeti“ (VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva*, 55 – 56.); Bogdan Radica je napisao: „Maček je umro u uvjerenju, da bi srpska emigracija bila prihvatila njegovu soluciju hrvatskog problema i prepustila Hrvatskoj položaj Banovine“. Radica je dalje u tekstu, vezano za Mačekovu smrt, također napisao: „Njegovo (Mačekovo, I. T.) umiranje izvan Hrvatske paralo je svako srce. Često je znao reći, da bi se vratio u Hrvatsku pa da je i Aleksandar na vlasti, i to pravo u Lepoglavu, ili kad bi bio bogalj na stepenicama Sv. Stjepana (zagrebačke katedrale, I. T.)“. (RADICA, Bogdan. „Hrvatska 1970.“. *Hrvatska revija* 20(1970), sv. 4, 524.)

[693] „Korak napred predsednika Mačeka“, *Naša reč*, London, veljača 1964., 12.; Urednik *Hrvatske revije* je u svom članku naveo da je pohvalu Mačekovoj Božićnoj poruci napisao srpski list *Naša reč,* koji je bio službeni organ srpske organizacije „Savez Oslobođenja“ iz Velike Britanije te *Iskra*, glasilo „Srba Ljotićevaca jugoslavenskih integralaca“. Za razliku od navedenih srpskih listova, uredništvo *Hrvatske revije* u svom članku kritički se osvrnulo na Mačekov stav u Božićnoj poruci. („'Vidjet ćemo hoćemo li se moći sporazumjeti...ili ćemo se morati razići' – veli Dr. Maček u svojoj Božićnoj poruci'“. *Hrvatska revija* 14(1964), sv. 1: 90 – 91.)

U kontekstu promatranja Mačekovih stavova o rješavanju hrvatskog pitanja u jugoslavenskom okviru nužno je iznijeti i Mačekovu definiciju o pojmu „jugoslavenska koncepcija“. Naime, Maček je jugoslavensku koncepciju dijelio na narodnu i državnu. Prema Mačeku, jugoslavenska narodna koncepcija nikad nije postojala jer je kod Srba uopće nije nikada bilo, a kod Hrvata i Slovenaca je bila ograničena na vrlo malen broj ljudi. Za razliku od narodne, državna koncepcija Jugoslavije je, prema Mačeku, postojala, pa i tada u obliku saveza federalnih republika, od kojih je svaka imala pravo i na odcjepljenje.[694]

Branko Pešelj je nedugo nakon Mačekove smrti o pitanju da li je Maček bio za Jugoslaviju u jednom članku napisao: „Odgovor je jasan. Bio je za Jugoslaviju, bude li moguće sa Srbima doći do poštenog i pravednog sporazuma, koji bi stvarno a ne na papiru jamčio potpunu jednakost njenih naroda i njihovih narodnih država. Ali, dr. Maček nije bio za Jugoslaviju pod svaku cijenu. Ako bi se pokazalo, da je pravedan sporazum sa Srbima nemoguć, te ako bi oni ustrajali u zahtjevu, da moraju uživati neki privilegirani položaj...*'u tom slučaju* – rekao je dr Maček - *ne će biti Jugoslavije! Hrvati ne će nikad pristati, da budu u položaju, u kakvom su bili u staroj Jugoslaviji, ili u kakvom su dandanas u takozvanoj federativnoj zajednici, bez obzira na njezin komunistički režim. Tada u tom slučaju* [...] *neka svijet znade, da nisu Hrvati krivi, što ne će biti Jugoslavije i dosljedno tome, oni ne će biti dužni plaćati račune za razlaz Hrvata i Srba*“. Pešelj je na kraju zaključio kako je Maček smatrao, ukoliko ne dođe do sporazuma sa Srbima, da Hrvati i Slovenci ostanu u zajedničkoj državi na osnovi dualizma ravnopravnih naroda i država“.[695]

Maček je umro u Washingtonu 15. svibnja 1964. godine u 85. godini života.[696]

Smrću predsjednika Mačeka 1964. godine i dolaskom Jurja Krnjevića na čelno mjesto HSS-a prestali su svi pokušaji dogovora oko hrvatsko-srpskog sporazuma ili stvaranja nekog

---

[694] Maček je taj stav napisao u pismu Vlahi Raiću 1953. godine. (RAIĆ, *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište Dra. V. Mačeka*, 17 – 18.)

[695] „Dr. Maček nije bio za Jugoslaviju pod svaku cijenu – piše dr. Pešelj“. *Hrvatska revija* 15(1965), sv. 1 – 2: 149.; Zanimljivo je da su i neki srpski emigranti slično opisivali Mačekove motive vezano za sklonost rješavanju hrvatskog pitanja u okviru jugoslavenske zajednice. Dr. Živko Topalović je u svom članku u rujnu 1964. godine pod naslovom „Vlatko Maček, Čovek-Političar – Nacionalista“, a kojeg je prenijela *Hrvatska revija*, napisao: „Istina je da je Maček bio hrvatski nacionalista i želeo stvoriti hrvatsku državu. To je njegovo prvo političko načelo. A drugo njegovo načelo jeste uverenje da hrvatski narod može ostvariti svoju državu u zajednici sa Srbima, u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Pritisak narodnih neprijatelja na hrvatskim granicama, odveć velika izmešanost sa Srbima bezmalo na celoj rasprostranjenosti Hrvata i činjenica da su Srbi stvorili državu i raspolažu snagom dovoljno da je održe – sve to po dubokom Mačekovom uverenju prinudjava hrvatski narod da svoju nacionalnu budućnost vežu za srpsku i sa Srbima ostvarenu zajedničku državu“. Zatim Topalović nastavlja: „Sasvim je istinita i apsolutno važeća dogma koju je Maček postavio u svojim pismima: Hrvati ili u zajednici sa Srbima, ili da se potope u Jadransko more! Ovako su mislili svi predstavnici hrvatskog naroda koji su god. 1918. stvarali Jugoslaviju u zajednici sa Srbima. Svako ko podje drugim putem naći će se kao Pavelić u izdaji, nemoći i sramoti“. („Ili u zajednici sa Srbima, ili da se potope u Jadransko more“. *Hrvatska revija* 15(1965), sv. 1 – 2: 149.)

[696] „Vječna slava pred. dr. Vladku Mačku“, *Hrvatski glas*, 25. 5. 1964., 1.

zajedničkog odbora. Krnjević je svoju politiku temeljio na isključivom rješenju hrvatskog pitanja u obliku samostalne hrvatske države.

Krnjević je, prema svjedočenju Nikole Novakovića iz 1977. godine, težio stvaranju „uže domovine Hrvatske“ ne samo iz političkih, nego i iz ekonomskih razloga. Krnjević je također, prema svjedočenju Novakovića, rekao kako se Mačekova koncepcija jugoslavenske konfederacije ne može slijediti jer bi to ustaški dio emigracije iskoristio da HSS proglase „izdajicom“.[697] Ovakva Krnjevićeva izjava istovremeno pokazuje kako je Krnjević vodio računa o mišljenju ustaške emigracije koja je bila vrlo utjecajna među hrvatskim iseljeništvom te ih je ujedno očito i smatrao oporbom HSS-u u političkoj emigraciji, dok, za razliku od Mačeka, uopće nije vodio brigu o stavovima srpske emigracije.

Može se zaključiti kako je po pitanju hrvatsko-srpsko-slovenskog sporazumijevanja od 1945. godine pa do Mačekove smrti 1964. godine očito postojao niz problema, koji su uzrokovali nepostizanje međusobnog sporazuma.

Osim samog neslaganja prema konceptu i sadržaju sporazuma problem je predstavljala i razjedinjenost srpskih političara u emigraciji, što je rezultiralo nedostatkom srpskog vodstva koje bi uživalo potporu u srpskom narodu da ima legitimitet potpisa sporazuma s Mačekom. Vodstvo HSS-a smatralo je kako ima legitimitet predstavljanja hrvatskog naroda zbog glasova dobivenih na izborima tijekom dvadesetih i tridesetih godina, a pogotovo plebiscitarne potpore na izborima 1938. godine, dok je istovremeno smatralo da to nije bio slučaj kod srpskih političara u emigraciji, pogotovo ne kod političara okupljenih u Jugoslavenskom narodnom odboru u Londonu s kojima je Maček bio u najozbiljnijim razgovorima oko postignuća sporazuma tijekom 1946. godine.

Veliki problem i kamen spoticanja u sporazumijevanju HSS-a sa srpskom emigracijom predstavljalo je pitanje teritorijalnog razgraničenja Hrvatske i Srbije.

Također se protekom godina pojavilo i pitanje legitimiteta zastupanja naroda u čije ime bi se sporazum trebao potpisati. Naime, emigrantski političari iz bivših građanskih stranaka iz Jugoslavije su protekom emigrantskih godina sve više shvaćali da više ne mogu u potpunosti zastupati narod iz domovine.

Na stvaranju razdora među emigrantima i nepovjerenja u smjeru nepostizanja sporazuma radila je i jugoslavenska obavještajna služba.

Problem vezan za odnose i sporazum sa srpskom emigracijom bilo je i unutar HSS-a s obzirom na razmimoilaženje Mačeka i Krnjevića po tom pitanju.

[697] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 262.

Uz sve navedene probleme, ključan razlog što do sporazumijevanja nije došlo bio je nedostatak potpore SAD-a. Mogućnost postizanja hrvatsko – srpsko – slovenskog sporazuma i osnivanja zajedničkog jugoslavenskog odbora opadala je nakon 1948. godine, kada je Tito raskinuo sa Staljinom te je počelo približavanje Jugoslavije Zapadu. SAD je nakon toga svoju potporu emigrantima s područja Jugoslavije svjesno smanjivao i onemogućavao stvaranje zajedničkog odbora, za razliku od pune potpore ostalim emigrantima iz zemalja koje su bile iza tzv. „željezne zavjese". Krajnja funkcija zajedničkog emigrantskog jugoslavenskog tijela bila bi da u danom povoljnom trenutku zamijeni Titovu komunističku vlast u Jugoslaviji kao Zapadu sklona vlada. Zato je Titovim približavanjem Zapadu takvo zajedničko tijelo izgubilo smisao, a politički emigranti građanskih stranaka iz Jugoslavije su za takvu aktivnost izgubili potporu SAD-a u prvoj polovini pedesetih godina. Maček je također od početka pedesetih godina pa sve do kraja života bio svjestan da zbog međunarodne situacije neće tako skoro doći do rušenja aktualnog režima u Jugoslaviji.

Nakon 1953. godine Maček je odustao od postizanja sporazuma sa srpskom i slovenskom emigracijom te stvaranja zajedničkog odbora. Unatoč tome što je u zadnjem desetljeću Mačekovog života došlo do prekida u postizanju sporazuma sa srpskom emigracijom Maček je i dalje u zajedničkoj hrvatsko-srpskoj suradnji vidio jedinu snagu koja je mogla srušiti komunizam u Jugoslaviji.

Jedan od Mačekovih razloga u korist potrebe hrvatsko-srpske suradnje i rješavanja hrvatskog pitanja u jugoslavenskom okviru bio je rezultat njegovog straha od teritorijalnih pretenzija Mađarske i Italije prema Hrvatskoj u slučaju raspada Jugoslavije. Maček je nadalje smatrao da Hrvati moraju učiniti sve moguće napore za postizanje hrvatsko-srpskog sporazuma, a ne da budu percipirani u očima Zapada kao krivci za njegovo nepostizanje jer bi to po Mačeku, između ostalog, rezultiralo i gubitkom teritorija u korist susjeda.

Posljednju godinu Mačekovog života, a što se tiče hrvatsko-srpskih odnosa, obilježilo je potpisivanje Nacrta prijedloga Demokratske alternative kojeg Maček nije javno podržao, ali se nije niti javno ogradio od svojih suradnika potpisnika, iako nema razloga sumnjati da je Maček za sporazum znao i na njega stavio i svoje opaske. Također je i zadnja Mačekova javna božićna poruka bila obilježena pozivom na mirno hrvatsko-srpsko sporazumijevanje i to u obliku konfederacije ili u krajnjem slučaju mirnim razlazom.

Što se tiče situacije unutar HSS-a po pitanju sporazuma sa srpskom emigracijom i rješavanja hrvatskog pitanja vidljivo je kako je dolazilo do razmimoilaženja u vodstvu stranke. Maček je bio skloniji postizanju sporazuma sa Srbima i rješavanju hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije, iako je i on u nekoliko prilika jasno spomenuo samostalnu hrvatsku državu, dok je na drugoj

strani Krnjević bio u sukobu sa srpskim političkim emigrantima te se isključivo zalagao za rješavanje hrvatskog pitanja kroz ostvarenje samostalne i neovisne hrvatske države. Maček je u tom smislu više taktizirao i vodio brigu o stajalištu međunarodnih čimbenika, prvenstveno SAD-a, ali je istovremeno bio svjestan i snage ustaške emigracije koja je inzistirala na ideji nezavisnosti hrvatske države. Vrlo je vjerojatno da je razlika u stajalištima Mačeka i Krnjevića više bila posljedica razlika u čvrsto formiranim stajalištima dviju osobnosti koja se razvila zbog različitih životnih i političkih iskustava tijekom političke karijere, pogotovo tijekom Drugog svjetskog rata. Tijekom rata je Maček u NDH bio politički i društveno izoliran od strane ustaša, dok je Krnjević bio u Londonu na izvoru informacija svjetskih političkih i ratnih događanja te u svakodnevnom sukobu s velikosrpskim stavovima i protuhrvatskom propagandom članova jugoslavenske izbjegličke vlade i srpske emigracije.

S obzirom da su razmimoilaženja u stavovima bili svjesni i Maček i Krnjević to nikada nije izazvalo njihov međusobni sukob.

Maček i Krnjević su, osim navedenih razlika oko rješavanja hrvatskog pitanja, dijelili isti pozitivan stav prema koncepciji srednjoeuropske zajednice država koja bi obuhvaćala hrvatsku državu i to u kontekstu shvaćanja kako velike sile nisu sklone mrvljenju srednjoeuropskog prostora na manje državne jedinice. Takav koncept bio je najvidljiviji kroz aktivnost HSS-a u međunarodnim emigrantskim organizacijama koje su obuhvaćale europske narode s područja srednje i istočne Europe omeđene Baltikom, Jadranom i Crnim morem, a iza kojih je politički i financijski stajao SAD. U tim organizacijama zastupao se i koncept šireg povezivanja na području cijele Europe u Europsku zajednicu.

7. HSS U ANTIKOMUNISTIČKIM EMIGRANTSKIM ORGANIZACIJAMA IZ SREDNJE I ISTOČNE EUROPE

Vodstvo HSS-a sudjelovalo je u radu više međunarodnih emigrantskih organizacija koje su sačinjavali emigranti iz zemalja srednje i istočne Europe, koje su se nakon završetka Drugog svjetskog rata našle pod sovjetskim utjecajem. Te međunarodne organizacije imale su izraziti antikomunistički i antisovjetski karakter, a iza njih je stajala financijska i politička potpora SAD-a. Financijsku i političku potporu emigrantima iz srednje i istočne Europe, te njihovim organizacijama, SAD je davao putem Nacionalnog odbora za slobodnu Europu/Odbora za slobodnu Europu (NOSE/OSE). Od svih organizacija, HSS je najviše prostora za djelovanje dobio u Međunarodnoj seljačkoj uniji (MSU), u kojoj je Maček bio osnivač i jedan od potpredsjednika do svoje smrti. Djelovanje HSS-a u MSU, za razliku od sudjelovanja u drugim organizacijama, dobivalo je i najviše prostora u glasilima iseljeničkog HSS-a i to upravo u vrijeme predsjednika Mačeka.

7. 1. Maček i osnivanje Međunarodne seljačke unije

Osnivanje MSU-a i djelovanje u njoj važna je Mačekova aktivnost kojoj je posvećivao veliki dio svog vremena i energije u emigraciji, što je vidljivo i iz skromnog opisa emigrantskih dana u Mačekovim memoarima.[698] Maček je također polagao i velike nade u MSU kao jedinstvenu organizaciju u borbi protiv komunističkih režima i za uspostavljanje demokratskih poredaka u srednjoj i istočnoj Europi.[699]

Maček je putem MSU-a dobivao najviše medijskog prostora u američkoj i široj javnosti, kojeg je najviše koristio za kritiku i napade na jugoslavensku vlast. HSS je koristio MSU i u materijalno-financijskom pogledu. Putem MSU-a i NOSE/OSE Vladko Maček, i pojedini dužnosnici HSS-a, dobivali su određena mjesečna novčana primanja, a fondovi NOSE/OSE koristili su se i za zapošljavanje pojedinih članova te dobivanje studentskih stipendija.

Maček je u svojim memoarima napisao da je ideja o osnivanju MSU-a nastala tijekom njegovog posjeta Hrvatima u SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. godine. Tom prilikom se Maček u Pittsburghu sastao s prvakom Bugarske seljačke stranke Georgijem M. Dimitrovom. Dimitrov

[698] MAČEK, *Memoari*, 187 – 188.; Maček je memoare pisao za svjetsku međunarodnu javnost pa je vrlo vjerojatno i ta činjenica razlog što je u kontekstu svog emigrantskog političkog djelovanja Međunarodnoj seljačkoj uniji posvetio najviše prostora.

[699] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 809.; UDB-a je u svom elaboratu iz 1983. MSU definirala kao „Zelenu internacionalu“, koja je bila organizacija antikomunističke emigracije iz Istočne Europe, čiji rad je pomagala CIA. (HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4., 18.)

je kratko vrijeme prije sastanka s Mačekom bio pobjegao iz Bugarske i došao u SAD. Tada je Dimitrov dao prijedlog da on kao predstavnik bugarskog seljačkog pokreta, Milan Gavrilović kao predstavnik srpskog seljačkog pokreta i Maček kao predstavnik hrvatskog seljačkog pokreta osnuju u Washingtonu Međunarodnu seljačku uniju. Maček se složio s idejom, ali je naglasio Dimitrovu da treba pričekati dok dođe još predstavnika seljačkih stranaka iz zemalja Istočne Europe.[700] U tom trenutku je na području srednje i istočne Europe položaj seljačkih stranaka bio različit. Prvaci seljačkih stranaka iz Jugoslavije i Bugarske bili su u emigraciji, a u Rumunjskoj je predsjednik seljačke stranke Julije Maniu[701] bio interniran. U Poljskoj je seljačka stranka, čiji je predsjednik bio Stanislaw Mikolajczyk[702], bila član koalicijske vlade, kao i u Čehoslovačkoj. U Mađarskoj je seljačka stranka, odnosno Stranka malih posjednika, dobila apsolutnu većinu na izborima, a njezin predsjednik Ferenc Nagy[703] bio je predsjednik vlade, u kojoj su sudjelovali i socijalisti i komunisti.[704]

---

[700] MAČEK, *Memoari*, 187.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 804.

[701] Iuliu Maniu (1873. – 1953.) bio je rumunjski političar. Rodio se u Transilvaniji, koja je u trenutku njegovog rođenja sve do kraja prvog svjetskog rata bila dio Ugarske. Po prvi puta izabran u mađarski parlament 1906. godine. Tijekom Prvog svjetskog rata služio je u austro-ugarskoj vojsci. Godine 1918. izabran za predsjednika Vijeća Transilvanije, koja je proglasila ujedinjenje s Rumunjskom. Od 1926. godine je predsjednik Rumunjske narodne seljačke stranke. Bio je premijer Rumunjske od 1928. do1930. i od 1932. -1933. godine. U kolovozu 1944. godine bio je jedan od vođa puča koji je Rumunjsku uvukao u rat protiv Njemačke. Poslije završetka rata bio je vođa demokratske opozicije komunističkom režimu. Od strane režima je osuđen i zatvoren u studenom 1947. godine. Umro je u zatvoru 1953. godine. (*Encyclopaedia Britannica (mrežno izdanje),* https://www.britannica.com/biography/Iuliu-Maniu, pristup ostvaren 12. 12. 2017.)

[702] Stanislaw Mikolajczyk (1901. – 1966.) bio je poljski političar. Bio je predsjednik Poljske seljačke stranke 1926. – 1939. godine, koja je u poljskom zastupničkom tijelu Sejmu bila u oporbi protiv Josefa Pilsudskog. Tijekom rata boravio je u Londonu u poljskoj izbjegličkoj vladi, u kojoj je od 1940. do 1943. godine bio potpredsjednik, a od 1943. do 1944. godine njezin predsjednik. Godine 1945. vratio se u Poljsku te je ušao u vladu kao potpredsjednik i ministar poljoprivrede. Njegova je seljačka stranka bila jedina organizirana oporba komunističkom režimu, ali su napori za uspostavom slobodne demokracije u Poljskoj završili neuspjehom. Nakon izbora 1947. godine ostao je u manjini, nakon čega bježi u emigraciju, odakle je vodio kampanju protiv komunističkog režima u Poljskoj. Umro je u Washingtonu. (*Hrvatska enciklopedija, sv. 7,* 299.)

[703] Ferenc Nagy (1903. – 1979.) bio je mađarski političar. Bio je seljačkog podrijetla politički aktivan u Mađarksoj neovisnoj stranci malih posjednika, a o d 1930-ih i njen glavni tajnik te naposljetku predsjednik. Bio je i mađarski premijer od 1946. do 1947. godine, kada je dao ostavku i napustio Mađarsku te se nastanio u SAD-u. Jedan je od osnivača i dužnosnika Mađarskog nacionalnog odbora koji je od 1947. godine djelovao u SAD-u te je bio jedan od dužnosnika MSU-a. Od 1961. do 1962. godine bio je i predsjedavajući Skupštine zarobljenih europskih naroda, koja je također djelovala u SAD-u. Umro je u SAD-u. (KADAR LYNN, Katalin. „The Hungarian National Council/Hungarian National Committee/Magyar Nemzeti Bizottmany/Magyar Nemzeti Bizottsag 1947. – 1972.“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 238. – 242.; FRANK, Tibor. „Imre Kovacs and Cold War Emigre Politics in the United States (1947. – 1980.)“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 311.; MAZURKIEWICZ, Anna. „The Relationship Between the ACEN and the FEC“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*, ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 428.)

[704] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 807 – 808.

Maček je po povratku u Pariz u listopadu 1946. godine počeo raditi na okupljanju seljačkih stranaka u MSU, ali su problem predstavljali predstavnici seljačkih stranaka koji su još bili dionici vlada u svojim zemljama.[705] Mačeku je, prema informacijama američke obavještajne službe CIG, u okupljanju seljačkih stranaka iz srednje i istočne Europe u MSU pomagao i Krnjević, pogotovo kod izrade nacrta deklaracije MSU-a.[706]

Cijelu Mačekovu aktivnost vezanu za organizaciju seljačkih stranaka iz srednje i istočne Europe u jednu oporbenu grupaciju, izradu zajedničke deklaracije i kontaktiranje određenih prvaka seljačkih stranaka revno je pratila američka obavještajna služba CIG. CIG je naveo da je Maček sastavio nacrt teksta deklaracije Unije seljačkih stranaka i poslao ga premijeru Mađarske i prvaku Stranke malih posjednika Ferencu Nagy-u, Georgiju M. Dimitrovu iz Bugarske seljačke stranke koji je bio u emigraciji u Washingtonu, prvaku Srpske zemljoradničke stranke Milanu Gavriloviću koji se tada nalazio u Londonu, Dragoljubu Jovanoviću iz Srpske narodne seljačke stranke, prvaku Rumunjske seljačke stranke Juliu Maniu-u i Stanislawu Mikolajczyk-u, predsjedniku Poljske seljačke stranke.[707] CIG je dalje naveo da je nacrt deklaracije mijenjan dva puta. Prvi prijedlog nacrta izmijenjen je na osnovu sugestija Jurja Krnjevića iz Londona u prosincu 1946. godine. CIG je u prosincu 1946. godine naveo i problem s potpisivanjem deklaracije od strane mađarskog premijera Ferenca Nagy-a koji je, s obzirom na svoju poziciju premijera i predsjednika Stranke malih posjednika, umjesto svog potpisa na deklaraciju predložio slanje pisma Mačeku u kojem bi izrazio zanimanje i naklonost s opozicijskim pokretom seljačkih stranaka.[708] Treći prijedlog nacrta deklaracije, prema informacijama CIG-a, napravljen je u veljači 1947. godine i pripremljen je od strane Milana Gavrilovića nakon određenih izmjena originalne Mačekove deklaracije od strane Georgija Dimitrova. Takav nacrt Maček je poslao raznim kanalima u Mađarsku, Rumunjsku i Poljsku. Kod izrade trećeg prijedloga deklaracije CIG je naveo jednu zanimljivost vezanu za Poljsku seljačku stranku. Naime, Milan Gavrilović je kao potpisnike deklaracije stavio i odvojenu grupaciju Poljske seljačke stranke okupljene u Londonu koja se odvojila od Poljske seljačke stranke Stanislawa Mikolajczyka, što je Maček odbacio i izbrisao londonsku grupaciju

[705] *Isto*, 808 – 809.
[706] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300390005-5.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.
[707] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000100540008-7.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.
[708] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000200340005-1.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

kao potpisnike jer je smatrao da je Poljska seljačka stranka Stanislawa Mikolajczyka u Varšavi značajnija.[709]

Prema informacijama CIG-a, treći nacrt deklaracije prvaka seljačkih stranaka istočne i jugoistočne Europe predviđao se predstaviti javnosti te je, uz deklaraciju, bila predviđena i posebna izjava koja je trebala biti podnesena Skupštini Ujedinjenih naroda preporučujući uspostavljanje komisije UN-a koja bi istražila situaciju u istočnoeuropskim zemljama.[710]

Međunarodna seljačka unija osnovana je u Washingtonu 4. srpnja 1947. godine, na dan američke nezavisnosti. S obzirom da je Maček tada još bio u Parizu, njega je na osnivanju predstavljao Mladen Giunio. Samom aktu osnivanja od prvaka seljačkih stranaka prisustvovali su Georgi Dimitrov ispred Bugarske narodne seljačke stranke i Ferenc Nagy ispred Mađarske stranke malih posjednika, koji je krajem svibnja 1947. godine morao otići iz Mađarske te se nastanio u SAD-u. Bilo je prisutno još i nekoliko predstavnika Rumunjske seljačke stranke. Maček i Milan Gavrilović prijavili su svoj pristup u organizaciju prije samog osnutka pismenim putem.[711]

Prilikom osnivanja MSU-a izdana je 4. srpnja 1947. godine i Deklaracija predstavnika seljačkih stranaka u pet točaka na kojoj su bili potpisani Ferenc Nagy u ime Mađarske stranke malih posjednika, Vladko Maček u ime HSS-a, Milan Gavrilović u ime Srpske zemljoradničke stranke i Georgij Dimitrov u ime Bugarske zemljoradničke stranke. U deklaraciji se naglasila politička volja seljačkih stranaka Mađarske, Hrvatske, Srbije i Bugarske da se bore za političku i ekonomsku demokraciju, za četiri temeljne slobode Atlantske povelje i načela Ujedinjenih naroda.[712] Dalje su se predstavnici seljačkih stranaka u deklaraciji izjasnili za individualnu slobodu i privatno vlasništvo u smislu usklađenja individualnih i nacionalnih interesa, što se može postići jedino pomoću slobodnog zadrugarstva. Deklaracija je istakla da: „tzv. istočna demokracija nije ništa drugo nego diktatura komunističke manjine, nametnute od strane tudje vojničke sile, koja ide za tim, da održi svoju moć pomoću medjusobnog gradjanskog trvenja i teora. Stoga odlučno odklanja sve totalitarne i diktatorske režime“. Deklaracijom su predstavnici prisutnih seljačkih stranaka pozvali sve demokratske seljačke stranke drugih zemalja da im se priključe u „stvaranju međunarodne demokratske seljačke zajednice i

---

[709] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000400180001-1.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; Grupa Poljske seljačke stranke okupljene oko Kunciewicza nastala je u emigraciji u svibnju 1946. u Londonu. (LANE, Thomas; WOLANSKI, Marian. *Poland and European Integration – The Ideas and Movements of Polish Exiles in the West, 1939-91*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2009., 160.)
[710] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000400180001-1.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.
[711] MAČEK, *Memoari*, 187.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 809.
[712] „Deklaracija predstavnika seljačkih stranaka jugoistočne Europe“, *Glas Sv. Antuna*, listopad-studeni 1947., 3.

konačnog oživotvorenja Ujedinjenih Država Europe s konačnim ciljem uspostave široke demokratske svjetske zajednice“ te se apeliralo na američki narod da pomogne seljačke narode jugoistočne Europe. Potpisnici deklaracije su naveli da su oni tumači volje „naroda koji se bore za slobodu i neovisnost u preteškim prilikama i da ih hoće ostaviti u naporima da postanu gospodari svoje vlastite sudbine“.[713]

Na osnivanju MSU-a 4. srpnja 1947. godine uspostavljen je Središnji odbor MSU-a u koji su ušli Georgi Dimitrov, Vladko Maček, Ferenc Nagy i Milan Gavrilović. Zadaće tog prvog Središnjeg odbora bile su rad na organiziranju MSU-a, pridobivanje drugih seljačkih stranaka, javno promoviranje ideje i ciljeva MSU-a, obavještavanje javnosti o situaciji u zemljama pod sovjetskom dominacijom te zahtijevanje poduzimanja akcija za obnovu suvereniteta i neovisnog statusa tih zemalja. Na početku djelovanja MSU je kao jedan od svojih glavnih ciljeva izrazio i težnju za stvaranjem zajedničke Europske zajednice.[714] U rujnu 1947. godine u Središnji odbor MSU-a ušao je i predstavnik Rumunjske narodne seljačke stranke Nicola Buzesti, a predsjednik Poljske seljačke stranke Stanislaw Mikolayczik ušao je u Središnji odbor

[713] *Isto*; S obzirom da u dostupnim izvorima i literaturi ne postoji originalan izvorni tekst javno objavljene deklaracije bitno je prenijeti i treći nacrt prijedloga deklaracije, koji je napravljen u veljači 1947. godine i koji je, prema američkoj obavještajnoj službi CIG-u, trebao biti predstavljen javnosti, a za kojeg se ne može utvrditi da li je dorađen u razdoblju od veljače do srpnja 1947. godine. Razlika između trećeg nacrta deklaracije i javno objavljene deklaracije koja se može utvrditi je u tome da je prema trećem nacrtu deklaracije među potpisnicima deklaracije bila predviđena i Rumunjska seljačka stranka, koja se međutim ne pojavljuje među potpisnicima deklaracije koja je prezentirana 4. srpnja 1947. godine u Washingtonu i na koju su se mediji osvrnuli. Tekst trećeg nacrta deklaracije, kojeg je registrirao CIG, opširniji je nego tekst iz hrvatskog emigrantskog časopisa *Glas Sv. Antuna* koji je naveden u radu, a koji je bio objavljen nakon javne objave deklaracije u srpnju 1947. godine. U trećem nacrtu prijedloga Deklaracije su, prema informacijama CIG-a, predstavnici seljačkih stranaka naveli temeljna načela koja se objavljuju svjetskoj javnosti. Navelo se da se programi seljačkih stranaka baziraju na Atlantskoj povelji UN-a i da se prihvaćaju načela temeljnih sloboda. Socijalni, politički i ekonomski život zemalja koje predstavljaju temeljio bi se na individualnoj slobodi i privatnom vlasništvu. Dalje se spominjala borba i podnošenje teških žrtava seljaštva kroz povijest protiv feudalizma, fašizma i nacizma, a za tu borba se tvrdilo da se nastavila i dalje protiv snaga i diktatorskih režima koje žele pokoriti pojedinca ili zajednicu. Prema trećem nacrtu deklaracije potpisnici su odbijali svaku vrstu prisilne kolektivizacije i zadrugarstva kojima se vraća „crno doba ropstva“. Dalje se navodilo da su seljačke stranke demokratske te čvrste protivnice svih ideologija s totalitarističkim i diktatorskim tendencijama. Prema tekstu nacrta demokracija je bila jedna i nedjeljiva te je morala garantirati slobodu pojedinca, kao i slobodu političkih, ekonomskih i kulturnih skupina i pravo za rješavanje problema većinskim glasovanjem uz slobodnu raspravu. U nacrtu Deklaracije se odbacivala ideja o dvije vrste demokracije, Zapadne i Istočne. Potpisnici su smatrali da je tzv. „Istočna demokracija“ ništa drugo nego diktatura komunističke manjine. Navodilo se i kako se smatra da jedino etički princip vjere u Boga i zaštita obitelji može dovesti do sreće i napretka ljudi te su stoga potpisnici odbacivali materijalističku ideologiju komunizma. Također se definiralo da će potpisnici osnovati privremeni izvršni odbor do sazivanja prvog međunarodnog kongresa Seljačke unije. Prema trećem nacrtu deklaracije potpisnici su trebali biti predstavnici Hrvatske seljačke stranke, Bugarske seljačke stranke, Poljske seljačke stranke, Rumunjske seljačke stranke i Srpske zemljoradničke stranke. (CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000400180001-1.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.)

[714] INDRASZCZYK, Arkadiusz. “The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“. *East Central Europe in Exile Volume 2: Transatlantic Identities*, ur. Anna Mazurkiewicz. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2013., 193 – 194.

MSU-a u siječnju 1948. godine.[715] Završetak procesa početnog formiranja MSU-a bio je na prvom Kongresu koji je održan u Washingtonu od 24. do 27. svibnja 1948. godine.[716] MSU se u svom djelovanju financirala od sredstava iz State Departmenta, CIA-e i Nacionalnog odbora za slobodnu Europu nakon njegovog osnivanja 1949. godine.[717]

Vladko Maček je preseljenjem u Washington 30. kolovoza 1947. godine odmah stupio u kontakt s Dimitrovim i Nagyem te se potpuno posvetio radu u MSU.

Vodstvo MSU-a je vrlo brzo nakon osnivanja počelo s aktivnostima prema međunarodnim političkim čimbenicima. Krajem kolovoza 1947. godine upućena je predstavka predsjedniku Trumanu i organizaciji Ujedinjenih naroda (UN), a krajem rujna su Maček, Dimitrov, Nagy i predstavnici Rumunjske narodne seljačke stranke posjetili službeno sjedište UN-a u New Yorku, gdje su predali memorandum i obavili razgovore s predsjednikom Skupštine UN-a, glavnim tajnikom UN-a i delegatima u skupštini UN-a.[718] Ferenc Nagy je za akciju čelnika MSU-a lobirao i u State Departmentu.[719]

Prema izvještavanju *Hrvatskog glasa*, predstavnici MSU-a su u svim razgovorima prvenstveno osuđivali Sovjetski savez za političke intervencije u njihovim zemljama te su podvukli važnost seljačkih naroda kao glavnog otpora protiv komunizma i sovjetizacije istoka i jugoistoka Europe te su iz svoje perspektive objašnjavali situaciju na istoku i jugoistoku Europe. U razgovorima se upotrebljavala brojka o 100 milijuna seljaka u tom dijelu Europe, koji se odupiru protiv komunizma i totalitarizma.[720] *Hrvatski glas* je izvještavao da je akcija

---

[715] MAČEK, *Memoari*, 188.; PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, 808 – 809.; INDRASZCZYK, “The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 194.

[716] INDRASZCZYK, “The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 194.

[717] *Isto*, 199.

[718] „Predstavka vodstva Seljačke Internacionale pred. Trumanu i članovima UNO-a“, *Hrvatski glas*, 30. 9. 1947., 2; „Velika djelatnost Seljačke Internac. u Ujed. Narodima“, *Hrvatski glas*, 14. 10. 1947., 1.; „Memorandum Presented by the International Peasant Union to the UNO“, *Hrvatski glas*, 14. 10. 1947., 3.

[719] FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v04/d265, pristup ostvaren 1. 2. 2017.

[720] „Predstavka vodstva Seljačke Internacionale pred. Trumanu i članovima UNO-a“, *Hrvatski glas*, 30. 9. 1947., 2; „Velika djelatnost Seljačke Internac. u Ujed. Narodima“, *Hrvatski glas*„ 14. 10. 1947., 1.; „Memorandum Presented by the International Peasant Union to the UNO“, *Hrvatski glas*, 14. 10. 1947., 3.; S obzirom da se brojka o 100 milijuna seljaka u srednjoj i istočnoj pojavila i u nacrtu teksta deklaracije prvaka seljačkih stranaka namijenjenog Generalnoj skupštini UN-a koji je registrirao CIG još u ožujku 1947. godine, vrlo je vjerojatno da je tekst iz CIG-ovog dokumenta povezan s akcijom prvaka seljačkih stranaka o kojoj se izvještavalo u *Hrvatskom glasu*. Naime, u dokumentu CIG-a iz ožujka 1947. godine naveden je tekst trećeg nacrta deklaracije seljačkih stranaka namijenjenog javnosti i zatim tekst deklaracije seljačkih stranaka namijenjen Generalnoj skupštini UN-a sa zahtjevom za osnivanje komisije UN-a za istraživanje trenutne situacije u istočnoeuropskim zemljama. Prvaci seljačkih stranaka su u prijedlogu deklaracije UN-u naveli tvrdnju da oni predstavljaju veliku većinu stanovništva zemalja iz kojih dolaze, a da su završetkom rata zemlje koje predstavljaju bile podvrgnute režimima s velikim brojem zajedničkih karakteristika koje su suprotne Atlantskoj povelji, sporazumu s Jalte i povelji UN-a. Potpisnici su dalje naveli kako se u zemljama koje predstavljaju ne poštuju osnovna politička i ljudska prava, da su vjerske organizacije izložene progonu i teroriziranju te da su deseci tisuća ljudi uhićeni i zatvoreni bez suđenja, uz asistenciju političke policije i sudstva koje nije neovisno. Za prvake seljačkih stranaka izbori održani u Jugoslaviji,

čelnika MSU-a, Mačeka, Nagy-a i Dimitrova izazvala i veliku pažnju američkih medija. *Hrvatski glas* pisao je i da je u razgovorima s delegatima UN-a istaknuto da se moraju poštivati ljudska prava te je napisano: „Ime Nikole Petkova[721] naročito je služilo kao simbol teške more koja je zahvatila sve balkanske narode. Ubojice Petkova, Mihajlovića, zatirači sloboda Stepinca, Furlana naišli su u riječima svih delegata na tešku osudu“.[722] *Hrvatski glas* je svoj izvještaj završio komentarom da je MSU pacifistički i demokratski odgovor na Komunističku internacionalu koja je išla za tim da izazove svjetski sukob te je zaključeno: „Protiv komunističke internacionale mraka i nasilja seljački vođe suprotstavljaju internacionalu seljačke demokracije, miroljubivosti i istinskog republikanstva u obliku ujedinjenih država i naroda, gdje će do republikanske Hrvatske moći pošteno živjeti demokratska Srbija, kao i slobodna i demokratska Bugarska, slobodna Rumunjska, slobodna Poljska – sve ujedinjene u bratstvu malog puka u sklopu jedne prave i istinske zajednice slobodnih malih i velikih naroda“.[723]

Ubrzo nakon dolaska u Washington, Maček, Dimitrov, Nagy i Mikolajczyk počeli su raditi na sastavljanju programa i pravilnika MSU-a, a pomagao im je i predstavnik Rumunjske seljačke stranke Nikola Buzesti.[724] Da je Vladko Maček vrlo ozbiljno shvatio mogućnosti MSU-a govori i informacija koju je prenio *Hrvatski glas* o osnivanju povjereništva MSU-a u Austriji u gradu Linzu u studenom 1947. godine, a kojeg su osnovali predstavnici HSS-a u Austriji i predsjednik Slovenske kmečke stranke Pavle Horvat, za kojeg je pisalo da je posebni

---

Bugarskoj, Rumunjskoj i Poljskoj bili su rezultat manipulacije i krivotvorenja volje birača uz nasilje i teror režima te se ne mogu smatrati slobodnima. Te činjenice su, po njima, bile poznate i vladama SAD-a i Velike Britanije. Prvaci seljačkih stranaka ovakvo stanje stvari u važnoj regiji Europe sa 100 milijuna stanovnika pripisivali su utjecaju vanjske sile koja je direktnom intervencijom dala potporu političkim grupama koje predstavljaju sitnu manjinu stanovništva, a održavaju vlast totalitarističkim metodama. Takva situacija je, po prvacima seljačkih stranaka, bila u suprotnosti s Atlantskom poveljom i poveljom UN-a. Dalje se u izjavi navodilo da zemlje koje prvaci seljačkih stranaka predstavljaju imaju staru kulturu, tradiciju i nacionalni život već stoljećima, a da će vanjsko nametanje vlada koje čine političku manjinu i čija je ideologija suprotna uvjerenjima velike većine stanovništva, rezultirati intenziviranjem nacionalizama u nacijama koje predstavljaju. Sukladno svemu navedenom prvaci seljačkih stranaka tražili su od Generalne skupštine UN-a da predloži Vijeću sigurnosti UN-a uspostavljanje komisije koja će istražiti postojeću situaciju u navedenim zemljama i izvijestiti o najboljim načinima organizacije navedenih zemalja u skladu s načelima i zakonima Ujedinjenih naroda. (CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000400180001-1.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.)

[721] Nikola Petkov (1893. – 1947.) bio je bugarski političar i predsjednik Bugarske agrarne unije nakon Georgija Dimitrova. Uhićen je u bugarskom parlamentu u lipnju 1947. godine i osuđen na smrt te obješen 23. rujna 1947. godine. (KOKONCHEVA, Maria. „Democracy in Exile: The Bulgarian National Committee and G. M. Dimitrov“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 381 – 382.)

[722] „Velika djelatnost Seljačke Internac. u Ujed. Narodima“, *Hrvatski glas*,, 14. 10. 1947., 1; Draža Mihailović strijeljan je u srpnju 1946. godine.

[723] „Velika djelatnost Seljačke Internac. u Ujed. Narodima“, *Hrvatski glas*, 14. 10. 1947., 1

[724] MAČEK, *Memoari*, 188.

suradnik Vladka Mačeka i organizator povjereništva MSU-a u Austriji.[725] *Hrvatski glas* pisao je i o zajedničkom sastanku delegata organizacije MSU-a za Europu koji je održan u Linzu u Austriji 8. svibnja 1948. godine, na kojemu je bilo 516 opunomoćenih izaslanika ispred 12 narodnosti zastupljenih u MSU, a koji je organizirala HSS i Slovenska kmečka stranka koje su, po pisanju *Hrvatskog glasa*, i sazvale sastanak MSU-a za Europu.[726]

Nakon što su komunisti preuzeli vlast u Čehoslovačkoj u veljači 1948. godine, u emigraciju u Washington su došli dr. Josef Černy iz Češke republikanske agrarne stranke i dr. Fedor Hodža iz Slovačke demokratske stranke te su se pridružili MSU-u u jesen 1948. godine. Oko primanja Slovačke demokratske stranke u MSU probleme je radio i sam Vladko Maček pa stoga nije odmah primljena, o čemu je Maček pisao u pismima Krnjeviću. Naime, Slovaci su za ulazak u MSU lobirali i kod Krnjevića u Londonu. Maček je u početku smatrao da Čehoslovačka agrarna stranka nije bila Slovačka, a da Slovačka demokratska stranka nije seljačka stranka, ali je na kraju sve završilo ulaskom Slovačke demokratske stranke u MSU. Početkom 1949. godine u MSU su ušli i predstavnici Seljačke stranke Estonije. [727]

Od 24. do 27. svibnja 1948. godine održan je prvi Kongres MSU-a na kojem je izabran Središnji odbor i vodstvo MSU-a. Za predsjednika je izabran Stanislaw Mikolajczyk iz Poljske, za potpredsjednike Vladko Maček iz Hrvatske, Ferenc Nagy iz Mađarske, Grigore Niculescu-Buzesti[728] iz Rumunjske i Milan Gavrilović iz Srbije, a za glavnog tajnika Georgi Dimitrov iz Bugarske.[729] Kongres MSU-a ujedno je bilo i najviše tijelo kojeg su činili delegati članica MSU-a, s time da je delegacija pojedine zemlje članice imala samo jedan glas. Uz Kongres,

[725] „Slovenci i Hrvati u Austriji“, *Hrvatski glas,* 10. 2. 1948., 2

[726] „Zajednički sastanak Seljačke Unije za Europu, u Linzu, Austria“, *Hrvatski glas,* 22. 6. 1948., 2.

[727] MAČEK, *Memoari,* 188.; „Seljačka Europa“, *Hrvatski glas*, 16. 10. 1948., 2.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I, 89., 96., 97., 103., 106.*

[728] Grigore Niculescu-Buzesti (1908. – 1949.) bio je rumunjski diplomat i političar. Završio je studij prava u Bukureštu 1927. godine, nakon čega se zaposlio se u ministarstvu vanjskih poslova. Tridesetih godina boravio u diplomatskoj službi u Genevi i skandinavskim zemljama. Poslije ulaska Rumunjske u Drugi svjetski rat vratio se u Bukurešt. Kralj Mihael imenovao ga je ministrom vanjskih poslova u kolovozu 1944. godine. Na rumunjskim izborima u studenom 1946. godine bio je na listi seljačke stranke Iuliua Maniua, a kratko iza održanih izbora ilegalno bježi iz Rumunjske i prvo odlazi u Švicarsku pa ubrzo potom u New York. U New Yorku je sudjelovao u radu Rumunjskog nacionalnog odbora i Međunarodne seljačke unije. Umro je u New Yorku 1949. godine. (PETRARU, Marius. „The History of the Romanian National Committee: 1947. – 1975.“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 136 – 137., 191.)

[729] „Konferencija predstavnika seljačkih pokreta“, *Hrvatski glas,* 8. 6. 1948., 1.

najviša tijela MSU-a su bili Središnji odbor i Izvršni odbor, a uz njih su djelovala i stalna povjerenstva MSU-a.[730]

Početkom rujna 1948. godine održana je sjednica Središnjeg odbora MSU-a na kojoj je Krnjević izabran Mačekovim zamjenikom u tom Odboru, a HSS-ovci Ivan Pernar, Roko Mišetić, Ilija Jukić, msgr. August Juretić i Dinko Tomašić imenovani su za članove stalnih povjerenstava MSU-a.[731]

Članovi Središnjeg odbora MSU-a koristili su svjetske medije i međunarodnu pozornicu kako bi internacionalizirali slučajeve političkih ubojstava i montiranih sudskih procesa u istočnoj Europi pa su se tako u novogodišnjoj deklaraciji MSU-a 1948. godine navela kršenja ljudskih prava i načela Atlantske povelje te povelje UN-a, a između ostalih se navodilo političko ubojstvo Nikole Petkova i procese i presude Beli Kovacsu[732], Juliju Maniu, Dragoljubu Jovanoviću, Franji Gažiju te progon tisuća seljačkih dužnosnika od strane komunističke diktature u Bugarskoj, Mađarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj i Jugoslaviji.[733] U deklaraciji se navelo da Sovjetski savez preko komunističkih režima u istočnoj Europi sprječava obnovu neovisne demokratske Europe. Predstavnici MSU-a navodili su da jedino jedan „međunarodni demokratski front“ može suzbiti komunističke planove Sovjetskog saveza za svjetskom dominacijom, a po njima je MSU prva organizacija koja je započela pripremu za tu borbu protiv svjetskog komunizma s namjerom suradnje s ostalim demokratskim snagama na međunarodnoj osnovi. Kao glavni cilj MSU-a navelo se oslobođenje ljudi pod komunističkom vlašću i obnovu njihovih sloboda i demokratskih institucija, a jedan od ciljeva je bilo i okupljanje u federaciju, ne samo malih nacija koje su pod komunističkim režimima nego i cijele Europe. U deklaraciji su se pozvale Zapadne zemlje da poduzmu određene mjere protiv SSSR-a s obzirom da je SSSR jednostranim djelovanjem prekršio međunarodne ugovore iz Jalte, Potsdama i Moskve. Na kraju se pozvalo i ostale seljačke pokrete da se pridruže MSU te se pozvalo i ostale demokratske pokrete da se stvori jedinstveni „Međunarodni demokratski front“ pod vodstvom SAD-a, Velike Britanije i Francuske.[734]

---

[730] INDRASZCZYK,“The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 195 – 196.
[731] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 97.
[732] Bela Kovacs (1908 – 1959) bio je mađarski političar.
[733] „New Year Declaration of the International Peasant Union“, *Hrvatski glas*, 3. 2. 1948., 3.
[734] *Isto*

Informaciju o namjeri vodstva MSU-a da se proširi baza demokratskih snaga protiv komunizma u istočnoj Europi, a koja bi obuhvaćala šire snage osim samih seljačkih stranaka evidentirala je i UDB-a u izvješću iz ožujka 1948. godine.[735]

Ideju okupljanja demokratskih snaga protiv komunizma zagovarao je i Maček, o čemu je pisao i Krnjeviću. Maček je smatrao da se treba okupiti širi antikomunistički demokratski blok, ali su, po Mačeku, ipak seljačke stranke bile one snage koje su u istočnoj i jugoistočnoj Europi politički najsnažnije za rušenje komunističkih režima. Od ostalih stranaka, od kojih su se u emigraciji okupile socijalističke i demokršćanske, Maček nije bio posebno sklon socijalističkim strankama.[736]

Maček je u božićnoj poruci 1950. godine, vezano za okupljanje širih demokratskih snaga u istočnoj i jugoistočnoj Europi, napisao: „Uviđajući da je još jedino što te narode veže svima zajednički seljački nazor na svijet, osnovali smo pred tri godine Međunarodnu seljačku uniju. Došlo je vrijeme da idemo dalje. Upravo je u osnutku jedan širi odbor, koji ima okupiti osim seljačkih stranaka i druge demokratske snage gore spomenutih naroda. Ne zavaravam sebe, a neću zavaravati ni vas, tvrdeći, da će ovo naše dobronamjerno nastojanje u ovaj čas bilo što promijeniti. Žalibože danas je već jasno da čovječanstvo mora proći kroz teške kušnje i borbe dok se uništi strašilo komunizma.“[737]

Odbor kojeg je Maček najavljivao u božićnoj poruci 1950. godine osnovan je godinu dana kasnije pod imenom „Odbor Srednje i Istočne Europe za izradu planova i organiziranu suradnju“. Odbor je osnovan u Washingtonu 16. travnja 1951. godine.[738] U osnivanju Odbora Srednje i Istočne Europe za izradu planova i organiziranu suradnju je bilo dosta poteškoća s obzirom da su trebale biti zastupane demokršćanske, socijalističke i seljačke stranke. Maček je u pismu Krnjeviću napisao da socijalisti i demokršćani nisu htjeli prihvatiti „vodstvo seljaka“, a na kraju su kod osnivanja Odbora sudjelovale demokršćanske i seljačke stranke te jedna liberalna stranka. I u ovom Odboru je problem predstavljalo pitanje da li trebaju biti zastupljeni predstavnici država ili naroda. Definirano je da budu zastupani predstavnici naroda.[739] Prema Mačekovom pismu Krnjeviću iz lipnja 1951. godine NOSE nije bila sklona novoosnovanom Odboru. Maček je u pismu napisao: „Free Europe (NOSE, I.T.) pokazuje prema selj. (seljačkoj,

---

[735] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 630.
[736] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 106. – 107.; Maček je u pismima Krnjeviću demokršćane nazivao klerikalcima. Maček je bio posebno povezan s dr. Mihom Krekom tako da je lobirao za njegov ulazak u MSU, bez obzira što je bio demokršćanin, ali je na kraju Miha Krek pristupio demokršćanskom pokretu.
[737] Vladko MAČEK, „Betlehemska zvijezda“, *Hrvatski glas,* 19. 12. 1950., 1.
[738] „Odbor Srednje i Istočne Europe“, *Hrvatski glas,* 8. 5. 1951., 4.
[739] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 112 – 115.; „Odbor Srednje i Istočne Europe“, *Hrvatski glas,* 8. 5. 1951., 4.

I.T.) uniji koliko toliko simpatiju, ali prema novo osnovanoj uniji demokratskih stranaka ni malo.“[740] Vrlo je vjerojatno da ovaj Odbor nije dugo djelovao s obzirom da se u dostupnim izvorima HSS-a u daljnjem razdoblju više nije spominjao, a očito je jedan od razloga bila i činjenica da ga, po Mačekovim riječima, nije podržavao NOSE/OSE, što je moglo rezultirati financijskim i organizacijskim poteškoćama.[741]

Na osnovu Mačekove tvrdnje da NOSE nije imala simpatiju prema jednoj emigrantskoj organizaciji očigledno je da nisu sve aktivnosti u organiziranju emigranata tekle lagano i u potpunoj slozi. Do razmimoilaženja i sukoba je dolazilo između grupacija različitih ideologija, ali i do sukoba unutar pojedinih nacionalnih odbora, što je znalo biti i posljedica starih sukoba prenesenih iz ranijih razdoblja iz matičnih domovina[742] pa je to u velikom dijelu kompliciralo rad takvih odbora, a i samih međunarodnih emigrantskih organizacija.[743]

Maček je kod aktivnosti okupljanja u međunarodnim antikomunističkim organizacijama srednje, istočne i jugoistočne Europe smatrao da trebaju biti zastupani predstavnici naroda, a ne država.[744] Mačeku i Krnjeviću takav je stav bio izrazito bitan s obzirom da su uvijek prilikom sudjelovanja u međunarodnim antikomunističkim organizacijama inzistirali na tome da budu predstavnici Hrvata i Hrvatske, a ne jugoslavenski predstavnici.[745]

Maček je svoje javne istupe vezane za djelatnost MSU-a, i druga okupljanja emigranata srednje i istočne Europe, koristio i za napade na jugoslavenski režim i Josipa Broza Tita,

---

[740] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 115.

[741] Za razliku od Međunarodne seljačke unije, rad ovog Odbora nije bio medijski popraćen u glasilima HSS-a niti u dostupnoj Mačekovoj pismenoj korespondenciji. Stoga je teško odrediti do kada je HSS sudjelovao u radu tog Odbora i do kada je taj Odbor djelovao. Svoje sudjelovanje u „Uniji demokratskih stranaka srednje i istočne Europe“ Maček je spomenuo kasnije još u pismu Vlahi Raiću u kolovozu 1953. godine. (RAIĆ, *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište Dra. Vladka Mačeka*, 19.)

[742] Primjer najintenzivnijeg sukoba je podjela poljskih političkih emigranata. (MAZURKIEWICZ, Anna. „The Schism within the Polish Delegation to the Assembly of Captive European Nations 1954. – 1972.“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 323 – 361.)

[743] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 112., 114. Opširno o djelovanjima nacionalnih odbora emigranata iz država srednje i istočne Europe vidi u: RAŠKA, Francis D. „History of the Council of Free Czechoslovakia“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 71. – 120.; PETRARU, „The History of the Romanian National Committee: 1947. – 1975.“, 121. – 198.; L'HOMMEDIEU, Jonathan H. „The Baltic Freedom Commitees: Politics and Policies of an Exile Community“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 199 – 235.; KADAR LYNN „The Hungarian National Council/Hungarian National Committee/Magyar Nemzeti Bizottmany/Magyar Nemzeti Bizottsag 1947. – 1972“, 237 – 308.; KOKONCHEVA, „Democracy in Exile: The Bulgarian National Committee and G. M. Dimitrov“, 363 – 395.

[744] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 97., 107., 112., 114.

[745] *Isto*, 102., 106.

pogotovo nakon Titovog sukoba sa Staljinom kojeg ispočetka Maček nije smatrao ozbiljnim, nego čak i dogovorenim. S obzirom da je Maček bio svjestan političke situacije okretanjem Jugoslavije prema SAD-u i Zapadu nakon sukoba sa Staljinom koristio je javnu govornicu emigrantskih organizacija kako bi dokazivao da nema razlike između Tita i Staljina, odnosno jugoslavenskog režima i režima u SSSR-u te ostalim sovjetskim satelitskim zemljama. Maček je očito bio svjestan činjenice da je povezivanjem Tita sa Zapadnim zemljama oslabljena njegova uloga u računicama SAD-a i Zapadnih sila kod eventualnih političkih promjena na području srednje, istočne i jugoistočne Europe.

O sukobu Tita sa Staljinom Maček je u srpnju 1948. godine Krnjeviću napisao: „Moje mišljenje je od prvoga dana bilo, ili da je cijela stvar refleks unutarnjih borbi u Moskvi, a prijatelj Tito je imao peh, da je zaigrao na krivu kartu. Ili da je sve skupa namještena igra. Ako je igra namještena, onda bi mogla imati svrhu da Jugoslavija u slučaju rata ostane 'neutralna', sa svrhom, da je Moskvi siguran prolaz do njezinih petih kolona u Italiji, Francuskoj i dalje.“[746]

Maček je i u pismima knezu Pavlu pisao o svojim pogledima na sukob Tita sa Staljinom i po tome je vidljivo da ni sam nije mogao definirati situaciju oko tog sukoba. Maček je prvo u listopadu 1948. godine pisao knezu Pavlu da je uvjeren kako sukob Tita i Staljina nije ozbiljan, a godinu dana kasnije, u listopadu 1949. godine, knezu Pavlu je napisao da ga „nervira najnovija glorifikacija Tita, ali tu žalibože ne možemo ništa, nego čekati da dođe razočaranje. Onda dolazi naše vrijeme.“[747]

Iako ispočetka nesiguran u stvarne razmjere sukoba Tita sa Staljinom, Maček je uvidio da je to rezultiralo američkom pomoći Titu pa se usredotočio na objašnjavanje činjenice kako između Tita i Staljina, odnosno Jugoslavije i SSSR-a, ne postoje razlike.

Sukladno tome Maček je na velikom skupu emigranata u svibnju 1949. godine, u svom govoru istaknuo da seljaštvo čini ogromnu većinu stanovništva u državama iza tzv. „željezne zavjese“, a da je u tim državama komunizam želio pretvoriti slobodne seljake u beskućnike i tako ga uništiti jer je, po Mačeku, seljaštvo bila glavna zapreka ostvarenju komunističkog programa. Maček je dalje u govoru uvjeravao na identičnu politiku Tita i SSSR-a te je izjavio da se u Jugoslaviji čine najveći napori za kolektiviziranje i proletariziranje hrvatskih sela, a metode su iste kao u SSSR-u prilikom kolektivizacije sela od 1930. do 1933. godine. Dalje je naglasio da nema razlike između komunizma u Jugoslaviji i SSSR-u i da pomoć Zapada Jugoslaviji ne znači potpora sukobu s Moskvom nego pomaganje Titu za uništavanje

[746] *Isto*, 95.
[747] MILOŠEVIĆ, „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“, 306., 317., 320.

slobodnoga seljaštva, kako bi otvorio put za pohod svjetskog komunizma. Unatoč svemu izrečenom, Maček je rekao da je svjestan da njegove riječi neće ništa izmijeniti, ali da on mora upozoravati u ime naroda u domovini koji vjeruje u njega.[748]

Maček je pak, vezano za sukob Tita i Staljina, pred novinarima u siječnju 1950. godine u Washingtonu izjavio: „postoji velika mogućnost, da je svađa između Rusije i Jugoslavije komunistički trik, da se prevari Zapad i dobije nužno potrebnu američku pomoć za Titu. Ja ne mogu posve sigurno ustvrditi, da je tome tako, ali ima izgleda da se radi o prijevari i to na temelju izvještaja ovamo stiglih, o toj svađi među komunističkim vođama.“[749] Maček je kritizirao i američki tisak da je postao žrtvom komunističke propagande vezano za izvještaje koje donosi o Jugoslaviji i time zasljepljuje američku javnost. Maček je kritizirao i američku vojnu i gospodarsku pomoć Jugoslaviji jer se time, po Mačeku, davala potpora režimu koji bi se mogao okrenuti protiv SAD-a, a druga stvar je, po Mačeku, bilo to što se time potkopavao moral jugoslavenskih naroda koji su žestoki protivnici jugoslavenskog režima. Maček je u istoj izjavi pozvao i na uporabu sile protiv SSSR-a, iako je bio svjestan da rat nije najbolja opcija.[750]

Maček je u kasnijem razdoblju djelovanja MSU-a sve do svoje smrti redovno davao izvješća o stanju u Jugoslaviji te je u njima bio izrazito kritičan, a s vremenom je i mijenjao retoriku vezano za sukob Jugoslavije i SSSR-a s obzirom da je postao svjesniji situacije kako sukob Tita i Staljina nije bio lažan, nego je naprotiv doveo do boljeg položaja Jugoslavije kod Zapadnih zemalja.

7. 2. Krnjević i Europski pokret

Dok je Maček bio aktivan među emigrantima iz srednje i istočne Europe u SAD-u, Krnjević je istovremeno bio uključen u emigrantske projekte u Europi, s obzirom da je živio u Londonu. Kako je Krnjević, uz Mačeka, bio i dužnosnik MSU-a tako se uključivao u MSU-ove aktivnosti u Europi te je sudjelovao u radu konferencije MSU-a u Londonu u listopadu 1949. godine.[751] S obzirom da je MSU imala sjedište u Washingtonu i da je bila više fokusirana na aktivnosti u SAD-u, Krnjević se priključio inicijativi europskih političara okupljenih oko Winstona Churchilla i Europskog pokreta. Krnjević je, inače, još iz doba prve emigracije dobro surađivao

[748] „Dr. Matchek Speaks at Common Cause Meeting“, *Hrvatski glas*, 17. 5. 1949., 1.; „Izbjeglice iz jugoistočne Europe protiv komunizma“, *Hrvatski glas*, 17. 5. 1949., 1.
[749] „Važna izjava predsjednika dr. V. Mačeka“, *Hrvatski glas*, 17. 1. 1950., 1.
[750] *Isto*
[751] INDRASZCZYK,“The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 207.

s britanskim političarima, a u razdoblju prvih godina poslije Drugog svjetskog nastavio je suradnju s Winstonom Churchillom, Robertom Williamom, konzervativcem Haroldom McMillanom i novinarom Henryjem Wickham Steedom.[752] Krnjević je niz godina surađivao i sa Seton-Watsonom, bivšim stručnjakom britanske obavještajne službe za Jugoslaviju.[753] Jugoslavenska tajna služba je Krnjevićeve dobre veze s britanskim političarima pripisivala Krnjevićevom članstvu u masonskoj loži još od sredine dvadesetih godina te je smatrala da je Krnjević radio za britansku obavještajnu službu.[754]

Krnjevićeve veze i poznanstva s britanskim političarima sigurno su mu olakšali aktivnosti u međunarodnim organizacijama pa i u Europskom pokretu, koji je bio zapadnoeuropski pokret za ujedinjenje Europe, u sklopu kojeg je od 1949. godine djelovala i zasebna Komisija za srednju i istočnu Europu koju su sačinjavali politički emigranti iz srednje i istočne Europe i u čijem je radu Krnjević također sudjelovao.[755]

Europski pokret osnovan je 1948. godine na prvom kongresu u Haagu na inicijativu Winstona Churchilla s ciljem ujedinjenja Europe. Uz Churchilla su bili i mnogi političari i državnici iz zapadne Europe poput Leona Bluma[756] i Paula Henryja Spaaka[757], kao što su bili zastupljeni i emigrantski političari iz srednje i istočne Europe. Rad Europskog pokreta

---

[752] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 149.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević - Tri emigracije I*, 21 – 25.

[753] HR-HDA-1561, šifra 1, 10.13/4, 18.

[754] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 28., 39 – 41.; Za Krnjevića se tvrdilo da je posebno uživao masonsku potporu Winstona Churchilla. (NENEZIĆ, Zoran D. *Masoni u Jugoslaviji (1764. – 1980.)*. Beograd: Narodna knjiga, 1984., 495.); O Krnjevićevoj pripadnosti masonima pisao je i Ivan Mužić. (MUŽIĆ, Ivan. *Masonstvo u Hrvata*. Split: Naklada Bošković, 2005.)

[755] Prvi predsjednik Komisije za srednju i istočnu Europu bio je britanski konzervativni političar Harold MacMillan, dok je u kolovozu 1950. godine osnovan poseban odbor za srednju i istočnu Europu pri Vijeću Europe, čiji je predsjednik također bio Harold MacMillan. (KADAR LYNN, „The Hungarian National Council/Hungarian National Committee/Magyar Nemzeti Bizottmany/Magyar Nemzeti Bizottsag 1947. – 1972.“, 268. – 269.); Emigrant Vane Ivanović u razgovoru s novinarom Mirkom Galićem rekao je da je bio sudionik osnivanja Europskog pokreta te da političari iz srednje i istočne Europe nisu bili primani u pokret nego je za njih osnovana posebna Komisija istočno-europskih naroda, pa su tim putem bili pridruženi Europskom pokretu. Naveo je da su emigranti iz srednje i istočne Europe imali pravo pristupa, ali bez prava glasa. (GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 130.)

[756] Leon Blum (1872. – 1950.) bio je francuski političar i državnik. Bio je član Francuske socijalističke stranke kojoj se pridružio 1904. godine. Bio je prvi francuski socijalistički premijer od 1936. do 1937. godine. Tijekom drugog svjetskog rata bio je osuđen od strane Višijevske vlade te jedno vrijeme boravio u logoru Dachau, a poslije premješten u hotel u Tirolu, od kuda je oslobođen dolaskom saveznika u svibnju 1945. godine. Poslije rata kratko politički djelovao te se nakon 1948. godine povukao u mirovinu. (*Encyclopaedia Britannica (mrežno izdanje)*, https://www.britannica.com/biography/Leon-Blum, pristup ostvaren 13. 12. 2017.)

[757] Paul-Henri Spaak (1899. – 1972.) bio je belgijski političar i državnik te vodeći zagovaratelj europske suradnje. Odigrao je vodeću ulogu u formiranju Europske ekonomske zajednice (EEZ) kasnije nazvane Europska unija (EU), Sjevernoatlantskog vojnog saveza NATO-a te carinske zajednice Belgije, Nizozemske i Luxemburga nazvane BENELUX. Po zanimanju je bio pravnik, a kao političar je bio socijalist te je postao prvi socijalistički premijer Belgije od 1939. do 1945. godine, nakon čega je bio ministar vanjskih poslova od 1945. do 1947. godine pa ponovno premijer od 1947. do 1950. godine. Od 1954. do 1957. godine je obavljao dužnost belgijskog ministra vanjskih poslova. Umirovio se 1966. godine nakon čega se bavio privatnim biznisom. Umro je 1972. godine u Bruxellesu. (*Encyclopaedia Britannica (mrežno izdanje)*, https://www.britannica.com/biography/Paul-Henri-Spaak, pristup ostvaren 13. 12. 2017.)

financijski je, i politički, pomagao i SAD, koji je zagovarao ujedinjenje Europe. U vezu s Europskim pokretom bio je uključen Nacionalni odbor za slobodnu Europu (NOSE) i Američki odbor za ujedinjenu Europu, koji su bili dio američke strategije političkog ratovanja protiv SSSR-a.[758]

Zajednički stav SAD-a, američkih privatnih organizacija i Europskog pokreta oko pitanja oslobađanja Istočne Europe od komunizma i sovjetskog utjecaja bio je sukladan stavovima emigranata iz tih država. Prilikom svog posjeta SAD-u u ožujku 1949. godine, tijekom kojeg je lobirao za američku potporu Europskom pokretu, Churchill je izjavio da je cilj ujediniti cijelu Europu zajedno sa zemljama koje su trenutno iza željezne zavjese, i da je to želja i tih naroda koji šalju svoje izaslanike na sastanke Europskog pokreta.[759]

Na prvom Kongresu Europskog pokreta, koji se održao u Haagu u svibnju 1948. godine, sudjelovao je i Krnjević, a o tome su izvješća sastavili *Hrvatski glas* i jugoslavenska tajna služba. UDB-a je navela da je Krnjević na zasjedanje Europskog pokreta išao na poziv Winstona Churchilla, a da su od „jugoslavenskih naroda“ predstavnici bili Milan Gavrilović, koji je govorio u ime Jugoslavena, i Juraj Krnjević. Krnjević je, prema UDB-i, izbjegavao kontakt s Gavrilovićem i srpskom delegacijom.[760]

U izvješću *Hrvatskog glasa* bilo je istaknuto da je Krnjević na kongresu u Haagu zastupao Hrvatsku te da su svi sudionici kongresa podržali uspostavu „Sjedinjenih Država Europe“ s federativnim ili konfederativnim uređenjem po uzoru na SAD.[761] U istom broju *Hrvatskog glasa*, u članku pod naslovom „Ujedinjavanje Europe i Hrvati“, dala se potpora projektu Ujedinjene Europe te se izrazila želja i interes hrvatskog naroda da u budućoj Europi nađe svoje mjesto. U članku se dalje Kongres Europskog pokreta u Haagu karakterizirao kao o „za sada više idealistička manifestacija“, koja nema službeni karakter jer njezini delegati ne predstavljaju vlade, nego neslužbene organizacije i veliki dio javnog mišljenja, ali to ne umanjuje značaj Europskog kongresa. Dalje se u članku navodilo kako su na Kongresu prisustvovali predstavnici 16 naroda obuhvaćenih „Marshallovim planom“[762] zajedno s emigrantima predstavnicima država iza željezne zavjese. U članku *Hrvatskog glasa* je dalje istaknuto: „Kad

[758] ALDRICH, „OSS, CIA and European Unity: The American Committee on United Europe, 1948.-60.“, 184 – 227.; KOKONCHEVA, „Democracy in Exile: The Bulgarian National Committee and G. M. Dimitrov“, 386.
[759] ALDRICH, „OSS, CIA and European Unity: The American Committee on United Europe, 1948.-60.“, 195.
[760] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 50., 97., 100.
[761] „Pokret za 'Ujedinjenu Europu' napreduje“, *Hrvatski glas,* 18. 5. 1948., 1.
[762] Marshallov plan je naziv za program američke i kanadske pomoći za oporavak Europe nakon Drugog svjetskog rata. U formalnom smislu Marshallov plan je bio donesen 1947. godine na Ekonomskoj konferenciji u Parizu, a SAD ga je financirao na osnovu dokumenata iz 1948. godine. Program je znatno pridonio ekonomskom oporavku i razvoju zapadnoeuropskih zemalja, a istočnoeuropske socijalističke zemlje ga nisu prihvatile. Program je obuhvaćao pomoć u isporuci dobara (hrane, stočne hrane, umjetnih gnojiva, poljoprivrednih oruđa itd.) i zajmovima kojima su financirani projekti javnih investicija. (*Hrvatska enciklopedija, sv. 7,* 96.)

bi hrvatski narod bio danas slobodan da govori, ili kad bi imao svoju državu gdje se uvažava riječ kao ravnopravnog člana te države, nema nikakve sumnje da bi među prvima zagovarao i podupirao svaku naciju za solidarnost i sjedinjavanje Europe [...] Sovjetski agenti, sa Titom na čelu, pokušavaju uvjeriti hrvatski, kao i srpski i slovenski narod, da Sjedinjena Europa znači američko-britanski imperijalizam, da je uperena protiv interesa Slavena i da ide za podređivanjem poljoprivrednih država zemljama industrijskog Zapada".[763] U članku se takva Titova teza negirala, a kao primjer se istaknulo Međunarodnu seljačku uniju, za koju se tvrdilo da će štiti interese seljačkih naroda i sudjelovati u svakoj široj „političko-privrednoj i teritorijalnoj konstelaciji u budućoj Europi". U tekstu se također navelo da su i političari u SAD-u dali potporu projektu ujedinjenja Europe te se kritizirala izjava kralja Petra iz *New York Times*-a od 29. travnja 1948. godine, u kojoj je kralj izjavio da je nacrt Sjedinjenih europskih država utopističan i nepraktičan pod sadašnjim okolnostima. Članak se završio tvrdnjom da hrvatski narod kao član europske zajednice prima svaku opciju Europe na demokratskim principima.[764]

Uz ideju ujedinjene Europe Krnjević je u to vrijeme zastupao i ideju stvaranja Podunavske federacije s Hrvatskom kao njenom sastavnicom, o čemu svjedoči Krnjevićevo pismo Mačeku iz ožujka 1948. godine u kojem je Krnjević obavijestio Mačeka kako se u Europi stvara velika međunarodna zajednica u zapadnoj Europi i kako je općenito tendencija u međunarodnoj politici stvaranje velikih teritorijalnih jedinica. Sukladno tome, Krnjević je u pismu Mačeku predlagao da se pred predstavnicima SAD-a i MSU-a istupa s programom slične zajednice malih naroda podunavske, istočne i jugoistočne Europe s hrvatskim narodom kao izravnim članom te zajednice, u kojoj Krnjević nije isključivao Srbe. Slijedom toga Krnjević je Mačeku istaknuo da ne treba stavljati naglasak na nezavisnost „što guraju fratri, nego na samoodređenje unutar velike zajednice našeg dijela Europe".[765]

Što se tiče rada u Europskom pokretu, Krnjević je sudjelovao i u radu Drugog savjetovanja Europskog pokreta, koji je održan od 25. do 28. veljače 1949. godine u Bruxellesu, o čemu je pisano u belgijskom glasilu HSS-a *Hrvatska riječ*, a konferenciju je registrirala i UDB-a koja je navela da su Jugoslaviju predstavljali Milan Gavrilović i Juraj Krnjević.[766] U izvješću *Hrvatske riječi* navedeno je da su na konferenciji bili prisutni Winston Churchill te predsjednik belgijske vlade Henri Spaak. *Hrvatska riječ* je dalje navela da je na konferenciji Krnjević

[763] „Ujedinjavanje Europe i Hrvati", *Hrvatski glas,* 18. 5. 1948., 1., 4.
[764] *Isto*, 4.
[765] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 89.
[766] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 97., 133.

predstavljao Hrvate, u dogovoru s predsjednikom Hrvatskog narodnog predstavništva Mačekom, budući da nije moglo biti zakonitih predstavnika Jugoslavije s obzirom da nije došlo do sporazuma o budućem uređenju hrvatsko-srpskih odnosa. U *Hrvatskoj riječi* je pisalo i da je narodima istočne Europe odobreno da pošalju po dva predstavnika. Dalje je navedeno da je Krnjević sudjelovao u radu pravne komisije, gdje je tražio da budući Europski sud zaštiti ne samo prava pojedinaca nego i naroda. Na kraju teksta se navelo da je na savjetovanju donesena odluka da u budućem europskom parlamentu budu zastupljeni i predstavnici naroda iz istočne Europe.[767] Winston Churchill je, prema UDB-i, bio sklon ideji da se predstavnici istočne Europe odmah kooptiraju u Europski parlament, a Krnjević je trebao biti među prvima kooptiranima.[768]

U Bruxellesu je u vrijeme konferencije Eurospkog pokreta održan i sastanak Hrvata iz Engleske, Belgije, Francuske i Švicarske na kojem je odlučeno da se osnuje „Hrvatsko društvo za ujedinjenu Europu“, za kojeg je predviđeno da ima tri sekcije, i to u Londonu, Parizu i Bruxellesu.[769]

U listopadu 1949. godine održan je sastanak između predstavnika iz Jugoslavije, Češke i Poljske s predsjednikom Komisije za srednju i istočnu Europu Haroldom Macmillanom[770] u cilju koordinacije aktivnosti Europskog pokreta. Sastanak je zabilježila i UDB-a. Od predstavnika iz Jugoslavije na sastanku su bili Juraj Krnjević, Milan Gavrilović, Božidar Purić i Živko Topalović.[771] UDB-a je zabilježila i podatak da je na jednoj sjednici Sekcije za istočnu Europu Europskog pokreta tijekom 1949. došlo i do sukoba između Krnjevića i srpske delegacije, a UDB-a je posebno citirala riječi koje je na kraju rasprave izrekao francuski političar Ernest Pezet, koji je rekao: „Poslije oslobođenja istočne Europe nema sumnje da će i Hrvatska i Slovenija biti nezavisne države u sklopu europske federacije slobodnih naroda.“[772]

Od HSS-ovaca u rad Europskog pokreta nije bio uključen samo Krnjević pa je tako *Hrvatski glas* zabilježio da je u prosincu 1948. godine msgr. August Juretić, kao predstavnik Hrvata, sudjelovao na zasjedanju kulturne sekcije Europskog pokreta.[773]

---

[767] „Dr Krnjevic na konferenciji Europske Unije u Bruxellesu“, *Hrvatska riječ*, travanj 1949., 6.
[768] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 172.
[769] „Dr Krnjevic na konferenciji Europske Unije u Bruxellesu“, *Hrvatska riječ*, travanj 1949., 6.
[770] Harold Macmillan (1894. – 1986.) punim imenom Maurice Harold Macmillan, 1st Earl of Stockton, Viscount Macmillan of Ovenden bio je britanski političar i premijer od 1957. do 1963. godine. U politiku je ušao nakon završetka Prvog svjetskog rata te bio zastupnik u Zastupničkom domu parlamenta od 1924. do 1929. i od 1931. do 1964. godine. Nakon što je postao premijer 1957. godine izabran je i za predsjednika Konzervativne stranke. Macmillan se umirovio i povukao iz Zastupničkog doma u rujnu 1964. godine nakon čega je pisao svoje memoare. (*Encyclopaedia Britannica (mrežno izdanje)*, https://www.britannica.com/biography/Harold-Macmillan, pristup ostvaren 13. 12. 2017.)
[771] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 148.
[772] *Isto*, 152.
[773] „Europska kulturna konferencija“, *Hrvatski glas*, 3. 1. 1950., 1.

Jedan od najvećih uspjeha Europskog pokreta bio je u svibnju 1949. godine, kada je osnovano Vijeće Europe, a što se tiče emigranata jedan od najvažnijih događaja je bilo održavanje Kongresa za srednju i istočnu Europu u Londonu od 20. do 24. siječnja 1952. godine.[774] Na Kongresu je kao predstavnik MSU-a trebao prisustvovati i Vladko Maček, ali zbog zdravstvenog stanja nije bio u mogućnosti.[775] Kongres je organizirala Komisija za srednju i istočnu Europu koja je djelovala unutar Europskog pokreta. Juraj Krnjević bio je jedan od potpredsjednika Komisije, a time i član predsjedništva i izvršnog odbora.[776] Prema Krnjevićevom izvješću u *Hrvatskom glasu,* na kongresu nije bilo velikih zaključaka ni rezolucija, a zadaća mu je bila u prvom redu svratiti pozornost engleske i svjetske javnosti na probleme istočne Europe. Prema Krnjeviću, a i drugim izvješćima u *Hrvatskom glasu,* posebnu važnost na kongresu imala je činjenica što je Hrvatska bila ravnopravno zastupana uz druge zemlje srednje i istočne Europe. Krnjević je naveo da takav položaj Hrvatske nije bilo lako ostvariti i da je bilo raznih intriga i podmetanja s obrazloženjem „da to Krnjević vodi neku svoju politiku“ i na kraju se o svemu morao očitovati i predsjednik Maček koji je podržao Krnjevićeve stavove.[777] U jednom od izvješća *Hrvatskog glasa* posebno se naglasilo kako je Krnjević na kongresu izrazio težnje hrvatskog naroda za samostalnom hrvatskom državom i razbio sve iluzije „pojedinaca“ o nekoj trećoj Jugoslaviji.[778] Izaslanstvo Hrvatske su, uz Krnjevića, činili Roko Mišetić, predratni narodni zastupnik HSS-a iz Dubrovnika i Dane Pavić, predsjednik Federacije slobodnih hrvatskih radnika iz Belgije. Uz navedeno izaslanstvo, kao promatrač je bio prisutan i Hazim Šatrić[779] u ime Društva Bosansko-Hercegovačkih Muslimana.[780] Gosti na kongresu bili su predstavnici Međunarodne seljačke unije, Kršćanske demokratske unije srednje Europe, Međunarodnog centra slobodnih sindikata u egzilu, Međunarodnih liberala, Socijalističke unije srednje i istočne Europe, Međunarodne unije slobodnih novinara, Europske unije federalista, glavni tajnik Federacije kršćanskih radnika,

[774] KADAR LYNN, „The Hungarian National Council/Hungarian National Committee/Magyar Nemzeti Bizottmany/Magyar Nemzeti Bizottsag 1947. – 1972.“, 269.
[775] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri Emigracije I,* 118 – 119.
[776] HR-HDA-1959, kutija 27, dokumentacija s Kongresa Srednje i istočne Europe 1952.
[777] Juraj KRNJEVIĆ, „Londonski kongres potlačenih naroda Srednje i Istočne Europe“, *Hrvatski glas,* 5. 2. 1952., 1.; Bogdan RADICA, „Hrvatska na Kongresu potlačenih naroda“, *Hrvatski glas,* 11. 3. 1952., 2.
[778] „Uz jednu značajnu konferenciju“, *Hrvatski glas,* 26. 2. 1952., 2.;
[779] Hazim Šatrić (1918. – 1957.) bio je jedan od muslimanskih prvaka blizak HSS-u i urednik lista *Svijest*. Umro je u Londonu 1957. godine. (KUŠAN, Jakša. *Bitka za Novu Hrvatsku*. Rijeka: Otokar Keršovani, 2000., 17.)
[780] Juraj KRNJEVIĆ, „Londonski kongres potlačenih naroda Srednje i Istočne Europe“, *Hrvatski glas,* 5. 2. 1952., 1.; U službenoj dokumentaciji kongresa, koja se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu u osobnom fondu Jurja Krnjevića uz ime Jurja Krnjevića je oznaka „Yugoslavia-Croatia“. (HR-HDA-1959, kutija 27, dokumentacija s Kongresa Srednje i istočne Europe 1952. godine)

izbjeglica i emigranata. Kao promatrači iz SAD-a bili su predstavnici Nacionalnog odbora za slobodnu Europu i Američkog odbora za ujedinjenu Europu.[781]

Krnjević je na Kongresu održao i izlaganje u kojem je naglasio potrebu omogućavanja slobode koja se može garantirati samo na slobodnim izborima i u demokracijama. Zato je, po Krnjeviću, bilo važno da se u raspravama ne govori samo o ekonomskim i socijalnim programima, nego i o političkim, s obzirom da je nastojanje kongresa bilo da se o političkim pitanjima govori što manje. Krnjević je dalje nastavio: „Mi moramo nedvosmisleno reći, da smo za demokraciju i da nemamo ništa zajedničkoga sa možebitnim pokušajima uspostava predratnih režima“. Krnjević je zatim naglasio: „u našem dijelu Europe postojali [su] gospodujući narodi („master peoples“, opaska Krnjević) i potlačeni narodi („oppressed peoples“, opaska Krnjević), i da između gospodujućih naroda i potlačenih naroda ne može nikada doći do sloge i suradnje [...] moje je duboko uvjerenje, da samo na načelima demokracije, u međusobnoj snošljivosti i u jednakosti naroda srednje i istočne Europe može doći do sređenja prilika i do toga, da postanemo mi iz srednje i istočne Europe korisni i konstruktivni članovi zajednice slobodnih europskih naroda."[782]

Na kongresu je podneseno i izvješće o kolektivizaciji u Jugoslaviji, koje je uspoređeno s onim u SSSR-u, a navedeno je da je ekonomiju u Jugoslaviji spasila samo zapadna pomoć.[783]

Izvješća *Hrvatskog glasa* pisala su o velikom zanimanju medija za kongres i Krnjevićeve istupe, od BBC-a sve do britanskih tiskanih medija i njemačkih radio postaja, iako je *Hrvatski glas* pisao i o tome da su britanski mediji izbjegavali spominjati jugoslavensko emigrantsko izaslanstvo. Dalje se u izvješćima *Hrvatskog glasa* navodilo da je na Kongresu bila i dobra suradnja HSS-a sa slovenskim izaslanstvom. Pozornost u *Hrvatskom glasu* posvetila se i kritikama lista *Borba*, koja je bila navela da sudjelovanje emigranata „izdajnika jugoslavenskih naroda“ nije primjereno u međudržavnim odnosima i stoga nije dobro primljeno u jugoslavenskoj javnosti.[784]

Vrlo kratko nakon održavanja Kongresa srednje i istočne Europe u UDB-inim izvješćima, krajem siječnja i početkom veljače 1952. godine, napominjala se važnost činjenice kako

---

[781] HR-HDA-1959, kutija 27, dokumentacija s Kongresa Srednje i istočne Europe 1952.; Sve gostujuće organizacije na Kongresu bile su vezane na američki Nacionalni odbor za slobodnu Europu iz SAD-a.

[782] HR-HDA-1959, kutija 27, dokumentacija s Kongresa Srednje i istočne Europe 1952.; „Što je Krnjević rekao na Kongresu Srednje i Istočne Europe u Londonu?“, *Hrvatski glas*, 12. 2. 1952., 1.; Juraj KRNJEVIĆ. „Govor na kongresu Evropskog pokreta u Londonu“. *Spomenica na dvadeset godina Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi*. Winnipeg, Kanada: Glavni Odbor Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi, 1952., 25 – 27.

[783] HR-HDA-1959, kutija 27, dokumentacija s Kongresa Srednje i istočne Europe 1952; „Što je Krnjević rekao na Kongresu Srednje i Istočne Europe u Londonu?“, *Hrvatski glas*, 12. 2. 1952., 1.

[784] Juraj KRNJEVIĆ, „Londonski kongres potlačenih naroda Srednje i Istočne Europe“, *Hrvatski glas*, 5. 2. 1952., 1.; „Što je Krnjević rekao na Kongresu Srednje i Istočne Europe u Londonu?“, *Hrvatski glas*, 12. 2. 1952., 1.; „Uz jednu značajnu konferenciju“, *Hrvatski glas*, 26. 2. 1952., 2.

hrvatski predstavnici nisu nastupali kao dio jugoslavenskog izaslanstva i da Krnjević nije želio jugoslavensko predstavništvo u Europskom pokretu.[785]

Uz sudjelovanje u Europskom pokretu bile su povezane i Krnjevićeve koncepcije o hrvatskoj državi u okviru ujedinjene Europe i srednjoeuropske federacije. Iako su i HSS i Krnjević još ranije iskazali ideju uključenja u neku srednjoeuropsku ili Podunavsku zajednicu država i naroda, UDB-a je o tome opširnije pisala u svom elaboratu početkom veljače 1952. godine, u kojem je napisala da je HSS promijenio svoju prijašnju politiku na način da više ne stoji isključivo na bazi samostalne i neovisne Hrvatske Države već želi hrvatski narod uključiti u veće jedinice europske zajednice. Po UDB-i je to bila posljedica shvaćanja u HSS-u kako se više ne može težiti za samostalnim manjim jedinicama, nego da se hrvatski narod kao samostalni individualitet može priključiti većoj europskoj jedinici koja će nastati iz današnjih manjih jedinica. UDB-a je dalje navela da je ta promjena nastala pod utjecajem Winstona Churchilla, koji je zastupao ideju Podunavske federacije s time da bi Hrvati i Slovenci bili sastavni dio, ali kao posebne jedinice.[786]

Potvrdu da je ideja Podunavske federacije bila aktualna kod Krnjevića u to vrijeme dokazuju Krnjevićevi javni nastupi prilikom posjeta organizacijama HSS-a u SAD-u i Kanadi od srpnja do rujna 1952. godine, koje je objavljivao *Hrvatski glas*, a koje je popratila i UDB-a sa zaključkom da je Krnjević u svojim ranijim nastupima podvlačio pitanje zapadnoeuropske unije, a da je tada po prvi puta spomenuo mogućnost stvaranja Podunavske unije.[787] Krnjević je u svom govoru u Winnipegu u Kanadi rekao da je cilj hrvatske narodne borbe slobodna i samostalna hrvatska seljačka republika kao slobodni i ravnopravni član međunarodne zajednice slobodnih europskih naroda i država, a u izjavi lokalnim novinama, koju je prenio *Hrvatski glas*, Krnjević je izrijekom spomenuo „Dunavsku federaciju“ kao snagu koja može biti ključna u sukobima između Istoka i Zapada. Po Krnjeviću bi „Dunavsku federaciju“ sačinjavale zemlje „kao što su Mađarska, Austrija, Češka, Slovačka, Slovenija, Hrvatska i Srbija“.[788] Krnjević je u govoru na Konvenciji kanadskog HSS-a također rekao da HSS hoće, i bori se, za svoju hrvatsku državu, a takav stav izražavao je i u govorima i razgovorima u SAD-u.[789]

Konvencije organizacija HSS-a u Kanadi i SAD-a održane u ljeto 1952. godine, a na kojima je glavni gost bio Krnjević, u svojim rezolucijama i zaključcima naglašavale su želju za

[785] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 178.
[786] *Isto*, 178 – 179.
[787] *Isto*, 192.
[788] „Dr. Krnjević u Winnipeg-u“, *Hrvatski glas*, 18. 8. 1952., 1.; „He hopes for a New deal“, *Hrvatski glas*, 18. 8. 1952., 1.
[789] „Hrvatsko slavlje na kanadskom Sjeveru“, *Hrvatski glas*, 11. 8. 1952., 1.; HR-HDA-1561, 010.4, 29.

hrvatskom državom i željom da hrvatski narod postane slobodnim i ravnopravnim članom zajednice slobodnih europskih naroda.[790]

Krnjević je stav o nužnosti zagovaranja srednjoeuropske konfederacije, u čijem bi sklopu bila samostalna država Hrvatska, izrazio i obrazložio i u pismu u domovinu u rujnu 1953. godine. Krnjević je u pismu objašnjavao kako on smatra da će doći do mogućnosti ostvarenja „Seljačke Republike Hrvatske" kao samostalne države, za što se i on zalaže, te na ostvarenju toga i radi među organizacijama HSS-a u emigraciji. Krnjević je, međutim, dalje naveo: „Da ne bude prigovora, da to znači rušiti postojeću međunarodnu jedinicu (Jugoslaviju, I.T.), koja je po shvaćanju Zapada i sama po sebi za današnje doba premalena, ja naglašujem, da sam za Hrvatsku kao samostalnu državu unutar srednjoeuropske konfederacije ili bilo kakove međudržavne suradnje, stvorene u našem dijelu Europe iz gospodarskih, političkih ili bilo kojih drugih razloga za očuvanje mira, demokratskoga poretka, ekonomskog prosperiteta i dizanja životnoga standarda, što sve Zapad smatra potrebnim za sredjenje i stabiliziranje prilika u našem dijelu Europe".[791]

Na osnovu prikazanog očito je kako je Krnjević uz sudjelovanje u Europskom pokretu, koji je zagovarao ideju ujedinjene Europe, istovremeno zastupao i ideju hrvatske države koja bi bila dio srednjoeuropske ili podunavske zajednice. Krnjević je istovremeno bio svjestan kako zapadni međunarodni čimbenici ne bi dozvolili mrvljenje srednjoeuropskog prostora pa je stoga u zamjenu za raslojavanje Jugoslavije kao bolju alternativu predlagao srednjoeuropsku podunavsku zajednicu naroda i država.

Krnjevićeve aktivnosti unutar Europskog pokreta očigledno su oslabile poslije 1953. godine, što se može zaključiti s obzirom da se u daljnjem razdoblju više ne spominju niti u izvješćima jugoslavenske tajne službe niti u *Hrvatskom glasu*.[792] UDB-a je u svom izvješću iz studenog 1953. godine navela kako je sjednica izvršnog odbora Komisije za srednju i istočnu Europu, koja se trebala održati u studenom 1953. godine, odgođena zbog nedostatka financija te kako je mađarskim članovima Komisije javljeno da će dotadašnji sponzori iz londonske Hambros Banke obustaviti financiranje Komisije za srednju i istočnu Europu zaključno s

[790] „Zaključci osme Konvencije Hrv. Seljačkog Pokreta u Kanadi", *Hrvatski glas*, 4. 8. 1952., 1.; „Zaključci Sedme Konvencije Hrv. Seljačkih Organizacija u Sjedinjenim Državama", *Hrvatski glas*, 13. 10. 1952., 2.
[791] HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Krnjevića 21. rujna 1953. godine
[792] Europski pokret i Krnjevićevo sudjelovanje u njemu spomenuo je i Ilija Jukić u svojoj knjizi u kojoj je naveo da su članovi Europskog pokreta iz Jugoslavije izgubili na značaju u tom pokretu početkom pedesetih godina, a za Krnjevića je naveo da je i on tada izgubio svoje prijašnje pozicije u tom pokretu. (JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 242.); Autorica Katalin Kadar Lynn navela je kako je općenito organizacija Europskog pokreta nakon sredine pedesetih godina izgubila utjecaj. (KADAR LYNN, „The Hungarian National Council/Hungarian National Committee/Magyar Nemzeti Bizottmany/Magyar Nemzeti Bizottsag 1947. – 1972.", 269.)

prosincem 1953. godine. Predsjednik Komisije Richard Law, konzervativni zastupnik i osobni suradnik Winstona Churchilla i Anthonya Edena za pitanje emigracije, priopćio je članovima Komisije da ne zna kada će uopće biti u mogućnosti sazvati buduću sjednicu. Prema izvješću UDB-e, članovi Komisije su zaključili da je to odraz politike Winstona Churchilla koji je promijenio smjer svoje međunarodne politike i više nema potrebe za održavanje Komisije za srednju i istočnu Europu.[793]

Za razliku od sudjelovanja u Europskom pokretu u razdoblju do 1953. godine, o Krnjevićevim aktivnostima u drugim organizacijama postoji vrlo malo podataka u dostupnim izvorima, iako se na temelju njih može samo zaključiti kako je Krnjević ostao uključen i u Europski pokret posredstvom Saveza europskih federalista sve do osamdesetih godina.[794]

Krnjević je, osim sudjelovanja u radu Europskog pokreta, bio jedan od osnivača i dugogodišnji predsjednik Hrvatskog federalističkog pokreta za europsku federaciju, koji je bio osnovan 1949. godine sa sjedištem u Londonu, a kasnije se pretvorio u Savez sekcija hrvatskih federalista. Sekcije su tijekom 1950-ih godina osnovane u Belgiji, Njemačkoj, Italiji, Francuskoj i Austriji, u kojima su velika većina članova bili HSS-ovci, a glavni tajnik je bio Ilija Jukić.[795]

Krnjević i HSS-ovci iz Europe su počevši od 1949. godine i tijekom 1950-ih godina sudjelovali i u radu Međunarodne federacije slobodnih novinara koja je okupljala novinare emigrante iz zemalja srednje i istočne Europe, a osnovana je 1948. godine. U Federaciji su bili zastupljeni nacionalni savezi novinara Poljaka, Ukrajinaca, Hrvata, Bugara, Čeha, Slovaka, Slovenaca, Mađara, Albanaca, Rumunja te Savez jugoslavenskih novinara iz Pariza. Prema pisanju *Hrvatskog glasa* Hrvatski savez slobodnih novinara osnovan je u Londonu 1949. godine. Predsjednik je bio Juraj Krnjević, a tajnici Oton Orešković, urednik *Hrvatske riječi* iz Belgije i Miroslav Kučera iz Londona. I u ovoj organizaciji, kao i u drugim emigrantskim organizacijama gdje su bili predstavnici iz Jugoslavije, dolazilo je do tipičnog sukoba oko toga

[793] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 46c

[794] HR-HDA-1959, Kutija 46, Pismo Krnjeviću, predsjedniku Hrvatskog pokreta za federativnu Europu iz 4. siječnja 1956. godine; Uz pismo se nalazi i glasilo Saveza europskih federalista iz siječnja 1956. godine (*Information Federalistes U. E. F*., siječanj 1956.); Po okružnici poslanoj u lipnju 1980. godine vidljivo je da je Krnjević bio član Izvršnog odbora Srednjoeuropskih federalista (Central European Federalists), uz koju se nalazi i knjižica koju je izdavao Europski pokret pod nazivom *New Europe Papers* (HR-HDA-1959, kutija 73).; Krnjevićevo članstvo u organizaciji Srednjoeuropskih federalista vidi se i po knjižici Srednjoeuropskih federalista s Krnjevićevim člankom, najavom Svjetskog kongresa HSS-a i HRS-a za svibanj 1983. godine, Krnjevićevim pismom Europskom parlamentu u Strasbourgu te Krnjevićevoj poruci hrvatskom narodu u domovini. (HR-HDA-1959, kutija 75.)

[795] „Hrvatska u međunarodnim forumima: Odjek formiranja hrv. federalističkog pokreta“, *Hrvatska riječ*, Božić 1954., 7.

tko je legitimni zastupnik novinara iz Jugoslavije i da li pojedini narodi iz Jugoslavije mogu imati svoje predstavnike. Sukladno tome vodila se polemika i na Kongresu Međunarodne federacije novinara u Berlinu u travnju 1952. godine i na sastanku Međunarodne federacije novinara 1954. godine u Londonu između Jugoslavenskog saveza novinara iz Pariza i hrvatskog i slovenskog saveza novinara. Jugoslavenski savez novinara, u kojem su, prema pisanju *Hrvatskog glasa,* sjedili samo Srbi, tvrdili su da Slovenci i Hrvati nemaju pravo biti ravnopravno zastupani, ali je to odbijeno od strane Direktorata Federacije.[796]

Organizacija Međunarodna federacija slobodnih novinara očito je bila pod pokroviteljstvom američkog Nacionalnog odbora za slobodnu Europu, što je vidljivo po izvještaju *Hrvatskog glasa* s Trećeg Kongresa iz Berlina 1952. godine, na kojem je glavni govornik bio predsjednik NOSE-a.[797]

Vodstvo HSS-a je općenito u svojoj politici imalo za cilj osnivati HSS-ove „strukovne" organizacije, koje su bile zasebne hrvatske i zatim ih učlanjivati u međunarodne organizacije koje su većinom bile pod pokroviteljstvom NOSE. Krnjević je sukladno toj politici, prema UDB-i, rekao da: „Oni (Srbi, I.T.) moraju uvidjeti da Zapad smatra sporazumnim (Hrvatsku, I.T.) uvesti u krilo međunarodne zajednice bez njih [...] buduća slobodna Europa će priznati svakom narodu svoju slobodu, pa tako i našem".[798]

Na osnovu prikazanog vidljivo je kako se vodstvo HSS-a u prvim poslijeratnim godinama povezalo s emigrantima iz srednje i istočne Europe te je zajednički djelovalo na antikomunističkim pozicijama. Položaj HSS-a, u donosu na ostale emigrante iz srednje i istočne Europe, promijenio se nakon 1948. godine, a pogotovo tijekom kasnijeg razdoblja. Naime, tada je postalo očito da u svim emigrantskim organizacijama pod pokroviteljstvom SAD-a emigranti iz bivših građanskih stranaka iz Jugoslavije gube na važnosti u odnosu na druge emigrante iz srednje i istočne Europe. Upravo u vrijeme izbijanja sukoba Tita i Staljina u SAD-u je osnovana i organizacija pod imenom Nacionalnog odbora za slobodnu Europu (NOSE), koja je preuzela financijsku i političku brigu za emigrante.

---

[796] „Treći Kongres slobodnih novinara Srednje i Istočne Europe", *Hrvatski glas,* 26. 5. 1952., 3., 8.; „Najnovija srpska ofenziva u emigraciji...", *Hrvatska riječ*, 10. 3. 1954., 8.; „Sastanak Međunarodne Federacije Slobodnih Novinara", *Hrvatska riječ*, 10. 3. 1954., 9.; „Sastanak novinara iza željezne zavjese", *Hrvatski glas,* 29. 3. 1954., 4.
[797] „Treći Kongres slobodnih novinara Srednje i Istočne Europe", *Hrvatski glas,* 26. 5. 1952., 3., 8.
[798] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 150 – 151.

7. 3. HSS i Nacionalni odbor za slobodnu Europu/Odbor za slobodnu Europu

Mačekove aktivnosti, aktivnosti HSS-ovaca i aktivnosti ostalih političkih emigranata iz zemalja srednje i istočne Europe ovisile su o financijskoj i političkoj potpori koju su dobivali od SAD-a. Počevši od svibnja 1949. godine, financijsku i organizacijsku potporu emigrantima srednje i istočne Europe u ime SAD-a preuzeo je Nacionalni odbor za slobodnu Europu (National Committee for a Free Europe), koji je nadalje stajao iza svih organizacija emigranata srednje i istočne Europe, a u kojima je sudjelovao i HSS.[799]

Ideja za osnivanje NOSE izrađena je 1948. godine. Javnosti je osnivanje NOSE objavljeno 17. svibnja 1949. godine, a Odbor je djelovao do 1971. godine, s time da je godine 1954. promijenio ime u Odbor za slobodnu Europu (Free European Committee). Pojedine organizacije koje je NOSE/OSE sponzorirao, poput Radija slobodna Europa, nastavile su djelovati i nakon 1971. godine. Odbor koji je bio organiziran od strane američke vlade bio je dio „organiziranog političkog ratovanja“ protiv SSSR-a u Hladnom ratu, što je podrazumijevalo, između ostalog, i potporu prikrivenih aktivnosti antikomunističkih elemenata i pokreta iza tzv. „željezne zavjese“. U takvoj strategiji važan čimbenik bili su emigranti iz zemalja srednje i istočne Europe, čije su zemlje postale sovjetski sateliti. NOSE je javno djelovala kao privatna, neprofitna organizacija financirana javnim donacijama antikomunista iz SAD-a, ali je u stvari bila vođena od strane američke obavještajne agencije CIA-e i bila je tajno financirana cijelo vrijeme svog postojanja tajnim američkim obavještajnim kanalima.[800]

---

[799] Opširno o djelovanju Nacionalnog odbora za slobodnu Europu i organizacija koje je Odbor podupirao vidi u: KADAR LYNN, Katalin, ur. *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee.* Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013.

[800] KADAR LYNN, Katalin. „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free europe, Inc.“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*, ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 1., 24.; ALDRICH, „OSS, CIA and European Unity: The American Committee od United Europe, 1948.-60.“, 192.; CIA document, https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2007-featured-story-archive/a-look-back.html, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; Časopis Jugoslavenske narodne armije (JNA), čiji su tekst prenijela glasila HSS-a, je koncem 1972. godine objavio jedan opširan tekst o djelatnosti emigracije i potporu koju emigranti uživaju od strane stranih obavještajnih službi. U tekstu je JNA zaključila da strane zemlje vode dvostruku politiku, javnu službenu politiku kojom poštuju suverenitet i integritet SFRJ i onu „podzemnu obavještajnu, u okviru koje se toleriše, ponekad i pomaže aktivnosti najreakcionarnijih snaga koje se bore protiv postojeće društveno-političkog sistema u Jugoslaviji“. U tom kontekstu je u časopisu JNA za odnos HSS-a i NOSE-a napisano da se „Mačekovska grupa“ riješila financijskih problema u trenutku kada je CIA stala iza NOSE-a. JNA je napisala kako je NOSE bio organiziran radi „stvaranja podzemnog pokreta otpora za oslobođenje istočne i centralne Europe, što se u potpunosti podudaralo s interesima američke obaveštajne službe, odnosno docnije CIE“. („Svjedočanstva“, *Hrvatska riječ*, veljača – ožujak 1973., 4.; „Svjedočanstva“, *Hrvatski glas*, 4. 4. 1973., 2.); Odnos Mačeka, NOSE i CIA-e bio je i tema javne prepiske u hrvatskoj emigraciji tijekom 1980. godine. Mate Meštrović je u kontekstu objašnjavanja teze da se HNV mora samostalno financirati kako bi bio politički neovisan napisao: „Na primjer, nakon drugog svjetskog rata, razni izbjegli političari iz Jugoslavije, koji su se nalazili u SAD, bili su godinama na 'platnom spisku' CIA, tj. njegove podružnice takozvanog Komiteta za slobodnu Europu. Tako je i nekadašnji vođa hrvatskog naroda i šef HSS-a, Dr. Vladko Maček, primao

NOSE je podupirao preko stotinu organizacija, od političkih, kulturnih, sportskih pa sve do medijskih. NOSE je bio pokrovitelj organizacija, ne samo u SAD – u i Europi, nego i u Južnoj Americi i Aziji. Najpoznatije organizacije podupirane od NOSE bili su Radio slobodna Europa i Radio Liberty, čiji se program slušao u zemljama iza tzv. „željezne zavjese".[801] Na djelatnost Radija Slobodna Europa NOSE je ujedno trošio i najveći dio svoga proračuna, odnosno 70 posto.[802] Od ukupnih prihoda koje je organizacija ostvarila tijekom svojeg djelovanja, 86 posto sredstava je dobiveno od Vlade SAD-a, a ostatak sredstava je dobiven od građana i poduzetnika putem javnih priloga koji su se skupljali u javnim kampanjama.[803]

Član izvršnog odbora NOSE-a kod njegovog osnivanja u svibnju 1949. godine bio je i kasniji predsjednik SAD-a Dwight D. Eisenhower, a predsjednik Izvršnog odbora NOSE-a kod osnivanja bio je Allen W. Dulles, budući ravnatelj CIA-e. Izvršni odbor NOSE-a sastojao se od ljudi različitih svjetonazora iz svijeta biznisa, politike i vojske, ali im je zajedničko mišljenje bilo da je svjetski komunistički pokret prijetnja SAD-u i da razvoj komunizma može biti zaustavljen agresivnim programom koji uključuje i psihološki rat. NOSE je utemeljen u New Yorku, ali je vrlo brzo postao globalna organizacija s tisućama zaposlenika i uredima u Parizu, Londonu, Beču i Frankfurtu.[804]

Za kontekst djelovanja HSS-a u emigraciji važno je napomenuti da je NOSE financirao djelovanje MSU-a, u kojoj je HSS najaktivnije sudjelovala s obzirom da je Maček bio jedan od osnivača. NOSE je financiranje MSU-a pojačao početkom pedesetih godina.[805]

NOSE je financirao i nacionalne odbore emigranata iz zemalja koje su se našle iza tzv. „željezne zavjese". Za razliku od ostalih naroda s tog područja, emigranti s područja Jugoslavije nisu bili potpomognuti i poticani u osnivanju zajedničkog jugoslavenskog odbora radi politike SAD-a prema Jugoslaviji nakon 1948. godine, iako su osnivači NOSE prilikom prvog sastanka 17. svibnja 1949. godine naveli da će, između ostalih zemalja srednje i istočne Europe kojima

---

od CIA, kad je stigao u Ameriku, $ 500 mjesečno, kao neku vrstu 'penzije'. Koliko je primao kasnije, ne znam. Primajući novac od neke strane obavještajne službe, izbjegli političar neminovno postaje sluga interesa te obavještajne službe." (MEŠTROVIĆ, Mate. „Mi sami smo temelj – na nama treba graditi državu". *Hrvatska revija* 30(1980), sv. 3, 352.); Šuljak je nakon tog teksta Meštroviću odgovorio da NOSE nije bila podružnica CIA-e, nego privatno društvo američkih građana i opisao strukturu NOSE-a. (ŠULJAK, „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček", 712.). Očito je kako je Meštrović poznavao stvarnu pozadinu djelovanja NOSE-a, a Šuljak to tada nije znao ili nije htio javno priznati.

[801] KADAR LYNN, *The Inauguration of Organized Political Warfare*, 2.

[802] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.", 27.

[803] *Isto*; Financijski podaci dobiveni su na osnovi izvješća koje je podneseno Odboru za vanjske poslove Senata SAD-a u svibnju 1972. godine.

[804] *Isto*, 26 – 27.

[805] *Isto*, 56.

je sporazumom iz Jalte obećano održavanje slobodnih izbora i osnovnih sloboda, podupirati i emigrantski odbor naroda Jugoslavije.[806]

NOSE je financirao i pomagao djelatnost nacionalnih odbora emigranata iz Mađarske, Čehoslovačke, Rumunjske, Bugarske, Poljske, Litve, Letonije i Estonije. Između ostalog, prema zamisli osnivača NOSE-a, zadaća navedenih nacionalnih odbora i emigrantskih čelnika bila je vođenje propagande protiv širenja komunizma, utjecaj na političke emigrante sunarodnjake, davanje inspiracije za otpor komunizmu onima koji su ostali u zemlji, a u slučaju rata bili bi potencijalna jezgra oslobodilačkih pokreta u vlastitim zemljama.[807] Također su nacionalni odbori i njihovi članovi smatrani za jezgru budućeg civilnog društva nakon što se njihove domovine oslobode od komunističke dominacije.[808]

Iako NOSE/OSE nije podupirao osnivanje nacionalnog odbora emigranata iz Jugoslavije, oni su mogli sudjelovati u organizacijama pod pokroviteljstvom NOSE/OSE koje su nosile predznak „Međunarodna“, a to su bili Međunarodna seljačka unija[809], Međunarodni centar slobodnih sindikata u egzilu[810] i Srednjeeuropska demokršćanska unija[811] u kojoj su sudjelovali emigranti iz demokršćanskih stranaka iz srednje Europe.[812] Godine 1949. su politički emigranti iz srednje i istočne Europe osnovali i Socijalističku uniju srednje i istočne Europe.[813]

NOSE se sastojao od tri odjeljenja. Prvo je bilo političko odjeljenje koje je bilo vrhovno i o kojem je ovisila svaka djelatnost te primanje novih članova. Drugo odjeljenje je bio Radio Slobodna Europa, a treći je bio Centar za srednjoeuropske studije.[814]

NOSE je u početku izdavao svoj bilten *ACEN,* što je bila skraćenica za „Assembly of Captive European Nations“, odnosno „Skupština zarobljenih europskih naroda“, što je ujedno bilo i ime organizacije u kojoj su bili predstavnici emigranata iz srednje i istočne Europe. NOSE/OSE je izdavao i mjesečnik *News From Behind the Iron Curtain* (Vijesti iza željezne zavjese, I.T.). Navedeni mjesečnik je bio zbirka materijala sakupljena za upotrebu *Radija*

---

[806] *Isto,* 25.; U to vrijeme su desnica i vojska u SAD-u bila protiv pomoći Jugoslaviji. (BEKIĆ, *Jugoslavija u Hladnom ratu)*
[807] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.“, 2., 18.– 20.
[808] *Isto,* 51.
[809] International Peasant Union.
[810] International Center of Free Trade Unionist in Exile.
[811] Christian Democratic Union of Central Europe.
[812] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free europe, Inc.“, 56.
[813] SIWIK, Anna. „Cooperation among East European Emigres: The Socialist Case“. *East Central Europe in Exile – Volume 2: Transatlantic Identities,* ur. Anna Mazurkiewicz. Newastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013., 177.; Naziv organizacije na engleskom jeziku je bio Socialist Union of Central Eastern Europe (SUCEE)
[814] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2,* 422.

Slobodna Europa i za ostala odjeljenja, a dijelio se predstavnicima slobodnog tiska, sveučilištima, crkvama, bibliotekama i drugim istraživačkim centrima i zainteresiranim građanima.[815] Odbor za slobodnu Europu povremeno je izdavao i reviju pod naslovom *East Europe* (Istočna Europa, I.T.).[816]

Emigranti s područja Jugoslavije, iako su aplicirali, nisu nikada kao predstavnici svojih naroda primljeni u „Skupštinu zarobljenih europskih naroda“, koja je osnovana 1954. godine, a zbog straha State Departmenta da bi to izazvalo sukob s Titom.[817] Maček je u pismu Krnjeviću pisao kako su on i Milan Gavrilović bili pozvani u rad „Skupštine zarobljenih naroda“ kao predstavnici MSU-a, a Miha Krek kao predstavnik Kršćansko demokratske unije srednje Europe, ali su, na Mačekovu inicijativu, svi odbili sudjelovati iz razloga što ne mogu predstavljati svoje narode kao što im je bilo omogućeno u drugim organizacijama u kojima su sudjelovali, a i na taj način ne bi imali pravo glasa.[818] Krnjević je ovakvo postupanje vezano za izostanak naroda iz Jugoslavije u „Skupštini zarobljenih naroda“ smatrao diskriminacijom s obzirom da su, po Krnjeviću, i narodi Jugoslavije bili potlačeni od komunističkog režima. Taj svoj stav je izrazio i u pismu uredniku *The New York Times-a* povodom članka kojeg je taj list objavio o radu Skupštine zarobljenih naroda.[819]

Vladko Maček bio je savjetnik NOSE-a za Hrvatsku počevši od kolovoza 1949. godine. U pismu Mačeku iz srpnja 1949. godine, predsjednik NOSE obratio mu se kao demokratskom elementu ispred demokratske Hrvatske i njenog naroda. Iz pisma predsjednika NOSE-a vidljivo je da je Mačekova mjesečna naknada za savjetničku poziciju iznosila 700 dolara, a dobivao je plaću i za tajnika Branka Pešelja. Po svjedočenju Andreja Mačeka, sina Vladka Mačeka, takvi

---

[815] ŠULJAK, „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček“, 712.

[816] U jednom od posljednjih brojeva, iz kolovoza 1974. godine, revija je donijela članak „Hrvatski kršćanski mučenici“, u kojem je naveden popis ubijenih hrvatskih katoličkih svećenika. (ŠULJAK, „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček“, 712 – 713.)

[817] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free europe, Inc.“, 49.; SAD, odnosno U. S. State Department inzistirali su također da iz rada Skupštine zarobljenih naroda budu isključena i izaslanstva iz Rusije, Bjelorusije i Ukrajine kako bi se izbjeglo direktno konfrontiranje sa SSSR-om.

[818] PRPIĆ*, Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 164. Na početku dijela pisma u kojem Maček piše o Skupštini zarobljenih naroda je nerazumljiva rečenica iz koje se može zaključiti da su Vladko Maček, Miha Krek i Konstantin Fotić bili pozvani na konstituirajuću sjednicu Skupštine zarobljenih naroda kao predstavnici svojih naroda, ali je nerazumljiv kraj rečenice u kojem se kaže da je to odbijeno. Maček doslovno piše „Što se tiće 'emigrantskog sabora', stvar je ovakva. Prigodom konstituiranja pozivali su Kreka, kao predsjedn. Slov. nar. vieća, Fotića srbskog, a mene kao predsjednika Hrv. nar. zastupstva. (Croat nat. Representation) su odbili da budu zastupani [...] iz Jugoslavije“.

[819] PRPIĆ*, Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 168 – 169.

su prihodi od NOSE-a bili sve do 1952. godine, a od tada se ograničavaju na socijalno osiguranje, što je bilo mnogo skromnije.[820]

Da je Mačeku NOSE bio iznimno važan pokazuju njegova pisma Stjepanu Vrančiću, vlasniku *Američkog hrvatskog glasnika,* koja su pisana tijekom 1951. godine, nakon određenih negativnih tekstova prema NOSE-u u tom listu. Maček je u veljači 1951. godine napisao da su mu se iz NOSE-a pismeno požalili radi određenih članaka u *Američkom hrvatskom glasniku* u kojima su se napadale određene američke javne institucije. Maček je dalje napisao: „Mislim da našoj hrvatskoj i seljačkoj stvari ne može nikako koristiti, ako si napadajem na američke institucije stvaramo neprijatelje tamo gdje nastojim da steknemo prijatelje“ te je završio zamolbom: „u buduće pripazite da se ovakove stvari ne ponove“.[821] Maček se na nepotrebne kritike na račun NOSE-a osvrnuo i u lipnju iste godine,[822] a u prosincu 1951. godine je Stjepanu Vrančiću pisao da se ne napada NOSE jer je to „jedina institucija preko koje možemo mi emigranti nešto učiniti“. Dalje je Maček u pismu nastavio kako sukob hrvatskog emigranta Bogdana Radice s NOSE-om i izostanak stipendije za HSS-ovca Dinka Šuljka od strane NOSE ne znači da se može napadati ta organizacija na stranicama *Američkog hrvatskog glasnika*.[823]

Na platnom spisku NOSE/OSE, od istaknutijih HSS-ovaca i njima bliskih emigranata, bili su Vladko Maček, Ilija Jukić, Branko Pešelj, Ivan Pernar, Stjepan Gaži, Božidar Vučković, Augustin Juretić, Pavao Jesih[824], Ivo Moderčin i Bogdan Radica.[825] Što se tiče Jurja Krnjevića,

---

[820] MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 128 – 129.; U navedenoj knjizi nalazi se preslika pisma NOSE-a Vladku Mačeku s podacima o novčanoj naknadi i ponudi savjetničkog mjesta za Hrvatsku. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 128.); Mačekova primanja od NOSE-a bila su predmet rasprave u emigraciji. Prema izvješćima UDB-e Mačekova mjesečna primanja od NOSE-a pedesetih i šezdesetih godina iznosila su 300 dolara (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 311.; HR-HDA-1561, šifra 1, r.br.ozn. 1/6, r.br.pr. 1, 7.); Mate Meštrović je izjavio da je Maček primao 500 dolara od NOSE-a. (MEŠTROVIĆ, *U vrtlogu hrvatske politike,* 49.; MEŠTROVIĆ, „Mi sami smo temelj – na nama treba graditi državu“, *Hrvatska revija,* 352.); Bogdan Radica je pisao da je Maček dobivao tisuću dolara od NOSE-a. Prema Radici, vođe pojedine stranke bili su plaćeni s tisuću dolara mjesečno, od kojih je 500 bilo namijenjeno za osobno uzdržavanje, a 500 za propagandističku djelatnost. Kako je Mačekov tajnik Pešelj primao 300 dolara mjesečno, tako je Maček, prema Radici, koristio svih 1000 dolara za osobne svrhe i uzdržavanje obitelji. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 422.); Krunoslav Draganović na saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima naveo je podatak po kojemu je Maček od NOSE dobivao u početku 500 dolara, a kasnije mu je smanjeno na 300 dolara. (HR-HDA-1561, 010.24, 18.); Bogdan Radica, koji je bio usko povezan s aktivnostima HSS-ovaca u NOSE-u, na osnovu svojih iskustava, napisao je i kako se Maček nije najbolje osjećao u okviru djelatnosti „Slobodne Europe“, iako je prisustvovao najvećem dijelu sastanaka i primanja u New Yorku i Washingtonu. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2,* 422.)

[821] ŠULJAK, „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?“, 467.

[822] *Isto*

[823] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 776.

[824] Pavao Jesih (1888. – 1963.) bio je svećenik, kanonik i istaknuti djelatnik Katoličke akcije. Nakon što su mu ustaše umorile brata, župnika u Ščitarjevu, Jesih se uključio u protuustaški pokret pa je zatvoren u Lepoglavi, zajedno sa HSS-ovcima Ivanom Pernarom, Josipom Torbarom, Barišom Smoljanom i drugima. Prebolio je u Lepoglavi pjegavi tifus, a 1945. godine je otišao u emigraciju te se nastanio u Rimu, gdje je boravio sve do svoje smrti 1963. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 248.)

[825] ŠULJAK, „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček“, 712.; HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 226.; Radica je napisao da je Ivan Pernar počeo primati sredstva od NOSE kada se iz Kanade preselio u SAD. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2,* 486.)

za njega je UDB-a 1959. godine navela da je i on bio na platnom spisku NOSE/OSE, dok su emigranti Bogdan Radica i Dinko Šuljak napisali da Krnjević nije primao sredstva od NOSE/OSE te da je zbog toga bio neovisniji u odnosu na tu organizaciju.[826]

Mlađi kadrovi HSS-a, Božidar Vučković i Stjepan Gaži, ujedno su jedno vrijeme i radili unutar NOSE/OSE-inih odjeljenja.[827]

Vodstvo HSS-a aktiviralo se i u pomoći hrvatskim studentima kod stipendija koje je financirao NOSE/OSE. Naime, NOSE/OSE je organizirao i financirao obrazovnu ustanovu Slobodno europsko sveučilište u egzilu[828], čije je sjedište bilo u New Yorku, a sastavnica joj je bio College de l'Europe libre (CEL) koji je djelovao u Strasbourgu u Francuskoj. Cilj ovog sveučilišta bilo je stipendiranje studenata s područja srednje i istočne Europe koji su bili nastanjeni u Zapadnim zemljama te im omogućiti nastavak studiranja koje je bilo prekinuto u njihovim matičnim državama koje su se našle pod komunističkim uređenjem.[829] Slobodno europsko sveučilište djelovalo je od 1951. do 1958. godine, a u tom razdoblju je više od pet tisuća i petsto studenata emigranata iz srednje i istočne Europe dobilo priliku započeti ili

---

[826] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 226.; Za razliku od podatka UDB-e, Dinko Šuljak u svojem članku u *Hrvatskoj reviji*, tvrdio je kako Krnjević, za razliku od Mačeka i Pešelja, nije primao nikakve naknade od NOSE, a da mu je to Krnjević u jednom pismu i napisao. Krnjević je, u pismu Šuljku, kao razlog naveo činjenicu da naknadu od NOSE ne želi jer želi biti slobodan u svome političkom radu. (ŠULJAK, „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček“, 713.; ŠULJAK, „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?“, 466.;); Bogdan Radica napisao je kako je Krnjević bio jedan od rijetkih vodećih političara u emigraciji koji nije primao naknadu od NOSE, nego su ga financijski pomagale kanadske organizacije HSS-a, a živio je vrlo skromno. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 490.); Krnjević je, prema svjedočenju Nikole Novakovića, primao i „ministarsku mirovinu“, o čemu je Novakoviću govorio i sam Krnjević. Krnjević je Novakoviću rekao da zbog tih prihoda nema financijskih problema. (HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 263.). Novaković ne spominje detaljnije o tim primanjima, ali je to vrlo vjerojatno bila određena naknada koju su isplaćivali Britanci zbog Krnjevićevog sudjelovanja u izbjegličkoj vladi u Londonu.; UDB-a je u svom izvješću iz 1957. godine navela da Krnjević živi djelomično od ušteđevine iz vremena izbjegličke ratne vlade i od sredstava iz Fonda „Dr. Vladko Maček“. (HR-HDA-1561, 223.)

[827] Maček je o zapošljavanju Božidara Vučkovića kod NOSE pisao Krnjeviću u lipnju 1951. godine. (PRPIĆ, D*r. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 115.). Vučkovićevo zaposlenje u NOSE popratila je i UDB-a u izvještaju UDB-e iz rujna 1952. godine. (HR-HDA-1561, 010.4, 31.). Podatak da je Božidar Vučković radio u odjeljenju NOSE za komunistički tisak iznio je Bogdan Radica (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 423., 487.); Što se tiče Stjepana Gažija, zanimljiv je Mačekov angažman, kojeg Maček iznosi u svojim pismima Krnjeviću. Prema Mačekovim pismima Krnjeviću vidljivo je da je u svibnju 1953. godine Maček posredovao kod NOSE da Stjepan Gaži dobije plaću i posao, a u prosincu 1953. godine je Maček pisao Krnjeviću da teško ide kod zapošljavanja Gažija s obzirom da NOSE nije htjela staviti u proračun podružnicu za Kanadu. Maček je nastavio uporno raditi na pokušaju zapošljavanja Gažija kod MSU pa je 1957. godine pisao Krnjeviću da je Dimitrov uspio da Gaži radi u Washingtonu, a prije toga je HSS-ovac Tomašić posredovao za Gažijev privremeni posao na sveučilištu u Pittsburghu. Krajem 1957. godine Maček je napisao da Gaži privremeno radi u Voice of America. (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 129., 197 – 198., 203.); Mačekovo inzistiranje na zaposlenju HSS-ovaca Stjepana Gažija i Dinka Šuljka kod NOSE spominje se i u pismenoj korespondenciji Mačeka s Bogdanom Radicom. (RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje“, 423.)

[828] „The Free Europe University in Exile Inc.“

[829] DURIN-HORNYIK, Veronika. „The Free Europe University in Exile Inc. and the College de l'Europe libre (1951 – 1958)“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 439.

nastaviti studij.[830] Krnjević je u jednom pismu iz ožujka 1954. godine upućenom u Trst, obavještavao kako postoji mogućnost da nekoliko hrvatskih studenata emigranata dobije stipendije za studij na Slobodno-europskom sveučilištu u Strassbourgu u Francuskoj, a preko američke uprave tog sveučilišta. Krnjević je molio da se izvidi da li u emigrantskim logorima u Trstu ima Hrvata ispod 30 godina starosti s položenom maturom, a kao referencu pri prijavi student je mogao navesti Krnjevića i Iliju Jukića.[831]

O stipendijama financiranim od strane MSU-a, koji je bio financiran od NOSE/OSE-a, Maček je pisao Krnjeviću 1956. godine, a u pismu je vidljivo kako je Maček molio da sve kopije molbi za stipendije budu upućene i njemu.[832] Maček je o stipendijama pisao i 1957. godine, a u pismu je naveo da će nastojati dobiti stipendije za barem dva Hrvata iako Jugoslavija „nije iza željezne zavjese". Naime, pisao je Maček, MSU je dobio stipendije samo za studente iz država iza „željezne zavjese".[833]

HSS je i pomoću *Hrvatskog glasa* obavještavao hrvatske studente o stipendijama na Sveučilištu slobodne Europe u egzilu u Strassbourgu. Jedan oglas u *Hrvatskom glasu* iz 1952. godine prenosio je pisanje londonskog lista *The Times,* u kojemu se navodilo da pravo na stipendiju imaju i studenti iz Jugoslavije.[834]

NOSE/OSE je financijski pokrivao i putne troškove emigranata, koji su bili vezani za organizacije koje je pomagala NOSE/OSE.[835]

Jedan od najvećih skupova emigranata iz srednje i istočne Europe koje je organizirao NOSE održao se 11. veljače 1951. godine u Philadelphiji. Okupljanje emigranata u Philadelphiji rezultiralo je potpisivanjem „Deklaracije ciljeva i načela oslobođenja naroda srednje i istočne Europe", a Maček je bio jedan od potpisnika. Mjesto održavanja skupa emigranata bilo je simbolično na Trgu nezavisnosti uz Dvoranu nezavisnosti. Deklaraciju su potpisali predstavnici emigranata iz svih zemalja srednje i istočne Europe, odnosno iz Albanije, Bugarske, Čehoslovačke, Estonije, Mađarske, Letonije, Litve, Poljske, Rumunjske i Jugoslavije.[836] Iz jugoslavenskog veleposlanstva u SAD-u bio je pritisak na američko ministarstvo vanjskih poslova da se spriječi prisustvo hrvatskih, srpskih, slovenskih i makedonskih predstavnika, ali

---

[830] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free europe, Inc.", 55.
[831] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 132.
[832] *Isto*, 172.
[833] *Isto*, 176.
[834] „Free Europe University in Exile...", *Hrvatski glas*, 18. 3. 1952., 4.; „Free Europe University in Exile!", *Hrvatski glas,* 19. 5. 1952., 4.
[835] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 112., 114., 118., 120.
[836] „Deklaracija ciljeva i načela oslobođenja naroda srednje i istočne Europe", *Hrvatski glas*, 27. 2. 1951., 3.; RADICA, *Živjeti nadživjeti, sv. 2*, 462.

su ostala emigrantska izaslanstva zaprijetila da u tom slučaju neće doći, pa se dozvolilo prisustvo naroda iz Jugoslavije. Potpisivanje deklaracije su osudili franjevci iz Chicaga i Ivan Meštrović, koji je demantirao glasine u emigraciji da je stavio potpis na tu Deklaraciju i javno se od nje ogradio. Naime, Deklaraciju su bili potpisali i Konstantin Fotić i Milan Gavrilović koji su slovili za velikosrpske političare. Meštrovićevo javno ograđivanje od Deklaracije je bila iskoristila u svoje svrhe i jugoslavenska propaganda.[837]

Mačekova i HSS-ova najveća poveznica s NOSE/OSE-om je cijelo vrijeme emigracije bilo sudjelovanje u radu MSU-a, koji je financijski i politički bio ovisan o NOSE/OSE-u pa je zbog toga i prestanak rada OSE-a rezultirao i pasivizacijom djelatnosti MSU-a.

Organizacija OSE je prestala sa svojim radom 1971. godine, nakon što je izgubila financijsku potporu CIA-e. Naime, u SAD-u i zapadnoeuropskim zemljama je krajem šezdesetih godina 20. stoljeća počeo popuštati konsenzus oko oštre vanjske politike temeljene na antikomunizmu, što se očitovalo u politici Demokratske stranke u SAD-u, kod Laburističke stranke u Velikoj Britaniji te socijaldemokratskim strankama u Skandinavskim zemljama.[838] U SAD-u je već od sredine šezdesetih godina rastao pritisak javnosti i medija oko uloge CIA-e u financiranju nevladinih političkih organizacija, što je rezultiralo raspuštanjem OSE u lipnju 1971. godine.[839]

Osim pozitivnih primjera suradnje HSS-a s NOSE-om i organizacijama pod pokroviteljstvom SAD-a bilo je i primjera u kojima su HSS-ovci javno zamjerali SAD-u na tretmanu prema Hrvatima i Hrvatskoj. Jedan takav primjer može se vidjeti u odnosu HSS-ovaca prema radio emisijama Glasa Amerike (engl. Voice of America). Naime, HSS-ovci su 1950. godine protestirali što Glas Amerike nije emitirao program na hrvatskom jeziku, nego se isključivo pričalo na srpskom jeziku, uz redovan slovenski program. Zamjerali su da je u Glasu Amerike jak utjecaj „velikosrpske emigracije“, koja je po HSS-ovcima bila zauzela pozicije u jugoslavenskoj sekciji Glasa Amerike. U kampanju HSS-a za uvođenje hrvatskog jezika uključio se i istaknuti emigrant Bogdan Radica, koji je u američkim medijima kritizirao rad Glasa Amerike zbog problema s hrvatskim jezikom te je objašnjavao da hrvatski i srpski jezik nisu identični. I HSS i Radica su objašnjavali kako ne postoji jugoslavenski niti srpsko-hrvatski jezik. Na ove prozivke uprava Glasa Amerike je odgovorila kako je, prema pismima za koje je uprava tvrdila da dobivaju iz Hrvatske, velika većina hrvatskog naroda zadovoljna s emisijama

[837] RADICA, *Živjeti nadživjeti, sv. 2,* 463 – 465.
[838] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.“, 57.
[839] *Isto,* 57.

i da razumije jezik kojim se služi u emisijama te da Glas Amerike ne pravi razliku između srpskog i hrvatskog jezika.[840]

Akciju američkih HSS-ovaca za odvajanje hrvatskog jezika od srpskog posebno je podupirao Krnjević.[841] Krnjević je kritike prema Glasu Amerike uputio i 1960. godine pred britanskim medijima, u kojima je općenito kritizirao držanje britanskih medija BBC-a, *The Times*-a, američkih medija *The New York Times*-a i Glasa Amerike te NOSE-a zbog blagonaklonog odnosa prema jugoslavenskoj vlasti. Krnjević je tom prilikom za NOSE napisao: „… i isto American National Committee for a Free Europe, ova posljednja se brine za evropske izbjeglice. Da se ne bi dirnulo u osjećaje poratne Jugoslavije, evropskim izbjeglicama u USA je savjetovano, da ne primaju svoje kolege iz Jugoslavije u svoja reprezentativna tijela. Pa, stoga, nije teško vidjeti da stanovište BBC službe prema poratnoj Jugoslaviji nije osamljeni slučaj već je posljedica opće politike ove zemlje i USA“.[842]

HSS-ovci iz SAD-a otvoreno su i oštro kritizirali Glas Amerike i na svojoj konvenciji 1958. godine u svojim političkim zaključcima, u kojima su naveli da je Glas Amerike instrument velikosrpske politike.[843]

Očito je da je HSS cijelo vrijeme bio ogorčen na rad Glasa Amerike, što se može zaključiti i na temelju kritika u *Hrvatskom glasu* 1977. godine, povodom 35. godišnjice emitiranja. I tada je upućivana kritika da nema Hrvata spikera u Glasu Amerike.[844]

Nakon svega prikazanog o vezi HSS-a i NOSE/OSE-a, očito je kako je NOSE/OSE bio ključna potporna organizacija u djelovanju emigrantskog HSS-a u vrijeme predsjednika Mačeka i kako su sredstvima NOSE/OSE bili financirani ljudi iz vodstva emigrantskog HSS-a. S obzirom na financijsku ovisnost vodstva HSS-a o NOSE/OSE-u, Maček je svojim utjecajem nastojao spriječiti kritiku NOSE/OSE-a od strane pojedinih emigranata i HSS-ovih emigrantskih listova. S obzirom da je NOSE/OSE slijedio vanjsku politiku SAD-a, HSS, kao i ostali emigranti iz bivših građanskih stranaka iz Jugoslavije, bili su u svome radu manje podupirani u odnosu na ostale emigrante iz zemalja srednje i istočne Europe.

---

[840] „Da se stvari stave na svoje mjesto“, *Američki hrvatski glasnik*, 4. 10. 1950., 1.; „Politika 'Glasa Amerike' prema hrvatskom narodu“, *Američki hrvatski glasnik*, 18. 10. 1950., 2.; „Za hrvatski jezik u Glasu Amerike“, *Američki hrvatski glasnik,* 8. 11. 1950., 1.;
[841] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 493.
[842] „Dr. Juraj Krnjević o 'Glasu Amerike'“, *Hrvatski glas,* 8. 2. 1960., 1.
[843] „Politički zaključci konvencije Hrv. Selj. Org. u USA“, *Hrvatski glas,* 15. 12. 1958., 1.
[844] „Glas Amerike“, *Hrvatski glas,* 2. 3. 1977., 1.

7. 4. HSS u Međunarodnoj seljačkoj uniji od 1950. do 1965. godine

Mačeku je, bez obzira na razne akcije okupljanja emigranata, osnovna djelatnost bila vezana uz Međunarodnu seljačku uniju. MSU se tijekom 1950-ih širio popunjavanjem novih seljačkih stranaka. Mačekovo korištenje MSU-a za promicanje političkih stavova HSS-a te širenje svojih političkih poruka široj međunarodnoj javnosti tijekom pedesetih godina pa sve do kraja Mačekovog života u radu je prikazano prvenstveno na osnovu Mačekovih nastupa na Kongresima MSU-a, koji su redovito bili praćeni u glasilima HSS-a. Maček je govornicu MSU-a najčešće koristio za napade i kritiku jugoslavenske vlasti i Josipa Broza Tita.

Iako je Maček imao velika očekivanja od MSU-a, prema tvrdnjama Pešelja, ta se Mačekova iščekivanja nisu ispunila. Isto tako Pešelj je zaključio da MSU, zbog razvoja prilika u svijetu, nije nikada došla do svojega pravog izražaja.[845] Očito je javna vidljivost i prepoznatljivost MSU-a u svjetskim medijima bila dosta slaba. Održani kongresi i rezolucije s kongresa slabo su dopirali do međunarodne javnosti, osim u onim razdobljima kada je to bilo zanimljivo zbog protusovjetskih akcija i prosvjeda iza željezne zavjese.[846] Vodstvo MSU-a je koristilo i svaku priliku da govori pred forumima UN-a, ali su i takve aktivnosti pretežno završavale bez većeg učinka. Naime, njihovi zahtjevi bi završavali na nižim razinama UN-a i prijateljskim prijemom od strane službenika UN-a, iako je bilo i nekoliko situacija u kojima je učinak bio veći.[847]

Djelovanje MSU-a bilo je najaktivnije tijekom pedesetih godina do početka šezdesetih godina, kada je polako počelo slabiti.[848] Od početka 1950. godine MSU je počeo dobivati i povećanu financijsku pomoć od NOSE-a.[849] Tijekom pedesetih godina MSU je razvila mrežu svojih ureda, pa je tako osim sjedišta u Washingtonu i New Yorku, imala urede i u Londonu, Bonnu, Münchenu, Parizu, Rimu i Stockholmu. U Švicarskoj je MSU imao predstavnika, ali bez ureda. Kratko je, u razdoblju od 1951. do 1953. godine, postojao i ured u Kanadi. MSU je održavao kontakte i s ostalim središtima u Europi, Aziji i Južnoj Americi. Neki uredi i središta djelovanja MSU-a trajali su kratko do druge polovine pedesetih godina, a neki su djelovali i dulje.[850]

---

[845] PEŠELJ, „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“, *Hrvatska revija*, 809.; Općenito je, na osnovu iskaza aktivnih sudionika u radu MSU-a i istraživača, bio zaključak da MSU nije odigrala neku značajniju ulogu s obzirom na ciljeve koji su bili zacrtani prilikom njenog osnivanja. (INDRASZCZYK,“The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 223 – 225.)
[846] INDRASZCZYK,“The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 211.
[847] *Isto*, 211.
[848] *Isto*, 204.
[849] KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.“, 56.
[850] INDRASZCZYK,“The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 198 – 199.

Na zasjedanju drugog kongresa MSU-a u svibnju 1950. godine, Maček je održao govor u kojemu je detaljno kritizirao Tita i njegovu politiku. Kratki prikaz govora prenio je *The New York Times*,[851] a *Hrvatski glas* ga je prenio u cijelosti.[852] Maček je u govoru naveo da je Titov režim u Jugoslaviji od samog svog početka, pa i na dalje, čista komunistička diktatura koja ne pokazuje nikakve razlike u svojoj unutarnjoj, ekonomskoj i socijalnoj strukturi od komunističkog režima u SSSR-u, te od ostalih režima tzv. „narodnih demokracija" u istočnoj Europi. Maček je u govoru istaknuo i činjenicu da: „Tito ni njegova klika nisu nikada izjavili da su spremni odstupiti od komunističkog programa. Naprotiv, oni su uvijek tvrdili, a tvrde i danas, da su oni jedini, koji ispravno slijede i tumače komunističku nauku."[853] Maček je dalje naveo kako je situacija u Jugoslaviji ista, ako ne i gora, od situacije u drugim državama pod sovjetskom kontrolom, a da se HSS, jedinu demokratsku stranku u hrvatskom narodu, i njene pristaše nemilosrdno proganja. Maček je naveo i da su naivni oni koji smatraju da će sukob Tita i Kominforma dovesti Jugoslaviju postepeno u krug zapadnih demokracija pa je citirao dio jednog Titovog govora u kojem je Tito odbacio bilo kakav oblik političkog natjecanja zapadno-demokratskog tipa. Mačeku je nadalje smetalo što su neki krugovi na Zapadu uvrštavali Tita i njegov režim u redove evolutivnih socijalista, a naglasio je da su neki čak Titov režim uspoređivali s „današnjim britanskim socijalističkim režimom". Maček je u govoru nastavio: „nešto novo što obično nazivamo 'titoizam' ne postoji, pa prema tome nije ni Titov režim nikakvi posebni tkzv. 'nacionalni komunizam'. To je besmislena formula, koju često spominju i rado upotrebljavaju oni pojedinci, koji ne razumiju komunizam, njegov program, njegove ciljeve i njegove pojave."[854] Maček je dalje u govoru naveo da su Titovi potezi u vanjskoj politici, kao što je normalizacija odnosa s Grčkom, Austrijom i Italijom, samo taktički manevar kojemu je cilj bio zbuniti svjetsko javno mišljenje, a ne Titova promjena u njegovim ideološkim pogledima ili temeljnim principima u odnosu prema kapitalističkim državama. Maček je smatrao da bi se Tito vrlo rado vratio u okrilje SSSR-a, ako bi mu Staljin bio voljan oprostiti „privremenu neposlušnost". Maček je dalje u govoru naveo kako demokratske zemlje rade grešku kada Jugoslaviji daju materijalnu i financijsku pomoć za petogodišnji plan jer one u stvari svjesno ili nesvjesno pomažu Tita u ispunjavanju njegovih „đavolskih planova" koji teže za osnovnom promjenom strukture u domovini, za proletarizacijom države i uništenjem seljaštva, za kojeg je Maček u nastavku govora rekao da je najvažnija i najsnažnija zapreka

[851] „TITO-STALIN SPLIT HELD MERE TACTIC; Croat Leader in Exile Scores West`s Aid to Belgrade at Peasant Union Parley", *The New York Times*, 9. 5. 1950., 8.
[852] „Croat Leader in Exile Scores West`s Aid to Belgrade at Peasant Union Parley", *Hrvatski glas*, 23. 5. 1950., 1.
[853] *Isto*
[854] *Isto*

„moje domovine boljševizmu“. Maček je nadalje u govoru tvrdio da seljaštvo pruža snažan otpor Titovim planovima diljem cijele Jugoslavije i da je taj otpor naročito jak u: „mojoj domovini Hrvatskoj, gdje je i sam Tito bio prisiljen priznati nedavno – nakon svojih izbora – da je njegova politika doživjela neuspjeh.“[855] Maček je zatim naveo kako Tito veliki dio novčanih sredstava dobivenih zajmovima troši na uzdržavanje tajne i političke policije, a situacija je još gora što se tiče trgovačkih ugovora koje Zapadne zemlje sklapaju s Jugoslavijom. Maček je, vezano za trgovačke ugovore, rekao da je u tom pogledu situacija još daleko teža jer Tito, da bi ispunio obveze tih ugovora, ne izvozi tek višak produkcije u žitaricama i u ostaloj hrani ili u drvu, što bi, Maček je nastavio, bila normalna ekonomska politika jedne demokratske države. Maček je dalje za Tita rekao: „Ne, nego on upravo pljačka i onako već gole i bose seljake oduzimajući im zadnju kilu brašna, zadnju svinju, zadnju kokoš pa i zadnje jaje. Svi ti proizvodi izvoze se na račun najosnovnijih potreba potrošača dovodeći tako najveći dio pučanstva u stanje teškog siromaštva i potpune bijede. Jedna od najtežih posljedica pak ove nove *ekonomske politike*, prouzročene trgovačkim ugovorima je potpuno opustošenje šuma, napose u hrvatskim i slovenskim krajevima. Te su šume bile do danas, provodeći brigu i sistematsku šumsku politiku, glavni izvor za pokrivanje životnih potreba velikog broja pučanstva, koje će, nakon što te šume budu posječene, postati proletarijat na najnižim životnom standardu [...] mislite li gospodo, da je kupovanje od gangstera, koji je opljačkao cijeli narod manje nemoralno? Ja mislim da nije.“[856]

Dvije godine kasnije, na Trećem kongresu MSU-a od 26. do 28. travnja 1952. godine u Washingtonu, bilo je zastupano 12 seljačkih stranaka iz Albanije, Bugarske, Češke, Slovačke, Estonije, Hrvatske, Srbije, Litve, Mađarske, Poljske, Rumunjske i Letonije, čija je seljačka stranka postala član na tom kongresu. Na kongresu su HSS, uz Vladka Mačeka, predstavljali još i Ivan Pernar, Branko Pešelj i Božidar Vučković kao delegati, a kao promatrači Josip Torbar mlađi te Bogdan Radica. Vladko Maček je bio predsjedatelj Kongresa. Iz izvješća s Kongresa vidljivo je da je tada MSU imala predstavništva u Londonu, Strassbourgu, Švicarskoj, Rimu, Bonnu, Münchenu, Torontu i u New Yorku. U ime HSS-a u stalne odbore MSU-a predloženi su i izabrani Juraj Krnjević, Ivan Pernar, Josip Torbar, Branko Pešelj, Ilija Jukić, Božidar Vučković, Dinko Šuljak i Stjepan Gaži. Vladko Maček podnio je izvješće o stanju u Jugoslaviji u kojem je naglašeno da je Jugoslavija nepouzdan saveznik zapadnih demokratskih zemalja u Hladnom ratu i da će njeno ponašanje biti još gore u slučaju stvarnog rata.[857] Po Mačeku, vojna

[855] *Isto*
[856] *Isto*
[857] „Treći kongres Međunarodne seljačke unije“, *Hrvatski glas*, 12. 5. 1952., 1

pomoć Jugoslaviji nije dovela do toga da Jugoslavija sudjeluje u NATO-u ili da jugoslavenska vojska u bilo kojem obliku potpada pod zapovjedništvo Zapadnih sila. Vojna pomoć se, po Mačeku, temeljila na garanciji Jugoslavije da će se oduprijeti agresoru, a to nije bila dovoljna garancija s obzirom na postupak Jugoslavije u Korejskom sukobu, gdje nije poslala niti jednog vojnika u sklopu postrojbi demokratskih zemalja u borbu protiv komunističkog agresora. Maček je naglasio da je u Jugoslaviji komunističko vodstvo čvrsto indoktrinirano marksizmom i lenjinizmom. Maček je vezano za vojnu pomoć upozoravao da se u mirnodopsko vrijeme to oružje upotrebljava protiv nekomunističkog stanovništva. Što se tiče jugoslavenske vanjske politike, Maček je upozoravao da se ništa nije promijenilo u zadnje dvije godine i da ta politika izgleda kao politika srednjeg puta, ali nije, nego je ostala prokomunistička, što je najvidljivije prilikom glasovanja u UN-u i drugim međunarodnim organizacijama gdje Jugoslavija nije pratila Zapadne zemlje.[858] Maček je dalje naglasio kako nisu vidljivi rezultati tzv. „Titoizma" u sovjetskim satelitskim zemljama, koje su i dalje čvrsto u rukama Staljina, a nije vidio pomaka niti u komunističkim strankama u „slobodnom svijetu", odnosno u Italiji, Francuskoj, Belgiji itd., gdje su titoističke frakcije ostale slabe. Po Mačeku se dogodilo upravo suprotno, odnosno zbunjenost oko sukoba Tito-Staljin dovela je do toga da određeni demokratski elementi među „najpoštenijim i najinteligentnijim ljudima" nisu sigurni da li je komunizam općenito zlo ili samo sovjetski imperijalizam. Po Mačekovom izvješću, Jugoslavija je ostala u svojoj srži komunistička država diktature proletarijata gdje su sve političke grupacije osim komunističke partije zabranjene te je naveo sudbine Rudolfa Hercega[859] i Tome Jančikovića, koji su izgubili živote u jugoslavenskim zatvorima. Maček je nadalje kritizirao petogodišnji plan i gospodarstvo Jugoslavije kao neuspješno. Maček je zatim kritizirao i zapadni tisak zbog prihvaćanja jugoslavenske propagande oko slobode vjeroispovijesti građana i crkava svih konfesija, a za primjer je uzeo slučaj nadbiskupa Stepinca, za kojeg je naveo da je nevin osuđen i zatvoren, a zatim se nakon trećine izdržane kazne njegovo puštanje iz zatvora i stavljanje u

[858] „The Report of the Croatian Peasant Party", *Hrvatski glas,* 19. 5. 1952., 1.

[859] Rudolf Herceg (1887. – 1951.) bio je hrvatski političar i javni djelatnik. Do 1925. godine težište njegova djelovanja bilo je u politici. Godine 1920. postao je član Glavnog odbora Hrvatske republikanske seljačke stranke te zastupnik na skupštinskim izborima 1920. i 1923. godine, pa urednik *Slobodnoga doma* od 1924. do 1925. godine. Od 1925. godine posvetio se kulturno-prosvjetnom radu. Bio je pokretač, tajnik i glavni promicatelj rada Seljačke sloge od 1925. do 1929. godine, njezin predsjednik od 1935. do 1941. godine pošto je obnovljena te urednik njezina glasila *Seljačka prosvjeta* od 1926. do 1929. godine. Bio je zastupnik u skupštini Zagrebačke oblasti od 1927. do 1929. godine, predsjednik njezina prosvjetnog odbora i nakon Radićeva ubojstva predstojnik za narodnu prosvjetu. Jedan je od pokretača *Hrvatske enciklopedije.* Autor nekoliko popularnih djela koja sažimaju ideologiju seljačkoga pokreta. S javnim radom prestao je 1941. godine. Uhićen je 1949. godine te je bez presude zadržan u logoru do 1951. godine, kada je pušten teško bolestan. Umro je u Zagrebu u ožujku 1951. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje),* http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25101, pristup ostvaren 11. 10. 2017.)

kućni pritvor prikazivalo kao „velikodušno“. Maček je također spomenuo i slučaj napada na ljubljanskog biskupa Vovka. Na kraju je Maček zaključio da je Jugoslavija od 1944. godine bila komunistička policijska država i da nije došlo do promjene bez obzira na sukob između Tita i Staljina te da će HSS, zbog obveze prema svom narodu, nastaviti s borbom protiv komunizma.[860] Bogdan Radica je u tekstu izvješća s Kongresa u *Hrvatskom glasu* istaknuo kako je glavni element rasprave na Kongresu bilo i pitanje ujedinjenja Europe poslije oslobađanja od komunizma. Radica je napisao da je prevladalo mišljenje o ideji sjedinjenih država Europe po uzoru na SAD i da je to, po njemu, najbitnije nasljeđe emigracije.[861]

Maček je na početku 1952. godine, po navodima UDB-e, bio nezadovoljan radom MSU-a, pogotovo s glavnim tajnikom Dimitrovim, no smatrao je da ne treba javno kritizirati jer bi svaka kritika dovela do rascjepa.[862]

U razdoblju između 1952. i 1954. godine došlo je do određenih nesuglasica između MSU-a i NOSE-a, ali se i u tom slučaju pokazalo koliko je velika ovisnost MSU-a o financijama od NOSE/OSE-a. Maček je u pismu Krnjeviću iz 1954. godine napisao: „Što se tiće I.P.U. (Međunarodne seljačke unije, I.T.) na stvari je ovo: kako se jamačno sjećaš, zatražila je C.F.E. (Odbor za slobodnu Europu, I.T.) u jesen 1952. godine da se preselimo iz Washingtona u New York. Mi smo to jednoglasno odbili. Na to je C.F.E. uskratila svaku subvenciju. Prtljali smo 10 mjeseci, dok nismo svu ušteđevinu potrošili. Onda je Mikolajczyk stupio u ponovne pregovore koji su svršili tako: centrala s 2 namještenika ostaje nam u Washingtonu, a administracija se preselila u New York. Centralni odbor I.P.U. zadržaje formalnu slobodu u političkom djelovanju, kao i u uređivanju buletina (mjesečnog časopisa MSU-a, I.T.). C. F. E. dobiva kontrolu nad administrativnim tj. financijskim poslovanjem. I tako stvar teče sada bez trzavica.“[863]

Što se tiče glavnog političkog cilja MSU-a, Maček je u jednom pismu u kolovozu 1953. napisao da je taj cilj MSU-a stvaranje federacije „slobodnih narodnih država od Baltika pa do Crnog, Jadranskog i Jonskog mora“, a da bi u tom sklopu svoje ravnopravno mjesto imala i Hrvatska.[864]

---

[860] „The Report of the Croatian Peasant Party“, *Hrvatski glas,* 19. 5. 1952., 1.
[861] „Značenje Trećeg kongresa Seljačke Internacionale“, *Hrvatski glas,* 12. 5. 1952., 3.
[862] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 797.
[863] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 133.
[864] RAIĆ, *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište Dra. V. Mačeka*, 19.; Maček je u istom pismu napisao da je uz Međunarodnu seljačku uniju isti cilj imala i druga međunarodna emigrantska organizacija u kojoj je tada sudjelovao, a to je Unija demokratskih stranaka srednje i istočne Europe. Kako je već spomenuto na drugom

Četvrti kongres MSU-a održan je od 1. do 3. listopada 1954. godine u New Yorku. Prema izvješćima *Hrvatskog glasa* i *Hrvatske riječi* izaslanstvo HSS-a na Kongresu činili su Ivan Pernar, Josip Torbar, predsjednik Glavnog odbora kanadskog HSS-a Stjepan Bradica, glavni tajnik organizacija HRSS u SAD-u Juraj Šimunović, Branko Pešelj, Božidar Vučković i Ljubo Kuvačić. Na kongresu su, između ostalih, kao gosti bili predstavnici američkog State Departmenta i Odbora za slobodnu Europu. Uz američke predstavnike, na ovom kongresu bili su prisutni i predstavnici iz Azije, članovi parlamenata iz Indije i Japana, ministar agrarne reforme iz Filipina i predstavnik Kineske seljačke stranke. Svi gosti iz Azije bili su predstavnici seljačkih stranaka.[865]

Maček je u svom govoru na kongresu MSU-a u New Yorku izjavio da se situacija u Jugoslaviji u protekle dvije godine nije puno promijenila i da se i dalje ne dozvoljava postojanje nikakvih seljačkih niti antikomunističkih organizacija. Maček je ponovio kritike prema Zapadnim zemljama, pogotovo onima koje očekuju da se u Jugoslaviji uvede demokracija zapadnog tipa. Maček je naveo da je položaj seljaštva i dalje težak te je rekao da su se određeni koraci koje je jugoslavenska vlada činila prema još neovisnim seljacima radili iz taktičkih razloga kako bi se obmanuli „naivni i dobronamjerni elementi na Zapadu“. Maček je zatim naveo da je položaj hrvatskog naroda kulturno i socijalno jednak ostalim narodima u zemljama pod komunističkim režimima, a vjera, koja je toliko vezana za seljački način života, je ismijavana i proganjana, kao uostalom i sve vezano za seljačku tradiciju. Maček je naveo da je HSS zabranjena, ali da nije nestao borbeni duh hrvatskog seljaštva, te je reakao da će HSS, kao i u posljednjih pedeset godina stranačke povijesti, iz takve situacije izići još jača. Maček je na kraju govora zaključio da je učenje Antuna i Stjepana Radića, osnivača Hrvatskog seljačkog pokreta, o narodnoj neovisnosti, ekonomskoj slobodi i socijalnoj pravdi puno jače od nasilja Titove vlade protiv hrvatskog naroda.[866]

Krajem iste godine kada je održan Kongres MSU-a u New Yorku Maček je u svojoj božićnoj poruci istaknuo važnost MSU-a. Maček je za Božić 1954. godine naveo da hrvatsko seljaštvo i dalje nastavlja „svoju borbu protiv materijalističkog i bezbožnog komunizma svom snagom svoje seljačke i kršćanske duše“. Zatim je nastavio: „Ovaj put nismo u našoj borbi osamljeni. Povezani smo u toj borbi, preko Međunarodne seljačke unije, sa svim, po

---

mjestu u ovom radu, i jedna i druga organizacija djelovale su pod pokroviteljstvom Nacionalnog odbora za slobodnu Europu, odnosno SAD-a.

[865] „Kongres Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatski glas*, 11. 10. 1954., 4.; „S kongresa Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatski glas*, 25. 10. 1954., 2.; „Kongres Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatska riječ*, 28. 10. 1954., 1., 4.

[866] „An Address by Dr. V. Macek“, *Hrvatski glas*, 18. 10. 1954., 1.

komunizmu zarobljenim narodima od Baltijskoga, pa do Crnoga i Jadranskog mora.“ Maček je u poruci iskazao i uvjerenje da je: „s nama, iako ne još formalno, ali ipak duhovno povezan i sav kršćanski i seljački svijet Rusije, Ukrajine i Bjelorusije.“[867]

Tijekom 1954. godine dogodila se i jedna promjena što se tiče zastupanja HSS-ovaca u MSU. Naime, u kolovozu 1954. godine preminuo je Augustin Juretić, koji je bio predstavnik MSU-a u Švicarskoj, a na tu dužnost je bio postavljen ispred HSS-a. Msgr. Augustin Juretić je za tu dužnost dobivao i primanja, a od tih primanja financirao je i izdavanje lista *Hrvatski Dom* te je plaćao informatore i njihov put iz Jugoslavije.[868] Juretić je iz Švicarske bio zadužen za Italiju, Švicarsku, Grčku i Tursku. Nakon Juretićeve smrti u kolovozu 1954. godine njegovo mjesto predstavnika MSU-a u Švicarskoj preuzeo je msgr. Pavao Jesih. Iz Mačekovih pisama vidljivo je da je Maček s Pavlom Jesihom dogovorio da pola naknade od MSU-a daje Otonu Oreškoviću, koji je u Belgiji ispred HSS-a izdavao list *Hrvatska riječ.*[869] Naknada Jesihu od MSU-a je od 1957. godine iznosila 250 dolara.[870] Zanimljiva je opaska u uputama za rad u MSU koje je Krnjević napisao Jesihu. Krnjević je u pismu objašnjavao Jesihu način rada te ga je na kraju savjetovao da ne treba u svom poslu za MSU imitirati pokojnog Juretića, za kojeg je napisao da je imao poseban način rada i prikupljanja vijesti, koje su možda bile potrebne za druge ustanove na zapadu, ali nisu potrebne za informativnu službu MSU-a.[871] Jesih je već na prvom sljedećem kongresu MSU-a, koji je održan 1956. godine bio dio HSS-ovog izaslanstva.

Peti kongres MSU-a održan je u Parizu od 28. do 30. listopada 1956. godine, i to je bio prvi put da se kongres održava izvan SAD-a. Povodom ovog kongresa Maček je Krnjeviću napisao kako je Odbor za slobodnu Europu konačno, nakon višegodišnjih zamolbi, dozvolio MSU da održi Kongres u Parizu.[872] Prema izvješćima *Hrvatskog glasa,* kongresu je prisustvovalo 360 izaslanika i više od stotinu gostiju, većinom francuskih političara i intelektualaca, a također su

---

[867] „Sretan Božić svima Hrvatima u domovini i širom svijeta“, *Hrvatska riječ*, Božić 1954., 1.
[868] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 121., 131.
[869] *Isto,* 156., 157.
[870] *Isto,* 194.
[871] *Isto,* 165 – 167.; Da je Juretić prikupljao informacije iz Jugoslavije i stavljao ih na raspolaganje stranim čimbenicima vidljivo je i iz teksta u *Hrvatskom domu* iz srpnja 1953. godine, u kojem se apeliralo na novčane donacije *Hrvatskom domu*. U tekstu je pisalo: „Hrvatska novinska služba *Hrvatski Dom* – ne izdaje samo bilten *Hrvatski Dom*. Ona snabdijeva vijestima i člancima i nekoliko stranih novinskih agencija, novina i pojedinaca-stranaca [...] Svi Hrvati – bili oni katolici ili muslimani – morali bi shvatiti od kolike je važnosti brzo, točno informiranje strane javnosti o našim hrvatskim, katoličkim i muslimanskim teškoćama u Domovini. Svi pretplatnici *Hrvatskog Doma* treba da znaju, da je njegovo izdavanje skopčano s novčanim izdacima ne samo za tisak i otpremu – nego i za dobivanje pouzdanih točnih informacija“. (*Hrvatski dom,* srpanj 1953., 18.; *Hrvatski dom,* kolovoz 1953., 18.); Bogdan Radica je u svom članku u *Hrvatskoj reviji* pisao kako je August Juretić, koji je živio u Švicarskoj slao „neobično mnogo informacija iz Europe“, koje je i Radica upotrebljavao u svojim člancima za američki tisak. (RADICA „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje“, 431.)
[872] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 173.

bili i predstavnici seljačkih stranaka iz Indije i Filipina. Kongres se održavao u ozračju revolucije koja je trajala u Mađarskoj. HSS-ovo izaslanstvo na ovom kongresu predvodio je Juraj Krnjević, s obzirom da Maček nije putovao van SAD-a. Uz Jurja Krnjevića su u izaslanstvu bili i predratni narodni zastupnici HSS-a Roko Mišetić, koji je živio u Parizu, Ivan Pernar, koji je živio u New Yorku i Ante Budimirović iz Rima, koji je ujedno bio i predsjednik Dobrotvornog društva u Rimu. Uz Budimirovića je iz Rima stigao i Pavao Jesih. Iz Engleske su u izaslanstvu HSS-a bili članovi HPDD-a Velike Britanije Ilija Jukić, Miroslav Kučera, Josip Pauković i Stanko Tomić. Iz Belgije su bili članovi belgijskog HSS-a Kata Brčić, Mate Brčić, Ivan Klarić, Franjo Juričić, Zvonimir Kuzmek i Oton Orešković. Iz Njemačke je bio predstavnik HPDD-a „Stjepan Radić" iz Münchena Spasoje Prce. Izvješće HSS-a o stanju u Jugoslaviji potpisali su Vladko Maček i Juraj Krnjević.[873] Kao hrvatski delegat na kongresu bio je i Jakša Kušan iz Londona.[874]

U izvješću HSS-a se, kao i na dotadašnjim kongresima MSU-a, kritizirao jugoslavenski režim i njegov odnos prema seljaštvu. Tvrdilo se da je komunizam svugdje u svijetu najvećeg neprijatelja vidio upravo u seljaštvu zbog seljačkog shvaćanja života koji je potpuno oprečan marksističkoj ideologiji, a u Hrvatskoj je seljaštvo, koje je bilo osviješteno politikom HSS-a, glavni oslonac hrvatske nacionalne i političke borbe. Po izvješću HSS-a, hrvatska nacionalna i politička individualnost predstavljala je za komuniste isto takvu zapreku u ostvarenju njihovih planova kao i sam seljak u svojstvu samostalnog posjednika njegove zemlje i plodova njegovog rada. Nadalje se navelo: „vlastodršci u Jugoslaviji čine sve da unište svaki izraz hrvatskog nacionalnog života. Svako hrvatsko političko djelovanje zabranjeno je kao neprijateljsko. I sama upotreba imena hrvatskoga smatra se suprotnom 'novoj socijalističkoj stvarnosti'". U izvještaju se zatim navelo da i u hrvatskim gradovima vlada bijeda i siromaštvo, te da su i radnici razočarani Titovim režimom pa je sukladno tome niska i ekonomska proizvodnja, a Jugoslavija je ovisna o stranoj pomoći. Dalje je HSS istaknuo kako su seljačke stranke najbitniji čimbenik u oslobođenju srednje i istočne Europe od komunizma i u budućem uređivanju tog dijela Europe. Zatim se u izvještaju navela i suradnja seljaštva i radništva, za koju su predstavnici HSS-a ustvrdili kako ju je HSS dokazao u predratno vrijeme vezama s Hrvatskim radničkim savezom, a u emigraciji se to pokazivalo suradnjom s Federacijom Slobodnih Hrvatskih Radnika, što je, po HSS-u, jedini jamac da će buduća slobodna Hrvatska funkcionirati

[873] „Izvještaj Hrvatske Seljačke Stranke", *Hrvatski glas*, 19. 11. 1956., 1., 4.; „Peti kongres Međunarodne Seljačkog Saveza", *Hrvatski glas,* 26. 11. 1956., 2.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 178 – 179.
[874] KUŠAN, *Bitka za Novu Hrvatsku*, 16.; Kušan se s MSU povezao posredstvom msgr. Pavla Jesiha, a jedno vrijeme je pisao i članke za reviju MSU-a pod pseudonimom Jakov Mlady. (KUŠAN, *Bitka za Novu Hrvatsku,* 11.)

na osnovi te suradnje. U izvješću HSS-a, Krnjević i Maček su dalje naveli: „ove godine može se primjeniti (primijetiti, I.T.) jedna promjena u stavu Zapada prema Titu i komunističkoj Jugoslaviji. Mi pozdravljamo ovu promjenu te se nadamo da će Zapad podpunoma uvidjeti, da gospodarska i vojna pomoć Titu znači u stvari pomaganje svjetskog komunizma u njegovoj borbi za opću prevlast. Napuštanje takve neprirodne politike značilo bi veliku utjehu za napaćeni hrvatski seljački narod, koji nikada nije izgubio svoju duboku vjeru u konačnu pobjedu pravde i slobode nad silama mraka i tiranije. Kao uvijek tako ćemo i u budućnosti biti spremni na suradnju za potpomaganje ovih ciljeva, i naša je iskrena želja da će ovo pridonijeti ostvarenju istih.“[875] Krnjević i Maček su u izvješću HSS-a naglasili i četiri glavna pitanja koja se moraju riješiti u srednjoj i istočnoj Europi. Prvo je pitanje slobodnih naroda, da svaki narod bude svoj gospodar. Drugo je pitanje demokracije, da slobodno izražena volja naroda bude vrhovni zakon. Treća stvar je da svaki radni čovjek može živjeti životom dostojnim ljudskog bića i da životni standard seljaka i radnika ne bude niži od onog u slobodnim zemljama zapada. Četvrto, i posljednje, je da demokratski narodi srednje i istočne Europe surađuju s ostalim narodima Europe i cijeloga svijeta u svrhu trajnog mira i općeg blagostanja.[876]

Na kraju kongresa MSU-a u Parizu objavljena je i zajednička rezolucija svih 12 seljačkih stranaka iz 10 tadašnjih država srednje i istočne Europe. U Rezoluciji se na početku istaknulo kako MSU predstavlja one stranke u srednjoj i istočnoj Europi koje su na svim slobodnim izborima prije „sovjetskog podređivanja“ imale ovlaštenja svojih naroda da vladaju u njegovo ime. U Rezoluciji se osudila sovjetska dominacija nad njihovim zemljama, te se osudilo sve komunističke vlade koje je u tim zemljama nametnuo SSSR. U Rezoluciji se upozoravalo „slobodni svijet“ protiv „politike koegzistencije“ i protiv politike pomaganja tzv. „nacionalističkih komunističkih režima“. Zatim se u Rezoluciji navelo: „koegzistencija sa komunizmom isto [je] što i dozvola komunistima da unište demokraciju svim mogućim sredstvima. Nacionalistički komunisti su isto diktatori koji se izruguju volji i željama naroda u ime iste marksističko-lenjinističke doktrine i koriste se istim bezobzirnim totalitarnim sredstvima“. Rezolucija je pozdravila „junačku mladež u našim zemljama“, koja je „nedavno pokazala u Poznanju, Pešti i drugdje, što naši narodi žele, i za to je spremna poginuti, a žele ništa manje od slobode i demokracije.“ Na kraju rezolucije zahtijevalo se pravo samoodređenja naroda, micanje sovjetske vojske iz svake države srednje i istočne Europe, održavanje

[875] „Izvještaj Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 19. 11. 1956., 1., 4.; Juraj KRNJEVIĆ:“ Hrvatska Seljačka Stranka u novoj situaciji“, *Hrvatski glas*, 31. 12. 1956., 1.
[876] „Izvještaj Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 19. 11. 1956., 1.; Juraj KRNJEVIĆ:“ Hrvatska Seljačka Stranka u novoj situaciji“, *Hrvatski glas*, 31. 12. 1956., 1.

slobodnih izbora pod međunarodnim nadzorom i pravo na priključenje ujedinjenoj Europi „kojoj pripadamo svojim tradicijama i kulturom.“[877]

Na Kongresu se među govornicima čula i ideja da narodi srednje i istočne Europe trebaju ostvariti neovisnost i onda se priključiti europskom savezu država zbog ekonomskog i socijalnog boljitka.[878] Krnjević je u svom osvrtu na kongres naglasio da su komunistički režimi u srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Europi nametnuti silom bez slobodne volje naroda, a sve zbog jačine komunističkog pokreta SSSR-a i Kine te zbog Zapadnih zemalja, koje nisu bile zainteresirane za povratak predratne političke situacije u tom dijelu Europe. Krnjević je istaknuo i kako je 1956. godine pokazala slabosti komunizma zbog događanja u Poznanju u Poljskoj i u Budimpešti.[879]

Maček je pisanje svojih memoara završio krajem 1956. i u prvoj polovini 1957. godine[880] te je u memoarima sistematizirao doatadašnji rad MSU-a o kojemu je napisao da je MSU razvila „živahnu“ djelatnost u Europi i u Aziji, posebno u Indiji i Japanu s ciljem da seljačka ideologija uhvati što dublji korijen i među seljacima tih zemalja. Maček je napisao da mu je žao što MSU nije uspio obuhvatiti i Rusiju jer je po njegovom mišljenju rusko seljaštvo najprikladniji element da prihvati seljačku ideologiju i makne sa sebe „teški komunistički jaram“.[881] Maček je u memoarima kritizirao zapadne demokracije jer „još uvijek ne shvaćaju dovoljno važnost seljačkih stranaka Istočne Europe u borbi protiv komunizma“, a naročito, napisao je Maček, ne shvaćaju činjenicu da jedino seljačke stranke mogu konsolidirati dio Istočne Europe između Baltika te Crnog i Jadranskog mora. Maček je nadalje kritizirao i Zapadnu pomoć Titu, odnosno zapadne eksperimente s tzv. „nacionalnim komunizmom“ te je naveo da zapadne demokracije ne uviđaju da je komunizam jedan i jedinstven, bez obzira pod kojom firmom se prema

---

[877] „Resolution of the Fifth Congress of the International Peasant Union on International Affairs“, *Hrvatski glas,* 12. 11. 1956., 1.; Prema istraživanjima Katalin Kadar Lynn interesi političkih emigranata iz srednje i istočne Europe počeli su se tijekom pedesetih godina polako razdvajati od interesa njihovih sponzora iz SAD-a s obzirom da su emigranti i dalje ostali „tvrdolinijaši“ u pogledu popuštanja odnosa prema SSSR-u i oslobađanja svojih domovina, dok je vanjska politika SAD-a tražila put približavanja prema SSSR-u tzv. „raprochement“ i koegzistenciju. Naime, od trenutka osnutka NOSE-a 1949. godine komunizam se osim srednje i istočne Europe proširio i učvrstio u drugim dijelovima svijeta te je do sredine pedesetih godina njegov utjecaj u svijetu postao neosporan. Godine 1949. završio je građanski rat u Kini pobjedom komunističke armije te je time najmnogoljudnija svjetska zemlja došla pod vlast Komunističke partije. Godine 1953. završio je rat u Koreji podjelom zemlje u kojoj je sjever pripao komunistima. Također je i povlačenjem Francuza iz Indokine 1954. godine došlo do podjele Vijetnama, čiji je sjeverni dio također pripao komunistima. Promjena vanjske politike SAD-a bila je rezultat svijesti ograničenja moći SAD-a zajedno s utrkom u naoružanju i straha od nuklearnog rata. (KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.“, 51.)

[878] „Peti kongres Međunarodne Seljačkog Saveza“, *Hrvatski glas,* 26. 11. 1956., 2.

[879] Juraj KRNJEVIĆ:“ Hrvatska Seljačka Stranka u novoj situaciji“, *Hrvatski glas,* 31. 12. 1956., 1.

[880] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 200.

[881] MAČEK, *Memoari,* 188.

prilikama pokazivao. Ne shvaćaju pak, napisao je Maček, naročito koliko štete nanose seljaštvu, pomažući i moralno i materijalno njegove komunističke tlačitelje.[882]

Šesti kongres MSU-a održan je u Washingtonu 30. i 31. svibnja 1959. godine pod predsjedanjem Vladka Mačeka. I ovaj kongres se trebao, kao i prošli, održati u Europi, ali OSE nije za to htio dati financijska sredstva.[883] Prema izvješćima *Hrvatskog glasa,* na kongresu je bilo prisutno preko 200 delegata, a HSS-ovo izaslanstvo pod vodstvom Vladka Mačeka činili su Ivan Pernar, Josip Torbar stariji, predsjednik Glavnog odbora HSS-a u Kanadi Stjepan Bradica, Stjepan Gaži, Josip Torbar mlađi, Bogdan Radica i Branko Pešelj. I ovom Kongresu prisustvovali su političari iz SAD-a i međunarodnih organizacija. *Hrvatski glas* naveo je brzojavne pozdrave vlade SAD-a, Roberta Schumana iz Francuske te predstavnika talijanskog i njemačkog parlamenta. Kongres se održavao pod geslom: „Mir i sigurnost slobodnog svijeta se ne mogu odijeliti od slobode i nezavisnosti pod komunističkim jarmom". Na Kongresu su u MSU primljeni Slovenska seljačka stranka i Ukrajinska seljačka stranka pa je MSU tada brojala 14 stranaka članica, koje su predstavljale 14 naroda iz 11 tadašnjih država srednje i istočne Europe. Od tada su u MSU bile zastupane seljačke stranke iz današnjih država Estonije, Letonije, Litve, Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske, Rumunjske, Ukrajine, Slovenije, Hrvatske, Srbije, Albanije i Bugarske.[884] Maček je u svom izvješću o stanju u Jugoslaviji na kongresu istaknuo represiju komunista nad seljaštvom u Jugoslaviji te naveo da seljaštvo pruža pasivni otpor. Maček je u izvješću tvrdio da je „pasivni otpor seljaštva doveo prije nekoliko godina do komunističke gospodarske propasti, i samo zahvaljujući obilnoj stranoj pomoći spasila se jugoslavenska komunistička diktatura od potpunog poraza, a zahvaljujući istoj održava se i danas na vlasti." Maček je zatim nastavio da su komunisti zbog pasivnog otpora seljaštva bili prisiljeni napustiti prisilnu kolektivizaciju, a seljak je ostao glavni problem jugoslavenskog komunističkog režima.[885]

---

[882] *Isto*; Zanimljivo je da u hrvatskom izdanju Mačekovih memoara u odnosu na njihovo prvo, englesko izdanje, nedostaje jedan cijeli odlomak u kojem Maček glorificira ulogu seljaštva u svjetskoj politici. U tom odlomku Maček je pisao o svom iskustvu tijekom Prvog svjetskog rata, kada je bio na bojišnici u Srbiji kao pripadnik austro-ugarske vojske te je opisao susret s jednim srpskim seljakom u selu u Srbiji, kojeg su netom prije Maček i njegovi suborci, mahom hrvatski seljaci, bili zauzeli. Maček je prepričao razgovor sa srpskim seljakom, kojemu su dvojica sinova poginula, a za sudbinu posljednjeg trećeg sina nije znao te mu je glavna briga bila tko će obrađivati zemlju koju posjeduje, a Bosna ga ne zanima. Također je Maček prepričao i raspoloženje svojih suboraca, hrvatskih seljaka, koji su zamjerali pohlepu austrougarskog cara Franje Josipa za osvajanjem novih zemalja. Mačekov zaključak ove priče je da bi u svijetu bilo manje ratova da seljaci imaju jaču ulogu u svjetskoj politici. (MAČEK, *In the struggle for freedom,* 273 – 274.)
[883] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 205.
[884] „Kongres Međunarodne Seljačke Unije", *Hrvatski glas,* 15. 6. 1959., 1.
[885] „Kongres Međunarodne Seljačke Unije", *Hrvatski glas,* 15. 6. 1959., 1.

Koncem pedesetih godina OSE je započela davati manja novčana sredstva za rad MSU-a. Maček je Krnjeviću u srpnju 1959. godine napisao: „F.E. (Odbor za slobodnu Europu, I.T.) sve više steže kesu i prema seljačkoj i prema Kršćansko-demokratskoj uniji.“[886]

Zadnji kongres MSU-a na kojem je sudjelovao Maček bio je sedmi Kongres, koji je održan 2. i 3. rujna 1961. godine, o čemu je *Hrvatski glas*, za razliku od prošlih kongresa, pisao vrlo malo, kao i Mačekovim aktivnostima na tom Kongresu. Prema izvješću *Hrvatskog glasa* potvrđeno je „staro“ vodstvo MSU-a, Stanislaw Mikolajczyk je ostao predsjednik, Vladko Maček potpredsjednik, a Georgi Dimitrov glavni tajnik. Izvješće *Hrvatskog glasa* naglasilo je da je kongres održan u ozračju krize u Berlinu i početka izgradnje Berlinskog zida te konferencije Pokreta nesvrstanih u Beogradu, kojeg *Hrvatski glas* omalovažava u odnosu na ulogu MSU-a. Vladko Maček je i na ovom Kongresu bio predsjedavatelj i, sukladno običaju, donesene su rezolucije kojima se osudio komunizam.[887]

Prvi kongres koji je održan nakon Mačekove smrti bio je osmi Kongres MSU-a, koji je održan 5. i 6. rujna 1964. godine, a izaslanstvo HSS-a predvodio je Ivan Pernar. Prema izvješću *Hrvatskog glasa* izaslanici kongresa odali su počast nedavno preminulom potpredsjedniku MSU-a Vladku Mačeku, koji je bio i jedan od osnivača MSU-a. Zbog lošeg zdravstvenog stanja Stanislawa Mikolajczyka za novog predsjednika MSU-a na tom kongresu je izabran Ferenc Nagy, a za potpredsjednika MSU-a umjesto Vladka Mačeka izabran je Juraj Krnjević.[888]

Osmi kongres MSU-a bio je očigledno slabije politički i financijski potpomognut od strane službenog SAD-a, a o tome svjedoči i izvješće u *Hrvatskom glasu* u kojem je napisano da je kongres napušten od prijašnjih sponzora zbog njihovog vjerovanja u „koegzistenciju“ i „apeasement“ s komunistima.[889] Potvrdu činjenici kako je službeni SAD drastično smanjio financijsku potporu MSU-u početkom šezdesetih dao je i poljski autor Arkadiusz Indraszczyk. I prema Indraszczyku je jedan od ključnih uzroka bila promjena vanjskopolitičke strategije SAD-a, što je dovelo do drastičnog smanjenja subvencija emigrantskim organizacijama.[890]

---

[886] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 224.

[887] „Povodom kongresa Međunarodne seljačke unije“, *Hrvatski glas*, 18. 9. 1961., 1., 3.; Maček je svoj pesimističan i kritičan stav prema odnosu međunarodne zajednice i komunizma napisao i u Božićnoj poruci u prosincu 1961. godine, u kojoj je istaknuo da se boji da borba protiv komunizma neće tako brzo završiti jer se Zapadne demokracije, na čelu sa SAD-om, ne bore protiv komunizma nego samo protiv SSSR-a, a to je vidljivo, napisao je Maček, po tome što se na jednoj strani natječu sa SSSR-om u naoružanju atomskim oružjem, a s druge strane, u ostalim krajevima svijeta, kao npr. u Poljskoj i Jugoslaviji, pomažu komuniste ne samo novčano nego i oružjem. (Vladko MAČEK, „Božićne misli“, *Hrvatski glas,* 18. – 25. 12. 1961., 1.)

[888] „Sa osmog kongresa Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatski glas,* 26. 9. 1964., 4.

[889] *Isto*

[890] INDRASZCZYK, „The cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in exile after 1945“, 204.

Povodom osmog kongresa MSU-a *Hrvatski glas* je spomenuo činjenicu povezanosti političkih aktivnosti emigranata s unutarnjim političkim interesima američkih političara. Naime, *Hrvatski glas* je vezano za kongres MSU-a napomenuo da se kongres održavao u vrijeme predsjedničkih izbora u SAD-u, kada se pridavala velika pažnja glasačima raznih narodnih manjina te je zaključeno: „Politički predstavnici zemalja članica MSU-a imaju u SAD svojih sunarodnjaka – sa brojem glasova od šest milijuna“.[891] Prema ovom zaključku *Hrvatskog glasa* očigledno je da su se u odnosu prema emigrantima iz srednje i istočne Europe podudarali unutarnjopolitički i vanjskopolitički interesi SAD-a.

HSS-ovo izaslanstvo je poslije osmog kongresa MSU-a, zajedno s izaslanstvom albanske seljačke stranke Bali Kombetar, koje je činilo 40 izaslanika, obišlo grob Vladka Mačeka, a predsjednik stranke Bali Kombetar Vasil Andoni naglasio je da se Maček nije borio samo za slobodu hrvatskog naroda, već i za slobodu albanskog naroda. Također se prisjetio i dr. Milana Šufflaya[892] za kojeg je rekao da je „ubijen zbog svog naučnog rada, jer je htio historičkim činjenicama dokazati opravdane zahtjeve albanskog naroda na krajeve, koje neopravdano drže susjedni Srbi“, a završio je govor riječima: „Albanski će narod ostati vječno zahvalan dr. Mačku i dr. Šufflayu“.[893]

S obzirom na prikazano može se zaključiti kako je vodstvo HSS-a u emigraciji bilo vrlo aktivno u djelovanju antikomunističkih organizacija emigranata iz srednje i istočne Europe koje su uživale podršku SAD-a. SAD je emigrante podržavao putem svojih privatnih organizacija, iza kojih je u stvarnosti stajao State Department i obavještajna agencija CIA. Organizacije emigranata srednje i istočne Europe bili su sastavni dio šire strategije u političkom ratovanju, koji je SAD vodio protiv SSSR-a tijekom Hladnog rata. Sukladno intenzitetu sukoba SSSR-a i SAD-a te vanjskoj politici SAD-a ovisila je i potpora emigrantskim organizacijama. Položaj

---

[891] „Osmi kongres Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatski glas*, 29. 8. 1964., 1.; „Sa osmog kongresa Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatski glas,* 26. 9. 1964., 4.; Prema procjenama nekih istraživača je nakon dolaska izbjeglih osoba nakon Drugog svjetskog rata 11 posto stanovništva SAD-a činila populacija podrijetlom iz zemalja iza „željezne zavjese“, što je svakako bila brojka na koju se trebalo računati prilikom izbora. (KADAR LYNN, „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.“, 21.)

[892] Milan Šufflay (1879. – 1931.) bio je hrvatski povjesničar i pisac. Doktorirao povijest na filozofskom fakultetu u Zagrebu 1901. godine. Od 1902. do 1903. godine studirao je u Institutu za austrijsku povijest u Beču, od 1904. do 1908. je bio kustos u Narodnom muzeju u Budimpešti, a od 1908. do 1916. godine profesor na katedri za pomoćne povijesne znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bio je član vodstva Hrvatske stranke prava (HSP). Bio je jedan od utemeljitelja albanistike u svijetu, a napisao je više knjiga iz albanske povijesti. Njegovo ubojstvo 1931. godine u Zagrebu organizirao je režim kralja Aleksandra I. Karađorđevića, što je izazvalo reakciju svjetske javnosti te su Albert Einstein i Heinrich Mann uputili pismo Međunarodnoj ligi za ljudska prava u Parizu, kojim su tražili osudu ubojstva i kraljeve diktature. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje),* http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59985, pristup ostvaren 13. 12. 2017.)

[893] „Sa osmog kongresa Međunarodne Seljačke Unije“, *Hrvatski glas,* 26. 9. 1964., 4.

HSS-a je, u odnosu na emigrante iz drugih zemalja iza „željezne zavjese“, bio još specifičniji, s obzirom na zatopljenje odnosa između SAD-a i Jugoslavije nakon Titovog sukoba sa Staljinom 1948. godine. Vladko Maček bio je svjestan činjenice da SAD-u i Zapadnim silama u geopolitičkim okolnostima Hladnog rata odgovara jedinstvena Jugoslavija, ali je isto tako koristio svoju poziciju u MSU kako bi američkoj javnosti i suradnicima emigrantima iz srednje i istočne Europe dokazivao da se jugoslavenski režim, bez obzira na sukob sa SSSR-om, nimalo nije razlikovao od režima u SSSR-u i sovjetskim satelitskim zemljama diljem srednje i istočne Europe. Mačekovo kritiziranje Tita temeljilo se na dobroj informiranosti o unutarnjoj političkoj situaciji u Jugoslaviji. Maček je odmakom vremena u emigraciji bio sve uvjereniji kako u skoro vrijeme neće doći do političkih promjena u Jugoslaviji niti do promjena odnosa SAD-a i Zapada prema Titu.

Osim što je svojim nastupima pred međunarodnim emigrantskim forumima Maček oštro kritizirao Tita i jugoslavensku vlast on je naglašavao i važnost seljaštva kao snage koja je jedina sposobna na području Hrvatske, Jugoslavije pa i na području čitave srednje i istočne Europe srušiti komunistički režim. Maček je dokazivao kako seljačka ideologija i materijalistička ideologija komunizma nisu sukladne i kako se međusobno suprotstavljaju, pogotovo po pitanju pogleda na Boga, obitelj, individualnu slobodu i privatno vlasništvo.

I Krnjević i Maček su organizacije emigranata iz srednje i istočne Europe koristili kako bi promovirali hrvatsko ime i hrvatski narod jer su inzistirali da u emigrantskim organizacijama trebaju biti zastupani svaki od naroda Jugoslavije posebno, a ne zajedno. Sudjelovanjem u organizacijama emigranata srednje i istočne Europe Maček i Krnjević bili su u uskom doticaju s idejom stvaranja srednjoeuropske zajednice naroda i država, što je posebno prihvatio Krnjević u svom viđenju rješavanja hrvatskog pitanja.

Krnjević je, pošto je živio u Londonu, sudjelovao u Europskom pokretu, koji je za cilj imao ujedinjenje Europe, a koji je bio podupiran od strane SAD-a na isti način kao što je SAD politički i financijski pomagala MSU i druge organizacije emigranata iz srednje i istočne Europe.

Važnu zadaću za emigrantske organizacije svakako je odigrao Nacionalni odbor za slobodnu Europu. HSS je MSU i NOSE/OSE iskoristio i kako bi pojedinim dužnosnicima i članovima financijski olakšao emigrantski život i vezao ih uz svoje političko djelovanje, a i sam Vladko Maček imao je status savjetnika za Hrvatsku u NOSE/OSE. Vodstvo HSS-a je, uz određena primanja preko NOSE/OSE, raspolagalo i sredstvima iseljeničkih organizacija HSS-a. HSS-ove organizacije u iseljeništvu uspostavile su 1946. godine Fond dr. Vladka Mačeka za

slobodnu Hrvatsku, o kojemu su se brinule organizacije HSS-a u Kanadi te Fond dr. Jurja Krnjevića za samostalnu Hrvatsku, koji je utemeljen 1960. godine u Belgiji.

8. ORGANIZACIJE HSS-A U VRIJEME PREDSJEDNIKA MAČEKA

Završetkom Drugog svjetskog rata, slomom NDH, i dolaskom nove komunističke vlasti u Jugoslaviji, iseljeništvo se povećalo poslijeratnim političkim emigrantima koji su većinom bili aktivni dio vojnog i političkog sustava NDH. Najviše je bilo iseljavanja u Argentinu, Australiju, SAD i Kanadu. Neposredno po dolasku u novu sredinu emigranti su se politički angažirali i organizirali kroz tadašnje političke organizacije hrvatske političke emigracije.[894] Toj poslijeratnoj političkoj emigraciji priključila se i generacija hrvatskih emigranata, koji su ilegalno napustili Jugoslaviju tijekom pedesetih godina. Iako njihovo iseljavanje nije bilo politički motivirano, nego prvenstveno ekonomski, ipak se ta generacija postupno politizirala i postala dio hrvatske političke emigracije, pojačavši na taj način brojčanu snagu i utjecaj poslijeratne hrvatske političke emigracije.[895]

Bitan dio hrvatske političke emigracije činili su pripadnici HSS-a. S obzirom da je po završetku rata u emigraciju došao i Vladko Maček, zatim dio predratnih narodnih zastupnika HSS-a te uzimajući u obzir činjenicu da je glavni tajnik stranke Juraj Krnjević već bio u emigraciji u Londonu, a stranački rad HSS-a u zemlji ugašen, žarište stranačkog rada HSS-a premjestilo se u iseljeništvo. U emigraciji su se uz Vladka Mačeka i Jurja Krnjevića nalazili sljedeći narodni zastupnici HSS-a birani na izborima 1938. godine: Josip Reberski, Roko Mišetić, Josip Torbar, Ivan Pernar, Nikola Hundrić, Josip Berković, Stjepan Hefer, Stipe Matijević, Ivan Majcen, Janko Tortić, Spasoje Prce, Grga Vuković, Ivan Čelan, Žiga Šol i Ante Budimirović.[896] Prvih godina emigracije pojedini narodni zastupnici HSS-a promijenili su više boravišta da bi se početkom pedesetih godina trajno naselili u pojedinim zemljama u kojima su nastavili živjeti i raditi do svoje smrti. Vladko Maček, Josip Torbar, Ivan Pernar i Janko Tortić živjeli su u SAD-u. Juraj Krnjević i Nikola Hundrić živjeli su u Velikoj Britaniji, Grga Vuković i Spasoje Prce u Münchenu u Njemačkoj, a Ante Budimirović u Rimu. U Argentini su živjeli Josip Reberski, Žiga Šol, Stjepan Hefer, Josip Berković, Ivan Majcen, Ivan Čelan, Stipe Matijević i zamjenik zastupnika Josip Filipović. Od navedenih zastupnika HSS-a u Ustaški pokret su tijekom rata bili uključeni Stjepan Hefer, Ivan Majcen, Josip Berković, Janko Tortić, Ivo Čelan, Stipe Matijević i zamjenik zastupnika Josip Filipović. Uz Mačekov pristanak članovima HSS-a su se poslije rata ponovno smatrali Ivan Čelan, Josip Filipović i Ivan Majcen,

---

[894] ČIZMIĆ, Ivan. „O strukturi i društveno-političkim odnosima u hrvatskom iseljeništvu u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata“. *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević i Marin Sopta. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar, 1998., 50.

[895] ČIZMIĆ, „O strukturi i društveno-političkim odnosima u hrvatskom iseljeništvu u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata“, 51.

[896] „Zastupnici HSS-e u emigraciji“, *Slobodna riječ*, 1. 7. 1956., 1.

a Josip Berković je pristupio organizaciji HSS-a u Argentini. Stjepan Hefer je ostao uz Antu Pavelića i on je nakon Pavelićeve smrti preuzeo vodstvo Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP-a). S Pavelićem je surađivao i Stipe Matijević. Janko Tortić se u emigraciji bio politički povukao.[897]

Iseljeničke organizacije HSS-a u SAD-u i Kanadi djelovale su još od dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća i bile su najrazvijenije HSS-ove organizacije u svijetu. Preciznije rečeno, najrazvijenije su bile organizacije HSS-a iz Kanade.

U Europi su najrazvijenije bile organizacije u Belgiji, a u Velikoj Britaniji, Rimu, Münchenu i Klagenfurtu djelovala su Hrvatska prosvjetna dobrotvorna društva (HPDD), koja su također bila dio HSS-ovih organizacija.

HSS je u Europi osnovao i Federaciju slobodnih hrvatskih radnika (FSHR), koja je 1961. godine promijenila ime u Hrvatski radnički savez (HRS), čije je sjedište bilo u Belgiji.

U Velikoj Britaniji je od 1950. godine djelovalo i Društvo bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana, koje je također usko surađivalo sa HSS-om.

Iako nije bilo organizacije HSS-a u Švicarskoj, u toj zemlji je djelovao svećenik Augustin Juretić sve do svoje smrti 1954. godine. Juretić je uređivao list *Hrvatski Dom*, a bio je ispred HSS-a i povjerenik MSU-a za Švicarsku.

U Južnoj Americi kontinuitet djelovanja iz prijeratnog vremena zadržala je organizacija iz Montevidea u Urugvaju, a jačim ili slabijim intenzitetom djelovale su organizacije u Argentini, i to u gradovima Buenos Aires i Rosario. U jednom kraćem razdoblju djelovalo je i povjereništvo za Čile. Pristaša HSS-a bilo je i u Venezueli, ali se u vrijeme predsjednika Mačeka nije razvio značajan rad.

U Australiji su se organizacije HSS-a počele razvijati od 1958. godine.

U Johannesburgu u Južnoj Africi HSS je imao povjerenika, ali također nije zaživjelo organiziranije HSS-ovo djelovanje.

Koordiniranje rada HSS-ovih organizacija i njihov obilazak najviše je obavljao glavni tajnik Juraj Krnjević, dok predsjednik Maček, s obzirom na zdravstveno stanje, nije putovao. Maček je svoje političke aktivnosti ograničavao na Washington i New York.[898] Mačeku je itekako bilo stalo do učlanjenja iseljenika u HSS, što je vidljivo iz njegovog pisma Krnjeviću u rujnu 1953. godine, a u kojem je obavještavao Krnjevića o razgovoru s aktivistom HSS-a iz Los Angelesa u SAD-u koji je bio posjetio Mačeka u Washingtonu. Maček je nakon tog razgovora pisao

[897] „Zastupnici HSS-e u emigraciji“, *Slobodna riječ*, 1. 7. 1956., 1.; BARIČEVIĆ, Rudolf. „Dr. Josip Reberski“. *Zbornik Hrvatske seljačke stranke*. London: Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke, 1985., 50.
[898] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 415 – 416.

Krnjeviću: „On (Mika Gabrišek iz Los Angelesa, I.T.) je vrlo oduševljen, što mu je uspjelo usuprot kontra akcije ustaša, te dalmatinskih jugoslavena (titovaca i kraljevaca) skupiti na proslavi 25 godišnjice H.S.S. oko 700 ljudi. Pitao sam ga, da li je od tih 700 barem 50 pristupilo u organizaciju, ali mi je odgovorio da će biti sretan, ako će ih kada se vrati moći dobiti oko 25. Ja sam ga bodrio pripovijedajući mu koliko je teškoća bilo kada smo prije prvoga rata s pok. (pokojnim, I.T.) predsjednikom (Stjepanom Radićem, I.T.) udarali temelje stranke doma. Rekao sam mu, da su priredbe većeg stila slama koja izgori, ako odmah ne slijede mali sastanci od nekoliko ljudi".[899]

Kada govorimo o razdoblju do 1964. godine, aktivnost organizacija HSS-a u SAD-u, a pogotovo u Kanadi, bila je kontinuirana s obzirom na tradiciju organizacija još iz vremena 1920-ih i 1930-ih godina i čije članstvo je većinom i bilo sačinjeno od tih prijeratnih iseljenika. Zamah u djelovanju ovih organizacija dali su i visoki dužnosnici, članovi i simpatizeri HSS-a koji su u emigraciju došli nakon 1945. godine. U Europi je kontinuirana aktivnost bila u Belgiji, čije su organizacije djelovale od 1930-ih godina te u Velikoj Britaniji, gdje je organizacija osnovana poslije rata i gdje je živio Juraj Krnjević. Drugdje je, u Europi i svijetu, aktivnost ovisila o pojedincima, pretežno predratnim narodnim zastupnicima HSS-a ili predratnim dužnosnicima HSS-a koji su se našli u emigraciji. Takvi pojedinci su nakon 1945. godine znali promijeniti i po nekoliko zemalja svog boravka pa su se njihovim dolaskom i odlaskom pokretale i gasile aktivnosti organiziranja oko HSS-a u određenim sredinama.

Krnjević je Mačeku u ožujku 1948. bio predložio osnivanje jednog reprezentativnog hrvatskog tijela u emigraciji sličnog Hrvatskom narodnom zastupstvu osnovanog 1921. godine, nakon održanih izbora. Po Krnjevićevoj zamisli, takvo tijelo bi u emigraciji zastupalo hrvatski narod iz domovine i u njegovo bi ime govorilo i branilo interese pred međunarodnim čimbenicima. Krnjević je predlagao da, uz njega i Mačeka, u to tijelo uđe šest predratnih narodnih zastupnika HSS-a koji su se nalazili emigraciji, a to su bili Josip Reberski, Josip Torbar, Žiga Šol[900], Ivan Pernar, Nikola Hundrić i Roko Mišetić te šest glavnih predstavnika HSS-ovih organizacija u iseljeništvu. Od predstavnika iz iseljeništva Krnjević je predlagao predsjednika Glavnog Odbora HSS-a iz Belgije, predsjednika Glavnog odbora za Argentinu i uopće za Južnu Ameriku, predsjednika Glavnog odbora HSS-a iz Kanade, predsjednika

[899] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 130.
[900] Žiga Šol (1889. – 1957.) bio je političar i narodni zastupnik HSS-a za grad i kotar Osijek. Prije Drugog svjetskog rata bio je urednik lista *Hrvatski dnevnik,* a krajem svibnja 1941. godine Gestapo ga je odveo i internirao u Grazu. Poslije završetka rata emigrirao je u Argentinu, gdje je bio predsjednik Hrvatskog kulturnog i prosvjetnog društva „Dr. Antun i Stjepan Radić" u Buenos Airesu. Umro je u Buenos Airesu 1957. godine (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 272.)

Glavnog odbora HRSS-a za SAD te predsjednika i tajnika Vrhovnog vijeća HSS-a za iseljenu Hrvatsku. Krnjević je predložio da u to tijelo uđu i ugledni Hrvati iz iseljeništva te predložio kipara Ivan Meštrovića, sveučilišnog profesora Dinka Tomašića, pukovnika Ivana Babića, slikara Jozu Kljakovića, svećenike Augustina Juretića i Pavla Jesiha, predstavnika HBZ-a, poglavara franjevaca u SAD-u fra Davida Zrnu, predstavnicu hrvatskih žena te predstavnika muslimana. Za novinsku informativnu službu Krnjević je predložio novinara i publicistu Bogdana Radicu i urednika *Hrvatskog glasa* Petra Stankovića. Krnjević je u prijedlogu Mačeku napisao da to tijelo mora biti što je više moguće odraz prilika u domovini, a ne može biti „rezultat izbora pojedinih grupa u emigraciji, koji stvarno znače malo ili ništa u hrvatskom narodu kao cjelini".[901] Ovakvo tijelo bi se, po Krnjevićevom prijedlogu, službeno registriralo u Washingtonu, Londonu, Parizu i Vatikanu i dalo bi mu se publicitet u tisku. Krnjević je smatrao da bi takvo tijelo moglo lakše ostvariti suradnju s tijelima američke propagande i obavještajne službe „na licu mjesta u našem dijelu Europe". Tada je Krnjević smatrao da će to biti značajno ako dođe do sukoba Zapada i Istoka.[902] Maček je u kolovozu 1948. godine Krnjevićev prijedlog odbio jer mu, očito, tada nije bila jasna međunarodna situacija. Maček je to u pismu Krnjeviću obrazložio riječima: „Što se tiče Tvoje sugestije o hrvatskom narodnom zastupstvu, mislim da bi još uvijek stvar bila preuranjena, jer pametan kapetan broda ne razapinje u magli puna jedra".[903]

8. 1. Organizacije HSS-a u Europi

Najorganiziranije europske predratne organizacije, one u Belgiji, rad su obnovile nakon završetka Drugog svjetskog rata, s obzirom da su djelovanje obustavile tijekom nacističke okupacije Belgije. I nakon rata belgijske su organizacije ostale najaktivnije i najorganiziranije europske organizacije. Belgijski HSS-ovci su, uz kanadske organizacije, bili inicijatori osnivanja Vrhovnog vijeća HSS-a Iseljene Hrvatske 1946. godine,[904] a od travnja 1949. godine u Belgiji se počeo tiskati i HSS-ov list *Hrvatska riječ*.[905]

---

[901] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije*, 88.
[902] *Isto*, 89.
[903] *Isto*, 95.
[904] „Konvencija org. HSS u Belgiji", *Hrvatski glas*, 10. 12. 1946., 2.
[905] „Zašto izlazimo", *Hrvatska riječ*, travanj 1949., 2.; UDB-a je navela kako je HSS za osnivanje tiskare u Belgiji dobio pomoć od američke i belgijske obavještajne službe te da je to ujedno bio i „Obavještajno-informativni centar". (HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 9.)

S obzirom da su članovi belgijskih organizacija bili većinom radnici, odnosno rudari i industrijski radnici[906] koji su prije rata surađivali s komunističkom partijom, nakon rata su, u svojoj poslanici iz 1946. godine, podsjetili na svoju prijeratnu suradnju s komunistima te osudili rad komunističke partije u Hrvatskoj nakon rata zbog, kako su naveli: „nametanja strašne diktature hrvatskom narodu“.[907]

Belgijske organizacije bile su, prema pisanju Krnjevića, specifične i iz razloga što su u njima većinu od prvog dana činili Hrvati iz Dalmacije, Hercegovine i naročito Bosne, koji su došli na rad u rudnike i industriju, a manjinu su činili Hrvati iz „gornje Hrvatske“.[908] Maček je u svrhu oživljavanja i reorganiziranja belgijskih organizacija HSS-a tijekom 1946. i 1947. godine u Belgiju poslao svog opunomoćenika Božidara Vučkovića, koji je, prema UDB-i, u potpunosti „udovoljio nalogu dr. Mačeka“.[909]

Belgijske organizacije su se od 1949. godine intenzivnije povezale s Hrvatskim prosvjetnim dobrotvornim društvom (HPDD) iz Velike Britanije te su se međusobno posjećivali prilikom skupova i sastanaka. Godine 1949. članovi i dužnosnici organizacija HSS-a iz Belgije po prvi puta su se susreli s Krnjevićem, s kojim su bili u pismenoj vezi još od početka 1920-ih godina. Krnjević je tom prilikom obišao i članstvo HSS-a u Belgiji.[910]

Na jednom od sastanaka s Krnjevićem, u veljači 1949. godine, a kojeg je zabilježila UDB-a, Oton Orešković iz Belgije podnio je izvještaj Krnjeviću o stanju emigracije u Belgiji. Orešković je tada rekao da su polovina emigranata u Belgiji još uvijek komunisti, jedna četvrtina ustaše, a druga četvrtina HSS-ovci, te je rekao da HSS u Belgiji ima 500 ljudi. Vezano za tiskaru lista *Hrvatska riječ,* Orešković je Krnjeviću rekao da se može računati na dvije tisuće pretplatnika lista.[911]

U Belgiji su tijekom 50-ih godina i početkom 60-ih bile aktivne organizacije u Jemeppe sur Meuse, Marchienne-au-Pont i u Bruxellesu, koja je nosila ime „Dr. Vladko Maček“.[912]

---

[906] „Konvencija org. HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 10. 12. 1946., 2.; „Glavna godišnja skupština HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 30. 3. 1948., 3.

[907] „Poslanica organizacija HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 11. 6. 1946., 2.

[908] Juraj KRNJEVIĆ, „Osam dana u Belgiji“, *Hrvatski glas*, 27. 8. 1962., 1.; Činjenicu da je većina članstva iz Bosne i Dalmacije naglašavali su i sami dužnosnici i članovi iz Belgije te su naglašavali tu svoju specifičnost. Jedino su u organizaciji HSS-a u Bruxellesu, nakon njenog osnivanja 1950. godine, većinu činili Zagrepčani. („U Bruxellesu je osnovana četvrta org. HSS u Belgiji, 'dr. Vladko Maček'“, *Hrvatski glas,* 19. 9. 950., 2.; „Naši u Belgiji“, *Hrvatski glas*, 19. 9. 1950., 4.; „Prvi Hrvatski dan u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 26. 9. 1950., 2.)

[909] HR-HDA-1561, Dosje Maček, 20.

[910] „Dr. Krnjević posjetio org. HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 5. 4. 1949., 3.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 162.

[911] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 133 – 134.

[912] U izvještaju iz 1949. godine navode se uz organizacije u Jemeppe sur Meuse i Marchienne-au Pont još organizacije u Louvainu i Beyne Heusay. U izvještajima iz Belgije 1950. godine navodilo se 4 organizacije HSS-a i to uz Marchienne-au-Pont, Jemeppe sur Meuse, tada osnovanu organizaciju u Bruxellesu još i organizaciju „Hrvatskog akademskog kluba u Louvaniu, gdje je bilo Sveučilište. U kasnijem razdoblju se Hrvatski akademski

Od travnja 1949. godine u Belgiji se započeo tiskati list *Hrvatska riječ*. Tiskara je u početku bila u gradu Louvainu, a onda se kasnije tijekom 1949. godine preselila u grad Jemmepe sur Meuse kraj Liegea iz razloga što su u Jemmepeu i okolici bile brojno najjače kolonije hrvatskih radnika.[913] List *Hrvatska riječ* bio je glavno glasilo HSS-a za cijelu Europu. Krnjević je 1956. godine u pismu glavnom uredniku lista Otonu Oreškoviću napisao: „Sada je glavno, da bude broj (lista *Hrvatska riječ*, I.T.) što bolje raširen u prvom redu po Njemačkoj, Austriji, i Italiji, a i po cijeloj Europi [...] Cilj Vam mora biti, da ne bude niti jednoga Hrvata na europskom kontinentu, koji ne bi čitao *Hrvatske riječi*. Sa svakim lijepo. I s onima koji se na *Hrvatsku riječ* razljute, kada je pročitaju. Svejedno mu je šaljite. Propaganda nam je tu glavno. Dakako dobro je imati što više pretplatnika, ali i ako to pitanje nije najidealnije riješeno, troškove ćemo nekako pokriti. Glavno je, da list ide u svaku hrvatsku naseobinu u Europi, naročito onamo, gdje su protivnici aktivni. Ne smeta i ako li to ne izlazi prečesto, glavno da je sadržajno borben, i da stiže svuda.“[914] List *Hrvatska riječ* distribuirala se i izvan Europe, a povjerenike je 1960. godine imala u Argentini, Brazilu i Urugvaju u Južnoj Americi, Južnoj Africi, Novom Zelandu, Australiji, Kanadi i SAD-u.[915] *Hrvatska riječ* se ubacivala i u Hrvatsku.[916]

Hrvatska riječ se zbog financijskih poteškoća prestala tiskati u Belgiji nakon 1962. godine.[917]

Organizacije HSS-a u Belgiji su, po uzoru na kanadske organizacije, od 1950. godine pa na dalje organizirale i Hrvatski narodni dan koji se održavao jednom godišnje u srpnju, a svrha mu je bila okupljanje i druženje članova i simpatizera HSS-a, ali i drugih Hrvata.[918]

Organizacije HSS-a u Belgiji bile su utemeljitelji i Federacije slobodnih hrvatskih radnika (FSHR) pa su stoga belgijske organizacije bile domaćin osnivačke skupštine FSHR-a 1953. godine, te drugog i trećeg kongresa FSHR-a 1958. i 1961. godine.

U Belgiji je, kao i u svim organizacijama HSS-a, dolazilo do određenih nesuglasica među članstvom i dužnosnicima, što je vidljivo iz jednog pisma Mačeka belgijskom HSS-ovcu

---

klub više ne spominje, nego samo 3 organizacije u Marchienne-au-Pont, Jemeppe sur Meuse, te od 1950. godine organizacija „Vladko Maček“ iz Bruxellesa.

[913] „Hrvatska radnička tiskara u Belgiji“, *Glas Sv. Antuna*, listopad 1949., 4.

[914] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 178.; Da se *Hrvatska riječ* čitala po izbjegličkim logorima u Italiji i u Rimu potvrdio je predratni narodni zastupnik HSS-a i predsjednik Dobrotvornog društva u Rimu Ante Budimirović na prvom europskom kongresu HSS-a 1957. godine. („Jedinstven nastup domovine i emigracije“, *Hrvatska riječ*, 30. 8. 1957., 4.)

[915] „Povjerenici 'Hrvatske riječi'“, *Hrvatska riječ*, rujan 1960., 8.

[916] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 9.

[917] JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 245.

[918] „Velebna manifestacija u Belgiji: Petog Hrv. Narodnog Dana“, *Hrvatska riječ*, 10. 9. 1954., 1.; „Veličanstveni hrvatski narodni dan u Belgiji“, *Glasnik HSS*, 15. 11. 1990., 5 – 6.

Dani Paviću u svibnju 1953. godine, a u kojem se može iščitati i Mačekovo pozitivno mišljenje o Krnjeviću i povjerenje u njega po pitanju stranačkog kadroviranja. Maček je Paviću napisao: „Naš glavni tajnik Dr. Krnjević je predugo srastao s hrvatskim seljačkim pokretom, a da bi mogao taj pokret iznevjeriti. On se može prevariti u izboru osobe, kao što se mogu i ja, i kako smo se prevarili i on i ja i pok. Predsjednik Stjepan Radić. Ja ne poznam ni Bedekovića, ni Kuzmeka ni Trebskoga ni Oreškovića (s kojim sam tek jedan put u Parizu govorio). Dr. Krnjevića, ali poznam. I ako uvidi da se je u izboru koje osobe prevario, on će to i izpraviti. Vama pak, ako doista želite ostati 'vjerni vojnik' ne meni, nego svom izpaćenom seljačkom narodu, savjetujem, da nesuglasice s Dr. Krnjevićem što prije izgladite i njegove savjete slušate“.[919]

Belgijske organizacije bile su domaćini HSS-ovim kongresima 1957. i 1960. godine, a na kojima su se, većinom, okupili izaslanici HSS-ovih europskih organizacija.

Uz belgijske organizacije, u Europi su vrlo aktivni bili HSS-ovci u Velikoj Britaniji. U Velikoj Britaniji je bilo aktivno Hrvatsko prosvjetno i dobrotvorno društvo (HPDD), koje je osnovano 13. lipnja 1948. godine u Londonu na prvoj redovitoj glavnoj skupštini. Na sjednici je sudjelovao i Juraj Krnjević, koji je bio i jedan od inicijatora osnivanja Društva,[920] a prema informacijama UDB-e, na osnivanju je bilo prisutno 28 članova HSS-a, od sveukupno 100 članova Društva.[921] Osnivači Društva, prema izvještaju *Hrvatskog glasa*, mahom su bili pojedinci nedavno stigli iz Austrije, Italije i Njemačke te su bili svjesni teškog stanja hrvatskih izbjeglica u tim državama.[922] Članovi Društva većinom su bili pripadnici poslijeratne emigracije, a aktivan je bio i Ilija Jukić koji je, uz Krnjevića, sudjelovao u radu ratne izbjegličke vlade u Londonu. Na osnivanju Društva bila je naglašena nada da će hrvatski narod „nakon sadašnjih patnja oživotvoriti svoje ciljeve hrvatske državnosti, socijalne pravde i gospodarskog blagostanja“ te se bio uputio pozdrav vođi hrvatskog naroda Mačeku i organizacijama HSS-a u Kanadi. Osnivači Društva su poručili da su Hrvati „svjestan i samostalan narod, koji zaslužuje po božjem i ljudskom pravu, da bude svojim gospodarom“. Za prvog predsjednika Društva izabran je predratni narodni zastupnik HSS-a Nikola Hundrić.[923] Društvo je najviše radilo na

[919] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 130.; Stjepan Bedeković, Oton Orešković i Trebski bili su dužnosnici HSS-a u Belgiji.
[920] „Pozdrav Domovini i Hrvatima diljem svijeta“, *Hrvatski glas*, 22. 6. 1948., 1.; „Osnutak H.P.D.D. u Vel. Britaniji“, *Hrvatska riječ*, 26. 5. 1957., 2.
[921] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 102 – 103.; Što se tiče brojnosti članova organizacija HSS-a, i općenito brojki ljudi na skupovima, teško se može rekonstruirati na osnovi pisanja HSS-ovih glasila jer se brojke vrlo rijetko spominju.
[922] „Pozdrav Domovini i Hrvatima diljem svijeta“, *Hrvatski glas*, 22. 6. 1948., 1.
[923] *Isto*

prosvjetnom i kulturnom planu. Društvo je distribuiralo HSS-ova glasila *Hrvatski glas* i *Hrvatska riječ* Hrvatima u Velikoj Britaniji, ali i po izbjegličkim logorima u Njemačkoj i Italiji gdje je bilo Hrvata, a kojima je Društvo pomagalo i materijalno. Društvo je, osim pomaganju iseljenika, materijalno pomagalo i potrebite u domovini.[924]

HPDD iz Velike Britanije sudjelovao je, zajedno s belgijskim organizacijama HSS-a i Društvom bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana iz Velike Britanije, u osnivanju Federacije slobodnih hrvatskih radnika 1953. godine, a prvi kongres FSHR-a održan je u organizaciji i na inicijativu HPDD-a Velike Britanije u svibnju 1955. godine u gradu Coventry-u u Velikoj Britaniji.[925]

HPDD iz Velike Britanije održavao je najredovitije veze s belgijskim organizacijama HSS-a i s Društvom BiH muslimana u emigraciji, koje je također djelovalo u Velikoj Britaniji. Na petoj godišnjoj skupštini HPDD-a Velike Britanije u lipnju 1952. godine pročitano je pismo Društva BiH muslimana u kojem je, između ostalog, bilo navedeno: „Zato, draga naša braćo Hrvati-katolici, naprijed u borbu za ostvarenje našeg vjekovnog sna – Slobodne Hrvatske Države, u kojoj će Bosna i Hercegovina uživati federativan uređaj, a mi muslimani potpunu slobodnu ravnopravnost i jednakost sa svim ostalim građanima sa toga teritorija bez razlike na vjeru i rasu.“[926] Prema izvještajima HPDD-a s pete godišnje skupštine 1952. godine, vidljivo je da je HPDD slao pakete i pomoć potrebitima u domovini, a poslan je paket i nadbiskupu Stepincu u Lepoglavu. Krnjević je na toj skupšitini također rekao: „Hrvatska je državnost stara koliko i hrvatski narod. Stoga, mi se nikada nećemo odreći Hrvatske Države. [927]

HPDD iz Velike Britanije redovno je održavala godišnje skupštine s kojih su izvješća donosili listovi *Hrvatski glas* iz Kanade i *Hrvatska riječ* iz Belgije. Gosti na godišnjim skupštinama bili su predstavnici belgijskih organizacija HSS-a i Društva BiH muslimana. Središte djelovanja HPDD-a bio je grad Coventry u srednjoj Engleskoj. Kao član Društva redovito je u radu sudjelovao i Juraj Krnjević. Krnjevićevi govori na godišnjim skupštinama HPDD-a u Velikoj Britaniji redovno su naglašavali stajalište da Hrvati žele Hrvatsku državu. HPDD Velike Britanije imao je u svom sastavu posebno dobrotvorni odbor i prosvjetni odbor

[924] „Skupština HPDD – izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 30. 6. 1952., 2.; „Skupština HPDD – izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 7. 7. 1952., 2. „Osnutak H.P.D.D. u Vel. Britaniji“, *Hrvatska riječ*, 26. 5. 1957., 2.; „Snaga ideje!...“, *Hrvatska riječ*, 26. 5. 1957., 1., 7.
[925] „Prvi kongres Federacije Slobodnih radnika u Engleskoj“, *Hrvatski glas,* 11. 7. 1955., 1 – 2.
[926] „Skupština HPDD – izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas,* 30. 6. 1952., 2.
[927] „Skupština HPDD – izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas,* 7. 7. 1952., 2.; S obzirom da se nigdje ne navodi broj delegata na skupštini, prema slici objavljenoj u *Hrvatskom glasu* 14. srpnja 1952., moglo je biti oko 60 delegata. („Skupština HPDD – izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas,* 14. 7. 1952., 2.)

koji su također jednom godišnje, na godišnjim skupštinama HPDD-a, davali svoja izvješća.[928] Juraj Krnjević je u jednom godišnjem mandatu bio predsjednik HPDD-a u Velikoj Britaniji, i to od 1959. do 1960. godine, a 1961. godine na glavnoj godišnjoj skupštini Društva izabran je za doživotnog počasnog predsjednika.[929]

Na 17. redovnoj skupštini Društva održanoj 12. i 13. prosinca 1964. godine u gradu Coventry-u donijeta je odluka o pristupanju Društva u organizaciju Hrvatske seljačke stranke te je donesena odluka o promjeni imena Društva. U istom broju *Hrvatskog glasa* donijela su se dva izvješća u kojima su bile dvije verzije novog imena. Prvo izvješće je navelo odluku da će od tada Društvo nositi ime „Hrvatsko prosvjetno i dobrotvorno društvo u Velikoj Britaniji – organizacija Hrvatske seljačke stranke“ te da će raditi po načelima i programu HSS-a kao i ostale organizacije HSS-a.[930] U drugom izvješću napisano je da je Društvo promijenilo ime i postalo dio HSS-ovih organizacija te da je od tada nosilo i naziv „Organizacija HSS 'Dr. Juraj Krnjević'“.[931] Za pretpostoviti je da je prva verzija imena bila službena verzija Društva koja se registrirala u registar Društava Velike Britanije, a da je druga verzija bila naziv koji se koristio u sustavu iseljeničkih organizacija HSS-a. U HSS-ovim glasilima se nadalje koristila druga verzija naziva društva, odnosno Organizacija HSS „Dr. Juraj Krnjević“.

U Europi su još djelovala HSS-ova dobrotvorna društva u Rimu u Italiji, u Njemačkoj u Münchenu i u Klagenfurtu u Austriji. O tim organizacijama postoji puno manje dostupnih podataka nego o organizacijama iz Belgije i Velike Britanije.

Dobrotvorno Društvo u Rimu tradiciju svog djelovanja započelo je 1945. godine. O djelovanju Društva u prvim poslijeratnim godinama najviše podataka donijela je jugoslavenska tajna služba, koja je tih godina u nizu izvještaja posvetila tom Društvu puno pozornosti i na osnovu kojih se može rekonstruirati njegov rad. Na čelu Dobrotvornog društva u Rimu bio je predratni narodni zastupnik HSS-a Ante Budimirović, koji je prvo 1945. godine osnovao pučku kuhinju tzv. „Zagrebačku menzu“, a nakon zatvaranja menze je osnovao Dobrotvorno Društvo. U Rimu je 1945. godine imenovan od strane Mačeka i Izvršni odbor HSS-a. Od jeseni 1945. godine pa do svog odlaska iz Rima oko 1948. godine, u „Zagrebačkoj menzi“ i Rimskom

---

[928] „Uspjela jubilarna proslava Hrvata u Engleskoj“, *Hrvatski glas,* 24. 6. 1957., 1.; „Uz desetgodišnjicu H.P.D-a u velikoj Britaniji“, Hrvatski glas, 24. 6. 1957., 2.; „Krnjevićevi momci“, *Hrvatski glas*, 24. 6. 1957., 4.; „Deseta svečana skupština HPDD u Britaniji“, *Hrvatski glas*, 28. 10. 1957., 2.; „Deseta svečana skupština HPDD u Britaniji“, *Hrvatski glas*, 4. 11. 1957., 2.; „Zaključci XII. Glavne skupštine Hrv. Prosvjetnog i dobrotvornog društva u Vel. Britaniji.“, *Hrvatski glas,* 22. 6. 1959., 1.

[929] „Engleska prednjači“, *Hrvatski glas*, 13. 7. 1959., 2.; „XIII. Glavna godišnja skupština Hrvatskog Prosvjetnog i Dobrotvornog Društva“, *Hrvatska riječ,* srpanj 1960., 4.; „Duhovska godišnja skupština u Velikoj Britaniji“, *Hrvatski glas,* 31. 7. 1961., 2.

[930] „H.P. i D.D. u Vel. Britaniji pristupa Organizacijama HSS“, *Hrvatski glas,* 23. 1. 1965., 2.

[931] „Organizacija HSS 'Dr. Juraj Krnjević'“, *Hrvatski glas,* 23. 1. 1965., 2.

odboru HSS-a bili su aktivni predratni narodni zastupnici Ivan Pernar, Josip Reberski, Josip Torbar, Stipe Matijević, Ivan Čelan te HSS-ovci Božidar Vučković, Zdravko Šutej i slikar Jozo Kljaković[932]. U Rimu se tijekom 1946. godine tiskao i list *Slobodni glas*, koji je donosio vijesti iz talijanskih izbjegličkih logora i domovine, a njegovo pisanje je tijekom te godine prenosio i *Hrvatski glas*. Odbor u Rimu bio je naslonjen na Zavod sv. Jeronima iz Rima i surađivao je sa svećenikom Krunoslavom Draganovićem[933]. Prema iskazu Krunoslava Draganovića UDB-i, Odbor u Rimu je odlaskom Ivana Pernara i Josipa Reberskog 1948. godine polako prestao intenzivno politički djelovati. Odbor je pomagao hrvatskim izbjeglicama po talijanskim izbjegličkim logorima, a članovi Odbora bili su u to vrijeme u stalnom kontaktu s Mačekom. Odbor je u suradnji s organizacijama HSS-a iz Sjeverne Amerike pomagao hrvatskim izbjeglicama da ih se smjesti u SAD i Kanadu.[934] Većina predratnih narodnih zastupnika HSS-a i članova Odbora otišlo je iz Rima 1948. godine u druge dijelove svijeta. Ante Budimirović ostao je u Rimu, gdje je do svoje smrti 1963. godine vodio Dobrotvorno društvo. Uz Budimirovića je bio msgr. Pavao Jesih, koji je nakon smrti Augustina Juretića 1954. godine preuzeo i Juretićevu ulogu predstavnika HSS-a u MSU.[935] Dobrotvorno društvo iz Rima primalo je i donacije od pojedinih dužnosnika i organizacija HSS-a iz iseljeništva, a Ante

[932] Jozo Kljaković (1889. – 1969.) bio je hrvatski slikar. Slikarstvo studira i usavršava u Pragu, Ženevi, Rimu i Parizu. Predavao je na zagrebačkoj Umjetničkoj akademiji od 1921. – 1943. godine. U studenom 1941. godine je uhićen zajedno s Ivanom Meštrovićem, a na intervenciju Vatikana, odnosno nadbiskupa Stepinca, te brojnih osoba iz društvenog i javnog života, pušten je iz zatvora u veljači 1942. godine. Godine 1943. odlazi u Rim, gdje živi do 1947. godine, kada odlazi u Argentinu gdje je boravio do 1956. godine, kada se vratio u Rim. U Zagreb se vratio 1968. godine, gdje je i umro. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 191 – 192.; KLJAKOVIĆ, Jozo. *Krvavi val*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2011., 193.; KLJAKOVIĆ, Jozo. *U suvremenom kaosu*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2011., 301 – 304.)

[933] Krunoslav Draganović (1903. – 1983.) bio je hrvatski svećenik, povjesničar i političar. Godine 1928. zaređen je za svećenika, a 1932. godine odlazi u Rim. Na Papinskom orijentalnom institutu proučava kršćanstvo Istoka i islam te 1935. godine postiže doktorat. Od 1935. do 1940. godine obavljao je niz dužnosti u sarajevskoj nadbiskupiji. U prosincu 1940. godine prelazi na Bogoslovni fakultet u Zagrebu. Krajem 1943. godine odlazi u Rim, gdje je radio u hrvatskom predstavništvu pri Svetoj Stolici kako bi pomagao Caritasu zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskom crvenom križu. Uspostavlja vezu i, tijekom 1944. i 1945. godine, uručuje podneske britanskim i američkim diplomatima u Rimu, te savezničkom vrhovnom zapovjedništvu za Sredozemlje u kojima se tražilo očuvanje hrvatske državne samostalnosti te izlaz za Hrvatske oružane snage i izbjeglice iz NDH. Kraj rata dočekao je u Rimu, a njegovim zalaganjem tisućama Hrvata, koji su nakon rata otišli iz Hrvatske, omogućena je najnužnija humanitarna pomoć, spašavanje života, te odlazak u nova boravišta po svijetu. Surađuje s mnogim hrvatskim političkim emigrantima. Rim napušta 1964. godine i seli se u Austriju, gdje je živio do 1967. godine, kada pod nerazjašnjenim okolnostima dolazi u Jugoslaviju. Do kraja života živio je i radio u Sarajevu. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 97 – 98.)

[934] HR-HDA-1561, 010.21, „Emigracija Hrvatske seljačke stranke“, 4 – 12.; HR-HDA-1561, šifra 1, r.br.oz 1/8, r.br. pr. 1, 104.; HR-HDA-1561, šifra 1, r. br. ozn. 1/9, r. br. pr. 3, 15 – 18.; HR-HDA-1561, šifra 1, r. br. ozn. 1/9, r.br. 5., 1 – 3.; „*Slobodni glas* – vijesnik Hrv. Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 11. 6. 1946., 3.

[935] „Umro dr. Ante Budimirović“, *Hrvatski glas*, 18. 3. 1963., 2.; „Ante Budimirović – nekrolog“, *Hrvatski glas*, 25. 3. 1963., 3.; „Hrvatsko prosvjetno i dobrotvorno društvo“, *Informativni bulletin*, Melbourne, Australija, siječanj 1961., 2.

Budimirović održavao je vezu s organizacijama HSS-a u Europi te je bio, uz msgr. Pavla Jesiha, i delegat na prvom kongresu HSS-a u Belgiji 1957. godine. [936]

U Njemačkoj je bila aktivno Hrvatsko prosvjetno dobrotvorno društvo (HPDD) „Stjepan Radić“ iz Münchena, koje je osnovano u kolovozu 1949. godine. Jedan od osnivača Društva i prvi predsjednik bio je predratni narodni zastupnik HSS-a Grga Vuković, koji je dužnost predsjednika obnašao sve do svoje smrti 1956. godine. Na osnivanju Društva je, kao gost, bio i August Juretić iz Švicarske.[937] Nakon smrti Grge Vukovića, u siječnju 1957. godine, predsjednik HPDD-a „Stjepan Radić“ postao je Spasoje Prce, također predratni narodni zastupnik HSS-a. U izvješću *Hrvatske riječi* s godišnje skupštine Društva 1957. godine navodi se da Društvo „formalno, iz juridičkih razloga, nije još i prava organizacija HSS-e u Njemačkoj“ kako bi to svi željeli. Zatim se istaknulo da će se Društvo prvom prilikom, čim se dozvoli strancima političko udruživanje pretvoriti u organizaciju HSS-a po uzoru na Kanadu, SAD i Belgiju.[938]

Izaslanstvo HPDD-a iz Münchena sudjelovalo je na kongresima HSS-a u Belgiji 1957. i 1960. godine, a Krnjević je svakih nekoliko godina posjećivao organizaciju u Münchenu. Društvo je organiziralo redovne godišnje skupštine, a prva veća manifestacija, prema izvještaju *Hrvatskog glasa,* održana je povodom proslave desete godišnjice Društva 1959. godine, na kojoj je sudjelovao i Krnjević.[939]

U Austriji je od lipnja 1961. godine djelovalo Hrvatsko podporno i prosvjetno društvo (HPPD) „Matija Gubec“ iz Klagenfurta, čiji je predsjednik bio Milivoj Ašner[940]. Društvo je bilo HSS-ova organizacija i trebalo je biti registrirano pod imenom Stjepana Radića,

---

[936] „Djelatnost Hrvatskoga dobrotvornog društva u Rimu“, *Hrvatska riječ,* 20. 11. 1955., 6.; „Jedinstven nastup domovine i emigracije“, *Hrvatska riječ,* 30. 8. 1957., 1., 4.

[937] „Hrvatsko prosvjetno i dobrotvorno društvo 'Radić' u Njemačkoj“, *Američki hrvatski glasnik,* 7. 9. 1949., 4.; „Uz proslavu 10-god društva „Radić“ u München-u“, *Hrvatski glas,* 4. 1. 1960., 2.; Što se tiče HSS-ovih organizacija u Njemačkoj, u jednom izvještaju *Hrvatske riječi* iz 1957. pisalo se o osnivanju HPDD-a u Kaiserslauternu, s obzirom da je izaslanstvo Hrvata iz tog grada sudjelovalo na prvom kongresu HSS-a u Belgiji i odlučilo osnovati organizaciju. („Osnovano HPDD „Stjepan Radić“ u Kaiserslauternu, Njemačka“, *Hrvatska riječ,* 28. 11. 1957. 5.); Osim ovog izvještaja, u kasnijem razdoblju organizacija iz Kaiserslauterna se ne spominje, iako je delegat iz Kaiserslauterna sudjelovao i na drugom kongresu HSS-a u Belgiji 1960. godine.

[938] „Uspio godišnji sastanak društva 'Radić' u Münchenu“, *Hrvatska riječ,* 30. 1. 1957., 6.

[939] „Jubilarna godina HSS u Bruxellesu i društva 'Radić' u Münchenu“, *Hrvatski glas,* 21. 9. 1959., 2.

[940] Milivoj Ašner (1913. – 2011.) bio je predstojnik redarstva u Požegi u vrijeme NDH. Nakon sloma NDH emigrirao je u Austriju u Klagenfurt gdje je živio do 1992. godine, kada se vratio u Hrvatsku. U Hrvatskoj je živio od 1992. do 2004. godine, nakon čega se vratio u Klagenfurt. Godine 2005. Republika Hrvatska je Ašnera optužila za zločin protiv čovječnosti zbog navodnih zločina počinjenih u razdoblju od 1941. do 1942. godine. Austrijska vlast ga je odbila izručiti Hrvatskoj. Preminuo je u Klagenfurtu 2011. godine. (*Der Standard (mrežna stranica),* https://derstandard.at/1308186419589/Mutmasslicher-NS-Kriegsverbrecher-Asner-in-Klagenfurt-verstorben, pristup ostvaren 11. 11. 2017.; *Jutarnji list (mrežne stranice),* https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/preminuo-milivoj-asner-bivsi-sef-ustaske-policije-u-pozegi-i-jedan-od-najtrazenijih-ratnih-zlocinaca/2054262/, pristup ostvaren 11. 11. 2017.)

ali, prema izvještaju *Glasnika HSS-a*, austrijske vlasti to nisu dozvolile uz obrazloženje da je Stjepan Radić rušio Jugoslaviju i naknadno je prihvaćeno ime Društva „Matija Gubec“.[941] Iduće godine nakon osnivanja osnovana je i tamburaška sekcija, a Društvo je brojilo preko 80 članova. Tamburaška sekcija Društva nastupala je po Austriji i Njemačkoj. Kako je to Društvo bilo najbliže granicama Jugoslavije njegova je uloga, osim prosvjetnog rada, bila i u zbrinjavanju novih hrvatskih izbjeglica. Dužnosnici Društva bili su aktivni na kongresima HSS-a u Europi već od 1960. godine.[942]

Iako nije bilo organiziranog djelovanja HSS-a u Francuskoj, u Parizu je živjela grupa hrvatskih intelektualaca HSS-ovaca. Prema svjedočenju Krunoslava Draganovića, to su bili Ante Smith Pavelić, Mato Vučetić i Vjekoslav Primuž.[943]

8. 1. 1. HSS i Društvo BiH muslimana u Engleskoj

S obzirom da je HSS u Velikoj Britaniji vrlo usko surađivao s Društvom bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana potrebno se osvrnuti na njihov međusobni odnos, a pri tome se osvrnuti i na stajališta Mačeka i Krnjevića prema pitanju muslimana iz BiH.

U Europi, odnosno u Velikoj Britaniji i Belgiji, organizacije HSS-a i glavni tajnik Juraj Krnjević vrlo usko su surađivali s „Društvom bosansko-hercegovačkih i sandžačkih Hrvata muslimana u emigraciji“ koje je osnovano 1950. godine sa sjedištem u Engleskoj, a čije je članstvo bilo iz cijeloga svijeta.[944] Društvo je izdavalo glasilo *Svijest* i bilo je član Vrhovnog muslimanskog vijeća u Londonu. Krnjević je u *Hrvatskom glasu* pisao da je on bio osobno dobar s osnivačem Društva Hazimom Šatrićem i da je pomogao Šatriću organizacijskim

[941] „25 godina na straži“, *Glasnik HSS*, Vancouver, rujan 1986., 16.
[942] „Osnutak Hrvatskog Podpornog i Prosvjetnog Društva „Matija Gubec“ u Klagenfurtu“, *Hrvatska riječ*, rujan-listopad 1961., 7.; „25 godina na straži“, *Hrvatski glas*, Vancouver, rujan 1986., 16.
[943] HR-HDA-1561, 010.24, 36 – 37.; Draganović je za navedenu grupu izjavio da su svi iznimno bogati, te da su se znali sastajati s Dragišom Cvetkovićem, koji je također živio u Parizu.
[944] Dužnosnici Društva bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana kasnije su bili uključeni u rad HSS-ove organizacije u Velikoj Britaniji, a visoki dužnosnik Društva BiH muslimana Mujo Čolan postao je 1974. godine predsjednik HSS-ove organizacije u Velikoj Britaniji. O tome više u drugom dijelu ovog rada gdje se govori o aktivnostima HSS-a u Velikoj Britaniji u razdoblju dok je predsjednik HSS-a bio Juraj Krnjević. O povezanosti HSS-a u Velikoj Britaniji s Društvom BiH muslimana svjedočio je i Krunoslav Draganović na saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima 1967. godine. Draganović je rekao da se HSS u Velikoj Britaniji oslanjao na muslimansku grupu iz srednje Engleske, koji su izdavali list *Svijest*, a u kojem je pisao i Krnjević. Draganović je ustvrdio da je Društvo BiH muslimana iz Velike Britanije potpuno HSS-ovski orijentirano. (HR-HDA-1561, 010.24, 40.)

savjetima.[945] Prema pisanju Krnjevića, Društvo se bavilo i dobrotvornim radom za pomoć izbjeglica po logorima u Austriji i Njemačkoj.[946]

Krnjević je i u pismu iz rujna 1953. godine, koje je uputio nepoznatom primatelju u Hrvatsku, napisao kako su muslimani u Engleskoj, s njim u suradnji, osnovali svoje posebno društvo, oko kojeg se okupio veliki broj muslimana iz cijeloga svijeta, a koje djeluje na istim principima na kojima rade organizacije HSS-a te je naglasio da je to Društvo u najužoj javnoj suradnji s njim i HSS-om. Krnjević je u istom pismu naveo kako je HSS-u potrebno imati najbolje odnose s „muslimanima kao s muslimanskom granom hrvatskog naroda / čak voditi računa o bosanskim muslimanima što žive u Sandžaku". Krnjević je u pismu zatim naveo i kako se on od početka svoje emigracije zauzimao za muslimane te da im je rekao kako je HSS za cjelovitost „Herceg-Bosne" i za njihovo uklapanje kao posebne jedinice u „Hrvatsku seljačku Republiku", za što je Krnjević u pismu tvrdio da je to bila i jednoglasna želja muslimana.[947]

Da je Krnjevićev stav bio sukladan stavovima Društva BiH muslimana pokazuje se u rezoluciji Društva BiH muslimana prilikom osnivanja u travnju 1950. godine, a koje je objavilo njihovo glasilo *Svijest*. U rezoluciji je pisalo da se Društvo zalaže za Hrvatsku državu u povijesnim i etničkim granicama, za federativnu Bosnu i Hercegovinu u Hrvatskoj Državi i za „pripojenje Sandžaka Bosni i Hercegovini".[948]

Krnjević je u svom članku u *Hrvatskom glasu* citirao zaključke s glavne skupštine Društva BiH muslimana iz ožujka 1951. godine, u kojima je pisalo: „Kao sinovi Herceg-Bosne i pripadnici hrvatske narodnosti želimo upoznati kulturni svijet sa socijalno-kulturnim tekovinama Hrvata Muslimana i Hrvata uopće […] Kao Hrvati mi želimo hrvatsku državu, u kojoj će vladati hrvatski narod preko svojih slobodno izabranih narodnih zastupnika. Kao jedino rješenje hrvatsko-srpskoga pitanja smatramo, da je najpametnije za obje strane prihvatiti, da Bosna i Hercegovina dobije federativan položaj unutar hrvatske države". Krnjević je na kraju svog članka poručio „muslimanskim Hrvatima" da moraju znati da nisu sami i da će uz njih „u dobru i zlu stajati sav ostali dio hrvatskog naroda".[949]

---

[945] Krnjević navodi originalan naziv Društva na engleskom jeziku „Society of Muslims from Bosnia and Herzegovina". Takav naziv se koristio u početku izlaženja lista *Svijest*. U tekstovima u *Hrvatskom glasu* i *Hrvatskoj riječi* koristili su se nazivi Društvo bosansko-hercegovačkih i sandžačkih Hrvata te Društvo bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana. U glasilu *Svijest* se od 1953. godine koristio naziv „Bosansko-hercegovački i sandžački muslimani u emigraciji". Krnjević je u svom članku iz 1960. godine koristio naziv „Društvo bosansko-hercegovačkih i sandžačkih Hrvata-muslimana". S obzirom na razne varijante imena, u radu se koristi skraćeni naziv „Društvo BiH muslimana".

[946] Juraj KRNJEVIĆ, „Bosansko-hercegovački muslimani", *Hrvatski glas*, 29. 5. 1951., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „Moj pozdrav *Svijesti*", *Hrvatski glas,* 26. 12. 1960.

[947] HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Jurja Krnjevića 21. rujna 1953.

[948] „Rezolucija", *Svijest*, Denholme, Bradford, Engleska, listopad-studeni 1954., 2.

[949] Juraj KRNJEVIĆ, „Bosansko-hercegovački muslimani", *Hrvatski glas*, 29. 5. 1951., 1.

Krnjević je u ime HSS-a poslao potporu Društvu BiH muslimana na njihovoj godišnjoj skupštini 1952. godine, u kojoj je na kraju napisao: „Živila Bosna i Hercegovina kao federativna jedinica unutar Hrvatske Države“.[950] A iste godine je Krnjević sa skupštine HPDD-a Velike Britanije poručio muslimanima da „će Bosna imati svoj položaj u Državi Hrvatskoj kao posebna jedinica“.[951]

Krnjević je svoje stavove o Društvu BiH muslimana iskazao 1952. godine i u razgovoru u Chicagu s dopisnikom lista *Svijest*. Krnjević je tada rekao da je to Društvo „od velike važnosti za bosansko-hercegovačke muslimane, kao granu hrvatskog naroda i za hrvatski narod kao cjelinu“.[952] Dalje je Krnjević nastavio odgovarati zašto je Društvo BiH muslimana važno pa je naglasio: „Prvo zato, jer mu je cilj okupiti i već je najvećim dijelom okupio sve Bosansko-Hercegovačke Muslimane, što žive izvan domovine. Drugo, jer odlučno stoji jednako na hrvatskom i na demokratskom stanovištu, i treće, jer time kao hrvatska i demokratska organizacija stvara preduvjete, da kod odlučivanja sudbine našeg dijela Europe s punim ugledom bude mogla zastupati interese Bosansko-Hercegovačkih Muslimana pred demokratskim svijetom“.[953] Krnjević je također potvrdio stav da bi predstavnici Društva BiH muslimana trebali biti zastupljeni u nekom budućem „Hrvatskom predstavništvu u inozemstvu“, ako se bude stvaralo jer je, po Krnjeviću, Društvo „svojim programom i svojom razgranatošću stvorilo mogućnost, da u odlučnim časovima pred stranim svijetom bude u hrvatskoj reprezentaciji i da mogne govoriti s potpunim autoritetom pred demokratskim narodima“.[954] Po pitanju „pravednog rješenja pitanja Bosne i Hercegovine“ Krnjević je odgovorio da je „jedno zdravo i trajno rješenje 'pitanja' Bosne i Hercegovine“ njeno uključenje kao federativne jedinice u Hrvatsku državu i nastavio: „Već po nekoliko puta jasno izraženom voljom hrvatskog naroda, Hrvatska Država bit će Seljačka Republika. Njoj će biti temelj čovječnost, t.j. poštivanje svakoga čovjeka i njegovih ljudskih prava, koji poštuje narod i zemlju, u kojoj žive. To načelo čovječnosti, provedeno u djelo u Bosni i Hercegovini, jedino je kadro garantirati unutarnji mir i zdravi život i napredak Bosni i Hercegovini“. Zaključno je Krnjević po pitanju „cijepanja BiH“ odgovorio da HSS na to nikada neće pristati jer je „Bosna i Hercegovina kao cjelina sastavni dio hrvatskog narodnog i državnog teritorija“.[955]

---

[950] „Skupština Hrvata Muslimana u Velikoj Britaniji“, *Hrvatski glas*, 29. 4. 1952., 1.
[951] „Skupština HPDD – izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 7. 7. 1952., 2.
[952] „Stanovište H.S.R.S. u pitanju Bosne i Hercegovine“, *Hrvatska revija* 2(1952), sv. 4, 430.
[953] *Isto*
[954] *Isto*
[955] *Isto*

Jedan od osnivača Društva BiH muslimana, Hazim Šatrić, u Ramazanskoj poruci 1957. godine također je napisao: „do mira i sloge u našem dijelu Europe [će] doći kada Bosna i Hercegovina sa Sandžakom postanu federativna jedinica unutar slobodne Hrvatske države“.[956]

Krnjević je svoje stavove po pitanju Bosne i Hercegovine često vrlo jasno izražavao pa je tako koncem 1955. godine analizirao popis stanovništva BiH iz 1948. i 1953. godine te je iznio kratak povijesni presjek po tom pitanju. Krnjević je napisao: „Počevši od Mađara Kallaya i Buriana u Bosni se umjetno stvaralo srpstvo. Dugo su u doba austrougarske monarhije mogli u Bosni samo Srbi postojati kao narodna grupa. Hrvati su mogli biti označeni samo po vjeri. Dok se po Bosni srpska propaganda šepirila na sve strane pod upravom Mađara Kallaya, bilo je proglašeno protudržavnim činom osnivanje u Sarajevu pjevačkog društva, koje je u nazivu htjelo nositi ime hrvatsko. A ipak se hrvatstvo probilo i diglo. Doći će čas, kada će ono na demokratski način pokazati cijelom svijetu, čija je Bosna i kamo pripada.“[957]

Krnjević je svoje stavove po pitanju muslimana i BiH vrlo jasno izrazio tijekom 1959. godine i to u okružnici povodom 31. godišnjice smrti Stjepana Radića te u razgovoru za slovenski emigrantski list *Klic Triglava*. Krnjević je u okružnici povodom 31. godišnjice smrti Stjepana Radića pisao o potrebi sloge unutar hrvatskog naroda i naglasio: „naročito se brinimo, da se razvijaju što uži i što čvršći odnosi muslimanskog dijela hrvatskog naroda i ostalih Hrvata, tako da sve Hrvate odlučni časovi nađu složne u temeljnim pitanjima“.[958] U razgovoru za slovenski emigrantski list *Klic Triglava* na pitanje o budućem teritoriju slobodne Hrvatske te pitanju BiH i muslimana Krnjević je odgovorio da je BiH teritorijalno dio Hrvatske i da to nije nikakav hrvatski imperijalizam, kako prigovaraju neki srpski političari. Krnjević je dalje nastavio: „ja znam da je većina Bosne nacionalno hrvatska i zato uvijek uključujem Bosnu i Hercegovinu u Hrvatsku. I baš zato ja nemam ništa protiv toga da Bosna i Hercegovina slobodno reknu hoće li u hrvatsku ili u srpsku državu. Ja sam siguran, da će Bosna progovoriti hrvatski kad god bude mogla slobodno govoriti. Bosansko-hercegovački i sandžački muslimani su Hrvati, makar ih se danas bilo kako nazivalo. Oni će vam to pozitivno u danom času glasno i jasno dokazati pred cijelim svijetom“.[959]

S obzirom na navedene Krnjevićeve izjave jasno je da je on muslimane iz BiH i Sandžaka smatrao Hrvatima muslimanske vjeroispovijesti, a Bosnu i Hercegovinu vidio kao sastavni dio Hrvatske.

---

[956] „Ramazanska poruka“, *Hrvatski glas*, 25. 3. 1957., 4.
[957] Juraj KRNJEVIĆ, „Srbi o meni“, *Hrvatski glas*, Božić 1955., 2.
[958] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 225.
[959] Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor z dr. Krnjevićem“, *Klic Triglava*, 24. 10. 1959., 6.; Vjekoslav FARKAŠ, „Razgovor s dr. Krnjevićem“, *Hrvatski glas*, 2. 11. 1959., 1.

Krnjevićeva odlična suradnja s Društvom BiH muslimana i članovima Društva nastavila se i nakon što je on postao predsjednik HSS-a.

Dužnosnici Društva BiH muslimana također su se od samih početaka aktivno uključili u rad HSS-ovih organizacija pa su bili i među utemeljiteljima HSS-ovog radničkog sindikalnog udruženja Federacije slobodnih hrvatskih radnika (FSHR) u listopadu 1953. godine, a članovi Društva BiH muslimana bili su i dužnosnici FSHR-a. Predstavnici Društva BiH muslimana bili su stalni gosti sastanaka, skupova i manifestacija HSS-a u Velikoj Britaniji i Belgiji. Prilikom svojih govora izjašnjavali su se Hrvatima muslimanima i predlagali koncept Bosne i Hercegovine kao federativne jedinice u sklopu Hrvatske države, a organizacije HSS-a su u takvim prilikama naglašavale slogu između Hrvata katoličke i muslimanske vjeroispovijesti.[960]

S obzirom na odlične Krnjevićeve odnose s Društvom BiH muslimana i Maček je pozitivno gledao na njihov rad.

Maček je povodom pete godišnjice Društva pozdravio „Hrvate muslimane“ te napisao: „S interesom i simpatijama pratio sam rad Vašeg društva. Pošli ste dobrim putem i već ste do sada obavili važan posao na korist i muslimanske grane hrvatskog naroda i Vaše uže domovine Bosne i Hercegovine i cjelokupnog hrvatskog naroda.“[961]

Maček je svoje viđenje oko pitanja BiH i muslimana iskazao i u pismu Krnjeviću iz listopada 1951. godine, u kojem je napisao: „Kaj se tiće muslimana, ne kanim ovaj čas davati nikakve izjave. Lagati – neću, a za samostalnu Bosnu nisam, jer je samostalna Bosna za nas izgubljena [uz 42-43% virulentnih Srba, 24% virulentnih Hrvata Katolika i 32-33 posto Muslimana, od kojih je, žalibože, većina još uviek 'muslimanske narodnosti']. Dalje je Maček u pismu Krnjeviću citirao što je odgovorio u jednom pismu emigrantu iz Chicaga oko pitanja muslimana: „Otkada sam se počeo baviti politikom smatrao sam, a smatram i danas B.H. Muslimanima najčišćim Hrvatima i želimo da se ujedine s ostalom hrvatskom braćom. Nije ali dovoljno, da mi svi katolički Hrvati smatramo B.H. Muslimane Hrvatima, nego to moraju pokazati i oni sami. Ne samo u emigraciji, nego i kod kuće, kada im za to bude pružena mogućnost. Ne možemo danas učiniti više nego svim silama nastojati, da se ta mogućnost pruži, kada se bude onaj čas Europa preuređivala“. Dalje je Maček u pismu nastavio: „To je najviše

[960] „Skupština HPDD-izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 30. 6. 1952., 2.; „Skupština HPDD-izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 7. 7. 1952., 2.; „Govor prof. Hazima Šatrića“, *Hrvatski glas,* 14. 7. 1952., 2.; „Skupština HPDD-izraz svijesti Hrvata u Vel. Britaniji“, *Hrvatski glas,* 14. 7. 1952., 2.; „Muslimanski radnici odlučno nastupaju – rame uz rame s ostalom hrvatskom radničkom braćom...“, *Hrvatska riječ,* 15. 5. 1955., 2.; „Prvi kongres Federacije Slobodnih Radnika u Engleskoj“, *Hrvatski glas*, 11. 7. 1955., 1 – 2.

[961] „Predsjednik Maček i Dr. Krnjević muslimanima“, *Hrvatska riječ,* 15. 5. 1955., 5.

što sam im mogao reći, da si savjest ne obteretim lažju. Po mom mišljenju ostala Jugoslavija, ili ne, Bosna će se između nas i Srba podijeliti. To dakako nigdje ne govorim, nego, eto Tebi pišem. Ne znam hoću li ja oslobođenje doživjeti, ali si zapamti, da će u cjelokupnoj Bosni ostati Srbi gospodarima, kao što su danas, i kao što su bili ne samo u kraljevskoj Jugoslaviji nego i pod vladom Mađara Kalay-a".[962]

Maček je u razgovorima s emigrantom Karlom Mirthom 1953. godine pak o pitanju BiH izjavio: „I ja bih najradije, kad bi se mogla odmah povući granica Drinom, ali, recite mi, kako to ostvariti?" Maček je zatim u razgovoru naveo kako se znatan broj muslimana u tom trenutku izjašnjavao „nacionalno neopredijeljenima", s time da bosanski Srbi uvijek gledaju prema Srbiji, a isto tako, Maček je rekao, Srbima mora biti jasno da Hrvatska neće, niti ne može ostati nezainteresirana prema Hrvatima u BiH. Maček je nadalje govorio i da postoje prijedlozi o podjeli BiH između Hrvatske i Srbije, ali da to nije jednostavno s obzirom da bi moralo doći do izmjene pučanstva zato jer je znatan dio Hrvata naseljen u istočnoj Bosni, a znatan dio Srba u zapadnoj Bosni. Maček je naveo da zna koliko je bilo problema zbog naseljavanja ljudi iz Zagorja u Slavoniju i vjerojatno se ljudi ne bi selili dobrovoljno nego bi se morala upotrijebiti sila, a on je bio protiv svakog rješenja baziranog na sili.[963]

Maček je i financijski izlazio u susret potrebama muslimana pa je tako 1953. godine dao novac iz „Fonda dr. Vladko Maček" za put „našim Muslimanima na Islamsku konvenciju".[964]

Maček je 1953. godine po pitanju BiH i muslimana pisao i u pismu emigrantu Vlahi Raiću, koje je Raić javno objavio 1955. godine te time izazvao kratkotrajnu krizu u odnosima HSS-a i Društva BiH muslimana.[965] Mačekova se izjava u pismu o želji muslimana u BiH za samostalnom Bosnom i Hercegovinom kosila sa stajalištem Društva BiH muslimana, koji su bili za koncepciju Bosne i Hercegovine u sastavu Hrvatske. Maček je u pismu Vlahi Raiću napisao da bi se na plebiscitu u BiH za Hrvatsku opredijelili samo oni koji su bili na izborima 1938. godine za HSS i da muslimani stoje na stanovištu „autonomne" Bosne.[966] Maček je izrazio uvjerenje da autonomna Bosna ne bi htjela biti dio ni Srbije ni Hrvatske, nego „će htjeti

[962] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 117.
[963] MIRTH, „Prva i posljednja slika dra Mačeka", *Hrvatska revija*, 357 – 358.
[964] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 128 – 129.
[965] Vlaho Raić bio je novinar i prijeratni suradnik zagrebačkog lista *Obzor*, koji je u Buenos Airesu od 1956. godine izdavao list Slobodna Riječ, a koji se je vratio u Split i u Splitu umro nakon prvih višetranačkih izbora u Hrvatskoj. (RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje", 438.)
[966] Maček je iste godine, u kojoj je Vlaho Raić javno objavio spomenuto pismo, pisao Augustu Košutiću te je u tom pismu iz studenog 1955. godine napisao da smatra da bi se muslimani kod konačnog uređenja, u slučaju izbora, velikom većinom izjasnili za Hrvatsku, a ne za Srbiju. (HR-HDA-1451, kutija 11, pismo Mačeka 5. studenog 1955.)

ostati nešto posebno".[967] U svojoj Bajramskoj poruci iz 1956. godine Hazim Šatrić branio je Vladka Mačeka, a optužio Vlahu Raića „koji je pola Bosne dao Srbiji" da hoće zavaditi „nas bosansko-hercegovačke muslimane" s „najvećom hrvatskom narodnom organizacijom Hrvatskom seljačkom strankom. Koja je nama muslimanima već do tada bila od neprocjenjive pomoći, stvorivši nam mogućnost suradnje sa velikim demokratskim svijetom". Šatrić je u Bajramskoj poruci ponovio: „da smo mi bosansko-hercegovački i sandžački muslimani sastavni i neotuđivi dio hrvatskog naroda i da nam spas i trajna sloboda mogu biti osigurani samo u zajednici s ostalim hrvatskim narodom [...] U hrvatstvu i demokraciji naša je budućnost i naš spas. U federativnoj Herceg-Bosni unutar samostalne i demokratske republike Hrvatske, organizirane, kako su to učila braća Stjepan i Antun Radić, gdje će vladati sloboda, čovječnost i pravda za svakoga državljanina bez razlike vjere i narodne pripadnosti, leži naš spas".[968]

Maček je, još i prije toga, 1951. godine bio predmet kritika nekih muslimana iz Pariza zbog izjava koje nije dao javno nego na zasjedanju američkog Odbora za vanjsku politiku, ali su prisutni srpski predstavnici Mačekove izjave plasirali u javnost. Zbog toga je u *Hrvatskom glasu* izašao članak u Mačekovu obranu gdje su citirane njegove izjave da se muslimani trebaju slobodno, bez ikakvog pritiska, izjasniti da li su uz Hrvatsku ili Srbiju jer „srpski patrioti smatraju bosansko-hercegovačke muslimane čistim Srbima. Isto tako i mi, hrvatski patrioti, smatramo bosansko-hercegovačke muslimane najčišćim Hrvatima".[969] Ovakvu Mačekovu izjavu pozdravio je i list *Hrvatska volja*, na čijoj je naslovnici pisalo da list izdaju i uređuju Hrvati muslimani u Damasku.[970]

Politika suradnje HSS-a s Društvom bosansko-hercegovačkih muslimana doživjela je smrću Hazima Šatrića 1957. godine u tom trenutku veliki gubitak jer je Šatrić bio i idejni predstavnik te suradnje, iako se ona i dalje nastavila.[971] Maček je nakon smrti Hazima Šatrića 1958. godine pisao Krnjeviću: „I ja ovdje osjećam da smo sa Šatrićem mnogo izgubili. Nadam se, da mu je do sada uspjelo ubaciti u Bosnu sjeme, iz kojega će među tamošnjim Muslimanima izrasti hrvatska narodna sviest. O njima će konačno ovisiti sudbina Bosne".[972]

---

[967] RAIĆ, *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište Dra. V. Mačeka*, 19. – 20.; JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike: povodom Mačekove autobiografije,* 134 – 135.
[968] „Bajramska poruka", *Hrvatski glas*, 14. 5. 1956., 3.; „Bajramska poruka", *Hrvatska riječ,* 10. 5. 1956., 8.
[969] Do spora oko Mačekovih izjava o muslimanima 1951. godine je, prema pisanju *Hrvatskog glasa*, došlo nakon konferencije koju je organizirao odbor za vanjsku politiku u Washingtonu. U *Hrvatskom glasu* ne piše odbor koje institucije u Washingtonu. Nakon konferencije, prema Mačekovom pismu Krnjeviću, neki su ga muslimani napali da ih je proglasio „anacionalnima" pa ga je Kamil Avdić morao tekstom u *Hrvatskom glasu* braniti. („Istina o izjavi dra V. Mačeka o bosansko-hercegovačkim muslimanima", *Hrvatski glas*, 27. 2. 1951., 1.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 131.)
[970] „Važna izjava dr. Mačeka", *Hrvatska volja*, Damask, Sirija, veljača – travanj 1951., 4 – 5.
[971] JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike: povodom Mačekove autobiografije,* 135.
[972] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 204.

Maček je 1961. godine, prilikom obnove izlaska lista *Svijest*, kojeg je izdavalo Društvo BiH muslimana, napisao članak o „Hrvatima muslimanima“ te kratku povijest stvaranja muslimanske nacionalne svijesti u Hrvatskoj i BiH. U članku je Maček naglasio kako hrvatski seljački pokret nije uspio među seljacima muslimanima razviti hrvatsku narodnu svijest, ali se nada da će ponovno izlaženje lista *Svijest* „glasila Muslimana Hrvata Bosne, Hercegovine i Sandžaka [...] probuditi i učvrstiti hrvatsku narodnu svijest i među seljacima muslimanske vjeroispovijesti“. Maček je naveo da će se hrvatska narodna svijest probuditi u suradnji s hrvatskim seljačkim pokretom „koji je uz hrvatsko rodoljublje – bez šovinizma, utemeljen na načelima čovječnosti, pravednosti te međuvjerske i međunarodne snošljivosti. Na načelima koja su u skladu sa Kršćanstvom kao i sa Islamom“.[973]

S obzirom na prikazane Mačekove izjave očito je kako je Maček smatrao muslimane dijelom hrvatskog naroda, ali je također smatrao da muslimani iz BiH misle drugačije te da kod većine njih nije razvijena svijest pripadnosti hrvatskom narodu i Hrvatskoj. O teritoriju BiH se Mačekovo stajalište može iščitati u izjavi iz pisma koje je pisao Krnjeviću 1951. godine, a u kojem izražava stav da je podjela BiH najbolja opcija. Kod pitanja Mačekovog odnosa prema teritoriju BiH moraju se uzeti u obzir i Mačekovi prijedlozi teritorijalnog razgraničavanja u BiH koje je predlagao u pokušajima sporazuma sa srpskom emigracijom, a u kojima je Maček za temelj uzimao granicu Banovine Hrvatske. Međutim isto se tako iščitava i Mačekovo uvjerenje kako je, unatoč njegovim željama, realnost bila takva takva da je većina muslimana za autonomnu BiH.

Vezano za odnos prema Društvu BiH muslimana u Velikoj Britaniji očito je da je Maček na njih gledao prijateljski i partnerski, kao što je to bio slučaj i s Krnjevićem, samo što je Krnjević živio u Londonu i bio s njima u neposrednom kontaktu.

Krnjević i u kasnijem razdoblju, nakon smrti Mačeka, nije mijenjao svoj stav po pitanju muslimana i teritorija BiH, a suradnja s Društvom BiH muslimana i njegovim dužnosnicima nastavila se i dalje kroz cijelo vrijeme do Krnjevićeve smrti 1988. godine.

8. 1. 2. Federacija slobodnih hrvatskih radnika /Hrvatski radnički savez

Po uzoru na predratni Hrvatski radnički savez (HRS)[974], koji je bio organiziran i vođen od strane HSS-a, i u emigraciji je osnovana HSS-ova radnička organizacija koja se na početku

[973] Vladko MAČEK, „O hrvatskom nacionalizmu“, *Hrvatski glas*, 13. 2. 1961., 1.
[974] Hrvatski radnički savez (HRS) osnovan je 1921. godine na inicijativu Stjepana Radića sa svrhom privlačenja radništva HRSS-u. HRS je sve do 1941. u političkom pogledu tvorio radnički dio stranke. Kao strukovna

zvala Federacija slobodnih hrvatskih radnika (FSHR), a od 1961. godine je nosila predratni naziv Hrvatski radnički savez (HRS).[975]

Federacija slobodnih hrvatskih radnika utemeljena je 25. listopada 1953. godine u Belgiji iako se ime te organizacije upotrebljavalo i ranije.[976] Ideja za osnivanjem FSHR-a razvila se još početkom 1949. godine, kada je Krnjević na sastanku s HSS-ovcima iz Belgije u veljači 1949. godine, kojeg je zabilježila i UDB-a, naglasio potrebu sindikalnog organiziranja tako da se osnuje sindikalna organizacija u Belgiji, Engleskoj i Parizu i da se uvežu i pristupe međunarodnoj sindikalnoj organizaciji. Krnjević je na sastanku naglasio da se kod tih aktivnosti ništa ne smije raditi na „jugoslavenskoj liniji", nego na hrvatskoj, i da se treba „na svakom koraku, u svakom članku i u svakom govoru isticati svoje hrvatstvo". Krnjević je na sastanku inzistirao i da u podnaslovu lista *Hrvatska riječ,* koji je tada bio u pripremi za izlaženje, mora pisati da je to list hrvatskih radnika u slobodnoj Europi.[977] Prijedlog je prihvaćen jer se takav podnaslov nalazio u prvom broju *Hrvatske riječi* iz travnja 1949. godine.[978]

---

organizacija HRS je okupljao samo pripadnike radničkog sloja te je po socijalnom značenju predstavljao radnički sindikat, a HRS je u biti bio sindikalna organizacija HSS-a. Nakon osnivanja HRS-a pokrenuto je i glasilo udruge pod nazivom *Hrvatski radnik*. Jedan od glavnih zadataka lista je bilo objašnjavanje radništvu svrhu njegovog povezivanja sa seljaštvom, odnosno s organiziranom seljačkom strankom. *Hrvatski radnik* je često donosio članke u kojima se negativno pisalo o komunizmu i marksizmu, a također se razrađivala i Radićeva misao da se radništvo ne može uključiti ni u jednu „gospodsku" političku stranku, već da mu je mjesto pod vodstvom HSS-a. HRS je prekinuo svoju djelatnost od 1929. do 1935. te je nakon toga djelovao do 1941. godine, a u vrijeme NDH je nastavio djelovati u sklopu staliških postrojbi ustaškog pokreta. (MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 112 – 114., 348.) O djelatnosti HRS-a opširnije vidi u: JANJATOVIĆ, Bosiljka. *Politika Hrvatske seljačke stranke prema radničkoj klasi: Hrvatski radnički savez 1921. – 1941. godine*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost i Institut za historiju radničkog pokreta, 1983.

[975] U emigraciji je od 1950. godine u Parizu djelovala organizacija pod istim nazivom Hrvatski radnički savez koja je izdavala svoje glasilo *Hrvatski radnik*. („Pola godine HRSa u emigraciji...", *Hrvatski radnik*, Pariz, srpanj-kolovoz 1950., 1.; „U drugoj godini rada", *Hrvatski radnik*, siječanj 1951., 1 – 3.;); Prema nekim tekstovima u *Hrvatskom radniku*, organizacija Hrvatskog radničkog saveza iz Pariza kritički je gledala na HSS-ovu politiku prema radništvu i njegovom sindikalnom udruživanju u okviru HSS-a, a koju su ocijenili kao isključivo stranačku i monopolizirajuću. Primjer kritike HRS-a iz Pariza prema HSS-u može se jasno vidjeti u Rezoluciji Glavne godišnje skupštine HRS-a 1957. godine, u kojoj je posebno poglavlje Rezolucije bilo posvećeno kritici politike HSS-a s naslovom poglavlja „Osnovni nedostatak sindikalne politike HSS-a". („Treći dio Rezolucije Glavne Godišnje Skupštine Hrvat. Rad. Saveza, 23. II. 1957.", *Hrvatski radnik*, srpanj – kolovoz 1957., 9 – 11.)

[976] Predsjednik FSHR-a Stipe Pašalić u svojem govoru na Prvom kongresu FSHR 1955. godine spomenuo je povijest FSHR-a te je rekao da je FSHR započela djelovati već 1949. godine na inicijativu Hrvata iz Velike Britanije, a da su temelji organizacije udareni 25. 10. 1953. godine. („Prvi kongres Federacije Slobodnih radnika u Engleskoj", *Hrvatski glas,* 11. 7. 1955., 2.); U izvješću UDB-e iz veljače 1952. godine pisalo je da je s Krnjevićem i Rokom Mišetićem na jednom sastanku emigranata bio i predstavnik hrvatskih radničkih sindikata, rudar iz Belgije, kako se ne bi moglo predbacivati da HSS predstavlja samo seljaštvo nego i radništvo. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 804.); U Krnjevićevom izvješću s kongresa Europskog pokreta iz veljače 1952. godine navodi se sudjelovanje predsjednika FSHR-a iz Belgije Dane Pavića. (Juraj KRNJEVIĆ, „Londonski kongres potlačenih naroda Srednje i Istočne Europe", *Hrvatski glas*, 5. 2. 1952., 1.); Na osnovu navedenih činjenica može se zaključiti da se ime FSHR-a koristilo i prije osnivačke skupštine u listopadu 1953. godine.

[977] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 135 – 136.

[978] *Hrvatska riječ*, travanj 1949., 1.

FSHR je svoju osnivačku skupštinu održala 25. listopada 1953. godine, a utemeljitelji su bili Glavni odbor HSS-a iz Belgije, organizacije HSS-a iz Belgije, HPDD iz Velike Britanije te Društvo BiH muslimana iz Velike Britanije. Velika većina članova navedenih organizacija bili su radnici pa su uz članstvo u HSS-ovim organizacijama istovremeno bili i članovi FSHR-a. Krnjević je u pozdravnom pismu osnivačkoj skupštini FSHR-a naveo da je na njegovu inicijativu osnovana ovakva organizacija iz razloga što je tijekom svog emigrantskog rada uvidio potrebu „da se mi Hrvati afirmiramo i na području međunarodne radničke suradnje i da u tu svrhu stvorimo u inozemstvu organizaciju, koja bude djelovala na načelima Hrvatskoga Radničkoga Saveza u domovini.“ Krnjević je u nastavku pisma naveo da je uspjeh Hrvatskog radničkog saveza u domovini bio zato jer je stvoren na temelju suradnje radnika i seljaka. Krnjević je zaključio da, bez obzira što je većina radnika bila okupljena u Hrvatski radnički savez, ne bi sami sebi mogli pomoći bez suradnje s HSS-om i njenim organizacijama, a da bi ta suradnja bila čvršća, uvijek je predsjednik Hrvatskog radničkog saveza bio i narodni zastupnik HSS-a. Na osnivačkoj skupštini FSHR-a je za predsjednika izabran Stipe Pašalić[979], a za glavnog tajnika Stjepan Bedeković, obojica radnici iz Belgije. [980]

Na osnivačkoj skupštini FSHR-a usvojena su i Pravila FSHR-a u šest točaka. Za sjedište FSHR-a je određena Belgija, a članice FSHR-a su bile organizacije utemeljiteljice, uz mogućnost ulaska novih organizacija koje se moraju potvrditi jednoglasnom odlukom. Zadaća FSHR je bila djelovati na: „načelima suradnje radnika i seljaka, kako je djelovao Hrvatski Radnički Savez u domovini; braniti i promicati u inozemstvu interese demokratskoga hrvatskoga radničkoga pokreta, organiziranoga u domovini u Hrvatskom Radničkom Savezu, i naročito se boriti, da se što više ojača položaj hrvatskoga radništva u međunarodnoj suradnji slobodnih demokratskih radničkih sindikata.“ Nadalje se istaknulo da je jedna od zadaća i „pripremati, podupirati i pomagati u obnovi predratnoga Hrvatskog Radničkog Saveza u domovini i obavještavati o tomu i uopće o svojoj djelatnosti hrvatsko radništvo u domovini.“ U Pravilima je utvrđeno da FSHR-om upravlja Upravni odbor.[981]

---

[979] Stipe Pašalić (1908. – 1979.) bio je hrvatski iseljenik i dužnosnik iseljeničkog HSS-a te predsjednik Hrvatskog radničkog saveza. Rođen je u Šujici kod Livna. Godine 1929. iselio se u Belgiju u okolicu grada Charleroi, gdje se zaposlio u željezari, u kojoj je radio do mirovine. Jedan je od osnivača organizacije HSS-a u Jemmepe sur Sambre u Belgiji 1931. godine, a sljedeće godine osniva i organizaciju HSS-a u mjestu gdje je živio – Marchienne – au – Pont, kojoj je bio predsjednik do 1945. godine. Nakon Drugog svjetskog rata sudjelovao je s novim i starim emigrantima u osnivanju organizacije HSS-a u Bruxellesu. Nakon osnivanja Federacije slobodnih hrvatskih radnika 1954. godine, kasnije nazvanog Hrvatski radnički savez, postao je njen predsjednik i ostao na toj dužnosti sve do smrti 1979. godine. („Stipe Pašalić“, *Hrvatski glas,* 16. 3. 1979., 5.)

[980] „Slobodne hrvatske organizacije u emigraciji: Udarile su temelje Federacije Slobodnih Hrvatskih Radnika“, *Hrvatska riječ,* rujan – listopad 1953., 1., 4 – 5.

[981] „Pravila Federacije Slobodnih Hrv. Radnika“, *Hrvatska riječ,* rujan – listopad 1953., 6.

Prvi Kongres FSHR-a održan je u gradu Coventry-u u Engleskoj od 28. do 30. svibnja 1955. godine. Na kongresu je u članstvo FSHR-a primljena organizacija HPDD-a „Stjepan Radić“ iz Münchena u Njemačkoj, a u Upravni odbor su kooptirani članovi iz Argentine, Kanade i SAD-a. Jedan dio članova FSHR-a je ranije sudjelovao i u radu predratnog HRS-a. Na prvom kongresu FSHR-a osnovan je i novčani hrvatski sindikalni fond „Ivan Peštaj“ koji je nosio naziv po pokojnom dugogodišnjem predratnom predsjedniku HRS-a. U izvješću s Kongresa navodi se kako su se predstavnici FSHR-a u Međunarodnom sindikalnom centru u Parizu sukobljavali s predstavnicima Srba zbog prava zastupanja s obzirom da su srpski sindikalisti inzistirali na tome da oni budu zastupnici organizacija iz Jugoslavije na što predstavnici FSHR-a nisu htjeli pristati, nego su tražili zasebno zastupstvo za Hrvatsku.[982]

S obzirom da su među članovima FSHR-a bili i predstavnici Društva BiH muslimana, često su govornici na prvom Kongresu govorili o slozi muslimana i katolika. Krnjević je također u svom govoru naglasio da se mora „uspostaviti najintimniju suradnju između bosansko-hercegovačkih muslimana i ostalih dijelova hrvatskog naroda. Jer ja to smatram jednim od najbitnijih hrvatskih problema, ja sam činio sve moguće, da se takva suradnja izgradi i učvrsti.“ Dalje je Krnjević naglasio i potrebu za suradnjom između radništva i seljaštva jer je: „tom suradnjom s jedne strane osigurana hrvatskom radništvu pobjeda u borbi za temeljna prava, a s druge strane sačuvano je hrvatsko radništvo od destruktivnih internacionalnih utjecaja. Što je najvažnije, spriječena je borba između seljaka i radnika, koju komunisti, kod nas izazivaju. Jer samo ondje, gdje je borba između seljaka i radnika ima mogućnost komunizam loviti u mutnome.“ Očito je Krnjević bio svjestan činjenice da se u Hrvatskoj povećava broj radnika u odnosu na seljačko stanovništvo, što je također spomenuo u svom govoru. [983]

Djelovanju FSHR-a posvećeno je puno prostora u glasilima HSS-a u iseljeništvu. S obzirom da je *Hrvatska riječ,* tiskana u Belgiji, bila i glasilo hrvatskih radnika i belgijskih organizacija HSS-a redovito je donosila vijesti i objave FSHR-a, kao što je to činilo i službeno glasilo kanadskih organizacija *Hrvatski glas,* koji je od 1964. godine bio i službeno glasilo iseljeničkog HSS-a.

FSHR je tradicionalno objavljivao tzv. „prvomajske“ objave povodom praznika rada 1. svibnja. FSHR je uspio dobiti i sponzorstvo za nabavku stroja za slaganje u tiskari *Hrvatske*

---

[982] „Prvi Kongres Federacije Slobodnih Hrvatskih radnika u Engleskoj“, *Hrvatska riječ,* 15. 7. 1955., 1 – 11.; „Prvi kongres Federacije Slobodnih Radnika u Engleskoj“, *Hrvatski glas,* 11. 7. 1955., 1 – 2.; „Prvi kongres Federacije Slobodnih Radnika u Engleskoj II.“, *Hrvatski glas,* 18. 7. 1955., 3.; „Prvi kongres Federacije Slobodnih Radnika u Engleskoj III.“, *Hrvatski glas,* 1. 8. 1955., 3.

[983] „Prvi Kongres Federacije Slobodnih Hrvatskih radnika u Engleskoj“, *Hrvatska riječ,* 15. 7. 1955., 6.

riječi od predstavnika Američke federacije rada (AFL-CIO), čiji su predstavnici i posjetili tiskaru 6. prosinca 1959. godine.[984] Za dobivanje sponzorstva od američke federacije rada AFL-CIO bio je zaslužan emigrant Bogdan Radica, za što mu se Krnjević zahvalio pismom.[985]

Krnjević je u svojem govoru pred organizacijama HSS-a u Winnipegu u Kanadi u rujnu 1958. godine naglasio važnost organizacije FSHR-a u borbi protiv komunizma te je objasnio kako je i HRS prije rata stvoren jer se nastojalo „da se hrvatski radnici organiziraju na hrvatskom narodnom temelju, a ne na temelju marksističkom. Jer komunistima i socijalistima je uvijek centrala bila u Beogradu". Krnjević je dalje naglasio kako je nedostatak predratnog HRS-a bio u tome što nije bio učlanjen u međunarodne organizacije za razliku od FSHR-a koji je učlanjen u Američku federaciju rada.[986]

Drugi i treći kongres FSHR-a održani su u Bruxellesu 1958. i 1961. godine. Treći kongres održan je 23. srpnja 1961. godine pod geslom „Sloga seljaka i radnika" u čast 40 godina od osnutka Hrvatskog radničkog saveza, a Krnjević je u najavi kongresa istaknuo da je „za budućnost hrvatskoga naroda i za stabilnost njegove samostalne države sloga i suradnja radnika i seljaka od prvotne važnosti".[987] Krnjević je, s pozicije HSS-a, u najavi kongresa u *Hrvatskom glasu* negirao podatak da su „tobože komunizam i današnja komunistička tiranija k nama doveli industrijalizaciju" i tvrdio je da je to laž jer je industrijalizacija došla inercijom zbog poslijeratnog ogromnog napretka tehnike svugdje u svijetu. Krnjević je tvrdio: „da mi imademo samostalnu hrvatsku državu, organiziranu u slobodi na političkom, gospodarskom i socijalnom programu Hrvatske seljačke stranke, sigurno bi u Hrvatskoj s Dalmacijom i Bosnom i Hercegovinom u današnjim svjetskim prilikama mnogo bolja i zdravija bila nego li je danas". Krnjević je dalje napisao da se u Jugoslaviji „nastoji krvno zavaditi radnika i seljaka, da bi tako stvorili socijalni rat u hrvatskom narodu i duboko ga podijelili socijalno, kada mu bude sloga i saradnja seljaka i radnika najpotrebnija radi stvaranja i održanja samostalne hrvatske države".[988]

Maček je u pozdravu Trećem kongresu FSHR-a naveo kako smatra da je djelovanje FSHR-a nastavak djelovanja predratnog HRS-a. Maček je, vezano za brigu oko radnika, dalje naveo: „danas tu brigu vodi svemoćna komunistička država i to na način kako su nekada brinuli gospodari za svoje crnačke robove. No borba za prava čovjeka kao pojedinca i slobodu

---

[984] „Veliki uspjeh federacije Slobodnih Hrv. Radnika", *Hrvatski glas*, 25. 1. 1960., 2.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 215.
[985] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 492 – 493.
[986] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 215.; Sjedište Američke federacije rada za Europu bilo je u Parizu.
[987] Juraj KRNJEVIĆ, „Treći kongres Federacije Slobodnih Hrvatskih Radnika", *Hrvatski glas*, 10. 7. 1961., 1.; „Jedanaesti Hrv. Narodni Dan i treći kongres Federacije Slob. Hrv. Radnika", *Hrvatski glas*, 21. 8. 1961., 1.
[988] Juraj KRNJEVIĆ, „Treći kongres Federacije Slobodnih Hrvatskih Radnika", *Hrvatski glas*, 10. 7. 1961., 1.

hrvatskog naroda kao cjeline se nastavlja“. Maček je ipak zaključio da „glavni teret te borbe nosi, kao i nekada, neslomivo hrvatsko seljaštvo“.[989]

Kongres su pozdravili predstavnici organizacija koje su članice FSHR-a, a osim sloge seljaka i radnika uobičajeno se isticala i sloga Hrvata i muslimana. Predstavnik Društva BiH muslimana Mehmed Bašić, koji je ujedno bio i predsjedatelj Kongresa, pozdravio je u ime „Hrvata muslimana“.[990]

Na trećem kongresu 1961. godine je FSHR promijenila ime u stari predratni naziv Hrvatski radnički savez (HRS).[991]

Krnjević je 1962. godine pisao o četiri važna zadatka HRS-a: „prvo da stvara položaj hrv. (hrvatskom, I.T.) sindikalnom pokretu u međunarodnom sindikalnom pokretu slobodnih demokratskih radnika, drugo da vrši pripreme za nastavak rada Hrv. Rad. Saveza u domovini, kada bude sloboda uspostavljena i rad slobodnih demokratskih sindikata bude moguć, treće da okuplja na suradnju i pomaže novoizbjegle hrv. (hrvatske, I.T.) radnike i četvrto, da izgrađuje i propagira suradnju seljaka i radnika.“[992]

Maček je o odnosu i slozi seljaka i radnika 1962. godine pisao u jednom dijelu svog odgovora na kritike povodom izlaska svojih memoara. Naime, emigrantski svećenik Dragutin Kamber[993] je napisao kako u Hrvatskoj drastično pada broj seljaka s osamdeset na pedeset posto i da borbu u Hrvatskoj moraju voditi sve klase, a ne samo seljaštvo.[994] Maček je odgovorio kako se ne slaže s tom tvrdnjom o padu broja seljaka u Hrvatskoj, ali da je, ako je ta tvrdnja i istinita, on uvjeren kako će seljaštvo, organizirano u HSS, i dalje ostati najjači politički čimbenik u Hrvatskoj. Nadalje je Maček napisao kako je siguran da će seljaštvo osigurati čovječnost i jednakost u Hrvatskoj državi svim klasama, a posebno je naglasio da će seljaštvo usko surađivati s hrvatskim radnicima. Maček je dalje napisao kako je HSS sposoban okupiti na svom programu i veliki dio hrvatske inteligencije i znatan broj srpskih seljaka. Maček je na kraju zaključio kako su to sve razlozi koji pokazuju da će HSS uvijek biti puno snažniji politički

---

[989] Vladko MAČEK, „Pozdrav Federaciji Slobod. Hrv. radnika u Bruxellesu“, *Hrvatski glas*, 31. 7. 1961., 1.
[990] „Jedanaesti Hrv. Narodni Dan i treći kongres Federacije Slob. Hrv. Radnika“, *Hrvatski glas*, 28. 8. 1961., 2.
[991] „Jedanaesti Hrv. Narodni Dan i treći kongres Federacije Slob. Hrv. Radnika“, *Hrvatski glas*, 28. 8. 1961., 2.
[992] Juraj KRNJEVIĆ, „Osam dana u Belgiji“, *Hrvatski glas*, 27. 8. 1962., 1.
[993] Dragutin/Karlo/Charles/Chas Kamber (1901. – 1969.) bio je hrvatski svećenik i publicist. Za svećenika je zaređen 1925. godine. Prije Drugog svjetskog rata djelovao je u Sarajevu, osim u razdoblju od 1928. do 1932. godine, kada je boravio u Rimu. U razdoblju od 1944. do 1945. godine vršio je dužnost zamjenika vojnog vikara, potom dužnost vojnog vikara u NDH, a u svibnju 1945. godine se povlači s Hrvatskim oružanim snagama i preko Italije i Španjolske odlazi u Argentinu. Od 1947. do 1950. godine djelovao je u Buenos Airesu, a od 1950. do 1961. godine u SAD-u. Od 1961. do 1969. godine djelovao je u Torontu u Kanadi, gdje je i umro. U emigraciji je surađivao s mnogobrojnim novinama, časopisima, almanasima, kalendarima i drugim iseljeničkim glasilima. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina*, www.pilar.hr/leksikon, 680., pristup ostvaren 14. 12. 2017.)
[994] KAMBER, Charles. „Vladko Maček, In The Struggle for Freedom“. *Journal of Croatian Studies* 2(1961), 172.

čimbenik, nego svi njeni protivnici zajedno koji su podijeljeni u male grupe zbog svojih ambicija i raznolikih težnji.[995]

Očito je kako su i Maček i Krnjević bili svjesni da u ukupnom stanovništvu opada broj seljaka, a raste broj radnika te da je sukladno tome nužno u svom političkom djelovanju naglašavati slogu seljaka i radnika te nastojati i hrvatsko radništvo vezati uz stranački program HSS-a. Takva politika bila je rezultat i situacije unutar hrvatskog iseljeništva s obzirom da su veliki dio HSS-ovog iseljeničkog članstva činili upravo pripadnici radničkog staleža. Djelatnost i suradnja HRS-a i HSS-a nastavila se i nakon Mačekove smrti, a od konca 1970-ih godina ta se je suradnja manifestirala putem zajedničkih svjetskih kongresa.

8. 2. Organizacije HSS-a u Sjevernoj Americi

Najorganiziranije i najaktivnije organizacije HSS-a u iseljeništvu bile su one u Kanadi, a o njima postoji i najveći broj dostupnih podataka.[996] Kanadske organizacije su nakon završetka Drugog svjetskog rata odigrale ključnu ulogu za kontinuirani rad stranke i opstanak HSS-a u inozemstvu. Financijska sredstva kanadskih organizacija bila su i jedan od važnijih vlastitih izvora financiranja HSS-a u emigraciji.[997]

Maček je kanadske organizacije HSS-a posjetio samo jednom, i to u rujnu 1946. godine, kada je iz Pariza došao na sabor Hrvata u Chicagu.[998]

Krnjević je od 1949. godine redovito posjećivao organizacije u Kanadi, i to svake tri godine, a ponekad i češće, sve do 1985. godine.[999] U razmacima od tri godine održavale su se stranačke konvencije u Kanadi i SAD-u. Konvencije su se, u vrijeme predsjednika Mačeka održale 1949., 1952., 1955., 1958. i 1961. godine. Konvencija koja se trebala održati 1964. godine započela je s radom, ali je vrlo brzo prekinuta i odgođena zbog Mačekove smrti pa je

---

[995] „Dr. Maček's comments on the Review of his autobiography“. *Journal of Croatian Studies* 3-4(1962-1963), 188.

[996] Rad kanadskih organizacija HSS-a od njihovog osnutka do početka 2000.-ih godina prikazan je u knjizi Đure Palaića, jednog od dužnosnika iseljeničkog HSS-a iz Kanade, pa su o djelovanju kanadskih organizacija HSS-a najviše korišteni podaci iz navedene knjige. (PALAIĆ, *HSS u Kanadi*); S obzirom da u knjizi nisu obrađene neke teme, za taj dio je korišteno pisanje *Hrvatskog glasa*. Na djelovanje HSS-a u Kanadi u razdoblju od 1945. do 1990. godine osvrnuo se i Marin Sopta, dugogodišnji emigrant iz Kanade. (SOPTA, Marin. *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012., 218. – 231.)

[997] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 36.; Dinko Šuljak je u svojoj knjizi, vezano za financije organizacija HSS-a u Kanadi i SAD-u, naveo Krnjevićeve riječi iz 1945. godine: „Mi moramo sada obnoviti organizacije HSS po Kanadi i SAD, jer to će nam biti sada jedino sredstvo za uzdržavanje. Novac mi možemo dobiti jedino od naših članova HSS iz Kanade i SAD“. (ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 466.)

[998] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 36.

[999] *Isto*, 37.

sljedeća održana 1965. godine. Krnjević je savjetodavno pomagao oko organizacijskih poteškoća koje su se znale pojavljivati u djelovanju organizacija, ali je istovremeno bio glavni autoritet kod sastavljanja političkih rezolucija i slanja političkih poruka.[1000] Kanadske organizacije materijalno su pomagale Krnjevića,[1001] a Maček je raspolagao sa sredstvima iz „Fonda dr. Vladko Maček za slobodnu Hrvatsku“, koji je ustanovljen 1946. godine. Fond je bio deponiran u Kanadi i vodio ga je blagajnik Glavnog odbora HSS-a u Kanadi, a bio je namijenjen djelovanju stranke. Poslije Mačekove smrti vođenje fonda preuzeo je Krnjević. Na godišnjim sjednicama Glavnog odbora HSS-a u Kanadi redovito se izvještavalo o stanju u fondu i javno objavljivalo u *Hrvatskom glasu*. Fond je prihodovao sredstva uplatama organizacija i prihodima s velikih stranačkih druženja, koji su se održavali tijekom srpnja ili kolovoza pod imenom „Hrvatski narodni dan“. „Hrvatski narodni dan“ posjećivalo je nekoliko tisuća hrvatskih iseljenika, koji nisu nužno bili i članovi HSS-a.[1002] Proslave „Hrvatskog narodnog dana“ su općenito bile važan društveni događaj u hrvatskom iseljeništvu i na kojima su se mogli čuti politički govori dužnosnika HSS-a, ali su se istovremeno sklapala prijateljstva među hrvatskim iseljenicima pa i pronalazili budući bračni partneri unutar hrvatske iseljeničke zajednice.[1003] Na „Hrvatskom narodnom danu“ nastupale su tamburaške i folklorne skupine mladih hrvatskih iseljenika te pjevački zborovi koji su djelovali u sklopu ogranaka HSS-a, a jedna od atrakcija je bila i izbor najljepše djevojke koja se birala među kandidatkinjama iz HSS-ovih ogranaka.[1004]

Članstvo HSS-a u Kanadi u velikoj većini su bili tvornički radnici i rudari.[1005] Kanadske organizacije su gradile i hrvatske narodne domove. Do 1964. godine sagrađeno je šest domova, i to 1931. godine u Norandi, 1932. godine u Schumacheru, 1934. godine u Sudburyju, 1946. godine u Wellandu, 1956. godine u Torontu i 1959. godine u Vancouveru. Hrvatski narodni domovi bili su izgrađeni sredstvima kanadskih organizacija HSS-a i bili su vlasništvo Glavnog odbora kanadskog HSS-a. U njima su se održavali politički skupovi, kulturne, prosvjetne i društvene manifestacije. Organizacije HSS-a su u Kanadi, osim političkog djelovanja, razvile

---

[1000] *Isto*, 59.; Dinko Šuljak, dugogodišnji dužnosnik HSS-a u SAD-u, ustvrdio je da je Krnjević odmah poslije rata pisao sve okružnice HSS-a u Kanadi i SAD-u, koje su onda potpisivali dužnosnici tih organizacija, a ne Krnjević. (ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 466.)

[1001] Palaić navodi da je Krnjević dobivao novčanu pomoć od ogranaka koje je posjetio prilikom dolaska u Kanadu. Palaić također navodi da je Glavni odbor kanadskih organizacija HSS-a jedno vrijeme Krnjeviću u London slao 200 kanadskih dolara na mjesec. (PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 38.) Bogdan Radica je također posvjedočio da je Krnjević bio uzdržavan i novcem kanadskih iseljenika. (RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 490.)

[1002] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 36.

[1003] Kao primjer pronalaženja bračnog partnera na Hrvatskom narodnom danu služi i primjer Zvonimira Peraka, člana HSS-a iz Kanade koji se sa svojom suprugom Anne Relić upoznao upravo na jednom do Hrvatskih narodnih dana u Torontu. (GRANIC, Stan. „Zvonimir Perak – istaknuti aktivist hrvatske zajednice regije Waterloo“. U: *Hrvatski iseljenički zbornik 2018.* Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2017., 301.)

[1004] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 37.

[1005] *Isto*, 47.

djelatnost i na kulturnom, prosvjetnom i sportskom polju. Osnivale su se tamburaške, pjevačke i folklorne grupe, a osnovao se i Hrvatski radio sat u Torontu.[1006]

S konvencija kanadskih organizacija HSS-a, koje su se održavale svake tri godine, redovito su se slale rezolucije međunarodnim političkim čimbenicima. Tijekom pedesetih godina bilo je razdoblje daljnjeg porasta broja članova i organizacija HSS-a u Kanadi. Na osmoj konvenciji 1952. godine bilo je delegata iz 12 muških i 5 ženskih organizacija, a na desetoj konvenciji 1958. godine u Torontu bili su prisutni delegati iz 17 muških i 6 ženskih organizacija.[1007] Osnivanje i djelovanje ženskih organizacija bilo je po uzoru na predratne HSS-ove organizacije „Hrvatsko srce", a vrhunac u svom radu u Kanadi doživjele su pedesetih i šezdesetih godina. Tijekom tog razdoblja izdvaja se ponovno osnivanje organizacije u Vancouveru 1951. godine, nakon što se bila ugasila sredinom tridesetih godina te osnivanje organizacije u Calgary-u 1959. godine.[1008]

S obzirom da su u Kanadi djelovale i komunističke i ultranacionalističke organizacije, HSS-ovske organizacije su s njima pedesetih godina često dolazile u sukobe. Vodeća ličnost, odnosno predsjednik kanadskog HSS-a, od 1946. do 1965. godine bio je Stjepan Bradica, tvornički radnik iz Hamiltona. Tijekom navedenog razdoblja u Kanadu su se useljavale poslijeratne izbjeglice iz izbjegličkih logora u Europi. To su bili uglavnom mladi ljudi koji nisu iskusili doba najveće snage HSS-a i bili su skloniji radikalnoj političkoj ideologiji, ali je predsjednik Bradica inzistirao da se s takvim iseljenicima ne ulazi u konfrontaciju i da ih se pokuša privući i prilagoditi politici HSS-a.[1009]

Stjepan Bradica je u lipnju 1953. godine na prijedlog kanadske vlade dobio odlikovanje povodom krunidbe kraljice Elizabethe II., za prosvjetni i kulturni rad među Hrvatima u Kanadi, što je ujedno bilo i priznanje rada kanadskim organizacijama HSS-a.[1010]

Godine 1955. Glavni odbor HSS-a u Kanadi je u suradnji s ostalim HSS-ovim organizacijama u svijetu uputio „Poruku iseljenoj Hrvatskoj u slobodnom svijetu", koju su zajednički potpisali vodstva HSS-a iz Belgije, SAD-a, Argentine i Urugvaja. U Kanadi je izlazio list *Hrvatski glas* koji je imao pretplatnike po cijelom svijetu, ali je usprkos velikom broju pretplatnika morao biti dijelom financijski potpomognut i iz Fonda Dr. Vladka Mačeka. Kod koordinacije rada kanadskih organizacija i njihovih obilazaka problem su stvarale velike udaljenosti između organizacija na istoku i zapadu Kanade. Novčana sredstva kojima je

---

[1006] *Isto*, 26.
[1007] *Isto*, 49.
[1008] *Isto*, 49., 57 – 58.
[1009] *Isto*, 50 – 51.
[1010] „Priznanje kanadskim Hrvatima", *Hrvatski glas*, 2. 11. 1953., 1.

raspolagao HSS Kanade bila su nekad korištena i za novčanu pomoć hrvatskim izbjeglicama iz Europe, za hrvatsku crkvenu zajednicu, za hrvatske sportske klubove i za stipendiranje studenata. Redoviti gosti na konvencijama HSS-a u Kanadi bili su i stranački prijatelji iz SAD-a koji su također održavali svoje konvencije u isto vrijeme kada i organizacije u Kanadi s obzirom da je Krnjević u tim intervalima dolazio iz Londona. Kanadske organizacije bile su, uz belgijske, osnivači „Vrhovnog vijeća HSS-a u Iseljenoj Hrvatskoj", koje je osnovano 1946. godine, a raspušteno 1955. godine. Svrha Vrhovnog vijeća bila je koordinacija rada organizacija i osnivanje novih organizacija. [1011]

Prvi predsjednik Vrhovnog vijeća HSS-a bio je Zvonimir Restek, a tajnik Mladen Giunio Zorkin. Na godišnjoj sjednici održanoj 23. ožujka 1947. godine u Pittsburghu, Zvonimira Resteka je zbog bolesti na mjestu predsjednika zamijenio Petar Perković, rudar iz grada Schumachera u Kanadi, a tajnik je ostao Mladen Giunio Zorkin.[1012] Vrhovno vijeće HSS-a upućivalo je svoje poslanice koje su imale karakter propagandnih poruka i time se pokušalo djelovati prema iseljenicima iz cijelog svijeta kako bi se okupili u HSS-u oko „hrvatskog narodnog vodstva", kako se tada popularno nazivalo vodstvo HSS-a.[1013] Vrhovno vijeće HSS-a raspušteno je 1955. godine, a razlog raspuštanja bilo je nezadovoljstvo vodstva stranke. Naime, Maček je, prema Palaiću, osobno zabranio rad Vijeća jer u strukturi domovinskog HSS-a nije postojalo takvo tijelo, ali Mladen Giunio Zorkin nije bio zadovoljan takvom odlukom.[1014]

Poslije raspuštanja Vrhovnog vijeća Mladen Giunio Zorkin osnovao je „Međunarodnu ligu Hrvatskog seljačkog pokreta za Pacifik" u kojoj je imao ulogu međunarodnog

---

[1011] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 52 – 53., 55., 57 – 61., 65.

[1012] „Vrhovno vijeće HSS izabire u Pittsburghu predsjednika", *Hrvatski glas*, 8. 4. 1947., 2.; „Poslanica iseljenim Hrvatima", *Hrvatski glas,* 29. 4. 1947., 2.

[1013] U poslanicama Vrhovnog vijeća HSS-a koje su bile objavljivane u *Hrvatskom glasu* nabrajane su organizacije HSS-a po svijetu o čijem djelovanju nema opširnijih podataka u dostupnim izvorima. Tako se 1949. godine pozivalo Glavne odbore i organizacije HSS-a iz SAD-a, Južne Amerike, Belgije, Egipta, Bliskog istoka, Australije, Novog Zelanda, Turske, Švicarske, Velike Britanije, Španjolske i Njemačke. („Sabor Seljačke Hrvatske", *Hrvatski glas,* 3. 5. 1949., 2.); S obzirom na nedostatak podataka iz dostupnih izvora o organizacijama HSS-a iz Španjolske, Egipta, Bliskog istoka, Novog Zelanda i Turske teško je rekonstruirati njihov rad. Vrlo je vjerojatno da su te HSS-ove organizacije postojale u prvim godinama poslije završetka Drugog svjetskog rata, a poslije su se ugasile s obzirom da se u kasnijem razdoblju više ne spominju. Najvjerojatniji razlog gašenja rada organizacija je pasivizacija članova ili preseljenje članova i dužnosnika u neke druge zemlje, pretežno u SAD i Kanadu. Kao primjer može poslužiti izvješće s osnivanja odbora HSS-a u mjestu Gilbani u Egiptu koje je objavljeno 1947. godine u *Hrvatskom glasu*. U izvješću je napisano kako je organizacija HSS-a u Gilbani pododbor već postojećih organizacija HSS-a u Kairu i El Shattu. U izvješću se dalje navelo kako predsjednik pododbora Mirko Krajačić moli da se u novinama američkih HSS-ovaca napiše kako bi se članovi odbora HSS-a u Gilbani htjeli useliti u Kanadu ili u SAD pa da se i o njima vodi briga na sjevernoameričkom kontinentu i „nastoji pomoći da se što prije udome s ovu stranu oceana". U izvješću *Hrvatskog glasa* se, po pitanju članova HSS-a u Gilbani, zaključilo da su to sve mlađi ljudi, energični i spremni za svaki pa i najteži posao. („Osnovana org. HSS u Gilbana, Egipat", *Hrvatski glas,* 1. 4. 1947., 5.)

[1014] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 61.

predsjednika.[1015] Svrha Lige za Pacifik bila je uska suradnja organizacija HSS-a iz SAD-a i Kanade na Pacifiku, koje su zbog velike prostorne udaljenosti bile izolirane od organizacija na istoku. Iz Kanade su u Ligi bile zastupljene organizacije iz Vancouvera i Nanaima, a iz SAD-a organizacije iz Portlanda, Los Angelesa i San Francisca.[1016] Članovi iz organizacija u Ligi međusobno su se posjećivali, družili i surađivali, a suradnja je rezultirala i organizacijom prvog Hrvatskog dana u Vancouveru 1958. godine, koji je imao naziv i Prvi Hrvatski dan na Pacifiku.[1017] Glavni odbor HSS-a u Kanadi blagonaklono je gledalo na rad Lige, dok vodstvo domovinskog HSS-a nije odobravalo rad Lige, kao što ni Zorkinova titula međunarodnog predsjednika nije bila službeno odobrena. Liga za Pacifik je bila raspuštena 1963. godine, a po izjavama članova iz toga razdoblja, raspuštanje Lige, kao i Vrhovnog vijeća prije toga, naredio je Vladko Maček.[1018]

Krajem pedesetih i tijekom šezdesetih godina kanadski HSS doživio je svoje vrhunce. Tada je u Kanadi postojalo čak 36 organizacija. Broj organizacija nije bio stalan s obzirom da su nekad organizacije ovisile o sposobnim pojedincima pa bi se odlaskom ili smrću takvih pojedinaca organizacije gasile. Ukupan broj članova HSS-a u Kanadi u to vrijeme prelazio je broj od dvije tisuće članova. Samo u Torontu je na sastancima znalo biti nazočno više od dvjesto članova. U Vancouveru, Montrealu, Torontu, Windsoru i Calgaryju su postojali i nogometni klubovi u okviru HSS-a, koji su nosili ime „Croatia“. Godine 1964. je, na prekinutoj konvenciji zbog Mačekove smrti, donesena odluka o kupnji *Hrvatskog glasa* od National Publishing Ltd. i od tada je *Hrvatski glas* u vlasništvu HSS-a.[1019]

Početkom šezdesetih godina Krnjević je u jednom intervjuu rekao da je tijekom puta po SAD-u i Kanadi primijetio kako se u organizacije uključuje veliki broj mladih ljudi, koji čak i vode neke organizacije.[1020]

S obzirom da je Krnjević redovito posjećivao konvencije kanadskih organizacija i tom prilikom politički usmjeravao rad te aktivno sudjelovao u izradama rezolucija, iz njih možemo

---

[1015] *Isto*.; U izvješću *Hrvatskog glasa* koristi se naziv „Savez HSS-a na Pacifiku“. („Opširnije o Savezu Hrv. Selj. Org. na Pacifiku“, *Hrvatski glas*, 22. 8. 1955., 2.); Đuro Palaić se poziva na stranačku pisanu korespondenciju, stoga je u radu korišten naziv kojeg navodi Đuro Palaić.

[1016] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 61. U Palaićevoj knjizi se ne navodi organizacija iz San Francisca, a u izvješćima *Hrvatskog glasa* se San Francisco navodi. („Opširnije o Savezu Hrv. Selj. Org. na Pacifiku“, *Hrvatski glas,* 22. 8. 1955., 2.; „Sastanak u san Franciscu“, *Hrvatski glas,* 16. 9. 1957.)

[1017] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 61.

[1018] *Isto,* 62.

[1019] *Isto,* 65 – 66., 72 – 73.

[1020] „Razgovor sa dr. J. Krnjevićem“, *Hrvatski glas,* 19. 2. 1962., 2.; Dugogodišnji hrvatski emigrant iz Kanade Marin Sopta, ustvrdio je da je nakon Krnjevićevog preuzimanja vodstva HSS-a stranka u Kanadi doživjela preporod te da se to posebno očitovalo ulaskom u članstvo mlađih naraštaja Hrvata, uključujući i drugu generaciju čiji su pripadnici rođeni u Kanadi, što je bila nova pojava u stranačkom životu koja se odavno nije dogodila. (SOPTA, *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995*., 226.)

iščitati i političke stavove HSS-a u trenucima nastajanja, stoga je važno ukratko prikazati njihove zaključke. S obzirom da se u razdoblju od 1945. do 1969. godine nisu održavali svjetski stranački kongresi, izuzev dva europska kongresa 1957. i 1960. godine, očito je kako su kanadske konvencije, i doneseni zaključci na njima, imali veliku političku težinu unutar HSS-a. Rezolucije su se također slale državnicima u Kanadu, SAD i Veliku Britaniju.

U rezoluciji sa sedme konvencije HSS-a u Kanadi, koja je održana od 2. do 4. srpnja 1949. godine u Hamiltonu, navodilo se: „Mi, kanadski Hrvati svjesni smo da nemamo prava određivati kakvu će politiku voditi hrvatski narod u staroj domovini. To pravo pripada isključivo hrvatskom narodu u staroj domovini". Zatim se nastavilo da je narod između dva rata pokazao da je u „ogromnoj većini" okupljen u HSS i da se narod od prvih izbora izjasnio za hrvatsku državu uređenu kao demokratsku republiku na seljačkom socijalnom temelju. Dalje se navelo da je hrvatski narod spreman i na suradnju sa svim narodima, pogotovo sa susjedima, ali samo na temelju ravnopravnosti, i to kao gospodar na svom državnom teritoriju. Rezolucija je naglasila da hrvatski narod pozdravlja nastojanja za stvaranje ujedinjene Europe slobodnih naroda. Dalje se istaknulo kako je hrvatski narod izabrao svoje političko i narodno vodstvo kojemu je na čelu Vladko Maček te su se smatrale nerazumnima tvrdnje kako se može biti za slobodu hrvatskog naroda, a protiv Mačeka. Rezolucijom se na kraju pozdravilo muslimane s „Bliskog istoka i drugdje" koji su poslali pozdrave konvenciji te se naglasilo: „Mi, draga hrvatska muslimanska braćo, znademo vrlo dobro da vi danas trpite i patite, jer ste Hrvati i jer ste uvijek pokazali da je mjesto vašoj užoj domovini Herceg-Bosni samo unutar granica Hrvatske [...] Sloboda čitavog hrvatskog naroda donijeti će i vama slobodu: slobodu vašoj užoj domovini Herceg-Bosni unutar granica Hrvatske seljačke Republike, jer hrvatski seljački pokret u svojem programu predviđa najširu samoupravu za sve dijelove Hrvatske".[1021]

U rezoluciji s osme konvencije održane 25. i 26. srpnja 1952. godine navelo se da se HSS nikada neće prestati boriti za oslobođenje Hrvatske te da će se boriti da hrvatski narod postane slobodnim i ravnopravnim članom zajednice slobodnih europskih naroda i da svaki narod ima pravo na svoju državu. Naglasilo se da je Hrvatski seljački pokret za uređenje Hrvatske kao svoje države. Rezolucija u poruci iseljenim Hrvatima naglašavala je da je spas hrvatskog naroda samo u demokraciji i u suradnji s demokratskim narodima jer se pokazalo da ni fašizam ni komunizam nisu donijeli ničeg dobroga Hrvatskoj, stoga se pozvalo da se svi moraju okupiti oko programa demokratske hrvatske države, organizirane prema volji hrvatskog naroda i predvođene slobodno izabranom hrvatskom narodnom vodstvu. U Rezoluciji se Tita i

[1021] „Zaključci konvencije org. HSS u Kanadi", *Hrvatski glas*, 12. 7. 1949., 1.

komunizam nazivalo zlom i naglašavalo se da je Tito jednak Staljinu. I u Rezoluciji s ove konvencije poslani su posebni pozdravi Hrvatima Muslimanima i njihovom Društvu u Velikoj Britaniji te se navelo: „Gdjegod ih imade u svijetu, neka Hrvati muslimani znadu, da ih hrvatski seljaci i naš pokret smatra svojim neotuđivim dijelom hrvatske domovine“.[1022]

Deveta konvencija kanadskih organizacija HSS-a održana je od 30. srpnja do 1. kolovoza 1955. godine u Windsoru i bila je posvećena djelatnošću kulturno-prosvjetnih i potpornih društava i saveza u Kanadi i SAD-u pa se i službena izjava s konvencije odnosila na društveni život iseljenih Hrvata, a najveći osvrt bio je na djelatnost Hrvatske bratske zajednice.[1023] U izjavi se naglasilo kako iseljeni Hrvati trebaju u javnom životu manifestirati demokratizam i slobodarstvo, a da je, što se tiče najveće potporne organizacije HBZ-a, u zadnjih deset godina „skretalo na put, koji je protivan demokratskom i slobodarskom osjećaju njezinih osnivača, iseljenih Hrvata“, ali i Kanade i SAD-a.[1024]

Da je tema HBZ-a tada bila važna stavka u politici HSS-a potvrđuje i UDB-a, koja je konvencije HSS-a u Kanadi i SAD-u, te Krnjevićev put 1955. godine, dovodila u izravnu vezu s izborima u HBZ-u i to smatrala lobiranjem Krnjevića i HSS-a protiv „komunista“ u HBZ-u.[1025]

S desete konvencije kanadskih organizacija HSS-a, održane od 30. kolovoza do 3. rujna 1958. godine, upućen je apel SAD-u, Kanadi, Velikoj Britaniji te „svima ostalim slobodnim narodima Europe, Azije i Afrike“, u kojemu se kritizirala zapadna pomoć Titovom režimu, kojeg se optuživalo za zločine protiv čovječnosti i kršenje temeljnih ljudskih prava. U apelu se navelo pravo na samoodređenje i državnu samostalnost kao što se to pravo priznavalo „do jučer malo poznatim narodima Afrike i Azije“. Optuživalo se Tita da želi hrvatski narod prikazati dijelom „nekakvoga umjetno izmišljenoga jugoslavenskoga naroda, koji uopće ne postoji“. Na kraju se posebno istaknulo loše postupanje prema hrvatskom seljaku.[1026]

S jedanaeste konvencije, održane 1961. godine upućena je politička poruka u kojoj se nalazila i Krnjevićeva poruka kako je emigracija izvan HSS-a svakim danom sve „razmrvljenija“ i kako je upravo zato potreban jak HSS. Također se navelo kako je HSS

[1022] „Zaključci osme konvencije Hr. Seljačkog pokreta u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 4. 8. 1952., 1.
[1023] Hrvatska bratska zajednica osnovana je 1894. i najveća je organizacija iseljenih Hrvata. Članstvo HBZ-a se tijekom Drugog svjetskog rata i nakon njegovog završetka podijelilo na pristaše narodnog bloka i na „lijevokrilaše“. „Lijevokrilaši“ su na konvenciji HBZ-a 1947. godine dobili potporu velikog dijela članstva i vodećih ljudi HBZ-a koji nisu bili komunisti, ali su simpatizirali s tadašnjim političkim zbivanjima u SAD, u Jugoslaviji i svijetu uopće. S obzirom da su poslije rata dolazili novi iseljenici koji su politički bili bliži „narodnjacima“, oni su se s njima povezali i kritizirali rad nove uprave HBZ-a te je sukob stalno tinjao. (ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 285 – 292.)
[1024] „Načelna izjava“, *Hrvatski glas*, 15. 8. 1955., 1.
[1025] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka ili radničko-seljačka stranka“, 19 – 20.
[1026] „Jedan vrlo važan zaključak konvencije“, *Hrvatski glas*, 15. 9. 1958., 3.

potreban hrvatskom narodu na međunarodnom polju zbog njegovog prihvaćanja od strane demokratskih međunarodnih čimbenika, ali i zbog budućeg unutarnjeg uređenja samostalne hrvatske države. Navelo se kako HSS okuplja hrvatsko seljaštvo i radništvo najuže surađujući s Hrvatskim radničkim savezom. Na kraju poruke se klicalo samostalnoj hrvatskoj državi, suradnji i slozi radnika i seljaka, te suradnji Hrvata katolika i muslimana.[1027]

Očigledno je kako su konvencije HSS-a u Kanadi služile za slanje političkih poruka emigrantskoj, ali i široj kanadskoj javnosti o političkim ciljevima i stavovima HSS-a. Važna je činjenica da je tim konvencijama bio prisutan i Krnjević koji je imao i odlučujuću ulogu pri sastavljanju rezolucija i zaključaka. Osim političkih poruka vezanih za položaj seljaštva, sloge seljaka i radnika, sloge Hrvata katolika i muslimana te kritike i osude jugoslavenske vlasti, na konvencijama je vidljiv pokušaj utjecaja na promjenu vodstva u HBZ-u, s obzirom da je to bila najbrojnija i financijski najmoćnija iseljenička organizacija, koja je djelovala u SAD-u, u kojoj su također djelovale organizacije HSS-a, odnosno HRSS-a.

Organizacije HSS-a iz SAD-a bile su starije od kanadskih, ali su u poslijeratnom periodu bile slabije od kanadskih. Zbog blizine Kanade američke su se organizacije uvijek promatrale kroz prizmu rada kanadskih organizacija te je u tom kontekstu njihova djelatnost bila karakterizirana kao slabija, ali se kanadski primjer organiziranosti navodio i kao poticaj za rad američkih organizacija.[1028]

Organizacije u SAD-u koristile su naziv HRSS jer su osnovane 1920-ih godina, još u razdoblju kada je to bio i službeni naziv stranke u domovini te se u SAD-u više nije mijenjao.[1029] Konvencije američkih organizacija održavale su se svake tri godine i to istovremeno kada i konvencije kanadskih organizacija, s obzirom da je tada Krnjević dolazio iz Londona.

Krnjević bi u posjet Kanadi i SAD-u dolazio na dva ili tri mjeseca i tom bi prilikom redovito sudjelovao na konvencijama, obilazio pojedine organizacije, posjetio Mačeka u Washingtonu te se sastao s političkim čimbenicima SAD-a zaduženim za srednju i istočnu Europu u State Departmentu.[1030]

Krnjević je uvijek obilazio organizacije na istoku i na zapadu SAD-a. List HRSS-a u SAD-u je od 1946. godine pa do svog gašenja 1956. godine bio *Američki hrvatski glasnik* iz Chicaga. Od kraja četrdesetih godina do početka šezdesetih godina organizacije u SAD-u su stagnirale i nisu imale neki značajniji razvoj. HRSS u SAD-u je imao između 14 i 16

[1027] „Glavni politički zaključak 11. Konvencije (gl. skupštine) organizacije HSS“, *Hrvatski glas*, 18. 9. 1961., 1
[1028] „Sa 9. Konvencije Hrv. Selj. Org. u USA“, *Hrvatski glas*, 3. 11. 1958., 1.
[1029] „Šesta konvencija HRSS u USA“, *Glas Sv. Antuna*, listopad 1949., 5.
[1030] „Boravak dra Jurja Krnjevića u New Yorku“, *Hrvatski glas*, 6. 10. 1952., 1.

organizacija, i to u Chicagu, Detroitu, Pittsburghu, Aliquippu, Youngstownu, Rankinu, Duquesneu, Lorainu, Elyria-i, Clevelandu, Milwaukeeju, Garyju, Wisconsinu te na Pacifiku u Portlandu, Los Angelesu i San Franciscu. S obzirom da se aktivnost i brojnost organizacija mijenjala može se reći da je rad organizacija HSS-a u SAD-u bio koncentriran i zastupljen u američkim saveznim državama Pennsylvaniji, Ohio, Michigan, Illinois, Indiana, i na zapadu u Kaliforniji i Oregonu.[1031]

Organizacije HRSS-a iz SAD-a birale su svoje dužnosnike u Vrhovno vijeće HSS-a Iseljene Hrvatske za vrijeme njegova postojanja do 1955. godine, i to na konvencijama organizacija HRSS-a iz SAD-a 1949. i 1952. godine.[1032]

Kao što je već navedeno u prikazu djelovanja kanadskih organizacija, organizacije sa zapada SAD-a, odnosno iz San Francisca, Los Angelesa i Portlanda sudjelovale su u radu „Međunarodne lige Hrvatskog seljačkog pokreta za Pacifik“ zajedno s kanadskim organizacijama iz Vancouvera i Nanaima.

Organizacije HSS-a u SAD-u bile su sastavljene većinom od starih iseljenika, od kojih je većina u SAD došla još prije Prvog svjetskog rata.[1033] U američki HSS je, po UDB-inom izvješću iz 1956. godine, ušao i jedan dio nove emigracije jer su ti emigranti u HSS-u gledali jedinu stranku koja u budućnosti može doći na vlast u Hrvatskoj.[1034]

HRSS u SAD-u nastojao je utjecati na rad HBZ-a i Hrvatske katoličke zajednice (HKZ-a), za koje su i sami HSS-ovci govorili da su najveće potporne hrvatske organizacije u SAD-u, ali su se po HSS-u trebale depolitizirati.[1035]

HSS je na rad HBZ-a pokušala utjecati još od 1946. godine putem organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade namjeravajući utjecati na izbor vodstva HBZ-a, što je

---

[1031] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka“, 18., 25 – 28.; „Podrobnije o konvenciji američkih organizacija HRSS“, *Hrvatski glas*, 30. 8. 1949., 1.; „Hrvatske seljačke organizacije u Sjedinjenim državama Amerike“, *Pedeset godina Hrvatske seljačke stranke (1904 – 1954)*, 27 – 30.; „Sa 9. Konvencije Hrv. Selj. Org. u USA“, *Hrvatski glas*, 3. 11. 1958., 1.; HOLJEVAC, Većeslav. *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska, 1968., 145.

[1032] „Novi glavni odbor HRSS u U.S.A.“, *Hrvatski glas*, 23. 8. 1949., 1.; „Dobar uspjeh konvencije HSS u Sjed. Državama“, *Hrvatski glas*, 15.9 .1952., 1.

[1033] „Konvencija H. S. Organizacija u U.S.A.“, *Hrvatski glas*, 13. 10. 1958., 3.; „Pojedinosti o boravku dr. Krnjevića u Chicago“, *Hrvatski glas*, 3. 11. 1958., 2.; Krnjević je 1948. godine u jednoj javnoj polemici iznio svoje viđenje u razlikama iseljenih Hrvata u SAD-u i u Kanadi upravo zbog vremena iseljavanja iz domovine. Naime, Krnjević je tada napisao: „Hrvati u USA, koji su se onamo doselili u velikoj većini prije prvoga svjetskoga rata, i koji su otišli iz domovine prije nego li je hrvatski seljački pokret zahvatio sve hrvatske krajeve i sav hrvatski seljački narod, pokazuje u svom držanju sve znakove predradićevske zaostale i rascjepkane Hrvatske. Kolika li je samo razlika između njih i kanadskih Hrvata, koji su se doselili u Kanadu izmedju dvaju svjetskih ratova, koji su u domovini doživjeli veliku duhovnu revoluciju braće Radića i aktivno sudjelovali u radu hrvatskih seljačkih organizacija“. („Javni odgovor dr. Krnjevića“, *Hrvatski glas*, 3. 2. 1948., 1.)

[1034] HR-HDA-1561, 010.10, „Vučković o radu Krnjevića i HSS-a“ 13.; HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka“, 23.

[1035] „Vrlo dobar uspjeh konvencije HRSS u USA“, *Hrvatski glas*, 23. 8. 1949., 1.; HBZ i HKZ su bile najveće i najmasovnije organizacije Hrvata u SAD-u.

završilo neuspjehom HSS-a. HSS se HBZ-u posebno posvetio tijekom 1955. godine, što je vidljivo i po radu i zaključcima osme konvencije HRSS-a u SAD-u, a i UDB-a je u svom izvješću navela da je jedan od glavnih ciljeva Krnjevićevog boravka u SAD-u i Kanadi 1955. godine bilo lobiranje među delegatima vezano za izbornu konvenciju HBZ-a koja se održavala iste godine.[1036] UDB-a je sredinom pedesetih godina zabilježila i HSS-ovo opstruiranje kampanje HBZ-a „Let's visit Yugoslavia" tako što je HSS pokušavao utjecati na iseljenike da ne posjećuju Jugoslaviju s obrazloženjem da je to „poklonstvena akcija Titu". UDB-a je navodila da je HSS u akcijama protiv dijela HBZ-a imao potporu i američkog FBI-a.[1037]

Zanimljivo je da je tijekom Krnjevićeve posjete SAD-u 1958. godine na skupu HSS-a u Pittsburghu sudjelovao i predsjednik HBZ-a Vjekoslav Mandić te je u svom govoru hvalio HSS i Krnjevića, a Krnjević je hvalio HBZ i rekao da je dužnost svakog Hrvata biti u redovima HBZ-a.[1038] Deveta konvencija organizacija HRSS-a iz SAD-a 1958. godine usvojila je apel na iseljenu Hrvatsku, a posebno na HBZ, HKZ i svećenstvo za bolju međusobnu suradnju. Hvalilo se HBZ i HKZ te se tada navelo: „ Zato čuvajmo te naše organizacije, pristupajmo u njih i aktivno surađujmo u njima".[1039]

Sukladno standardnoj politici HSS-a, 1958. godine su na svojoj devetoj konvenciji organizacije HRSS-a iz SAD-a u svojim političkim zaključcima tražile od SAD-a da se obustavi pomoć Titu.[1040]

Organizacije HRSS-a iz SAD-a su 1956. godine, na Mačekov prijedlog, osnovale „Konzorcij pristaša i prijatelja Hrvatske seljačke stranke u Sjedinjenim Američkim Državama" te su od Stjepana Vrančića u veljači 1956. godine preuzele vlasništvo nad listom *Američki hrvatski glasnik*, ali se izlaženje tog lista ugasilo već krajem 1956. godine, što je bio veliki udarac za organizacije HSS-a u SAD-u.[1041] U kratko vrijeme dok je Konzorcij HSS-a držao *Američki hrvatski glasnik* UDB-a je navela da se aktivnost HSS-a u SAD-u „u posljednje

---

[1036] „Konvencija američkih organizacija HRSS", *Hrvatski glas,* 19. 9. 1955., 1.; HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka", 23.
[1037] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka", 23.
[1038] „Posjet dr. J. Krnjevića hrvatskoj Ateni", *Hrvatski glas,* 17. 11. 1958.
[1039] „Politički zaključci konvencije Hrv. Selj. Org. u USA", *Hrvatski glas,* 15. 12. 1958., 1.
[1040] Isto
[1041] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka", 24.; PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 171., 189 – 190.; Stjepan VRANČIĆ „Moja izjava!", *Američki hrvatski glasnik*, Chicago, Sjedinjene Američke Države, 1. 2. 1956., 1.; „Na novome putu", *Američki hrvatski glasnik,* 15. 2. 1956., 1 – 2.; Koliko je gašenje lista u SAD-u bio udarac za HSS svjedoči i Krnjevićev tekst iz 1979. godine, kada je prilikom raskola u HSS-u isključivao Mladena Zorkina iz stranke. Tada je Krnjević napisao da bi *Američki hrvatski glasnik* nastavio izlaziti i dalje da je urednik Dinko Šuljak bio sposoban kao što je to bio urednik kanadskog *Hrvatskog glasa* Petar Stanković. („Izjava predsjednika Hrvatske seljačke stranke dra Jurja Krnjevića", *Hrvatski glas*, 6. 4. 1979., 3.); Maček se za pomoć održavanja lista obratio i američkim organizacijama koje su pomagale emigrante, ali je bilo neuspješno. O tome je Maček pisao u pismu Bogdanu Radici u veljači 1957. godine. (B. RADICA, „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje", 450.)

vrijeme može okarakterizirati kao djelatnost nama najneprijateljskije organizacije, ne u smislu djelatnosti pojedinih individua i organizacija kao cjeline, koliko o neprijateljskom pisanju lista *Američki hrvatski glasnik*, nakon što ga je preuzeo „Konzorcij prijatelja i pristaša HSS-a“.[1042] Zanimljiva je činjenica da Krnjević, za razliku od *Hrvatskog glasa*, nije pisao svoje članke u *Američkom hrvatskom glasniku*.[1043]

Organizacije HRSS-a su, sukladno politici HSS-a, redovno u zaključcima svojih konvencija od 1949. godine pa na dalje naglašavale da je HSS jedini zakonit i legitiman predstavnik hrvatskog naroda, ali i da je u programu HSS-a borba za svoju samostalnu hrvatsku državu.

8. 3. Organizacije HSS-a u Južnoj Americi i Australiji

U odnosu na organizacije u Europi i Sjevernoj Americi, koje su bile geografski bliže i Mačeku i Krnjeviću, a imale su i razvijenu prijeratnu tradiciju, organizacije u Južnoj Americi, prema dostupnim izvorima, nisu bile ni približno tako razvijene, dok je na području Australije organiziranje počelo 1958. godine.

U Južnoj Americi su poslije 1945. godine postojale organizacije u Argentini u Rosariju i Buenos Airesu, te u Montevideu, glavnom gradu Urugvaja. Godine 1948. reorganiziran je Glavni odbor za cijelu Južnu Ameriku, u kojem je predsjednik ostao Pavle Beg[1044] iz Rosarija, a na skupštini održanoj u svibnju 1948. godine prisustvovao je predratni narodni zastupnik HSS-a Josip Torbar, kao izaslanik i predstavnik domovinskog HSS-a.[1045]

Kontinuirano od tridesetih godina u Urugvaju je djelovala organizacija HSS-a „Stjepan Radić“ koju je 1935. godine osnovao Petar Radić, kao izaslanik domovinskog HSS-a. Organizacija je, poput onih u Kanadi i Belgiji, od 1956. godine organizirala i proslave Hrvatskog narodnog dana.[1046]

U Argentini su organizacije, s vremena na vrijeme, bile pasivnije ili aktivnije. Jedan razlog je bila vladavina Juana Perona[1047], a drugi razlog je bila velika snaga proustaške

---

[1042] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska seljačka stranka“, 23.
[1043] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 487.; Radica je na istom mjestu naveo i tvrdnju da Krnjević nije smatrao *Američki hrvatski glasnik* autentičnim glasilom HSS-a.
[1044] Pavao Beg (1902. – 1972.) bio je hrvatski iseljenik i dužnosnik iseljeničkog HSS-a. Rođen je u Dolima kraj Dubrovnika u seljačkoj obitelji. U Argentinu se iselio 1929. godine i nastanio se pored mjesta Santa Fe. Dugogodišnji predsjednik glavnog Odbora HSS-a za cijelu Južnu Ameriku. Umro je u Rosariju u Argentini 1972. godine. („Umro gl. Predsjednik HSS u Argentini – Pavle Beg“, *Hrvatski glas*, 10. 5. 1972., 1.)
[1045] „Reorganiziran glavni odbor HSS u J. Americi“, *Hrvatski glas*, 8. 6. 1948., 4.
[1046] „Velebna proslava prvog Hrvatskog Narodnog Dana u Urugvaju“, *Hrvatska riječ*, 29. 2. 1956., 1., 6.
[1047] Juan Domingo Peron (1895. – 1974.) bio je argentinski časnik i političar. Bio je predsjednik Argentine od 1946. do 1955. godine, i od 1973. do 1974. godine. Bio je osnivač i vođa Stranke pravde i peronističkog pokreta.

emigracije. Vladko Maček je 1957. godine, vezano za situaciju u Argentini, pisao Krnjeviću: „Što se tiće organizacije u Argentini posve je naravno da stvari idu teško. Moraš uvažiti, da je u Argentini još prije rata bio jak ustaški pokret, što je iskusio naš Petar (Petar Radić, I.T.), kojeg su bili na mrtvo isprebijali, kada je došao tamo sa znakom Stjepana Radića. Poslije rata pak nigdje ne ima toliko ustaša i toliko furtimaša kao u Argentini. Naravno, da ti pokušavaju u naše i onako slabe organizacije ubacivati svoje ljude, da prave razdor".[1048]

U Argentini je 1956. godine osnovano Hrvatsko kulturno i prosvjetno društvo (HKPD) „Antuna i Stjepana Radića" uz prisustvo predratnih narodnih zastupnika HSS-a Josipa Reberskog, Žige Šola i Ivana Majcena, koji su postali dijelom upravnog i nadzornog odbora Društva. Dužnosnik Društva je postao i potpredsjednik FSHR-a Mato Čubela. Svi prisutni osnivači HKPD-a „Antuna i Stjepana Radića" djelovali su od 1949. godine u Društvu u Dock Sudu u Buenos Airesu u kulturnoj i prosvjetnoj sekciji „dr. Antuna i Stjepana Radića", a na ovom sastanku osnovali su HSS-ovo društvo. Na osnivačkoj skupštini predsjednik Društva Žiga Šol najveću je pozornost posvetio dokazivanju da je Vladko Maček za Hrvatsku državu te da ne postoji razlika između stavova Mačeka i Krnjevića.[1049]

Argentinske organizacije iz Rosarija i Buenos Airesa, te organizacija iz Montevidea u Urugvaju, održavale su kontakte s organizacijama HSS-a u Europi i Sjevernoj Americi, što je vidljivo iz pozdrava konvencijama i glavnim skupštinama. Redovite godišnje aktivnosti organizacija iz Argentine i Urugvaja bile su vezane za proslavu rođendana Vladka Mačeka, komemoriranje lipanjskih žrtava, tj. komemoriranje obljetnica atentata u beogradskoj skupštini te organiziranje druženja i predavanja.[1050] O aktivnostima HSS-ovih organizacija u Južnoj Americi pisao je list *Slobodna riječ*, kojeg je uređivao Vlaho Raić. Iako je list bio sklon HSS-u, u njemu su se nalazili i kritički tekstovi prema vodstvu HSS-a. Tako se tijekom 1956. godine, počevši od prvog broja izlaženja lista 31. siječnja 1956. godine, pojavljuje niz tekstova u kojima

---

Za predsjednika je izabran prvi puta 1946. godine te je provodio politiku industrijalizacije i državnog intervencionizma te nacionalizacije infrastrukture. Pobijedio je na izborima 1951. godine, no svrgnut je državnim udarom 1955. godine. Otišao je u Paragvaj, potom u Panamu te u Španjolsku. Nakon uspostave demokratskog poretka 1973. godine, vratio se u zemlju te je po treći put izabran za predsjednika 1973. godine, što je ostao do smrti 1974. godine. (*Hrvatska enciklopedija, sv. 8*, 399 – 400.)

[1048] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 203.; Što se tiče ozljeđivanja Petra Radića, Dinko Šuljak, dugogodišnji dužnosnik HRSS-a u SAD-u i suradnik Petra Radića, iznio je i drugu verziju tvrdnje od one da je Petar Radić bio pretučen u Južnoj Americi od „Domobranaca", odnosno pripadnika ustaškog pokreta. Naime, Šuljak je pisao kako je prema nekim tvrdnjama Petar Radić u Južnoj Americi fizički napadnut zbog ljubavne afere, a ne politike. (ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 450.)

[1049] „Skupština Hrv. kult. i prosv. društva dr. A. i S. Radića", *Hrvatski glas*, 30. 1. 1956., 2.

[1050] „Proslava 70-god. Dr. Mačeka u Montevideo", *Hrvatski glas*, 23. 8. 1949., 4.; „Proslava rodjendana dr. V. Mačeka u Rosario-u", *Hrvatski glas*, 23. 8. 1949., 7.; „Zabava argentinskih Hrvata", *Hrvatski glas*, 26. 5. 1952., 4.; „Rad HSS u Argentini", *Hrvatski glas*, 2. 11. 1953., 2.; „Proslava rodjendan-i-imendana dra Mačeka u Argentini", Hrvatski glas, 22. 8. 1955., 5.; „Spomendan Lipanjskim žrtvama u Buenos-Aires-u, Argentina", *Hrvatski glas*, 25. 7. 1960., 2.

se kritizira Maček, a hvali Krnjević i njegova koncepcija o samostalnoj Hrvatskoj.[1051] U lipnju 1958. godine dosegnut je vrhunac u pohvalama Krnjevića i kritikama Mačeka u članku koji je nosio naziv „Predsjedništvo HSS-e treba preuzeti dr Krnjević“, a nastao je povodom izlaska Mačekove knjige „U borbi za slobodu“. U navedenom članku *Slobodne riječi* apeliralo se na Mačeka da se povuče i da prepusti mjesto predsjednika HSS-a Krnjeviću jer se Krnjević „u svim svojim dosadanjim člancima, govorima i izjavama jasno i odlučno naglasio, da je hrvatski narod za uspostavu hrvatske države pa je pače rekao, da ćemo se, Hrvati, boriti rukama i nogama, ako bi nam, ma tko, htio osporiti naše Božje i narodno pravo, da uspostavimo svoju suverenu hrvatsku državu“.[1052]

Krnjević je tijekom 1963. godine posjetio Južnu Ameriku, što je ujedno bilo i njegovo najveće putovanje tijekom emigracije jer je tada obišao prvi i jedini put Južnu Ameriku, pa potom nastavio putovanje po SAD-u i Kanadi. Krnjević je boravio u Venezueli, Brazilu, Argentini, Čileu, Urugvaju, Peru i Ekvadoru. Najduže je boravio u Argentini. U Južnoj Americi boravio je od kraja travnja do početka lipnja 1963. godine.[1053] Tijekom boravka obišao je mnoge hrvatske iseljenike, od kojih nisu svi bili članovi HSS-a s obzirom da HSS nije imao razgranatu mrežu organizacija. Krnjević se sastao s predstavnicima Hrvatskog narodnog odpora (HNO) i Hrvatskog demokratskog odbora (HDO).[1054] Krnjević se u pratnji predratnih narodnih zastupnika HSS-a Josipa Reberskog i Ivana Čelana sastao i s predstavnicima Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP) u Buenos Airesu.[1055] Izaslanstvo HOP-a je bilo predvođeno predsjednikom Stjepanom Heferom[1056]. Krnjević je na sastanku naglasio potrebu da se izbjegnu međusobna optuživanja u hrvatskoj emigraciji i da se pripremi put za moralno jedinstvo hrvatske emigracije. Obje strane su se usuglasile da se hrvatska emigracija, HSS i HOP, bore i

---

[1051] „Pogrešan put g. Dra Mačeka“, *Slobodna riječ*, 31. 1. 1956., 1.; „G. Dr. J. Krnjeviću, glavnom tajniku HRSS-e, London“, *Slobodna riječ*, 31. 1. 1956., 1.

[1052] „Predsjedništvo HSS-e treba preuzeti dr Krnjević“, *Slobodna riječ*, lipanj 1958., 1.

[1053] NIKOLIĆ, Vinko. „Boravak dra Jurja Krnjevića u Argentini“. *Hrvatska revija* 13(1963), sv. 2, 267.; U Krnjevićevom dosjeu o njegovom putovanju po Južnoj Americi navedene su pretpostavke njegove bivše supruge Nade, od koje se Krnjević rastao 1938. godine i koja je živjela u Kutini, a koja je razgovarala sa suradnikom UDB-e pod kodnim imenom „Lav Tolstoj“, odnosno svojim bratom. UDB-a je zabilježila kako Nada nema direktne veze s Krnjevićem, ali da ima neke informacije koje doznaje preko sina, te da je rekla kako je Krnjević otišao u Južnu Ameriku „najvjerojatnije po nekim zadacima, koji su u vezi posjeta Tita tim zemljama“. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 2.)

[1054] NIKOLIĆ, „Boravak dra Jurja Krnjevića u Argentini“, 267.

[1055] „Sastanak Dra Jurja Krnjevića sa predstavnicima HOP-a“, *Slobodna riječ*, lipanj 1963., 3.;

[1056] Stjepan Hefer (1897. – 1973.) bio je hrvatski odvjetnik i političar. Doktorirao je pravo 1920. godine, a od studentskih dana bio je HSS-ovac. Vrlo aktivan u kulturnom i političkom životu. Godine 1935. i 1938. godine bio je biran za narodnog zastupnika HSS-a. Nakon uspostave NDH bio je proglašen za velikog župana Velike Župe Baranja. Od veljače 1942. godine bio je član Hrvatskog državnog sabora, te od listopada 1943. do svibnja 1945. ministar seljačkog gospodarstva i prehrane u Vladi NDH. Nakon sloma NDH emigrirao je u Italiju, a potom u Argentinu. Nakon smrti Ante Pavelića u prosincu 1959. godine preuzeo je vođenje Hrvatskog oslobodilačkog pokreta, na čijem je čelu ostao sve do svoje smrti. Umro je u Buenos Airesu. (STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945.*, 153 – 154.)

rade na „oživotvorenju demokratske samostalne hrvatske države, što je i težnja hrvatskog naroda“.[1057] List *Slobodna riječ* taj je sastanak okarakterizirao kao „daleko najvažniji politički čin u hrvatskoj emigraciji nakon Drugog svjetskog rata“ te je zaključio da je taj sastanak potpuno zasjenio važnost kongresa u New Yorku 1962. godine, jer su, za razliku od New Yorka, na sastanku u Buenos Airesu sudjelovale dvije glavne političke snage u emigraciji.[1058] HSS i HOP poslije ovog sastanka nisu nastavili surađivati niti su sudjelovali u okupljanju u Hrvatsko narodno vijeće (HNV) sedamdesetih godina, ali su nakon Krnjevićevog boravka u Južnoj Americi i sastanaka s različitim emigrantskim grupacijama izražena očekivanja za okupljanje emigracije, o čemu je Vinko Nikolić napisao: „Hrvati u Južnoj Americi, a s njima i svi ostali po svijetu, od ovoga pohoda dra Krnjevića očekuju velike koristi za budući odnos i suradnju medju hrvatskim emigrantima.“[1059]

Tijekom Krnjevićevog putovanja po Južnoj Americi 1963. godine imenovan je novi sastav Predstavništva HSS-a za Južnu Ameriku te je predsjednik postao Nikola Lončar[1060], koji je tu dužnost obavljao do svoje smrti 1987. godine.[1061]

U Čileu je povjereništvo HSS-a djelovalo kratko vrijeme krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina. Vrlo vjerojatno je ta aktivnost bila povezana s boravkom Božidara Vučkovića, koji je 1948. godine došao u Čile, a 1951. godine otišao je živjeti u SAD.[1062]

Organizacije u Australiji bile su među najmlađim HSS-ovim organizacijama jer su započele s organiziranim djelovanjem 1958. godine, i to u gradovima Sydneyu i

---

[1057] „Sastanak Dra Jurja Krnjevića sa predstavnicima HOP-a“, *Slobodna riječ*, lipanj 1963., 3.

[1058] Kongres u New Yorku održan je u kolovozu 1962. godine u organizaciji Ujedinjenih američkih Hrvata, i na njemu su bile zastupane sve hrvatske državotvorne političke skupine osim HSS-a i HOP-a. (ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 423.; ČIZMIĆ, „Hrvatsko narodno vijeće“, 503.)

[1059] NIKOLIĆ, „Boravak dra Jurja Krnjevića u Argentini“, *Hrvatska revija*, 269; Krnjević je u Argentini posjetio i Vinka Nikolića.

[1060] Nikola Lončar (1903. – 1987.) bio je dužnosnik iseljeničkog HSS-a. Rođen je u seljačkoj obitelji u selu Podbablje pokraj Imotskog, gdje se kao mladić upoznao s naukom Antuna i Stjepana Radića. Zbog teških ekonomskih prilika i siromaštva odlazi u mjesto Chacabuco u Argentinu 1928. godine. Tridesetih godina je uz Petra Radića sudjelovao u osnivanju organizacija HSS-a u Argentini. Nakon završetka Drugog svjetskog rata aktivno je surađivao s predratnim narodnim zastupnicima Josipom Torbarom, Žigom Šolom i Josipom Reberskim, koji su poslije rata emigrirali u Argentinu. Obnašao je dužnost predsjednika HSS-a u Argentini, a bio je 1963. godine izabran i za predsjednika Predstavništva HSS-a za cijelu Južnu Ameriku, koju je dužnost obavljao sve do svoje smrti 1987. godine. Umro je u Argentini. („U spomen Nikoli Lončaru, predsjedniku HSS za Južnu Ameriku“, *Hrvatska sloboda*, Melbourne, Australija, ožujak 1988., 11.)

[1061] „Predstavništvo HSS-e za Južnu Ameriku“, *Slobodna riječ*, srpanj 1963., 2.; „U spomen Nikoli Lončaru, predsjedniku HSS za Južnu Ameriku“, *Hrvatska sloboda*, Melbourne, Australija, ožujak 1988., 11.

[1062] „Osnovano je povjereništvo HSS u Republici Chile“, *Hrvatski glas*, 17. 5. 1949.; „Osnovano je Povjereništvo H.S.S. u Republici Čile“, *Američki hrvatski glasnik*, 27. 5. 1949., 2.; „Odlazak ing. Božidara Vučkovića u USA“, *Hrvatski glas*, 8. 5. 1951.; Božidar Vučković je, prema svemu sudeći, bio zadužen od strane Mačeka za organiziranje pojedinih organizacija HSS-a u iseljeništvu prvih poslijeratnih godina. Prema UDB-i, to je radio i u Italiji i u Belgiji, prije odlaska u Južnu Ameriku i SAD. (HR-HDA-1561, Dosje Maček, 20.)

Melbourneu.[1063] Članstvo navedenih organizacija, prema pisanju Krnjevića, bilo je sastavljeno isključivo od poslijeratnih iseljenika.[1064] Organizacija iz Melbournea izdavala je od siječnja 1961. godine *Informativni bulletin,* mjesečnik Hrvatskog prosvjetnog i dobrotvornog društva „Dr. Vladko Maček“, koji je redovito čitao i Krnjević u Londonu, a koji je od 1968. godine promijenio ime u *Informativni vjesnik-bulletin*. Mjesečnik *Informativni bulletin* bio je raširen po cijeloj Australiji i Novom Zelandu, a primjerci su se slali u Europu, Kanadu, SAD i Južnu Ameriku. Organizacija HSS-a iz Melbournea mjesečnik je slala i uredima vodećih političkih ličnosti iz Australije. *Informativni vjesnik-bulletin* bio je pisan pisaćim strojem i izlazio je do svibnja 1970. godine, kada je organizacija iz Melbournea počela tiskati list *Slobodni dom,* u kojemu je od prvog broja u lipnju 1970. godine pisalo da nastavlja list *Informativni vjesnik-bulletin.*[1065]

Prema svjedočenju Antuna Babića, jednog od dužnosnika HSS-a iz Australije, u Australiji je djelovala vrlo dobro organizirana skupina Hrvata okupljena u HOP, čiji se program temeljio na obnovi Nezavisne Države Hrvatske pa su do Mačekove smrti, a zbog njegove neodlučne politike u pogledu rješenja hrvatskog pitanja, članovi i sljedbenici HSS-a u Australiji bili izloženi žestokim kritikama i napadima za jugoslavenstvo i izdaju hrvatske države. Takav pristup prema HSS-u promijenio se dolaskom Jurja Krnjevića na mjesto predsjednika, kada počinje jasnije izražavanje beskompromisne želje za uspostavom samostalne i demokratske hrvatske države.[1066]

Organizacije HSS-a u Australiji razvile su svoju djelatnost u razdoblju nakon Mačekove smrti te je tijekom šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina Australija postala jedan od najvećih žarišta HSS-ovog iseljeničkog djelovanja.

HSS je još imao svoje povjereništvo i u Južnoj Africi u Johannesburgu, koje je djelovalo od kraja 1940-ih godina, a povjerenik HSS-a je bio Milan Martinović. Godine 1952. u Johannesburgu je osnovano „Hrvatsko društvo“, a osnivačka skupština je Mačeka i Krnjevića imenovala svojim pokroviteljima. U upravi Društva nalazio se i Zdravko Šutej, sin Jurja

---

[1063] „Nova Hrv. Seljačka Organizacija Dr. V. Maček“, *Hrvatski glas,* 22. 9. 1958., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „Mlada Australija prednjači“, *Hrvatski glas,* 24. 9. 1962., 1 – 2.
[1064] Juraj KRNJEVIĆ, „Mlada Australija prednjači“, *Hrvatski glas,* 24. 9. 1962., 1 – 2.
[1065] Isto; „HPDD „Dr. V. Maček“ Melbourne“, *Hrvatski glas,* 24. 10. 1964., 2.; Juraj KRNJEVIĆ, „Naša glasila u Australiji i Južnoj Americi“, *Hrvatski glas*, 13. 3. 1965., 1., 3.; „Deset-godišnjica osnutka D. i P.D. „Dr. V. Maček“, *Hrvatski glas*, 27. 4. 1968., 4.; „Pozdravljamo prvi broj novina Hrv. Seljačke Stranke u Australiji“, *Hrvatski glas,* 22. 7. 1970., 1.; „Zašto pokrećemo Bulletin“, *Informativni bulletin*, Melbourne, Australija, siječanj 1961., 4.; „Poruka Hrvatskog prosvjetnog i dobrotvornog društva „dr. Vladko Maček“, Melbourne – Australija“, *Informativni vjesnik-bulletin*, Melbourne, Australija, lipanj 1968., 2.; „Uredništvo“, *Slobodni dom,* Melbourne, Australija, lipanj 1970., 3.
[1066] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 260.

Šuteja.[1067] Povjereništvo HSS-a iz Južne Afrike redovito je održavalo kontakte s organizacijama HSS-a u Europi, Kanadi i SAD-u, što je vidljivo prilikom objave pozdrava na konvencijama i skupštinama organizacija HSS-a u Europi i Sjevernoj Americi. Povjerenik HSS-a za Južnu Afriku Milan Martinović sudjelovao je kao delegat i u radu Prvog kongresa HSS-a u Belgiji 1957. godine.[1068]

8. 4. Kongresi HSS-a 1957. i 1960. godine

Prvi kongresi HSS-ovaca, na kojima su pretežno bili nazočni delegati HSS-ovih organizacija iz Europe, održali su se 1957. i 1960. godine u Belgiji. S obzirom da su se konvencije organizacija u Kanadi i SAD-u, još iz predratnog razdoblja, održavale svake tri godine, očito se javila potreba da i europske organizacije izreknu zajedničko stajalište po određenim političkim pitanjima i pošalju političke poruke svjetskoj javnosti i hrvatskom iseljeništvu, iako je njihova namjera bila poslati poruke i domovini. Kao i na kanadskim i američkim konvencijama, tako je i na kongresima HSS-a u Europi neizostavan bio glavni tajnik Juraj Krnjević. Značajan događaj na međunarodnom planu, a koji je obilježio vrijeme prije održavanja prvog kongresa bilo je sovjetsko gušenje revolucije u Mađarskoj 1956. godine.

Prvi kongres HSS-a održan je u Bruxellesu 22. i 23. srpnja 1957. godine, kada se ujedno obilježavala i 25. obljetnica djelovanja HSS-a u Belgiji. U izvještaju *Hrvatske riječi* ovaj kongres bio je nazvan prvim povijesnim kongresom HSS-a u Europi, a službeni naziv mu je bio Kongres organizacija i pristaša Hrvatske seljačke stranke, što žive u Zapadnoj Europi.[1069] Za prvi kongres su HSS-ovci isticali da se održao „u sutonu teških i krvavih događaja mađarske revolucije“.[1070] Na prvom kongresu bili su prisutni delegati iz europskih organizacija HSS-a te predstavnici FSHR-a. Uz delegate iz Belgije, iz Londona su bili prisutni Juraj Krnjević, koji je ujedno zastupao i predsjednika Vladka Mačeka, te Ilija Jukić. Iz Rima su ispred Dobrotvornog društva došli Ante Budimirović i msgr. Pavao Jesih. HPDD i FSHR iz Velike Britanije predstavljali su Janko Skendrović i Josip Pauković. HPDD „Stjepan Radić“ iz Münchena predstavljao je Ivo Bulić. Kao delegat je bio i povjerenik HSS-a za Južnu Afriku iz Johannesburga Milan Martinović. Iako nisu imali razvijene organizacije HSS-a, na kongresu su bili i predstavnici Hrvata iz Düsseldorfa, Kaiserslauterna, sjeverne Njemačke, Nizozemske,

[1067] „Osnutak Hrvatskog Društva u Južnoj Africi“, *Hrvatski glas*, 26. 5. 1952., 2.
[1068] „Jedinstven nastup domovine i emigracije“, *Hrvatska riječ,* 30. 8. 1957., 4.
[1069] *Isto*, 1.; „Poruka hrvatskom narodu u domovini“, *Hrvatska riječ*, 30. 8. 1957., 3.
[1070] „Živio Drugi Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u emigraciji!“, *Hrvatska riječ*, srpanj 1960, 1.

Louxembourga i Pariza. Kao gost na kongresu bio je i hrvatski publicist Bogdan Radica iz New Yorka.[1071]

Krnjević je pred sam kongres, u svom govoru na proslavi 25 godina belgijskih organizacija, pozvao na slogu hrvatskog naroda, ali u okviru HSS-a. Naime, Krnjević je naveo da je narod birao program Stjepana Radića pet puta u razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata. Krnjević je u govoru naglasio da Hrvati trebaju hrvatsku narodnu slogu, ali na temelju kojeg je „uzidao Stjepan Radić“ i to je, po Krnjeviću, temelj oko kojega se mora okupljati „tko god je za slobodu, za nezavisnost hrvatsku“. Krnjević je zaključio: „I tko nama priđe, da s nama surađuje mi svakoga primamo na suradnju. Mi nismo strančari“.[1072]

Maček je u svom pozdravnom pismu kongresu napisao: „pozdravljam okupljene u borbi za slobodnu Hrvatsku, slobodnu od bilo čijeg gospodstva i slobodnu od svakoga, bilo tuđeg, bilo domaćega nasilja.“[1073] S kongresa su poslani, na Krnjevićev prijedlog, brzojavni pozdravi kardinalu Stepincu i predsjedniku Mačeku.[1074]

Kongres je sastavio i Poruku hrvatskom narodu u domovini koju je potpisao i Krnjević. Poruka se osvrnula na, po HSS-u, tri ključne stvari, iskritizirala je „komunizam u Jugoslaviji“ i njegovo vodstvo, osvrnula se na izglede hrvatskog naroda u budućnosti, i na kraju naglasila povijesnu važnost HSS-a u „današnjoj narodnoj borbi za slobodu i samostalnost. Kritika komunizmu i vlasti u Jugoslaviji upućena je s obrazloženjem da jugoslavenska vlast nije sposobna riješiti nacionalni, politički i socijalni problem hrvatskoga naroda i osigurati mu narodnu i državnu samostalnost, političku slobodu te socijalnu jednakost i život dostojan čovjeka. U Poruci se navelo da je najviše obespravljen seljak. Zatim se navelo kako je aktualna jugoslavenska vlast Hrvatsku pretvorila u: „beogradsku guberniju, a njezin sabor učinili igračkom centralnoga komiteta komunističke stranke Jugoslavije u Beogradu“. Za jugoslavensku vlast se naglasilo: „Dok tako gaze volju hrvatskoga naroda, ništa ih ne smeta, da dnevno veličaju borbu crnih i žutih naroda za samostalnost. Za Tita, Kardelja, Bakarića itd. tisućgodišnji hrvatski narod manje vrijedi nego li crnci iz Afrike ili žutokošci iz Azije, koji se tek od jučer ili prekjučer osjećaju narodima“.[1075] Vezano za izglede hrvatskog naroda u budućnosti, u Poruci je bilo navedeno da: „danas ima svaki narod pravo na slobodu i svoju

---

[1071] „Jedinstven nastup domovine i emigracije“, *Hrvatska riječ,* 30. 8. 1957., 1., 4.
[1072] *Isto,* 5.
[1073] *Isto,* 6.
[1074] Na kongresu je, na prijedlog Bogdana Radice, donesen i zaključak o osnutku Informativne službe „Stjepan Radić“ sa zadaćom prosljeđivanja obavijesti iz domovine kako bi se te vijesti mogle na vrijeme objaviti u američkom tisku. („Jedinstven nastup domovine i emigracije“, *Hrvatska riječ,* 30. 8. 1957., 7.). Iako, prema dostupnim izvorima, takva služba nije zaživjela.
[1075] „Poruka hrvatskom narodu u domovini“, *Hrvatska riječ,* 30. 8. 1957., 3.

samostalnu državu bez razlike kojoj on rasi pripadao i u kojem dijelu svijeta živio. To je nakon prošloga rata nepisani zakon međunarodnoga prava“. Dalje se podsjetilo da je UN proglasio pravo svakoga naroda na slobodu i samostalnost temeljnim ljudskim pravom te se zaključilo da i hrvatski narod ima pravo na slobodu i svoju samostalnu državu. U Poruci se također naglasilo kako se za dobivanje priznanja samostalnosti svaki narod treba potruditi i pokazati da je sam unutar sebe sređen i da je sposoban osigurati mir, red te slobodan život u svojoj državi, te da će svojim držanjem pružiti jamstvo da bude koristan član međunarodne zajednice slobodnih, samostalnih naroda. U Poruci se spomenulo i činjenicu kako Zapad podupire i uzdržava „Titovo komunističko nasilje“, ali da to ne znači da je Zapad protiv hrvatske narodne slobode. Zaključilo se da Zapad podupire Tita jer ga upotrebljava kao agenta u borbi protiv Moskve, koja je predvodnik svjetskog komunizma, te kako to hrvatski narod treba razumjeti i znati da narodna budućnost prvenstveno ovisi o „nama samima, o našoj zrelosti, sređenosti i izdržljivosti.[1076] Poruka hrvatskom narodu u svojoj trećoj točki naglasila je važnost HSS-a u borbi za slobodu i samostalnost. Navelo se kako je u svojoj modernoj povijesti hrvatski narod dobio političku većinu u Hrvatskoj tek putem HSS-a, oko koje se okupio cijeli hrvatski narod, a ta se sloga nije temeljila samo na seljaštvu, nego i na suradnji seljaka i radnika. U predratno je vrijeme to bila suradnja HSS-a i HRS-a, a sada je to suradnja HSS-a i FSHR-a. U Poruci se na kraju istaknulo i da je HSS u emigraciji razvio „bratsku suradnju s bosansko-hercegovačko-sandžačkim muslimanima i na političkom i na radničko-sindikalnom polju“.[1077]

Krnjević je u svom tekstu povodom prvog kongresa HSS-a naveo kako je kongres bio potreban „zato da dignemo glas protiv divljačkog mučenja, izrabljivanja i ponižavanja hrvatskoga seljačkoga naroda.“ Krnjević je, na osnovu praćenja tiska te rasprava u beogradskoj skupštini i hrvatskom saboru, naveo kako se u Jugoslaviji sprema „Socijalistički preobražaj sela“, što je po njegovoj definiciji značilo: „u seljaštvu ubiti osjećaj slobode ljudskog dostojanstva i učiniti ga dobrovoljnim robljem komunističkih komesara“.[1078] Krnjević je zbog svega navedenog istaknuo: „zato je kongres uputio protest protiv stvaranja bijelog roblja u našoj domovini svim predstavnicima kulturnog čovječanstva, a u prvom redu vladama i političkim, vjerskim i kulturnim prvacima demokratskih naroda“. Kao sljedeću važnu stvar s kongresa, Krnjević je naglasio izjavu da organizacije HSS-a izvan domovine nisu emigrantske organizacije niti da one vode neku emigrantsku politiku. Za Krnjevića su iseljeničke organizacije HSS-a bile sastavni dio HSS-a kojeg je u domovini osnovao Stjepan Radić. Kao

[1076] *Isto*, 3.
[1077] *Isto*, 8.
[1078] Juraj KRNJEVIĆ, „Zašto je bio potreban naš kongres“, *Hrvatska riječ*, 30. 8. 1957., 1.

posljednju bitnu činjenicu s kongresa, Krnjević je naveo podnesene organizacijske izvještaje o radu i zaključio kako je ustanovljeno da postoji stalni napredak u organizacijskom radu i posebno zahvalio belgijskim organizacijama na organizaciji kongresa. [1079]

Očito se nastojalo da političke poruke s kongresa imaju svoju težinu iz razloga što ih nije izrekao pojedinac iz vodstva HSS-a, nego su imale legitimitet zajedničkog stava svih prisutnih izaslanika i organizacija. Važno je naglasiti kako je praksa održavanja redovitih stranačkih kongresa inače bila svojstvena svim političkim strankama u svijetu, a kongresi su služili kako bi se na njima davala izvješća o radu u proteklom razdoblju, davali organizacijski zadaci za buduće razdoblje do sljedećeg kongresa te se slale političke smjernice i političke poruke. Slična je svrha bila i u kongresima HSS-a.[1080] Očito je to bio i razlog što se tri godine nakon održavanja prvog kongresa, održao i drugi kongres HSS-a u Europi.

Drugi kongres HSS-a održan je u Bruxellesu 25. i 26. srpnja 1960. godine, s time da su svi izaslanici pristigli na kongres prisustvovali i Hrvatskom narodnom danu u Belgiji 24. srpnja te ujedno i proslavi 40. godišnjice velike izborne pobjede HSS-a. Za financiranje kongresa bio je uspostavljen i kongresni fond u kojeg su prilozi stigli iz svih dijelova svijeta.[1081] Uz domaćina, predsjednika Glavnog odbora HSS-a u Belgiji Mate Brčića i delegate HSS-a i FSHR-a iz Belgije, na kongresu su iz Londona bili izaslanici Juraj Krnjević i Ilija Jukić te izaslanici iz HPDD-a Velike Britanije, Josip Pauković i Ivan Tomić, zatim delegati iz Austrije i to iz Beča Husein Gradaščević i Juraj Boroša, te delegati iz Klagenfurta Milivoj Ašner, Zdravko Sertić i Milan Bogdan. Iz Njemačke su bili potpredsjednik Društva „Stjepan Radić“ iz Münchena Ivo Filipović, Berislav Đuro Deželić iz Düsseldorfa, Ivan Selnik iz Kaiserslauterna i Kazimir Plepelić iz Stuttgarta. Iz Francuske je delegat bio predratni narodni zastupnik HSS-a Roko Mišetić i Stipe Bujovčić, a bilo je gostiju i iz Švedske. Iz Kanade i SAD-a su, kao gosti, na kongresu bili prosutni Mladen Giunio Zorkin i Josip Torbar. Kongres je primio brzojavne pozdrave od MSU-a, Rumunjske seljačke stranke, Estonske stranke farmera, Slovačke demokratske stranke i Čehoslovačke agrarne stranke.[1082]

[1079] *Isto*, 2.

[1080] *Isto*; „Povijesni zaključci Drugoga kongresa Hrvatske Seljačke Stranke u Bruxellesu i veličanstvena proslava Hrvatskoga Narodnoga Dana u Belgiji“, *Hrvatska riječ*, kolovoz 1960., 1.

[1081] „Živio Drugi Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u emigraciji!“, *Hrvatska riječ*, srpanj 1960, 1. – 2.; „Hrvati iz svih krajeva svijeta: Dali su priloge u Fond drugoga kongresa H.S.S.“, *Hrvatska riječ*, rujan 1960., 7.

[1082] „Veličanstvena proslava Hrv. narodnoga Dana i drugi kongres HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas*, 8. 8. 1960., 1.; „Povijesni zaključci II. Kongresa HSS u Bruxellesu“, *Hrvatski glas*, 15. 8. 1960., 1.; „Povijesni zaključci Drugoga kongresa Hrvatske Seljačke Stranke u Bruxellesu i veličanstvena proslava Hrvatskoga Narodnoga Dana u Belgiji“, *Hrvatska riječ*, kolovoz 1960., 1., 3.

Mačekov pozdrav povodom 40. godišnjice velike izborne pobjede HSS-a, i pozdrav kongresu HSS-a, snimljen je na magnetofonsku vrpcu te je glasovno pušten delegatima i uzvanicima. Maček je naveo načela HSS-a: „Bog, obitelj, zemlja i vlastiti slobodni dom“, a u govoru je istaknuo kako je: „za svaku seljačku obitelj neophodno potrebno imati vlastiti dom, tako je za cijeli narod potrebno imati vlastitu slobodnu domovinu, dotično državu“. Za Mačeka država ne smije biti svrha samoj sebi, koja bi „služila ovoj ili onoj kliki, da nasiljem i strahovanjem vlada nad cijelim narodom“ nego je smisao hrvatske države da „čovječnošću i pravednošću štiti i promiče sve duhovne i tjelesne vrijednosti čovjeka pojedinca, bez obzira na njegovu vjeru, narodnost ili političko mišljenje“. Maček je naveo kako hrvatsko seljaštvo mora biti glavni nositelj hrvatske politike zbog svoje gospodarske, kulturne i moralne vrijednosti. Maček je u govoru, na kraju istaknuo, da se na svih pet kontinenata stvaraju organizacije HSS-a, i to od Hrvata koji odavno nisu seljaci niti su ikad bili, ali u emigraciji žele pomoći „svom hrvatskom narodu, a znaju, da je u domovini hrvatsko seljaštvo predstavnik hrvatskoga naroda“.[1083]

Krnjević je povodom drugog kongresa HSS-a objavio članak u kojem je podsjetio na Mačekove izjave o smislu države, koje je Maček napisao povodom izlaska prvog broja *Hrvatske riječi* 1949. godine.[1084]

Krnjević je u svom govoru na kongresu prvo naglasio važnost izborne pobjede 1920. godine,[1085] a zatim se osvrnuo na aktualnosti i naveo kako emigracija griješi u očekivanju da

---

[1083] „Govor predsjednika Vladka Mačka“, *Hrvatski glas*, 25. 7. 1960., 1.

[1084] Juraj KRNJEVIĆ, „Naš kongres i rođendan predsjednika Mačka“, *Hrvatska riječ*, srpanj 1960., 1.

[1085] Krnjević je pobjedu HSS-a na izborima održanim 28. studenog 1920. godine smatrao najvećim danom novije hrvatske povijesti. Kao posljedicu izbora iz 1920. godine Krnjević je navodio Ustav Neutralne Seljačke Republike Hrvatske kojeg je 1921. godine napisao Stjepan Radića, a donijelo Hrvatsko narodno zastupstvo. Po Krnjeviću je taj Ustav„uistinu Ustav samostalne Hrvatske, koji je hrvatski narod velikom većinom glasova, gotovo jednoglasno, na svim dalnjim izborima prihvatio i potvrdio“. Krnjević je takvu tezu obrazložio u tekstu u *Hrvatskom glasu* 1960. godine. („Dan 28. studenoga 1920. dan je preporoda hrvatskog naroda“, *Hrvatski glas*, 28. 11. 1960., 1.). Krnjeviću su ti izbori bili važni i zbog pobjede HSS-a nad komunističkom partijom. Krnjević je o tome napisao: „Tu je isto tako Hrvatska seljačka stranka slomila komunizam, koji se sve više jačao pod utjecajem učvršćivanja sovjetske revolucije u Rusiji. Komunisti su na izborima 1920. godine u Hrvatskoj hametice potučeni. Oni su, premda su mogli slobodno djelovati, dobili tek jednu desetinu glasova u poredbi s Hrvatskom Seljačkom Strankom. To je bila jedina prilika, gdje su oni na demokratski način odmjerili snage s njom, i doživjeli podpun poraz.“ (Juraj KRNJEVIĆ, „Izbori 1920. – Velika hrvatska narodna pedestgodišnjica“, *Hrvatski glas*, 11. 3. 1970., 1.); Krnjević je najopširnije svoju tezu o važnosti izbora 1920. opisao u tekstu u *Hrvatskom glasu* iz 1973. godine. Po Krnjeviću su izbori 1920. godine bili dokaz da je: „hrvatski narod jasno izraženom svojom voljom na temelju općeg prava glasa donio svoju odluku o stvaranju Jugoslavije. On je glasao i jasno time poništio tako zvanu Krfsku Deklaraciju, koju je godine 1917. podpisao Jugoslavenski Odbor na čelu s dr. A. Trumbićem zajedno s Nikolom Pašićem i sa srbijanskim strankama o stvaranju poslije ratne zajedničke države. Proglasio je ništetnim i za Hrvatsku nevrijednim korak Narodnog Vijeća zagrebačkoga u Beogradu dne 1. prosinca 1918. i proglašenje zajedno s vladom Srbije i regentom Aleksandrom Karadjordjevićem države Srba, Hrvata i Slovenaca […] I kada su kasniji izbori održani u Jugoslaviji, i na njima je Hrvatska Seljačka stranka mogla postaviti kandidate, opet je putem nje hrvatski narod svečano potvrdio onu prvu odluku izrečenu 28. studenoga 1920. Njima je poništeno i sve ono, što su u drugom ratu razni komunistički, hrvatskom narodu silom nametnuti Avnoji i Zavnoji odredjivali. Odluka od 28. studenoga 1920. i danas stoji kao temelj solidno demokratski postavljen cjelokupne današnje naše borbe za

strane sile oslobode Hrvatsku ili pomognu u oslobađanju. Također je objasnio kako je pogrešno u emigrantskom tisku kritizirati SAD i Veliku Britaniju da pomaganjem Tita pomažu komunizam, jer su SAD i Velika Britanija, u stvari, uvjereni da time ruše komunizam, s obzirom da se Tito suprotstavio SSSR-u. Krnjević je rekao: „ne smijemo mi glavne nade polagati u to, što radi danas Amerika, niti što radi Engleska, niti što rade ostale demokratske zemlje i njima prigovarati i od njih očekivati da nam stvore samostalnu demokratsku Hrvatsku. Naša sudbina ovisi o nama samima.“[1086] Krnjević je bio uvjeren kako će Hrvati do svoje suverene države doći putem hrvatskog seljačkog naroda, a ne preko emigranata, te je podsjetio kako „zapadni svijet“ priznaje pravo na slobodu i suverenost „svakom narodu, koji to zahtjeva i koji je toliko kulturan narod, da daje zapadnom svijetu jamstvo da će taj narod biti elemenat mira, reda i napretka.[1087] Krnjević je rekao: „da mi dođemo do Hrvatske Države, mi danas trebamo dvoje: moramo prvo biti za hrvatsku državu, a drugo svijet mora u nas imati povjerenje, da kad do hrvatske države dođemo, da to bude kulturna država, da to bude doprinos miru i redu i napretku onoga dijela Europe u kojem živimo“. Krnjević je naglasio da se Hrvati moraju međusobno poštovati, pa je naveo primjer kako se on javio da svjedoči u korist Andrije Artukovića da ne mora biti suđen u Jugoslaviji, a to je Krnjević napravio kako bi pokazao da „iznad svih opreka što između nas Hrvata mogu postojati, da mi svi postojimo kao jedna moralna i narodna zajednica“.[1088]

---

slobodu, samostalnost, demokraciju i čovječnost.“ (Juraj KRNJEVIĆ, „Pedeset treća godišnjica najvažnijega dana u novijoj hrvatskoj povijesti“, *Hrvatski glas*, 5. 12. 1973., 1., 3.); Krnjević je važnost izbora 28. 11. 1920. naglasio i u knjižici koju je izdao Središnji odbor HSS-a 1981. i u kojoj su se našli samo izabrani Krnjevićevi članci iz HSS-ovih glasila *Hrvatski glas* i *Hrvatska istina* na svega 21-oj stranici. Krnjević je tada još dodao: „Bila bi najveća pogreška ishod tih izbora smatrati kao neki slučajni izolirani politički događaj. Nasuprot, sva kasnija čak i sva današnja borba hrvatskog naroda za slobodu, demokraciju, samostalnost i socijalnu ravnopravnost nastavak je velike hrvatske izborne pobjede, - izvojevane 28. studenog 1920. […] Na tim je izborima hrvatski narod po prvi puta u svojoj povijesti dobio hrvatsku većinu, i to većinu stvorenu na neslomivom temelju, na seljaku. Do tada smo imali '*narodne*' stranke i '*koalicije*' stranaka, gdje su Hrvati igrali ulogu drugog reda. Do Stjepana Radića i do izbora 28. studenog 1920. godine nije Hrvatska imala hrvatske političke većine“. (KRNJEVIĆ, *Samo Hrvatska država*, 3.); Važnost prve izborne pobjede HSS-a 1920. godine i njeno obilježavanje u emigraciji naglasio je i Vladko Maček, a povod je bila 40. godišnjica te izborne pobjede, koju je HSS u emigraciji obilježavao na svojim druženjima i sastancima tijekom cijele 1960. godine. (Vladko MAČEK, „Prva izborna pobjeda HSS“, *Hrvatski glas*, 6. 6. 1960., 1.)

[1086] „Govor dr. Krnjevića na kongresu HSS II“, *Hrvatski glas*, 14. 11. 1960., 2.; „Govor Dr. Jurja Krnjevića“, *Hrvatska riječ*, kolovoz 1960., 4 – 5.

[1087] „Govor dr. Krnjevića na kongresu HSS“, *Hrvatski glas*, 14. 11. 1960., 2.; „Govor Dr. Jurja Krnjevića“, *Hrvatska riječ*, kolovoz 1960., 5.

[1088] „Govor dr. Krnjevića na kongresu HSS“, *Hrvatski glas*, 21. 11. 1960., 2.; „Govor Dr. Jurja Krnjevića“, *Hrvatska riječ*, 1960., 5.; Krnjević je uistinu bio spreman svjedočiti u korist Andrije Artukovića, a tu je činjenicu upotrebljavao kako bi pokazao primjer hrvatske sloge. U pismu upućenom u domovinu iz 1953. godine Krnjević je napisao: „Što se ostalih Hrvata tiče, ja sam rekao da ću braniti svakoga Hrvata, kojega istodobno napadaju komunisti i velikosrbi i ponudio sam se, da ću svjedočiti pred američkim sudom protiv izručenja Artukovića“. (HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Krnjevića od 21. rujna 1953.); O svojoj spremnosti za svjedočenje u korist Artukovića zbog pokazivanja hrvatske sloge, Krnjević je govorio i prilikom svog posjeta Južnoj Americi 1963. godine. *Hrvatski glas* je u svom izvještaju iz Venezuele tada napisao: „Dr. Krnjević je, analizirajući vanjsku političku situaciju, istaknuo, da će najviše o nama samima ovisiti hoćemo li u danim prilikama stvoriti svoju vlastitu državu. Pri tome, sloga svih Hrvata, najvažniji je faktor. Spomenuo je nadalje da je za sudskog postupka protiv dra Artukovića, kada se je javio kao svjedok, htio time pokazati da su svi Hrvati složni“. („Dr. Juraj Krnjević

Krnjević je u govoru zatim napomenuo kako Hrvati trebaju jednu jaku političku organizaciju „koja je sama jaka i zdrava“ i da on nikada nije nikoga nagovarao da uđe u HSS. Krnjević je također tvrdio kako „ne smijemo mi nikada misliti da ćemo mi iz emigracije izmoliti slobodu i samostalnost“ te je naveo kako je potrebno stvoriti jaku političku organizaciju u domovini i zaključio kako je „situacija naše slobode i nezavisnosti kod naših doma, a ne u emigrantskom napuhavanju“. Krnjević je na kraju poručio da se emigrantskim memorandumima, pritužbama i brzojavima neće doći do slobode, „nego je to od drugorazredne važnosti, a glavno je ono što mi tamo doma imademo“ i zadaća je emigracije „podizati duh doma“.[1089]

S kongresa se u Poruci hrvatskom narodu u domovini osudio progon hrvatskog seljaštva od strane jugoslavenskih vlasti, a isto tako se prosvjedovalo protiv „progona hrvatstva svuda, a naročito u Bosni i Hercegovini, u Srijemu i u Vojvodini.“ Također se poručilo „Hrvatima ne-seljacima“ da HSS nije nikakva klasna organizacija hrvatskog seljaštva niti da se ona bori za neku seljačku diktaturu. Za HSS se ustvrdilo da je „općenarodna hrvatska organizacija“. Posebno se poručilo: „muslimanskoj braći u Bosni i Hercegovini, da se Hrvatski seljački pokret kao predstavnik ogromne većine sviju Hrvata osjeća jedno s njima. Mi smo pripadnici jedne i nerazdružive narodne cjeline. Sudbina cijeloga hrvatskoga naroda je nerazdruživo spojena sa sudbinom bosansko-hercegovačkih Hrvata. Braćo bosansko-hercegovački muslimani, budite sigurni, da niste sami, nego da mi stojimo neodstupno uz vas i da sigurno možete računati da smo spremni s vama dijeliti svako dobro, svaku kušnju i svako zlo“.[1090]

S Kongresa se uputila i Poruka iseljeništvu, u kojoj se pozivalo: „da se Hrvati i Hrvatice diljem slobodnog svijeta što jače okupe pod zastavu Hrvatske seljačke stranke, kako bi najuspješnije i najdjelotvornije pomagali hrvatski narod za postignuće svoje slobodne države. Svima Hrvatima i Hrvaticama u slobodnom svijetu otvorena su širom vrata organizacija Hrvatske seljačke stranke u svim krajevima svijeta i oni će biti od njih prigrljeni bratski, srdačno

---

posjetio Hrvate u Venezueli“, *Hrvatski glas*, 27. 5. 1963., 2.); Krnjevićevo zauzimanje za Andriju Artukovića zamjerio je i kritizirao Većeslav Vilder, emigrantski političar blizak Mačeku, koji je u svojoj knjizi o tom Krnjevićevom odnosu napisao: „U pitanju bivšeg Pavelićevog ministra unutrašnjih dela Artukovića, u pitanju njegove krivice, stavio se dr. Krnjević javno na stranu Artukovića. I na poslednjem svom putovanju u Sj. Americi (kao javlja kanadski Hrvatski glas, 10 okt. 1955) pao u naručje dr. Artukoviću na tamošnjem sastanku. Zagrliše se pred publikom. Treba pak znati da je taj Artuković u Pavelićevoj vladi i sam lično učestvovao ne tek u klanju Srba, Židova i Hrvata uglednih članova HSS nego i u teškom progonu dr. Mačeka. Kroz tri godine dr. Maček, predstavnik Hrvata, bio je držan ili u Jasenovcu ili u strogom kućnom zatvoru. I malo da nije platio glavom, da ga nisu Nemci-okupatori spasli, zapretivši Paveliću da im lično odgovara za život dr. Mačeka [...] A usprkos svemu tome, g. dr. J. Krnjević, generalni sekretar HSS ne samo da prašta Artukoviću za sve ovo da mu se neće da sveti nego se i grli s njime.“ (VILDER, Većeslav. *Bika za rogove*. London: „Demos“ Izdavačko preduzeće, 1957., 149. – 150.)

[1089] „Govor dr. Krnjevića na kongresu HSS“, *Hrvatski glas*, 21. 11. 1960., 2.; „Govor Dr. Jurja Krnjevića“, *Hrvatska riječ,* kolovoz 1960., 5., 7.

[1090] „Poruka Drugog kongresa H.S.S. hrvatskom narodu u domovini“, *Hrvatski glas*, 17. 10. 1960., 2.; „Poruka Drugog kongresa Hrv. Selj Stranke hrvatskom narodu u domovini“, *Hrvatska riječ,* kolovoz 1960., 7 – 8.

i raširenih ruku.“ HSS-ovci su, također, upozorili na štetnost međusobnih svađa u iseljeništvu, što je, u velikoj mjeri, po HSS-u, bio i rad agenata jugoslavenskih vlasti.[1091]

S Kongresa se uputio i apel te pozdrav demokratskim zemljama i njihovoj javnosti, u kojem se optuživalo Tita za nasilno uvođenje diktature „komunističkog totalitarnog režima i bezdušnog terora“ te se navelo da je najmanje tristo tisuća Hrvata pobijeno bez suda, petsto tisuća nedužnih Hrvata stavljeno u zatvore i koncentracijske logore, a da je preko sto tisuća Hrvata otišlo u emigraciju. Također se optuživalo režim u Jugoslaviji za gospodarsko slabljenje zemlje, ali i „da sve više sužuju hrvatski narodni teritorij sistematskim naseljavanjem srpskog življa na njega, na uštrb hrvatskog pučanstva i gospodarskog napretka Hrvatske, te istodobno prisiljavaju na iseljavanje hrvatski narodni živalj iz Bosne i Hercegovine, te Srijema, Bačke i kotara Boke Kotorske u užu Hrvatsku“. Na kraju se tražio referendum i slobodni izbori pod kontrolom Ujedinjenih naroda „za hrvatski narod, zarobljen u komunističkoj diktaturi u FNRJ“. U Poruci se na kraju zaključilo da „hrvatski narod očekuje s pouzdanjem da će mu slobodni svijet omogućiti izvršenje prava na samoodređenje u središtu Europe, kad to pravo priznaje teoretski i praktički svim narodima svijeta i dnevno ga provodi u Africi i Aziji.“[1092]

Na kongresu je osnovan i „Fond dra Jurja Krnjevića za samostalnu Hrvatsku“, za kojeg je predviđeno da se nalazi u Europi.[1093]

Kongresima HSS-a je pridavana velika važnost u HSS-ovim glasilima i o njima je pisano kao o manifestacijama koje su održavale moral u domovini, zbog čega su, kao rezultat takvih shvaćanja, nastajale i poruke hrvatskom narodu u domovini.[1094]

[1091] „Poruka Drugog kongresa HSS Hrvatima i Hrvaticama diljem slobodnog svijeta“, *Hrvatski glas,* 24. 10. 1960., 2.
[1092] „Apel i pozdrav demokratskim državama i javnom mišljenju u slobod. svijetu“, *Hrvatski glas,* 24. 10. 1960., 2.
[1093] „Povijesni zaključci II. Kongresa HSS u Bruxellesu“, *Hrvatski glas,* 15. 8. 1960., 2.
[1094] „Živio Drugi Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u emigraciji!“, *Hrvatska riječ,* srpanj 1960, 1.

9. VEZE JURJA KRNJEVIĆA S DOMOVINOM

Osim razlika po pitanju odnosa sa Srbima i načina rješavanja hrvatskog pitanja, Maček i Krnjević dijelili su zajednički stav oko pitanja važnosti naroda u domovini u odnosu na emigraciju, što se onda očitovalo i u zaključcima s HSS-ovih skupova u emigraciji. Maček i Krnjević su zaključivali da je za rješavanje političke situacije u Hrvatskoj ključno djelovanje naroda u domovini, a emigracija je za Mačeka i Krnjevića imala potpornu ulogu, ne i odlučujuću. Takav stav postao je još čvršći nakon shvaćanja da SAD ne podupire stvaranje zajedničkog jugoslavenskog emigrantskog tijela.

Maček je takvo svoje stajalište jasno izrazio u božićnoj poruci 1962. godine u kojoj je rekao da će se Hrvatska oporaviti samo ako očuva narodnu dušu, a to će morati „oni u domovini“, za razliku od emigracije koja je, po Mačeku, mogla u tom slučaju učiniti vrlo malo. Maček je na kraju u poruci posebno čestitao Božić narodu u domovini koji će „čuvajući hrvatsku, kršćansku dušu sačuvati i našu Hrvatsku“.[1095]

Krnjević je svoje viđenje političke uloge hrvatskog iseljeništva u odnosu na domovinu izrazio kratko nakon završetka Drugog svjetskog rata u srpnju 1945. godine, u svom pismu predsjedniku organizacija HRSS-a u SAD-u Petru Radiću. Krnjević je tada napisao: „Naše je stanovište uvijek bilo, da prekomorski Hrvati nemaju pravo nametnuti hrvatskom narodu u domovini rješenje našeg pitanja, nego da narod u domovini ima pravo kao i svaki kulturni narod – sam odlučiti o svojoj budućnosti, a Izseljena Hrvatska, da ima dužnost poduprijeti domovinu, da dođe do toga prava.“[1096] Ovakav stav je tada više bio upućen prema predratnim hrvatskim iseljenicima HSS-ovcima koji su bili u to vrijeme još pod utjecajem Šubašićevog djelovanja u SAD-u iz vremena rata i njegovim sporazumima s Titom, ali se ni kasnije nije puno mijenjao.

Što se tiče odnosa uloge političke emigracije i uloge naroda u domovini, Krnjević je svoje stavove detaljno izrazio u pismu nepoznatom primatelju u domovinu 1953. godine. Krnjević je tada napisao kako će odluka o budućnosti „svakog naroda našeg dijela Europe“ više ovisiti o držanju samog naroda u domovini, nego li o njegovoj emigraciji.[1097] Krnjević je to u pismu objašnjavao činjenicom da su emigranti iz tog dijela Europe, koji su izbjegli nakon Drugog svjetskog rata, bile osobe koje su odgovorne za prijeratne ili ratne režime u svojim zemljama. Krnjević je u te osobe ubrajao političare, ministre, diplomate i vojnike koji su se zalagali za povratak na prijašnje stanje. Krnjević je zatim naveo svoja zapažanja kako Zapad nije zadovoljan aktualnom situacijom u „našem dijelu Europe“, ali, prema Krnjeviću, Zapad nije

[1095] Vladko MAČEK, „Sretan Božić“, *Hrvatski glas*, Božić 1962., 1.
[1096] ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 462.
[1097] HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Krnjevića od 21. rujna 1953.

bio ni za povratak na prijašnja stanja, koja je smatrao suodgovornim za aktualnu situaciju i zbog čega su zemlje srednje i istočne Europe, uslijed loših političkih, socijalnih i gospodarskih prilika, lagano postale plijen fašizma i komunizma. Kao dokaz tom svom stavu Krnjević je istaknuo kako SAD nije držao mnogo do mišljenja emigranata, bivših ministara, veleposlanika ili generala iako im je pružao pomoć.[1098] Krnjević je na osnovu svojih zapažanja o politici Zapada zaključio kako „Demokratski Zapad računa u prvom redu s narodima samima i sa situacijom postojećom ili stvorenom na licu mjesta u samim narodima". Krnjević je zatim nastavio: „Više je nego sigurno, o tom moramo biti na čistu kako je više nego sigurno, da će hrvatskom narodu biti onako, što u danom času reče i iza čega bude stajao narod u domovini. Mi iz emigracije, naravno, moći ćemo pomoći možda više, možda manje, možda i mnogo, ali glavnu riječ ima i imati će domovina". Zbog navedenih razloga Krnjević je u pismu naveo da je „strahovito važno" da u domovini „ne budemo obezglavljeni", da budu odnosi unutar hrvatskog naroda takvi da Zapad dobije dojam da je hrvatski narod unutar sebe sređen i u zapadnim mjerilima konstruktivan i zreo narod da „budemo sami svoji gospodari". Krnjević je zatim naveo da hrvatski narod mora znati što hoće i sukladno tome mora imati određeni narodni program u skladu sa zapadnim shvaćanjima, te je na kraju bitno da za narodni program složno „nastupamo i kod kuće i u emigraciji". Krnjević je dalje naveo kako on nema nikakvih formalnih obećanja od zapadnih sila, ali da je na osnovu svojih zapažanja zaključio kako će hrvatski narod doći do „Seljačke Republike Hrvatske kao samostalne države" kod rješavanja budućnosti „našeg dijela Europe" ako se bude držao navedenih uvjeta, i da će svaki narod „koji bude neodstupno stajao na tom, da bude svoje gospodar, makar tu bilo koliko zapreka, i doći do toga, ako je u sebi sređen, demokratski organiziran i imade zdrav socijalni i gospodarski program".[1099]

Krnjevićeve stavove dijelio je i Maček koji je također tijekom pedesetih godina postao svjestan da do akcije vanjskih sila u Jugoslaviji neće doći i da sve ovisi o narodu u domovini. Maček je 1956. godine napisao Krnjeviću: „I moje je mišljenje, da će u konačnoj tezi biti najvažnije držanje naroda u domovini".[1100] A što se tiče strane intervencije Maček je napisao: „I moje mišljenje je ne od danas, da će se narodi onog dijela Europe morati osloboditi sami. Vanjska situacija je tek utoliko važna, koliko je za gospodara važno lijepo ili ružno vrijeme. Žali Bože, ne mogu dijeliti Tvoje mišljenje, da će to biti tako brzo."[1101]

[1098] *Isto*
[1099] *Isto*
[1100] PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I,* 171.
[1101] *Isto,* 176.

Krnjeviću je stav o odlučujućoj ulozi naroda u domovini očito bio poticaj da i konkretnim djelovanjem pokuša što snažnije djelovati prema domovini, a sve kako bi u domovini HSS imao što snažnije uporište. Krnjević je to pokušao slanjem propagandnog materijala u Jugoslaviju, ali i održavanjem kontakata s dužnosnicima i članovima HSS-a koji su ostali u zemlji. Koliko je ta Krnjevićeva aktivnost bila važna svjedoči i veliki interes jugoslavenske tajne službe za tu aktivnost te pokretanje istrage i obrade Krnjevića zbog toga nakon što je postao predsjednik HSS-a. O svojim dugogodišnjim vezama s domovinom Krnjević je u nekoliko navrata govorio i javno na skupovima HSS-a tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina, kao što su javnu potvrdu takvih aktivnosti izrekli i dužnosnici organizacija koje su u tome sudjelovale, prije svega belgijske organizacije.

Pisani trag po pitanju razmjena mišljenja Krnjevića i Mačeka o slanju propagandnog materijala u domovini nalazi se u njihovoj pisanoj korespondenciji iz 1951. godine. Iz Mačekovog pisma Krnjeviću vidljivo je da mu je Krnjević prije toga pisao o namjeri slanja letaka u domovinu, a u kojima bi bila „poruka domovini“.[1102] Maček je tada bio skeptičan po tom pitanju s obzirom na probleme takvih aktivnosti u vrijeme kralja Aleksandra i u vrijeme Pavelića i NDH. Maček je u odgovoru Krnjeviću u listopadu 1951. godine napisao: „Ne imam ništa protiv toga, da napišemo poruku za domovinu. Tek ne znam, kako ćemo toj poruci dati publicitet i doma. Znam kako je bilo teško raspačavati 'letke' za vrieme Aleksandrove diktature, po život opasno za vrieme Pavelićeve, a mislim uobće nemoguće danas. Uostalom, sastavi pa ćemo vidjeti“.[1103]

Da je Krnjević ipak realizirao svoju namjeru slanja letaka o kojima je pisao Mačeku, svjedoči i Krnjevićevo pismo u domovinu iz veljače 1953. godine. U svom pismu nepoznatom primatelju u domovinu Krnjević je tražio povratne informacije o domovinskim reakcijama na letak pod nazivom „Poruka domovini“, kojeg je u domovinu poslao nekoliko mjeseci prije pisanja pisma. Krnjević je u pismu, vezano za svoju poruku, upitao: „Jeste li ju vidjeli, ili, ako ju niste vidjeli, jeste li čuli o njoj? [...] javite mi kako je primljena ona 'poruka' i što bi bilo dobro reći sljedeći puta“.[1104] Krnjević je u pismu napisao kako ima namjeru češće slati poruke u domovinu „i uvijek svraćati pažnju na naš rad i prilike u emigraciji uvijek kod toga naglašujući, da je rješenje Hrvatska Seljačka Republika kao samostalna država unutar zajednice slobodnih europskih ili srednjoeuropskih naroda“.[1105] Krnjević je u navedenom pismu zahvalio

[1102] *Isto*, 118.
[1103] *Isto*, 118.
[1104] HR-HDA-1451, kutija 11, Pismo Krnjevića od 21. rujna 1953.
[1105] *Isto*

nepoznatom primatelju na informacijama o situaciji u domovini koje mu je poslao u dva prethodna pisma i predlagao mu je nastavak pisane korespondencije, te mu je Krnjević savjetovao: „I uopće ponašajte se u domovini tako, da Vaša putovanja u inozemstvo ne budu upadna“. Krnjević je zatim molio primatelja da pismo dođe u ruke njegovom prijatelju u Zagrebu. Krnjević je u pismu naglasio kako je važno da se njegov „prijatelj“ i uz njega „naši najglavniji ljudi u domovini“ čuvaju i tako ponašaju, da u danom času budu na slobodi i slobodni u svom kretanju“ jer „nikako ne smijemo ostati obezglavljeni kod kuće jer težište situacije sve više je u domovini“.[1106]

Po pitanju slanja Krnjevićevih letaka u domovinu vijest je donijela i *Hrvatska riječ,* koja je 1955. godine objavila vijest da je u Dubrovniku u veljači te godine osuđen dugogodišnji predstavnik HSS-a za Dalmaciju ing. Frano Kolumbić na tri godine zatvora, kao protudržavni element i „bunitelj mladeži“ te da je s njim osuđeno još sedam osoba. *Hrvatska riječ* je zatim navela da je Kolumbić dugo držan u zatvoru i ispitivan o svojim vezama s Krnjevićem u Londonu jer su bili pronađeni Krnjevićevi leci na području Dubrovnika.[1107]

UDB-a je bilježila takve Krnjevićeve akcije povezane s domovinom. U izvješću UDB-e iz 1957. godine navodi se kako su se kontinuirano u razdoblju nakon rata u Jugoslaviji pojavljivali razni leci koji su bili usmjereni protiv režima u zemlji, a uglavnom su bili potpisani od strane Krnjevića. Leci su u zemlju dolazili putem pošte, a i drugim kanalima na adrese pojedinih „društvenih organizacija“, poduzeća, partijskih aktivista koji se nalaze na dužnostima i osoba iz redova HSS-a.[1108] UDB-a je za Krnjevića u njegovom dosjeu početkom šezdesetih godina navela kako je Krnjević pišući razne članke, memorandume i proglase poticao svoje istomišljenike u zemlji i inozemstvu za rušenje „društvenog uređenja SFRJ“ te je navela da Krnjević ima široku mrežu u zemlji.[1109] Krnjević je, čini se, koristio mrežu pristaša u zemlji, koju je razvio Stjepan Pezelj[1110] koji je bio jedna vrsta tajnika HSS-a u zemlji.[1111]

[1106] *Isto*

[1107] „Dugogodišnji prvak HSS u Dubrovniku – suđen“, *Hrvatska riječ,* 15. 5. 1955., 2.

[1108] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 1., 220.

[1109] *Isto,* 49.

[1110] Stjepan Pezelj (1899. – 1975.) bio je profesor i istaknuti HSS-ovac. Bio je tajnik Jurja Krnjevića prije Drugog svjetskog rata te vrlo važan u vrijeme završetka Drugog svjetskog rata i Mačekovog odlaska u inozemstvu. Nakon rata bio je najbliži suradnik Augusta Košutića i neka vrsta stranačkog tajnika koji je održavao vezu s pristašama u Hrvatskoj poslije rata. Više puta poslije rata bio je zatvaran od strane komunista. Umro je u Zagrebu. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza,* 264.)

[1111] O Stjepanu Pezelju kao osobi od posebnog Krnjevićevog povjerenja svjedočio je i Nikola Novaković na saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima. Novaković se prilikom svojih putovanja u inozemstvo tri puta sastao s Krnjevićem, a održavao je s njim i pisanu korespondenciju. Novakovićevi kontakti s Krnjevićem započeli su 1956. godine. Sve informacije koje je dobivao od Krnjevića, Novaković je prenosio Pezelju, a isto tako je Pezeljeve informacije iz zemlje prenosio Krnjeviću. Pezelj je Novakovića bio informirao i o svojim vezama s Krnjevićem (HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 276., 279 – 281., 284.); O Stjepanu Pezelju i njegovim vezama u zemlji pisao je Zdenko Radelić. Naime, Radelić je napisao da je Stjepan Pezelj bio jedna vrsta stranačkog tajnika

U izvješću UDB-e iz veljače 1960. godine navodi se kako je Krnjević na sastanku HSS-a u Coventryu u Engleskoj izjavio da je glavni i odlučujući faktor narod u domovini, te je rekao da emigracija sama za sebe nije toliko važna koliko narod u domovini, koji će biti odlučujući faktor u rješavanju situacije. Krnjević je u tom kontekstu zatim naveo kako treba realizirati kontakte s narodom u zemlji kroz što širu prepisku s pojedincima, a posebno koristiti mogućnosti susreta s građanima iz Jugoslavije koji svakodnevno sve više putuju.[1112]

Početkom šezdesetih godina 20. stoljeća UDB-a je nastavila bilježiti Krnjevićeve kontakte sa zemljom i slanje propagandnog materijala u zemlju,[1113] a 1963. godine UDB-a je izvijestila kako je „otkrila" grupu predratnih članova HSS-a, koji su surađivali s Krnjevićem i koji su ujedno činili Odbor HSS-a za Hrvatsku.[1114] Prema informacijama UDB-e, predsjednik odbora bio je August Košutić,[1115] a članovi su bili Bariša Smoljan, Rudolf Bičanić, Stjepan Pezelj, Juraj Šutej i Dominik Vrbanec. UDB-a je navela kako je Smoljan Krnjeviću slao tisak iz Jugoslavije te razne statističke podatke o Jugoslaviji. Smoljan je također, prema istom izvješću, molio suradnika UDB-e da Krnjeviću prenese poruku da ne šalje letke na razne adrese po selima, jer zbog tih letaka ljudi imaju samo probleme. Krnjević je Odboru u Zagrebu, pored propagandnog materijala, slao i upute za „antijugoslavensku djelatnost" i postavljao zadatke za uspostavljanje organizacija i povjerenika na teritoriju Hrvatske i BiH, kao i povezivanje s muslimanskim organizacijama u BiH i njihovo usmjeravanje prema programu HSS-a. Preko Odbora HSS-a u Zagrebu Krnjević je dolazio do adresa simpatizera HSS-a u zemlji, na koje je upućivao razni propagandni materijal.[1116] Podaci o postojanju Odbora HSS-a u domovini početkom 1960-ih godina nalaze se i u dosjeu Nikole Novakovića. Prema podacima iz dosjea, Novaković je prenosio pojedine Krnjevićeve „direktive" Košutiću. Novaković je tada govorio da je član Glavnog odbora HSS-a i da djeluje po uputama „šefa" Košutića, a u to vrijeme je i Košutić Novakovića smatrao članom Odbora HSS-a.[1117] Novaković je na saslušanju nakon uhićenja

---

u zemlji i najbliži suradnik Augusta Košutića. Košutić je Pezelju prepustio održavanje veza s pristašama HSS-a u Zagrebu i drugim dijelovima zemlje. Pezelj je i inače, posredstvom određenih stranačkih djelatnika, održavao veze s pristašama stranke u mnogim kotarevima. (RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.*, 123 – 124.)

[1112] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 248.

[1113] *Isto*, 256., 282.

[1114] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 16.; O Odboru HSS-a u dostupnim izvorima nakon 1963. godine nema podataka, ali se prilikom suđenja Nikoli Novakoviću 1977. godine pojavio u javnosti podatak da je Novaković bio član odbora u Zagrebu i Sarajevu. (TUĐMAN, *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 1 (1973. – 1978.)*, 346.)

[1115] O komunikaciji Augusta Košutića s Krnjevićem i Mačekom vidi doktorsku disertaciju: VLAŠIĆ, Anđelko. „Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom drugog svjetskog rata i poraća (1941. – 1964.)". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2010., 234 – 238.

[1116] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 16.; HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 288 – 291.

[1117] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 1 – 2., 12., 240.; Novakovićev posrednik u komunikaciji s Košutićem bio je ujedno i agent UDB-e te je na osnovu njegovih informacija UDB-a zabilježila navedene činjenice.

1977. godine tvrdio i da se Košutić za života redovito bio dopisivao s Krnjevićem.[1118] Krnjević i Košutić sastali su se i osobno u Parizu u ljeto 1955. godine, gdje je Košutić tada bio na liječenju.[1119]

Krnjević je, prema izvješću UDB-e, tijekom 1963. godine tražio od Košutića da mu pošalje „mladog intelektualca“ kako bi mu Krnjević prenio direktive za rad u zemlji, a UDB-a je posebnu pozornost posvetila Krnjevićevom nastojanju za pronalaženje novih, mlađih lica u zemlji.[1120] UDB-a je tijekom 1963. godine evidentirala i podatak da je Krnjević i svoju bivšu suprugu, koja je živjela u Hrvatskoj, pretplatio na *Hrvatski glas,* kojeg je ona redovito primala u Hrvatskoj.[1121]

Početkom 1965. godine UDB-a je često izvještavala o ubacivanju propagandnog materijala u obliku letaka i Krnjevićevih članaka iz *Hrvatskog glasa* te je stoga okružno tužilaštvo tražilo zadržavanje svih poštanskih, telegrafskih i novčanih pošiljki osobama koje se dopisuju s Krnjevićem, pogotovo se to odnosilo na Cvjetka Krnjevića, Barišu Smoljana, Stipu Pezelja i Andriju Andrića, a početkom 1965. godine pokrenuta je i istraga protiv Krnjevića te obrada koja je završila 1968. godine.[1122]

Tijekom 1969. godine UDB-in suradnik razgovarao je u Londonu s Krnjevićem i Krnjević mu je tom prilikom rekao kako veze sa zemljom treba ojačati, ali samo u granicama da se ljudi u zemlji ne izlažu progonima jugoslavenske službe sigurnosti te je tražio da mu se dostavi što više adresa iz Hrvatske na koje bi slao *Hrvatski glas,* i to putem pošte.[1123]

UDB-a je i u svom elaboratu, koji je napisan 1983. godine, navela kako se najviše podataka koje je prikupila o vezama emigrantskog HSS-a s ostacima članstva HSS-a i simpatizerima u zemlji odnosi na razdoblje šezdesetih godina. Za kasnije razdoblje je u elaboratu UDB-e navedeno da postoji manje podataka i na temelju toga se procjenjivalo da su u kasnijem razdoblju veze postojale, ali da su bile malobrojnije i pasivnije nego ranije.[1124]

Bez obzira što je, prema navodima UDB-e, Krnjevićeva aktivnost prema domovini smanjena u odnosu na prijašnja razdoblja, Krnjević je i dalje bio nastavio sa svojom propagandnom djelatnošću slanja pisama s političkim porukama u zemlju.[1125] U Krnjevićevom

---

[1118] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 240.
[1119] „Dr. Krnjević stigao u New York“, *Hrvatska riječ*, 15. 7. 1955., 12.; „Podpredsjednik Košutić u Parizu“, *Hrvatska riječ,* 15. 7. 1955., 12.
[1120] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 300., 308.
[1121] *Isto*, 2.; Krnjević se bio oženio 1924. godine, ali se rastao tijekom tridesetih godina. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 39.)
[1122] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 316 – 317., 319 – 320., 323., 325., 328 – 329., 385.
[1123] *Isto,* 405.
[1124] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 15 – 16.
[1125] Jugoslavenska tajna služba je u elaboratu iz 1983. godine kao primjere kontinuiranog slanja letaka navela neke primjere letaka: „'Poruka hrvatskom narodu' (1953), 'Ciljevi hrvatskog naroda' (1955.), 'O stanju u zemlji' i

dosjeu nalaze se zabilježeni izvještaji iz druge polovine sedamdesetih godina o ubacivanju propagandnog materijala u Jugoslaviju, koji je bio poslan poštom iz Engleske, Belgije i Njemačke i to na područje Splita, Zagreba, Karlovca, Pule i Osijeka.[1126]

O Krnjevićevoj aktivnosti ubacivanja letaka u zemlju pisale su i jugoslavenske vojne vlasti u knjizi za potrebe obrazovanja vojnika i mornara JNA 1974. godine. U knjizi je za HSS napisano: „Štampaju i veliki broj letaka i pamfleta povodom značajnijih događaja u zemlji i ubacuju na naš teritorij".[1127]

Krnjević je, prema UDB-i, u razdoblju sedamdesetih i početkom osamdesetih godina za vezu s domovinom koristio i svećenike koji su bili na poslijediplomskim studijima u inozemstvu, a za upućivanje propagandnog materijala i poruka u zemlju HSS je iskoristila i hodočašće katoličkih vjernika i svećenika u Rimu 1975. godine.[1128] Za iste ciljeve, sedamdesetih i osamdesetih godina, angažirani su bili i radnici na privremenom radu u inozemstvu. UDB-a je u elaboratu navela kako je HSS od takvih radnika dobivao razne podatke o situaciji u zemlji, a privremene radnike je HSS koristio i za uspostavljanje kontakata s radnicima u drugim gradovima i zemljama. UDB-a je navela i kako su pripadnici HSS-a privremene radnike pridobivali pružanjem raznih usluga i pomoći prilikom pronalaženja posla, stana i slično.[1129] Prema informacijama s kojima je raspolagala, UDB-a je zaključila kako je HSS svoju aktivnost prema Jugoslaviji provodila pretežno preko organizacija u Belgiji i to pretežno prema Hrvatskoj i BiH.[1130]

Potvrdu da su belgijske organizacije bile veza s domovinom iznio je javno u svom izvještaju o radu na Drugom svjetskom kongresu HSS-a 1973. godine predsjednik belgijskih organizacija HSS-a Mato Brčić, koji je u svom izvješću naveo da se iz Belgije poslalo „na tisuće letaka, i ostalog materijala" u domovinu, pa i lista *Slobodni Dom* iz Australije.[1131]

'Važnosti mađarskih događaja za nas' (1958.), 'Proglas omladinskog aktiva Vojko Krstulović' – navodno štampan u Splitu (1963.), 'Komunističko bijelo roblje' (1964.), 'Smije li nova hrvatska emigracija postati komunistički putnik po devize' (1966.), 'Kazneni program radnika i studenata u Zagrebu' (1966.), 'Je li hrvatska emigracija danas kadra izvršiti svoju dužnost prema domovini' (1980.) i drugi". (HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 14.)

[1126] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 492 – 493., 497 – 498., 509., 515.

[1127] DOMANKUŠIĆ, Stjepan, LEVKOV, Milivoje. *Politička emigracija – aktivnost političke emigracije protiv samoupravne socijalističke Jugoslavije i njenih oružanih snaga*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1974., 94.; Sličan tekst o aktivnosti HSS-a u slanju propagandnog materijala u Jugoslaviju pojavio se i u časopisu JNA „Narodna armija" u brojevima od studenog 1972. godine, a tekst su prenijeli HSS-vi listovi *Hrvatska riječ* iz Londona i *Hrvatski glas* iz Kanade. („Veliki strah pred aktivnošću emigracije", *Hrvatska riječ*, veljača – ožujak 1973., 2 – 3.; „Svjedočanstva", *Hrvatska riječ*, veljača – ožujak 1973., 4.; „Svjedočanstva", *Hrvatski glas*, 4. 4. 1973., 2.)

[1128] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 16.

[1129] *Isto*, 16 – 17.

[1130] *Isto*, 15.

[1131] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu", *Hrvatski glas*, 20. 6. 1973., 3.; O istinitosti riječi predsjednika belgijskih organizacija svjedoči dokument koji je potpisan od njegove strane i koji se nalazi u Osobnom fondu Jurja Krnjevića u Hrvatskom državnom arhivu, a u kojem je ispisano dvjesto imena i adresa iz

Krnjević je i javno u svojim govorima na Svjetskim kongresima HSS-a, održanim u Londonu 1973. i 1983. godine, izrekao da je stalno iz Londona raznim kanalima održavao veze s domovinom.[1132]

Jedna od takvih Krnjevićevih veza s domovinom završila se osudom na 12 godina zatvora, koja je dosuđena dr. Nikoli Novakoviću na sudu u Sarajevu u kolovozu 1977. godine. Dr. Nikola Novaković[1133] osuđen je najviše zbog svojih kontakata koje je održavao s Krnjevićem i još nekolicinom članova HSS-a. Novaković je osuđen i zbog neprijateljske propagande protiv Jugoslavije.[1134] Novaković je kao zastupnik farmaceutskih poduzeća puno putovao i na tim putovanjima je dolazio u doticaj s emigrantskim vodstvom HSS-a.[1135]

Novaković je bio uhićen 14. ožujka 1977. godine u Sarajevu, a tijekom saslušanja u sljedeća dva mjeseca priznao je da je surađivao s Krnjevićem te je detaljno opisao tu svoju suradnju. Prema Novakovićem svjedočenju, on je još 1945. godine nastojao stupiti u kontakt s Krnjevićem. Prvi sastanak s Krnjevićem ostvario je 1960./61. godine u Bruxellesu. Prije toga se s Krnjevićem dopisivao, ali ne iz Hrvatske, nego je Krnjević svoja pisma Novakoviću slao na jednu adresu u Münchenu. Novaković je, kako bi izbjegao jugoslavenske vlasti, pisma Krnjeviću slao iz Italije i Austrije, a jednom je to učinio i iz Južne Afrike. Novaković se s Krnjevićem u Londonu sastao još dva puta, i to 1971. godine, te 1976. godine. Prilikom tih susreta Krnjević je rekao da redovno šalje *Hrvatski glas* u Jugoslaviju, i to na institucije, ali i na privatne osobe koje nađe u imeniku. Krnjević je Novakovića 1971. godine zamolio da ga informira o emigrantskoj situaciji u Njemačkoj, što je Novaković i napravio stupivši u kontakt s Ivom Bulićem, tada zamjenikom Branimira Jelića iz Hrvatskog narodnog odbora. Nadalje je Novaković priznao da je s Krnjevićem bio neprestano u pismenoj vezi, a ponekad i telefonskoj, te da je Krnjeviću slao novinske izreske iz Jugoslavije. Novinski članci koje je slao Krnjeviću

---

Jugoslavije na koje su se slali propagandni materijali. U istom dokumentu naveden je podatak da je odštampano 6 048 komada letaka iz 1975. godine i navedena su utrošena financijska sredstva iz „Fonda Juraj Krnjević“. (HR-HDA-1959, kutija 68)

[1132] Juraj KRNJEVIĆ, „Pozdrav delegatima ovogodišnjega Svjetskog Kongresa H.S.S. u Londonu“, *Hrvatski glas*, 18. 4. 1973., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „Pozdrav delegatima ovogodišnjeg svjetskog kongresa HSS i HRS u Londonu“, *Hrvatski glas*, Vancouver, travanj 1983., 3.

[1133] Nikola Novaković (1913. – 1994.) bio je farmaceut i politički aktivist HSS-a. Završio je studij farmacije u Zagrebu. Kao student se učlanio u HSS 1933. godine, a uoči izbijanja Drugog svjetskog rata postao je član Izvršnog odbora HSS-a te nakon toga kontaktirao sa svim vodećim HSS-ovcima. Tijekom rata bio je asistent na Farmaceutskom fakultetu u Zagrebu. Poslije rata živio je i radio u Hrvatskoj i BiH. Od 1968. do 1970. godine radio je u Švicarskoj. Od 1973. do 1976. godine radio je kao zamjenik direktora u poduzeću „Bosna lijek“ u Sarajevu, a 1976. godine je umirovljen. Uhićen u Sarajevu 1977. godine i osuđen na 12 godina zatvora. Iz zatvora je pušten sredinom 1987. godine. Nakon obnove HSS-a 1989. godine postao je prvi predsjednik HSS-a. Poginuo je u prometnoj nesreći 1994. godine. (HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 299.; „Dr. Nikola Novaković“, *Glasnik HSS*, svibanj 1987., 6.; MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 481.)

[1134] „Amnesty International napada Jugoslaviju“, *Hrvatski glas*, Vancouver, prosinac 1981., 2 – 3.

[1135] TUĐMAN, *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 1 (1973. – 1978.)*, 346.

odnosili su se na politička, ekonomska i druga zbivanja u zemlji. Krnjeviću je također bio poslao i jedan godišnji statistički pregled, u kojem je bio i popis stanovništva Jugoslavije. Novaković je također slao i novinske članke iz zemlje koji su onda korišteni za pisanje tekstova u *Hrvatskoj riječi*. Novaković je svaki put po povratku iz inozemstva o svim svojim razgovorima sa HSS-ovcima u emigraciji informirao Stjepana Pezelja, a isto tako je Krnjeviću u inozemstvo prenosio Pezeljeve poruke iz Hrvatske. Novaković je, osim s Krnjevićem, često bio kontaktirao i sa HSS-ovcem Otonom Oreškovićem, koji je uređivao list *Hrvatska riječ* u Belgiji te Josipom Paukovićem, bliskim Krnjevićevim suradnikom iz Londona.[1136]

Krnjević je u svom prvom članku povodom suđenja Novakoviću napisao kako je ponosan što ga se naziva ratnim zločincem od strane „velikosrpskog crvenog Beograda". Krnjević je također naglasio da je ponosan što je vlast iz Beograda nakon 33 godine morala priznati „da nisu protiv sadanjega ropstva hrvatskog naroda i za slobodu i samostalnost Hrvatske samo oni, koje Beograd naziva teroristima, nego je tu i Hrvatska Seljačka Stranka, kao demokratski izabrani predstavnik hrvatskoga naroda sa svim svojim moralnim i političkim ugledom pred kulturnim svijetom".[1137] Vidljivo je kako je Krnjević i ovom prilikom naglasio posebnost HSS-a i njen ugled u Zapadnom svijetu, a i taj je tekst iz *Hrvatskog glasa* završio u obliku letka na području Hrvatske. Letak sa spomenutim Krnjevićevim tekstom i naslovom iz *Hrvatskog glasa* UDB-a je evidentirala na području Pule koncem rujna 1977. godine.[1138]

Povodom osude dr. Nikoli Novaković HSS je organizirao i miran prosvjed ispred jugoslavenskog veleposlanstva u Londonu.[1139] Krnjević i HSS su u Londonu kod organizacije Amnesty International intervenirali zbog slučaja osude Nikole Novakovića koji je, prema Krnjevićevim tvrdnjama, rezultirao bezuspješnim zahtjevima Amnesty Internationala vlastima u Beogradu da se Nikolu Novakovića pusti na slobodu.[1140] Novaković je, prema pisanju *Glasnika HSS-a*, iz zatvora bio pušten sredinom 1987. godine.[1141] Tijekom boravka u zatvoru

---

[1136] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 260 – 284.; Novaković tijekom saslušanja, a vezano za sastanke s Krnjevićem, nije bio siguran u točne termine sastanka pa je tako za prvi sastanak rekao da se dogodio između 1960. i 1962. godine, a za drugi susret nije bio siguran da li je bio 1971. ili i1973. godine. Jedino je za posljednji susret bio siguran da je to bilo 1976. godine.

[1137] Juraj KRNJEVIĆ, "Ja sam sada proglašen u Jugoslaviji 'ratnim zločincem', a dr. Nikolu Novakovića je sud u Sarajevu osudio na 12 godina zatvora i na zaplijenu cijele imovine, jer da je duže vremena službeno putovao u slobodnu Europu, stupio samnom u vezu i suradjivao, kako u osudi stoji, na 'povezivanju i jačanju Hrvatske Seljačke Stranke i njeno osposobljavanje da oko sebe prikupi ekstremne grupe radi zajedničkoga djelovanja protiv SFR Jugoslavije"', *Hrvatski glas*, 31. 8. 1977., 1.

[1138] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 494.

[1139] „Prosvjed pred jugo-ambasadom u velikoj Britaniji", *Hrvatski glas*, 12. 1. 1978., 2.

[1140] „Božićna i novogodišnja poruka predsjednika HSS-a dra. J. Krnjevića", *Hrvatski glas*, prosinac 1981., 1. – 2.; „Amnesty International napada Jugoslaviju", *Hrvatski glas*, prosinac 1981., 2 – 3.

[1141] „Dr. Nikola Novaković", *Glasnik HSS*, svibanj 1987., 6.

Novaković je doživio i infarkt, a njegova sudbina je utjecala i na njegovu suprugu koja je tijekom njegovog boravka u zatvoru doživjela živčani slom i završila u bolnici.[1142]

Krnjević je, po pitanju ubacivanja propagandnog materijala u zemlju, ostao aktivan tijekom osamdesetih godina sve do svoje smrti, što potvrđuje Služba državne sigurnosti (SDS) u svom elaboratu iz 1987. godine. U elaboratu SDS-a se navelo: „Emigrantske organizacije 'Hrvatska seljačka stranka' i 'Hrvatski radnički savez' redovite su u svom neprijateljskom djelovanju protiv SFRJ putem specifične vrste letaka, koje uglavnom potpisuje dr. Juraj Krnjević kao predsjednik HSS-a. U lecima se ističe borba za 'nezavisnu republiku Hrvatsku', ideje braće Antuna i Stjepana Radića te geslo: 'vjera u Boga i seljačka sloga'.“[1143] Dalje je u elaboratu napisano: „Krnjević se obraća emigraciji, hrvatskim građanima na privremenom radu u inozemstvu i zemlji obično lecima u povodu božićnih i novogodišnjih praznika, 'žrtava' Bleiburga te sličnim prilikama. Prošle i ove godine HSS i HRS slale su letke: 'Poruke predsjednika dr. Jurja Krnjevića – Pozdrav za Novu 1985. godinu', 'Bleiburg – 40 godina kasnije', 'Važni po hrvatski narod diplomatski dokumenti iz prošloga svjetskoga rata', 'Poruka hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu' te 'Apel državama članicama Ujedinjenih naroda'“. SDS je dalje obrazložio Krnjevićeve aktivnosti prema domovini: „U 'Poruci za Božić i novu 1985. godinu' J. Krnjević iznosi zaključak Kongresa HSS-a i HRS-a što je održan u Belgiji 1981. godine, tj. nabraja smjernice koje su, u stvari, načela i platforma bivše stranačke orijentacije. Tako se apelira na 'čuvanje ognjišta', 'ne iseljavanje u tuđinu', stvaranje brojnih obitelji i odgoj djece u 'vjeri i kulturi hrvatskih narodnih tradicija i običaja', na čuvanje hrvatskog jezika, te daje preporuka Hrvatima da se vrate u domovinu...“[1144]

Krnjević je početkom 1985. godine inzistirao da „prvaci“ HSS-a iz zemlje napišu neki proglas, o čemu je pisao Franjo Tuđman u svojem dnevniku. Tuđman je 11. ožujka 1985. godine spomenuo slučaj Nikole Novakovića i u tom kontekstu se osvrnuo i na Krnjevićeve akcije. Tuđman je tada napisao: „Sam Novaković pao [je] u zatvor zato što je prihvatio Krnjevićevu ideju da HSS-ovski prvaci u zemlji trebaju nešto poduzeti, dati glasa od sebe kako bi to dalo povoda i njemu (Krnjeviću, I.T.) 'kao legitimnom predstavniku' da pokrene nešto u

[1142] TUĐMAN, *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 3 (1984. – 1989.),* 149.; Zanimljivo je da se tijekom 1974. godine i Tuđmana povezivalo s Krnjevićem kako bi ga se inkriminiralo. Po Tuđmanovom svjedočenju, do njega su stizale informacije o tome kako policija posjeduje magnetofonske vrpce Tuđmanovog razgovora s Krnjevićem u Londonu. Tuđman je 5. veljače 1974. godine zapisao da Krnjevića nikada nije vidio. (TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 1 (1973. – 1978.).* Zagreb: Večernji list, 2011., 107., 125.)
[1143] VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva,* 162.
[1144] *Isto,* 162 – 163.

međunarodnim okvirima. I zadnjih je mjeseci bila neka slična akcija da se napiše u ime stranke, koje više nema, nekakav proglas. No, 'prvaci' se nisu odazvali tom zahtjevu.“[1145]

S obzirom na prikazano očito je da je Krnjević cijelo vrijeme emigracije bio povezan s većim brojem pristaša i simpatizera HSS-a u Hrvatskoj te je cijelo vrijeme u Hrvatsku i Jugoslaviju slao propagandni materijal. Veze s pristašama i bivšim dužnosnicima HSS-a Krnjević je pretežno održavao putem posrednika koji su iz zemlje putovali u inozemstvo, a od kojih su neki radili za jugoslavensku tajnu službu te su ju o tome uredno obavještavali. Krnjević je također održavao veze i pismenim putem, što slanjem pisama u zemlju, što primanjem pisama preko različitih adresa u inozemstvu. Na osnovu dostupnih izvora ne može se utvrditi koliki je bio stvarni opseg Krnjevićevih aktivnosti prema domovini tijekom emigracije, odnosno koliki je ukupan broj ljudi iz Hrvatske i Jugoslavije s kojima je Krnjević održavao veze, niti koliki je bio ukupan broj propagandnog materijala, s obzirom da su podaci o Krnjevićevim vezama s domovinom najviše dobiveni na osnovu informacija koje je prikupila UDB-a, a aktivnosti koje UDB-a nije uspjela evidentirati ostaju nepoznate. Iz drugih izvora o tim aktivnostima se zna vrlo malo.

[1145] TUĐMAN, *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 3 (1984. – 1989.)*, 149.

10. HSS OD 1965. DO RASKOLA 1979. GODINE

Dolaskom Jurja Krnjevića na mjesto predsjednika HSS-a političko djelovanje HSS-a usredotočilo se na jačanje stranačkih organizacija na terenu i međusobno povezivanje, što je rezultiralo redovitim sazivanjem Svjetskih kongresa na kojima su se okupljali stranački dužnosnici i delegati iz aktivnih organizacija HSS-a u svijetu te pokušajem okupljanja hrvatske emigracije pod okriljem HSS-a. U odnosu na vrijeme predsjednika Mačeka smanjila se aktivnost HSS-a u Međunarodnoj seljačkoj uniji i drugim međunarodnim organizacijama emigranata srednje i istočne Europe te su prestali bilo kakvi razgovori oko eventualnog sporazuma sa srpskom i slovenskom emigracijom jer je zauzet jasan stav o potrebi stvaranja neovisne države Hrvatske van okvira Jugoslavije..

Za razliku od Mačekovog vremena, u čije je vrijeme u Hrvatskoj i Jugoslaviji vladao relativan mir što se tiče potenciranja hrvatskog nacionalnog pitanja, nakon Krnjevićevog preuzimanje mjesta predsjednika HSS-a u Hrvatskoj i Jugoslaviji pokreću se određeni procesi koji su započeli padom Aleksandra Rankovića 1966., zatim „Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ 1967. godine, a nastavili se događajima koji su nazvani „Hrvatskim proljećem“, kao i njegovim slomom koncem 1971. godine u Karađorđevu. Ovakva događanja uvelike su utjecala i na emigraciju jer su spomenuti događaji u domovini bili poticaj dotadašnjoj političkoj emigraciji na još snažniji rad.[1146]

Koncem pedesetih i početkom šezdesetih godina 20. stoljeća došlo je do povećanog iseljavanja mlađih osoba, koji su pretežno iz ekonomskih razloga ilegalno prelazili granicu.[1147] Općenito se do početka šezdesetih godina iseljavanje iz Hrvatske odvijalo u okolnostima „zatvorenih granica“.[1148] Najmasovniji odlazak Hrvata u inozemstvo započeo je početkom šezdesetih godina. U tom razdoblju granice su se otvorile te je došlo do velikog povećanja ekonomske emigracije i broja tzv. „radnika na privremenom radu u inozemstvu“ ili popularno nazivanih „pasošarima“.[1149]

[1146] HR-HDA-1561, 10.2/22, 29.

[1147] KRALJEVIĆ, Iva. „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.“. *Časopis za suvremenu povijest* 41(2009), br. 1, 75.; O procesima i intenzitetu iseljavanja iz Hrvatske vidi u: I. ČIZMIĆ, „O Strukturi i društveno-političkim odnosima u hrvatskom iseljeništvu u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata“, 49 – 56.; *Poratne žrtve državnog terora SFRJ u inozemstvu – izvješće o radu od 28. travnja 1992. do 15. rujna 1999*. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava – Vijeće za utvrđivanje poratnih žrtava komunističkog sustava ubijenih u inozemstvu, Zagreb, 30. rujna 1999., 5. (mrežno izdanje), http://www.safaric-safaric.si/udruge/hsk/201012%20Izvjesce%20vijeca%20komisije.pdf, pristup ostvaren 2. 3 2017.)

[1148] ČIZMIĆ, „O Strukturi i društveno-političkim odnosima u hrvatskom iseljeništvu u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata“, 49.

[1149] Godine 1962. donesen je Savezni Zakon o amnestiji. Time je bila otvorena mogućnost većem dijelu političke emigracije za reguliranje statusa prema domovini, a omogućeno je povezivanje obitelji i povratak u domovinu za

Nakon 1971. godine u emigraciju su pristigli i novi politički emigranti iz Hrvatske, koji su bili žrtve represivnog aparata nakon gušenja „Hrvatskog proljeća“. Novi emigranti, tzv. „proljećari“ osvježili su redove hrvatske političke emigracije i sa sobom donijeli nova iskustva.

U vrijeme Krnjevićevog preuzimanja vodstva HSS-a započela su i sve učestalija ubojstva hrvatskih emigranata od strane jugoslavenske tajne službe. Od završetka Drugog svjetskog rata do 1967. godine jugoslavenska tajna služba izvršila je pet ubojstava, pet otmica sa smrtnim posljedicama, tri neuspjela atentata i tri neuspjele otmice. Nakon 1967. godine brojke se drastično povećavaju, tako da je od 1967. do 1989. godine ubijeno 64 emigranata, bilo je tri otmice sa smrtnim posljedicama, 21 neuspio atentat, tri otmice i jedna neuspjela otmica.[1150] Kao odgovor na represiju jugoslavenskih vlasti, jedan dio hrvatske političke emigracije odlučio se i na terorističke akcije kao sredstvo u borbi za ostvarenje neovisne hrvatske države. Terorizam se uopće kao sredstvo borbe za ostvarenje političkih ciljeva u međunarodnim odnosima ozbiljnije javio neposredno poslije završetka Drugog svjetskog rata, ali se intenzivirao tijekom sedamdesetih godina te bio učestala pojava u svijetu tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina.[1151] Broj političkih emigranata koji su pribjegavali terorističkim metodama borbe bio je vrlo malen, ali je predstavljao ozbiljan sigurnosni i politički problem za jugoslavenske vlasti.[1152]

Za razliku od dijela hrvatske političke emigracije koji su kao sredstvo borbe za samostalnu Hrvatsku vidjeli i oružane akcije, Krnjević je i dalje ostao na HSS-ovskim pacifističkim sredstvima u borbi za hrvatsku neovisnost. Naime, Krnjević nije vjerovao da su oružje i oružane akcije nužne u ostvarenju samostalne i neovisne Hrvatske.[1153]

HSS je u trenutku Krnjevićevog vodstva HSS-a imao i svojih posebnosti u odnosu na ostatak hrvatske emigracije, koja je većinom bila sastavljena od poslijeratnih ekonomskih

---

manji broj iseljenika. Putovnice je tada dobilo otprilike 50 000 emigranta, od kojih se sljedećih godina u Hrvatsku vratila 201 osoba. Istovremeno se u procesu povezivanja obitelji iz Hrvatske u prekomorske zemlje iselio znatan broj osoba. (KRALJEVIĆ, „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.“, 75 – 76.; ČIZMIĆ, „O Strukturi i društveno-političkim odnosima u hrvatskom iseljeništvu u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata“, 52.)

[1150] VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva*, 201 – 205.; Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike zaključila je kako je od 1946. do 1990. godine jugoslavenska tajna služba likvidirala 68 emigranata, 5 emigranata su bila oteta sa smrtnim posljedicama, a Komisija je registrirala trideset pokušaja ubojstva te tri uspjele i dvije neuspjele otmice hrvatskih emigranata od 1946. do 1990. godine (*Poratne žrtve državnog terora SFRJ u inozemstvu – izvješće o radu od 28. travnja 1992. do 15. rujna 1999*., 5 – 6. (http://www.safaric-safaric.si/udruge/hsk/201012%20Izvjesce%20vijeca%20komisije.pdf, pristup ostvaren 2. 3. 2017.)

[1151] CVETKOVIĆ, Srđan. „Terorizam i jugoslovenska politička emigracija“. *Istorija 20. veka – Časopis Instituta za savremenu istoriju* 32(2014), br. 2., 172.

[1152] Prema izvještajima UDB-e, od cjelokupne aktivne političke emigracije s područja Jugoslavije, na teroristički dio se odnosio 1 – 3%, s time da su od tog ukupnog broja 70 % činili pripadnici hrvatske političke emigracije. (CVETKOVIĆ, „Terorizam i jugoslavenska politička emigracija“, 173.)

[1153] RADICA, Bogdan. „Juraj Krnjević – pogledi na glavnog tajnika i predsjednika Hrvatske seljačke stranke“, *Hrvatska revija* 38(1988), sv. 1, 150.

emigranata i emigranata povezanih s NDH. Naime, većinu HSS-ovog članstva u iseljeničkim organizacijama činili su stariji prijeratni emigranti kojima su se nakon rata pridružili i pojedini dužnosnici HSS-a te predratni narodni zastupnici HSS-a. Poslije sredine šezdesetih godina došlo je i do određenog pomlađivanja HSS-ovog članstva.

Na međunarodnom planu je samostalnost ostvarivalo sve više bivših kolonija iz Afrike i Azije, što je također Krnjević naglašavao kao argument za ostvarivanje hrvatske državnosti. Krnjević je kao predsjednik HSS-a nastavio održavati veze s domovinom, a nastavila se i aktivnost ubacivanja letaka potpisanim od strane Krnjevića u Jugoslaviju. Zbog kontakata i veza s Krnjevićem i HSS-om, bio je 1977. godine osuđen Nikola Novaković iz Sarajeva na 12 godina zatvora. S obzirom na događanja u Hrvatskoj, Krnjević i HSS aktivirali su se u prosvjedima i slanju memoranduma međunarodnim čimbenicima, pa i Pokretu nesvrstanih.

HSS je krajem sedamdesetih godina doživio raskol koji je kulminirao osamdesetih godina, a kojeg je je obilježio Krnjevićev sukob s predsjednikom Glavnog odbora HSS-a u Kanadi Mladenom Giuniom Zorkinom. To je ujedno i najteže razdoblje iseljeničkog HSS-a, obilježeno sudskim sporovima zbog imovine, političkog legitimiteta i javnog nabacivanja blatom preko glasila dviju struja HSS-a. Sukob je najviše pogodio organizacije HSS-a u Kanadi, ali se velikim dijelom odrazio i na organizacije u SAD-u i Australiji.

Za bolje razumijevanje Krnjevićevog emigrantskog života važno je napomenuti kako je Krnjević cijelo vrijeme živio kao samac u stanu u Londonu i redovito pratio svjetske medije te medije iz Hrvatske i Jugoslavije. Također je redovito održavao i kontakte s britanskim političarima i američkim diplomatskim predstavnicima, iako je razina tih kontakata s godinama sve više slabila.[1154] Prilikom svojih putovanja po SAD-u i Kanadi Krnjević je redovito posjećivao State Department u Washingtonu i unatoč tome što nije bio priman na najvišim razinama ipak je u State Departmentu mogao razmijeniti informacije o situaciji u Jugoslaviji.[1155] Krnjević se početkom sedamdesetih godina, na osnovu svojih kontakata u

[1154] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 18.; Juraj Krnjević se 1938. godine rastao od supruge, a njegovo dvoje djece, Biserka i Krešimir pošli su zajedno s njim u emigraciju 1941. godine. Zbog opasnosti od svakodnevnog bombardiranja u Londonu, Krnjević je djecu sklonio u Južnu Afriku, a koncem rata su se djeca pridružila Krnjeviću u Londonu. Kćer Biserka završila je engleski jezik i književnost na Cambridgeu, a 1949. godine je nastavila studirati u SAD-u u blizini Philadelphije, gdje je izvršila samoubojstvo 1950. godine. Sin Krešimir je doktorirao medicinu na sveučilištu u Edinburghu, a kasnije je postao profesor na sveučilištu u Montrealu u Kanadi. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 31 – 32.)

[1155] Suradnik jugoslavenske tajne službe ing. Franjo Gaži, koji je izravno razgovarao s Krnjevićem u Londonu u kolovozu 1969. godine i o tome napravio iscrpno izvješće, tvrdio je kako Krnjević nije dobro upoznat sa situacijom u zemlji (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 401.); Očito se ing. Franjo Gaži vodio osobnim dojmovima na osnovu razgovora s Krnjevićem kada je sastavljao izvješće za UDB-u, ili se njegov dojam odnosio na Krnjevićevu neinformiranost o kvaliteti života građana Jugoslavije.

američkom State Departmentu i britanskom Foreign Officeu, žalio kako u tim krugovima nema podršku i da bi u State Departmentu i u Foreign Officeu radije pristali na podunavsko ili jugoslavensko rješenje, nego na bilo koji oblik neovisne Hrvatske države.[1156]

Odlaskom Mačeka sa životne i političke scene politika HSS-a je postala jednoobrazna i jedinstvenija, bez razlika u političkim stavovima. Jedini politički autoritet u stranci ostao je predsjednik HSS-a Juraj Krnjević, pogotovo nakon što su se njegovim dolaskom na čelo HSS-a iz stranke povukli članovi koji su zastupali ideje o rješenju hrvatskog pitanja u jugoslavenskom okviru i zastupali potrebu sporazumijevanja sa srpskom emigracijom.[1157]

Krnjević je kao predsjednik stranku samostalno vodio do osnivanja Središnjeg odbora HSS-a 1980. godine, kada je Središnji odbor postao najviše tijelo u stranci, koje do tada nije postojalo.

Do osnivanja Središnjeg odbora HSS-a legitimitet Krnjevićevih političkih stavova potvrđivao se na Svjetskim kongresima HSS-a, čije je održavanje postala praksa svake tri do četiri godine, a kasnije, u osamdesetim godinama nakon osnivanja Središnjeg odbora, to okupljanje je postalo i češće. Na takvim okupljanjima HSS-ovaca iz cijeloga svijeta raspravljala su se politička pitanja, a na kraju su se donosili zaključci koji su izražavali političke stavove HSS-a pa su, sukladno tome, politički zaključci sa svjetskih kongresa HSS-a i okosnica prikaza političkih stavova HSS-a u razdoblju od sredine šezdesetih do početka osamdesetih godina, odnosno do raskola stranke i osnivanja Središnjeg odbora HSS-a.

Uz prikaz svjetskih kongresa HSS-a, a kako bi u potpunosti shvatili politiku HSS-a od sredine šezdesetih godina do raskola stranke koncem sedamdesetih, potrebno se osvrnuti i na stajališta Krnjevića i HSS-a o određenim važnim političkim događajima i akcijama koji su se dogodile u domovini i u iseljeništvu, a u kojima HSS nije direktno sudjelovao niti ih potaknuo.

Krnjević je preuzimanjem predsjedničke pozicije u HSS-u na svojoj platformi rješavanja hrvatskog pitanja izvan jugoslavenskog okvira postao i potencijalni vođa hrvatske emigracije, što je posebno vidljivo prvih godina nakon preuzimanja vodstva HSS-a, a o čemu se u to vrijeme puno pisalo u glasilima HSS-a, kao i u izvještajima i analizama jugoslavenske tajne službe.

[1156] Takvo razmišljanje Krnjević je iznio u razgovorima s Nikolom Novakovićem, a Novaković naveo na svom saslušanju prije suđenja 1977. godine. (HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 262.)

[1157] U prvom redu se to odnosi na Branka Pešelja i Iliju Jukića, koji su u potpunosti bili suglasni s Mačekovim stavovima, a u velikim dijelom su na takve Mačekove stavove i utjecali.

10. 1. Juraj Krnjević – novi predsjednik i novi smjer HSS-a

Krnjević je još u vrijeme predsjednika Mačeka bio druga najznačajnija politička ličnost HSS-a i uz Mačeka je imao najveći politički utjecaj, kako među članstvom, tako i prema međunarodnim čimbenicima. Krnjević je zbog Mačekovog zdravstvenog stanja, prema elaboratu UDB-e, bio još od kraja pedesetih godina središnja ličnost HSS-a u emigraciji na koga je Maček prenio ovlaštenja rukovođenja HSS-om.[1158] Krnjević je, prema UDB-i, imao namjeru pojačati svoju aktivnost u nastojanju da se pred zapadnim državama, tj. državnicima i javnim mnijenjem prikaže kao jedini istinski vođa i zastupnik hrvatske emigracije. To je pogotovo došlo do izražaja nakon Pavelićeve smrti na samom kraju 1959. godine. Krnjević je tada, prema UDB-i, smatrao da će doći do raskola unutar ustaške emigracije nakon Pavelićeve smrti, stoga Krnjević nije priznavao ustašku emigraciju kao političku snagu ni u Hrvatskoj niti u emigraciji. Krnjević je očekivao da će se jedan dio ustaške emigracije i intelektualaca uključiti u HSS i oni su bili dobrodošli, dok o suradnji s „ustašama“ ili bilo kojom drugom grupom hrvatske emigracije nije bilo niti govora.[1159] Krnjevićevi javni nastupi početkom šezdesetih godina kretali su se upravo u tom smjeru s obzirom da je tada počelo i prvo ozbiljnije okupljanje emigracije neovisno o HSS-u.

Prvo okupljanje i osnivanje Hrvatskog narodnog vijeća (HNV) održano je 1962. godine na sastanku u New Yorku. Kongres u New Yorku održan je u kolovozu 1962. godine u organizaciji Ujedinjenih američkih Hrvata i na njemu su bile zastupane sve hrvatske državotvorne političke skupine osim HSS-a i HOP-a. Sudionici kongresa su 31. kolovoza 1962. godine prihvatili načelnu deklaraciju i privremeni pravilnik organizacije, koja je dobila ime Hrvatsko narodno vijeće. Taj je kongres predvidio sazivanje drugog zasjedanja najkasnije u roku od dvije godine. No do toga nije došlo, najviše zbog poteškoća političke naravi koje su onemogućile djelatni opstanak organizacije već od samog zasjedanja u New Yorku, a izostanak HSS-a i HOP-a bili su najvažniji razlog neuspjeha.[1160]

[1158] Marin Sopta napisao je kako je Maček 1962. godine odlučio da kompletan unutarstranački rad preuzme Juraj Krnjević. (SOPTA, *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995*., 225.)

[1159] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 242.

[1160] ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska,* 423.; ČIZMIĆ, „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)“, 503.; Kazimir Katalinić je kao najsnažniji i najveći razlog za neuspjeh opstanka prvog HNV-a naveo unutarnju podjelu vodstva HNV-a što se tiče odnosa prema HSS-u, odnosno prema Jurju Krnjeviću. Katalinić je naveo kako je jedan dio vodstva HNV-a smatrao da je nužno privući Krnjevića, za koga su smatrali da je najpodesniji da postane čelnik HNV-a te su to nastojali postići još i prije samog osnutka, ali u tome nisu uspjeli. Posebno su to nastojali postići glavni tajnik Tomislav Mesić, potpredsjednik i blagajnik Miroslav Gal te dr. Milivoj Mostovac, jedan od petorice vijećnika. Preostali vijećnici su bili stava kao i predsjednik HNV-a dr. Ibrahim beg Džinić, koji je smatrao da se Krnjević i Maček moraju stalno pozivati na zajednički rad, ali ne na način da im se priznaje isključivo pravo na vodstvo hrvatske emigracije. Sukob se zaoštrio koncem lipnja 1963. godine, kada je Džinić otkrio da se mimo njega vode razgovori s jednim Krnjevićevim suradnikom (najvjerojatnije Mladenom Zorkinom, op. K. Katalinić),

Iako HOP i HSS nisu bili prisutni na sastanku u New Yorku, njihova vodstva sastala su se u Buenos Airesu 1963. godine, prilikom Krnjevićevog puta po Južnoj Americi. Krnjević je na tom putu stalno govorio o potrebi zajedništva i okupljanja. Krnjević se na svoj sastanak i razgovor s HOP-om osvrnuo i u svom govoru u Clevelandu u SAD-u u srpnju 1963. godine, na povratku iz Južne Amerike. Tada je Krnjević za sastanak s HOP-om naglasio činjenicu kako je s njima razgovarao kao i sa svakim drugim Hrvatom koji je htio razgovarati s njime te da nije bježao od razgovora ni s kim.[1161] Krnjević je nastavio kako je HOP-ovcima tom prilikom uputio kritiku zašto preko svog lista *Hrvatska* napadaju Vjekoslava Luburića. Krnjević je zatim nastavio: „Ja sam njima rekao: 'Ja sam sigurno od Luburića mnogo dalje nego vi, ali ja ipak ne bih o Luburiću pisao ono, što ste vi o njemu pisali. Mi Hrvati moramo imati taj osjećaj, da se mi međusobno ne smijemo klati' [...] 'Ja nisam došao ovamo nametnuti svoje mišljenje [...] Ali sa svoje strane ja neću nikada ovako pisati na veselje velikosrba i na veselje komunista. Budimo jedni prema drugima ljudi'." Krnjević je ovaj dio govora održao u kontekstu sloge među Hrvatima u smislu međusobnog nenapadanja, ali je naglasio da nije nužna sloga i na organizacijskoj razini.[1162] Krnjević se u Argentini bio sastao i s predstavnicima Luburićevog Hrvatskog narodnog otpora, o čemu je sastavljen i zapisnik, a prema kojem su predstavnici „HNO – luburićevaca" predložili Krnjeviću osnivanje zajedničke „Hrvatske državne vlade u egzilu" u kojoj bi HNO bio „vojnički faktor". Krnjević nije nikada odgovorio na ovaj prijedlog.[1163] Ovakvu aktivnost o organiziranju zajedničke „Hrvatske državne vlade u egzilu" registrirala je i UDB-a.[1164]

Iako je Krnjević javno slao pozitivne signale prema emigraciji vezanoj za NDH i ustaški pokret te s njima bio spreman razgovarati, očito je kako se nije bio spreman organizacijski vezati, o čemu svjedoče Krnjevićeve poruke u uputama za rad u domovini koje je, putem posrednika, poslao Bariši Smoljanu početkom 1963. godine, a registrirala UDB-a. Između ostalog je Krnjević u uputama naveo kako je HSS jedina hrvatska politička organizacija koja uživa povjerenje slobodnog demokratskog svijeta i koja može tu politiku provesti, stoga HSS

---

koji je predložio da predstavnik HNV-a dođe sljedeće godine na Konvenciju HSS-a. (KATALINIĆ, Kazimir. *Od poraza do pobjede – Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 2*. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017., 57 – 59.)

[1161] „Govor dr. J. Krnjevića u Clevelandu", Hrvatski glas, 25. 11. 1963., 3.; Krnjevićev govor bio je snimljen na vrpcu i doslovno prepisan u *Hrvatskom glasu*.

[1162] „Govor dr. J. Krnjevića u Clevelandu", *Hrvatski glas*, 25. 11. 1963., 3.

[1163] KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede – Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 2*, 56 – 57.

[1164] HR-HDA-1561, 10.13, r. br. pr. 4, 21.; Za razliku od Kazimira Katalinića, koji se pozivao na zapisnik sa sastanka te izvješća UDB-e, list *Slobodna riječ* donijela je obavijest kako su informacije o sastavljanju hrvatske državne vlade u kojoj bi Vjekoslav Luburić bio imenovan vojnim zapovjednikom „neozbiljne glasine", a takvu izjavu je, po pisanju *Slobodne riječi*, navodno dao Juraj Krnjević. („Neozbiljne glasine", *Slobodna riječ*, lipanj 1963., 2.)

nije ni za kakva okupljanja i improvizirane sporazume na „proustaškim bazama“ te je zaključio: „Zato mi sve činimo za što veća ojačanja HSS-a i njenog programa“.[1165]

Krnjević je slične stavove imao i nakon što je postao predsjednik HSS-a, kada se o njemu počelo ozbiljno razmišljati kao o vođi hrvatske emigracije. Očito je ovo još jedan pokazatelj kako je Krnjević politički taktizirao prema ustaškoj emigraciji.

Vodstvo HSS-a je, prema izvješću UDB-e, početkom šezdesetih godina svoju aktivnost usmjeravalo i prema pomlađivanju vodstva HSS-a, stavljanju težišta na učvršćenje i stvaranje efikasne organizacije HSS-a na terenu, jačanje napora da se ostvare i učvrste veze sa stranim vladama i vladajućim strankama te da se ti čimbenici pridobiju za HSS. Također je, prema UDB-i, HSS u to vrijeme razrađivao taktiku HSS-a s obzirom na činjenicu da je FNRJ postojala već 16 godina pa su stoga dotadašnje parole i stavovi HSS-a bili zastarjeli.[1166] UDB-a je napomenula kako je za njih interesantan stav HSS-a prema ustaškom pokretu. Naime, prema UDB-i, vodstvo HSS-a se nije htjelo povezivati s kompromitiranim ustašama, a sebe je smatralo „demokratskom opozicijom“, što je UDB-i bio pokazatelj da su iza takvog stava stajali određeni strani krugovi i obavještajne službe, koji bi, prema UDB-i, najvjerojatnije spriječili i eventualne sukobe u vodstvu HSS-a da je do njih došlo.[1167]

U takvim okolnostima Maček je dočekao kraj života, a Krnjević je preuzeo vodstvo stranke. Iako je Maček umro u svibnju 1964. godine, Krnjević nije odmah postao predsjednik HSS-a,[1168] nego tek na konvenciji HSS-a u Kanadi u svibnju 1965. godine, nakon što je prethodno obavljena izborna procedura.

Juraj Krnjević svečano je potvrđen za predsjednika na Trinaestoj konvenciji kanadskih organizacija HSS-a, koja se održala od 22. do 24. svibnja 1965. godine u Torontu. S obzirom da HSS nije djelovala u domovini, i s obzirom da je težište rada preseljeno u iseljeništvo, za novog predsjednika HSS-a morali su se izjasniti svi živući narodni zastupnici iz domovine i iseljeništva izabrani na izborima 1938. godine, a koji nisu napustili HSS, te još neki zaslužni pojedinci za rad u stranci.[1169] Za provedbu glasovanja bio je sastavljen Izborni odbor na čijem

---

[1165] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 290.
[1166] *Isto*, 242.
[1167] *Isto*, 243.
[1168] U službenom zapisniku sa sastanka HPDD-a iz Velike Britanije iz prosinca 1964. Juraj Krnjević se titulira kao glavni tajnik HSS-a. („H.P. i D.D. u Vel. Britaniji pristupa Organizacijama HSS“, *Hrvatski glas*, 23. 1. 1965., 2.); Kod popisa važnih adresa iz *Kalendara Hrvatskog glasa* za 1965. godinu Juraj Krnjević je naveden kao glavni tajnik. („Važne adrese za pristaše HSS“, *Kalendar Hrvatski glas*, 1965., 4.)
[1169] Prema svjedočenju Dinka Šuljka, kojeg je iznio u razgovoru s Vinkom Nikolićem, prijedlog izborne procedure novog predsjednika HSS-a je Krnjeviću u listopadu 1964. godine poslao Stjepan Gaži, što je Krnjević i prihvatio. Krnjević je imenovao 21 izbornika za izbor predsjednika HSS. Izbornike su, uz Izborni odbor i Krnjevića, činili: predratni živući narodni zastupnici HSS-a Roko Mišetić, Ivan Pernar, Josip Reberski, Ivan Čelan, Ivan Majcen i zamjenik narodnog zastupnika Josip Filipović. Zatim dužnosnici HSS-a J. Šimunović, Zvonko Mustapić i Ante

je čelu bio predsjednik Glavnog odbora HSS-a iz Kanade Stjepan Bradica, tajnik je bio Stjepan Gaži, a članovi odbora su uz njih još bili Blaž Kaušić, dugogodišnji predsjednik Glavnog odbora HRSS-a iz SAD-a i Mate Brčić, predsjednik Glavnog odbora HSS-a iz Belgije.[1170] U iseljeništvu su se izjašnjavali i glavni predsjednici HSS-a u zemljama gdje su djelovale organizacije HSS-a. Stav iseljeničkog HSS-a je bio da novi predsjednik HSS-a bude Juraj Krnjević i takav je stav kao prijedlog upućen u domovinu te je u domovini prihvaćen.[1171] UDB-a je zabilježila informaciju da je Krnjević na konvenciji u Kanadi rekao Vinku Nikoliću kako se za izbor predsjednika HSS radila „anketa" i u domovini i da su rezultati te ankete dostavljeni u SAD.[1172] S obzirom da u dostupnim izvorima nema dokumenata koji bi potkrijepili izbor Krnjevića za predsjednika u domovini, može se pretpostaviti da je postojala domovinska potvrda Krnjevića za predsjednika HSS-a s obzirom da je Krnjević određenim kanalima održavao veze s domovinom, i to prvenstveno s vodećim HSS-ovcima Barišom Smoljanom, Stjepanom Pezeljem, Jurjom Šutejem i Dominikom Vrbancem, a što je vidljivo i u izvješćima UDB-e.[1173]

Krnjević je na kraju Konvencije održao i svoj prvi govor u ulozi predsjednika HSS-a. Krnjević je naveo kako je HSS hrvatskom narodu u tom trenutku potrebniji nego ikada i da hrvatski narod hoće biti gospodar u svojoj domovini te da „neodstupno hoće svoju samostalnu i suverenu državu Hrvatsku, ravnopravnu i na jednakoj nozi sa svim ostalim državama u našem dijelu Europe". Krnjević je dalje nastavio da je glavno jamstvo za postizanje tog cilja jedino

---

Pehar iz Argentine, Matasić i Zvonimir Kunek iz Australije, Petar Radić iz SAD-a, Petar Stanković iz Kanade i Milan Martinović iz Južne Afrike. Krnjević je naknadno među izbornike dodao Mladena Giunija i predratnog narodnog zastupnika Nikolu Hundrića, koji je živio u Londonu. Prema svjedočenju Dinka Šuljka, Stjepan Gaži je Krnjeviću za izbornike predložio i Branka Pešelja, Iliju Jukića, Božidara Vučkovića i Dinka Šuljka, ali je Krnjević taj prijedlog odbio. Krnjević je, prema Šuljku, odbijanje prijedloga obrazložio riječima da je Pešelj svojevremeno javnom izjavom istupio iz stranke, a Ilija Jukić da nije nikada bio ništa u stranci te da je Dinko Šuljak potpuno pasivan. Dinko Šuljak, na kraju svog pričanja Vinku Nikoliću po ovoj temi, rekao je kako je u konačnici za Krnjevića glasalo 14 izbornika. Prema Šuljku su predratni narodni zastupnici Ivan Pernar i Roko Mišetić odbili glasovati, a dr. Milan Martinović iz Južne Afrike se oglušio pozivu. Šuljak se vezano za rezultate glasovanja pozivao na zapisnik. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 215.)

[1170] „Uvodni govor k otvorenju konvencije HSS", *Hrvatski glas*, 29. 5. 1965., 3.

[1171] Isto, 3.; Ovakav opis izbora Krnjevića za predsjednika iznio je u svom uvodnom govoru na otvaranju konvencije predsjednik kanadskih organizacija Stjepan Bradica. Sličan opis izbora Krnjevića za predsjednika dao je 2004. godine i dugogodišnji član i dužnosnik kanadskog HSS-a Đuro Đurković. (N. PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 250.); Isti postupak glasovanja opisala je i UDB-a u svom izvješću iz listopada 1965. godine. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 350.)

[1172] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 338.; Vinko Nikolić bio je gost na konvenciji, a svoje dojmove o konvenciji i druženje sa HSS-ovcima opisao je u svojoj knjizi *Pred vratima domovine*. (V. NIKOLIĆ, Pred vratima domovine, *knjiga 1.*, 294. – 313.); Dinko Šuljak je u svom razgovoru s Vinkom Nikolićem izrazio sumnju u izbor predsjednika HSS-a u domovini. Naime, Šuljak je rekao: „Najviše se čudim, kad govore, da će 'konzultirati pouzdanike i narod u domovini'. Ta je tvrdnja i smiona i naivna. Naš nesretni hrvatski narod u domovini ne može ni da pisne. Pouzdano znam, da su mnoga rebra hrvatskih seljaka bila od strane UDBE prebijena radi letaka, koji ustvari nisu značili ništa, već samo su suvišno izložili svoje primaoce. Mi smo protestirali, i ovaj izbor nazivamo ruglom od izbora". (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 215 – 216.)

[1173] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 288. – 292.; HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 16.

HSS i njezin „narodni, demokratski i čovječanski program“ te da taj program traži samostalnu i suverenu državu Hrvatsku, organiziranu kao republiku na načelima demokracije, socijalne pravde i čovječnosti za svakoga njenog stanovnika.[1174] Krnjević je u govoru naveo kako je taj program velika većina hrvatskog naroda potvrdila na izborima pa je stoga i taj program postao općenarodni hrvatski program, a vodstvo HSS-a postalo je demokratski i zakoniti predstavnik hrvatskog naroda. Što se tiče ostalih hrvatskih političkih organizacija, Krnjević je naveo da se ne protivi njihovom postojanju, ali je ipak naglasio: „upravo [je] danas u općenarodnom hrvatskom interesu, da se Hrvatska seljačka stranka što više ojača i učvrsti i da ona trajno ostane predvodnik današnje hrvatske narodne borbe za oslobođenje ispod komunističke tiranije, a za hrvatsku narodnu i državnu suverenost, i za takovo vođenje i uređenje države Hrvatske, koje bude jamčilo domaće smirenje, red i blagostanje kao i međunarodnu prijateljsku suradnju“.[1175]

Sukladno navedenom govoru vidljivo je kako se politika HSS-a pod predsjedavanjem Krnjevića, za razliku od Mačekovog vremena, jasno i nedvosmisleno odredila prema rješavanju hrvatskog pitanja u obliku neovisne hrvatske države, ali je ostao isti stav po pitanju HSS-a kao jedinog zakonitog predstavnika hrvatskog naroda, što je i dalje otežavalo i onemogućavalo sudjelovanje HSS-a u okupljanjima hrvatske emigracije.

Dio emigracije je ovakav stav Krnjevića i HSS-a smatrao isključivim. Pozivanje na izborni legitimitet iz davne 1938. godine dio emigracije je smatrao neprihvatljivim jer iz perspektive zapadnih demokracija izborni legitimitet traje četiri, odnosno pet godina.[1176]

Na konvenciji u Kanadi gost je bio i urednik časopisa *Hrvatska revija* iz Buenos Airesa Vinko Nikolić koji je u svom govoru naveo kako će čitava emigracija poduprijeti Krnjevića, bez obzira bila učlanjena u HSS ili ne, jer je to stvar čitavog hrvatskog naroda. Na kraju govora Nikolić je istaknuo: „Krnjević može biti siguran, da će ga sva hrvatska inteligencija pomagati i podupirati u radu i borbi za ostvarenje demokratske hrvatske države“. [1177] Prema izvješću UDB-e, Krnjević je tijekom konvencije u razgovoru s Nikolićem rekao da ne namjerava napraviti sporazum sa Stjepanom Heferom i HOP-om, a da od HSS-a želi stvoriti općehrvatsku i jedinu

---

[1174] „Programatski govor novoga pred. HSS, dr. J. Krnjevića“, *Hrvatski glas,* 5. 6. 1965., 1.
[1175] *Isto*
[1176] ŽIGROVIĆ, Mladen. „Juraj Krnjević: Političar jedne stranke ili hrvatski državnik?“. *Hrvatska revija* 31(1981), sv. 2, 253 – 254.
[1177] „Dva govora prof. V. Nikolića“, *Hrvatski glas,* 5. 6. 1965., 5.;Vinko Nikolić je takav svoj stav iznosio i sa svojim sugovornicima emigrantima tijekom svog putovanja po Sjevernoj i Južnoj Americi, te Europi tijekom 1965. godine. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1*., 303., 312.; NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 2.,* 507.); U izvješćima UDB-e, koja su napravljena na osnovu razgovora informatora UDB-e s Nikolićem, navodi se da Nikolić nije bio zadovoljan izborom Krnjevića za predsjednika. Nikolić je informatoru UDB-e rekao da su na konvenciji starci izabrali istog takvog starca za predsjednika. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 338., 359.); Nikolić je i u svojoj knjizi zaključio kako je u HSS-u sve starije članstvo oko 70 godina starosti i da nema mlađeg članstva. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.,* 309 – 312.)

stranku u emigraciji koja će predstavljati hrvatski pokret za uspostavu neovisne Hrvatske.[1178] Što se tiče hrvatskog zajedništva, Nikolić je napisao kako je Krnjević na početku svog govora na konvenciji spomenuo da su k njemu dolazili razni pojedinci s prijedlogom da napusti HSS i da se stavi na čelo hrvatskih društava i organizacija, ali da je to odbio jer da je HSS potrebniji nego ikada i da se samo putem HSS-a može postići narodna sloboda i država.[1179]

Drugi dan poslije konvencije održana je Misa s „Te Deumom" za izbor Krnjevića za predsjednika HSS-a.[1180]

Prilikom Krnjevićevog izbora za predsjednika HSS-a bilo je očito da Krnjević u dijelu vodstva stranke ima neistomišljenika, što se i potvrdilo nakon Krnjevićevog izbora za predsjednika HSS-a, kada su iz stranke otišli, ili su udaljeni, neki članovi koji su do tada bili vrlo istaknuti članovi stranke. Prvenstveno se to odnosi na Iliju Jukića i Branka Pešelja koji su 1963. godine bili potpisnici Nacrta prijedloga Demokratske alternative.[1181] Iako su se udaljili

---

[1178] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 359.

[1179] NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 302.; Nikolić je, u svojim doživljajima s konvencije, zamjerio HSS-u jer se poslije pjevanja hrvatske himne povela pjesma „Oj Hrvati, jošte živi", koja je imala identičnu melodiju kao i jugoslavenska himna „Hej Slaveni". Nikolić je napisao kako kod te pjesme ne popravlja dojam niti činjenica što se umjesto slavenskog veliča hrvatski duh „koji živi" jer je, po Nikoliću, ta pjesma neprikladna za hrvatske priredbe dok god je to melodija jugoslavenske himne. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 303.)

[1180] NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 303.; Nikolić je u istom tekstu, vezano za Sv. Misu, napisao da je obred služio vlč. Ante Livajušić, a za novog predsjednika HSS-a, Krnjevića, je bilo pripremljeno počasno sjedalo, prekriveno crvenom tkaninom.

[1181] CIA je još 1947. godine u svom izvješću napisala da Krnjević ne može podnijeti „projugoslavenske elemente u HSS-u" (CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R000300450010-2.pdf, pristup ostvaren 1. 2. 2017.); Jere Jareb je u pismu Vinku Nikoliću u rujnu 1964. godine opisao svoj razgovor s Krnjevićem, koji je bio 24. svibnja 1964. godine, nekoliko dana poslije Mačekovog sprovoda, a u kojem je Krnjević izrazio ogorčenost Ilijom Jukićem i Brankom Pešeljem. Jareb je tada razgovarao s Krnjevićem o izlasku jednog broja *Hrvatske revije* posvećenog Mačeku, na što mu je Krnjević odgovorio da bi surađivao u takvom jednom broju, uz uvjet, da u njemu ne surađuju ni Pešelj ni Jukić. Krnjević je Jarebu pričao i o pokušaju puča od strane Pešelja pred Mačekovu smrt, što je trebalo rezultirati izbacivanjem Krnjevića iz vodstva HSS-a uz Mačekov blagoslov, a što je Maček spriječio. Pešelj je imao i plan kupovine *Hrvatskog glasa*, što je trebao obaviti Vane Ivanović. Pregovori oko kupnje *Hrvatskog glasa* su bili u tijeku, a Maček je nekoliko dana prije smrti rekao Krnjeviću da kanadski HSS mora hitno kupiti *Hrvatski glas*. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica (dalje: NSK), Ostavština Vinka Nikolića, R 7971 Bb, Pismo Jere Jareba, 21. 9. 1964., 2.); Dinko Šuljak je u razgovoru s Vinkom Nikolićem pred konvenciju HSS-a u Torontu 1965. godine rekao da je stranka u tom trenutku bila nejedinstvena i da ne postoji nikakvo vodstvo te je nastavio: „Dr. Krnjević je uspio otjerati ljude, koji su za vrijeme rata i u najtežim časovima nosili HSS na svojim leđima. On je tipičan diktator, ne dopušta misliti, ne dopušta kritizirati, ne dopušta slobodno raditi. Voli ljude samo dotle, dok na svaku njegovu amenuju". Šuljak je također Nikoliću rekao: „Nakon smrti dr. Mačeka, razišli smo se kao rakova djeca, noseći svako u srcu Hrvatsku Seljačku Stranku – Radićevu i Mačekovu baštinu, ali držanje Krnjevića nas je do ovoga dovelo. On je mogao sve okupiti. Možda on nije toliko kriv, koliko bahato držanje njegova adleatusa." (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 214., 223.); Vinko Nikolić je napisao da je na konvenciji bio primjetan izostanak Branka Pešelja i Ilije Jukića, a od mlađih članova su to bili Dinko Šuljak i Božidar Vučković. Na konvenciji nije bio ni Ivan Pernar radi zdravstvenih razloga, a Nikolić je, prema vlastitom pisanju, naveo da je na konvenciji čuo da Pernar ne bi došao ni da je zdrav, a da je bio neki problem i s Rokom Mišetićem. (NIKOLIĆ, *Pred vratima domovine, knjiga 1.*, 308.); Prema pisanju emigranta Branimira Jelića, Krnjević je iz stranke udaljio Pešelja i Jukića te im je zabranio pisati u listu *Hrvatski glas*. Prema mišljenju Branimira Jelića, time je bio započet proces drobljenja snaga HSS-a. (JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 394.); O Krnjevićevoj opoziciji u HSS-u pisala je i UDB-a. Naime, UDB-a je u jednom elaboratu iz 1966. godine navela da Krnjević ima opoziciju u osobi Ilije Jukića, ali da im nije poznato koliko Jukić ima pristaša. UDB-a je navela, da prema njima izgleda kako Jukić ima uporište na zapadu SAD-a, a posebno u

od vodstva HSS-a, Ilija Jukić, Branko Pešelj, te mlađi članovi HSS-a Božidar Vučković, Dinko Šuljak i Stjepan Gaži ostali su vezani uz aktivnosti HSS-a i u stalnom kontaktu s članovima HSS-a, a kasnijih godina su neuspješno pokušali utjecati i na preokret u vodstvu HSS-a.[1182]

Krnjevićev izbor za predsjednika HSS-a pozitivno je dočekan u hrvatskoj emigraciji. Već je spomenut pozitivan stav urednika utjecajne emigrantske *Hrvatske revije* Vinka Nikolića, a pozitivno o Krnjeviću pisao je i list *Danica*, koja je bila vlasništvo hrvatskih franjevaca u Chicagu i koja je kritizirala politiku Vladka Mačeka i HSS-a u ranijem razdoblju, a bila je i

---

Kaliforniji, gdje se nalazi kako bi pridobio pristalice i skupio materijal za novu knjigu. UDB-a je u elaboratu još navela: „Pojavu Jukića kao opozicionara u vrhovima HSS i njegovo aktiviziranje na tom planu protiv Krnjevića u osnovi je pozitivno sa aspekta naših interesa razjedinjavanja i cepanja emigrantsko – iseljeničkih neprijateljskih organizacija“. UDB-a je navela kako je došlo do sukoba i između Božidara Vučkovića i Krnjevića nakon Mačekove smrti, jer je Vučković namjeravao dobiti visoko mjesto u vodstvu HSS-a nakon smrti Mačeka, što mu nije uspjelo. (HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska emigracija i iseljeništvo“, 30 – 31.); U izvještaju UDB-e iz 1969. godine, Jukić je rekao da ne želi sudjelovati na Svjetskom kongresu HSS-a, koji je održan te godine, a iznio je i činjenice kako ga je Krnjević marginalizirao 1964. godine i nije mu dao govoriti na govornici. Jukić je također rekao informatoru UDB-e kako je očekivao da ga Krnjević uvrsti u Glavni odbor stranke, što Krnjević nije učinio. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 393.); Nikola Novaković je na svom saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima naveo kako je rekao Krnjeviću da se Jukić želi nametnuti kao vođa HSS-a jer je dinamičniji. (HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 280.);UDB-a je u svom elaboratu iz 1983. godine navela i podatak da je prilikom izbora Krnjevića za predsjednika belgijska organizacija imala svog kandidata Branka Pešelja i da je zbog toga sazvala svoju skupštinu. (HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 18.) Osim ovog podatka UDB-e, nigdje u drugim dostupnim izvorima ne spominje se ova skupština.; O razlazu s Jukićem još iz vremena rata svjedočio je i sam Krnjević. (PRPIĆ, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije I*, 40.) O sukobu Krnjevića s Jukićem i Pešeljom svjedočio je i Boris Urbić. (GALIĆ, *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*, 220.) O svom sukobu s Krnjevićem pisao je i sam Ilija Jukić u svojoj knjizi, u kojoj je oštro napao Krnjevića. Jukić je, između ostalog, o Krnjeviću napisao: „Nesposobni dr. Juraj Krnjević želi sad nakon smrti pok. Predsjednika Mačka i potpredsjednika Košutića igrati ulogu malog Hitlerčića, Staljinčića ili Titića u HSS-u“. (JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda,* 226.); Sukob Krnjevića s Jukićem i Pešeljem je vidljiv i u pisanju *Hrvatskog glasa,* u kojem je objavljena javna osuda Jukićeve knjige i obrana Krnjevića od strane organizacije HSS-a iz Melbournea u Australiji te kritika Pešelja i Jukića od strane članova HSS iz SAD-a zbog sastanka u New Yorku oko koncepta „Treće Jugoslavije“. U *Hrvatskom glasu* su objavljene i kritike Jukićeve knjige od strane emigranata Ante Smith Pavelića i Bogdana Radice. („Protest organizacije „dr. Vladko Maček“, *Hrvatski glas*, 4. 12. 1965., 3.; „Povodom Jukićevih tvrdnja“, *Hrvatski glas*, 4. 12. 1965., 3.; „Izjava dr. Pešelja“, *Hrvatski glas,* 4. 12. 1965., 3.; „Bez naslova“, *Hrvatski glas* 4. 12. 1965., 3.; „Jedno potrebno objašnjenje“, *Hrvatski glas,* 29. 11. 1965., 3.)

[1182] Pešelj je, prema izvješću UDB-e, početkom 1972. godine govorio da je Krnjević nesposoban za vođenje politike i predlagao stvaranje Glavnog odbora HSS-a u emigraciji, kojega bi po Pešelju činili Ilija Jukić, Božidar Vučković, Stjepan Gaži, Dinko Šuljak, Josip Torbar, Mladen Zorkin i on. (HR-HDA-1561, Dosje Pešelj, 107.); Iako su bili u sukobu s Krnjevićem u trenutku njegovog izbora za predsjednika, Dinko Šuljak, Stjepan Gaži, Božidar Vučković i Ilija Jukić sudjelovali su, prema izvješću UDB-e, na Svjetskom kongresu HSS-a u Torontu 1969. godine. U istom UDB-inom izvješću navodi se podatak po kojemu je Dinko Šuljak tada, uz podršku Stjepana Gažija, razaslao materijal protiv Krnjevića. Prema UDB-i je osnovni Šuljkov motiv bila Krnjevićeva nesposobnost. (HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 23.); U dosjeu Ilije Jukića pojavljuje se i jedna informacija iz 1971. godine po kojoj je Jukić radio na izmirenju s Krnjevićem (HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 25.); Jukić je u srpnju 1971. godine bio i delegat Trinaeste konvencije HRSS-a u SAD-u te je davao izvješće o radu HSS-ove organizacije iz Clevelanda. Na toj konvenciji je prisustvovao i Božidar Vučković kao delegat organizacije HSS-a iz Pittsburgha, a pozdrave je uputio i Stjepan Gaži. Na konvenciji je bio prisutan i Krnjević. („Izvještaj sa 13. konvencije HRSS u USA“, *Hrvatski glas*, 13. 10. 1971., 2.); Po svemu sudeći izmirenje Jukića i Krnjevića u potpunosti nije uspjelo jer se u izvješću UDB-e iz 1973. godine navodi kako je Ilija Jukić htio dobiti neku vrstu suglasnosti istaknutijih HSS-ovaca iz zemlje u njegovoj svađi s Krnjevićem. U istom izvješću se navodi kako je Jukiću od emigrantskih HSS-ovaca stalo da dobije suglasnost od Josipa Torbara i Stjepana Gažija. (HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 75.) Jukić i Pešelj sudjelovali su polovinom sedamdesetih i u akciji grupe HSS-ovaca koji su tražili veću aktivnost od Krnjevića. (HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 96 – 100.)

među zadnjim Mačekovim kritičarima nakon njegove božićne poruke iz 1963. godine.[1183] U tekstu u *Danici*, nakon održane konvencije HSS-a u Torontu 1965. godine, vlč. Dragutin Kamber napisao je da je konvencija HSS-a važna za HSS, ali i za hrvatski narod, i to iz dva razloga. Prvo, zato jer je HSS time ponovno afirmirala svoju punu demokratsku narav i izabrala novog predsjednika, a drugo zato što je u tom izboru sudjelovala i domovina. Kamber je naveo kako ne sumnja da je, bez obzira na sveprisutnost UDB-e, takav izbor u domovini stvarno i obavljen.[1184] Kamber je nadalje biranim riječima pisao o Krnjeviću kao čovjeku iskustva, razbora i „common sensa" te čovjeka nesumnjivog patriotizma. Kamber je naglasio da Hrvati Krnjevića moraju smatrati jednom vrijednom općom imovinom. Kamber je dalje naveo kako je Krnjević: „među nama jedini čovjek od kalibra, koji nije opterećen bilo kojom ubitačnom hipotekom pred onim pobjedničkim svijetom – na zapadu i na istoku, - koji danas vlada i vladat će još dugo, a i kada bi prestao vladati, nije nipošto sigurno da će mu kao alternativa doći novi Hitleri sa rasizmom i eksterminacijama". Kamber je branio Krnjevićevu ulogu u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi tijekom rata i napisao je kako je to za Krnjevića plus, jer je „legalno mogao da bude uz Saveznike, a rekordi (zapisi, I.T) otkrivaju da je tamo živo branio hrvatski narod". Na kraju je Kamber, kao najvažnije, naveo Krnjevićevu završnu izjavu na konvenciji o tome da je HSS za suverenu i nezavisnu i slobodnu hrvatsku državu te da je to HSS-ov vrhovni politički program. Kamber je naglasio kako svi u emigraciji trebaju surađivati na razini dobre volje te je podupro Krnjevićeve izjave da ne želi biti predsjednik opće emigrantske koalicije kako se ne bi kompromitirao s elementima koji bi mu škodili.[1185] U *Danici* je dana i puna potpora Krnjevićevoj politici, koja je, pisala je *Danica*, prekinula projugoslavenski smjer, a koju su vodili Branko Pešelj i Ilija Jukić, pozivajući se na Mačeka.[1186]

Krnjevićev izbor je, za razliku od hrvatske emigracije, oštro iskritizirao dio srpske emigracije, pa je tako *Glas kanadskih Srba* u tri uzastopna broja, objavljena u vrijeme održavanja konvencije HSS-a 1965. godine, donio tekstove o Krnjevićevom političkom putu, a naslov članaka je nosio simbolično ime „Na zlom putu". *Glas kanadskih Srba* Krnjevićevo je djelovanje podijelio na tri razdoblja. Prvo razdoblje je bilo od 1939. do 1943. godine, drugo od 1943. do 1944. godine, i posljednje razdoblje od 1945. do 1965. godine.[1187] U uvodu serije članaka napisano je: „Među političkim ljudima i javnim radnicima u jugoslovenskoj emigraciji

[1183] „In memoriam dru Vlatku Mačeku", *Danica,* 24. 6. 1964., 1.
[1184] Charles KAMBER, „Dr. Juraj Krnjević", *Danica,* 9. 6. 1965., 3.
[1185] *Isto,* 3.
[1186] „Posmrtne projekcije politike dra Mačeka", *Danica,* 22. 12. 1965., 4.
[1187] „Na zlom putu", *Glas kanadskih Srba*, 20. 5. 1965., 2.; „Na zlom putu II", *Glas kanadskih Srba,* 27. 5. 1965., 2.; „Na zlom putu III.", *Glas kanadskih Srba,* 3. 6. 1965., 2.

teško bi bilo naći čoveka koji je više doprineo trovanju srpsko-hrvatskih odnosa nego dr Juraj Krnjević. Za razliku od dr. Mačeka, koji je svim problemima pristupao sa jednim širokim osećanjem čovečnosti, g. Krnjević se u svome javnom radu (govorima, pisanju) rukovodi jednom patološkom mržnjom prema Srbima, specijalno prema Srbiji. Time on ionako složene i mučne probleme čini još komplikovanijim". U uvodu se zatim nastavilo: „Izgledalo je neko vreme posle smrti dr. Mačeka, da će g. Krnjević uspeti da savlada svoje osečanje mržnje i da deluje na jedan konstruktivniji način nego ranije. Poslednjih nekoliko meseca raspršili su te nade". *Glas kanadskih Srba* je u uvodu za Krnjevića još istaknuo: „među političkim ljudima srpskim, hrvatskim i slovenačkim, čovek bi bio na muci da nađe većeg bizantinca i kameleona nego što je on".[1188]

Prvo razdoblje Krnjevićevog djelovanja od 1939. do 1943. godine nazvano je „Pod maskom", u kojem je, po *Glasu kanadskih Srba*, Krnjević bio za Jugoslaviju, monarhiju i solidarizirao se sa Srbima.[1189]

Drugo razdoblje od 1943. do 1944. godine nazvano je „Što je ispod maske". To razdoblje se u *Glasu kanadskih Srba* skraćeno opisalo kao razdoblje u kojem je Krnjević s položaja potpredsjednika Kraljevske jugoslavenske vlade u Londonu radio na razbijanju Jugoslavije.[1190]

Posljednje razdoblje Krnjevićeva djelovanja od 1945. do 1965. godine nazvano je „Bez maske", a po *Glasu Kanadskih Srba*, karakterizirali su ga srbofobija i separatizam kao glavne pokretačke Krnjevićeve akcije. Istaknulo se da su za Krnjevića Srbi u Hrvatskoj bili „temeljno zlo" Hrvata i da se Krnjević zalagao za savez Hrvata i Albanaca jer su okruženi istim neprijateljima. *Glas kanadskih Srba* je za posljednje razdoblje naveo: „Za razliku od nas Srba, koji se iz inostranstva borimo za slobodu ne sporeči državu, g. Krnjević vodi jednu čisto separatističku politiku." Krnjevićev separatizam je bio, po *Glasu kanadskih Srba*, u suprotnosti s Mačekom, za kojeg se navelo da se nije izjasnio protiv zajedničke države sa Srbima te da je htio jedno „čovječno rješenje" za probleme.[1191]

U izvještaju s konvencije HSS-a na kojoj je Krnjević potvrđen za predsjednika HSS-a, *Glas kanadskih Srba* je izdvojio dio konvencije u kojem se govorilo o granicama neovisne Hrvatske od Subotice, Drine i Mure sve do Jadrana.[1192]

Uz negativnu reakciju *Glasa kanadskih Srba* na Krnjevićev izbor za predsjednika HSS-a, negativno je reagirao i ostatak srpske emigracije okupljen oko listova *Srpska borba* i

---

[1188] „Na zlom putu", *Glas kanadskih Srba*, 20. 5. 1965., 2.
[1189] *Isto*, 2.
[1190] „Na zlom putu II", *Glas kanadskih Srba*, 27. 5. 1965., 2.
[1191] „Na zlom putu III.", *Glas kanadskih Srba*, 3. 6. 1965., 2.
[1192] „Od Drine i Subotice do plavog Jadrana", *Glas kanadskih Srba*, 3. 6. 1965., 2.

Amerikanski Srbobran.[1193] Negativan odnos prema Krnjeviću srpska emigracija nikada nije promijenila.[1194]

Reakciju prvaka slovenske emigracije Mihe Kreka i Frane Sekulca, koja je bila negativna prema Krnjeviću kao novom predsjedniku HSS-a, zabilježila je UDB-a. Slovenski emigrantski političari su zaključili da se stanje u hrvatskoj političkoj emigraciji puno promijenilo nakon Mačekove smrti i Krnjevićevog preuzimanja vodstva u HSS-u. Krnjević je, po Kreku i Sekulcu, „promijenio program HSS-a i umjesto demokratske osnove uveo ustaško-fašistička načela". Krnjević je, po njima, bio uvjeren kako će uspjeti objediniti HSS i „ustašku" emigraciju. Krek je prenio i svoj razgovor s Krnjevićem u kojemu mu je Krnjević rekao kako u Hrvatskoj ima spremne revolucionarne odbore po svim mjestima, koji mogu vršiti diverzije, te da je Krnjević s njima bio u kontaktu prilikom svog izbora za predsjednika.[1195]

Očigledno je, na osnovu iznesenih reakcija dijela hrvatske, srpske i slovenske emigracije, kako je hrvatska nacionalistička emigracija zdušno prihvatila Krnjevića kao predsjednika HSS-a s potencijalom vođe sveukupne emigracije te je pozdravljala odmak od dosadašnje Mačekove politike HSS-a, dok su na drugoj strani dijelovi srpske i slovenske emigracije oštro iskritizirali Krnjevićevu politiku i negativno se postavili prema njemu kao novom predsjedniku HSS-a.

Kao što je prikazano, hrvatskoj nacionalističkoj emigraciji odgovarao je Krnjevićev stav o neovisnoj i samostalnoj Hrvatskoj državi, ali i činjenica da je Krnjević bio u očima Zapadnih zemalja nekompromitiran suradnjom s nacistima i fašistima tijekom Drugog svjetskog rata i time pogodan za preuzimanje inicijative vodstva hrvatske emigracije. Očito je da je Krnjević bio svjestan takvih činjenica jer je kao novi predsjednik HSS-a odmah krenuo u obilazak

---

[1193] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 367.; Dragiša Cvetković je još u rujnu 1964. godine, nedugo nakon Mačekove smrti, a prije službene potvrde Krnjevića za predsjednika HSS-a, u jednom srpskom listu napisao da Krnjevićevo držanje „nije u skladu sa Mačekovim gledanjem na zajednicu Srba i Hrvata, a fakt da je dr. Krnjević zauzeo položaj pretsednika Hrvatske seljačke stranke pokazuje da će dr. Krnjević, koji je svojim izjavama i postupcima pokazao da je izgubio svaki smisao za pravilan i razuman budući razvoj hrvatske politike, doneti nove poteškoće u te već i tako komplikovane odnose izmedju Srba i Hrvata". („Krnjević će donijet nove poteškoće u Hrvatsko-srpske odnose – misli D. Cvetković". *Hrvatska revija* 14(1964), sv. 2, 534.)

[1194] Zanimljiv opis Jurja Krnjevića dao je srpski emigrantski list demokratske orijentacije *Naša reč* u kolovozu 1979. godine u svom odgovoru na optužbe lista *Hrvatska revija* da se u *Našoj reči* sve hrvatsko naziva ustaškim i fašističkim. U listu *Naša reč* tada je napisano: „Potpuno je netačno da *Naša reč* 'sve hrvatsko proglašava' ustaškim, često i fašističkim […] *Naša reč* čak ni frankovce nije nikada oglasila jednostavno ustaštvom. Ocena istorijskog karaktera pokreta Hrvatske seljačke stranke, na čelu sa Stjepanom Radićem i Vladkom Mačekom, bila je uvek otvorena i optimistička u svojoj osnovi; ni jednog trenutka nije dovodjen njihov demokratizam u pitanje. Čak ni paklena mržnja, koju već četiri decenije razvija dr Juraj Krnjević, protiv Srbije i Beograda, odnosno protiv celog naroda, nikada nije oglašena za 'ustašku' i 'fašističku'". Pa je zatim u *Našoj reči* zaključeno: „Kampanja dr Krnjevića je više detinjasta nada da će svojom kampanjom nadlicitirati ustaške, ustašoidne i druge ekstremne elemente u emigraciji, pa i u zemlji. 'Krnjevićeva politička površnost', koja je sva nakićena 'otrcanim frazama' – kako s pravom u istom broju 'Hrvatske revije' beleži Bogdan Radica – predstavlja ostatke malogradjanskog politikanstva i najsitnije demagogije, nikako ustaštva, najmanje fašizma". („Hrvatska revija o Našoj reči", *Naša reč*, kolovoz – rujan 1979., 15.)

[1195] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 358.

hrvatskih iseljenika. Takve Krnjevićeve aktivnosti su jugoslavenska tajna služba i glasila HSS-a stavljali u kontekst pokušaja šireg okupljanja hrvatskog iseljeništva oko HSS-a.

Krnjević je nakon kanadske konvencije obišao organizacije HRSS-a u SAD-u te je sudjelovao na konvenciji američkih organizacija HRSS-a, koja je održana 18. rujna 1965. godine u Clevelandu.[1196] Cleveland je, prema UDB-i, izabran iz razloga što se u njemu koncentrirao veliki broj ratnih i poslijeratnih emigranata koji su organizirani u različite organizacije ili su van svih organizacija ili politike. Krnjević je nakon Clevelanda posjetio i Pittsburgh. U UDB-inom elaboratu navodi se da je posjet javnom banketu u Pittsburghu, koji je održan Krnjeviću u čast, bio slab i da ga je hrvatsko iseljeništvo uglavnom ignoriralo. UDB-a je navela da je u Pittsburghu na banketu sudjelovalo „svega 69 Hrvata od kojih smo par mi (UDB-a, I.T.) poslali". UDB-a je dalje navela da je ta brojka poražavajuća s obzirom na tisuće i tisuće Hrvata koji su živjeli u Pittsburghu i okolici.[1197]

O Krnjevićevom obilasku SAD-a tijekom 1965. godine pisao je i *Hrvatski glas,* također u duhu šireg okupljanja hrvatske emigracije, pa je tako donijeta vijest iz Chicaga u kojoj se navelo kako na banketu u Krnjevićevu čast nisu bili prisutni samo članovi i pristaše HSS-a, nego i pristaše „raznih političkih mišljenja i društava na način, kako mi toga do sada u Chicago-u nismo doživjeli [...] možemo s pravom reći, da se baš ovaj banket može smatrati vidljivim dokazom stvaranja opće hrvatske narodne sloge". Dalje je u *Hrvatskom glasu* napisano kako su bili prisutni i franjevci te da je to „prva manifestacija Hrv. seljačkih Organizacija u Chicago-u, kojoj su prisustvovali".[1198] Očito je tada došlo do zatopljenja odnosa franjevaca iz Chicaga i HSS-a pa je Krnjević u Chicagu posjetio i franjevački samostan sv. Ante te tiskaru, uredništvo i upravu *Danice* i *Hrvatskog katoličkog glasnika*.[1199]

Krnjević je obišao i gradove na Pacifiku, odnosno zapadu SAD-a. U Portlandu je priređena i večera njemu u čast, o čemu je *Hrvatski glas* napisao: „Došli su i oni koji su se inače rijetko viđali, ili uopće nisu dolazili na hrvatske narodne priredbe, jer i oni danas vide, da je spas hrvatskome narodu u demokratskom putu borbe, koju predvodi HSS".[1200] Krnjević je posjetio i organizacije HRSS-a u San Franciscu, a u izvješću iz Los Angelesa *Hrvatski glas* je napisao da se okupilo mnoštvo ljudi „da pozdrave i čuju novog vođu Hrvata [...] Došli su i zato da

[1196] „Sa konvencije HRSS u Sjed. Državama", *Hrvatski glas,* 16. 10. 1965., 1.
[1197] HR-HDA-1561, 010.10, „Hrvatska emigracija i iseljeništvo", 31.
[1198] „Dr. Krnjević u Chicago-u", *Hrvatski glas,* 4. 9. 1965., 1.
[1199] „ Dr. J. Krnjević u Chicagu", *Danica*, 1. rujna 1965., 1.; „Posjet Dr. J. Krnjevića hrv. franjevcima u Chicagu", *Danica,* 1. rujna 1965., 3.; List *Danica* redovito je vijestima popratila Krnjevićeve aktivnosti po SAD-u tijekom 1965. godine.
[1200] „Prijem dr. Krnjevića na američkom Pacifiku", *Hrvatski glas,* 11. 9. 1965., 1.

svojim prisustvom i javno pokažu svoju pripadnost jedinstvenoj općehrvatskoj narodnoj borbi, predvođenoj po današnjem predsjedniku HSS dru Krnjeviću, protiv svjetskog komunizma, komunističke stihije i njihovih satrapa, koji ujedinjeni sa prekodrinskim Srbima progone, ugnjetavaju, iskorištavaju, osiromašuju i rastrgavaju hrvatski narod i domovinu Hrvatsku".[1201] Krnjević je i na skupu u Los Angelesu naglasio da su Hrvati zreli narod, „da znamo što hoćemo i da imademo pravo na svoju samostalnu, suverenu Hrvatsku državu". Krnjević je u govoru dalje naglasio kako prilike u srednjoj i istočnoj Europi nisu sređene, a kao dokaz je naveo prisutnost američke šeste flote u Sredozemlju, što je po Krnjeviću značilo da će: „na našem području, gdje je već pred tisuću godina postojala država Hrvatska opet uskrsnuti slobodna i suverena! No zato se mi Hrvati moramo pokazati doraslima i državotvorno zrelima, da na našem narodnom i državnom području stvorimo demokratski poredak i uzakonimo demokratska i ljudska prava. Činim sa svoje strane, u ime Hrv. Seljačke Stranke, kojoj sam predsjednikom, kao i sve organizacije HSS, na ovom kontinentu što čine, da se uspostavi samostalna i suverena država Hrvatska". Zatim je Krnjević nastavio: „U vrijeme, kad je kod nas svako mogao glasovati neodstupno je glasovao za Hrvatsku Samostalnu Seljačku Republiku! Za to se i danas borimo. To je naša prednost." Krnjević je dalje istaknuo kako nikada nije vjerovao u silu pa ni onu Hitlera i Mussolinija te je zbog toga naglasio: "To vrijedi pred Zapadom, kada ja kao predsjednik Hrvatske Seljačke Stranke dolazim zastupati i braniti hrvatska narodna i državna prava, i mogu govoriti odlučnije kao njihov protivnik". Krnjević je ponovio svoj stav da je dobro da bude raznih hrvatskih organizacija, ali da se mora raditi zajednički. *Hrvatski glas* je tekst zaključio tvrdnjom da je dugotrajni pljesak prisutnih na skupu nakon Krnjevićevog govora bio: „dokazom predsjedniku HSS dru Krnjeviću, da Hrvati i Hrvatice, bez obzira na stranačke pripadnosti odlučno stoje uz njega, i da će ga u odgovornom državničkom radu i uspostavi Hrvatske Republike svestrano, iskreno i odlučno podupirati."[1202]

Krnjevićevu aktivnost okupljanja hrvatske emigracije u vrijeme preuzimanja vodeće dužnosti u HSS-u UDB-a je pomno pratila i analizirala, a pogotovo je u svojim analizama naglašavala ulogu i aktivnost HSS-a unutar hrvatske emigracije. Naime, UDB-a je zabilježila kako su tijekom 1964. i 1965. godine bili ozbiljni napori pojedinaca i grupa u hrvatskoj emigraciji da se objedini aktivnost svih emigrantskih organizacija u cilju stvaranja zajedničke platforme radi ostvarenja jedinstvenog političkog cilja, a to je uspostava nove samostalne hrvatske države. Na toj aktivnosti je među najaktivnijima, prema UDB-i, bio HSS sa svojim listom *Hrvatski glas*. Uz HSS, UDB-a je kao najaktivnije navela još i franjevce iz Chicaga

[1201] „Dr. Juraj Krnjević u Los Angelesu", *Hrvatski glas,* 25. 9. 1965., 1.
[1202] *Isto*

okupljene oko lista *Danica*, grupu oko Hrvatskog akademskog kluba u Clevelandu i časopis *Hrvatsku reviju* i njezinog urednika Vinka Nikolića.[1203]

Krnjević je, prema UDB-i, tijekom višemjesečnog boravka u Kanadi i SAD-u 1965. godine održao niz sastanaka, konferencija i posjeta, na kojima je nastojao da se predstavi kao jedini vođa hrvatskog naroda koji je za to kvalificiran, ne samo svojom stalnom oporbom prema bivšoj Jugoslaviji od samog njenog osnivanja 1918. godine, nego i tijekom Drugog svjetskog rata, kao i poslije rata prema novoj Jugoslaviji. UDB-a je navela kako je Krnjevićeva „osnovna parola" bila da nema i ne može nikada više biti političke i državne zajednice između Srba i Hrvata, da nova hrvatska država treba imati granice bivše NDH i da će u toj novoj državi sam hrvatski narod rješavati o svojoj sudbini.[1204] Za stvaranje tog Krnjevićevog cilja bilo je potrebno odbaciti sve međusobne svađe i nesuglasice te ujediniti snage za stvaranje jedinstvenog hrvatskog pokreta koji bi omogućio nadilaženje uskih shvaćanja i interesa pojedinaca i grupa i stavljanje u prvi plan borbu protiv Jugoslavije. Nadalje, Krnjević je smatrao da će stvaranje jedinstvenog pokreta omogućiti populariziranje hrvatske kulturne prošlosti, njene povijesti i stvaralaštva s ciljem da se u američkoj sredini, odnosno političkim, kulturnim i znanstvenim krugovima, što više istakne i afirmira ideja da su Hrvati znatno kulturniji, s bogatom kulturnom i državnom tradicijom i da je stvaranje zajedničke države 1918. godine bila greška i zabluda nekih tadašnjih hrvatskih političkih prvaka, a da je kasnije iskustvo pokazalo da je neodrživa svaka buduća zajednica sa Srbima, zbog velikih razlika koje dijele dva naroda.[1205]

Krnjević je planirao kako treba „antikomunističku parolu", povezanu s političkim i društvenim uređenjem u Jugoslaviji, staviti u prvi plan antijugoslavenske propagande, predstavljajući Jugoslaviju i njeno uređenje kao „Srbo-komunizam", dok je Hrvate, izuzev malog broja rukovodilaca i članova SKJ, trebalo predstaviti kao religiozne i protivnike komunizma, a sve to iz razloga što je antikomunizam u SAD-u bio vrlo jak te su iza njega stajale moćne vojne i političke snage. Dalje je UDB-a navela kako je po planu Krnjevića i hrvatske emigracije bilo nužno povezivanje sa zastupnicima u Kongresu SAD-a, poznatim po njihovim „ultra-konzervativnim" stavovima i javnim istupanjima, koji su zainteresirani za emigraciju zbog glasova prilikom izbora. UDB-a je zatim u popisu Krnjevićevih planova navela i javno ograđivanje od nasilnih akata i diverzija „ne sa ciljem odricanja od njih, nego kao nepodesnih sredstava borbe u sadašnjoj fazi, pošto takvi akti alarmiraju dio javnog mišljenja u svijetu,

[1203] HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD", 33.
[1204] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 365.; HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD", 33.
[1205] HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD", 33 – 34.

podsjećaju na ustaške zločine i daju argumente službenim jugoslavenskim predstavnicima za poduzimanje koraka nadležnih vlasti".[1206]

Prema UDB-i, Krnjević je imao planove i za povezivanje s nezadovoljnicima i simpatizerima u zemlji te organiziranje svojih redova u inozemstvu i zemlji radi preuzimanja vlasti u zemlji kad za to dođe vrijeme. Prema UDB-i, Krnjević i emigracija su smatrali da to nije daleko s obzirom na sve veće nezadovoljstvo i ekonomske teškoće u zemlji. UDB-a je također navela da je Krnjević za svoje planove tražio potporu od službenih krugova u SAD-u pa je stoga prilikom boravka u Washingtonu posjetio State Department, ali je, prema UDB-i, ostao razočaran jer ga je primio neki niži službenik bez većeg utjecaja.[1207]

S obzirom da je Krnjević na svom putovanju po SAD-u i Kanadi tijekom 1965. godine okupljao šire slojeve hrvatskog iseljeništva, UDB-a je u svom elaboratu navela kako je Krnjević, kao i Maček prije njega, odbijao svaku suradnju s ustaškom emigracijom, ali je „ovoga puta otvorio mogućnost za eventualno pridruživanje stranci jednog broja manje kompromitiranih iz ustaške emigracije". U elaboratu UDB-e se navelo kako je zbog bojazni od slabljenja njegovih osobnih pozicija i utjecaja u HSS-u, Krnjević 1965. godine izjavio da „kao legalni vođa hrvatskog naroda, osjeća potrebu i dužnost da radi na suradnji i objedinjavanju neterorističke hrvatske emigracije".[1208] U istom elaboratu se navelo kako je Krnjević često isticao da je on jedini legalni vođa hrvatske emigracije i da sva hrvatska emigracija treba pristupiti HSS-u i pod njegovim vodstvom nastaviti borbu za rješavanje „hrvatskog pitanja".[1209]

Za razliku od dijela hrvatske nacionalističke emigracije, bivši Krnjevićevi stranački kolege su njegove poteze okupljanja emigracije kritizirali. Kritike je registrirala UDB-a koja je navela kako neki bivši dužnosnici HSS-a[1210] Krnjevićevu antijugoslavensku i antisrpsku orijentaciju kvalificiraju kao nastojanje da iz osobnih ambicija i sebičnih ciljeva afirmira sebe kao vođu cjelokupne hrvatske emigracije, usvajajući „antisrpske parole ustaša i drugih ekstremista".[1211] Bivši dužnosnici HSS-a smatrali su kako je Krnjević star i da nema utjecaja među bivšim članovima HSS-a, a za HSS su tvrdili da je podijeljen i da se njegov utjecaj u emigraciji malo

---

[1206] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 366.; HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD", 34.; U ovom dijelu elaborata UDB-a je u zagradi navela da javno ograđivanje od nasilnih akata: „ne isključuje formiranje grupa koje trebaju biti ubačene u Jugoslaviju, zaplašivanje i teroriziranje građana koji po raznim osnovama dolaze sa urednim putovnicama, a neće se odreći svoje zemlje".

[1207] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 365. - 366.; HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD", 34 – 35.;

[1208] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 21.

[1209] *Isto*

[1210] UDB-a ne navodi imena, ali se može pretpostaviti da se to odnosi na Iliju Jukića i Branka Pešelja s obzirom da su s njima UDB-ini agenti vrlo često razgovarali, a i iz drugih UDB-inih izvještaja vidljivo je da su Pešelj i Jukić kritički govorili o Krnjeviću još i za vrijeme Mačekovog života.

[1211] HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD", 36.

osjeća. Njihovo je mišljenje bilo da je Krnjević „radikalnim“ izjavama o budućoj hrvatskoj državi nastojao prikupiti što veći broj pristaša, bez obzira na njihovu djelatnost u prošlosti i stvarna politička shvaćanja, koji bi u nedostatku nekog manje kompromitiranog „ustaškog ideologa“ bili spremni prihvatiti Krnjevića kao organizatora okupljanja emigranata. UDB-a je dalje navela kako nije sigurna u rezultat ovakvih Krnjevićevih nastojanja s obzirom da je u svojim nastupima po SAD-u tijekom 1965. godine negdje okupljao od tristo do četiristo ljudi, većinom starijih ljudi i žena, a drugdje je bilo trideset do pedeset ljudi. UDB-a je navela kako su mlađi ljudi uglavnom ignorirali Krnjevićeve skupove, prije svega što nije bio dovoljno radikalan. UDB-a je na osnovu svega zaključila kako su Krnjevićeve aktivnosti izazvale oštru reakciju srpskog dijela emigracije te da takav stav srpske i hrvatske emigracije onemogućuje zajednički nastup i nastojanja ljudi oko Demokratske alternative za suradnjom srpske i hrvatske emigracije u dogovorima oko buduće Jugoslavije i objedinjavanja u „borbi protiv komunista u Jugoslaviji“.[1212]

Krnjević je i u novoj ulozi predsjednika HSS-a nastavio svoj iscrpni terenski rad pa je tako već tijekom svibnja i lipnja 1966. godine obišao i europske organizacije HSS-a u Münchenu i Belgiji te je sudjelovao na skupštini HSS-a u Engleskoj u Coventryu. Poslije obilaska europskih organizacija ponovno je obišao SAD i Kanadu.[1213]

S tih putovanja, na kojima je Krnjevićeva retorika bila uobičajena bez novih momenata, zanimljivo je izdvojiti izvještaj *Hrvatskog glasa* iz Münchena. Naime, prema izvještaju *Hrvatskog glasa,* u Münchenu je na skupu prisustvovalo najmanje trideset posto ljudi iz domovine koji su na privremenom radu u Njemačkoj pa je, sukladno toj činjenici, navedeno kako je „münchenska proslava hrvatske seljačke misli i ideje udarila značajan pečat prvom povijesnom datumu zajedničkog nastupa emigracije i domovine!“ Dalje se istaknulo kako uz dugogodišnju suradnju organizacija HSS-a iz Velike Britanije i Belgije sada München preuzima ulogu „širitelja i tumača u stvaranju tako nužne veze: emigracija – domovina“.[1214] U posebnom izvještaju *Hrvatskog glasa* iz Münchena navelo se da je dvorana od 500 mjesta bila puna i da su mahom bili mlađi ljudi. *Hrvatski glas* je napisao da su u München došli i pristaše iz Austrije, koje je predvodio Milivoj Ašner, zatim predstavnici belgijskih organizacija Mate Brčić i Ante

[1212] HR-HDA-1561, 010.10, „Sadašnja kretanja u emigraciji u SAD“, 36. – 37.; Prema jednom drugom UDB-inom izvoru Krnjević je rekao da treba poraditi na okupljanju emigracije koja je protiv srbo-komunista i da bi Krnjević bio vođa svih Hrvata u iseljeništvu protiv jugoslavena i komunista. (HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 352.)
[1213] „Dr. Krnjević u Njemačkoj i Belgiji“, *Hrvatski glas,* 25. 6. 1966., 1.; „Triumf jednog puta“, *Hrvatski glas,* 9. 7. 1966., 1.
[1214] „Triumf jednog puta“, *Hrvatski glas,* 9. 7. 1966., 1.

Klarić te predsjednik HRS-a Stipe Pašalić iz Belgije.[1215] Očito je u to vrijeme HSS pokušao preko svoje organizacije u Münchenu jače utjecati i na Hrvate na privremenom radu u Njemačkoj te time pojačati i utjecaj na domovinu. S obzirom na kasnije dostupne izvještaje može se zaključiti da taj cilj, koji je najavljen na spomenutom skupu u Münchenu, nije postignut.

Koliki je ugled Krnjević u to vrijeme uživao među emigrantima nacionalističke struje svjedoči i pozdrav Dr. Branimira Jelića Krnjeviću prigodom okupljanja Hrvata u Švedskoj na proslavi blagdana Sv. Antuna u lipnju 1967. godine. Tada je predsjednik Hrvatskog narodnog odbora (HNO) dr. Branimir Jelić govorio o hrvatskoj slozi te posebice pozdravio Krnjevića. Na proslavi je umjesto Krnjevića, koji se nalazio u Kanadi, prisustvovao njegov izaslanik Oton Orešković iz Belgije.[1216]

Godine 1967. obilježena je i 35. godišnjica osnivanja belgijskog HSS-a te je tim povodom organizirana proslava na kojoj je bio i Krnjević. UDB-a je zabilježila da je Krnjević proslavu iskoristio kao „svehrvatsku“ antikomunističku manifestaciju na kojoj je istupio s platformom suradnje hrvatskih emigranata, bez obzira na njihovu političku pripadnost, na bazi zajedničke borbe protiv Jugoslavije.[1217]

Po pitanju otvaranja HSS-a prema sveukupnoj hrvatskoj emigraciji, pa i prema onima koji su bili visoki ustaški dužnosnici, zanimljivo je spomenuti posjet predsjednika reformiranog HOP-a i bivšeg ustaškog visokog dužnosnika Vjekoslava Vrančića uredništvu *Hrvatskog glasa* u travnju 1968. godine. U Vrančićevoj pratnji bila su još trojica njegovih suradnika. *Hrvatski glas* je ovu vijest donio na naslovnoj stranici, iako je urednik Petar Stanković u tekstu naglasio: „Naravski, između urednika i g. Vrančića, nije moglo doći do političke suglasnosti [...] Hvala mu na posjeti i sretno se svojima vratio.“[1218] Bez obzira na ograđivanje urednika od politike koju je zastupao Vjekoslav Vrančić ipak je indikativna činjenica što se ta vijest javno objavila, i to na prvoj stranici službenog glasila HSS-a.

Krnjević je nakon preuzimanja dužnosti predsjednika HSS-a uložio dosta energije u pokušaju okupljanja hrvatskog iseljeništva, a u tu skupinu Krnjević je svrstavao i muslimane iz BiH. Krnjević je po pitanju zajedništva Hrvata katolika i muslimana te teritorija BiH nastavio iznositi svoje prijašnje stavove, koje nikada do kraja života nije ni mijenjao. U ulozi predsjednika HSS-a po tim pitanjima je svoje stavove izrazio u svojoj bajramskoj čestitki u

[1215] „Veliki uspjeh proslave u München-u“, *Hrvatski glas,* 9. 7. 1966., 2.
[1216] JAREB, *Političke uspomene i rad dr Branimira Jelića*, 419.
[1217] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4., 22.
[1218] „Dr. Vrančić posjetio ured H.G.“, *Hrvatski glas,* 4. 5. 1968., 1.

siječnju 1966. godine. Krnjević je u čestitci naveo kako je u Bosni svaka javna pojava „bratstva i jedinstva Hrvata muslimana i katolika zločin i progoni se!“. Zatim je nastavio kako se i u emigraciji pokušava napraviti razdor između Hrvata muslimana i katolika te je naveo: „najoštrije strijele i u domovini i u emigraciji upravljene [su] upravo protiv Hrvatske seljačke stranke kao daleko najjače i najvažnije hrvatske demokratske političke organizacije. Treba po što po to razbiti kod muslimanskih Hrvata povjerenje u nju kao glavnu hrvatsku narodnu snagu.“ Krnjević je dalje obrazložio kako je i Stjepan Radić zastupao i branio hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu te da je takav stav HSS zadržao cijelo vrijeme. Krnjević je čak obrazložio da se ni Maček u sporazumu iz 1939. godine nije odrekao istočne polovice Bosne nego je na prvim sljedećim slobodnim izborima narod trebao odlučiti „kuda hoće i kako hoće“. Na kraju je Krnjević čestitao ramazanski Bajram svim Hrvatima muslimanima.[1219]

S obzirom na prikazano može se zaključiti kako je Krnjević sredinom šezdesetih godina aktivno radio na okupljanju hrvatske emigracije. Očito je Krnjević uživao veću potporu emigranata koji su se zalagali za neovisnu hrvatsku državu, nego što je to imao Maček, iako je i Maček bio prihvatljiv uz uvjet da odbaci ideju rješavanja hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije. Svojim konstantnim zastupanjem stava o rješavanju hrvatskog pitanja van okvira Jugoslavije, Krnjević je stvorio uvjete da bude predvodnik okupljanja šire hrvatske emigracije, a istovremeno je zatvorio vrata suradnje HSS-a sa srpskom emigracijom.

Očito je i kako je Krnjević odbacivao teroristički način borbe kao sredstvo za rješavanje hrvatskog pitanja, a istovremeno je odbacivao i suradnju s emigrantima za koje je procjenjivao da bi mogli kompromitirati njegovu reputaciju saveznika zapadnih sila iz razdoblja Drugog svjetskog rata. Iako pobornik okupljanja emigracije, Krnjević je i dalje smatrao da je najidealnije rješenje okupljanje unutar HSS-a, uz tradicionalnu tezu o HSS-u kao jedinom predstavniku hrvatskog naroda koji jedini može ostvariti hrvatsko pravo na samoodređenje.

Krnjević u to vrijeme argumente za realne zahtjeve hrvatskog naroda za samoodređenjem nije sagledavao samo u uskom kontekstu jugoslavenskog ili srednjeeuropskog prostora, nego ga je nastojao potvrditi i putem trendova kod zapadnoeuropskih naroda. Naime, Krnjević je 1967. godine u svojoj uskršnjoj poruci, a na osnovu političkih gibanja i parlamentarnih izbora u Velikoj Britaniji, zaključio kako je duh tadašnjeg vremena bio da svaki narod traži da bude svoj gospodar. Krnjević je naglasio da to nije bilo ograničeno samo na hrvatski narod ili na dojučerašnje kolonijalne narode Azije i Afrike, nego je ta tendencija snažna i „u ovoj visokoj kulturnoj i slobodnoj zemlji Velikoj Britaniji“, te je naveo primjere nacionalnog buđenja

[1219] Juraj KRNJEVIĆ, „Moja bajramska čestitka Hrvatima-muslimanima“, *Hrvatski glas*, 22. 1. 1966., 1.

Velšana i Škota, što su pokazali rezultati na tadašnjim naknadno provedenim parlamentarnim izborima na mjestima u Wellsu i Škotskoj. Krnjević je pojave nacionalizama u Wellsu i Škotskoj prenio iz pisanja britanskih medija, a na kraju je zaključio: „Ta pojava u Velikoj Britaniji je za nas Hrvate važna, jer mnogo pomaže razumijevanju našega problema. Zato moramo daljnji razvoj pratiti“.[1220]

10. 2. Aktivnost HSS-a u Međunarodnoj seljačkoj uniji poslije 1965. godine

Kao predsjednik HSS-a i Mačekov nasljednik Krnjević je bio i potpredsjednik MSU-a, što je postao u svibnju 1965. godine, nekoliko dana prije preuzimanja dužnosti predsjednika HSS-a na konvenciji HSS-a u Torontu. Naime, Krnjević je prije dolaska na konvenciju HSS-a boravio u Washingtonu, gdje je po prvi put sudjelovao u radu vodstva MSU-a te je tom prilikom imenovan za potpredsjednika MSU-a i time na toj poziciji naslijedio Mačeka.[1221]

S obzirom na dostupne izvore očigledno je kako se aktivnost HSS-a u MSU, ali i djelatnost MSU-a općenito, počela smanjivati početkom i sredinom šezdesetih godina, da bi ponovno nakratko oživjela krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina te se opet nakon toga smanjila i postepeno gasila.

Krnjević je o aktivnostima MSU-a u razgovoru sa suradnikom UDB-e u rujnu 1969. godine rekao kako je on potpredsjednik MSU-a, ali se u zadnje vrijeme pasivizirao u radu te organizacije. Krnjević je tada rekao da MSU „izdržava“ CIA i da je SAD u zadnje vrijeme opet aktivirala MSU kako bi ju uključili u „borbu za stvaranje podunavske konfederacije“.[1222]

Ustinu je aktivnost MSU-a ponovno oživjela krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, što je započelo održavanjem devetog kongresa MSU-a 1969. godine i nastavilo se nizom konferencija u zapadnoj Europi od 1969. do 1971. godine. Ponovno oživljavanje djelatnosti MSU-a u tom razdoblju vrlo vjerojatno je bilo povezano s događanjima u Pragu i Poljskoj 1968. i 1970. godine, ali i američkom vanjskom politikom prema SSSR-u, te općom globalnom socijalnom i političkom situacijom vezanom za borbu za ljudska prava, demokraciju i studentskim pokretima.[1223]

Nakon kratkotrajnog aktiviranja došlo je do postepenog gašenja aktivnosti MSU-a, koje je bilo povezano i s prestankom rada Odbora za slobodnu Europu 1971. godine, jer je MSU bio

---

[1220] Juraj KRNJEVIĆ, „Sretan Uskrs“, *Hrvatski glas,* 25. 3. 1967., 1., 3.
[1221] „Jedan neobjavljen razgovor sa pred. Krnjevićem u Londonu“, *Hrvatski glas,* 4. 6. 1966., 2.
[1222] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 405.
[1223] INDRASZCZYK, „The cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in exile after 1945“, 204., 206 – 209.

politički i financijski vezan za OSE, koja je bila i glavni izvor financiranja MSU-a. Početak sedamdesetih godina označio je i kulminaciju smirivanja napetosti između SAD-a i SSSR-a, tzv. „Detanta“[1224], koji je nizom aktivnosti rezultirao priznavanjem statusa quo u Istočnoj Europi od strane SAD-a i Zapadnih zemalja tijekom 1971. i 1972. godine. Iako je Detant među supersilama tijekom sedamdesetih godina bio ugrožen događajima u Trećem svijetu, na području Europe je Detant tijekom sedamdesetih godina nastavio i dalje napredovati.[1225] Takva situacija u odnosima SAD-a i SSSR-a po pitanju Istočne Europe očito se reflektirala i na slabljenje podrške SAD-a političkim emigrantima s tog područja. Takav razvoj političke situacije zasiguno se reflektirao i na djelovanje MSU-a, čija se djelatnost nakon vrhunca Detanta među supersilama drastično smanjila.

Što se tiče HSS-a, u *Hrvatskom glasu* se nakon Devetog Kongresa MSU-a u New Yorku i konferencije MSU-a u Bruxellesu 1969. godine više ne pojavljuju izvješća o djelatnosti HSS-a u MSU.[1226] Posljednje izvješće s redovnih kongresa MSU-a koje je objavljeno u *Hrvatskom glasu* je bilo izvješće s Devetog Kongresa MSU-a, koji je održan 1. i 2. ožujka 1969. godine u New Yorku. HSS je, umjesto Krnjevića, na Kongresu predstavljao Mladen Giunio Zorkin. Kao gosti su, uz HSS-ovce, na kongresu bili i publicist i novinar Bogdan Radica, Karlo Mirth ispred *Croatia Press-a*, Mate Meštrović, Vinko Kužina i Bonaventura Haggia u ime američkih organizacija HRSS-a. Izvješća u *Hrvatskom glasu* isticala su kako su sudionici ovog Kongresa MSU-a po prvi puta sami morali platiti sve troškove puta i smještaja te da poslije sastanaka nije bilo tradicionalnog banketa, iz čega su zaključili da su financije MSU-a, za razliku od prijašnjih godina, bile puno skromnije. Radica je u izvješću s Kongresa naveo podatak kako su sredstva OSE za MSU „presušila“ te kako je bilo očito da je došlo do smjene generacija u sastavu MSU-a jer je bilo malo ljudi koji su osnivali MSU, a većinom su bili predstavnici mlađe generacije.[1227]

Od gostiju je na Kongresu MSU-a bio prisutan predsjednik OSE i predsjednik Odbora SAD-a za obranu zarobljenih naroda. U posebnoj rezoluciji MSU-a pozvalo se SAD da se odupre

---

[1224] Izraz „detant“ dolazi od francuske riječi *détente,* koja znači popuštanje ili stišavanje, odnosno općenito smanjenje napetosti u međudržavnim odnosima. U užem povijesnom smislu označava popuštanje napetosti između SAD-a i SSSR-a tijekom hladnog rata, od 1960-ih godina. Sadržajno označava prevlast diplomacije nad konfrontacijom, tj. sporazumno rješavanje kriznih i konfliktnih stanja i procesa, kao npr. kubanska kriza 1962. godine, Helsinški sporazumi 1975. godine, pregovori SALT od 1967. do 1979. godine itd. U širem značenju, ne odnosi se samo na velesile već i na manje države, pa se u tom smislu govori o različitim bilateralnim detantima. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje),* http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14802, pristup ostvaren 12. 10. 2017.)

[1225] PAINTER, *Hladni rat*, 105., 111., 119.

[1226] Poljski autor Indraszczyk je naveo Deveti kongres MSU-a iz 1969. godine kao zadnji održani kongres MSU-a. (INDRASZCZYK, „The cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in exile after 1945“, 206.)

[1227] Bogdan RADICA, „Sa kongresa Seljačke Internacionale“, *Hrvatski glas*, 26. 3. 1969., 4.

Brežnjevljevoj doktrini[1228] ograničenog suvereniteta, koju je sovjetski predsjednik Leonid Brežnjev uveo za satelitske sovjetske zemlje. Na Kongresu je važno mjesto u raspravama bilo pitanje Čehoslovačke s obzirom na događaje u toj zemlji 1968. godine. Radica je u svom izvješću spomenuo i albansko izaslanstvo stranke Bali Kombetar na čelu s predsjednikom Luanom Gashijem, koji su predali protest vezano za pitanje Albanaca u Jugoslaviji.[1229] U drugom izvješću *Hrvatskog glasa* navelo se kako je Albanska stranka Bali Kombetar u svom izvješću spomenula kako je Albanija, nakon što je raskinula sa SSSR-om, ponovno pokrenula pitanje Albanaca na Kosovu, a referat Bali Kombetar sadržavao je i podatke o stradanju Albanaca pod „Rankovićevom represijom".[1230]

Jedna od odluka s Devetog Kongresa MSU-a bila je da se radi na stvaranju jedne veće federacije u Jugoistočnoj Europi. Na Kongresu je došla do izražaja i smjena generacija te je došlo i do razmimoilaženja u stavovima starije i novije generacije seljačkih političara. Predsjednik MSU-a ostao je Ferenc Nagy, a glavni tajnik Georgij Dimitrov. Zorkin je predstavljao HSS i sudjelovao u raspravama.[1231] Zorkin je u svom govoru naglasio kako bi seljaštvo trebalo biti veza između kapitalističkog sustava i komunističkih režima. Zorkin je zastupao tezu da treba razgovarati s komunističkim režimima u domovini s obzirom da je već prošlo više od 20 godina kako ti režimi postoje i da je industrijalizacija napravila svoje učinke i veliki utjecaj na generacije rođene i odgojene u tom sistemu.[1232] Zorkin je u svom izvješću s kongresa napisao kako su mlađi sudionici prihvatili ovakav stav, za razliku od drugog dijela sudionika koji ga nisu prihvatili, s argumentom da se ne može razgovarati ni pregovarati s komunistima. Zorkin je u izvještaju napisao da je izaslanstvo HSS-a poslije Kongresa službeno posjetilo State Department kako bi predalo poruku predsjednika Krnjevića o situaciji u domovini i Europi te stavu Hrvata. Na kraju Zorkinovog izvještaja uredništvo *Hrvatskog glasa* ogradilo se od Zorkinovih stavova izrečenih na Kongresu MSU-a, a naglasilo je kako je stav HSS-a izrečen u člancima i izjavama predsjednika Krnjevića.[1233]

[1228] Brežnjevljeva doktrina je naziv za doktrinu ograničenog suvereniteta, koju je formulirao sovjetski državnik Leonid Brežnjev u studenome 1968. godine, a prema kojoj jedna socijalistička država ima pravo intervenirati u drugoj, ako je ugrožen socijalizam. Navedena doktrina je služila kao opravdanje za sovjetsku intervenciju u Čehoslovačkoj. (*Hrvatska enciklopedija, sv. 2,* 325.)

[1229] RADICA, „Sa kongresa Seljačke Internacionale", *Hrvatski glas,* 26. 3. 1969., 4.

[1230] „Deveti kongres Seljačke Internacionale u New Yorku", *Hrvatski glas,* 19. 3. 1969., 2.

[1231] „Deveti kongres Seljačke Internacionale rad hrvatskih seljačkih predstavnika", *Hrvatski glas,* 12. 3. 1969., 1.; „Deveti kongres Seljačke Internacionale u New Yorku", *Hrvatski glas,* 19. 3. 1969., 1 – 2.; „Vođe seljačkih pokreta sastaju se u Belgiji u lipnju", *Hrvatski glas,* 26. 3. 1969., 2.; Bogdan RADICA „Sa kongresa Seljačke Internacionale", *Hrvatski glas,* 26. 3. 1969., 1., 4.

[1232] „Deveti kongres Seljačke Internacionale rad hrvatskih seljačkih predstavnika", *Hrvatski glas,* 12. 3. 1969., 1.

[1233] „Vođe seljačkih pokreta sastaju se u Belgiji u lipnju", *Hrvatski glas,* 26. 3. 1969., 2.

Izaslanstvo HSS-a sudjelovalo je i na konferenciji MSU-a održanoj 7. i 8. lipnja 1969. godine u Bruxellesu. U izvještaju *Hrvatskog glasa* napisano je kako je inicijativu za zasjedanje ove konferencije iznio u ožujku na Devetom Kongresu u New Yorku Mladen Giunio Zorkin. Jedan od organizatora konferencije bio je glavni tajnik HSS-a u Belgiji Oton Orešković. Na Kongresu je, prema izvješću *Hrvatskog glasa,* bilo prisutno 20 predstavnika HSS-a iz sve tri belgijske organizacije i dva predstavnika HSS-a iz Velike Britanije. Predsjednika Krnjevića i HSS zastupao je Ante Klarić, HSS-ovac iz Bruxellesa. Na Konferenciji su govorili i predsjednik MSU-a Ferenc Nagy i glavni tajnik Georgij Dimitrov. Na konferenciji je usvojena Rezolucija u kojoj je navedeno da MSU „žali neodlučnost velikih demokratskih snaga pred odlučnim otporom koji komunistima pružaju narodi zemalja iza 'željeznog zastora', a čija je dosadašnja borba uvelike doprinijela slabljenju pozicija Sovjetskoga Saveza u zemljama jugoistočne i srednje Europe“. MSU je s konferencije pozvala sve demokratske snage u svijetu da pomognu u stvaranju jedinstvenoga i zajedničkog „Fronta odpora“ i u borbi protiv „komunističke tiranije“. MSU je dalje u rezoluciji navela kako jednako polaže sve svoje nade za potrebu stvaranja jedne široke Europske zajednice „u kojoj već danas treba osigurati mjesto narodima koji se nalaze zarobljeni po komunizmu i osigurati im mjesto u zajednici slobodnih naroda Europe“, te je na kraju zaključeno: „Ti narodi moraju već danas biti predstavljeni po svojim legalnim narodnim predstavnicima u izbjeglištvu“.[1234]

Iako nema podataka o službenim sastancima HSS-a sa MSU, prema pismu Jurja Krnjevića *Hrvatskom glasu* iz ožujka 1970. godine, vidljivo je da se on prilikom svoje posjete Washingtonu neformalno sastao i s vodstvom MSU-a, odnosno s predsjednikom MSU-a Ferencom Nagyjem i glavnim tajnikom Georgijem Dimitrovim. U pratnji Krnjevića je bio Mladen Zorkin.[1235]

Vezano za djelatnost MSU-a, odnosno „zelene internacionale“, kako se kolokvijalno nazivao MSU, bilo je govora i na Svjetskom kongresu HSS-a i HRS-a 1979. godine, kada se razgovaralo o oživljavanju rada MSU-a te se u članku *Hrvatskog glasa* navelo da je HSS tada bio inicijator za oživljavanje MSU-a. Dalje se navodilo da zamišljena „Zelena Internacionala“ ne bi bila samo europska, već bi se proširila puno dalje, jer će ona „praktički omogućiti hranu i tijelu i duši, toliko potrebnog u ovom stoljeću“.[1236]

[1234] „Uspjelo zasjedanje međunarodnoga Seljačkoga Saveza“, *Hrvatski glas,* 2. 7. 1969., 1 – 2.
[1235] „Pismo predsjednika dr. J. Krnjevića“, *Hrvatski glas,* 12. 8. 1970., 1.
[1236] „Sa svjetskog kongresa u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 22. 6. 1979., 6.; Poljski autor Indraszczyk također donosi podatak o pokušaju oživljavanja rada MSU-a 1978. i 1979. godine. Indraszczyk je na osnovu svog istraživanja zaključio kako se aktivnost MSU-a tijekom sedamdesetih godina potpuno obustavila, a da se 1978. godine

Očigledno je kako se aktivnost MSU-a drastično smanjila tijekom 1970-ih godina te se do kraja osamdesetih potpuno ugasila, iako se u rujnu 1989. godine održala još jedna konferencija MSU-a, na čijem je zasjedanju bilo prisutno i izaslanstvo HSS-a. Prema izvješću *Slobodnog doma*, koje je bilo službenog glasilo Središnjeg odbora HSS-a, 30. rujna 1989. godine održana je Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza, na kojoj je sudjelovao i tajnik Europske unije demokršćanskih stranaka M. Jansen. Konferenciji su, uz HSS, prisustvovali i predstavnici seljačkih stranaka iz Čehoslovačke, Bugarske, Poljske, Estonije, Litve i Albanije.[1237] Prema izvještaju *Slobodnog doma,* konferencija je bila sazvana na inicijativu Bugarskog narodnog zemljoradničkog saveza, HSS-a, Čehoslovačke republikanske zemljoradničke stranke i Poljske seljačke stranke. Konferencijom je predsjedavao glavni tajnik Bugarskog zemljoradničkog saveza I. Šumanov, a Josip Torbar je bio supredsjedatelj. Nakon uvodnog dijela konferencije rad je bio nastavljen u tri komisije, koje su pripremile rezoluciju i obavijest za medije. [1238]

Smanjenjem aktivnosti MSU-a i smanjenjem aktivnosti HSS-a u radu s emigrantima iz srednje i istočne Europe tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina, HSS je u tom razdoblju svoje političko djelovanje najvećim dijelom usredotočio na rad s vlastitim organizacijama.

10. 3. Prvi Svjetski kongres HSS-a 1969. godine

Kongresi HSS-a održani su 1957. i 1960. godine u Belgiji, ali je prvi Svjetski kongres HSS-a, koji je okupio predstavnike HSS-a iz cijelog svijeta, bio Svjetski kongres održan u Torontu 1969. godine. S obzirom da je Juraj Krnjević postao predsjednikom HSS-a 1965. godine, već od tada se može, putem njegovih izjava i govora koje je izrekao na skupovima u Kanadi, SAD-

---

pokušalo s oživljavanjem rada MSU-a. Sljedeće godine, 30. ožujka 1979. u New Yorku održana je sjednica Središnjeg odbora MSU-a na kojoj je izabran novi predsjednik Stanislaw Banczyk iz Poljske seljačke stranke i novi glavni tajnik Iskar Szumanov iz Bugarske narodne zemljoradničke stranke. Indraszczyk je na osnovu svojih istraživanja i istraživanja češkog znanstvenika Vladimira V. Dostala, zaključio kako je teško zaključiti kada se rad MSU-a potpuno ugasio, ali je najvjerojatnije to bilo sredinom osamdesetih godina. Iako je tijekom 1988. i 1989. godine bilo priprema za održavanje kongresa MSU-a. (INDRASZCZYK, „The cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in exile after 1945.“, 204., 206., 208 – 210., 220 – 222.)

[1237] „Sjednica Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke, Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza“, *Slobodni dom*, siječanj 1990., 18.; Poljski autor Indraszczyk je informaciju o ovoj konferenciji MSU-a iznio na osnovu jednog pisma između poljskih seljačkih aktivista, koje je pisano 8. rujna 1989. godine i gdje je bila najava konferencije, ali je Indraszczyk zaključio da se konferencija po svemu sudeći nije nikada održala. (INDRASZCZYK, “The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“, 206.). Na osnovu HSS-ovih izvještaja očito je da se konferencija održala, ali da Indraszczyk u svojem istraživanju o toj konferenciji nije imao nikakvih podataka, osim pisma koje je napisano prije održavanja konferencije, pa je stoga zaključio kako se kongres nije nikada održao.

[1238] „Sjednica Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke, Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza“, *Slobodni dom*, siječanj 1990., 18.

u i Europi, uočiti novi smjer HSS-a nakon Mačekove smrti. Takav novi smjer politike HSS-a dobio je jači legitimitet na Svjetskom kongresu u Torontu 1969. godine. Vidljivo je da je s prvim Svjetskim kongresom HSS-a započelo razdoblje okupljanja i zajedničkog djelovanja HSS-ovaca diljem svijeta što do tada nije bio slučaj. Do tada je postojala komunikacija među HSS-ovim organizacijama koje su djelovale u Europi, Kanadi, SAD-u, Južnoj Americi i Australiji, ali nije bilo zajedničkog jedinstvenog rada, a politička platforma HSS-a gradila se isključivo na političkom djelovanju predsjednika HSS-a Vladka Mačeka, uz asistenciju glavnog tajnika HSS-a Jurja Krnjevića. Dolaskom Krnjevića na mjesto predsjednika HSS-a, koje se dogodilo istovremeno s procesima javnog buđenja hrvatske nacionalne svijesti u domovini i procesa okupljanja emigrantskih organizacija u iseljeništvu, političko djelovanje HSS-a počelo se mijenjati.

Hrvatska politička emigracija prvi put se u značajnijem broju okupila 1962. godine na kongresu u New Yorku i to je ujedno bio prvi pokušaj osnivanja Hrvatskog narodnog vijeća, koji nije zaživio. Glavni razlog neuspjeha Kongresa u New Yorku bila je činjenica da na njemu nisu bili delegati dviju tada najvažnijih emigrantskih političkih organizacija HSS-a i HOP-a.[1239]

Krnjević je u novoj ulozi predsjednika HSS-a, kao što je prikazano, sebe smatrao vođom hrvatskog naroda, a samim time je sebe i HSS smatrao predvodnikom okupljanja emigracije.

U domovini je najvažniji politički događaj, koji je obilježio javno isticanje hrvatske posebnosti u Jugoslaviji, bila „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, koja je objavljena 17. ožujka 1967. godine, a na koju se u pozitivnom kontekstu osvrnuo i Krnjević u svojim tekstovima u *Hrvatskom glasu* te je tom prilikom naglasio: „Tako su hrvatski književnici u nejednakoj borbi. Mi se slobodni Hrvati moramo pobrinuti, da oni ne ostanu u toj borbi sami nasuprot komunističko-balkanskog nasilja“.[1240] Prema izvješću UDB-e iz rujna 1969. godine, koje je nastalo na temelju razgovora suradnika UDB-e s Krnjevićem, Krnjević je iskazao zadovoljstvo padom Aleksandra Rankovića iz 1966. godine i pozitivno se izjasnio o „Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ za koju je rekao da je to dokaz da su intelektualci u Hrvatskoj opozicija režimu. Krnjević je istaknuo kako „savjesno prati pisanje tih opozicionara“ te je izrazio „oduševljenje“ knjigom Većeslava Holjevca[1241] i

---

[1239] ČIZMIĆ, Ivan. „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)“. U: *Hrvatska izvan domovine. Zbornik radova predstavljenih na prvom Hrvatskom iseljeničkom kongresu u Zagrebu 23. – 26. lipnja 2014.* ur. Marin Sopta, Franjo Maletić, Josip Bebić. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2015., 503.

[1240] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatski književnici brane hrvatski jezik“, *Hrvatski glas,* 1. 4. 1967., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „Neopisiv dojam zahtjeva za ravnopravnost hrvatskog jezika u domovini i u stranom svijetu“, *Hrvatski glas,* 8. 4. 1967., 1.

[1241] Krnjević je i u *Hrvatskom glasu* napisao pozitivan članak o knjizi Većeslava Holjevca „Hrvati izvan domovine“. (Juraj KRNJEVIĆ, „Važna nova knjiga o Hrvatima izvan domovine“, *Hrvatski glas,* 13. 1. 1968., 1.)

člancima Franje Tuđmana, Šime Đodana i drugih. U istom izvješću navedeno je da je Krnjević s UDB-inim suradnikom govorio o Svjetskom kongresu HSS-a jer Krnjević „druge organizacije ne priznaje“, a za tzv. „pasošare“ je Krnjević rekao da su oni samo privremeno izvan zemlje i da s njima treba biti oprezan, a da članstvo HSS-a čine ekonomski i politički emigranti.[1242]

Osim početaka političkih aktivnosti u Hrvatskoj, događaj koji je obilježio godinu pred održavanje HSS-ovog prvog Svjetskog kongresa HSS-a bilo je tzv. Praško proljeće tijekom 1968. godine, koje je ugušeno u kolovozu 1968. godine od strane SSSR-a i snaga Varšavskog pakta.

Svjetski kongres HSS-a održan je od 30. kolovoza do 1. rujna 1969. godine u Hrvatskom narodnom domu u Torontu, a sazvan je na prijedlog Jurja Krnjevića zajedno s predsjednikom glavnog odbora HSS u Kanadi Ivanom Krznarićem[1243] i predsjednikom Glavnog odbora HRSS-a u SAD-u Blažom Kaušićem.[1244] Krnjević je u svojoj obavijesti o odluci za sazivanje svjetskog kongresa naveo svrhu kongresa u nekoliko glavnih točaka: da se pokaže kako je hrvatski narod demokratski narod po svom osjećanju i shvaćanju, da je svakom prigodom na demokratski način ostao za svoju samostalnu i suverenu državu Hrvatsku na „cjelokupnom hrvatskom narodnom području“, da je za uređenje države Hrvatske koje se temelji na načelima demokracije, socijalne pravde i čovječnosti i da je spreman na „međunarodnu suradnju u svrhu promicanja općenitoga blagostanja i očuvanja mira na temelju ravnopravnosti sa svima ostalim narodima“. U istom tekstu Krnjević je objasnio i zašto je HSS samostalno sazvao kongres. Po Krnjeviću je razlog taj što se hrvatski narod svaki puta od Prvog svjetskog rata na slobodnim izborima izjasnio za program i politiku HSS-a te su on i HSS nositelji takvog programa, a osim toga, Krnjević je istaknuo: „mi smo jedina hrvatska politička organizacija, što danas postoji, a stvorena je u domovini i ondje imade i danas svoj temelj“.[1245]

[1242] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 401., 403 – 404. Izvještaj je nastao na temelju razgovora suradnika „Rade“ s Krnjevićem. Suradničko ime „Rade“ bilo je ime kojeg je koristio ing. Franjo Gaži, što je vidljivo i u dosjeu ing. Franje Gažija. Sastanak ing. Franje Gažija i Krnjevića bio je 19. 8. 1969. godine u Londonu, kratko prije odlaska Krnjevića na Svjetski kongres HSS-a u Torontu u Kanadi. Suradničko ime „Rade“ nalazi se na prvoj stranici dosjea ing. Franje Gažija. (HR-HDA-1561, 309688, ing. Franjo Gaži)

[1243] Ivan Krznarić (1898. – 1979.) bio je hrvatski iseljenik i dužnosnik iseljeničkog HSS-a. Rođen je u Lici, a u Kanadu se doselio 1924. godine. Među prvima je pripomogao u radu *Hrvatskog glasa* od 1928., a bio je organizator osnivanja ogranka HSS-a u Schumacheru 1930., a 1932. predvodio je organiziranje i gradnju Hrvatskog narodnog doma u Schumacheru. Bio je stalni član Glavnog odbora HSS-a za Kanadu, a predsjednik Glavnog odbora kanadskog HSS-a bio je od 1965. do 1974. godine. Umro je u Kanadi 1979. godine. („Ivan Krznarić“, *Hrvatski glas*, 19. 12. 1979. 5.)

[1244] Juraj KRNJEVIĆ „Svjetski kongres Hrvatskih Seljačkih Organizacija početkom mjeseca rujna ove godine“, *Hrvatski glas*, 9. 4. 1969., 3.

[1245] *Isto*

Krnjević je u svojoj objavi pred Kongres napisao kako hrvatski narod nije bio nikada u novije doba toliko „tlačen i izrabljivan koliko u ovo vrijeme“ te da mu nikada kao tada nisu bila „u tolikoj mjeri otimana i gažena ljudska, narodna i politička prava“. Nadalje je Krnjević napisao kako su se u domovini udružili „predstavnici internacionalnog komunizma i velikosrpskog imperijalizma“ te da se ponašaju „gore i bezobraznije prema hrvatskom narodu nego li predratna kraljevska diktatura u njezinim najgorim danima“. Krnjević je napisao kako je bilo potrebno sazvati Kongres „da hrvatska narodna borba za slobodu i samostalnost bude usklađena s duhom sadanjeg vremena i s pravim osjećajima hrvatskog naroda“, a za Krnjevića je, još od vremena Prvog svjetskog rata, nositelj te politike HSS, čiji je program na izborima potvrđen od strane hrvatskog naroda.[1246]

Glavni politički stavovi HSS-a sa Svjetskog Kongresa obrazloženi su u „programatskom govoru“ predsjednika Krnjevića i u Rezoluciji Kongresa.[1247]

Krnjević je u svom „programatskom govoru“ na početku naglasio kako se sve više govori o HSS-u i Stjepanu Radiću, iako se poslije Drugog svjetskog rata govorilo kako HSS više ne postoji. Prema Krnjeviću su prilike u svijetu i domovini bile takve da je bio potreban nauk Radića i HSS-a iz razloga što se o hrvatskom narodu u svijetu govorilo u negativnom kontekstu: „da smo nekakav fašistički narod, nekakav hitlerovski narod [...] Naši domaći politički protivnici s lijeva, a i oni s desna, tome su pomagali“. Krnjević je rekao i kako se HSS, koja je glavna demokratska politička organizacija hrvatskoga naroda, željelo prikazati kao stranku koja nije nikada htjela samostalnu suverenu hrvatsku državu i „da smo federalisti“. Krnjević je to u govoru opovrgavao činjenicom kako je HSS od 1920. godine u svom programu, i Ustavu iz 1921. godine, naglasila kako želi samostalnu, suverenu državu Hrvatsku koja treba biti republika. Krnjević je u govoru priznao da se program od 1921. godine pa nadalje nije mogao provesti zbog raznih okolnosti, i da su Radić i Maček, s obzirom na takve okolnosti, morali voditi politiku „kakovu je dnevni život tražio“, ali bez obzira na sve, Krnjević je rekao kako HSS nije nikada napustio svoj program i konačni cilj. Krnjević je dalje naveo kako su neki

---

[1246] Juraj KRNJEVIĆ „Pred Kongres“, *Hrvatski glas*, 27. 8 .1969., 1.

[1247] Tijek Kongresa i programski dokumenti objavljivani su u službenom glasilu HSS-a *Hrvatski glas*, a poslije završetka kongresa u Londonu je izdana knjižica pod naslovom „Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka“. U knjižici su objavljeni Rezolucija, „Programatski govor“ Jurja Krnjevića i osvrt vodećih ljudi HSS-a na Svjetski kongres. Knjižica je bila posebno izdanje „Izvještaji i upute“ predsjednika HSS-a Jurja Krnjevića, koje je izlazilo u Londonu. Urednik knjižice Josip Pauković u uvodu je istaknuo kako je programatski govor Jurja Krnjevića na kongresu ideološka podloga u budućem radu HSS-a te da je knjižica posvećena hrvatskim radnicima tzv. „putničarima“, kako bi mogli upoznati ideologiju braće Radić, i da to što pročitaju i prenesu u „svoje selo i grad, u našu zajedničku domovinu Hrvatsku“. (HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, London 1969.) Josip Pauković je iznio podatak da je bilo tiskano 9000 primjeraka knjižice „Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka“, koji su poslani radnicima u iseljeništvu i u domovinu. („Svjetski Kongres Hrvatske seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 20. 6. 1973., 3.)

pokušavali prikazati HSS drugačijom nego što jeste i da je zbog toga bilo potrebno sazvati Kongres.[1248] Krnjević je dalje u govoru objasnio kako nije za nikakvo jedinstvo sa Srbima, a za takav negativan stav oko zajedništva sa Srbima rekao je da ga je razvio još u vrijeme rata, kada je sudjelovao u radu izbjegličke vlade u Londonu i tada vidio nesposobnost srbijanskih političara. Krnjević je kao glavnu svrhu svog rada u izbjegličkoj vladi naveo pokazivanje Zapadu da su Hrvati na strani SAD-a, Kanade i cijeloga zapadnoga svijeta te je nastavio: „jer mi, Hrvatska seljačka stranka nismo ni jednoga časa vjerovali da bi konačno Hitler i Mussolini mogli pobijediti. Nismo toga vjerovali, jer nismo nikada vjerovali u konačnu pobjedu nasilja i nepravde bilo to monarhističko, bilo fašističko ili komunističko. Tako kada se Americi, u borbi s Hitlerom, radilo o biti i ne biti, ona je vidjela, da su demokratski izabrani predstavnici hrvatskog naroda na njezinoj strani“. Krnjević je ovaj dio svog govora završio svojim stavom po pitanju zajedništva sa Srbima: „Ja nisam protiv Srba bio nikada. Mene su oni proglasili 'srbožderom', i svakakvih čuda napisali, samo radi toga, jer sam uvijek nedvojbeno naglašavao, da mi Hrvati moramo stvoriti svoju slobodnu, demokratsku i čovječansku hrvatsku državu u kojoj ćemo mi biti svoji gospodari kako to veli program Hrvatske seljačke stranke, a svaki drugi koji nije Hrvat, bio to Srbin, bio to Čeh ili Mađar itd., uživati će jednaka ljudska i ostala prava kao i mi Hrvati. Svačija će se vjera poštivati, jer to nama Hrvatima, koji smo u većini katolici ili muslimani, naša čovječnost nalaže“. Krnjević je dalje nastavio govoriti o hrvatskom zajedništvu i potvrdio je da je on za zajedništvo, ali „ne ćemo ni s kim takovu slogu, koja bi nas kao narod danas vukla niz brdo, a ne bi nas uzdizala gore i jačala“ te je zaključio da hrvatska sloga može biti vrijedna samo ako je izgrađena na Radićevom temelju, kojeg je hrvatski narod „ogromnom većinom demokratski prihvatio i izgradio u hrvatski narodni program“.[1249] Krnjević je dalje govor nastavio distanciranjem od politike ustaškog pokreta i NDH, iako to nije izrijekom rekao, a s obzirom na to je poručio „cijelom vanjskom svijetu“ da su Hrvati demokratski narod i nastavio: „kad smo god mogli demokratski progovoriti u ogromnoj [smo] se većini izjavili za demokraciju i čovječnost i da nismo nikada vjerovali u to, da bi neka sila mussollinijevska ili hitlerovska mogla trajno pobijediti, i ona zločinstva i sve ostalo što su oni počinjali, da bi to ikada moglo hrvatskom narodu osigurati slobodu i njegovu samostalnu i suverenu državu“. Krnjević je zatim rekao kako je program HSS-a jedini put hrvatskom narodu i da se HSS opredijelio za mirotvorstvo, a po Krnjeviću je upravo to mirotvorstvo bilo aktualno

[1248] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 1 – 3.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 7. – 9.
[1249] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 3.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 10 – 11.

i tada kada su sve države svijeta govorile kako su za mir. Krnjević je zatim podsjetio da su se HSS-u neki podsmjehivali još u vrijeme kada je Radić tražio mirotvornu republiku. Krnjević se u ovom dijelu govora referirao i na Titovu politiku „nesvrstanosti“ te je rekao kako je HSS još 1921. godine bio za: „Mirotvornu neutralnu republiku Hrvatsku [...] A vidite što se danas govori, četrdeset i osam godina kasnije, da je to moderno za sve male narode, i da svaki mali narod kad dođe do svoje slobode, veli: 'Mi mali narodi moramo biti neutralni', ili kako Tito srpski veli 'nesvrstani', što znači neutralni, ne miješati se.“[1250] Prema Krnjeviću je HSS uvijek bila za čovječnost, a dokaz tomu je to što je HSS u predratno vrijeme imao na listama seljake Čehe i Nijemce te je za to naveo razlog: „jer smo svakomu priznavali čovječanska i ljudska prava. Tako da smo mi već onda, sa neutralnošću našom, sa mirotvorstvom našim, sa našom demokracijom, sa našim ljudskim ponašanjem prema svakome, te borbom za socijalnu pravdu – stvorili program za hrvatsku samostalnu državu [...] po ničem se danas toliko ne vidi da je hrvatski narod demokratičan i u svakom pogledu u duhu današnjeg vremena – kao upravo po naučanju Stjepana Radića i Hrvatskoj seljačkoj stranci“.[1251]

Krnjević je u govoru objasnio i geostratešku važnost Hrvatske te njen položaj u Sredozemnom moru s najrazvijenijom obalom, a kao dokaz važnosti Sredozemnog mora naveo je prisutnost američke šeste flote, za koju je Krnjević rekao da se u tom dijelu svijeta nalazi kako bi spriječila sovjetski utjecaj. Krnjević je naveo kako su zapadne zemlje svjesne činjenice da Sovjeti ne smiju ovladati hrvatskim otocima jer bi to značilo i gubitak Sredozemlja za Zapad. Zbog tih činjenica Krnjević je rekao da je Hrvatska postala faktor u međunarodnoj politici „koja se neće dugo mijenjati baš u tom pogledu“.[1252]

Krnjević je za situaciju u Jugoslaviji rekao da je politika „bratstva i jedinstva“ doživjela slom i da su „komunisti“ u Jugoslaviji stvorili „novu Veliku Srbiju, koja je gora nego li je bila Velika Srbija onoga generala Petra Živkovića“. Također, Krnjević je spomenuo i ekonomsku neravnopravnost, jer je po Krnjeviću tada sve u Jugoslaviji bilo centralizirano prema Beogradu, a u Hrvatskoj se na umjetan način izazivala nezaposlenost i prisiljavalo hrvatske radnike i stručnjake da odlaze u inozemstvo, dok se istovremeno u Srbiji održavala gospodarska stabilnost. Krnjević je naglasio da je takvo stanje dovelo do hrvatskog jedinstva te da je bilo hrabro od hrvatskih književnika i intelektualaca što su izašli potpisani sa svojim imenima.

[1250] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 3.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 11.
[1251] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 3.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 11 – 12.
[1252] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 3.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 12 – 13.

Krnjević je u govoru naveo kako je prevladao novi duh i da nije lako pisati u Hrvatskoj. Krnjević je u ovom dijelu govora, a vezano za hrvatske književnike i intelektualce zaključio: „Oni su nakon svega što su proživljavali došli na ono, što je Stjepan Radić naučao, što mi već 48 godina zastupamo i zašto se hrvatski seljak i oko njega okupljeno građanstvo i inteligencija već 1920. izjavili, što smo mi u svoj program 1921. godine stavili.“[1253]

U svom govoru, kao političku izjavu, Krnjević je naveo: „nema govora, da bi mi, Hrvatski Seljački Pokret, bili za nekakva petljanja, da tobože i opet ne možemo više sami, bez 'jedinstva', da mi Hrvati moramo s ovim, ili s onim Petrom ili Pavlom [...] Mi stojimo neodstupno na stanovištu suverene Hrvatske države uređene onako demokratski kako je hrvatski narod demokratski utvrdio 1920. i 1921. godine pod vodstvom Stjepana Radića i što je u skladu sa zapadnim svijetom i što slobodni svijet priznaje kao korisno Europi i čovječanstvu“. Dalje je Krnjević ponovio stavove iz najave kongresa kako je hrvatski narod uvijek istupao demokratski i kako je uvijek demokratski izražavao želju za svojom samostalnom i suverenom državom Hrvatskom na cijelom svom narodnom području. Što se tiče teritorija, Krnjević je rekao da je Stjepan Radić još 1908. godine svojom knjigom o Bosni, koja je nosila naslov „Živo pravo hrvatskog naroda na Bosnu i Hercegovinu“[1254] pokazao stav HSS-a. Krnjević je rekao da je hrvatski narod uvijek bio za uređenje hrvatske države koje će se temeljiti na „demokraciji, čovječnosti i socijalnoj pravdi“ te da je hrvatski narod spreman na međunarodnu suradnju u svrhu promicanja općeg blagostanja i očuvanja mira u svijetu, na temelju ravnopravnosti sa svim ostalim narodima.[1255] Krnjević je u govoru naveo da su seljak i radnik u Hrvatskoj „danas glavne žrtve komunističke tiranije kao što su bili i u doba kraljevske diktature“, a protestirao je i protiv „zvjerskoga“ ubijanja emigranata o čemu je rekao: „komunisti su tobože za reforme [...] a u isto vrijeme ubijaju Hrvate u Njemačkoj i Francuskoj kao zečeve. Temeljno je pravo svakog čovjeka na ljudski život, a isto je tako prvo i temeljno pravo svakog čovjeka, pa i najvećeg zločinca, da mu se omogući obrana i pravedan sud“.[1256]

U Rezoluciji Kongresa doneseni su zaključci koji su potvrđivali Krnjevićeve navode iz govora. U Rezoluciji je na početku definirano kako su razlozi sazivanja Kongresa bili „vanjskopolitičke i domaće naravi“. Zatim je napisano kako je Hrvatska, zbog svojeg položaja

---

[1253] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 4.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 14.

[1254] Krnjević se referirao na knjigu Stjepan RADIĆ, *Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu*, Zagreb 1908.; Uz uvod i dokazivanje prava Europe i Habsburške monarhije na BiH, Radić je u knjizi od 29. do 60. stranice obrazložio i „Hrvatsko pravo na BiH“, koje je podijelio na hrvatsko državno pravo i hrvatsko narodno pravo.

[1255] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 4.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 14 – 15.

[1256] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 4.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 15.

na Sredozemnom moru, sa „stotinama milja izvanredno dobro razvedene obale i sa dubokim prirodnim kanalima“, od trajne međunarodne političke važnosti i bit će trajno važan međunarodni čimbenik, a kao veliku važnost u domovini se navelo da je „hrvatska inteligencija pred cijelim svijetom posvjedočila, izlažući se progonima i žrtvama, da se osjeća dijelom hrvatskog naroda i njegovih težnja.[1257] Rezolucija je nadalje iznijela činjenice o HSS-u po kojima HSS: „nije nikakova federalistička stranka, kako se to u posljednje vrijeme jako mnogo ističe u časopisima i knjigama, gdje se piše o najnovijoj povijesti hrvatskog naroda, niti je to ona ikada bila“. U Rezoluciji je navedeno kako je HSS svoj program donijela 1920. godine, a 1921. godine je HSS donijela Ustav Neutralne i mirotvorne republike Hrvatske, kojeg je hrvatski narod potvrdio velikom većinom „na svim kasnijim izborima“. Kao najvažniji dio tog programa iz 1920. godine, u Rezoluciji se istaknuo dio o samostalnoj, suverenoj i mirotvornoj Hrvatskoj. Dalje je u Rezoluciji naveden dio koji je Krnjević spomenuo i u svom govoru, a u kojemu je rečeno kako je hrvatski narod demokratski narod koji se na demokratskim izborima izjasnio „za svoju samostalnu i suverenu državu Hrvatsku na cijelom hrvatskom narodnom i povijesnom području“ te je tako hrvatski narod godine 1920. i 1921. godine na demokratski način izvršio pravo samoodređenja i zato „hrvatski narod ne treba tražiti danas bilo koju vrstu glasovanja o narodnom samoodređenju, nego neposrednu provedbu vlastite države“. Rezolucijom se protestiralo i osuđivalo „komunističke laži i izmišljotine, prema kojima su nekakvi komunistički sastanci održani 1943. godine na po Titovim partizanima zaposjednutom, tog časa, području Hrvatske, u Otočcu i Plaškom,[1258] predstavljali volju hrvatskog naroda i u

---

[1257] „Rezolucija Kongresa Hrv. Seljačkih Organizacija“, *Hrvatski glas*, 10. 9. 1969., 1.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 5. U ovom dijelu Rezolucije ne spominje se doslovno „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, ali se zato spominje tijekom Kongresa.

[1258] Krnjević se referirao na zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH). ZAVNOH je bio opće političko predstavništvo sudionika antifašističke borbe na području Hrvatske za vrijeme Drugog svjetskog rata, koji je utemeljen 1943. godine. Prvo, osnivačko zasjedanje, bilo je održano u Otočcu 13. travnja 1943. godine, dok je druga sjednica bila održana idući dan na Plitvičkim jezerima. Tada je izabran Izvršni odbor ZAVNOH-a od 11 članova, a za predsjednika je izabran Vladimir Nazor. Prihvaćena su dva dokumenta, *Rezolucija* i *Proglas narodima Hrvatske*. Prema *Rezoluciji,* ZAVNOH je preuzeo ulogu najvišega političkoga tijela Hrvatske i rukovodstva NOP-a, dok su u *Proglasu* bili objavljeni osnivanje i ciljevi ZAVNOH-a. Na Drugom zasjedanju ZAVNOH-a, održanome 12. – 15. listopada 1943. godine u Plaškom, bilo je izabrano 15 vijećnika u novi Izvršni odbor te Tajništvo, koje je s odjelima ZAVNOH-a obavljalo ulogu hrvatske vlade, sve do osnutka Narodne vlade Hrvatske u Splitu 1945. godine. Tada su potvrđene odluke njegova Prvoga zasjedanja te odluka Izvršnoga odbora od 22. rujna 1943. godine o priključenju svih dijelova Hrvatske koji su prema Rimskim ugovorima iz 1941. godine bili pripali Italiji. Na Trećem zasjedanju, održanom u Topuskom od 8. do 9. svibnja 1944. godine, ZAVNOH je postao nositelj suvereniteta narodâ i države Hrvatske. Donesena su četiri akta: *Odluka o odobrenju rada predstavnika Hrvatske u Drugom zasjedanju AVNOJ-a,* u okviru koje je prihvaćena odluka o stvaranju zajedničke federativne države s ostalim narodima Jugoslavije na principu nacionalne ravnopravnosti, zatim *Odluka o proglašenju ZAVNOH-a vrhovnim zakonodavnim i izvršnim predstavničkim tijelom i najvišim organom državne vlasti Demokratske Hrvatske,* potom *Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske* te *Odluka o ustroju i poslovanju NOO-a i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj*. Godine 1945. Predsjedništvo ZAVNOH-a povjerilo je V. Bakariću mandat za sastavljanje Narodne vlade Hrvatske, koja je bila osnovana u Splitu 14. travnja 1945. godine. Posljednje zasjedanje ZAVNOH-a

ime njegovo tobože izvršili pravo hrvatskog naroda na samoodređenje i dali unaprijed ovlasti komunističkoj partiji Jugoslavije, da u Hrvatskoj i sa hrvatskim narodom onako neljudski postupa kako to partija čini cijelo vrijeme poslije rata, držeći silom svu vlast u svojim rukama".[1259] U Rezoluciji se zatim najodlučnije osudilo: „nametnutu i nezakonitu komunističku vlast nad hrvatskim narodom. Ona hrvatski narod drži u političkom robstvu, na svakom koraku potiskuje njegovu narodnu samobitnost. Hrvatski narod ne smije čak svoj jezik nazivati hrvatskim. Gospodarski ga izrabljuje i uskraćuje mu cijeli niz temeljnih ljudskih prava, koja povelja ujedinjenih naroda zajamčuje svima narodima na kugli zemaljskoj, uključujući još nerazvijene narode i plemena u Africi i Aziji". Dalje se kritiziralo i postupke vlasti u Jugoslaviji prema seljaštvu, za kojeg se tvrdilo da nije zastupljeno niti u hrvatskom Saboru ni u Saveznoj Skupštini iako je, po HSS-u, seljaštvo činilo većinu stanovništva u Hrvatskoj. Dalje se u Rezoluciji najavio prosvjed kod Ujedinjenih naroda i „glavnih velevlasti u svijetu, što agenti jugoslavenske tajne političke policije ubijaju Hrvate u iseljeništvu i to na najzvjerskiji način. Čak i najnazadnije države daju najgorim i notornim zločincima pravo, da budu izvedeni pred sud i da tek sud ustanovi, nakon provedenog postupka, koliko postoji njihova krivnja". Na kraju Rezolucije uputio se pozdrav hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu, bez obzira na političko uvjerenje, „u prvom redu hrvatsku inteligenciju, koja se je onako divno ponijela", te se sve pozvalo na suradnju.[1260]

Svjetskom kongresu HSS-a prisustvovalo je više od 73 delegata, od kojih je iz SAD-a bilo 20 delegata, iz Kanade 46 delegata, a bio je po jedan delegat iz Australije, Argentine i Velike Britanije te po dva delegata iz Belgije i Njemačke.[1261]

---

održano je 24–25. VII. 1945. u Zagrebu. Tada je promijenio naziv u Narodni sabor Hrvatske, a njegov sastav proširen je na vijećnike iz svih hrvatskih krajeva. Rad je zaključio odlukom o svojem raspuštanju i izborima za Ustavotvorni sabor Hrvatske (1946). (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67105, pristup ostvaren 20. 9. 2017.)

[1259] „Rezolucija Kongresa Hrv. Seljačkih Organizacija", *Hrvatski glas*, 10. 9. 1969., 1. – 2.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 6.; Krnjević se slično, u negativnom kontekstu, te negirajući ulogu zasjedanja ZAVNOH-a u Otočcu i Plaškom izrazio još u veljači 1945. godine u svom pismu predsjedniku kanadskih organizacija HSS-a Zvonimiru Resteku. Tada je Krnjević napisao: „Koji tucet Titovih ljudi je pred kojih godinu dana i pol održao sastanak u Plaškom, i oni tvrde, da su oni imali ovlasti od hrvatskog naroda odlučiti o njegovoj budućnosti i da su pravovaljano i konačno izvršili pravo samoodređenja hrvatskog naroda. I sve dalje odluke, što ih donosi Titov pokret o sudbini hrvatskoga naroda temelje se na zaključcima donesenim u Plaškom i na sličnom sastanku u Topuskom, nekoliko mjeseci kasnije (1944.). Tko pošten može to prihvatiti? [...] Nikada HSS ne će priznati, da nekolicina pojedinaca može u vrijeme, kada je najveći dio hrvatskih zemalja okupiran i ne može slobodno govoriti, donijeti odluke, koje bi proširile i izcrple pravo na samoodređenje hrvatskoga naroda". (ŠULJAK, „Značajno pismo dr. Krnjevića", 558.)

[1260] HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 7.; „Rezolucija Kongresa Hrv. Seljačkih Organizacija", *Hrvatski glas*, 10. 9. 1969., 2.

[1261] HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 17.; „Svjetski Kongres Hrv. Seljačkih Organizacija", *Hrvatski glas*, 17. 9. 1969., 2.; Za 73 delegata su u izvješćima navedena imena. U izvještaju je napisano da je uz delegate bilo još i više prisutnih, ali nisu registrirana imena.

S obzirom da je navedeni prikaz Svjetskog kongresa bio na temelju glasila i publikacija HSS-a, u elaboratu UDB-e iznijele su se i neke činjenice koje po svojoj prirodi nisu bile za HSS-ov promidžbeni materijal. Naime, UDB-a je u elaboratu navela kako je problem modificiranja programa stranke bio prisutan i poslije Mačekove smrti.[1262] UDB-a je navela kako je dio članstva i vodstva stranke još uvijek nakon Mačekove smrti bio za rješavanje „hrvatskog pitanja“ u okviru konfederativne Jugoslavije, dok su ostali prihvatili stav o stvaranju samostalne Hrvatske. Prema UDB-inom elaboratu je i kongres HSS-a održan u Torontu 1969. godine protekao u znaku neslaganja navedenih struja po tom pitanju. UDB-a navodi kako su se predstavnici iz Kanade zalagali za osuvremenjivanje ideologije i platforme stranke, motivirajući te zahtjeve promjenama u socijalnoj strukturi članstva. UDB-a je na kraju zaključila kako je Kongres usvojio zaključak da je stvaranje samostalne neovisne Hrvatske osnovni programski zadatak HSS-a, koji će na osnovu Sporazuma na Jalti Zapad podržati.[1263]

10. 4. Krnjevićev odnos prema „Hrvatskom proljeću“

S obzirom da su u hrvatskoj historiografiji u odnosu prema Hrvatskom proljeću obrađeni stavovi dijela političkih emigranata koji nisu bili vezani za HSS,[1264] u ovom dijelu rada nastojalo se ukratko prikazati viđenje Hrvatskog proljeća iz perspektive predsjednika HSS-a Jurja Krnjevića.

Kako su se procesi u Hrvatskoj i Jugoslaviji odvijali u smjeru nacionalnog buđenja, koje je dovelo i do „Hrvatskog proljeća“, odnosno studentskog štrajka i smjene u vrhu Komunističke partije Hrvatske 1971. godine, tako se i HSS, ali i ostala emigracija, aktivirala u potpori takvim procesima u domovini. Od trenutka javne objave Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. godine, a pogotovo nakon gušenja „Hrvatskog proljeća“ 1971. godine vidljivo je pojačano i aktivnije djelovanje HSS-a u iseljeništvu. Krnjević i iseljenički HSS pozorno su pratili sva zbivanja u domovini i donosili komentare o njima, što se vidi po pisanju

[1262] U elaboratu je krivo navedeno da je Maček umro 1963. godine

[1263] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 11.; Za pretpostaviti je da je UDB-a u elaboratu, vjerojatno, kao HSS-ove jugoslavenske konfederaliste smatrala prvenstveno Pešelja i Jukića, koji su bili visokopozicionirani i utjecajni članovi HSS-a u vrijeme Mačeka, a Krnjević ih je marginalizirao. Također je vrlo vjerojatno da je Mladen Giunio Zorkin bio taj kanadski HSS-ovac koji se zalagao za osuvremenjivanje stranke s obzirom da je on i na kongresu MSU-a 1969. godine iznio neke nove stavove od kojih se i uredništvo *Hrvatskog glasa* ogradilo.

[1264] O stavovima jednog dijela hrvatskih političkih emigranata prema Hrvatskom proljeću, koji su objavljeni u časopisu *Hrvatska revija*, pisao je povjesničar Berislav Jandrić, a temu odnosa hrvatske emigracije prema Hrvatskom proljeću obradio je u doktorskoj disertaciji Wollfy Krašić (JANDRIĆ, Berislav. „Stajališta Hrvatske političke emigracije o hrvatskom proljeću iznesena u najznačajnijem emigrantskom časopisu Hrvatskoj Reviji“. *Časopis za suvremenu povijest* 35(2003), br. 2: 431 – 461.; KRAŠIĆ, „Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija“, 2016.).

Hrvatskog glasa iz broja u broj, a aktivno su se uključili u pružanju potpore u obliku pisanja memoranduma i sudjelovanja u prosvjedima hrvatske emigracije.[1265]

Krnjević i HSS su javno putem svojih glasila podržavali prosvjede zagrebačkih studenata 1971. godine. Krnjević je tijekom studentskog štrajka hvalio poteze zagrebačkih studenata i prepričavao pisanja londonskih novina *The Times* o studentskom pokretu, a u članku u *Hrvatskom glasu* iz prosinca 1971. godine usporedio je „sadanju borbu zagrebačkih sveučilištaraca kao i višegodišnju izvrstno vođenu borbu u domovini za hrvatski jezik s dvadeset-pet godišnjim djelovanjem hrvatske emigracije" te je zaključio kako je „domovina mnogo pred emigracijom, makar djeluje u neusporedivo teškim prilikama".[1266]

Prilikom sudskog postupka studentima Draženu Budiši, Ivanu Zvonimiru Čičku, Anti Paradžiku i Goranu Dodigu, Krnjević je apelirao na slanje međunarodnih promatrača i pravnih stručnjaka kao pomoć osuđenima i poticao iseljenike na slanje brzojava međunarodnim političkim čimbenicima vezano za suđenje.[1267]

U odnosima prema događajima iz 1971. godine, Krnjević je najviše cijenio doprinos hrvatskih studenata i intelektualaca, dok je umanjivao značaj prvaka SKH Savke Dapčević Kučar[1268] i Mike Tripala[1269]. Krnjević je svoj odnos prema čimbenicima u Hrvatskoj prikazao

---

[1265] Poslije obilježavanja stogodišnjice rođenja Stjepana Radića, u organizaciji ogranka HRSS-a „Ivan Pernar" u New Yorku, prema izvještaju *Hrvatskog glasa*, kolona od 150 automobila s hrvatskim zastavama prošla je ulicama New Yorka, kao potpora hrvatskom narodu u domovini. („Iz New Yorka", *Hrvatski glas*, 8. 3. 1972., 2.); *Hrvatski glas* donosi i slike i vijesti i s drugih prosvjeda. („Hrvati Toronto protiv komunističke Jugoslavije", *Hrvatski glas*, 25. 12. 1972., 32.; „Sa nedavnih hrv. demonstracija u New York-u", *Hrvatski glas*, 6. 12. 1972., 5.); Organizacija HSS-a u Australiji uključila se i u proteste vezane za Hrvate iz tzv. bugojanske skupine s obzirom da su pripadnici te skupine bili australski Hrvati. O tome je izvještaj dao i izaslanik HSS-a na Svjetskom kongresu u Londonu 1973. godine. („Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu", *Hrvatski glas*, 6. 6. 1973., 3.)

[1266] Juraj KRNJEVIĆ, „Štrajk zagrebačkih sveučilištaraca – veliki uspjeh hrvatske narodne borbe", *Hrvatski glas*, 15. 12. 1971., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „Svaka čast hrvatskim sveučilištarcima", *Hrvatski glas*, 8. 12. 1971.

[1267] Juraj KRNJEVIĆ, „Pomozimo utamničenim hrvatskim sveučilištarcima", *Hrvatski glas*, 19. 7. 1972., 1.

[1268] Savka Dabčević-Kučar (1923. – 2009.) bila je hrvatska ekonomistica i političarka. Godine 1949. je diplomirala, a 1955. godine doktorirala na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu te se usavršavala 1963. godine u SAD-u i Francuskoj. Od 1950. godine je radila na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, gdje je od 1965. godine bila redovita profesorica političke ekonomije. Od 1959. godine bila je članica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH), a od 1966. fgodine jedan od sekretara Izvršnog Komiteta CK SKH. Od 1967. do 1968. godine bila je predsjednica Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (SRH), a od 1968. predsjednica CK SKH. Bila je jedna od ključnih figura Hrvatskog proljeća. Nakon 21. sjednice Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) u Karađorđevu u prosincu 1971. godine bila je prisiljena podnijeti ostavku na dužnost predsjednice CK SKH, potom je isključena iz Saveza komunista Hrvatske (SKH) te uklonjena s fakulteta i javnog života. Početkom 1990. godine ponovno ulazi u politički život. Kao izvanstranačka osoba pristupila je Koaliciji narodnog sporazuma i bila je osnivačica i predsjednica Hrvatske narodne stranke (HNS) od 1990. do 1994. godine te zastupnica u Hrvatskom saboru od 1992. do 1995. godine. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13632, pristup ostvaren 13. 9. 2017.)

[1269] Ante Miko Tripalo (1926. – 1995.) bio je hrvatski političar i pravnik. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu 1961. godine. Godine 1941., tijekom gimnazijskih dana, postao je član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) te je sudjelovao u antifašističkoj borbi tijekom Drugog svjetskog rata. Nakon rata bio je predsjednik Centralnog komiteta (CK) Narodne omladine Hrvatske i CK Narodne omladine Jugoslavije te poslanik u Saveznom vijeću Narodne Skupštine. Od 1962. godine bio je sekretar Gradskog komiteta SKH Zagreba i član Izvršnog komiteta CK SKH, a zatim njegov sekretar od 1966. godine. Od 1969. godine bio je član Izvršnog biroa

u članku u *Hrvatskom glasu* iz 1972. godine, u kojemu je naveo: „Komunisti u Hrvatskoj nisu nikada postojali kao hrvatska organizacija nego samo kao sastavni dio komunističke organizacije za cijelu Jugoslaviju“. Krnjević je dalje naveo kako su jugoslavenski komunisti doživjeli razočaranje 1968. godine, 1970. godine i 1971. godine, kada je, po Krnjeviću: „nakon svih progona hrvatski narod postao još jači i još odlučniji u zahtjevima za svoja ljudska i politička prava. Postao je još jači naročito time što se sa svojim narodom našla i inteligencija, koja je prvih godina bila na strani beogradskih crvenih vlastodržaca. Neozbiljno je misliti, da su tu neka Savka Kučar-Dabčević ili neki Tripalo svojim tobožnjim liberalizmom ili popustljivošću prouzročili vulkansku provalu istinskoga osjećaja hrvatskog naroda. Kako i oni, kao i ostali komunisti, ništa ne drže do pravoga hrvatskoga narodnoga osjećanja, vidi se, da spomenem samo jedno, što nisu nikada ni spomenuli imena seljak niti išta učinili, da hrvatskom seljaku, koji je i danas glavna snaga hrvatskog naroda, priznaju temeljna ljudska prava i omoguće ljudski život. Izbila bi na javu ova vulkanska provala, da je bio u Zagrebu na vlasti i koji drugi komunista.“ Krnjević je dalje istaknuo kako su manifestacije hrvatskih studenata te ugledni časopisi i listovi u Hrvatskoj 1971. godine pokazali da je hrvatski narod ostao vjeran Stjepanu Radiću. [1270]

Krnjević je cijelo vrijeme nakon 1971. godine naglašavao kako je hrvatski narod te godine pokazao odanost programu HSS-a, a kao argumente je navodio postavljanje ploča Stjepanu Radiću na kuću u kojoj je umro i drugdje po Hrvatskoj, kao i odlazak hrvatskih studenata na grob Stjepana Radića.[1271]

Važan tekst za prikaz Krnjevićevog viđenja „Hrvatskog proljeća“, objavljen je u *Hrvatskom glasu* u lipnju 1976. godine.[1272] U tom članku izneseni su, i potvrđeni, ranije izneseni argumenti HSS-a o važnosti 1971. godine u znaku Radića, a na osnovu kojih se HSS i dalje pozivao na

---

Predsjedništva SKJ, a 1970. godine imenovan je u komisiju za promjenu Ustava SFRJ. Za predavača Ustavnoga prava na zagrebačkom Pravnom fakultetu izabran je u svibnju 1971. godine. Sabor SRH imenovao ga je u srpnju 1971. godine hrvatskim članom novouspostavljenog Predsjedništva SFRJ. Kao jedan od vođa Hrvatskog proljeća morao je nakon sjednice u Karađorđevu u prosincu 1971. godine podnijeti ostavke na sve državne i partijske dužnosti. Iza saveza Komunista isključen je 1972. godine te umirovljen. Politički se aktivirao početkom 1990. godine, kada je kao nestranačka osoba ušao u Koaliciju narodnog sporazuma. Sudjelovao je u osnivanju Hrvatske narodne stranke u listopadu 1990. godine. Bio je zastupnik u Hrvatskom saboru od 1992. do 1995. godine, jedan od osnivača Hrvatskog helsinškog odbora (HHO), a iste je godine postao predsjednik zaklade Otvoreno društvo Hrvatska. Godine 1994. napustio je HNS i osnovao Akciju socijaldemokrata Hrvatske (ASH). Umro je u Zagrebu. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62342, pristup ostvaren 13. 9. 2017.)

[1270] Juraj KRNJEVIĆ, „Nitko ne može spasiti Jugoslaviju“, *Hrvatski glas*, 8. 3. 1972., 1.

[1271] Slika „Spomen ploča Stjepanu Radiću prilikom 100-godišnjice rošenja (1971.), u selu Prigorju u Konavlima“, *Hrvatski glas*, 12. 7. 1972., 1.; „Manifest“, *Hrvatski glas*, 12. 7. 1972., 1.; Sliku spomen-ploče na kući Stjepana Radića u Zagrebu, koju su postavili hrvatski studenti 1971. godine. Vidi u: *Hrvatski glas*, 4. 12. 1974., 3.

[1272] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatski sveučilištarci i Stjepan Radić u 'Hrvatskom Proljeću' godine 1971. – Zašto se danas iskrivljuje istina o godini 1971?“, *Hrvatski glas*, 20. 10. 1976, 1., 3.

politički legitimitet i uživanje podrške hrvatskog naroda, što je bio temelj daljnjeg djelovanja HSS-a u razdoblju sedamdesetih i osamdesetih godina. Krnjević je na početku članka naveo činjenicu kako je do tada već puno u emigraciji pisano o Hrvatskom proljeću, ali po njegovom mišljenju krivo i netočno. U članku je Krnjević uputio kritiku emigrantima koji su u emigraciju došli nakon gušenja Hrvatskog proljeća, a koje je smatrao odgovornim za krivu predodžbu Hrvatskog proljeća u emigraciji, pogotovo u pogledu glorificiranja uloge Savke Dabčević Kučar i Mike Tripala. Krnjević je okrivio „novodošle izbjeglice“ da su: „uspjeli stvoriti dojam u hrvatskoj emigraciji kao da je 'Hrvatsko proljeće' iz 1971. godine istovjetno sa Savkom i Tripalom i onim hrvatskim komunistima, koji su s njima pošli.“ Krnjević je kritizirao: „svi ti informatori i nepristrani svjedoci prilika u domovini prelaze preko jedne neobično važne činjenice prešućujući ju, a to je držanje u onim prilikama i javne manifestacije sred Zagreba, Hrvatskih sveučilištaraca Sveučilišta grada Zagreba“. Zatim je podebljanim slovima u članku Krnjević nastavio: „Hrvatski sveučilištarci su usred 'Hrvatskog Proljeća' podigli spomen ploču na kući u kojoj je živio i umro Stjepan Radić. Oni su uz to u ogromnoj povorci pošli na Mirogoj i nad grobom Stjepana Radića odpjevali Radićevu Molitvu“.[1273] U nastavku članka prikazana je fotografija spomenute spomen ploče, a Krnjević je naveo kako se nikome drugome tijekom Hrvatskog proljeća nije podigla ploča. Na spomenutoj ploči je pisalo: „Oni spomen ploču podižu 'osnivaču hrvatskog seljačkog pokreta, velikom hrvatskom sinu'“. Krnjević je navedena dva događaja, odnosno postavljanje spomen ploče i posjet grobu Stjepana Radića, istaknuo kao najznačajnije i najvažnije događaje tijekom Hrvatskog proljeća 1971. godine, te se zapitao: „zašto njih uvijek ispuštaju oni 'rodoljubi', koji se pozivaju na to 'Hrvatsko proljeće', a marljivo spominju Savku i Tripala, nazivajući čak Savku 'kraljicom Hrvata'“. Krnjević je dalje nastavio: „Ide to već tako daleko, da se iz velikosrpskih krugova piše i preporuča američkoj vladi, da Amerika intervenira u Beogradu kod Tita, za Savku i Tripala, da im Beograd i Tito vrate vlast u Hrvatskoj“. Krnjević se u članku ponovno osvrnuo na ulogu hrvatskih studenata te je naveo: „Hrvatski sveučilištarci su tim nastupom u 'Hrvatskom Proljeću' posvjedočili, da nisu ni komunisti ni ustaše, nego da vide u Hrvatskom Seljačkom Pokretu, kojemu je osnivač Stjepan Radić glavno jamstvo za uspjeh sadanje hrvatske narodne borbe za oslobođenje ispod današnjega tuđinskoga ropstva i za uspostavu samostalne i suverene države Hrvatske uređene na načelima demokracije, čovječnosti, socijalne pravde i ravnopravnosti sviju državljana Hrvatske bez obzira na narodnu pripadnost, vjeru i stalež, te da u međunarodnoj suradnji Samostalna Hrvatska bude stožer mira i sigurnosti u našem dijelu Europe. To je današnja

[1273] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatski sveučilištarci i Stjepan Radić u 'Hrvatskom Proljeću' godine 1971. – Zašto se danas iskrivljuje istina o godini 1971?“, *Hrvatski glas*, 20. 10. 1976, 1.

hrvatska inteligencija!“. Krnjević je dalje naglasio kako se svatko od studenata izlagao progonima i opet se osvrnuo na hrvatske komunističke prvake: „Nije Titova vlast vukla pred sud i sudila na tamnicu ni Savku ni Tripala, nego ih je samo stavila u penziju, kao što je samo u penziju stavila i velikosrbina Rankovića. Ali zato su hrvatske sveučilištarce, koji su se iskazali kao ljudi na mjestu u doba 'Hrvatskog proljeća', strpala u tamnicu, ne bi li ih u tamnici slomila.“ Krnjević je zatim u članku napisao kako nisu ni Savka Dabčević Kučar ni Miko Tripalo poveli i vodili Hrvatsko proljeće, nego je pokret: „izbio iz širokih narodnih slojeva, iz hrvatskog sela i iz inteligencije, koja osjeća s narodom, a Savka kao i Tripalo su pokušali sjediti na dva stolca, i nužno su morali doživjeti penzioniranje. Nisu oni bili Tuđmani, Šegedini i Haramije...“ Krnjević je također naveo: „Ni hrvatski radnici nisu tu izostali. A koliko je hrvatsko selo ostalo vjerno nauku i politici Stjepana Radića, posvjedočio je M. Tripalo, kad je prisustvovao u Trebarjevu proslavi stote godišnjice rođenja predsjednika Stjepana Radića“.[1274] Krnjević je članak zaključio riječima „To je bilo 'Hrvatsko proljeće' u najnovije doba, Stjepana Radića, i živi je dokaz, da je Hrvatski Seljački Pokret neslomiva i glavna politička snaga u Hrvatskoj i u hrvatskom narodu danas“.[1275]

S obzirom na prikazano, očito je kako je Krnjević ponavljao tezu o potpori hrvatskog naroda iz domovine HSS-u, a vezano za glorificiranje Stjepana Radića. Isto tako je vidljivo kako je Krnjević ustrajao na marginaliziranju uloge komunističkih prvaka Savke Dabčević Kučar i Mika Tripala u Hrvatskom proljeću. Takav stav Krnjević nije mijenjao. A takvi stavovi o Hrvatskom proljeću bili su izneseni i na drugom Svjetskom kongresu HSS-a 1973. godine, kako u govorima, tako i u rezolucijama i memorandumima.[1276] Važno je naglasiti i činjenicu kako se u iseljenički HSS nisu bili uključili istaknuti proljećari koji su nakon sloma hrvatskog proljeća došli u emigraciju.

10. 5. HSS tijekom 70-ih godina

Događaji u domovini početkom sedamdesetih godina aktivirali su i emigraciju. Stoga su se u emigraciji javile raznovrsne političke inicijative, poput inicijative Branimira Jelića o suradnji sa SSSR-om u uspostavi neovisne Hrvatske, ali su se vršile i konkretne akcije pokušaja svrgavanja režima u Jugoslaviji, kao što je to bila neuspjela akcija tzv. Bugojanske skupine 1972. godine. Drugu polovinu sedamdesetih godina 20. stoljeća obilježila je otmica zrakoplova,

[1274] *Isto*, 1., 3.
[1275] *Isto*, 3.
[1276] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 30. 5. 1973., 1 – 3.

koju su 1976. godine izveli emigranti na čelu sa Zvonkom Bušićem. Tijekom sedamdesetih godina odvijao se i proces okupljanja emigrantskih organizacija, koji je rezultirao osnivanjem Hrvatskog narodnog vijeća (HNV).

U emigrantskim akcijama HSS nije sudjelovao, niti ih je inicirao, ali je o nekima izrazio svoj stav. Vodstvo HSS-a nije sudjelovao niti u radu HNV-a, nego je i dalje ostalo na svojoj definiciji okupljanja emigracije samo kroz HSS. HSS je u prvoj polovini sedamdesetih godina organizirao Hrvatski narodni kongres 1972. godine, koji je bio zamišljen kao okupljanje emigracije, te je održao svoj Svjetski kongres 1973. godine, s kojeg su poslani HSS-ovi memorandumi na više adresa međunarodnih institucija.

Krnjević je već početkom 1970-ih reagirao na zanimljivu inicijativu emigranta Branimira Jelića, na kojoj je Jelić radio od kraja šezdesetih godina, a po kojoj bi Hrvatska u savezu sa SSSR-om izborila svoju neovisnost.[1277] Krnjević i HSS tome su se oštro usprotivili. Krnjević je o tome pisao u *Hrvatskom glasu*, pa je čak i u domovinu slao letke u kojima je pisao protiv prosovjetske politike Branka Jelića. Krnjević je u članku u *Hrvatskom glasu* zamjerio Branku Jeliću što se prikazuje kao predstavnik hrvatskog naroda, i u ime naroda želi sklopiti „ugovore s agentima moskovskog komunizma“, te mu je Krnjević predbacio nepostojanje političkog legitimiteta jer, po Krnjeviću, Jelić nikada nije bio izabran od hrvatskog naroda na nikakvim izborima da bi ga mogao predstavljati.[1278] U letku, koji je UDB-a evidentirala u Hrvatskoj, Krnjević je napisao da „očijukanje“ sa SSSR-om može strahovito škoditi Hrvatskoj stvari u očima „velikog svijeta“. Krnjević je na kraju naglasio kako HSS s takvim stavovima nema nikakve veze i da je HSS na svom kongresu (Svjetskom kongresu 1969. godine, I. T.) jasno iznio svoje stavove „što zastupamo i za čime težimo“.[1279] Krnjević je, prema izjavi Nikole Novakovića na saslušanju, smatrao i da je Jelić od SSSR-a primao financijsku i moralnu potporu.[1280]

S obzirom na inicijativu okupljanja emigracije, koja je bila prisutna u emigraciji, HSS je u ožujku 1972. godine uputio poruku hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu pod nazivom „I mi smo za slogu“. Poruku je potpisao predsjednik Krnjević i predsjednici Glavnih odbora HSS-a iz Kanade, SAD-a i Belgije. U poruci su izrečene uobičajene teze o HSS-u kao jedinom legitimnom predstavniku hrvatskog naroda od 1920. godine, jedinoj organizaciji koja je nastala u domovini, te organizaciji koju je hrvatski narod velikom većinom izabrao na slobodnim

[1277] JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 395 – 563.
[1278] „Hrvati, ne nasjedajte prevrtljivcima i komunističkim pripuzima“, *Hrvatski glas*, 16. 6. 1971., 2.
[1279] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 423.
[1280] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 262.

izborima. Navedena je „masovna proslava“ stogodišnjice rođenja Stjepana Radića u Hrvatskoj 1971. godine kao potvrda vrijednosti HSS-a u hrvatskom narodu te se zaključilo kako je hrvatski narod tim činom „plebiscitarno“ potvrdio vjernost nauku Stjepana Radića. Dalje se navelo da program HSS-a traži samostalnu i suverenu državu Hrvatsku i kako HSS nikada nije vjerovao da slobodu hrvatskom narodu mogu donijeti ni komunisti niti Hitler i Mussolini. U Poruci hrvatskom narodu su se studentski prosvjedi u Hrvatskoj i istupi hrvatske inteligencije isticali kao važni međunarodni događaji koji su hrvatskom narodu u svijetu stvorili ugled „solidnoga, politički zreloga naroda, koji zaslužuje, da bude svoj gospodar i u koji se vjeruje, da će biti koristan član međunarodne zajednice, kada dobije slobodu i samostalnost“.[1281] Na kraju je iznesen zaključak: „nikada nije bilo lakše boriti se protiv velikosrpskoga imperijalizma nego li danas, ako nastavimo onim putem, kojim je hrvatski narod u domovini išao 1971., a to je put Stjepana Radića. Mnogo se danas govori o slozi i zajedničkom djelovanju što većeg broja Hrvata. Tko je spreman priključiti se putu Stjepana Radića, mi smo spremni svakoga na suradnju primiti. Na tom ćemo putu ustrajati, jer to je put koji danas vodi cilju“.[1282]

Na tragu politike okupljanja, HSS-ovci su sazvali i Hrvatski narodni kongres u Torontu u srpnju 1972. godine. Hrvatski narodni kongres zajednički su sazvali predsjednik domovinskog HSS-a Juraj Krnjević i Glavni odbor HSS-a u Kanadi, te su na njega pozvali sve Hrvate i njihove organizacije, bez obzira na političko opredjeljenje, a koji prihvaćaju zaključke iz njihove Poruke. U Poruci, kojim se pozivalo na Hrvatski narodni kongres, ponovila se tvrdnja kako je HSS jedina aktivna politička organizacija koja je stvorena u domovini i da je njen program hrvatski narod u ogromnoj većini izabrao na svim demokratskim izborima. Sukladno navedenom bili su pozvani svi hrvatski emigranti da se pridruže HSS-u na kongresu.[1283]

Hrvatski narodni kongres nije završio kao svehrvatsko emigrantsko okupljanje, ali je donesen „Manifest“ u kojem se opet ponovila tvrdnja kako je HSS bila tada jedina politička organizacija koja je stvorena u domovini i koja je dobila „ogromno povjerenje“ na svim „iole demokratskim izborima, što su održani od konca prvoga svjetskoga rata 1918. godine do danas“. Navodilo se kako je HSS ostvarila te pobjede zbog programa „koji traži uspostavu samostalne i suverene države Hrvatske na hrvatskom narodnom području, na načelima demokracije, čovječnosti i socijalne pravde.“ U Manifestu se, sukladno Krnjevićevim tezama, istaknula tvrdnja kako je hrvatski narod 1971. godine, prigodom sjećanja na stogodišnjicu smrti

[1281] „I mi smo za slogu“, *Hrvatski glas*, 29. 3. 1972., 1.
[1282] *Isto*
[1283] „Poruka“, *Hrvatski glas*, 31. 5. 1972.. 1.; „Podrobnije o Hrv. narodnom Kongresu“, *Hrvatski glas*, 14. 6. 1972., 3.

Stjepana Radića, dao plebiscitarnu potporu programu HSS-a. HSS je Manifestom na kraju protestirao protiv represije nad hrvatskim narodom u Jugoslaviji i najavio protest kod Konferencije europske sigurnosti, s ciljem da se na konferenciji ne priznaju postojeće granice Jugoslavije. HSS-ovci su naveli da se time nastojao otvoriti put hrvatskom narodu za narodno i državno samoodređenje s pripadajućim teritorijem, kao jamstvom mira u jugoistočnoj Europi i Sredozemnom moru.[1284]

Krnjević je Hrvatski narodni kongres naveo i kao početak „velike akcije, koju provodimo sada na međunarodnom polju u vezi s Konferencijom Europske sigurnosti“, a dio te akcije je, prema Krnjeviću bio i drugi Svjetski kongres održan 1973. godine.[1285] Naime, drugi po redu Svjetski kongres HSS-a, održao se nepunih godinu dana nakon Hrvatskog narodnog kongresa, a neposredno prije održavanja Konferencije europske sigurnosti u Helsinkiju, na koju je HSS poslao svoje izaslanstvo koje je Konferenciji u Helsinkiju predalo Memorandum, čija je izrada bila i jedna od glavnih zadaća Kongresa.[1286]

10. 5. 1. Svjetski kongres HSS-a 1973. godine

Drugi svjetski kongres HSS-a održan je u Londonu 22. i 23. travnja 1973. godine. Kongres su pripremile europske organizacije HSS-a i HRS-a, a domaćin kongresa bila je organizacija HSS-a „Juraj Krnjević“ iz Londona. Tehničku organizaciju kongresa pripremilo je uredništvo glasila *Hrvatske riječi* iz Londona.[1287] UDB-a je prije održavanja ovog kongresa donijela informaciju nastalu na osnovu pričanja Bogdana Radice, prema kojoj je kongres trebao biti neka vrsta zajedničkog nastupa svih hrvatskih struja i da je to Krnjevićev prvi pokušaj da se stavi na čelo čitave hrvatske emigracije.[1288]

Krnjević je u najavi Kongresa napisao kako se kongres održava u vrijeme „kada se mora čuti istinit, nepatvoren i odlučan glas hrvatskog naroda. I nitko drugi u ime njega ne može bolje progovoriti nego li baš Hrvatska Seljačka Stranka“. Krnjević je podsjetio na stavove iznesene na prvom svjetskom kongresu HSS-a u Torontu 1969. godine, te je uz to dodao kako je 1971. godine hrvatski narod „plebiscitarno“ potvrdio program HSS-a iz 1920. godine, koji je tražio: „Samostalnu i suverenu državu Hrvatsku, mirotvornu i čovječansku demokratsku republiku

[1284] „Manifest“, *Hrvatski glas,* 12. 7. 1972., 1.
[1285] Juraj KRNJEVIĆ, „Važnost Svjetskog Kongresa Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas,* 16. 5. 1973., 3.
[1286] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas,* 30. 5. 1973., 3.
[1287] „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke“, *Hrvatski glas,* 28. 3. 1973., 1.; „Sa Svjetskog Kongresa Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas,* 16. 5. 1973., 5.
[1288] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 456.

Hrvatsku“, a to je, prema Krnjeviću, narod pokazao „spontanom proslavom“ stogodišnjice rođenja Stjepana Radića. Krnjević je naglasio činjenicu kako je stogodišnjica rođenja Stjepana Radića proslavljena u Hrvatskoj „unatoč protivljenju komunističke diktatorske vlasti“. Krnjević je pridavao značaj Svjetskom kongresu HSS-a i tako što je napisao da je HSS „demokratsko Predstavništvo Hrvatskog Naroda“ koje će progovoriti protiv laži „velikosrpskih crvenih rukovodilaca“ Jugoslavije na čelu s Titom, koji govore da je hrvatski narod zadovoljan u „tamnici Jugoslaviji“. Krnjević je u najavi naglasio kako je Kongres bio potreban jer se moralo pokazati da HSS postoji u svijetu gdje žive iseljeni Hrvati, iako je zabranjena u domovini, a to je posebno potrebno stoga što su mediji u Jugoslaviji šutjeli o djelovanju HSS-a u iseljeništvu. Krnjević je takvu šutnju medija o HSS-u naveo kao dokaz da je program HSS-a još uvijek jako prisutan u hrvatskom narodu.[1289] Kako bi naglasio važnost održavanja Svjetskog kongresa, Krnjević ga je povezao s tradicijom održavanja kongresa HSS-a još od 1904. godine te je povukao usporedbu s prvim kongresima koji su se morali održavati u tajnosti, ali je unatoč tome HSS na izborima uvijek pobjeđivao. Krnjević je to zatim usporedio s aktualnim vremenom i opet naveo činjenicu da su studenti Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu „pošli u tisućama na grob Stjepana Radića, i to baš samo njemu iskazali svoju ljubav“. Krnjević je zamjerio emigraciji da o tome nije govorila, kao niti mediji u Jugoslaviji. Prema Krnjeviću su takve činjenice nalagale posebnu odgovornost te je ponovio tezu da organizacije HSS-a nisu nikada bile neke emigrantske organizacije nego potpora domovini. Sukladno tome, Krnjević je zaključio kako je on od kraja rata djelovao kao glavni tajnik domovinskog HSS-a, a kasnije kao predsjednik domovinske organizacije. Krnjević je naveo i podatak kako je iz Londona držao raznim kanalima veze s domovinom, a istovremeno i s iseljeništvom.[1290] Ovakav Krnjevićev tekst bio je uvod i najava drugog Svjetskog kongresa HSS-a.

Na samom kongresu Krnjević, koji je ujedno i predsjedao Kongresom, održao je govor u kojemu je većinom iznio neke već do tada svoje poznate stavove, teze i tvrdnje, samo prilagođene aktualnom trenutku. Krnjević je u govoru Svjetski kongres HSS-a nazvao „demokratski izabranim domovinskim predstavništvom“ i naglasio kako se vodi „perfidna propaganda“ Beograda protiv hrvatskog naroda. Prema Krnjeviću se svim sredstvima željelo prikazati da za hrvatsku državu nije hrvatski narod, nego oni koji su se borili na strani Hitlera i Mussolinija, odnosno nacizma i fašizma. To je, za Krnjevića, bila vješta velikosrpska

[1289] Juraj KRNJEVIĆ, „Posebna važnost ovogodišnjeg Kongresa Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 11. 4. 1973., 1.
[1290] Juraj KRNJEVIĆ, „Pozdrav delegatima ovogodišnjega Svjetskog Kongresa H.S.S. u Londonu“, *Hrvatski glas*, 18. 4. 1973., 1.

propaganda, da bi se oslabilo hrvatsku borbu za samostalnošću, prikazujući je, tendenciozno, u krivom svjetlu. Krnjević je naglasio: „Čitali ste, i slušali, kako se često piše i govori o ustašama, dok se sav rad Hrvatske Seljačke Stranke namjerno prešućuje“. Dalje je Krnjević naveo kako se na kanadskim konvencijama donose rezolucije i zaključci koji se nikad ne prenose ni u beogradskom, ali ni u zagrebačkom tisku. Krnjević je napomenuo: „i Savka Dabčević Kučar, prije, kao i ovi današnji komunistički rukovodioci, nastojali su, svim snagama, diskreditirati našu borbu, prikazati je stranom svijetu kao fašističku, reakcionarnu. Ali, to im nije uspjelo“. Krnjević je ovaj dio govora zaključio tvrdnjom kako treba uporno upoznavati međunarodne čimbenike sa situacijom u domovini.[1291] U kontekstu upoznavanja međunaordnih čimbenika, Krnjević je u svom govoru nastavio kako je potrebno pred jednim takvim međunarodnim forumom, kao što je Konferencija u Helsinkiju, „dići glas u obranu potlačene domovine“. Krnjević je istaknuo kako u „našem dijelu Europe“ neće biti trajnog mira dok ne bude pravednog mira nakon ispunjenja pravednog zahtjeva naroda s tog područja, a prvenstveno hrvatskog naroda. Vezano za Jugoslaviju Krnjević je u govoru rekao kako je Jugoslavija kao država „negacija nacionalne slobode hrvatskog naroda, kao i drugih naroda“ te ona kao takva „nasilna država“ ne može opstati.[1292] Krnjević je istaknuo kako su se HSS-ovci na Kongresu okupili da javno poruče kako je hrvatski narod bio protiv i kraljevske Jugoslavije, kao što je i protiv Titove Jugoslavije jer je i u jednoj i u drugoj bio progonjen, ugnjetavan, zapostavljan i zlostavljan. Krnjević je naglasio kako se hrvatski narod neće prestati boriti dok ne uspostavi svoju samostalnu i suverenu državu Hrvatsku.[1293]

Krnjević je i ovom prilikom govorio o potrebi hrvatske sloge te je naglasio: „mi smo također za slogu, ali ne za svakakvu, ne onu s pavelićevcima. Mi bi izgubili ono, što je najznačajnije u Hrv. Seljačkoj Stranci, a to je samostalno nastupanje, po svojoj vrijednosti. Hrvatskom narodu više vrijedi Hrvatska Seljačka Stranka, nastala i ostala u domovini, nego sve organizacije, koje slave 10-ti travanj“. Prema Krnjeviću je HSS bila zabranjivana i u fašizmu i u komunizmu, a podsjetio je i kako se poslije završetka Drugog svjetskog rata govorilo da više nema potrebe za HSS-om jer seljaštvo više ne čini većinu stanovništva. Krnjević je to opovrgavao i rekao da HSS ima najšire temelje i obuhvaća sve Hrvate. Krnjević je podsjetio i na pokušaj razbijanja HSS-a osnivanjem „Gažijeve seljačke stranke“, koja je propala, a spomenuo je i emigrantske organizacije koje su osnovane bez oslonca na narod te je zaključio: „mi nismo neka emigrantska ili iseljenička organizacija, nego sastavni dio domovinske Hrvatske seljačke stranke“ i dodao

[1291] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 30. 5. 1973., 3.
[1292] *Isto*, 3.
[1293] *Isto*, 1.

kako je HSS najbolji dokaz da „Hrvatska nije ni ustaška, ni komunistička, ni nacionalistička, ni internacionalistička, već narodna, svoja“.[1294]

Krnjević je Svjetski kongres HSS-a povezao i s dolaskom australskog premijera u London, koji se, po Krnjeviću, slučajno podudario s pripremama održavanja Svjetskog kongresa. Krnjević je također naveo i podatak po kojemu je engleski list *The Times* u to vrijeme objavio njegovo pismo, u kojemu se Krnjević osvrnuo na situaciju s Hrvatima, australskim državljanima, koji su nedugo prije bili strijeljani u Sarajevu.[1295] Krnjević je naveo i podatak da je dva dana na kongresu boravio i jedan australski novinar, koji je o tome poslao obavijest australskom tisku.[1296]

Na Kongresu je bio prisutan 81 izaslanik i to iz Australije, Novog Zelanda, SAD-a, Kanade, Austrije, Belgije, Francuske, Švedske, Norveške i Velike Britanije, a bio je nazočan predsjednik Društva BiH muslimana i predsjednik HRS-a.[1297] Kanadske organizacije HSS-a bile su zastupane sa 16 delegata.[1298]

Izaslanici organizacija HSS-a su na kongresu podnijeli izvješća o radu. Zvonimir Kunek iz Australije izvijestio je o prosvjedima HSS-a iz Australije, a vezano za situaciju u Hrvatskoj.[1299] Mate Brčić iz Belgije rekao je da se iz Belgije poslalo „na tisuće letaka, i ostalog materijala“ u domovinu, pa i lista *Slobodni Dom* iz Australije. Brčić je naveo da su belgijske organizacije stalna veza s domovinom. Tajnik HRS-a Stjepan Bedeković je rekao da HRS radi usporedno sa HSS-om. Predstavnici Društva bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana i na ovom su Kongresu naglasili važnost sloge Hrvata muslimana i katolika.[1300]

[1294] *Isto*, 3.

[1295] Juraj KRNJEVIĆ, „Važnost Svjetskog Kongresa Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 16. 5. 1973., 1.; Navedeni strijeljani Hrvati bili su pripadnici tzv. „bugojanske skupine“. „Bugojanska skupina“ poznata je i pod nazivom „skupina Feniks“. „Bugojanska skupina“ naziv je za skupinu emigranata koja je sudjelovala u bugojanskoj akciji 1972. godine u Jugoslaviji. Akciju su organizirali i proveli pripadnici paravojne skupine Hrvatske oružane postrojbe „Planinske lisice“ u lipnju 1972. godine na planinskom području između Bugojna i Gornjeg Vakufa u BiH s ciljem da pokrenu pobunu u tadašnjoj Jugoslaviji. Skupinu je organizirala tajna organizacija Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB), koja je osnovana u Australiji 1961. godine. Skupinu je sačinjavalo 19 pripadnika, koji su se preko Dravograda 20. lipnja 1972. godine ubacili u Jugoslaviju iz Austrije s ciljem dizanja ustanka Hrvata i uspostave hrvatske države. Već 25. lipnja dolazi do prvog okršaja bugojanske skupine s milicijom, a potom s JNA i Teritorijalnom obranom. Borbe su se nastavile voditi sljedeća dva mjeseca, uslijed kojih je poginulo 15 pripadnika HRB-a, a četvorica su zarobljena. Trojica zarobljenih osuđena su na smrt strijeljanjem, a Ludvig Pavlović osuđen je na 20 godina zatvora. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje)*, www.pilar.hr/leksikon.html, 142., pristup ostvaren 17. 6. 2017.)

[1296] Juraj KRNJEVIĆ, „Važnost Svjetskog Kongresa Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 16. 5. 1973., 1.; Krnjević nije naveo ime novinara niti naziv medija za kojeg je radio.

[1297] „Sa Svjetskog Kongresa Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 16. 5. 1973., 5.; „Poslije Kongresa – akcija na diplomatskom polju“, *Hrvatski glas*, 16. 5. 1973., 3.; „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 30. 5. 1973., 1.

[1298] „Veliki uspjeh Svjetskog Kongresa“, *Hrvatski glas*, 16. 5. 1973., 3.

[1299] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 6. 6. 1973., 3.

[1300] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 20. 6. 1973., 3.

Od mnogobrojnih pisama iz cijelog svijeta, *Hrvatski glas* prenio je i pozdrav nepotpisanih HSS-ovaca iz domovine, u kojem se pozdravilo Svjetski Kongres i naglasilo kako su o Kongresu informirani putem glasila HSS-a *Hrvatskog glasa* iz Kanade i *Hrvatske riječi* iz Londona. U tom pismu anonimni HSS-ovci iz domovine su, između ostalog, naveli: „Prenesite našu molbu onim Hrvatima, čije su se želje za vrijeme rata izjalovile, jer su ih vodili ljudi koji su predpostavljali želje Berlina i Rima umjesto svog vlastitog naroda – da im mi Hrvati najšireg fronta iz domovine upućujemo apel da se povuku s javnih tribina i da pomažu ono vodstvo, koje je i tada izabralo London i Washington za nastavak pravedne borbe svih Hrvata. Trebate svi u emigraciji i inozemstvu znati, koliko nam je time otežan rad, jer nam komunisti nepravedno pripisuju naljepnice ratne prošlosti – iako, još mnogi od nas tada nisu bili rođeni, a naši očevi i stričevi i tada su bili po tamnicama“.[1301]

Poslije Kongresa Krnjević je napisao članak u kojem je sažeo dojmove sa Svjetskog Kongresa te je naglasio kako jedino uspješno borbu za hrvatsku samostalnost može voditi HSS. Naveo je kako „komunisti i komunistički agenti“ u svijetu pokušavaju hrvatski narod prikazati kao teroriste, a samim time i nesposobnim za osnivanje i upravljanje vlastitom državom Hrvatskom. Prema Krnjeviću je HSS poznata po tome da nema nikakvih veza s terorističkim načinom borbe te je tako mogla u Australiji nastupati u obrani hrvatstva i hrvatske narodne borbe s obzirom da su tri australska državljana Hrvata strijeljana u Sarajevu.[1302]

Na drugom Svjetskom Kongresu usvojen je Memorandum kojim se protestiralo protiv prisustva predstavnika Jugoslavije na pripremnoj komisiji Konferencije europske sigurnosti i suradnje u Helsinkiju. U Memorandumu je napisano kako „Jugoslavija nije ni stvorena, ni odobrena izražajem slobodne volje hrvatskog naroda“ i kako hrvatski narod ne uživa temeljna ljudska prava te kako Jugoslavija kao umjetno stvorena država predstavlja stalnu opasnost i ugrožava opću sigurnost u jugoistočnoj Europi. Dalje se navelo kako je Hrvatska zadržala svoju državnost i u sastavu „habsburškog carstva“, a da je njegovim raspadom nakon Prvog svjetskog rata Hrvatska bila „uklopljena u Jugoslaviju, bez savjetovanja sa hrvatskim narodom. Srbija, kao saveznik pobjedničkih sila vojno je okupirala novo stvorenu državu i nametnula Hrvatskoj svoju vladavinu podpuno stranu hrvatskom narodu“. U Memorandumu se zatim navelo kako je na svim višestranačkim izborima u Jugoslaviji hrvatski narod „ogromnom većinom“ glasao za kandidate HSS-a, koji su „zastupali program slobodne i suverene države Hrvatske“ te kako

[1301] „Pozdrav domovine“, *Hrvatski glas*, 4. 7. 1973., 1.; Ovaj apel HSS-ovaca iz domovine objavila je i *Hrvatska revija*. („Jedan 'bolni apel' HSS-ovaca“. *Hrvatska revija* 33(1973), sv. 3, 476.)
[1302] Juraj KRNJEVIĆ, „Važnost Svjetskog Kongresa Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, 16. 5. 1973., 1., 3.

„spontana komemoracija održana u Hrvatskoj 1971. godine, povodom stogodišnjice rođenja osnivača Hrvatske Seljačke Stranke Stjepana Radića, usprkos činjenice što je njegovu stranku stavila izvan zakona jednostranačka poslijeratna Titova vladavina, dokazuje da su duboki osjećaji i stav hrvatskog naroda demokratski izraženi između dva rata, ostali nepokolebivi“.[1303]

Izaslanstvo Svjetskog kongresa HSS-a predalo je u svibnju 1973. godine memorandum Pripremnoj komisiji europske sigurnosti i suradnje. Izaslanstvo HSS-a predvodio je Mehmed Bašić, iako je to trebao biti Mladen Zorkin, ali ga je spriječila bolest. Prema izvješću *Hrvatskog glasa*, Jugoslavija je pokušala spriječiti ulazak HSS-ovog izaslanstva u Finsku te je jedan od izaslanika HSS-a, Josip Pauković, zadržan jedan sat na uzletištu, ali mu je intervencijom „jedne zapadne ambasade“ dozvoljen ulazak u Finsku. U izvješću je napisano kako je o akciji HSS-a bilo odjeka i u svjetskim medijima.[1304] U izvješću *Hrvatskog glasa* navelo se kako je hrvatsko izaslanstvo moralo uložiti puno truda zbog jugoslavenske propagande kako bi „demokratskom zapadnom tisku“ dokazali da Hrvati koji traže svoju državu nisu teroristi. U istom izvješću je navedena tvrdnja kako „hrvatsko izaslanstvo“ nikada ne bi bilo primljeno u Helsinkiju „da hrvatski narod nije bio predstavljen po Hrvatskoj Seljačkoj Stranci i njenim današnjim predsjednikom dr. Krnjevićem za vrijeme prošlog rata u Londonu [...] To je činjenica o kojoj svi Hrvati, a naročito mladi naraštaji moraju, htjeli ili nehtjeli voditi računa“ pa je to i dokaz „da jedino kroz i oko Hrvatske Seljačke Stranke možemo doći do svoje države“.[1305]

Izaslanstvo HSS-a je, sukladno Krnjevićevim najavama o međunarodnim akcijama HSS-a i kao posljedica svjetskog kongresa u Londonu, u srpnju 1973. godine posjetilo i sjedište Ujedinjenih naroda (UN-a) u New Yorku te predalo memorandum s naglaskom na „gušenja osnovnih ljudskih prava i sloboda hrvatskog naroda od strane današnje jugoslavenske komunističke vlasti, koja proganja i zatvara bezrazložno Hrvate samo zato što se izjašnjavaju kao Hrvati ili traže da se prestane sa pljačkom njihove domovine“.[1306]

Iako je HSS-u uspjelo predati memorandum u Helsinkiju i New Yorku, Prema UDB-inim izvješćima, Mladen Giunio Zorkin nije uspio memorandum predati američkom State Departmentu, jer ga u State Departmentu nisu htjeli primiti.[1307]

[1303] „Memorandum u hrvatskom prijevodu“, *Hrvatski glas*, 4. 7. 1973., 3; „Delegacija Hrvatske seljačke stranke predala Memorandum pripremnoj Komisiji Konferencije europske sigurnosti u Helsinkiju“, *Hrvatski glas,* 23. 5. 1973., 1.
[1304] „Delegacija Hrvatske seljačke stranke predala Memorandum pripremnoj Komisiji Konferencije europske sigurnosti u Helsinkiju“, *Hrvatski glas,* 23. 5. 1973., 1.
[1305] „Hrvatska delegacija u Helsinkiju“, *Hrvatski glas,* 30. 5. 1973., 1.
[1306] „Delegacija Hrvatske Seljačke Stranke u Ujedinjenim Narodima“, *Hrvatski glas,* 15. 8. 1973., 1.
[1307] HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 93.

HSS je, istovremeno, tijekom 1972. i 1973. godine pokrenuo i akciju slanja prosvjeda prema norveškom odboru za dodjelu Nobelove nagrade, za koju je 1973. godine bio predložen i Tito.[1308]

Za Svjetski kongres 1973. godine bila je vezana i jedna inicijativa koja je trebala biti na njegovom dnevnom redu za raspravu, a od koje je Krnjević po svemu sudeći odustao. Inicijativa je bila vezana za suradnju HSS-a s jednim dijelom slovenske političke emigracije. Naime, početkom sedamdesetih godina bilo je pokušaja dogovora između Krnjevića i Ćirila Žebota, predsjednika Akcijskog odbora za slovensku državu, koji je jedno vrijeme u emigraciji usko surađivao i s Mihom Krekom.[1309] O ovom prijedlogu je informacije dao Nikola Novaković na svom saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima. Žebot je, prema Novakoviću, Krnjeviću predlagao osnivanje zajedničkih slovensko-hrvatskih katoličkih centara u SAD-u i drugdje po svijetu. Žebot je predlagao da se ta suradnja pretvori u socijalno-demokratsko-kršćansku koaliciju protiv lijevih i desnih političkih organizacija i skupina.[1310] U sklopu toga, Žebot je predložio i promjenu politike pisanja slovenskog emigrantskog lista *Klic Triglava*, koja bi bila sukladna HSS-u, što znači da bi se, po Žebotu, prestalo s „Koroščevim jugoslavenstvom klerikalnog tipa“, te se više ne bi zastupalo stajalište „u Beograd mimo Zagreba“, za koju je Žebot tvrdio da je bila dotadašnja politika Slovenske ljudske stranke, počevši od Antona Korošca, a nastavljajući se preko Mihe Kreka. Žebot se prilikom predstavljanja svog prijedloga bio i zahvalio Krnjeviću i Mačeku što su bili na strani Slovenaca tijekom trajanja tršćanske krize.[1311] Prema Novakoviću, Krnjević je Žebotu bio pogodan i zbog svog negativnog stava prema srpskoj emigraciji. Krnjević je, prema Novakoviću, ovakav prijedlog trebao iznijeti na Svjetskom kongresu 1973. godine, što nije učinio, te na kraju nije pristao na ovakav prijedlog suradnje sa Slovenskom ljudskom strankom.[1312]

Bez obzira na održani Svjetski kongres 1973. godine i sve aktivnosti HSS-a u vremenu prije i neposredno poslije završetka Kongresa, očito je unutar jednog dijela HSS-a bilo i određenog nezadovoljstva s Krnjevićem i djelatnošću HSS-a. Naime, UDB-a je koncem 1974. godine javljala o određenim aktivnostima unutar emigrantskog HSS-a s ciljem poticanja Krnjevića na

---

[1308] Juraj KRNJEVIĆ, „Pomozimo utamničenim hrvatskim sveučilištarcima“, *Hrvatski glas,* 19. 7. 1972., 1.; „Nobel Price to Tito Peace Prize would be a Farce“, *Hrvatski glas,* 16. 5. 1973., 3.; „Svim Hrvatima i hrv. društvima u slobodnom svijetu“, *Hrvatski glas,* 26. 6. 1973., 1.

[1309] DOMANKUŠIĆ, LEVKOV, *Politička emigracija – aktivnost političke emigracije protiv samoupravne socijalističke Jugoslavije i njenih oružanih snaga*, 102.; „Njihove informacije u Beogradu – o emigrantskim organizacijama“, *Hrvatska revija,* 23/1973., svezak 1., 161.

[1310] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 417.; Sve informacije o prijedlogu Ćirila Žebota je na saslušanju pred jugoslavenskim istražnim tijelima izložio Nikola Novaković 1977. godine.

[1311] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 417 – 418.

[1312] *Isto,* 419 – 420.

aktivniji rad. Prema UDB-inom izvješću, Zdravko Šutej, sin Jurja Šuteja, koji je živio u Južnoj Africi, u studenom 1974. godine boravio je u Zagrebu, te je tom prilikom tražio od pristaša HSS-a u Hrvatskoj da izvrše pritisak na Krnjevića radi aktivnijeg i sadržajnijeg djelovanja i rada HSS-a.[1313] Zdravko Šutej je, prema UDB-i, u emigraciji održavao veze s Josipom Torbarom, Mladenom Zorkinom, Antom Smith Pavelićem i Brankom Pešeljem. Šutej je smatrao da je cijela djelatnost HSS-a u emigraciji bila pretvorena u piknike i zabave te je stoga tražio potporu HSS-ovaca iz Hrvatske. Šutej je bio spreman pokrenuti akciju za sastanak provjerenih članova HSS-a, prvenstveno intelektualaca, kako bi se odredio daljnji pravac djelovanja. Kao sudionici sastanaka su, po Šuteju, dolazili u obzir braća Torbar, Mladen Zorkin, Stjepan Gaži, dr. Brajac iz Kanade, Zvonimir Kunek iz Australije, Branko Pešelj, Ilija Jukić i Ante Smith Pavelić.[1314] Šutej je planirao održavanje sastanka u Rimu ili Parizu, a na sastanku bi se donio „suvremeni program HSS-a“ i odredile smjernice djelovanja. Osnovni zadatak bio bi da u ime Hrvata progovaraju ljudi koji se nisu kompromitirali za vrijeme Drugog svjetskog rata i koji su orijentirani sasvim demokratski, jer samo takvi ljudi mogu imati uspjeha kod stranih političara. S ovim zamislima je bio upoznat i Ilija Jukić i Stjepan Gaži.[1315] Prema dostupnim izvorima do ovakvog sastanka nije došlo.

Zanimljivo je nakon prikazanih aktivnosti HSS-a i izrečenih stavova vodstva HSS-a početkom sedamdeseteih godina iznijeti jedan pogled jugoslavenske vojne propagande u odnosu na emigrantski HSS, koji je objavljen u knjizi Jugoslavenske narodne armije 1974. godine. HSS je u očima te propagande, bez obzira na svoje javno iznesene negativne stavove prema ustaškom pokretu i NDH, a s kojima su bile upoznate i jugoslavenske tajne službe, ipak za potrebe obrazovanja vojnika bila definirana kao „ustaška emigrantska organizacija“.[1316] U knjizi koja je izišla u izdanju Političke uprave Saveznog sekretarijata za narodnu obranu i koja je bila službeni udžbenik za „društveno-političko obrazovanje vojnika i mornara JNA“, o aktivnosti HSS je bilo napisano: „Sadržina aktivnosti ove organizacije iscrpljuje se u neprijateljskoj propagandi protiv SFRJ i u propagandi za stvaranje 'samostalne Hrvatske'. Izdaje nedeljni list 'Hrvatski glas' u kojem sarađuju i istaknute ustaške ličnosti koji nisu bili HSS-

[1313] HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 96.
[1314] *Isto,* 97.
[1315] HR-HDA-1561, Dosje Jukić, 97.
[1316] DOMANKUŠIĆ, LEVKOV, *Politička emigracija – aktivnost političke emigracije protiv samoupravne socijalističke Jugoslavije i njenih oružanih snaga*, 87., 94.; Jugoslavenska promidžba nije samo HSS svrstavala pod ustašku emigrantsku organizaciju, nego je cijelu emigraciju prikazivala kao jedinstvenu skupinu čije se djelovanje temeljilo na ustaškim idejama. Naime, jugoslavenska je promidžba zanemarivala postojanje različitih skupina i političkih struja među emigrantima. Pogotovo je to došlo do izražaja poslije 1971. godine, kada u emigraciju dolaze brojni sudionici „Hrvatskog proljeća“, koji su sa sobom donijeli nove ideje u odnosu na starije emigrante. (JAREB, „Hrvatska politička emigracija od 1928. do 1990. godine“, 330.)

ovci“. Nadalje se u knjizi JNA naveo i podatak o ubacivanju HSS-ovog propagandnog materijala u zemlju te su se citirale Krnjevićeve riječi uoči Svjetskog kongresa 1969. godine u Torontu u kojem je pozvao sve Hrvate da sudjeluju na Kongresu jer je: „'sadašnje stanje u Hrvatskoj i Jugoslaviji takvo da se svakog časa mogu očekivati veliki događaji', a izgleda da je došao i 'povijesni čas'“.[1317]

10. 5. 2. HSS u odnosu na osnivanje Hrvatskog narodnog vijeća

Tijekom 1974. godine u emigraciji je došlo do okrupnjavanja emigracije te je osnovano Hrvatsko narodno vijeće (HNV). Razvoj političkih prilika u Hrvatskoj, nacionalno osvješćivanje jednog dijela hrvatskih komunista koje je dovelo do Hrvatskog proljeća, i tragični događaji nakon odluka donesenih u Karađorđevu u prosincu 1971. godine, pokazali su potrebu da ujedinjena i organizirana emigracija aktivno sudjeluje u borbi za obnovu hrvatske državnosti. Istovremeno je politička emigracija htjela nacionalno osvijestiti i uključiti prikladnim pristupom u zajedničku borbu sve veći broj iseljenika, koji su iz Hrvatske dolazili na privremeni rad u Zapadnu Europu.[1318] Proces drugog okupljanja u Hrvatsko narodno vijeće započeo je tijekom 1968. godine, kada je došlo do sastanka predstavnika „revidiranog“ HOP-a (R) iz Argentine i Ujedinjenih američkih Hrvata, na kojem je zaključeno da se pristupi osnivanju Kontinentalnih Vijeća za uspostavu Države Hrvatske s ciljem što bržeg i što lakšeg stvaranja središnje organizacije. Na temelju tog dogovora uslijedilo je održavanje sastanaka diljem svijeta u razdoblju od 1969. do 1974., godine a što je rezultiralo održavanjem Osnivačkog sabora HNV-a od 1. do 3. veljače 1974. godine.[1319] HNV je uspostavio i svoju unutarnju strukturu, a pristupilo se i osnivanju informacijskih ureda u svim zemljama i većim mjestima gdje su živjeli Hrvati. Uz informacijske urede, u svim jačim hrvatskim zajednicama, organizirana su i tijela za suradnju pod nazivom „Međudruštveni odbori“. Cilj Informacijskih ureda i Međudruštvenih odbora bio je suprotstaviti promidžbu za hrvatske probitke onoj jugoslavenskoj.[1320] Počevši od 1974. godine HNV je održavao svoje redovite Sabore, a vodstvo HNV-a nije bilo politički homogeno, nego pluralističko, pa su stoga u vodstvu bili zastupljeni pripadnici svih ideoloških političkih struja.[1321]

[1317] DOMANKUŠIĆ, LEVKOV, *Politička emigracija – aktivnost političke emigracije protiv samoupravne socijalističke Jugoslavije i njenih oružanih snaga*, 94.
[1318] ČIZMIĆ, „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)“, 504.
[1319] *Isto*, 504 – 505.
[1320] *Isto*, 506.
[1321] *Isto*, 506.

Vodstvo HSS-a nije sudjelovalo u radu HNV-a niti je pokazivalo znakove i inicijativu uključenja u to tijelo, iako su na vlastitu inicijativu na osnivačkoj skupštini HNV-a u Torontu bili prisutni istaknuti HSS-ovci dr. Stanko Vujica[1322] i dr. Dinko Šuljak.[1323] HSS je podržavala okupljanje emigracije, ali samo pod svojim okriljem, što je bilo vidljivo u njihovim Porukama i zaključcima s kongresa koncem šezdesetih godina i tijekom sedamdesetih godina, a i kasnije. Vodstvo HSS-a je i nadalje smatralo kako HSS-u nije potrebna suradnja s drugim hrvatskim državotvornim organizacijama u emigraciji jer je o njima demokratski zapadni svijet jedino priznavao HSS kao predstavnika hrvatskog naroda.[1324]

Upravo u kontekstu odnosa međunarodnog demokratskog svijeta prema HSS-u formulirao se naslov Krnjevićevog teksta objavljenog 23. siječnja 1974. godine u *Hrvatskom glasu*, nekoliko dana pred održavanje osnivačkog sabora HNV-a. Naslov svog članka nije smislio Krnjević, nego se pozvao na pisanje emigranta dr. Ante Cilige[1325]. Naslov teksta je glasio „Hrvatska Seljačka Stranka je, piše dr. Ciliga, 'ona jedina organizacija' hrvatska, koja danas vrijedi u očima slobodnoga svijeta“.[1326] Krnjević je, da bi potkrijepio značajnost ove Ciligine izjave, naveo kratku Ciliginu biografiju i zaključio da je Ciliga vrstan intelektualac koji „nastoji

---

[1322] Stanko Vujica (1908. – 1976.) bio je hrvatski filozof i istaknuti iseljenički javni djelatnik. Franjevačku gimnaziju završio je u Visokom 1939. godine. Studij filozofije započeo j u Sarajevu, a nastavio u Zagrebu, Beču i Innsbrucku, gdje je i doktorirao. Za svećenika je zaređen 1933. godine, no napustio je Franjevački red. U vrijeme NDH je bio djelatnik u Ministarstvu vanjskih poslova i ataše za novinstvo i kulturne veze generalnog konzulata u Münchenu. Koncem Drugog svjetskog rata odlazi u emigraciju. Preko izbjegličkih logora u Austriji došao je 1945. godine u SAD, gdje je 1947. godine dobio mjesto profesora i pročelnika Odsjeka za filozofiju i komparativnu religiju filozofije na Willkes College u Pennsylvaniji. Bio je oženjen za hrvatsku književnicu Nadu Kesterčanek Vujicu. Bio je dugogodišnji suradnik HSS-ovog lista *Hrvatski glas* te iseljeničkim publikacijama *Hrvatska revija*, *Danica* i *Journal of Croatian Studies*. Godine 1967. dao je potporu „Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. Na osnivačkom zasjedanju Hrvatskog narodnog vijeća u Torontu 1974. godine izabran je za sabornika, vršio je dužnost predsjednika Časnog suda, a 1975. godine je izabran za predsjednika Izvršnog odbora HNV-a. Od 1968. do 1971. godine bio je predsjednik Hrvatske akademije Amerike. Umro je u Kanadi 1976. godine. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje)*, www.pilar.hr/leksikon/html, 1081., pristup ostvaren 14. 10. 2017.; „Umro Dr. Stanko Vujica“, *Hrvatski glas*, 8. – 15. 9. 1976., 1.)

[1323] ČIZMIĆ, „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)“, 505.

[1324] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 266.; HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 19.;

[1325] Ante Ciliga (1898. – 1992.) bio je političar, publicist i doktor filozofije rođen kraj Vodnjana u Istri. Od 1919. do 1921. godine sudjelovao je u mađarskoj revoluciji, vojničkoj pobuni u Varaždinu te u Proštinskoj buni u Istri. U prosincu 1924. godine imenovan je za sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Hrvatsku i Slavoniju. Godine 1925. bio je član Politbiroa CK KPJ, a od 1925. do 1926. godine u Beču je bio predstavnik CK KPJ. Godine 1926. odlazi u SSSR, gdje predaje na Komunističkom sveučilištu nacionalnih manjina. Godine 1929. je uhićen u Lenjingradu zbog potpore Trockom te zatočen 1930. godine. Poslije sporazuma Staljin-Mussolini, odlazi u Pariz zato jer je posjedovao talijansku putovnicu. Od 1936. do 1940. godine objavljuje više tekstova u „Novoj Europi“ protiv Staljina i sovjetskog Saveza. Nakon nacističke okupacije Francuske dolazi u Hrvatsku, a krajem 1941. godine je uhićen i zatvoren u Jasenovcu. U siječnju 1942. godine je pušten iz Jasenovca te postaje urednik i suradnik lista *Spremnost*. Godine 1944. odlazi u Berlin, a u proljeće 1945. godine prelazi u Švicarsku. Nakon rata živi u emigraciji u Rimu, gdje se bavi publicistikom. U vrijeme prvih višestranačkih izbora 1990. godine vraća se u Hrvatsku. Umro je u Zagrebu 1992. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 240.)

[1326] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska Seljačka Stranka je, piše dr. Ciliga, 'ona jedina organizacija' hrvatska, koja danas vrijedi u očima slobodnoga svijeta“, *Hrvatski glas*, 23. 1. 1974., 1.

biti pravedan i da na inteligentan i kulturan način zastupa svoje stanovište".[1327] Ciliga se u svom tekstu osvrnuo na odnos emigranta Ivana Jelića i Jurja Krnjevića te je napisao: „Kako da on (Ivan Jelić, I.T.) ne vidi, da se ne može govoriti o nekom Predstavništvu ni same emigracije bez one jedine organizacije, kojoj pobjednički Zapad priznaje donekle (riječ donekle Krnjević je izbacio iz citiranja Ciliginog teksta u *Hrvatskom glasu*, I. T.) legitimitet predstavljanja, bez HSS i bez njezinoga Predsjednika Dra Krnjevića? Kako ne vidi, da samo neko općeemigrantsko Predstavništvo kojemu je Dr. Krnjević na čelu, ima neku, makar ograničenu, mogućnost djelovanja izvan hrvatskoga kruga, na međunarodnoj pozornici?"[1328]

Prema UDB-inom elaboratu, osnivači HNV-a nisu uspjeli pridobiti Krnjevića niti ponudom da bude predsjednik HNV-a.[1329] S obzirom na svoj isključivi stav po pitanju okupljanja emigracije, vodstvo HSS-a je, prema svjedočenju bivšeg dužnosnika australskog HSS-a Antuna Babića, još i prije osnivanja HNV-a branilo iseljeničkim ograncima HSS-a po svijetu da sudjeluju u bilo kakvim zajedničkim akcijama sa tzv. krovnim emigrantskim organizacijama.[1330] Za razliku od Vodstva HSS-a, članstvo HSS-a u Australiji, Kanadi i Belgiji bilo je zainteresirano za suradnju i rad s HNV-om.[1331] Veliki pristalica suradnje s HNV-om bio je predsjednik kanadskog HSS-a Mladen Zorkin, koji je sudjelovao na pojedinim manifestacijama HNV-a, počevši od 1975. godine. Razlika u stavovima Krnjevića i Zorkina prema HNV-u došla je do izražaja nakon izbijanja njihovog javnog sukoba koncem sedamdesetih godina i tijekom osamdesetih godina.[1332] Pojedini članovi i dužnosnici belgijskog HSS-a, prema UDB-i, sudjelovali su u aktivnostima HNV-a i organizaciji Sabora HNV-a u Bruxellesu, u listopadu 1977. godine.[1333] U lipnju 1982. godine, tijekom proslave pedesete godišnjice HSS-ove organizacije u Bruxellesu, prema UDB-i, održan je skup, na kojemu su, uz belgijske članove, sudjelovali i predstavnici HSS-a iz Velike Britanije, Australije, Rima, Francuske i Njemačke, te se pri tom većina članova izjasnila za suradnju s HNV-om.[1334]

[1327] *Isto*

[1328] „Kad stara emigracija pretendira zapovjedati domovini", *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Rim, Italija, rujan 1973., 6.; Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska Seljačka Stranka je, piše dr. Ciliga, 'ona jedina organizacija' hrvatska, koja danas vrijedi u očima slobodnoga svijeta", *Hrvatski glas*, 23. 1. 1974., 1.

[1329] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 22.

[1330] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji", 261.

[1331] *Isto*, 261.; HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 19., 22 – 24.

[1332] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 19., 22 – 24.

[1333] *Isto*, 22 – 24.; UDB-a navodi da su to bili belgijski HSS-ovci Mate Brčić, Dane Pavić i Ante Klarić.

[1334] *Isto*, 24.; UDB-a je u istom tekstu poimence navela predstavnike izvan Belgije: Josip Turković iz Velike Britanije, Zvonimir Kunek iz Australije, Josip Torbar iz Rima, Stjepan Goricki iz Francuske, Oreg Vinko iz Njemačke. Na skupu su bili i predstavnici albanske, makedonske i bugarske emigracije, i to Rifat Koljdžini ispred albanske, Mitko Rangelov ispred bugarske i Branko Smičkov ispred makedonske emigracije.

UDB-a je također navela, kako je Krnjević tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina tolerirao kontakte, i neke oblike suradnje, pojedinih članova HSS-a s pripadnicima „ustaške emigracije“, iz razloga što je želio neutralizirati brojne kritike u HSS-u i izvan njega zbog odbijanja suradnje s HNV-om. UDB-a je kao primjer navela Krnjevićevu otvorenu naklonost prema Andriji Artukoviću i Krnjevićevo protivljenje Artukovićevog izručenja Jugoslaviji te je navela Krnjevićevo pozitivno gledanje na aktivnost Heferovog krila HOP-a, a Krnjević je početkom osamdesetih godina spominjao da je i Hrvatski državotvorni pokret nudio suradnju HSS-u.[1335]

Vodstvo HSS-a, bez obzira na pritiske dijela članstva, nije nikada pripadalo niti surađivalo s HNV-om tijekom cijelog razdoblja emigracije.

Zorkin je, za razliku od Krnjevića, nakon javnog stranačkog raskola 1979. godine njegovao odnose s HNV-om, pa je tako, tijekom 1982. godine s vodstvom HNV-a, odnosno predsjednikom HNV-a Matom Meštrovićem i predsjednikom Sabora HNV-a Mirkom Vidovićem, obišao hrvatsku emigraciju po Kanadi, SAD-u i Europi, a u ožujku 1983. godine je Meštrović posjetio Zorkina radi dogovora o programu zajedničkih akcija. Istovremeno su Ivan Žuger, rukovoditelj informativnog ureda HNV-a i Marko Meheš, urednik Zorkinovog *Hrvatskog glasa* iz Sudburya, planirali zajedničke akcije na promidžbenom planu.[1336] Zorkin je u suradnji s Matom Meštrovićem, predsjednikom HNV-a sazvao krajem 1986. godine i svehrvatski sastanak iseljene Hrvatske, koji nije uspio.[1337]

10. 5. 3. Odnos HSS-a prema akciji otmice zrakoplova 1976. godine

HSS je u svojoj političkoj ideologiji bio pacifistički orijentiran, a u emigraciji je zastupao politički nenasilni oblik borbe kao jedino sredstvo kojim se može doći do samostalne i neovisne hrvatske države. S obzirom na takve stavove zanimljivo je vidjeti kako se vodstvo HSS-a odnosilo prema najpoznatijoj akciji hrvatske emigracije, odnosno akciji otmice američkog zrakoplova od strane skupine hrvatskih emigranata predvođenih Zvonkom Bušićem, što je

[1335] UDB-a je ove podatke dobila na osnovu razgovora njihovog agenta s Milivojem Ašnerom, predsjednikom HSS-a u Klagenfurtu, u ljeto 1982. godine. (HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 22.); Hrvatski državotvorni pokret (HDP) osnovan je u siječnju 1981. godine u New Yorku. HDP su osnovali članovi uredništva *Hrvatskog lista*, koji je zajedno s proljećarima bio pokrenuo Bruno Bušić u kolovozu 1978. godine, dva mjeseca prije njegovog ubojstva, te dio članova Hrvatskog narodnog otpora. Te su skupine izašle iz HNV-a, nakon trećeg redovitog sabora HNV-a u Londonu. HDP je osnovan kao posljedica nesuglasica koje su nastale u vodstvu HNV-a nakon smrti Brune Bušića. (ČIZMIĆ, „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)“, 508.)
[1336] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 23 – 24.
[1337] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 222.

obilježilo kraj 1976. godine.[1338] Akcija otmice zrakoplova ujedno se reflektirala i na odnose unutar HSS-a s obzirom da je vrlo vjerojatno bila i povod smjene urednika *Hrvatskog glasa*, a iza kojeg se ustvari skrivao pravi razlog koji je ležao u tada još javno prikrivenom obračunu Krnjevića s Mladenom Giunijem Zorkinom.

Nakon otmice zrakoplova 10. rujna 1976. godine Krnjević i HSS su s oduševljenjem pisali o samoj otmici i otmičare nazivali herojima, a Krnjević je o njihovim postupcima tijekom leta do Pariza govorio u superlativima. *Hrvatski glas* je objavio tekstove „Deklaracije" i „Poruke američkom narodu" koje su otmičari bacali iz zrakoplova, a koji su bili tiskani i u medijima u SAD-u. Krnjević je bio zadovoljan činjenicom što se nekoliko dana u svim svjetskim medijima u udarnim terminima i na prvim stranicama pisalo o borbi hrvatskog naroda. Krnjević je naglašavao činjenicu kako otmičari nisu u zrakoplovu imali prave bombe i naoružanje te su time, prema Krnjeviću, pokazali svoju mirotvornost.[1339] Sukladno tome, Krnjević je sudionike otmice zrakoplova nazivao i „Hrvatskim mirotvornim zrakoplovcima".[1340]

HSS je osnovao i „Fond za obranu prava Hrvatske i Hrvata u slobodnom svijetu" u koji su se sredstva prikupljala do 31. prosinca 1976. godine.[1341] Svrha fonda bila je skupljanje doprinosa za obranu emigranata koji su sudjelovali u otmici zrakoplova, odnosno „utamničenih hrvatskih rodoljuba", kako se u tekstu *Hrvatskog glasa* nazivala Bušićeva skupina.[1342] Fond je osnovan u dogovoru predsjednika domovinskog HSS-a Jurja Krnjevića, glavnog predsjednika HSS-a u Kanadi Mladena Giunija Zorkina i Izvršnog odbora kanadskog HSS-a. U tekstu *Hrvatskog glasa* se naglašavalo kako: „ovim korakom, ni organizacija HSS u Kanadi ni pojedinci koji doprinesu za ovu svrhu – ne odobravaju HIJACKING (otmicu zrakoplova, I.T.) kao sredstvo političke borbe – dapače osuđuju ovakve korake koji ugrožavaju živote nevinih

---

[1338] Otmičari su bili Zvonko Bušić, Petar Matavić, Frane Pešut, Marko Vlašić i Julienne Bušić. Otmičari su oteli putnički zrakoplov i u podzemnoj željeznici u New Yorku postavili bombu. Cilj otmice zrakoplova trebao je biti njegovo preusmjeravanje u Zagreb i Solin, iznad kojih je trebalo baciti letke sa zahtjevima za uspostavu slobodne Hrvatske. Prilikom demontiranja postavljene bombe poginuo je policijski pirotehničar, a otmičari su se predali nakon slijetanja u Parizu. Zvonko Bušić, kao vođa grupe osuđen je zajedno sa suprugom Julienne na doživotni zatvor. Petar Matanović, Frane Pešut i Marko Vlašić osuđeni su na 30 godina zatvora. Matanović, Pešut, Vlašić i Julienne Bušić oslobođeni su iz zatvora 1989. godine, a Zvonko Bušić pomilovan je 2008. godine, nakon čega se vratio u Hrvatsku. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje)*, www.pilar.hr/leksikon/html, 156., pristup ostvaren 20. 9. 2017.)

[1339] Juraj KRNJEVIĆ, „Senzacionalne vijesti velikih evropskih radio-postaja o Hrvatskoj i Titu", *Hrvatski glas*, 22. 9. 1976., 1., 3.; „Četiri mlada Hrvata i jedna Amerikanka svratili pozornost cijelog svijeta na ropski položaj hrvatskog naroda u Jugoslaviji", *Hrvatski glas*, 22. 9. 1976., 1., 3.; „Text of Declaration Issued by Headquarters of Croatian National Liberation Forces", *Hrvatski glas*, 22. 9. 1976., 2.; „Complete text of appeal to American people", *Hrvatski glas*, 22. 9. 1976., 2.

[1340] Juraj KRNJEVIĆ, „Nakon najnovijega dogadjaja u Washingtonu i hrvatski zrakoplovci moraju biti oslobodjeni. Sramotno pisanje sarajevskoga *Oslobođenja* i beogradske i zagrebačke *Borbe*", *Hrvatski glas*, 23. 3. 1977., 1.

[1341] „Saobćenje iz Fonda za obranu Hrvatske i Hrvata u slobodnom svijetu", *Hrvatski glas*, 2. 2. 1977., 2.

[1342] „Fond za obranu prava Hrvatske i Hrvata u slobodnom svijetu", *Hrvatski glas*, 20. 10. 1976., 1.

osoba – ali svakako pokazuju da su svjesni da im je dužnost da obrane svakog Hrvata i Hrvaticu od žučnih objeda i nepravednih optužba, koje neprijatelji našeg naroda na njih i nas sve nabacuju […] Nadalje želimo naglasiti da su ovi opasni po život – koraci ove petorice opet pokazali miroljubivost našeg naroda, jer su bez oružja bili spremni da obrate pozornost slobodbnog svijeta na nepravedne patnje ne samo u domovini već i u slobodnom svijetu – milijuna iseljenih Hrvata – Mi smo ovdje na američkom kontinentu izloženi najgoremu progonu našeg imena i naroda i označeni sprdnjom tamničara, koji progone naš narod – imenom YUGOSLAV".[1343] HSS-ovci su i na svojim skupovima poticali na skupljanje novca za Fond, te pozivali na održavanje skupova na kojima bi se skupljali prilozi za Fond. HSS je u Fond uspio skupiti sedam tisuća dolara.[1344]

Krnjević je na kraju 1976. godine, u božićnoj poruci, podvlačio crtu o protekloj godini, i tom je prilikom naveo otmicu zrakoplova kao događaj koji je izazvao najveću medijsku pozornost te je napisao da se: „nije nikada prije nakon prošloga rata do danas toliko u stranom svijetu govorilo i pisalo o Hrvatskoj i današnjoj borbi koliko baš u ovoj godini [...] što je još važnije, to je pisanje najvećim dijelom pravedno i povoljno". Za Krnjevića je bilo bitno to što je svjetska javnost informirana o hrvatskoj narodnoj borbi, stoga je Krnjević zaključio kako nitko u svijetu više ne vjeruje u trajni opstanak Jugoslavije.[1345]

U kratko vrijeme nakon otmice američkog zrakoplova od strane hrvatskih emigranata, odnosno 27. listopada 1976. godine, urednik *Hrvatskog glasa* Mario Gordon podnio je ostavku, koja je, po informacijama UDB-e, bila usko vezana za pisanje tog lista o otmici zrakoplova. U članku koji je objavio *Hrvatski glas* Mario Gordon je napisao kako je sam dao ostavku na mjesto urednika, iako spominje da postoje svakakve glasine o razlogu ostavke.[1346] Izvještaj UDB-e iz studenog 1976. godine, koji je nastao na osnovu informacija jugoslavenskog veleposlanstva u Ottawi, navodi kako je Mario Gordon ustvari smijenjen na izričit zahtjev Jurja Krnjevića iz Londona. UDB-a je navela kako se Juraj Krnjević konzultirao s počasnim predsjednikom HSS-a u Kanadi Ivanom Krznarićem i njih dvojica su se usuglasila da je HSS „bio oduvijek protiv nasilja", međutim, da je Mario Gordon svojim uređivanjem „vodio list i HSS u ustaške vode". UDB-a je dalje navela kako je Krnjevića „naročito rasrdila samostalna akcija Gordona oko tretiranja otmice američkoga aviona", objavljivanje cijelog teksta deklaracije otmičara i

[1343] *Isto*
[1344] „Fond za obranu Hrvatske u slobodnom svijetu", *Hrvatski glas*, 24. 11. 1976., 1.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 97.
[1345] „Božićna i Novogodišnja poruka cijelomu hrvatskom narodu Predsjednika Hrvatske Seljačke Stranke Dra Jurja Krnjevića i Hrvatskoga Narodnoga Zastupstva", *Hrvatski glas*, 15. 12. 1976., 1.
[1346] „Urednik Hrv. Glasa podnio ostavku", *Hrvatski glas*, 3. 11. 1976., 1.; Glavni urednik Mario Gordon 27. listopada 1976. godine usmenim je putem Krnjevića i Zorkina obavijestio da 12. studenog daje ostavku na mjesto urednika u *Hrvatskom glasu*.

skupljanje novca za njihovu obranu.[1347] UDB-a je također navela kako je Krnjevićev potez micanja Gordona s pozicije urednika *Hrvatskog glasa* bio u svrhu učvršćenja svoje pozicije na mjestu predsjednika HSS-a, što je bilo indirektno upereno protiv Mladena Zorkina, predsjednika Glavnog odbora HSS-a za Kanadu. UDB-a je navela kako je Mladen Zorkin vodio kampanju za položaj predsjednika HSS-a nakon što bi Krnjević otišao s te pozicije, te da je u toj kampanji Zorkin imao podršku urednika *Hrvatskog glasa* Maria Gordona.[1348]

Nakon Gordonove ostavke u *Hrvatskom glasu* se na prvoj stranici prestalo pozivati čitatelje da uplaćuju u Fond za obranu prava Hrvatske i Hrvata u slobodnom svijetu, iako je Fond i dalje nastavio skupljati novac.[1349]

Kako je vidljivo iz Krnjevićevih članaka o otmici zrakoplova očito je da je Krnjević pozitivno gledao na akciju hrvatskih emigranata, a nije demantirao ni Zorkinov članak u kojem je Zorkin ustvrdio kako je uz Krnjevićevu suglasnost osnovan i Fond za skupljanje sredstava za obranu emigranata. Krnjević je potporu akciji Zvonka Bušića iskazao i u lecima koji su slani u Jugoslaviju, a koje je također registrirala UDB-a.[1350]

Uzimajući u obzir Krnjevićevu javnu potporu emigrantima te izvješće UDB-e o razlozima smjene urednika Gordona, vrlo je vjerojatno kako je Krnjević blagonaklono gledao na akciju Zvonka Bušića, ali je očito smatrao da je Mario Gordon na svoju ruku, uz podršku Zorkina, objavljivao previše tekstova kojima se osvrtao na Bušićevu akciju te da je time akciji dao previše publiciteta, što nije bilo sukladno službenoj politici HSS-a. Također je vrlo vjerojatna i tvrdnja da je pisanje *Hrvatskog glasa* o otmici zrakoplova bio samo povod za smjenu urednika uslijed frakcijskog sukoba Krnjevića sa Zorkinom, koji će kulminirati, i javno se manifestirati, dvije godine kasnije.

Što se tiče uredničke pozicije u *Hrvatskom glasu*, nju je nakon Marija Gordona preuzeo Rudolf Petek iz Los Angelesa, koji je na toj poziciji ostao pet mjeseci, a u travnju 1977. godine je urednik *Hrvatskog glasa* postao Mehmed Bašić, dugogodišnji dužnosnik Društva BiH muslimana i suradnik Jurja Krnjevića, koji je zbog uredničke pozicije u *Hrvatskom glasu* na Krnjevićevu preporuku iz Londona došao živjeti u Kanadu.[1351]

[1347] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 495.

[1348] *Isto*; Da je Gordon smijenjen zbog zastupanja Zorkinove frakcije navodi i elaborat UDB-e iz 1983. godine. (HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 14.)

[1349] Uvidom u brojeve *Hrvatskog glasa* vidljivo je da se nakon Gordonove ostavke broj članaka o otmici zrakoplova smanjio. U prva tri broja nakon otmice, pa sve do javne objave ostavke Gordona, na prvoj stranici *Hrvatskog glasa* na samom dnu stranice stajao je tekst „Da li ste ispunili svoju rodoljubnu dužnost doprinosom u Fond za obranu prava Hrvatske i Hrvata u slobodnom svijetu? – ako niste, učinite to što prije!“. Nakon objave ostavke takvog teksta više nije bilo. (brojevi *Hrvatskog glasa* tijekom listopada i studenog 1976. godine)

[1350] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 492 – 493.

[1351] „Službena obavijest“, *Hrvatski glas*, 13. – 20. travnja 1977., 1.

10. 5. 4. HSS-ovi memorandumi Pokretu nesvrstanih

HSS je sedamdesetih godina bio aktivan i prema Pokretu nesvrstanih[1352] u slanju memoranduma i protesta protiv Jugoslavije, s obzirom da je na međunarodnom planu Jugoslavija postizala najveće uspjehe upravo u tom pokretu.[1353] Za jugoslavensku vlast je tzv. „Treći svijet“ bio prirodna sredina njene vanjske politike, na kojoj se dobivala energija za vanjskopolitička i unutarnjopolitička bojišta.[1354]

Krnjević se u svojim protestima Pokretu nesvrstanih služio činjenicama da velika većina država članica pripada muslimanskom svijetu[1355] te da je većina država nekad bila pod kolonijalnom vlašću. Kod pitanja nesvrstanosti, Krnjević je koristio i činjenicu što su HSS i Stjepan Radić još nakon završetka Prvog svjetskog rata koristili izraze neutralnost i mirotvornost, pa i kod naziva Ustava neutralne seljačke republike iz 1921. godine. To je Krnjević iskoristio i u svom govoru na Prvom svjetskom Kongresu HSS-a 1969. godine, kada je naglasio da je kod malih naroda u svijetu trend biti neutralan, odnosno nesvrstan.[1356]

Krnjević je aktivnost Jugoslavije u Pokretu nesvrstanih pratio putem tiska iz Jugoslavije i svijeta te je bio jako dobro informiran. Godine 1973. HSS je uputio memorandum Pokretu nesvrstanih koji je bio održao svoju četvrtu konferenciju u Alžiru u rujnu 1973. godine. Prema Krnjevićevim člancima u *Hrvatskom glasu* vidljivo je kako je Krnjević pozorno pratio jugoslavensku vanjsku politiku u pogledu stvaranja i djelovanja u Pokretu nesvrstanih te je raspolagao s mnoštvom činjenica o tom Pokretu od njegovog osnivanja pa na dalje. Krnjević je djelovanje Pokreta nesvrstanih prvenstveno pratio putem pisanja londonskog lista *The Times*, ali i drugih svjetskih medija. Iz njegovih članaka na temu Pokreta nesvrstanih vidljivo je kako je pratio i određene struje i razmimoilaženja u interesima i stavovima među državama

---

[1352] Pokret nesvrstanih je organizacija tzv. nesvrstanih zemalja, koje se tijekom Hladnog rata nisu htjele opredijeliti u niti jedan blok tadašnjih velikih sila SAD-a i SSSR-a. Prva konferencija nesvrstanih zemalja održana je od 1. do 6. rujna 1961. godine u Beogradu. Tada su bili nazočni predstavnici 25 zemalja. Pokret nesvrstanih se širio te su na njihovoj šestoj konferenciji u Havani 1979. godine sudjelovale 93 zemlje članice. Pojedine od zemalja članica nisu dosljedno provodile načelo nesvrstanosti pa su bile angažirane u međudržavnim ili regionalnim sukobima te su pristajale na savezništvo s velikim silama, SAD-om ili SSSR-om. Na 13. konferenciji šefova država i vlada nesvrstanih zemalja, održanoj u veljači 2003. godine u Kuala Lumpuru, sudjelovalo je 116 zemalja članica. (*Hrvatska enciklopedija, sv. 7*, 642 – 643.)

[1353] O ulozi Jugoslavije u Pokretu nesvrstanih vidi u: JAKOVINA, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.

[1354] JAKOVINA, *Treća strana Hladnog rata*, 26.

[1355] Da se o pitanju položaja muslimana u Jugoslaviji vodilo računa unutar zemalja članica Pokreta nesvrstanih pokazuju i optužbe Egipta prema libijskom čelniku Moameru Gadafiju da mu za suradnju s Jugoslavijom nije smetalo što je položaj vjernika muslimana u Jugoslaviji očajan. To je prvenstveno došlo do izražaja početkom osamdesetih godina, kada je izbila pobuna jugoslavenskog muslimanskog albanskog stanovništva. (JAKOVINA, *Treća strana Hladnog rata*, 26., 205.)

[1356] „Programatski govor pred. dr. Jurja Krnjevića na Kongresu“, *Hrvatski glas*, 8. 10. 1969., 3.; HR-HDA-1959, kutija 75, *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*, 11.

članicama, a procjenjivao je da arapske zemlje imaju najveću važnost zbog nalazišta nafte na njihovom teritoriju.[1357]

Memorandum HSS-a Pokretu nesvrstanih su, uz Jurja Krnjevića, potpisali još predsjednik Društva bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana Mujo Čolan, tajnik Društva Mehmed Bašić, urednik lista HSS-a iz Londona *Hrvatska riječ* Josip Pauković i Mate Brčić, koji je u Memorandumu naveden kao predsjednik organizacija HSS-a za Europu.[1358] U Memorandumu je napisano kako se stranački program HSS-a temelji na pravu hrvatskog naroda na slobodnu i suverenu hrvatsku državu, a također se „zahtjeva neutralnost, miroljubivost i društvenu kao i vjersku i etničku jednakost za sve građane hrvatske države“. [1359] U Memorandumu su se dalje navodili podaci o HSS-u kao o legitimnom zastupniku hrvatskog naroda zbog svog izbornog legitimiteta te se istaknula uska suradnja HSS-a s Društvom BiH muslimana. Dalje se navodilo kako je Jugoslavija nametnuta hrvatskom narodu protiv njegove volje, a kao argument su navedeni objavljeni tajni obavještajni i diplomatski dokumenti iz Drugog svjetskog rata u kojima je vidljivo kako SFRJ: „nije stvorena Titovom narodnom borbom, takozvanom, narodno oslobodilačkom borbom, već podrškom i neograničenom pomoći stranih tajnih službi. Prema tome, jasno se vidi, da Tito nije došao na vlast voljom naroda, kojim diktatorski vlada, već vanjskom pomoći i utjecajima“. Zatim je navedeno kako se u Jugoslaviji ne poštuje pravo na samoodređenje hrvatskog naroda niti prava muslimana u BiH i Sandžaku te se istaknuo velikosrpski imperijalizam, ali i loši uvjeti radništva i seljaštva u Jugoslaviji. U Memorandumu se zaključilo: „Hrvatska, Bosna, Hercegovina i Sandžak i cijeli hrvatski narod je sada više podjarmljen nego što su bile afričke i azijske kolonije u predratnim vremenima“ te se na kraju obratilo „nekadašnjim kolonijalnim, a sada slobodnim narodima Afrike, Azije i Amerike. Mi ih molimo da podpomognu našu sadašnju borbu za slobodu i nezavisnost“.[1360]

Krnjević je u članku u *Hrvatskom glasu,* u kojem se osvrnuo na Memorandum i zasjedanje Pokreta nesvrstanih, naglasio kako je važno što je Memorandum poslan u ime HSS-a i Hrvatskog narodnog zastupstva zajedno s Društvom bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana. Krnjević je naglasio kako je supotpis Društva bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana važan iz razloga što su konferenciju u Alžiru pripremile muslimanske

---

[1357] Juraj KRNJEVIĆ, „Konferencija „nesvrstanih“ u Alžiru – veliko razočaranje za Tita i beogradsku diplomaciju“, *Hrvatski glas*, 19. 9. 1973., 1., 3.; Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatski uspjeh u Alžiru“, *Hrvatski glas,* 26. 9. 1973., 1., 3.

[1358] Mate Brčić je bio predsjednik belgijskih organizacija pa je vjerojatno s te pozicije bio tituliran kao predsjednik europskih organizacija HSS-a.

[1359] „Memorandum Hrvatske Seljačke Stranke Konferenciji „nesvrstanih“ naroda u Alžiru“, *Hrvatski glas,* 3. 10. 1973., 2.

[1360] *Isto*

države, koje su odigrale najvažniju ulogu na konferenciji. Krnjević je naveo kako je konferencija u Alžiru pokazala da arapski i muslimanski narodi postaju svaki dan sve veći čimbenik u međunarodnom životu. Krnjević je zatim u tom smislu objasnio i odličnu suradnju HSS-a s Društvom bosansko-hercegovačkih i sandžačkih muslimana, čiji su delegati na Drugom svjetskom kongresu u Londonu 1973. godine bili jednakopravno zastupljeni kao i delegati HSS-a.[1361]

UDB-a je u svom izvještaju iz 1974. godine navela kako je iza Krnjevićevih akcija pisanja memoranduma Pokretu nesvrstanih stajalo veleposlanstvo SAD-a iz Londona. Naime, prema informacijama UDB-e, Krnjević je jednom godišnje posjećivao State Department u Washingtonu gdje je držao predavanja o SFRJ, a isto tako je redovito svraćao u veleposlanstvo SAD-a u Londonu. UDB-a je navela kako su predstavnici veleposlanstva SAD-a iz Londona Krnjeviću predložili slanje memoranduma Pokretu nesvrstanih, u kojem bi se pisalo o lošem položaju muslimana u Jugoslaviji.[1362]

Krnjević i HSS reagirali su i na petu konferenciju Pokreta nesvrstanih koja se održala u Šri Lanki u kolovozu 1976. godine. Krnjević je putem *Hrvatskog glasa* već u svibnju 1976. godine pozvao sve Hrvate izvan domovine da šalju proteste protiv sudjelovanja Jugoslavije na konferenciji svim vladama država članica Pokreta Nesvrstanih. Krnjević je pozvao da se protestira protiv sudjelovanja Jugoslavije, za koju se navodilo da je situacija u njoj gora „nego li je bilo u predratnim kolonijama Engleske, Francuske, Belgije i Nizozemske“. Dalje je Krnjević naglasio kako je moralna dužnost azijskih i afričkih država, bivših kolonija, da podupru borbu „potlačenih naroda Jugoslavije, naročito hrvatskog naroda, za slobodu, samostalnost i temeljna ljudska prava, što su azijske i afričke kolonije postigle po svršetku prošloga rata“.[1363] Krnjević je napisao kako je potrebno protestirati kod Pokreta nesvrstanih zato što nesvrstane države i dalje podupiru borbu potlačenih kolonijalnih naroda, a uzimaju kao gotovu činjenicu da su svi europski narodi slobodni te se o njima ne govori. Krnjević je kritizirao ostale emigrantske listove i organizacije što zanemaruju važnost nesvrstanih naroda. Kao drugi razlog protesta prema Pokretu nesvrstanih Krnjević je naglasio činjenicu „da se Tito i velikosrpska imperijalistička klika guraju među nesvrstane narode da bi kao jedini bijeli izrabljivali bivše azijske i afričke kolonijalne narode u svoje svrhe a trideset godina tlače i

[1361] Juraj KRNJEVIĆ, „Zašto je naročito važan naš Memorandum Kongresu „nesvrstanih u Alžiru“, *Hrvatski glas*, 31. 10. 1973., 1., 3.
[1362] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 469.
[1363] Juraj KRNJEVIĆ, „Svi mi Hrvati izvan domovine moramo optužiti Tita i velikosrpsku i imperijalističku Jugoslaviju pred nesvrstanim narodima i pred njihovom svjetskom konferencijom koja se održaje na 16. kolovoza u Kolumbu (Colombo), Ceylon (Sri Lanka) u dalekoj Aziji“, *Hrvatski glas*, 12. 5. 1976., 1., 3.

izrabljuju Hrvati (Hrvate, I.T.) i hrvatski narod".[1364] Krnjević je, inače, Titovu suradnju s Pokretom nesvrstanih od početka stvaranja tog pokreta karakterizirao kao Titovo sredstvo jačanja položaja u međunarodnoj politici.[1365]

Protest kojeg je HSS uputio konferenciji Pokreta nesvrstanih bio je u obliku brzojava i puno kraći nego memorandum tri godine ranije. U brzojavu se pozdravio rad konferencije i od konferencije se zatražilo: „pomaganje za oslobođenje kao i borbu za samostalnost ne samo azijskih i afričkih naroda, nego i naroda potlačenih i izrabljivanih u Europi". U zadnjoj rečenici brzojava upućena je kritika vezana za Tita jer „on već 30 godina, podržavan velikosrpskom vojničkom klikom drži našu domovinu Hrvatsku u pandžama ropstva i izrabljivanja".[1366] U istom broju *Hrvatskog glasa* prenijeli su se i brzojavi Hrvatskog islamskog centra iz Toronta čelniku izaslanstva Saudijske Arabije na petoj konferenciji Pokreta nesvrstanih u kojima se pisalo o potlačenosti 2 milijuna Hrvata muslimana pod Titovim režimom, a isto tako je upućen i brzojav čelniku izaslanstva Kraljevine Jordana.[1367] *Hrvatski glas* je istovremeno dok je objavljivao brzojave Pokretu nesvrstanih pisao negativno o pojedinim vođama država članica kao o diktatorima te su se navodili njihovi zločini.[1368]

Da je Krnjević protest Pokretu nesvrstanih protiv Jugoslavije smatrao važnim govori i činjenica kako je UDB-a u studenom 1976. godine zabilježila letke s Krnjevićevim tekstovima koji su se pojavili na području Jugoslavije. Jedan od letaka je sadržavao tekst kojim se govorilo o detaljima HSS-ovog protesta konferenciji Pokreta nesvrstanih 1976. godine.[1369]

Zanimljivo je da Krnjević u božićnoj poruci 1976. godine nije pisao pristrano i stranački o Titovom međunarodnom položaju. Krnjević je naime napisao: „Ne smijemo nikada zaboraviti, da Tito uživa međunarodno veliki ugled, što se on – jedini od komunističkih rukovodilaca – usudio oprijeti Staljinu godine 1948. i, uz američku gospodarsku pomoć, uspio se održati i prkositi Moskvi sve vrijeme. S ovakvim svojim držanjem on je učinio veliku uslugu slobodnomu Zapadu razbivši tako komunističku internacionalu podređenu Moskvi. Mnogo je oslabio nadiranje Sovjeta prema europskom Zapadu i prema Sredozemnom Moru, gdje se već

[1364] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska Seljačka Stranka i Hrvatsko Narodno Zastupstvo su poslali konferenciji 'Nesvrstanih' naroda protest protiv Tita i odlučno traže od nesvrstanih naroda pomaganje njihovo, u borbi za oslobođenje i osamostaljenje Hrvatske", *Hrvatski glas,* 25. 8. 1976., 1.
[1365] Juraj KRNJEVIĆ, „Tito je na konferenciji nesvrstanih naroda u dalekoj Aziji doživio teški poraz i veliku sramotu", *Hrvatski glas,* 1. 9. 1976., 3.
[1366] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska Seljačka Stranka i Hrvatsko Narodno Zastupstvo su poslali konferenciji „Nesvrstanih" naroda protest protiv Tita i odlučno traže od nesvrstanih naroda pomaganje njihovo, u borbi za oslobođenje i osamostaljenje Hrvatske", *Hrvatski glas,* 25. 8. 1976., 1.
[1367] „Brzojavi konferenciji nesvrstanih", *Hrvatski glas,* 25. 8. 1976., 3.
[1368] „Konferencija nesvrstanih u Kolombo-u prava kula babilonska", *Hrvatski glas,* 8. – 15. 9. 1976., 3.
[1369] HR-HDA-1561, Dosje Krnjević, 492 – 493.

od konca rata usidrila šesta flota, kao jedna od glavnih brana protiv svakomu sovjetskomu vojnom napadu prema Zapadu“. Krnjević je zatim nastavio tvrdnjom kako velikosrpska politika koristi takav Titov međunarodni položaj te je po toj temi naveo: „pod plaštom Titovoga, zapadu korisnoga protusovjetskoga držanja, beogradska velikosrpska čaršija već 30 godina neograničeno tlači i pljačka u korist Beograda i Srbije sve ostale dijelove Jugoslavije, a naročito Hrvatsku i ostale hrvatske zemlje“. Krnjević je pred kraj božićne poruke zaključio kako je 1976. godina važna jer je: „Titova zvijezda zapala. Više se ne pita, što veli Tito, nego što će biti iza Tita. I sve se više izriče sumnje, hoće li se Jugoslavija nakon Tita uopće moći održati. Općenito se – sasvim protivno 30. godišnjem prijašnjem shvaćanju – utvrdilo kao istina, da je Jugoslavija na zalazu kao i Tito, jer ne vidi slobodni svijet u njoj uvjeta, da bi se mogla normalno održati na životu“. Krnjević je također dalje naglasio kako je Hrvatska važna Zapadu zbog svog geostrateškog položaja na Jadranu, a kako Srbija planira nakon Titove smrti otvoriti Sovjetima put prema Mediteranu preko Makedonije i Crne Gore. [1370]

Nije poznato, na osnovu dostupnih izvora, da li je netko od ključnih čimbenika u Pokretu nesvrstanih ikada pročitao i reagirao na poslane memorandume, ali je vidljivo iz kasnijeg tijeka povijesti da Jugoslavija zbog ovih memoranduma nije imala negativne posljedice u samom Pokretu. U svakom slučaju je, putem memoranduma Pokretu nesvrstanih, zanimljivo vidjeti koje je sve metode Krnjević koristio kako bi diskreditirao vlast u Jugoslaviji i pokušao utjecati na rješavanje hrvatskog pitanja.

[1370] „Božićna i Novogodišnja poruka cijelomu hrvatskom narodu Predsjednika Hrvatske Seljačke Stranke Dra Jurja Krnjevića i Hrvatskoga Narodnoga Zastupstva“, *Hrvatski glas,* 15. 12. 1976., 1.; Da se uistinu već od prve polovine 70-ih ozbiljno razmišljalo i analiziralo što će se dogoditi poslije smrti Tita potvrđuju i dokumenti američkog State Departmenta, gdje se nalaze obavještajne analize i procjene buduće situacije u Jugoslaviji. Krnjevićevi argumenti, koje stalno spominje, a tiču se važnosti položaja Hrvatske, odnosno Jugoslavije s obzirom na Sredozemlje i pokušaj Sovjeta o korištenju jadranskih luka. Uspoređujući američke obavještajne analize i Krnjevićeve analize i procjene stanja može se reći da Krnjević nije bio nimalo neinformiran o situaciji u Jugoslaviji, kao ni o njenom međunarodnom položaju. (FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve15p1/d61, pristup ostvaren 1. 2. 2017.; FRUS document, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v20/d269; pristup ostvaren 1. 2. 2017.)

11. ORGANIZACIJE HSS-A U ISELJENIŠTVU U RAZDOBLJU OD 1965. DO 1990. GODINE

Iseljeničke organizacije HSS-a u su se do raskola između Krnjevića i Zorkina solidno razvijale, pa čak i popunjavale mlađim članovima. Uz starije organizacije u Kanadi, SAD-u, Belgiji, Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Južnoj Americi, najviše su se, od kraja šezdesetih godina, razvile organizacije HSS-a u Australiji. U djelovanju organizacija HSS-a, glavna oruđa u širenju HSS-ove propagande po cijelom svijetu bila su stranačka glasila u Europi, Kanadi i Australiji. Najistaknutiji od svih HSS-ovih glasila je i dalje bio kanadski *Hrvatski glas*, kojemu su se od sedamdesetih godina po svojoj kvaliteti pridružili HSS-ovski listovi iz Australije.

Prema nekim izvješćima, pa i pisanju Krnjevića, sredinom sedamdesetih godina, *Hrvatski glas*, praktički službeno glasilo emigrantskog HSS-a, imao je pretplatnike u 67 zemalja diljem svijeta, a na *Hrvatski glas* bio je pretplaćen i američki State Department.[1371] Prema UDB-inim saznanjima *Hrvatski glas* je 1957. godine imao tiražu od 4000 primjeraka, dok je 1977. godine tiraža bila 6000 primjeraka.[1372] Palaić je naveo podatak da je *Hrvatski glas* sedamdesetih godina imao tiražu između pet i sedam tisuća primjeraka.[1373]

Rekonstrukcija djelovanja HSS-ovih organizacija u svijetu napravljena je na osnovu izvještaja stranačkih glasila HSS-a, ali prvenstveno na osnovu pisanja u *Hrvatskom glasu*, s obzirom da je to list koji je izlazio cijelo vrijeme emigracije, dostavljao se diljem svijeta i s njim su surađivale sve svjetske organizacije HSS-a. Kod rekonstrukcije djelovanja iseljeničkih organizacija HSS-a problem je predstavljala činjenica što pojedine organizacije, koje nisu imale svoje listove, nisu bile aktivne kod slanja izvještaja pa sva aktivnost nije zabilježena kroz pisanje *Hrvatskog glasa*.[1374]

UDB-a nije detaljno pratila aktivnosti organizacija HSS-a po svijetu, ali je u elaboratima nastojala rekonstruirati mrežu organizacija, imena dužnosnika HSS-a po organizacijama, te njihove glavne aktivnosti. Za razdoblje do sredine šezdesetih godina rekonstrukciju HSS-ovih organizacija, s karakteristikama pojedinih dužnosnika, dao je na ispitivanju u UDB-i 1967. godine Krunoslav Draganović, a za kasnije razdoblje napravljena je rekonstrukcija u elaboratu UDB-e o emigrantskom HSS-u iz 1983. godine.[1375]

[1371] Juraj KRNJEVIĆ, „Velika važnost i veliki uspjeh Šestoga kongresa Hrvatskog Radničkog Saveza“, *Hrvatski glas*, 16. 10. 1974., 3.; „XXVII. Godišnja skupština Organizacije HSS „Dr. J. Krnjević“ u V. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 4. 12. 1974., 3.
[1372] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 14.
[1373] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 96.
[1374] Juraj KRNJEVIĆ, „Naša štampa“, *Hrvatski glas*, 4. 2. 1967., 3.
[1375] HR-HDA-1561, 010.24; HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4

UDB-a je o broju, strukturi i regeneraciji članstva HSS-a u elaboratu iz 1983. godine napisala da joj nisu poznati točni podaci o brojnom stanju HSS-a, a prema postojećim podacima s kojima je raspolagala, UDB-a je zaključila da su najbrojniji ogranci bili u Kanadi i SAD-u, a od europskih zemalja organizacije u Belgiji. Prema elaboratu UDB-e, većinu članova HSS-a činili su iseljenici, i to predratni ekonomski emigranti iz seljačkih i radničkih obitelji, koji su odavno regulirali stalno državljanstvo. Prema UDB-i, ti iseljenici bili su porijeklom iz SR Hrvatske i SR Bosne i Hercegovine, dok su u vodstvu HSS-a bili u većini predratni i poslijeratni politički emigranti, većinom fakultetski obrazovani.[1376] UDB-a je dalje u elaboratu navela kako se obnavljanje stranke vršilo uglavnom iz redova djece iseljenika, a krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih dijelom i s jugoslavenskim građanima na privremenom radu u inozemstvu. UDB-a je navela kako je pomlađivanje stranke bilo slabo, odnosno nešto intenzivnije u Kanadi i „u toku posljednjih godina“ i u Australiji. UDB-a je u elaboratu navela kako mladež u HSS-ovim društvima i sekcijama zanima kulturno-zabavna i sportska aktivnost, ali da se istovremeno vrši i ideološka i politička indoktrinacija mladih članova i posjetitelja ovih programa u vidu nacionalizma i antikomunizma. Dalje je u elaboratu, po pitanju ženskih članova, navedeno kako je HSS nastojala osnovati i aktivirati postojeća ženska društva i sekcije, a u tome je najviše uspjela u Kanadi i Australiji. UDB-a je također navela kako je u vrijeme pisanja elaborata, početkom osamdesetih godina, HSS nastojao osnovati nova kulturna i sportska društva i sekcije, radi okupljanja i aktiviranja svojih članova i simpatizera, a naročito mladeži i jugoslavenskih građana na privremenom radu u inozemstvu, te kako su najviše u tome uspjeli u SAD i Kanadi.[1377] UDB-a je, na osnovu svoje „analize sastava i dosadašnje aktivnosti emigrantske HSS“, zaključila da ukupni utjecaj emigrantske HSS, u usporedbi s nekim drugim emigrantskim organizacijama, nije naročito značajan, ali da bi unatoč takvom zaključku bilo pogrešno podcjenjivati mogućnosti i buduću aktivnost HSS-a jer treba imati u vidu da HSS i dalje uživa naklonjenost „određenih snaga na Zapadu“ jer po zapadnim shvaćanjima HSS „ne nosi hipoteku fašizma“.[1378]

11. 1. Organizacije HSS-a u Europi

Europske organizacije HSS-a su od sredine šezdesetih, pa na dalje, poboljšavale svoj rad i popunjavale članstvo mlađim iseljenicima. U Europi su i dalje nastavile djelovati organizacije

[1376] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 11.
[1377] *Isto*, 12 – 13.
[1378] *Isto*, 24.

u Belgiji, Velikoj Britaniji, Klagenfurtu u Austriji i u Münchenu u Njemačkoj, s time da nije bilo širenja i osnivanja novih organizacija, osim na samom kraju osamdesetih godina u Parizu.

U Europi su kao najaktivnije i najorganiziranije bile organizacije HSS-a u Belgiji, koje su nastavile svoj rad i aktivnost usmjeren prema hrvatskim iseljenicima, ali i kao veza prema domovini. U Belgiji se nastavila suradnja HSS-a i HRS-a, koji je bio dio HSS-a. Belgijski HSS-ovci raspolagali su „Fondom Juraj Krnjević“, održavali su vezu s iseljenim Hrvatima, a preko belgijskih organizacija su se tiskali leci, koji su se, uz ostali propagandni materijal, slali u Jugoslaviju.

U Belgiji se vodila i evidencija s adresama za slanje propagandnog materijala u domovinu.[1379] UDB-a je u svom elaboratu navela kako se na osnovu podataka kojima UDB-a raspolaže „može zaključiti da je stranka (HSS, I.T.) svoju aktivnost prema Jugoslaviji sprovodila pretežno preko organizacije u Belgiji“.[1380]

U drugoj polovini šezdesetih godina u Belgiji više nije izlazio list *Hrvatska riječ*,[1381] a list istog imena neredovito se izdavao u Velikoj Britaniji od 1971. do 1975. godine.[1382]

Belgijske organizacije su nakon javnog izbijanja sukoba Krnjevića i Zorkina poslije 1979. godine otvoreno poduprijele predsjednika HSS-a Krnjevića i rad Središnjeg odbora HSS-a, koji je utemeljen u svibnju 1980. godine.[1383]

Kao što je već prikazano i u ranijem razdoblju, Belgija je bila i sjedište HRS-a, koji je bio izdanak HSS-a i čiji su članovi ujedno bili članovi i dužnosnici HSS-a. U Belgiji su održani četvrti i peti kongres Hrvatskog radničkog saveza 1968. i 1971. godine, a šesti kongres HRS-a održan je 1974. godine u Londonu. Na svim Kongresima HRS-a sudjelovao je i predsjednik HSS-a Juraj Krnjević, koji je i javno putem glasila HSS-a pozivao na kongrese HRS-a. Isto tako je i vodstvo HRS-a sudjelovalo na kongresima HSS-a. Retorika na kongresu HRS-a nije se mijenjala u odnosu na razdoblje Mačekovog vodstva stranke, te se na svim kongresima HRS-a naglašavala tradicija povezanosti HSS-a i HRS-a još od dvadesetih godina, a Krnjević je posebno naglašavao potrebu sloge radnika i seljaka jer su, po Krnjeviću, u Hrvatskoj i Jugoslaviji od strane komunističke vlasti najugroženiji bili upravo seljak i radnik. Krnjević je

---

[1379] HR-HDA-1959, kutija 68, popis adresa privatnih osoba i ustanova iz Jugoslavije te popis troškova iz „Fonda Juraj Krnjević“

[1380] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 15.

[1381] List *Hrvatska riječ*, koji se izdavao u Belgiji od 1949. godine, dospio je u financijsku krizu 1962. godine i prestao se tiskati u Belgiji. (JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 245.)

[1382] Organizator šestog kongresa HRS-a 1974. godine u Londonu bila je *Hrvatska riječ*, koja je tada predstavljena kao službeno glasilo HRS-a i koja je nakon prestanka izlaženja u Belgiji izlazila do 1975. godine u Londonu. („U susret Kongresu Hrvatskog Radničkog Saveza u Slobodnoj Europi“, *Hrvatski glas*, 29. 5. 1974., 1.)

[1383] „Godišnja sjednica Gl. Odbora Org. HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas*, Acton, 31. 3. 1980., 4.; „Konvencija HSS u Belgiji“, *Hrvatski glas*, Vancouver, svibanj 1981.

kao argument za suradnju radničkih sindikata i političkih stranaka navodio primjer suradnje engleskih laburista i sindikata koji sudjeluju u njenom radu.[1384]

Od kraja sedamdesetih godina Svjetski kongresi HSS-a službeno su bili zajednički kongresi HSS-a i HRS-a te su stoga nosili službeno ime Svjetskih kongresa HSS-a i HRS-a. U Belgiji su Svjetski kongresi HSS-a i HRS-a održani 1979. i 1984. godine.[1385] U Bruxellesu, glavnom gradu Belgije, održala se i prva sjednica Središnjeg odbora HSS-a nakon Krnjevićeve smrti 1988. godine, a na kojoj je vođenje HSS-a preuzelo novo vodstvo na čelu s predsjedateljem Središnjeg odbora Josipom Torbarom.[1386]

Uz belgijsku organizaciju, u Europi je bila aktivna i organizacija HSS-a u Velikoj Britaniji. Organizacija HSS-a „Juraj Krnjević“ u Velikoj Britaniji nastavila je svoje redovito djelovanje i suradnju s Društvom BiH muslimana. Dužnosnici Društva BiH muslimana aktivno su djelovali u sklopu organizacije HSS-a u Velikoj Britaniji još od šezdesetih godina. Godine 1967. dužnosnici Društva BiH muslimana birani su u vodstvo HSS-ove organizacije u Belgiji, a Mujo Čolan, predsjednik Društva BiH muslimana, postao je 1974. godine i predsjednik organizacije HSS-a „Juraj Krnjević“ iz Velike Britanije.[1387] Dužnosnici Društva BiH muslimana redovito su sudjelovali na svjetskim kongresima HSS-a, a sudjelovali su i u pisanju memoranduma Pokretu nesvrstanih.

Na Krnjevićevu inicijativu, organizacija HSS-a u Velikoj Britaniji je u prvoj polovini sedamdesetih godina skupljala i novčani prilog za izgradnju džamije u Zagrebu, a Krnjević je u svojim govorima na godišnjim skupštinama i dalje naglašavao slogu Hrvata muslimana i katolika. Prema izvješćima s godišnjih skupština organizacije HSS-a u Velikoj Britaniji vidljivo je kako se novčano pomagalo i *Hrvatskom glasu* te „Fondu Juraj Krnjević“. Krajem šezdesetih godina Krnjević je vrlo kratko u Londonu izdavao novine *Izvještaji i upute predsjednika HSS-a*, a od 1971. godine se izdavao i list *Hrvatska riječ*, od čega se odustalo nakon 1975. godine.[1388]

[1384] Sažeti komentar o kongresima HRS-a napravljen je na osnovu zbirnih podataka iz izvješća u *Hrvatskom glasu* (Juraj KRNJEVIĆ, „Sloga seljaka i radnika“, *Hrvatski glas*, 12. 10. 1968., 1., 3.; Juraj KRNJEVIĆ, „Važna manifestacija sloge i uske suradnje radnika i seljaka“, *Hrvatski glas,* 12. 5. 1971., 1 – 2.; Juraj KRNJEVIĆ, „Neobično važni podhvat Hrvatskog Radničkog Saveza. Pravi korak u pravo vrijeme“, *Hrvatski glas,* 29. 5. 1974., 1., 3.; „U susret Kongresu Hrvatskog Radničkog Saveza u Slobodnoj Europi“, *Hrvatski glas,* 29. 5. 1974., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „Općenarodna važnost Kongresa Hrvatskog Radničkog Saveza, sazvanog za mjesec rujan u London“, *Hrvatski glas,* 21. 8. 1974., 3.)

[1385] „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza na Uskrs – u Belgiji“, *Hrvatski glas,* 12. 1. 1979., 1.; „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza, proslava 80. i 60. godišnjice“, *Hrvatski glas,* Vancouver, srpanj 1984., 3.

[1386] „Izvještaj sa sastanka Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke u Bruxellesu, Belgija, 20. 05. 1988.“, *Glasnik HSS,* lipanj 1988., 4.

[1387] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4., 12.; „XXVII. Godišnja skupština Organizacije HSS 'Dr. J. Krnjević'“ u V. Britaniji“, *Hrvatski glas,* 4. 12. 1974., 1 – 2.;

[1388] „Sa XX. Skupštine org. HSS“, *Hrvatski glas*, 7. 10. 1967., 2; Juraj KRNJEVIĆ, „Novine Hrvatske Seljačke Stranke sve se više traže i čitaju, gdjegod imade Hrvata“, *Hrvatski glas*, 25. 6. 1969., 1., 3.;„XXIII. Gl godišnja

Organizacija HSS-a u Velikoj Britaniji je u drugoj polovini sedamdesetih godina dobila u vlasništvo i jednu zgradu u Londonu, koju je pretvorila u Hrvatski studentski dom. Naime, istaknuti član organizacije dr. Stanko Tomić oporučno je ostavio vrijednu zgradu u Londonu u vlasništvo HSS-a, uz uvjet da zgrada nosi naziv „Hrvatski Studentski Dom – Dr. Juraj Krnjević“ i bude korištena prvenstveno za smještaj studenata i općenito u kulturno-prosvjetne svrhe. Zgrada je nakon nekoliko godina uređivanja otvorena 1978. godine i to je bio prvi i jedini Dom HSS-a u Europi, a ujedno i prvi i jedini Hrvatski Studentski Dom. Prvi upravitelj Doma bio je ing. Ivo Tomić. U novčanim prilozima za izgradnju Doma, uz članstvo HSS-a iz Velike Britanije, sudjelovali su i članovi iz drugih svjetskih organizacija HSS-a.[1389]

Dužnosnici HSS-a iz Velike Britanije sudjelovali su u radu HRS-a, a 1974. godine je u Londonu održan i Kongres HRS-a. London je, inače, bio domaćin Svjetskom kongresu HSS-a 1973. godine, kongresu HRS-a 1974. godine, sastanku Hrvatskog demokratskog zbora i utemeljenju Središnjeg odbora HSS-a 1980. godine, te Svjetskim kongresima HSS-a i HRS-a 1983. i 1986. godine.[1390]

Kao domaćini kongresa HSS-a, i njihovih međunarodnih sastanaka, u cijelom razdoblju emigracije bile su organizacije HSS-a iz Kanade, Belgije i Velike Britanije, što govori da su te organizacije bile najorganiziranije, odnosno financijski i organizacijski najsposobnije organizacije iseljeničkog HSS-a. Sedamdesetih i osamdesetih godina među najrazvijenijim iseljeničkim organizacijama HSS-a bile su i australske organizacije, ali je vjerojatno velika udaljenost Australije bila razlog što Australija nije bila domaćin nekom od međunarodnih sastanaka HSS-a.

U Europi su, uz organizacije u Velikoj Britaniji i Belgiji, postojale još organizacije u Klagenfurtu u Austriji i u Münchenu u Njemačkoj, a što se tiče organiziranog djelovanja HSS-a u Rimu u Italiji, ono je oslabilo nakon smrti Ante Budimirovića 1963. godine. U Rimu je živio Josip Torbar, koji je nakon smrti Krnjevića 1988. godine postao predsjedatelj Središnjeg odbora HSS-a.

Organizacija HPDD-a „Matija Gubec“ iz Klagenfurta aktivirana je 1961. godine i bavila se kulturnim radom, a redovito je sudjelovala na obilježavanjima bleiburške tragedije i

---

skupština org. HSS 'Dr. J. Krnjević' u V. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 8. 7. 1970., 1 – 2.; „Naši u Engleskoj...XXV. Godišnja skupština Organizacije HSS „Dr. Juraj Krnjević“ u V. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 5. 7. 1972., 4.; „XXVII. Godišnja skupština Organizacije HSS „Dr. J. Krnjević“ u V. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 4. 12. 1974. 1 – 2.; „XXVIII. Godišnja skupština Organizacije HSS „Dr. J. Krnjević“ u V. Britaniji“, *Hrvatski glas*, 3. 12. 1975., 1 – 2.

[1389]„Apel za pomoć Hrvatskom Domu „Dr. Juraj Krnjević“ u Londonu“, *Hrvatski glas*, 5. 5. 1976., 1.; Juraj KRNJEVIĆ, „U Londonu otvoren jedinstven Hrvatski Dom“, *Hrvatski glas*, 5. 1. 1979., 1., 8 – 9.

[1390] „Organizacija HSS u V. Britaniji“, *Glasnik HSS*, studeni 1987., 4.

održavala je „masovni grob hrvatskih neznanih junaka u Loibachu“.[1391] Također je organizirala tamburaške priredbe, kao i gostovanje tamburaške glazbe u selima gradišćanskih Hrvata. Prema izvještajima *Hrvatskog glasa,* suradnja HPDD-a „Matija Gubec“ i gradišćanskih Hrvata bila je uspješna, što je argumentirano i izvještajem s proslave 20 godina rada HPDD-a „Matija Gubec“ u studenom 1981. godine.[1392]

UDB-a je u svom elaboratu registrirala djelatnost organizacije HSS-a „Matija Gubec“ iz Klagenfurta upravo preko glazbene sekcije. Naime, UDB-a je navela kako je organizacija HSS-a iz Klagenfurta, uz pomoć nekih svećenika, osnovala glazbenu sekciju koja je priređivala glazbene programe u Austriji i Njemačkoj. Predsjednik organizacije Milivoj Ašner pokušao je, prema UDB-i, registrirati glazbenu sekciju kod austrijskih vlasti, ali je došao zbog toga u sukob s predstavnicima hrvatskih i slovenskih iseljenika u Klagenfurtu.[1393]

Organizacija iz Münchena HPDD „Stjepan Radić“, koja je bila aktivna od kraja četrdesetih godina, nastavila je nakon sredine šezdesetih svoje djelovanje, koje se, po dostupnim izvorima, nije uspjelo proširiti niti omasoviti, ali je po izvješću s godišnje skupštine organizacije iz 1970. godine vidljivo da su bili svjesni činjenice kako u Zapadnoj Europi živi skoro pola milijuna iseljenih Hrvata i da je među njima potrebno propagirati politiku HSS-a. Prema razmatranjima s godišnje skupštine, takva propaganda se mogla napraviti izdavanjem europskog izdanja *Hrvatskog glasa,* koje bi bilo namijenjeno Europi, ali i domovini. U izvješću sa sjednice se navodi kako je među iseljenicima veliki broj simpatizera HSS-a i da su to sve mlađi ljudi, koji su o HSS-u i nauci braće Radić čuli samo od starijih generacija.[1394] Vrlo je vjerojatno da ideja europskog izdanja *Hrvatskog glasa* nije zaživjela, s obzirom da se ne pojavljuje u kasnijim dostupnim izvorima.

Delegati iz münchenske organizacije redovito su sudjelovali na HSS-ovim kongresima i sastancima, koji su se odvijali u Europi tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina.

[1391] „Glavna godišnja skupština naših 'Graničara' u Austriji“, *Kalendar Slobodni dom,* 1989., 47.
[1392] „Sa godišnje sjednice H.P.D.D. 'Matija Gubec'“, *Hrvatski glas,* 28. 2. 1973., 2.; „Počasti na bleiburškom polju“, *Hrvatski glas*, 20. 11. 1974., 1.; „Uz tamburice – blizu domovine“, *Hrvatski glas*, 19. 5. 1976., 3.; „Manifestacija Hrvata na pragu domovine“, *Hrvatski glas,* Vancouver, siječanj 1982., 6.; „Jedna hrvatska večer puna utisaka“, *Hrvatski glas,* Vancouver, siječanj 1982., 7.
[1393] HR-HDA-1561, 10.13, r, br.pr. 4, 13.
[1394] „Izvještaj sa god. skupštine org. HSS“, *Hrvatski glas,* 27. 5. 1970., 2.

11. 2. Organizacije HSS-a u Australiji i Južnoj Americi

U Australiji su od 1958. godine djelovale organizacije u Sydneyu i Melbourneu, a prema svjedočenju Ante Babića, dugogodišnjeg člana i dužnosnika australskog HSS-a, nakon dolaska Jurja Krnjevića na mjesto predsjednika, i mijenjanja smjera politike HSS-a u smjeru izražavanja beskompromisnije želje za uspostavom samostalne i demokratske hrvatske države, omogućen je lakši rad ograncima HSS-a u Australiji, ali nedovoljno da bi privukao veći broj pristaša.[1395] Prema Babiću, problem privlačenja većeg broja članova u Australiji bila je i činjenica što je Krnjević bio isključiv u pogledu suradnje HSS-a s drugim političkim emigrantskim organizacijama, pogotovo prema HOP-u, za kojeg je smatrao da je proizvod „propalog ustaškog režima“ koji je neprihvatljiv Zapadu. Babić je istaknuo kako je to bio problem iz razloga što se u Australiji u to vrijeme, među novopridošlim iseljenicima iz Hrvatske, razvio stav o potrebi suradnje i zajedništva hrvatskih političkih organizacija, kako bi se srušila Jugoslavija i uspostavila samostalna i demokratska Hrvatska. Babić je naveo kako je u Melbourneu tada djelovao i „Hrvatski međudruštveni odbor“, čija je glavna zadaća bila organiziranje zajedničkih akcija protiv Jugoslavije, kao što je borba za priznavanje hrvatskog jezika, masovni prosvjedi protiv proslave Dana Republike 29. studenog, prosvjedi protiv progona hrvatskih intelektualaca u domovini, protiv ubojstava i atentata u domovini, itd.[1396] Babić je naveo kako je za razliku od takvih akcija rad HSS-a u Australiji bio ograničen na održavanje zabava, obilježavanje obljetnica važnijih događaja u životu stranke te tiskanje letaka, biltena itd. Babić je također posvjedočio kako su događanja u Hrvatskoj tijekom Hrvatskog proljeća potaknula veći priliv članstva u HSS u Australiji, pa su se tijekom godina osnovali novi ogranci u Canberri, Adelaideu i Perthu, a stariji ogranci u Melbourneu i Sydneyu su se popunjavali mlađim članovima, odnosno onim iseljenicima koji su došli u Australiju koncem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina. Babić je, vezano za Hrvatsko proljeće, naveo sličnu tezu kao i Krnjević, kako je ono velikim dijelom bilo u znaku „otkrivanja političkog programa Stjepana Radića“.[1397]

HSS iz Australije redovito je imala svog izaslanika na svim Svjetskim kongresima HSS-a. Organizacija HSS-a u Canberri osnovana je koncem 1973. godine pod imenom Hrvatskog prosvjetnog i dobrotvornog društva „Stjepan Radić“.[1398]

[1395] BABIĆ „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 261.
[1396] *Isto*
[1397] *Isto*
[1398] „Osnovano H.K.P.D.D. 'Stjepan Radić' u Canberri, Australia“, *Hrvatski glas*, 21. 11. 1973., 2.

Organizacija HSS-a iz Melbournea izdavala je od lipnja 1970. godine list *Slobodni dom*, koji je bio nastavak lista *Informativni vjesnik - bulletin*.[1399] *Slobodni dom* prestao je izlaziti u svibnju 1977. godine, kada ga, nakon raskola u toj organizaciji, zamjenjuju novine *Hrvatska istina*. List *Hrvatska istina* je odlukom Upravnog odbora HPDD iz Melbournea, uz suglasnost Društva u Sydneyu i Canberri, postalo glasilo HSS-a u Australiji, a Ante Babić preuzeo je dužnost glavnog urednika. Za *Hrvatsku istinu* je svoje članke pisao i Krnjević, kao što je to radio godinama i za *Hrvatski glas*.[1400]

List *Slobodni Dom* u vrijeme svog izlaženja, osim distribuiranja po Australiji, slao se i u Europu da bi se dostavljao Hrvatima na privremenom radu u Njemačkoj, Austriji, Belgiji i Francuskoj. Ponekad je to bilo u tiraži i po tri tisuće primjeraka.[1401] HSS iz Australije povremeno je slao financijsku donaciju za listove *Hrvatska riječ* i *Hrvatski glas*, kao i financije za održavanje svih kongresa HSS-a i HRS-a. HSS-ovci iz Australije bili su uključeni i u prosvjede vezano za članove tzv. bugojanske skupine. Organizacija iz Melbournea kupila je 1973. godine i jednu kuću te ju pretvorila u društveni dom.[1402]

Iako Krnjević nije dopuštao organizacijama suradnju s drugim emigrantskim organizacijama, članovi HSS-a u Australiji davali su potporu općim javnim manifestacijama borbe za hrvatsku državu, a aktivno su se uključili i u sve oblike obrane i promocije interesa i priznanja Hrvata u Australiji kao posebne etničke zajednice, koja nema ništa zajedničkog s Jugoslavijom i jugoslavenima u Australiji.[1403]

Dana 27. studenog 1977. godine održana je u Canberri i prva konvencija Društava HSS-a u Australiji, gdje je izabran i Glavni odbor HSS-a za Australiju. Na konvenciji su sudjelovali delegati iz Sydneya, Melbournea i Canberre. Za predsjednika Glavnog odbora izabran je Stjepan Košutić, nećak pokojnog dopredsjednika HSS-a Augusta Košutića.[1404] Važan događaj za HSS-u u Australiji bilo je otvorenje Doma HSS-a u Sydneyu u studenom 1978. godine. U izvješću u *Hrvatskom glasu* navodi se kako su na otvorenje Doma došli i Hrvati iz drugih političkih organizacija.[1405]

U svibnju 1977. godine dogodio se raskol u HSS-ovoj organizaciji u Melbourneu. Isključeni članovi HPDD-a „Vladko Maček“ iz Melbournea u svibnju 1977. godine osnovali su

---

[1399] „Uredništvo“, *Slobodni dom*, Melbourne, Australija, lipanj 1970., 3.
[1400] „Obavijest iz Australije“, *Hrvatski glas*, 29. 6. 1977., 3.; „Urednikovo pismo“, *Hrvatska istina*, Melbourne, Australija, srpanj/kolovoz 1977., 3.; BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 262.
[1401] „Svjetski Kongres Hrvatske Seljačke Stranke u Londonu“, *Hrvatski glas*, 6. 6. 1973., 3.
[1402] *Isto*; „Izvještaj sa godišnje skupštine društva „Dr. Vladko Maček“, Melbourne, Australia“, *Hrvatski glas*, 2. 4. 1974., 2.; „Uz dvadesetu obljetnicu u Mt. Druitt-u“, *Hrvatski glas*, 16. 3. 1979., 9.
[1403] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 265.
[1404] „Konvencija Društava Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, *Hrvatski glas*, 8. 12. 1977., 1.
[1405] „Otvoren Dom Hrvatske Seljačke Stranke u Sydney-u Australia“, *Hrvatski glas*, 24. 11. 1978., 8 – 10.

Hrvatsku republikansku seljačku stranku i pokrenuli mjesečnik *Hrvatski narodni val*, a prema Krnjeviću su bili izrazito kritički raspoloženi s obrazloženjem da stranku vodi centralistički, što su naglasili i u svojoj Rezoluciji te su mu zamjerali da nije nikada sazvao stranački sabor.[1406] Babić je, vezano za raskol u organizaciji u Melbourneu, naveo kako je već tada ključan razlog raskola bio tinjajući sukob koji se odvijao između Krnjevića i Zorkina, a koji je kulminirao u veljači 1979. godine, kada je Krnjević isključio Zorkina iz HSS-a. Naime, prema Babiću, značajan broj članova Upravnog odbora organizacije HSS-a iz Melbournea nije se slagao s politikom Krnjevića i pokazivali su više simpatija za predsjednika Glavnog odbora HSS-a u Kanadi Mladena Zorkina.[1407] Nakon osnutka nove stranke, HRSS, članovi su se priključili radu Hrvatskog narodnog vijeća i osnovali mjesni odbor HNV-a „Bruno Bušić", te su kasnije proširivali krug hrvatskih emigrantskih organizacija s kojima su surađivali.[1408] UDB-a je u svom elaboratu zabilježila aktivnost isključenih članova HSS-a iz Melbournea i njihovo osnivanje nove stranke, te uključenje u HNV, a takve aktivnosti je dovela u kontekst činjenice da je Zorkin htio suradnju HSS-a unutar HNV-a pa je stoga utjecao i na odbačene članove organizacije iz Melbournea.[1409] Nakon otvorenog izbijanja sukoba između Zorkina i Krnjevića 1979. godine organizacija HRSS-a iz Australije i njihov list *Hrvatski narodni val* podržavali su Zorkina, a Zorkin je putem svojeg *Hrvatskog glasa* reklamirao *Hrvatski narodni val* iz Australije.[1410]

Osim navedenog raskola u Melbourneu, još je bilo razmimoilaženja među članstvom u Australiji, što je vidljivo po izvješću sa sjednice Glavnog odbora iz listopada 1979. godine, kada su i dva ogranka iz Sydneya isključena iz HSS-a.[1411] Tada je Glavni odbor HSS-a iz Australije donio i Rezoluciju u kojoj se osvrnuo na otvoreni sukob Krnjevića i Zorkina. Glavni odbor HSS-a u Australiji dao je punu potporu Krnjeviću, a Rezolucijom se osudilo svako odvajanje organizacije HSS-a iz emigracije od domovinskog HSS-a. Rezolucijom se zaključilo

---

[1406] „U Melbourneu osnovana Hrvatska republikanska seljačka stranka", *Hrvatski narodni val*, Melbourne, Australija, kolovoz 1977., 2.; „Rezolucija", *Hrvatski narodni val*, kolovoz 1977., 2.; „Riječ uredništva", *Hrvatski narodni val*, kolovoz 1977., 3.

[1407] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji", 262.; Babić za Mladena Zorkina navodi kako je on „na svaki način htio postati predsjednik HSS-a u emigraciji nakon dr. Krnjevića, ali je iznerviran dugim čekanjem na smrt dr. Krnjevića, jer je među drugim vodećim članovima HSS-a prevladavalo mišljenje da, kao i dr. Maček, dr. Krnjević treba ostati doživotni predsjednik HSS-a".

[1408] „Hrv. Republikanska Stranka, Australia – O SEBI", *Hrvatski glas*, Sudbury, Božić 1981., 3.

[1409] HR-HDA-1561, 10.13., r.br.pr. 4, 23.

[1410] „Konvencija kanadskih Hrvatskih seljačkih organizacija (H.S.S.-e) i kongres iseljene Hrvatske", *Hrvatski narodni val*, prosinac/siječanj 1980/81., 2.; „Iz hrvatskih seljačkih organizacija", *Hrvatski narodni val*, prosinac/siječanj 1980/81., 6.; „Hrv. Republikanska Stranka, Australia – O SEBI", *Hrvatski glas*, Sudbury, Božić 1980., 3.; „Hrvatski val", *Hrvatski glas*, Sudbury, Kanada, 2. 4. 1981., 5.

[1411] „Izvještaj sa sjednice Glavnog odbora", *Hrvatska istina*, listopad/studeni 1979., 1., 4.; „Izvještaj sa sjednice Glavnog odbora Hrvatske seljačke stranke", *Hrvatski glas*, 5. 10. 1979., 7.

kako „Organizacije Hrvatske seljačke stranke u emigraciji nisu niti ne mogu biti ništa drugo nego grane domovinskog stabla“, te se apeliralo na sve organizacije HSS-a diljem svijeta „da u ovim za sudbinu hrvatskog naroda kritičnim trenucima ne dozvole da ih zavode ljudi koji pate ili od bolesnih ambicija ili svjesno rade za prijatelje naših neprijatelja“. Rezolucija je naglasila i potporu narodu u domovini jer je, po australskom HSS-u, domovina bila ta koja bi u u borbi za slobodu Hrvatske ponijela „golemi i najveći teret na svojim leđima“, ali je istaknuto kako bi i brojčana emigracija u danom trenutku pomogla narodu u domovini.[1412]

Australski HSS-ovci su se pridružili organizacijama Hrvatskog radničkog saveza u studenom 1983., kada je na trećoj Konvenciji australskih organizacija HSS-a u Canberri osnovan Hrvatski seljačko-radnički savez u Australiji.[1413]

Uspon i jačanje australskih organizacija HSS-a završilo je velikim raskolom 1985. godine. Prema svjedočenju Ante Babića, tada glavnog urednika *Hrvatske istine* i sudionika događaja, do velikog raskola je došlo zbog sukoba mlađih i starijih članova HSS-a. Mlađi članovi su zagovarali suradnju HSS-a s drugim hrvatskim državotvornim organizacijama u Australiji i diljem svijeta, a stariji članovi su bili lojalni politici predsjednika Krnjevića i bili su protivnici suradnje. Jedan od razloga bio je i taj što je u listu *Hrvatska istina* objavljen zahtjev da se izabere novo vodstvo stranke, a da Krnjević postane počasni predsjednik. Tada je urednik lista Antun Babić došao u sukob sa Zvonimirom Kunekom iz Australije, osobnim Krnjevićevim tajnikom i vlasnikom kuće u Londonu u kojoj je Krnjević besplatno živio.[1414] Australski HSS se od tada podijelio u dva dijela i dva odbora. Babić je u svom svjedočenju naveo kako je većina članova bila uz mlađe članstvo i priklonila se odboru koji se odvojio od Krnjevića, a u toj skupini je bio i Babić. Nakon raskola *Hrvatska istina* ostala je u rukama HSS-ovaca priklonjenih Krnjeviću, a frakcija koja se odvojila pokrenula je u lipnju 1985. godine list *Hrvatska sloboda*.[1415]

Frakciji HSS-a koja se odvojila od Krnjevića, pridružili su se u listopadu 1986. godine članovi i dužnosnici HRSS-a iz Melbournea koji su se 1977. godine odvojili od HSS-a.[1416] Odvojeni dio australskih HSS-ovaca uputio je neuspjeli apel Kongresu HSS-a 1986. godine u

---

[1412] „Izvještaj sa sjednice Glavnog odbora“, *Hrvatska istina*, listopad/studeni 1979., 1., 4.; „Izvještaj sa sjednice Glavnog odbora Hrvatske seljačke stranke“, *Hrvatski glas*, 5. 10. 1979., 7.

[1413] „Osnovan Hrvatsko-seljački radnički savez u Australiji“, *Hrvatska istina*, prosinac 1983., 6.

[1414] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 267.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 219.

[1415] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 266. - 267. U prvom broju lista *Hrvatska sloboda* glavni urednik Ante Babić piše kako je taj list nasljednik *Hrvatske istine*, čije ime je bilo prepoznatljivo po čitavom svijetu, ali zbog pravnih razloga nisu to ime mogli zadržati. („Urednikovo pismo“, *Hrvatska sloboda*, Melbourne, Australija, lipanj 1985., 3.) Zanimljivo je kako je *Hrvatska sloboda* i u svom prvom broju tiskala Krnjevićev članak iako se skupina odvojila od Krnjevića.

[1416] „Ujedinjenje društava HSS-e u Melbourneu“, *Hrvatska sloboda*, Melbourne, Australija, studeni 1986., 2.

Londonu za Krnjevićevom ostavkom. Nakon Krnjevićeve smrti 1988. godine, odvojeni i većinski dio HSS-a u Australiji postao je dionik suradnje s ostalim hrvatskim emigrantskim organizacijama te je sudjelovao u zajedničkim akcijama tijekom 1989. godine.[1417]

Svoju aktivnost su, nakon sredine šezdesetih godina, nastavile i organizacije HSS-a u Južnoj Americi. U usporedbi s aktivnostima organizacija HSS-a iz Sjeverne Amerike, Europe i Australije, aktivnost i organiziranost južnoameričkog HSS-a nije bila takvog intenziteta, iako je Krnjević proputovao zemlje Južne Amerike u proljeće 1963. godine te je tom prilikom posjetio organizacije i simpatizere HSS-a u Argentini, Urugvaju, Venezueli, Čileu, Ekvadoru i Brazilu.

U Južnoj Americi je HSS od sredine šezdesetih godina 20. stoljeća pokušao razviti snažniju izdavačku i propagandnu djelatnost izdavanjem svojih listova, ali rezultati nisu bili dugotrajni. U Argentini je sredinom šezdesetih godina izlazio list *Slobodna Hrvatska*, koji je bio mjesečno glasilo predstavništva HSS-a za Argentinu i Južnu Ameriku. Potreba za izdavanjem lista javila se nakon Krnjevićevog posjeta Južnoj Americi jer se nakon toga počelo s povremenim tiskanjem Krnjevićevih govora, da bi se od 1964. do 1967. godine tiskao mjesečnik *Slobodna Hrvatska*. Prema Krnjevićevim riječima, *Slobodnu Hrvatsku* izdavali su poslijeratni emigranti u suradnji s prijeratnim iseljenicima.[1418] Od 1969. godine do sredine sedamdesetih godina u Buenos Airesu izlazio je i *Vijestnik Hrvatske seljačke stranke*.[1419]

HSS je za cijelu Južnu Ameriku imao svoje predstavništvo, čije je sjedište bilo u Buenos Airesu, a uz Argentinu, jedina aktivna južnoamerička organizacija bila je organizacija u Montevideu u Urugvaju.[1420] Prema izvješću *Hrvatskog glasa*, u Montevideu su članstvo HSS-a činili uglavnom iseljenici iz Dalmacije i Hercegovine.[1421] Kao važnu akciju, organizacija HSS „Stjepan Radić“ iz Montevidea navela je imenovanje jedne ulice u Montevideu nazivom „Croacia“[1422], u kojoj je istovremeno bilo i sjedište HSS-ove organizacije.[1423] Također je na

[1417] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, 267 – 272.
[1418] Juraj KRNJEVIĆ, „Naša glasila u Australiji i Južnoj Americi“, *Hrvatski glas*, 13. 3. 1965., 1., 3.; Juraj KRNJEVIĆ, „Naša štampa“, *Hrvatski glas*, 4. 2. 1967., 3.
[1419] Juraj KRNJEVIĆ, „Novine Hrvatske Seljačke Stranke sve se više traže i čitaju, gdjegod imade Hrvata“, *Hrvatski glas*, 25. 6. 1969., 3.; „Godišnja sjednica org. HSS „Stjepan Radić“, *Hrvatski glas*, 6. 2. 1974., 2.
[1420] „Godišnja skupština organizacije Hrvatske Seljačke Stranke Stjepan Radić“, *Hrvatski glas*, Acton, 31. 3. 1980., 8.
[1421] „Montevideo – Uruguay“, *Hrvatski glas*, 2. 3. 1977., 2.
[1422] Ulica u Montevideu je dobila naziv „Calle Croacia“ 14. prosinca 1969. godine. („Sa godišnje sjednice org. HSS“, *Hrvatski glas*, 18. 2. 1970., 3.)
[1423] „Montevideo – Uruguay“, *Hrvatski glas*, 2. 3. 1977., 2.

inicijativu predsjednika predstavništva HSS-a za Južnu Ameriku Nikole Lončara, i u gradu Salto u Argentini jedna avenija dobila ime Croacia.[1424]

Izbijanjem sukoba između Krnjevića i Mladena Zorkina, organizacije iz Južne Amerike dale su potporu Krnjeviću, a dužnosnici iz Argentine bili su izabrani i u Središnji Odbor HSS-a 1980. godine u Londonu.[1425]

Osamdesetih godina HSS je u Južnoj Americi nastojala proširiti svoju djelatnost i na rad s mladima, pa je tako 1985. godine osnovana Hrvatska mladež HSS-a u Venezueli. Iako postoji vrlo malo podataka o organizaciji HSS-a u Venezueli, očito je ta organizacija HSS-a bila aktivna još od konca sedamdesetih godina 20. stoljeća. U Venezueli se nalazio i Hrvatski seljački dom u Chacao u Caracasu.[1426] Hrvatski seljački dom nalazio se i u Montevideu u Urugvaju, i to u ulici „Calle Croacia“, odnosno Hrvatska ulica, koja je tako nazvana na zahtjev HSS-ove organizacije.[1427]

11. 3. Organizacije HSS-a u Sjevernoj Americi

Organizacije HSS-a iz Kanade i SAD-a su i nakon sredine šezdesetih godina nastavile svoje djelovanje u smjeru jačanja i popunjavanja novim članstvom. Organizacije u Kanadi su u tome bile puno ispred organizacija u SAD-u. Krnjević je, i nakon što je postao predsjednik HSS-a, nastavio svoju praksu redovitih obilazaka organizacija u Kanadi i SAD-u.

Organizacije u SAD-u djelovale su i dalje pod vodstvom starijih iseljenika, koji su prigodom svojih govora na konvencijama naglašavali svoju ulogu u osnivanju i širenju organizacija HRSS-a dvadesetih godina. U SAD je, na osnovu izvještaja s konvencija HRSS-a, problem predstavljala i geografska udaljenost organizacija na zapadnoj obali pa su redovno organizacije iz Los Angelesa, San Francisca i Portlanda umjesto delegata, slale brzojave konvenciji.[1428]

[1424] „U spomen Nikoli Lončaru, predsjedniku HSS za Južnu Ameriku“, *Hrvatska sloboda*, Melbourne, Australija, ožujak 1988., 11.; „Proslava 75-godišnjice HSS u Južnoj Americi“, *Hrvatski glas*, Acton, 1. 2. 1980., 9.

[1425] „Godišnja skupština organizacije Hrvatske Seljačke Stranke Stjepan Radić“, *Hrvatski glas*, Acton, 31. 3. 1980., 8.; „Izjava solidarnosti dr. Jurju Krnjeviću predstavništva Hrvatske seljačke stranke za Južnu Ameriku“, *Hrvatska istina*, Melbourne, Australija, siječanj/veljača 1980., 5.; „Izabran Središnji odbor organizacija Hrvatske Seljačke Stranke“, *Hrvatski glas*, acton, 17. 6. 1980., 6 – 7.;

[1426] „Hrvatska mladež HSS, Hrvatski seljački dom i odbori u Venezueli“, *Glasnik HSS*, siječanj 1986., 6.; Slika sjedišta HSS-a u Venezueli ispred koje je predsjednik Mato Rajić nalazi se u *Hrvatskom glasu* iz 1979. godine. (*Hrvatski glas*, 23. 3. 1979., 6.)

[1427] „Hrvatska mladež HSS, Hrvatski seljački dom i odbori u Venezueli“, *Glasnik HSS*, siječanj 1986., 6.

[1428] „Konvencija američkih organizacija HRSS“, *Hrvatski glas*, 31. 8. 1968., 2.; „Izvještaj sa 13. Konvencije HRSS u USA“, *Hrvatski glas*, 13. 10. 1971., 2.; „Četrnaesta Konvencija org. Hrvatske Republikanske Seljačke stranke u Sjedinjenim Američkim državama, Cleveland, Ohio“, *Hrvatski glas*, 2. 10. 1974., 2.; Juraj KRNJEVIĆ, „Ovogodišnja Konvencija američkih hrvatskih seljačkih organizacija posvjedočila je njihovu borbu, za oslobođenje i osamostaljenje Hrvatske“, *Hrvatski glas*, 15. 6. 1977., 1.; „Petnaesta Konvencija američkih Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Cleveland-u, Ohio. Odlučna osuda Hrvatske Bratske Zajednice i

Bez obzira što zbog prostorne udaljenosti nije bilo međusobne povezanosti američkih organizacija, to je nadoknađivao Krnjević, koji je prilikom svojih posjeta Kanadi i SAD-u uredno obilazio i zapadnu Kanadu i Zapad SAD-a. Nakon obilaska zapadne obale sjevernoameričkog kontinenta Krnjević bi potom sudjelovao u radu na konvencijama američkih organizacija, koje su se nakon sredine šezdesetih godina održavale u Clevelandu, osim konvencije 1968. godine, koja se održala u Detroitu. Razdoblje kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina 20. stoljeća bilo je razdoblje osnivanja novih organizacija i obnavljanja starih, a u prosincu 1970. godine je osnovana i organizacija u New Yorku. U SAD-u je, kao i u ranijem razdoblju, problem HSS-a i Krnjevića bila uprava Hrvatske bratske zajednice, za koju je Krnjević isticao kako je bliska jugoslavenskom režimu i apelirao je na iseljenike u SAD-u da se učlanjuju u HBZ, kako bi se promijenila uprava. Iste takve apele i kritike na račun HBZ-a Krnjević je spominjao i u Kanadi. Krnjevićeve kritike na račun HBZ-a najviše su bile prikazane na petnaestoj konvenciji HRSS-a održanoj u svibnju 1977. godine. Krnjević je tada kritizirao i „radikalniju“ emigraciju da je šutjela kad se birala nova uprava HBZ-a 1976. godine, a kritizirao je i suradnju Hrvatske katoličke zajednice s Hrvatskom bratskom zajednicom.[1429]

Sukob između Zorkina i Krnjevića, koji je najviše pogodio i podijelio kanadske organizacije HSS, osjetio se osamdesetih godina i u SAD-u, gdje je također došlo do podjela. Zorkinu su se bile priklonile organizacije iz Los Angelesa, San Francisca i Portlanda, koje su dugi niz godina surađivale sa Zorkinom.[1430] S obzirom da je sukob Zorkina i Krnjevića imao veliku utjecaj i na organizacije u SAD-u tijekom osamdesetih godina, taj dio aktivnosti američkog HSS-a prikazan je u dijelu ovoga rada koji se odnosi na raskol u HSS-u.

Najuspješnije organizacije HSS-a u iseljeništvu su i dalje, od sredine šezdesetih godina, ostale one u Kanadi. Osim svog političkog djelovanja, nastavila se živa društvena aktivnost proslavama Hrvatskog narodnog dana i prosvjetno-kulturnim manifestacijama u HSS-ovim hrvatskim narodnim domovima. Krajem šezdesetih godina kanadski HSS doživio je snažan rast,

---

'beskompromisne' hrvatske emigracije, koja je svojom šutnjom omogućila izbor toga vodstva“, *Hrvatski glas,* 20. 7. 1977., 3 – 4.

[1429] Presjek djelovanja HRSS-a u SAD-u napravljen na osnovu sljedećih tekstova: „Konvencija američkih organizacija HRSS“, *Hrvatski glas*, 31. 8. 1968., 2.; „Izvještaj sa 13. Konvencije HRSS u USA“, *Hrvatski glas,* 13. 10. 1971., 2.; „Četrnaesta Konvencija org. Hrvatske Republikanske Seljačke stranke u Sjedinjenim Američkim državama, Cleveland, Ohio“, *Hrvatski glas,* 2. 10. 1974., 2.; Juraj KRNJEVIĆ, „Ovogodišnja Konvencija američkih hrvatskih seljačkih organizacija posvjedočila je njihovu borbu, za oslobođenje i osamostaljenje Hrvatske“, *Hrvatski glas,* 15. 6. 1977., 1.; „Petnaesta Konvencija američkih Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Cleveland-u, Ohio. Odlučna osuda Hrvatske Bratske Zajednice i 'beskompromisne' hrvatske emigracije, koja je svojom šutnjom omogućila izbor toga vodstva“, *Hrvatski glas,* 20. 7. 1977., 3 – 4.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 86.

[1430] *Kalendar Hrvatskog glasa,* Sudbury, Ontario, Canada, 1981., 19 – 21.

a pokazatelj tomu bio je i rekordan broj izaslanika na četrnaestoj konvenciji, koja je održana u Torontu u svibnju 1968. godine. Naime, tada je na konvenciji bilo 62 izaslanika.[1431]

U razdoblju između 1974. i 1977. godine kanadske organizacije doživjele su stagnaciju što se tiče članstva i osnivanja novih organizacija. Nakon što je HSS 1964. godine kupio *Hrvatski glas,* do kraja šezdesetih javili su se prvi financijski problemi vezani za list, ali i unatoč tomu list se konsolidirao i nastavio izlaziti i širiti se.[1432] Krnjević je početkom 1978. godine naveo kako je *Hrvatski glas* bio distribuiran u više od 60 zemalja diljem svijeta, o čemu je Krnjević napisao: „Sada, kad silom prilika živimo izvan domovine raštrkani po cijelom svijetu, novine su nam kao sredstvo trajne međusobne povezanosti, još od veće vrijednosti. 'Hrvatski glas' neprestano ide u od preko 60 zemalja i s time povezuje Hrvate na svim kontinentima svijeta. Dobio sam božićne čestitke iz Japana, Nove Zelandije, Tasmanije i iz najudaljenijih zemalja Južne Afrike i Amerike, a pogotovo iz Australije, s kojima izravno ne bi nikada mogao održavati trajnu vezu bez jednog velikog ureda, a što u emigraciji nije jednostavno".[1433]

Na šesnaestoj konvenciji kanadskog HSS-a 1974. godine za predsjednika kanadskih organizacija HSS-a izabran je, na Krnjevićev prijedlog, Mladen Giunio Zorkin. Krnjević je još 1965. na konvenciji kanadskih organizacija podupirao Zorkinovu kandidaturu za predsjednika HSS-a u Kanadi, ali tada starija garnitura članova i dužnosnika kanadskog HSS-a nije bila spremna prepustiti vodstvo stranke Zorkinu. Zorkin se za predsjednika kanadskog HSS-a kandidirao još i 1971. godine, ali tada nije uspio pobijediti Ivana Krznarića, dotadašnjeg predsjednika Glavnog odbora kanadskog HSS-a. Palaić je naglasio kako je Mladen Zorkin bio odvjetnik i imućan čovjek, za razliku od prijašnjih dužnosnika kanadskog HSS-a, koji su bili skromnog podrijetla. Prema pisanju Palaića, Zorkin, unatoč svom dugogodišnjem djelovanju u Kanadi, nije uspio zadobiti povjerenje članova stranke. Prema Palaićevu pisanju, to nepovjerenje je bilo odraz sukoba između starijih članova kanadskog HSS-a koji su bili seljaci i radnici, sa školovanim odvjetnikom Zorkinom. Karakterizirajući Zorkina, Palaić je napisao kako je Zorkin bio umišljena veličina, što članstvo nije dobro prihvaćalo. Palaić je istaknuo i činjenicu da su „stari radićevci" Zorkinov izbor na mjesto predsjednika kanadskog HSS-a 1974. godine prihvatili s dubokim nepovjerenjem.[1434] Upravo na šesnaestoj konvenciji kanadskog HSS-a 1974. godine mogla se, prema Palaiću, primjetiti i naznaka sukoba između dvije

[1431] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 76.
[1432] *Isto,* 76 – 78., 93., 96.
[1433] Juraj KRNJEVIĆ, „Novinstvo Hrvatske seljačke stranke na početku 1978. godine", *Hrvatski glas,* 10. 2. 1978., 1.
[1434] PALAIĆ, *HSS u Kanadi,* 83 – 84., 91., 107 – 108., 110.

koncepcije, a vezano za ulogu kanadskog HSS-a i svrhu njegovog djelovanja. Naime, tada je Krnjević u svom govoru naglasio kako se „počelo zaboravljati da ova organizacija nije kanadska, već je stvorena da podupire HSS u domovini“ i da kanadski „radićevci“ nisu birali „svoje političke vođe i vodili neku svoju posebnu politiku, nego uvijek slijedili i pomagali domovinski HSS. Dakle, HSS u Kanadi dio je jedinstvene domovinske stranke“.[1435]

Za razliku od drugih svjetskih organizacija HSS-a, kanadske organizacije su financijski bile dobro situirane pa su izaslanici na konvencijama dobivali dnevnice, a zaslužnim dužnosnicima davale su se i jednokratne novčane nagrade za aktivnost.[1436] Od 1978. godine pa nadalje, kanadske organizacije HSS-a, bile su zaokupljene raskolom koji je izbio zbog sukoba Mladena Zorkina i Jurja Krnjevića.

[1435] *Isto*, 85.
[1436] *Isto*, 90., 120.

12. RASKOL U HSS-U

Propadanje najsnažnije i najbogatije organizacije iseljeničkog HSS-a započelo je sukobom između predsjednika Glavnog odbora kanadskog HSS-a Mladena Zorkina i predsjednika domovinskog HSS-a Jurja Krnjevića.[1437] Sukob u kanadskim organizacijama HSS-a doveo je do dugih sudskih procesa, velikih sudskih troškova, pada ugleda HSS-a, bezvoljnosti i osipanja članstva te do prestanka djelovanja nekih ogranaka. Sukob se okončao u lipnju 1997. godine, kada se stranka ponovno ujedinila i nastavila s radom kao dio domovinskog HSS-a.[1438]

Sukob Krnjevića i Zorkina nije ostao samo unutar granica Kanade, nego se odrazio i na ostale organizacije u svijetu. Izvan Kanade, sukob je najviše utjecao na organizacije u SAD-u.

UDB-a je, u svom elaboratu, vezano za raskol u HSS-u navela da je HSS, umjesto željenog intenziviranja antijugoslavenske aktivnosti stranke, bila fokusirana na zaoštravanje unutarstranačkog sukoba.[1439]

Dvojica najistaknutijih sudionika ovog sukobu bili su dugogodišnji osobni prijatelji. Zorkin je 1946. godine došao u Kanadu kao Mačekov izaslanik na Krnjevićevu preporuku. Krnjević je, prema pisanju Bogdana Radice, bio i jedini od HSS-ovaca koji je od početka osjetio politički talent i snagu Zorkina, za razliku od Mačeka koji nije volio Zorkina, kao ni mnogi HSS-ovci. Krnjević je u jednom pismu Radici o Zorkinu napisao: „Veseli me ono, što velite o Giuniju. Meni se on sviđa, od kada sam ga prvi put vidio. Mlad je, nije ga život pokvario, ima čvrsto uvjerenje i sposobnosti za rad u javnom životu, pa mi je drago, da se snašao na američkom kontinentu. Obavio je dobrih stvari i gotovo svuda je ostavio dobar dojam“.[1440] Krnjević je također prilikom obilaska Kanade redovito odsjedao u Zorkinovoj kući u gradu Nanaimu na obali Tihog oceana u zapadnoj Kanadi, a u ljetno doba oboje bi na Zorkinovoj jahti kružili po Pacifiku, što je i ovjekovječeno jednom slikom Krnjevića u kapetanskoj uniformi na kormilu broda, koja se nalazi i na naslovnici *Kalendara Hrvatskog glasa* 1959. godine.[1441]

Krnjević je, prema svjedočenju Nikole Novakovića, početkom sedamdesetih godina pričao kako priprema Zorkina za svog nasljednika, iako je i tada Krnjević govorio da Zorkina ne smatra najboljim rješenjem, ali je tvrdio da u tom trenutku nije bilo boljeg rješenja.[1442]

[1437] Raskol u HSS-u najviše je pogodio kanadske organizacije HSS-a, a Đuro Palaić je upravo tom razdoblju posvetio i najviše prostora u svojoj knjizi. Iz tog razloga je u radu o temi raskola u HSS-u najviše korištena Palaićeva knjiga. Palaić je vezano za spomenuti raskol koristio mnoštvo izvora koji su mu bili dostupni, s obzirom da i sam živi u Kanadi, a uz izvore je koristio i izjave svjedoka događaja.
[1438] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*,14., 107.
[1439] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 19.
[1440] RADICA, *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*, 489.
[1441] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 107.; *Kalendar Hrvatski glas*, 1959, naslovnica
[1442] HR-HDA-1561, Dosje Novaković, 261.

Zorkin je bio društveno aktivan i imućan čovjek te se početkom sedamdesetih godina bio kandidirao za liberalnog zastupnika u kanadskom parlamentu, ali nije uspio postići povoljan rezultat. Zorkin je, također, održavao veze i s jednim američkim senatorom preko kojega je imao dodir s Bijelom kućom i Senatom SAD-a. Zorkin je bio i organizator peticije, koju je potpisalo 32 tisuće ljudi, a kojom se tražilo pravo da se Hrvati smiju deklarirati kao Hrvati, a ne Jugoslaveni i to je Zorkin uspješno izlobirao kod kanadske vlade te se svaki kanadski Hrvat na popisu stanovništva 1981. godine mogao izjasniti kao Hrvat.[1443]

Zorkin je sedamdesetih godina, prije otvorenog izbijanja sukoba, u javnim nastupima kritizirao Krnjevića zbog zastarjelog vođenja stranke te je inzistirao da se stranka treba usmjeriti na rad za dobrobit kanadskih Hrvata, a ne samo biti pomoć domovinskom HSS-u, kako je to zastupao Krnjević. Palaić je naveo kako Krnjeviću ovakvi stavovi nisu odgovarali, između ostalog, i iz razloga što je HSS u Kanadi bio najvažnije uporište za Krnjevićevu političku djelatnost izvan domovine i da bi Krnjević bez HSS-a u Kanadi izgubio veliki dio svoga političkog ugleda. [1444]

Kao drugi ideološki razlog razdvajanja Krnjevića i Zorkina, Palaić je naveo Zorkinov kritičan stav prema politici koju je HSS vodio za vrijeme Drugog svjetskog rata. Zorkin je, naime, smatrao da se zbog miroljubive politike, koja je uvijek zauzimala glavno mjesto u programu HSS-a, puno griješilo. Palaić je naveo kako navedeni aspekt sukoba nije nikada dospio u javnost.[1445]

Iz navedenih ideoloških razlika razvio se i sukob oko imovine, koji je nakon pokretanja mnoštva skupih sudskih sporova zasjenio ideološke razlike, i koji je u stvari obilježio cijelo vrijeme raskola, do njegovog okončanja 1997. godine. Imovina HSS-a u Kanadi odnosila se na vlasništvo nad listom *Hrvatski glas*, Hrvatskim narodnim domovima, zemljištu, računima u banci i „Fondom za slobodnu Hrvatsku dr. Vladko Maček“.[1446]

Palaić je, karakterizirajući Krnjevića, naveo kako je on bio staromodni političar, autokrat, koji nije dopuštao slobodu mišljenja među svojim sljedbenicima, a Palaić je tvrdio kako su, zbog Krnjevićevog „krutog ponašanja“, neki od mladih i školovanih članova napuštali stranku.[1447]

[1443] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 109.
[1444] *Isto*, 109., 110., 111.
[1445] *Isto*, 111., 112.
[1446] *Isto*, 112., 117.
[1447] *Isto*, 113.; Sličan opis Krnjevićevih karakteristika iznio je i Ilija Jukić, koji se s Krnjevićem javno sukobio 1965. godine, a koji je s Krnjevićem blisko surađivao još u vrijeme Drugog svjetskog rata u Londonu (JUKIĆ, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*, 208 – 250.)

Treći sudionik sukoba i raskola u Kanadi bio je Đuro Đurković, koji je bio Krnjevićev čovjek od povjerenja i opunomoćenik u sporu te je zamjenjivao Krnjevića na svim sudskim procesima, s obzirom da je Krnjević već bio u poodmakloj dobi i živio je u Londonu. Đuro Đurković bio je poslovan čovjek, a od 1971. godine bio je tajnik Glavnog odbora HSS-a u Kanadi. Bio je upravitelj *Hrvatskog glasa* i predsjednik organizacije u Vancouveru. Palaić je naveo kako je sukob, koji je započeo između Krnjevića i Zorkina, kasnije prerastao u sukob Đurkovića i Zorkina.[1448]

Palaić je, sukladno karakteriziranju Zorkina i Krnjevića, opisao i Đurkovića kao ambicioznog, energičnog, upornog i nesklonog kompromisu, ali je isto tako naveo da kod članstva nije bio osobito popularan zbog „nametljivosti i izrazite arogancije".[1449]

Prema pisanju Đure Palaića, Zorkin je već od početka sedamdesetih počeo pokazivati velike liderske ambicije, ali je Krnjević tada zadržao svoju lidersku poziciju među članstvom. Do prvog značajnijeg sukoba između Krnjevića i Zorkina došlo je na konvenciji kanadskih organizacija HSS-a u svibnju 1977. godine, a napeti odnosi nastavili su se i tijekom 1978. godine.[1450]

Kao što je već prikazano, vrlo vjerojatni uzrok smjenjivanja urednika *Hrvatskog glasa* u studenom 1976. godine također je ležao u javno prikrivenom sukobu Krnjevića i Zorkina, kao što je vrlo vjerojatno da je i raskol u australskoj organizaciji HSS-a u Melbourneu 1977. godine bio povezan s prikrivenim sukobom Krnjevića i Zorkina.

Otvoreni sukob između Krnjevića i Zorkina izbio je u lipnju 1978. godine na sjednici Izvršnog odbora kanadskog HSS-a i nastavio se na sjednici Glavnog odbora stranke u studenom 1978. godine. Sukob se najviše doticao poslovanja i vlasništva nad *Hrvatskim glasom* i novčanim „Fondom za slobodnu Hrvatsku", a Krnjević je kritizirao i Zorkinovo pisanje u člancima u *Hrvatskom glasu* pod nazivom „Zrnje". Krnjević je Zorkinu zamjerao što mu pisanje nije bilo u duhu nauka braće Radić i programa stranke, a također mu je zamjerao i promicanje samoga sebe. [1451]

Do konačnog i javnog raskola došlo je nakon što je Zorkin u veljači 1979. godine objavio članak u listu *Slobodna riječ* iz Buenos Airesa. Zorkin je, između ostalog, u članku kritizirao držanje starije generacije emigranata i izrazio nadu da će „generacija propalih političkih veličina biti zamijenjena novim mladim snagama".[1452] Nakon Zorkinovog članka Krnjević je

[1448] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 113., 114.
[1449] *Isto*, 114.
[1450] *Isto*, 83 – 84.
[1451] *Isto*, 120 – 122.
[1452] „Južno američko zrnje", *Slobodna riječ*, veljača 1979., 6.

reagirao svojom odlukom iz ožujka 1979. godine o isključenju Zorkina iz stranke, a koja je javno objavljena u travnju i svibnju u HSS-ovim listovima *Hrvatska istina* i *Hrvatski glas,* te u listu *Slobodna riječ*.[1453] Krnjević je naveo kako se Zorkin sam isključio iz HSS-a „sa svojim ponašanjem prošlih godinu dana, i naročito svojom izjavom štampanom u 'Slobodnoj riječi', mjesečniku što izlazi u Buenos Airesu u broju od veljače 1979“. Krnjević je u svojoj odluci Zorkinu zamjerio titulu „National president“ koju si je dodijelio u Kanadi i optužio je Zorkina za loše vođenje *Hrvatskog glasa* i uplitanje u njegovo uređivanje. Krnjević je u odluci o isključenju Zorkina obrazložio i svoj stav oko pravnog položaja *Hrvatskog glasa,* koji je od 1964. u vlasništvu HSS-a, a za kojeg je Krnjević rekao kako ga je on osobno kupio dan nakon pokopa Vladka Mačeka.[1454]

Pomirenje između Zorkina i Krnjevića pokušano je na Svjetskom kongresu HSS-a i HRS-a u gradu Liegeu u Belgiji u travnju 1979. godine, ali bez uspjeha. Zorkin se nije pojavio, a Krnjević nije htio povući odluku. U svibnju 1979. godine, kao odgovor Zorkina na nepovlačenje odluke, podignuta je prva sudska tužba protiv Krnjevića zbog *Hrvatskog glasa*. Za sporove u kanadskom HSS-u bio je nadležan kanadski sud s obzirom da je HSS u Kanadi bio registriran kao neprofitna tvrtka. Kako je tiskana riječ bila važna u političkom djelovanju, Zorkin je u lipnju 1979. godine pokrenuo i svoj *Hrvatski glas*.[1455] Krnjevićev *Hrvatski glas* izlazio je istovremeno do rujna 1985. godine, a u listopadu 1985. godine, po Krnjevićevoj naredbi, promijenio je ime u *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*.[1456]

Nakon izbijanja sukoba došlo je do raskola među kanadskim organizacijama, koje su se priklanjale jednom od sukobljenih tabora, a bilo je organizacija koje su se podijelile među sobom, pa su u nekom mjestu djelovale dvije suprotstavljene organizacije HSS-a. Prema Palaićevim navodima, članovi kanadskog HSS-a smatrali su da je u stranci do sukoba došlo zbog vlasništva i kontrole stranačke imovine, a manje zbog ideoloških prijepora. Palaić je zaključio kako su uz Zorkina stale one organizacije koje su posjedovale domove ili druge nekretnine, osim organizacije u Windsoru, koja je bila uz Krnjevića. Dio članstva je smatrao da će uz Zorkina ostati gospodari svoje imovine, dok je Krnjević, po njima, sve prisvajao za ispomoć domovinskom HSS-u. Palaić je također zaključio kako je imovina vezala članstvo te da su dugotrajni raskol preživjele samo one organizacije koje su imale neku imovinu, uz

[1453] „Izjava predsjednika Hrvatske Seljačke stranke dra Jurja Krnjevića“, *Hrvatski glas*, 6. 4. 1979., 3.; „Izjava predsjednika Hrvatske Seljačke stranke dra Jurja Krnjevića“, *Hrvatska istina*, svibanj 1979., 7.; „Isključen dr. Mladen Giunio Zorkin iz Hrvatske seljačke stranke“, *Slobodna riječ*, travanj 1979.
[1454] „Izjava predsjednika Hrvatske Seljačke stranke dra Jurja Krnjevića“, *Hrvatski glas*, 6. 4. 1979., 3.;
[1455] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 128 – 129., 184.
[1456] Pismo Jurja Krnjevića, *Glasnik HSS,* listopad – studeni 1985., 1.

izuzetak organizacije iz Montreala koja je preživjela bez imovine. Važno je naglasiti da je imovina HSS-a u Kanadi pripadala Glavnom odboru kanadskih organizacija, a ne pojedinim organizacijama.[1457]

Sukob se intenzivirao tijekom 1980. godine, kada su održane dvije konvencije kanadskog HSS-a. Prvo su izvanrednu konvenciju sazvali pripadnici Krnjevićeve struje u Windsoru 5. i 6. travnja 1980. godine, na kojoj su bili nazočni delegati iz 11 ogranaka. Na toj konvenciji je izabrano novo vodstvo i donesena je odluka o Zorkinovom isključenju iz stranke. Glavni odbor kanadskog HSS-a izabran na izvanrednoj konvenciji sastao se u lipnju 1980. godine i donio odluku da se traži sudska zabrana konvencije koju je sazvala Zorkinova struja. Sud je zabranio održavanje konvencije Zorkinove struje, ali je konvencija, unatoč sudskoj zabrani, održana od 3. do 6. srpnja 1980. godine u Calgaryju. Zorkinova konvencija se održavala kao osamnaesta konvencija kanadskih organizacija HSS-a. Na toj, osamnaestoj konvenciji, bili su delegati iz 12 ogranaka, s time da nitko od delegata iz 11 ogranaka s izvanredne konvencije Krnjevićeve struje nije bio prisutan na ovoj konvenciji. Zorkinova struja je zatim početkom rujna 1980. godine zatražila od kanadskog suda da se održi sudska konvencija, koja bi poništila dvije konvencije održane u Windsoru i Calgaryju.[1458]

Sudska konvencija, nakon pravnih zavrzlama, sazvana je za 3. rujna 1982. godine i odlučeno je da će kanadski sud, kao pravovaljane odluke, uzeti samo one odluke donesene na sudskoj konvenciji. U međuvremenu su kanadske organizacije nastavile svoje aktivnosti, i to na način da su se društvene manifestacije i aktivnosti sukobljenih HSS-ovaca održavale odvojeno. Krnjević i Đurković su u tom vremenu nedefiniranog stanja tražili da se imovina HSS-a u Kanadi prenese na Središnji Odbor HSS-a, koji je osnovan 1980. godine.[1459]

Sudska konvencija kanadskih organizacija HSS-a održana je 3. rujna 1982. godine u Torontu, i na njoj je bio prisutan 61 delegat iz 22 ogranka. Sudska konvencija bila je prožeta verbalnim sukobima i prepirkom između sukobljenih struja, a s obzirom da je Zorkinova struja imala više delegata, završila je porazom Krnjevićeve struje. Zorkin je izabran za predsjednika kanadskog HSS-a, a pripadnici Zorkinove struje preuzeli su i vodeće dužnosti u Glavnom odboru kanadskog HSS-a. Na sudskoj konvenciji donesena je odluka da je *Hrvatski glas*, kojeg je izdavala Zorkinova struja, a koji se izdavao u Sudburyu, službeno glasilo HSS-a u Kanadi. Krnjevićeva struja je maksimalno odugovlačila s provedbom te odluke pa je *Hrvatski glas*

[1457] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 116 – 117., 134 – 136.
[1458] *Isto*, 138 – 139., 141., 148 – 150., 153.
[1459] *Isto*, 165.

Krnjevićeve struje, koji se izdavao u Vancouveru, po Krnjevićevoj naredbi preimenovan u *Glasnik Hrvatske seljačke stranke* tek u listopadu 1985. godine.[1460]

Dalje je na sudskoj konvenciji odlučeno da je zakonski odvjetnik HSS-a u Kanadi tvrtka koja je zastupala Zorkinovu struju, a odvjetniku Krnjevićeve struje dan je otkaz i nije mu odobrena nikakva naknada za sudske procese koje je vodio. Na sudskoj konvenciji odlučeno je kako je Pravilnik kanadskog HSS-a iz 1961. godine pravovaljan s obzirom da se tijekom sukoba vodio spor da li je pravovaljan Pravilnik kanadskog HSS-a iz 1933. ili 1961. godine.[1461] Naime, na jedanaestoj konvenciji kanadskog HSS-a održanoj 1961. godine izmijenjen je Pravilnik na način da je izbrisan članak 17. iz Pravilnika iz 1933. godine, koji je glasio: „Ako u Glavnom odboru nastane spor, to rješavaju članovi odbora koji nisu u spor upleteni, a koliko to nisu u stanju riješiti o tome donosi odluku Vodstvo u domovini, naime, ako je spor nastao radi političkog nesporazuma“. Palaić je u svojoj knjizi tvrdio kako se brisanjem ovog članka iz Pravilnika željelo istaknuti da HSS u Kanadi nije sastavni dio domovinskog HSS-a.[1462]

Sudskom konvencijom raskol kanadskog HSS-a nije se završio, nego se i dalje nastavio istom žestinom, prvenstveno putem glasila koja su izdavala obje strane u sukobu. Također nisu završili ni sudski sporovi.[1463]

Što se tiče sukoba i odluka u kanadskom HSS-u, o tome je bilo riječi i na Svjetskom kongresu HSS-a i HRS-a održanom u Londonu u svibnju 1983. godine. Na Svjetskom kongresu je zaključeno kako je HSS u Kanadi osnovan po odobrenju i uputama HSS-a iz domovine 1931. godine te je donijeta odluka da se prihvaća Pravilnik kanadskih organizacija iz 1933. godine, nadopunjenog 1937. godine,[1464] koja su originalna pravila stranke odobrena od strane vodstva HSS-a u Zagrebu, a Pravilnik donesen 1961. godine, koje vodstvo stranke nikada nije odobrilo ni prihvatilo, proglasilo se nevažećim. Na Svjetskom kongresu je potvrđena odluka Jurja Krnjevića, i odluka donesena na Svjetskom kongresu 1979. godine u Belgiji, o isključenju Mladena Giunija Zorkina iz HSS-a. Zaključeno je i kako Zorkin i njegovi suradnici bespravno upotrebljavaju ime HSS i *Hrvatskog glasa* te bespravno prisvajaju imovinu HSS-a i novac u Fondu „dr. Vladko Maček za slobodnu Hrvatsku“. Na Svjetskom kongresu je također

---

[1460] *Isto*, 170. – 187., 192.; Odluka Jurja Krnjevića, *Glasnik HSS,* listopad – studeni 1985., 1.
[1461] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 188.
[1462] *Isto*, 67., 192., 215.
[1463] Sukob je otišao tako daleko da je tzv. „Zorkinov“ *Hrvatski glas* u lipnju 1983. godine objavio tekst koji je trebao biti diskreditirajući za Krnjevića, a kojemu je naslov bio vezan za Krnjevićev proglas na londonskom radiju iz Drugog svjetskog rata. Naslov je glasio: „Poruka dr. Krnjevića hrvatskom narodu da se bori u redovima jugoslavenske vojske generala Draže Mihailovića“. (PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 199.)
[1464] U tekstu Odluke objavljenom u *Hrvatskom glasu* piše godina 1937., a Palaić navodi godinu 1938. godinu. („Odluka Svjetskog kongresa HSS održanog u Londonu, Engleska 21, 22 i 23 svibnja 1983 [u vezi kanadskih org. HSS]“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1983., 7.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 202.)

zaključeno kako je samo jedan HSS, osnovan pod vodstvom Stjepana Radića i kako Zorkin i njegovi pristalice ne smiju nigdje predstavljati ni govoriti u ime HSS-a. Zatim je zaključeno kako je jedini legitimni Glavni odbor HSS-a u Kanadi onaj koji je izabran na izvanrednoj konvenciji u Winsdoru te je Zorkinu i njegovim pristalicama naloženo da što prije trebaju predati svu imovinu kanadskih organizacija tom Glavnom odboru. Na kraju se naložilo *Hrvatskom glasu*, kojeg je izdavala Krnjevićeva struja, da prestane pisati protiv Zorkina i da se prestane sa sukobima, a Zorkinove pristalice su pozvane da se vrate u okvir HSS-a, pod vodstvom Krnjevića i Središnjeg odbora HSS-a.[1465]

Na drugoj strani je Zorkin podignuo tužbu protiv Đurkovića i Krnjevićevih pristalica pred sudom u Kanadi, u kojoj je tražio da oni više ne mogu koristiti ime HSS-a. Zorkin je kao argument naveo tvrdnju po kojoj je HSS u Kanadi od svog osnutka bio potpuno samostalna organizacija neovisna od svih drugih hrvatskih organizacija, uključujući i HSS u domovini. Zorkin je također tvrdio kako nije postojala ni međunarodna organizacija HSS-a. Dodatni udarac za Krnjevićevu struju je bila i presuda kanadskog suda iz siječnja 1984. godine po kojoj je Krnjevićeva grupa na čelu sa Đurkovićem morala predati svu imovinu, dokumentaciju i pečat Zorkinovom HSS-u.[1466]

Sljedeće godine, u srpnju 1985. godine, dva su događaja dovele do smirivanja sukoba u kanadskom HSS-u. Naime, 23. srpnja 1985. godine Vrhovni sud u Ontariju u Kanadi odbacio je Đurkovićevu tužbu o poništavanju sudske konvencije, a na dvadesetoj konvenciji kanadskog HSS-a, održanoj od 26. do 28. srpnja 1985. godine Zorkin se, na vlastiti prijedlog, povukao s mjesta predsjednika kanadskog HSS-a s namjerom da se bavi izvanstranačkim radom i poveže se s Matom Meštrovićem i vodstvom HNV-a. Kao posljedica ovih događaja, Krnjević je u listopadu 1985. godine poslao dopis uredniku *Hrvatskog glasa* s naredbom o promjeni imena lista u *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*, a Đuro Đurković je podnio zahtjev kod kanadskih vlasti za registracijom tvrtke pod imenom „Hrvatski seljački pokret“, za što je dobio potvrdu od kanadskih vlasti u veljači 1987. godine.[1467]

Na osnovu priloženog vidljivo je kako se HSS podijelio na način da je Središnji odbor HSS-a imao samo stranačke mehanizme koji nisu imali pravnog uporišta kod sudova država u kojima su organizacije HSS-a djelovale. Kod organizacija HSS-a u Kanadi je slučaj da su one imale zasebnu pravnu osobnost od svog osnutka i da je Glavni odbor HSS-a u Kanadi bio registriran

[1465] „Odluka Svjetskog kongresa HSS održanog u Londonu, Engleska 21, 22 i 23 svibnja 1983 (u vezi kanadskih org. HSS)“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1983., 7.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 202 – 204.
[1466] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 205.
[1467] *Isto*, 213 – 216., 224 – 225.

kao tvrtka, te se dogodio presedan da stranačka struja privržena predsjedniku domovinskog HSS-a ne smije koristiti naziv te stranke.

Zorkin je u međuvremenu, u srpnju 1984. godine, prilikom otvaranja HSS-ovog narodnog doma u Calgaryju organizirao i „Sabor Radićeve iseljene Hrvatske“ na kojemu su bile HSS-ove organizacije iz SAD-a i Kanade naklonjene Zorkinu, a jedna od pet donesenih rezolucija je pozivala Krnjevića da sazove Svjetski kongres HSS-a u srpnju 1986. godine u Bruxellesu.[1468]

Iza kanadskih organizacija HSS-a, najveću štetu zbog sukoba osjetile su organizacije HRSS-a u SAD-u. Prvo je 5. srpnja 1980. godine u Clevelandu održana Šesnaesta konvencija organizacija HRSS u SAD-u, na kojoj je bio i Krnjević, i na kojoj je donijet zaključak o raspuštanju triju HRSS-ovih organizacija iz SAD-a, i to iz Los Angelesa, San Francisca i Portlanda, te je određeno da navedene organizacije izruče svoju imovinu i arhivu Glavnom odboru američkih organizacija.[1469]

Kao odgovor na konvenciju održanu u Clevelandu, održana je izvanredna konvencija organizacija HRSS-a iz SAD-a u Los Angelesu od 30. kolovoza do 1. rujna 1980. godine. Izvanrednu konvenciju HRSS-a iz SAD-a sazvale su tri isključene pacifičke organizacije i organizacija iz St. Louisa, Missouri, na koju su bili pozvani Krnjević i Zorkin radi smirivanja situacije.[1470] Krnjević se na izvanrednoj konvenciji nije pojavio, a njoj su, prema izvješću Zorkinovog *Hrvatskog glasa* iz Sudburya i *Hrvatskog narodnog vala* iz Australije, prisustvovali delegati iz pet od osam „postojećih-aktivnih“ američkih organizacija. Na izvanrednoj konvenciji izabran je novi Glavni odbor HSS-a u SAD-u, čiji je predsjednik bio Zvonko Sinovec.[1471] S istim informacijama o pet prisutnih organizacija na izvanrednoj konvenciji u Los Angelesu raspolagala je i UDB-a u svom izvješću. UDB-a je navela i podatak da je Zorkin na izvanrednoj konvenciji u Los Angelesu izjavio da i dalje priznaje Krnjevića za glavnog predsjednika HSS-a i da ne namjerava raditi na osamostaljivanju svoje organizacije.[1472]

Organizacije HRSS-a iz SAD-a okupljene na izvanrednoj konvenciji u Los Angelesu registrirale su se pod novim imenom HSS SAD i nastavile su surađivati sa Zorkinom.[1473]

[1468] *Isto*, 205.
[1469] Juraj KRNJEVIĆ, „Dva velika dana u Clevelandu“, *Hrvatski glas*, Vancouver, 11. 8. 1980., 2.
[1470] „Konvencija Organizacija HRSS u USA“, *Hrvatski glas*, Sudbury, 7. 8. 1980., 3.; „Pružena ruka“, *Hrvatski glas*, Sudbury, 21. 8. 1980., 1.
[1471] „Konvencija u Los Angelesu“, *Hrvatski glas*, Sudbury, 2. 10. 1980., 1.; „Sjedinjene američke države – Rezolucija i Glavni odbor – konvencija Hrvatskog seljačkog pokreta u Los Angelesu - California“, *Hrvatski narodni val*, 6. Što se tiče različitih brojeva organizacija u izvješćima glasila obje struje, smatram da je razlika nastala zbog različitih kriterija u interpretiranju činjenice da li je neka organizacija aktivna ili nije.
[1472] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 20.
[1473] „President's Message“, *HSS USA*, Los Angeles, 3. 10. 1981., 2.

HSS-ove organizacije u SAD-u ostale su podijeljene cijelo vrijeme tijekom osamdesetih godina pa su organizacije HSS-a privržene Zorkinu održale svoju konvencije u svibnju 1983. godine u Los Angelesu, a Glavni odbor HRSS-a, koji je ostao uz Krnjevića održao je svoju sedamnaestu konvenciju u prosincu 1987. godine u Clevelandu.[1474]

Pripadnici Zorkinove struje HSS-a u SAD-u sudjelovali su u svim aktivnostima koje je organizirao Mladen Zorkin, dok su pripadnici Krnjevićeve struje sudjelovali u radu Središnjeg odbora HSS-a.

Mladen Zorkin je svoj utjecaj širio van granica Kanade i SAD-a, pa je tako na sebe vezao i organizaciju HRSS-a iz Melbournea u Australiji, a nakon velikog raskola u HSS-u u Australiji 1985. godine povezao se s dijelom HSS-ovaca odvojenih od Krnjevića, te je u veljači 1987. godine Zorkin i posjetio Australiju. Sastao se s nekoliko hrvatskih emigrantskih organizacija, s organizacijom HSS-a „Braća Radići“ u Sydneyu i s Glavnim odborom odvojenog HSS-a.[1475]

Zorkin je na tragu ovih svojih aktivnosti organizirao Skupštinu HSS-a u iseljeništvu, koja se održala u Calgaryju od 3. do 5. srpnja 1987. godine, i na kojoj je Zorkin okupio sebi lojalne organizacije HSS-a iz Kanade, SAD-a i dijela Hrvatskog seljačkog pokreta u Australiji. Na skupštini je Zorkin izabran za predstavnika HSS-a Amerike, Kanade i Australije, odnosno za međunarodnog predsjednika HSS-a.[1476] No, već u kolovozu, putem objave u listu *Hrvatska sloboda,* Glavni odbor odvojenog HSS-a Australije demantirao je Zorkina i negirao mu pravo na predstavljanje cijele Australije, a za Društvo „braća Radići“ iz Melbournea se navelo kako oni nisu bili dio Glavnog odbora HSS-a Australije.[1477] S obzirom na intervenciju Glavnog odbora odvojenog HSS-a iz Australije, Zorkin se dalje predstavljao samo kao međunarodni predstavnik HSS-a za Kanadu, SAD i društvo „Braća Radići“ u Australiji.[1478]

Nakon Krnjevićeve smrti kanadski HSS-ovci Zorkinove struje sazvali su Svjetski sastanak u Calgaryju, koji je održan 18. studenog 1989. godine, i na kojem su bili prisutni delegati i predstavnici Glavnih odbora odvojenih frakcija HSS-a iz Kanade, SAD-a i Australije. S

[1474] „Los Angeles, uspjela konvencija HSS u SAD“, *Hrvatski glas*, Sudbury, 2. 6. 1983., 3.; „17. Konvencija HSS u Clevelandu, S.A.D.“, *Glasnik HSS*, ožujak 1988., 3., 7 – 8.

[1475] „Tko umije – tomu dvije, ruka ruku mije – obraz obadvije, Zorkin u Australiji, otkriće hrvatskih snaga Australije“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1987., 1., 6.; „Doček Mladena Zorkina u Australiji“, *Hrvatski glas*, 15. 3. 1987., 2. – 3.; „Dr. Zorkin u Australiji“, *Hrvatski glas*, 31. 3. 1987., 1. U izvješću sa sastanka Zorkina i Glavnog odbora odvojenog HSS-a iz Australije naglašava se kako je sastanak bio privatan i kako je Zorkin na njemu objašnjavao razloge raskola u Kanadi.

[1476] „Skupština HSS u iseljeništvu“, *Hrvatski glas*, 15. 7. 1987., 1.

[1477] Ovdje se radi o Glavnom odboru HSS-a koji djeluje odvojeno od Krnjevića. („Zorkinove dezinformacije“, *Hrvatska sloboda*, kolovoz 1987., 9.)

[1478] „Radnici seljačkog korijena povedite Radićevu Hrvatsku državu“, *Hrvatski glas*, 25. 12. 1987., 4.

obzirom da su sastanak organizirali članovi odvojeni od Središnjeg odbora HSS-a, niti na ovom Svjetskom sastanku nije bio nijedan izaslanik povezan sa Središnjim odborom HSS-a.[1479]

[1479] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 236 – 242.

13. SVJETSKI KONGRES HSS-A I HRS-A 1979. I USPOSTAVA SREDIŠNJEG ODBORA HSS-A 1980. GODINE

U ozračju javnog izbijanja sukoba između Krnjevića i Zorkina održan je Svjetski kongres HSS-a i HRS-a 1979. godine, osnovan je Središnji odbor HSS-a 1980., te je drugi dan iza osnivanja Središnjeg odbora HSS-a održan Hrvatski narodni kongres u Londonu.

Svjetski kongres HSS-a i HRS-a održan je u Belgiji u gradu Liegeu od 14. do 16. travnja 1979. godine. Kongres se održao u vrijeme javnog izbijanja sukoba između Krnjevića i Zorkina, ali je sazvan još početkom 1979. godine, što je vidljivo po javnom pozivu u *Hrvatskom glasu* iz siječnja 1979. godine.[1480]

Krnjević je u svom pisanju o razlozima sazivanja kongresa naveo kako je 1978. godine hrvatski narod u domovini, povodom 50. godišnjice atentata na zastupnike HSS-a u beogradskoj skupštini, pokazao da prihvaća program HSS-a iz 1920. godine. Krnjević je ponovio tezu kako je hrvatski narod na svim slobodnim demokratskim izborima izabrao program HSS-a iz 1920. godine i kako hrvatski narod ne mora tražiti prava na samoodređenje jer je to pravo, po Krnjeviću, provedeno 1920. godine. Krnjević je istaknuo i kako su kongres zajednički sazvali HSS i HRS, jer su te dvije organizacije surađivale još od dvadesetih godina. Krnjević je prije kongresa pozvao sve Hrvate na suradnju jer: „Hrvatska Seljačka Stranka ne isključuje danas niti jednoga Hrvata sa suradnje, koji vidi bez obzira kojoj organizaciji pripadao, da je upravo i danas put, koji je utro Stjepan Radić i kojim ide Hrvatska Seljačka Stranka, put koji vodi slobodi hrvatskoga naroda i samostalnosti Hrvatske, i spreman je na tom temelju na suradnju“. Krnjević je i pred ovaj kongres navodio važnost geopolitičke pozicije Hrvatske s obzirom na njen položaj na Sredozemlju.[1481]

Na Svjetskom kongresu u Liegeu bili su prisutni izaslanici iz organizacija HSS-a iz Europe, Sjeverne i Južne Amerike te Australije. Prisutni su bili i urednici *Hrvatskog glasa* iz Kanade i *Hrvatske istine* iz Australije, tadašnjih glavnih listova HSS-a u svijetu.[1482] Na Kongresu su doneseni zaključci u kojima je iznesen niz točaka u obliku protesta. Protestiralo se protiv nepoštivanja temeljnih ljudskih i političkih prava u Jugoslaviji i protestiralo se što se političkim zatvorenicima u Jugoslaviji nakon odsluženja kazne onemogućuje zaposlenje. Nadalje se

---

[1480] „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza na Uskrs – u Belgiji“, *Hrvatski glas*, 12. 1. 1979., 1.

[1481] *Isto*; Juraj KRNJEVIĆ, „Zašto smo sazvali Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza za uskrsne dane?“, *Hrvatski glas*, 26. 1. 1979., 1., 3.; Juraj KRNJEVIĆ, „Za nas je jako važan trajni interes Amerike“, *Hrvatski glas*, 23. 3. 1979., 1.

[1482] Juraj KRNJEVIĆ, „Uskrsni svjetski kongres je podpunoma izvršio namijenjenu mu zadaću“, *Hrvatski glas*, 27. 4. 1979., 1.

protestiralo „što Hrvatskom vlada Srbin general“ i što je Hrvatska „okupirana po srpskoj vojsci, kao kolonija Beograda i Srbije“. U zaključcima kongresa upućen je i protest protiv osude i zatvaranja Nikole Novakovića, a protestiralo se i zbog nemogućnosti organiziranja „slobodnih radničkih sindikata“.[1483] Upućen je i protest zbog odljeva novca u Beograd, a koji je, po HSS-u, zarađen na osnovu hrvatskog turizma i prihoda od izvora nafte u Hrvatskoj. Dotaknuto je i pitanje BiH te se navelo: „Bosni i Hercegovini iz Beograda nameće [se] srpsko vodstvo i srpski nazivi, kao 'opština' i.t.d., premda je razvoj događaja nesumnjivo dokazao, da je više nego dvije trećine naroda Bosne i Hercegovine nesrpsko i izravno hrvatsko, te da su Srbi u Bosni manjina“.[1484]

Na Kongresu je ponovljen stav da je hrvatski narod na svim demokratskim izborima od 1920. godine pa na dalje birao program HSS-a i da HSS, kao i njen sastavni dio HRS: „neodstupno stoje na pravorijeku Hrvatske i hrvatskog naroda od 28. studenoga 1920. godine, koji veli: 'Odnos između Hrvatske i Srbije može se riješiti jedino postojanjem dviju samostalnih i suverenih država – Hrvatske i Srbije'“. Na kongresu se ponovila i tvrdnja kako je hrvatski narod 1920. godine izvršio pravo na samoodređenje, a „danas se borimo, da se to naše pravo samoodređenja provede u život“. Navedeno je i kako, na osnovu navedenih izraženih prava hrvatskog naroda, HSS ne priznaje „prijevarom, dne 1. prosinca 1918. godine nametnutu Jugoslaviju“.[1485]

Sa kongresa je upućena kritika na Zapadne zemlje, jer: „slobodne zapadne demokratske države održavaju na životu crvenu komunističku velikosrpsku Jugoslaviju, koja tlači ljudska prava Hrvatske i hrvatskog naroda i gospodarski i financijalno ih izrabljuju u korist Beograda i Srbije, dok se iste te slobodne države bore, da u Africi i u Aziji crni i žuti potlačeni narodi dođu do svojih samostalnih država i do gospodarskog blagostanja“. Na kraju kongresa se pozvalo sve hrvatske organizacije i društva na suradnju te je istaknuto da su svi dobrodošli, uz jedini uvjet, a taj je da se priznaje: „da su u današnjim prilikama načela i program Stjepana Radića i po njemu stvorene Hrvatske Seljačke Stranke jedini put, koji danas vodi do uspostave samostalne i suverene hrvatske države i osigurava joj međunarodno priznanje velikih demokratskih država“.[1486]

Krnjević je i prilikom osvrta na održani Svjetski kongres naglasio kako je HSS-u, i njenom političkom i socijalnom programu, narod dao ogromno povjerenje, te da je zbog toga HSS

[1483] „Zaključci kongresa“, *Hrvatski glas*, 27. 4. 1979., 1.
[1484] *Isto*
[1485] *Isto*
[1486] *Isto*, 1., 3.

morala progovoriti u tom trenutku i radi posebne odgovornosti koju ima pred hrvatskim narodom, a kakvu nema niti jedna druga hrvatska politička organizacija i društvo.[1487]

Nešto više od godinu dana nakon Svjetskog kongresa HSS-a i HRS-a u Liegeu, u punom zamahu sukoba Krnjevića i Zorkina, održan je još jedan Svjetski kongres HSS-a u Londonu 24. svibnja 1980. godine, na kojem je izabran Središnji odbor HSS-a, a dan poslije je održan „Hrvatski demokratski zbor", odnosno sastanak dužnosnika HSS-a s predstavnicima nekoliko drugih hrvatskih emigrantskih organizacija.[1488] Prema riječima dužnosnika HSS-a iz Australije Antuna Babića, Krnjević je pristao na osnivanje Središnjeg odbora HSS-a i održavanje Hrvatskog narodnog kongresa u Londonu zbog javnog rasplamsavanja sukoba sa Zorkinom, a na inicijativu i pod pritiskom argumenata članova HSS-a u Australiji. Utemeljenje Središnjeg odbora HSS-a bio je i rezultat postojanja straha, da bi zbog Krnjevićeve starosti, koji je tada imao već 85 godina, HSS u slučaju njegove smrti mogao ostati obezglavljen. [1489]

Središnji Odbor HSS-a izabran je na kongresu, na kojem su prisustvovali delegati iz svih organizacija HSS-a u svijetu. U Središnji odbor HSS-a izabrano je 30 dužnosnika. Predsjednik Središnjeg odbora bio je predsjednik HSS-a Juraj Krnjević, a za drugog dopredsjednika je izabran Josip Torbar. Palaić je naveo tvrdnju kako je Krnjević za potpredsjednika imenovao Josipa Torbara s namjerom da ga Torbar zamjeni na mjestu predsjednika.[1490] Mjesto prvog dopredsjednika i prvog tajnika Središnjeg odbora HSS-a bilo je rezervirano za anonimne članove HSS-a iz domovine.[1491]

Krnjević je u svom govoru na Kongresu naveo kako HSS nikada nije bila emigrantska organizacija jer nije stvorena u inozemstvu, nego u domovini. Krnjević je ponovio tezu o HSS-

---

[1487] Juraj KRNJEVIĆ, „Uskrsni svjetski kongres je podpunoma izvršio namijenjenu mu zadaću", *Hrvatski glas*, 27. 4. 1979., 1.

[1488] „Održan Hrvatski Demokratski Zbor u Londonu", *Hrvatski glas*, Acton, 17. 6. 1980., 1., 6 – 7.; „Izabran Središnji odbor organizacija Hrvatske Seljačke Stranke", *Hrvatski glas*, Acton, 17. 6. 1980., 6 – 7.; Za sastanak HSS-a, na kojem je izabran Središnji odbor, u glasilima HSS-a se koristila različita terminologija. Naime, korišteni su nazivi Svjetski kongres i Svjetski sastanak. S obzirom da je naziv kongres bio češći u radu je upotrijebljen taj naziv.

[1489] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji", 263.

[1490] „Izabran Središnji odbor organizacija Hrvatske Seljačke Stranke", *Hrvatski glas*, Acton, 17. 6. 1980., 6 – 7.; BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji", 263. – 264.; PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 144 – 146.; U izvješću *Hrvatskog glasa* je navedeno kako je bilo prisutno preko 30 delegata, dok je Palaić naveo podatak da je bilo 22 delegata i navodi imena njih 20. Među tim imenima nema npr. Ante Babića i Zvonka Mustapića, koji se spominju u članku Ante Babića.

[1491] Početkom 1987. godine javno je objavljeno da je Glavni tajnik HSS iz domovine bio profesor Ante Bilić. Naime, Ante Bilić preminuo je u siječnju 1987. godine. Ante Bilić preuzeo je dužnost tajnika HSS-a u domovini nakon smrti Stjepana Pezelja, koji je bio Krnjevićev osobni tajnik prije Drugog svjetskog rata, i s kojim se Ante Bilić povezao još u to vrijeme. U rujnu 1987. godine Krnjević je uputio obavijest članstvu da je u Hrvatskoj izabran novi glavni tajnik Središnjeg odbora HSS-a. („Umro profesor Ante Bilić, Glavni tajnik Hrvatske seljačke stranke", *Glasnik HSS*, veljača 1987., 1.; „U spomen prof. Anti Biliću", *Glasnik HSS*, svibanj 1987., 6.; „Središnji odbor HSS – Obavijest predsjednika Hrvatske seljačke stranke dr. Jurja Krnjevića", *Glasnik HSS*, rujan 1987., 1.)

u kao predstavniku hrvatskog naroda zbog izbornog legitimiteta od 1920. do 1938. godine, te da se hrvatski narod na tim izborima izjasnio za program HSS-a, a time i za samoodređenje. Krnjević je naveo kako HSS nije vjerovao ni u Hitlera ni u Mussolinija, a suprotstavio se optužbama da su Hrvati teroristi. Krnjević je zatim, nasuprot tih optužaba, naveo kako su se Hrvati na izborima izjasnili da hoće mirotvornu Republiku Hrvatsku u kojoj će vladati pravda i ravnopravnost za sve njene građane.[1492]

Dan poslije kongresa HSS-a i izbora Središnjeg odbora HSS-a, održan je sastanak pod nazivom „Hrvatski demokratski zbor". Na sastanku su, prema izvješću *Hrvatskog glasa*, osim HSS-ovaca, sudjelovali i predstavnici HNV-a, Hrvatske republikanske stranke (HRS), Ujedinjenih Hrvata iz Njemačke i HOP-a. Kao gost je bio prisutan i njemački novinar Hans Peter Rullman. Svrha sastanka je bila, prema navodima *Hrvatskog glasa*, okupljanje hrvatske političke emigracije s ciljem zajedničkog nastupa za „oslobođenje hrvatskog naroda iz jugoslavenske tamnice i za uspostavu demokratske države Neutralne Republike Hrvatske, u kojoj će biti zagarantirana ljudska prava svim njezinim građanima, bez obzira na političku orijentaciju, nacionalnost i vjeru". Na navedenom sastanku, Krnjević je u svom govoru izjavio i kako „bez Bosne i Hercegovine nema ni države Hrvatske".[1493]

Nakon ovog sastanka hrvatskih emigrantskih organizacija nije došlo do suradnje HSS-a s drugim organizacijama. Ante Babić, sudionik događaja, je kao konačni rezultat sastanka naveo samo Krnjevićevu izjavu da se HSS beskompromisno bori za uspostavu slobodne i demokratske hrvatske države, ali i da je HSS jedini demokratski predstavnik hrvatskog naroda, te da svi oni koji žele prihvatiti taj program su dobro došli. Babić je naveo kako je propao pokušaj približavanja HSS-a drugim hrvatskim političkim organizacijama u iseljeništvu.[1494] UDB-a je u svom izvješću navela kako su na Hrvatskom demokratskom zboru neki prisutni pojedinci uputili i kritike na Krnjevićeve stavove i aktivnosti.[1495]

Upravo u vrijeme osnivanja Središnjeg odbora HSS-a, točnije 29. svibnja 1980. godine, završen je i opsežan elaborat američke obavještajne agencije CIA-e, u kojem su obrađene emigrantske grupe iz Hrvatske i Jugoslavije, a među njima je svoje mjesto našao i HSS. Prema tadašnjim analizama CIA-e, HSS je bila dobro organizirana emigrantska organizacija koja je tražila, poput drugih hrvatskih emigrantskih organizacija, uspostavljanje neovisne hrvatske države. HSS, pisala je CIA, nije zastupao nasilne metode borbe za taj cilj, ali je igrao jednu od

[1492] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 145.
[1493] „Održan Hrvatski Demokratski Zbor u Londonu", *Hrvatski glas*, 17. 6. 1980., 1., 6 – 7.
[1494] BABIĆ, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji", 265.
[1495] HR-HDA-1561, 10.13, r.br.pr. 4, 20.

glavnih uloga u djelovanju hrvatske emigracije, a održavao je kontakte i s drugim važnijim grupama u emigrantskom pokretu. CIA je, kao najjače organizacije HSS-a, istaknula one u Kanadi, za koje je je navela da imaju oko šest stotina članova i da su ujedno i najjača hrvatska politička organizacija u Kanadi, te da ih od 1973. godine vodi Mladen Zorkin. CIA je također kao važnu organizaciju HSS-a navela i onu iz Velike Britanije.[1496]

[1496] CIA document, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00287R000101220002-6.pdf, pristupljeno 1. 2. 2017., 11 – 12.; CIA je kratko prikazala povijest HSS-a, ali je krivo rekonstruirala jedan dio. CIA je napisala da je Maček 1941. godine emigrirao s jugoslavenskom kraljevskom vladom u London, i da je tamo uspostavio sjedište stranke. Sukladno tome CIA je dalje navela tezu da su 1980. godine organizacije u Kanadi jednako važne kao one u Londonu.

14. HSS U RAZDOBLJU OD OSNIVANJA SREDIŠNJEG ODBORA 1980. DO KRNJEVIĆEVE SMRTI 1988. GODINE

Osnivanje Središnjeg odbora HSS-a u svibnju 1980. godine dogodilo se u trenutku kada su se i na međunarodnom planu i u Jugoslaviji počele odvijati političke promjene. Nekoliko dana prije osnivanja Središnjeg odbora HSS-a, u Jugoslaviji je 8. svibnja 1980. godine preminuo Josip Broz Tito, a na međunarodnom planu su osamdesete godine započele kratkotrajnim zaoštravanjem Hladnog rata u svijetu da bi zategnuti odnosi između SAD-a i SSSR-a počeli popuštati nakon 1985. godine, i dolaska na vlast sovjetskog vođe Mihaila Gorbačova. Kraj Hladnog rata u Europi je označila 1989. godina, kada su srušeni svi prosovjetski režimi u srednjoj i istočnoj Europi, a u studenom 1989. godine je rušenjem Berlinskog zida i simbolično završeno razdoblje Hladnog rata.[1497] Također je i u Jugoslaviji krajem osamdesetih godina počela obnova višestranačkog sustava, osnivanjem nekomunističkih stranaka.

14. 1. Krnjević i „Spomenik žrtvama Jalte“ u Londonu

Aktivnosti Krnjevića i vodstva HSS-a su tijekom osamdesetih godina protekle u znaku sukoba i raskola, te redovitih Svjetskih kongresa. No, Krnjević se, usporedo s unutarstranačkim aktivnostima, od konca sedamdesetih godina u Londonu uključio u jednu akciju kojom je želio britansku i svjetsku javnost senzibilizirati s bleiburškim žrtvama i povezati bleiburške žrtve s drugim poslijeratnim žrtvama iz srednje i istočne Europe, a koje su bile posljedica sovjetskog nepoštivanja dogovora Saveznika na konferenciji u Jalti. Koncem sedamdesetih i tijekom osamdesetih godina Krnjević se bio uključio u projekt podizanja spomenika žrtvama Jalte u Londonu, s time da je Krnjević inzistirao da se sa spomenikom povežu i bleiburške žrtve. Krnjevićeva aktivnost oko spomenika žrtvama Jalte zauzimala je istaknuto mjesto u glasilima HSS-a, a i Krnjević ju je stalno aktualizirao.

Krnjević se u akciji podizanja spomenika žrtvama Jalte uključio 1978. godine, kada je pisao uredniku londonskih novina *The Times* u kojemu je pozdravio inicijativu da se u Londonu podigne „Spomenik žrtvama Jalte“ i ujedno je predložio da: „Spomenik ne bude ograničen samo za osobe, obitelji i djecu nasilno izručenu Sovjetskom savezu, nego da bude obuhvatio i osobe, obitelji i djecu nasilno izručene Jugoslaviji između godine 1944. i 1947. godine“[1498]

[1497] PAINTER, *Hladni rat*, 136. – 155.
[1498] Juraj KRNJEVIĆ, „Bleiburška izručivanja i pokolji opet na dnevnom političkom redu u Londonu“, *Hrvatski glas*, 25. 8. 1978., 3.

Spomenik žrtvama Jalte podignut je na mjestu današnjeg Yalta Memorial Gardena u zapadnom Londonu, koji se nalazi nasuprot „Victoria and Albert Museum“. S obzirom da je spomenik nakon prvog postavljanja 1982. godine srušen, morao se ponovno izraditi 1986. godine, a autorica spomenika je oba puta bila britanska kiparica Angela Connor.[1499] Prema izvješćima britanskih i američkih medija, spomenik je bio posvećen izbjeglicama koje su Zapadni saveznici nakon završetka Drugog svjetskog rata, sukladno sporazumu na konferenciji u Jalti, natrag izručili sovjetskim i jugoslavenskim vlastima, da bi potom sovjetske i jugoslavenske vlasti te ljude zatvarali i ubijali.[1500]

Inicijativa za podizanje spomenika započela je u drugoj polovini sedamdesetih godina, a podržali su je pojedini političari koji su pripadali različitim političkim opcijama iz oba doma britanskog parlamenta.[1501] Podizanje spomenika je 1980. godine odobrila britanska premijerka Margaret Tatcher,[1502] a u trenutku prvog otkrivanja spomenika 1982. godine, tome su se protivile službene vlasti SSSR-a, kao i predstavnici britanskog Foreign Officea.[1503]

Krnjević se od samog početka uključio u kampanju za postavljanje tog spomenika, a i sam je pisao o tome kako je osobno inzistirao kod Odbora za postavljanje spomenika da se na spomeniku navedu i bleiburške žrtve. Krnjević je navodio kako je to spomenik žrtvama koje su nastale nakon sovjetskog nepoštivanja ugovora s Jalte, i kojih je bilo više od dva i pol milijuna. Odboru za podizanje spomenika materijalno su bili pomogli i Hrvati iz Australije, Južne Amerike, SAD-a i Kanade, što je puno pomoglo Krnjeviću u Londonu u kontaktima sa članovima odbora.[1504] Na Krnjevićevu akciju oko hrvatskog imena na spomeniku žrtavama Jalte reagirala je i jugoslavenska diplomacija optužujući Krnjevića da brani ustaše, a kao argument je poslužilo Krnjevićevo zalaganje za neizručenje ministra u vladi NDH-a Andrije Artukovića Jugoslaviji tijekom pedesetih godina.[1505]

[1499] „Yalta Memorial“, *The Spectator*, London, Velika Britanija, 12. 7. 1986., 5.
[1500] *Isto*, 5.; „Yalta Memorial Dedicated“, *Beaver County Times*, Beaver, Pennsylvania, SAD, 7. 3. 1982., 2.
[1501] Bernard BRAINE, "Monument to the victims of Yalta", *The Times*, London, Velika Britanija, 26. 7. 1978., 15.; „Yalta Memorial“, *The Spectator*, London, Velika Britanija, 12. 7. 1986., 5.; Političari koji su potpisali su bili Bernard Braine, Harmar Nicholls, John Foster i Nicholas Bethell iz Konzervativne stranke; Laburisti Christopher Mayhen i John Mackintosh; Gwynfor Evans, dugogodišnji predsjednik welške stranke Plaid Cymro; James Molyneaux, dugogodišnji predsjednik Ulsterske unionističke stranke; Donald Stewart iz Škotske narodne stranke i liberal Jo Grimond.
[1502] Richard FORD, "'Yalta victims' memorial to go ahead", *The Times*, 8. 5. 1980., 4.
[1503] „Yalta Memorial Dedicated“, *Beaver County Times*, Beaver, Pennsylvania, SAD, 7. 3. 1982., 2.
[1504] Juraj KRNJEVIĆ, „Spomenik žrtvama Bleiburga se svečano podiže u Londonu 6-og ožujka ove godine“, *Hrvatski glas*, Vancouver, veljača 1982., 1. – 2.; Juraj KRNJEVIĆ, „Niti jedan zločin se ne može trajno sakrivati. Upravo je izrečena teška međunarodna osuda sovjetske Rusije i velikosrpske Jugoslavije zbog zločina na Bleiburgu“, *Hrvatski glas*, Vancouver, ožujak 1982., 1.
[1505] „Ne zaboravimo bleiburške žrtve u odlučnom času“, *Hrvatski glas*, Acton, 3. 7. 1980., 6.

Očito je Krnjevićeva kampanja imala uspjeha, što se može zaključiti na osnovu izvještaja stranih medija u kojima se uz Sovjetski savez spominjala još i Jugoslavija, iako se Jugoslavija spominjala još na početku inicijative kada su inicijatori u pismu britanskom listu *The Spectator* naveli da se treba podići „javni spomenik stotinama tisuća nevinih ljudi koji su nasilno vraćeni sovjetskim i jugoslavenskim vlastima od strane Saveznika na kraju Drugog svjetskog rata".[1506]

HSS-ovci iz Australije su 1982. godine Krnjevićevu akciju nazvali diplomatskim uspjehom HSS-a jer je uspjelo da se sa spomenikom povežu i bleiburške žrtve. Naime, australski HSS-ovci su kao dokaz velikog uspjeha Krnjevića objavili pismo koje su bili uputili nekoliko godina ranije, odnosno u listopadu 1978. godine predsjedniku Odbora za postavljanje spomenika, a u kojem su molili da se uvedu i bleiburške žrtve. Tada je na taj njihov prijedlog iz 1978. godine stigao vrlo čvrst negativan odgovor.[1507]

Na prvom otkrivanju spomenika 6. ožujka 1982. godine bio je prisutan Krnjević s izaslanstvom HSS-a iz Engleske, koje je prilikom svečanosti otkrivanja spomenika bilo obučeno u hrvatske narodne nošnje, s hrvatskim zastavama i transparentom na kojem je pisalo: "zapamtite 300 000 hrvatskih žrtava na Bleiburgu".[1508]

Spomenik žrtvama Jalte posjetili su i članovi HSS-a iz Klagenfurta u lipnju 1982. godine, kada su zajedno sa članovima HSS-a iz Engleske položili vijenac na spomenik. Prije posjeta spomeniku HSS-ovo izaslanstvo održalo je sastanak s britanskim parlamentarnim zastupnikom i predsjednikom Odbora za podizanje spomenika sir Bernardom Braineom i autoricom spomenika kiparicom Angelom Conner.[1509]

Prvi spomenik, koji je postavljen u Londonu 6. ožujka 1982. godine, srušen je od strane nepoznatih počinitelja u studenom 1982. godine,[1510] a ponovno je podignut i svečano otkriven 2. kolovoza 1986. godine. Na ponovnom otkrivanju spomenika je, kao i prvi put, uz predsjednika odbora sir Bernarda Brainea i autorice spomenika Angele Conner, sudjelovao i Krnjević sa članstvom HSS-a iz Londona.[1511]

[1506] „Yalta Memorial", *The Spectator,* 12. 7. 1986., 5.

[1507] „Odgovor sir Bernard Braine-a na pismo ing. Stjepana Košutića u vezi spomenika žrtvama Bleiburga", *Hrvatska istina,* svibanj 1982., 4.; U *Hrvatskoj istini* je tiskana i preslika članka iz *The Sunday Timesa* o otkrivanju spomenika žrtvama Jalte, objavljenog 7. ožujka 1982. godine. U članku *The Sunday Timesa* se spominju i Hrvati kao žrtve Jalte, a na slici se vide hrvatski transparenti s natpisima o žrtvama Bleiburga. („Spomenik žrtvama Yalte!" *Hrvatska istina,* travanj 1982., 2.)

[1508] „Jalta i Bleiburg", *Hrvatski glas*, Vancouver, travanj 1982., 5., 11.; Uz tekst se nalaze i slike s događaja.

[1509] „Gradišćanski Hrvati i Hrvati iz Austrije u Londonu položili vijenac žrtvama Jalte i Bleiburga", *Hrvatski glas,* Vancouver, srpanj 1982. Uz tekst se nalaze i slike s događaja.

[1510] „Spomenik žrtvama Jalte i Bleiburga srušen u Londonu", *Hrvatski glas,* Vancouver, studeni 1982., 4.

[1511] „Spomenik žrtvama Jalte", *Glasnik HSS,* kolovoz 1986., 13.; „Drugi spomenik žrtvama Jalte", *Glasnik HSS,* rujan 1986., 7.; Uz tekst se nalaze i slike s događaja.

14. 2. Svjetski kongresi HSS-a tijekom 80-ih godina

S obzirom na cjelokupnu međunarodnu situaciju tijekom osamdesetih godina, te s obzirom na unutarstranačke sukobe sa Zorkinom, Krnjević je političku aktivnost iseljeničkog HSS-a održavao putem rada Središnjeg odbora HSS-a i redovnim održavanjem Svjetskih sastanaka HSS-a. Tijekom osamdesetih godina Središnji odbor HSS-a se nadopunjavao novim članovima, a isto tako su pojedini članovi i izlazili iz Središnjeg odbora HSS-a. Važno je napomenuti kako je Krnjević u trenutku osnivanja Središnjeg odbora HSS-a imao 85 godina i kako je to očito bio razlog što se među članstvom u organizacijama HSS-a tijekom osamdesetih godina sve više inzistiralo na pomlađivanju vodstva. Središnji odbor HSS-a preuzeo je vođenje stranke nakon Krnjevićeve smrti u siječnju 1988. godine i time je, kao Krnjevićev institucionalni nasljednik, nastavio održavati kontinuitet HSS-a kojeg su vodili Stjepan Radić, Vladko Maček i Juraj Krnjević. Vodstvo Središnjeg odbora HSS-a nakon Krnjevićeve smrti preuzeo je dotadašnji dopredsjednik Josip Torbar koji je kasnije, nakon obnove HSS-a u Hrvatskoj, sudjelovao u dogovorima o objedinjavanju domovinskog i iseljeničkog HSS-a.

Politički stavovi vodstva HSS-a tijekom osamdesetih godina najbolje se mogu vidjeti na osnovu rasprava i zaključaka na Svjetskim kongresima HSS-a, koji su se u vrijeme Krnjevićeva života održali 1983., 1984., 1986. i 1987. godine. Na kongresima su se donosile rezolucije o situaciji u Jugoslaviji koje su se slale međunarodnim čimbenicima, a objavljivala se i poruka hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu.

Prvi Svjetski kongres nakon osnivanja Središnjeg odbora HSS-a održao se 22. i 23. svibnja 1983. godine u Londonu. Svjetski kongres u Londonu formalno je, kao i kongres 1979. godine, uz HSS organizirao i HRS, kako bi se dokazalo zajedništvo radnika i seljaka te se pokazala tradicija suradnje HSS-a i HRS-a još od početka dvadesetih godina, kada su se i na izborne liste stavljali zajednički kandidati. U Krnjevićevim objavama uoči Kongresa naglašavale su se uobičajene teze o važnosti izbora 1920. godine i donošenja Ustava seljačke mirotvorne neutralne republike 1921. godine, kao i činjenica da su studenti 1971. godine posjetili grob Stjepana Radića i postavili spomen ploču na kuću u kojoj je živio. Krnjević je pred Kongres zaključio kako se „inteligencija“ koja je slijedila Hitlera, Mussolinija ili Marxa vraćala Radiću[1512]. Krnjević je i pred ovaj Svjetski kongres ponovio kako HSS nije federalistička

[1512] Krnjević je sličnu tvrdnju napisao 1981. godine za Franju Tuđmana, Marka Veselicu, Vladu Gotovca i Ivana Supeka. Za njih je Krnjević tada napisao: „Što je od isto tako velike važnosti je činjenica, da se oni kao dugogodišnji pristaše i aktivisti, suradnici u hrvatskom narodu strane i tuđe marksističke i lenjinističke ideologije, vraćaju svom hrvatskom narodu i načelima, koja je iz duše i srca hrvatskog seljaka uzeo Stjepan Radić, te izradio

stranka, a kao najvažnije pitanje Svjetskog kongresa Krnjević je naveo pitanje progona hrvatskih rodoljuba putem političke policije, koja je odgovorna za ubojstvo više od 50 emigranata.[1513] Krnjević je naglasio i kako HSS i HRS nisu neke emigrantske organizacije, nego su potpora domovini, te je naveo kako je on održavao cijelo vrijeme emigracije vezu s domovinom putem „raznih novih i starih kanala, i održavao vezu sa organizacijom u domovini i slobodnom svijetu".[1514] Krnjević je naveo kako u Jugoslaviji „vrije" i da je jugoslavenska vlast na rubu propasti te da je zato potreban Kongres HSS-a. U istom tekstu Krnjević je naglasio svoje protivljenje prema HNV-u i ostalim inicijativama, pa je u tom kontekstu napisao: „Nismo nikada pravili neodgovorne skokove u emigraciji, kako smo imali prilike vidjeti mnogo puta poslije Drugog svjetskog rata, pa niti onda kada je demagogija cvala na sve strane, mi se nismo upuštali u neodgovorne SAVEZE I VIJEĆA (naglašeno u članku, I.T.), nego smo ostali na putu nauke braće Radić".[1515]

Na samom Kongresu Krnjević je naglasio kako je hrvatski narod na svim demokratskim izborima bio za samostalnu Hrvatsku i protiv bilo kakve Jugoslavije te je naglasio kako on ima iskustva sa Srbijancima i da se zavaravaju oni koji govore o demokratskim alternativama sa Srbijancima iz razloga što se Srbijanci ne drže dogovorenog.[1516] S kongresa je poslana poruka hrvatskom narodu, u kojoj se navelo kako HSS uživa ugled među međunarodnim čimbenicima te su se osudila ubojstva emigranata u zapadnim zemljama. Osudila se i Jugoslavija zbog nepoštivanja ljudskih prava, a prosvjedovalo se i zbog ekonomskog izrabljivanja Hrvatske i BiH.[1517] S obzirom na raskol u stranci, koji je u to vrijeme zahvatio Kanadu i SAD, s kongresa je upućena i poruka jedinstva HSS-a, uz potpise delegata iz Zapadne Njemačke, Kanade, SAD-a, Velike Britanije, Australije, Italije, Belgije, Francuske i Južne Amerike.[1518] S Kongresa je

---

u hrvatski narodni program i na njemu okupio ogromnu većinu hrvatskoga naroda. To ujedno pokazuje, koliko je Radićev program ne samo važan, nego i neslomljiv u hrvatskome narodu, unatoč strahovitih i zvjerskih 35-godišnjih progona po komunističkoj velikosrpskoj tiraniji". („Revolucija u Hrvatskoj – Velika važnost Tuđmana, Veselice, Gotovca i Supeka", *Samo Hrvatska država*, 18.); Tuđman se u svom osobnom dnevniku osvrnuo na ovaj Krnjevićev članak, a pogotovo ga je zasmetao navedeni, gore citirani dio, na što je u svom dnevniku Krnjeviću odgovorio: „E moj 'predsjedniče': onaj koji nije otišao od svog naroda nije mu se morao ni vraćati; on je do 'mirotvorne republike' htio samo doći drugim putem, kad otac nije do nje stigao Radićevim, koji je – slažem se u potpunome – zaista bio i demokratski i mirotvoran i posve hrvatski, a ne ideološki import!" (TUĐMAN, *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 3,* 160.)

[1513] Juraj KRNJEVIĆ, „Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka", *Hrvatski glas*, Vancouver, veljača 1983., 1., 3.; „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza održati će se na Duhove 22. i 23. svibnja 1983. u Londonu, Engleska", *Hrvatski glas,* Vancouver, 1., 3.; Juraj KRNJEVIĆ, „Pozdrav delegatima ovogodišnjeg svjetskog kongresa HSS i HRS u Londonu", *Hrvatski glas,* Vancouver, travanj 1983., 1., 3.

[1514] Juraj KRNJEVIĆ, „Pozdrav delegatima ovogodišnjeg svjetskog kongresa HSS i HRS u Londonu", *Hrvatski glas,* Vancouver, travanj 1983., 3.

[1515] *Isto*

[1516] „Održan Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Radničkog saveza u Londonu, Engleska", *Hrvatski glas,* Vancouver, lipanj 1983., 6.

[1517] „Poruka hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu", *Hrvatski glas,* Vancouver, lipanj 1983., 5.

[1518] „Solidarnost HSS širom svijeta", *Hrvatski glas,* Vancouver, rujan i kolovoz 1983., 10.

upućen i Protest Ujedinjenim narodima zbog ubojstava hrvatskih emigranata tijekom posljednjih 15 godina, a zanimljivo je da je Protest potpisao Krnjević kao „Potpredsjednik Ratne Savezničke Jugoslavenske Vlade u Londonu“.[1519] Sličan prosvjed protiv ubojstva emigranata nalazio se i u Rezoluciji HSS-a, koju je Krnjević predao početkom rujna 1983. godine Europskom parlamentu u Strasbourgu.[1520]

Već sljedeće godine ponovno je održan Svjetski kongres HSS-a od 9. do 11. lipnja 1984. godine u Liegeu u Belgiji, te je ponovno formalno bio zajednički kongres HSS-a i HRS-a, na kojem se ujedno obilježavalo 80 godina HSS-a i 60 godina HRS-a. Na kongresu su sudjelovali delegati iz Australije, Austrije, Belgije, Velike Britanije, Francuske, Italije, Južne Amerike, Kanade i SAD-a.[1521] Na ovom Svjetskom kongresu glavni je naglasak stavljen na izvještaj kojeg je Krnjević u svibnju 1943. godine predao britanskoj vladi na zahtjev britanskog veleposlanika pri izbjegličkoj vladi u Londonu sir Georgea Williama Rendela, a odnosio se na granice Hrvatske, bilo u konfederaciji ili samostalnoj Hrvatskoj. Krnjević nakon tog izvještaja britanskoj vladi 1943. godine nije dobio nikakav odgovor, ali je za sudbinu tog izvještaja saznao 30 godina kasnije, nakon otvaranja arhiva britanskog ministarstva vanjskih poslova.[1522] Krnjević je u svom izvješću sa Svjetskog kongresa napisao kako je Kongres, na osnovu navedenih činjenica, utvrdio: „da je kulturni demokratski svijet već 1943. godine u doba II. svjetskog rata to pravo hrvatskog naroda na svoju državu, organiziranu po HSS i na programu odobrenom od hrvatskog naroda, priznao i otvoreno se radi njenog uređenja obratio HSS“.[1523] Svjetski kongres je na kraju, na Krnjevićev prijedlog, jednoglasno odobrio Krnjevićevo izvješće predano 1943. godine, a „Vladama Saveznika, delegatima ujedinjenih naroda i Europskom

---

[1519] „Priziv delegatima Ujedinjenih naroda“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1983., 4.

[1520] „Europskom Parlamentu Strasbourg“, *Hrvatski glas*, Vancouver, studeni 1983., 3.

[1521] „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza, proslava 80. i 60. godišnjice“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 3.

[1522] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska i hrvatski narod prije svega drugoga određuju svu našu djelatnost“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 1., 4.; Krnjević je u navedenom tekstu u *Hrvatskom glasu*, vezano za svoj odgovor na upit britanskog veleposlanika iz 1943. godine, naveo sljedeći predloženi teritorij Hrvatske: „Ja sam mu spremno odgovorio. Naveo sam uz naznaku Hrvatske, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Istre i gradove Zadar i Rijeku, koji su tada bili još pod talijanskom vlašću, te Bačku u zap. Vojvodini, uključivši grad Suboticu, kako je to predsjednik Maček u domovini utvrdio, od Zemuna u Srijemu do Boke kotorske na Jadranu“; Krnjević je tekst memoranduma na hrvatskom i engleskom jeziku objavio u *Kalendaru Hrvatskog glasa* za 1980. godinu. U tekstu u *Kalendaru Hrvatskog glasa* objavljene su i karte te britanski komentari uz Krnjevićev tekst memoranduma. (Juraj KRNJEVIĆ, „Važni po hrvatski narod diplomatski dokumenti iz prošloga svjetskoga rata“, *Kalendar Hrvatski glas*, 1980., 44 – 76.) O memorandumu i izvješću kojeg Krnjević spominje pisao je i Hrvoje Matković. (MATKOVIĆ, „Prilog proučavanja političke djelatnosti Jurja Krnjevića“, 93 – 106.); *Hrvatski glas* je od početka sedamdesetih godina vrlo često u svojim brojevima donosio kartu Hrvatske koja je teritorijalno obuhvaćala Hrvatsku, BiH, cijeli Srijem, Sandžak i Boku kotorsku. (*Hrvatski glas*, 6. 12. 1972, 6.; *Hrvatski glas*, 13. 12. 1972, 6.; „45-godišnjica lipanjskog zločina“, *Hrvatski glas*, 20. 6. 1973., 1.; *Hrvatski glas*, 4. 7. 1973., 5.; *Hrvatski glas*, 25. 7. 1973., 5.; *Hrvatski glas*, 20. 3. 1974., 5.; „Croatia“, *Hrvatski glas*, 15. 12. 1978., 1.)

[1523] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska i hrvatski narod prije svega drugoga određuju svu našu djelatnost“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 1., 4.

parlamentu“ upućen je dokumentirani prijedlog HSS-a o razgraničavanju Hrvatske i Srbije po uzoru na dokument iz 1943. godine.[1524]

I na ovom Svjetskom kongresu izražena je osuda ubojstava hrvatskih emigranata od strane jugoslavenskih tajnih službi te je upućena poruka, u kojoj se čestitalo narodu u domovini na borbi i preporučivalo se da ostanu na svojim ognjištima te da ne iseljavaju. Dalje se uputila poruka pripadnicima hrvatskog naroda da stvaraju brojne hrvatske obitelji i odgajaju djecu u duhu hrvatske kulture i narodnih običaja, a Hrvatima u inozemstvu je poslana poruka da se vrate u domovinu. Također je poslana i poruka Ujedinjenim narodima za posredovanje i pomoć hrvatskom narodu, u dobivanju ljudskih i narodnih prava po povelji UN-a i Helsinške deklaracije.[1525] I s ovog kongresa se uputio protest „protiv svakog terorizma: po jugoslavenskoj tajnoj policiji ubijanje nevinih Hrvata u zapadnoevropskim državama“ te se tražila „sloboda tiska, zbora i dogovora“ u Jugoslaviji i „slobodne izbore na kojima će se natjecati sve demokratske stranke itd.“.[1526]

Posljednji Svjetski kongres HSS-a u Krnjevićevom prisustvu održao se od 17. do 19. svibnja 1986. godine u Londonu. Kongres je ponovno formalno bio zajednički Svjetski kongres HSS-a i HRS-a, a na njemu su sudjelovali izaslanici iz Australije, Kanade, SAD-a, Velike Britanije, Austrije, Francuske i Njemačke.[1527] Godinu dana prije ovog Kongresa dogodio se veliki raskol u organizacijama HSS-a u Australiji pa su na kongres stigli izaslanici sukobljenih strana iz Australije, koji su se na kongresu bili dogovorili o međusobnom pomirenju, ali do kojega kasnije na kraju ipak nije došlo.[1528] Krnjević je u svom govoru na Kongresu uputio kritiku organizacijama HSS-a te je naglasio: „da je cijeli rad kojeg vodimo ovdje i što ga uopće vode naše organizacije vani, temeljito pogrešan, radi toga jer mi ne znamo točke iz koje polazimo. Postoji tu jedna točka preko koje nitko ne smije prijeći niti raspravljati“. Krnjević je zaključio da nema dvoumljenja oko toga da je glavna borba za Hrvatsku državu i protiv svake Jugoslavije.[1529]

[1524] „Svjetski kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza, proslava 80. i 60. godišnjice“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 3.; Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatska i hrvatski narod prije svega drugoga određuju svu našu djelatnost“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 1., 4.; „Uspješno održan Kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza u Belgiji na 9, 10 i 11 lipnja 1984.“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 4.; *Hrvatski glas*, rujan 1981., 12.
[1525] „Poruka domovini“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 2.
[1526] „Uspješno održan Kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza u Belgiji na 9, 10 i 11 lipnja 1984.“, *Hrvatski glas*, Vancouver, srpanj 1984., 4.
[1527] „Vrlo uspjeli kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza“, *Glasnik HSS*, 15. 6. 1986., 3.
[1528] PALAIĆ, *HSS u Kanadi*, 221.
[1529] Juraj KRNJEVIĆ, „Hrvatski narod hoće državu Hrvatsku“, *Glasnik HSS*, 15. 6. 1986., 1.

S kongresa je upućena poruka hrvatskom narodu u kojoj se, po ustaljenoj praksi, navodila važnost izbora 1920. godine i Ustava iz 1921. godine. Navelo se da HSS nije staleška stranka jer su za HSS svi staleži ravnopravni, a naglasilo se kako su hrvatski radnici od početka surađivali sa HSS i da HSS ima posebnu dužnost i odgovornost, koju joj je dao hrvatski narod i koju joj može samo taj isti narod i oduzeti. Na kraju poruke hrvatskom narodu navelo se kako Kongres traži da se ispuni volja hrvatskog naroda o uspostavi slobodne, mirotvorne i neutralne republike Hrvatske u povijesnim granicama kako je to Krnjević opisao u memorandumu britanskoj vladi iz svibnja 1943. godine.[1530]

Sa Svjetskog kongresa iz Londona upućen je i apel Ujedinjenim narodima, koji je preveden na engleski, njemački i francuski jezik. U apelu UN-u se osudilo političko nasilje, zatvaranja i ubijanje disidenata u „komunističkoj Jugoslaviji“, za koju se istaknulo da je bila potpisnica Helsinške deklaracije, ali je usprkos tome kršila osnovna ljudska prava. Nadalje se upoznalo UN sa činjenicom da je organizaciji Amnesty International zabranjeno posjećivati zatvorenike savjesti u Jugoslaviji i da je, po podacima Amnesty Internationala, Jugoslavija imala u postotku najveći broj političkih zatvorenika. Zatim je navedeno kako je HSS, osnovana početkom dvadesetog stoljeća, na svim demokratskim izborima dobivala povjerenje većine hrvatskog naroda i da u drugom svjetskom ratu nije surađivala s nacistima. U nastavku se navela knjiga Nikolaja Tolstoja Ministar i masakri[1531] u kojoj se pisalo i o tragediji koja je zadesila stotinu tisuća antikomunista od ruku komunista, a da je HSS nastavio „borbu iz slobodnog svijeta“. Na kraju apela UN-u se navelo kako su u Jugoslaviji naročito progonjeni katolici i muslimani, te se i u apelu UN-u pozivalo na granice koje je Krnjević definirao 1943. godine u izvješću britanskom veleposlaniku pri jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi.[1532]

Što se tiče unutarstranačkih pitanja, na Kongresu je donesena odluka o osnivanju knjižnice, biblioteke i arhiva HSS-a u Londonu, a definirana su i službena glasila HSS-a koja su se izdavala te godine, s obzirom da su glasila HSS-a izdavale i odvojene frakcije od središnjeg odbora HSS-a. Na kongresu je definirano da su službena glasila HSS-a tada bila *Hrvatska istina* iz Australije, *Glasnik Hrvatske seljačke stranke* iz Kanade i godišnjak *Zbornik Hrvatske seljačke stranke* iz Londona. S obzirom na velike raskole unutar organizacija u SAD-u, Kanadi i Australiji, na kongresu je zaključeno da su pravovaljane organizacije HSS-a u SAD-u pod

[1530] „Poruka hrvatskom narodu u domovini i u iseljeništvu“, *Glasnik HSS*, 15. 6. 1986., 1., 3.
[1531] Vidi: Nikolai TOLSTOY, *The Minister and the Massacres*, Century Hutchinson Ltd, London 1986.; Hrvatsko izdanje vidi: Nikolai TOLSTOY, *Ministar i pokolji: Bleiburg i Kočevski Rog 1945*., Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1991.
[1532] „Apel državama članicama Ujedinjenih naroda“, *Glasnik HSS*, 15. 6. 1986., 9.; „Vrlo uspjeli kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza“, *Glasnik HSS*, 15. 6. 1986., 3.

predsjedništvom Blaža Kaušića, u Kanadi pod predsjedništvom Lovre Črepa te u Australiji pod predsjedništvom Stjepana Košutića te da organizacije HSS-a u iseljeništvu još djeluju i u Engleskoj, Belgiji, Njemačkoj, Francuskoj, Austriji i Južnoj Americi.[1533]

S obzirom na zaključke i odluke sa Svjetskih kongresa HSS-a zanimljivo je vidjeti kako je tijekom 1985. i 1986. godina jugoslavenska Služba državne sigurnosti (SDS) karakterizirala promidžbu iseljeničkog HSS-a u elaboratu vezanom za djelovanje hrvatske političke emigracije. SDS je u elaboratu navela da je identificirala ubacivanje propagandnog materijala u zemlju koji je potpisan od strane Krnjevića, a zatim je o promidžbi HSS-a napisala: „Rafinirani pristup učenjima Radića temelj je svake poruke i promidžbenog nastupa predvodnika HSS-a i HRS-a. Tako se atentatom na S. Radića 'usred beogradskog parlamenta' pokušava manipulirati osjećajima istomišljenika i na toj osnovi održati na okupu stare pripadnike ove građanske stranke, dijelom naše građane na privremenom radu u inozemstvu, HSS-ovske ostatke u zemlji i njihove potomke. Inače, stratezi HSS-a i HRS-a, osim imena i djela Antuna i Stjepana Radića, nemaju drugih uporišta za promidžbeno djelovanje među pristalicama, izuzevši one promidžbene učinke koji proizlaze iz njihove promidžbene konstrukcije jugoslavenske zbilje.“[1534]

Posljednji Svjetski sastanak HSS-a, koji je održan za Krnjevićevog života, ali na kojem Krnjević nije prisustvovao, održan je od 12. do 15. lipnja 1987. godine u Torontu. I ovaj Svjetski sastanak formalno je bio organiziran od strane HSS-a i HRS-a. Na ovom Svjetskom sastanku sudjelovali su delegati iz Rima, Belgije, Francuske, Velike Britanije, Australije, Argentine, SAD-a i Kanade. Donesena je i Rezolucija koja je bila vidljivo drugačija od prijašnjih, a koju je kasnije odobrio i Juraj Krnjević. Rezolucijom se iskazalo povjerenje Krnjeviću i vjernost ideji slobodnog hrvatskog naroda u samostalnoj i slobodnoj državi. Naglasila se sloga seljaka i radnika te se navelo kako se i seljaku i radniku treba omogućiti pravo privatnog vlasništva i slobodnog udruživanja. Rezolucija je dalje navela da je hrvatski dom temelj hrvatske države i da se HSS zalaže za ravnopravnost žena u svakoj organizaciji, te se uputila podrška i intelektualcima i studentima u domovini.[1535] Zanimljivo je da se u Rezoluciji HSS-a spomenula i suradnja sa susjednim narodima, što je bilo po prvi puta da se javno u dokumentu sa HSS-ovog skupa spominje ta tema. Pod šestom točkom Rezolucije pozdravilo se susjedne narode „s kojima Hrvati žele živjeti u miru i priznanju njihovih prava, onako kako oni poštuju naša“. Za

[1533] „Vrlo uspjeli kongres Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza“, *Glasnik HSS,* 15. 6. 1986., 3.
[1534] VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva*, 163.
[1535] „Uspjeli sastanak Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza“, *Glasnik HSS,* srpanj 1987., 4 – 5.; „Rezolucija Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza“, *Glasnik HSS,* srpanj 1987., 1 – 2.

tu svrhu Središnji odbor HSS-a dao je punomoć potpredsjedniku Središnjeg odbora HSS-a Zvonku Mustapiću iz Argentine za nastavak razgovora sa slovenskim predstavnicima za što užu buduću suradnju.[1536] Nadalje se formirao odbor koji je trebao ispitati preduvjete za razgovore sa srpskim predstavnicima, stoga je HSS naglasio kako je za njih jedan od glavnih preduvjeta priznavanje prava postojanja zasebne hrvatske i srpske države, koje će u međusobnim odnosima odlučivati samostalno. Na kraju se povjerilo Središnjem odboru HSS-a da ispita prilike za takve razgovore.[1537] Primjetno je kako je ovakva formulacija odudarala od Krnjevićevih istupa s prošlih kongresa. Naime, Krnjević je cijelo vrijeme zastupao stav da se sa Srbima ne može razgovarati i dogovarati jer oni ne poštuju dogovore. Isto tako je primjetno da je ovo po prvi puta nakon 1945. godine da se javno, na okupljanju HSS-a, i to vrlo decidirano, navodi moguća suradnja sa Slovencima i Srbima. Takve formulacije nisu se upotrebljavale na stranačkim konvencijama niti u vrijeme dok je Maček vodio razgovore sa srpskom i slovenskom emigracijom.

Na kongresu je raspravljena aktualna međunarodna situacija te je zaključeno da je Hrvatska važna zbog svog geostrateškog položaja. Razmatrana je mogućnost priključenja Hrvatske u Europsku zajednicu putem zajednice „Alpe – Jadran“, u koju je Hrvatska ušla početkom 1986. godine.[1538] Na kongresu su pročitani i primljeni referati po pojedinim temama, koji su kasnije objedinjeni i objavljeni u knjizi.[1539]

Po zaključcima s ovog posljednjeg kongresa tijekom Krnjevićevog života očito je kako je HSS opet javno artikulirao politiku koja je bila bliža Mačekovoj politici po pitanju suradnje sa Srbima i Slovencima. Pogotovo više nije bilo isključivosti prema razgovoru sa Srbima, na kojem je najviše inzistirao Krnjević.

[1536] „Rezolucija Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskog radničkog saveza“, *Glasnik HSS,* srpanj 1987., 1.
[1537] *Isto*
[1538] „Kongres HSS i HRS“, *Glasnik HSS*, srpanj 1987., 6. – 7.
[1539] *Hrvatska Seljačka Stranka u službi hrvatskog naroda – Toronto – 12. lipnja 1987*. London: Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke, 1987.

15. ISELJENIČKI HSS OD 1988. DO 1990. GODINE

Juraj Krnjević umro je 9. siječnja 1988. godine u Londonu u 94. godini života. U Londonu je i pokopan, a na sprovod su došli članovi i dužnosnici iz svjetskih organizacija HSS-a. Unatoč neslaganjima, sva glasila, iz obadvije frakcije sukobljenog HSS-a, odala su dužno poštovanje prema dugogodišnjem glavnom tajniku i predsjedniku HSS-a.[1540]

Odmah nakon Krnjevićeve smrti u *Glasniku HSS-a* je objavljeno da je vodstvo stranke preuzeo Središnji odbor HSS-a, čije je vođenje preuzeo Josip Torbar[1541], dotadašnji drugi potpredsjednik.[1542] Josip Torbar se, poput Mačeka i Krnjevića, također od svibnja 1945. godine nalazio u emigraciji, kada je sa svojim ocem, narodnim zastupnikom HSS-a, Josipom Torbarom starijim napustio Zagreb. Josip Torbar mlađi bio je uspješan poslovni čovjek, koji se bavio turizmom, a živio je u Rimu.

Središnji odbor HSS-a sastao se 20. svibnja 1988. godine u Bruxellesu, a na sastanku su prisustvovala 23 člana iz Italije, Argentine, Australije, Belgije, Francuske, Austrije, Engleske, SAD-a i Kanade. U izvještaju sa sastanka naglašeno je kako su pozdrave sastanku Središnjeg odbora HSS-a poslali predsjednik HBZ-a Bernard Luketich[1543] i predsjednik HOP-a Srećko

---

[1540] „Dr Juraj Krnjević“, *Glasnik HSS*, siječanj 1988., 2 – 3.; „Dr. Juraj Krnjević“, *Hrvatski glas*, 31. 1. 1988.; „Vijesti iz Londona, susret i pogreb“, *Hrvatski glas*, 15. 2. 1988., 1.; „Umro dr. Juraj Krnjević“, *Hrvatska sloboda*, veljača 1988., 1 – 2.

[1541] Josip Mirko Torbar (1922. – 2013.) bio je poslovni čovjek i hrvatski političar. Bio je sin narodnog zastupnika HSS-a i ministra Josipa Torbara. U Zagrebu je završio osnovnu školu, maturirao je na I. klasičnoj gimnaziji 1940. godine, a 1945. godine je završio i doktorirao pravo. Za vrijeme Drugog svjetskog rata bio je vrlo aktivan u ilegalnoj organizaciji HSS-a. Nakon završetka Drugog svjetskog rata u svibnju 1945. godine je emigrirao i nakon boravka u Austriji i Italiji 1947. godine odlazi u Južnu Ameriku u Argentinu i Brazil. Bio je turistički ekspert, a godine 1951. je preselio u Kanadu, potom u SAD, gdje je djelovao kao voditelj međunarodnog turizma u jednoj glasovitoj američkoj agenciji. Od 1961. do 1965. godine upravljao je vlastitom tvrtkom u talijanskom gradu Milanu, koja je zastupala najveće američke turističke agencije. Godine 1965. izabran je za glavnog tajnika Svjetske organizacije saveza turističkih agencija sa sjedištem u kanadskom gradu Montrealu, a 1967. godine je postao savjetnikom za turizam Ujedinjenih naroda u New Yorku i sljedeće tri godine boravio u mnogim afričkim i azijskim zemljama. Od 1970. do 1993. godine bio je vlasnik turističke agencije u Rimu. Godine 1993. vratio se u Hrvatsku, a 1996. godine izabran je za počasnog predsjednika HSS-a. Godine 2000. godine izabran je za zastupnika u Hrvatskom saboru. Umro je u Zagrebu 2013. godine. (MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 274.)

[1542] „Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke“, *Glasnik HSS*, siječanj 1988., 4.; U tekstu je navedeno da je Josip Torbar postao predsjednik Središnjeg odbora, što je očito bio krivi navod uredništva *Glasnika HSS-a* s obzirom da je prema službenim izvješćima Središnjeg odbora HSS-a tijekom 1988. i 1989. vidljivo kako je Torbar prvo bio od svibnja 1988. godine samo predstavnik predsjedništva Središnjeg odbora HSS-a, a od rujna 1989. godine je izabran za predsjedatelja predsjedništva Središnjeg odbora HSS-a.

[1543] Bernard Luketich (1931. – 2015.) bio je iseljenički djelatnik. Rođen je u Cokeburgu u SAD-u, a podrijetlom iz Zagorja Ogulinskoga. Kao američki vojnik od 1952. do 1954. godine sudjelovao je u Korejskom ratu. Od 1964. godine radio u ugljenokopu. Bio je aktivan u Hrvatskoj bratskoj zajednici u Cokeburgu. Godine 1949. organizirao je mjesni glazbeni ansambl, koji je prerastao u jedan od najpoznatijih omladinskih tamburaških zborova „St. George Jr. Tamburitzans“. Godine 1959. na konvenciji HBZ-a u Detroitu izabran je u Nadzorni odbor HBZ-a, od 1964. godine vršio je dužnost glavnog blagajnika, a od 1977. godine izabran je za prvog potpredsjednika. Od 1978. do 2014. godine bio je predsjednik HBZ-a. Umro je u Pittsburghu 2015. godine. (*Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina (mrežno izdanje)*, www.pilar.hr/leksikon, 775., pristup ostvaren 14. 11. 2017.)

Pšeničnik[1544], a osobno su sastanku prisustvovali Nikola Kirigin, predstavnik HNV-a, Milan Obajdin, predstavnik hrvatskih liberala te Krunoslav Prates, urednik lista *Hrvatska država*. Na sastanku je u Središnji odbor HSS primljeno devet novih članova.[1545] Donijeta je i odluka o izdavanju novih stranačkih novina, koje će se izdavati u Europi pod imenom *Slobodni dom*.[1546] Na Torbarov prijedlog, na sastanku je izabrano predsjedništvo Središnjeg odbora HSS-a, sastavljeno od četiri člana, koje je trebalo voditi HSS do trenutka kada će se u domovini moći izabrati predsjednik HSS-a. Torbar je smatrao da nitko u to vrijeme nema pravo izabrati predsjednika HSS-a, a pogotovo zato da ne dođe do prigovora zbog načina izbora.[1547] Predsjedništvo Središnjeg odbora HSS-a činili su jedan član izabran u domovini, Josip Torbar, Zvonimir Mustapić iz Argentine, Stjepan Košutić iz Australije i Mehmed Bašić iz Kanade. Za tajnika Središnjeg odbora potvrđen je Đuro Đurković iz Kanade, a za blagajnika Stjepan Gorički iz Francuske.[1548] Odlučeno je da predsjedništvo Središnjeg odbora HSS-a predstavlja Josip Torbar.[1549] Poslije sastanka su članovi HSS-a bili gosti kod baruna Janka Vraniczanyja[1550], koji je bio veliki prijatelj Josipa Torbara, a drugi dan je održan seminar, na kojem je 15 hrvatskih javnih djelatnika iz emigracije održalo predavanja po raznim temama.[1551] Svrha simpozija bila je da „razradi nove elemente za konkretnu politiku u doglednicama

---

[1544] Srećko Pšeničnik (1921. – 1999.) bio je hrvatski političar. Studirao je pravo u Zagrebu, Rimu i Padovi, a doktorirao političke znanosti na Katoličkom sveučilištu u Milanu. Nakon uspostave NDH bio je tajnik ministra pri poslanstvu NDH u Rimu i izaslanik za tisak. U emigraciji u Argentini oženio se Mirjanom Pavelić, kćerkom Ante Pavelića. Od 1981. godine je bio predsjednik Hrvatskog oslobodilačkog pokreta. Od 1985. godine u Torontu je uređivao časopis *Nezavisna Država Hrvatska*, kojega je objavljivao i nakon povratka u Hrvatsku od 1996. do 1999. godine i u Zagrebu. Umro je u Zagrebu. (*Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50973, pristup ostvaren 12. 11. 2017.)

[1545] „Izvještaj sa sastanka Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke u Bruxellesu, Belgija, 20. 05. 1988.“, *Glasnik HSS*, lipanj 1988., 4.; TORBAR, RAĐA, ORIKIN, *Radićeva politička baština i budućnost Hrvatske,* 9., 12.; U Središnji odbor HSS-a tada su primljeni Slavko Barković i Juraj Šimunović iz SAD-a; Ivan Kupin, Franjo Pušića i Josip Šebalj iz Kanade; Ivo Lončar i Stanko Sutan iz Australije; Petar Zorica iz Belgije i Tihomil Rađa iz Švicarske.

[1546] U izvještaju sa sastanka, koji se nalazi u *Glasniku HSS-a*, piše da će se nove novine zvati *Hrvatski dom*, ali s obzirom da su novine, koje su započele izlaziti u Europi poslije sastanka Središnjeg odbora HSS-a, nosile naziv *Slobodni dom*, u radu je navedeno to ime. Općenito je primjetno kako se, kroz cijelo vrijeme obrađenog razdoblja od 1945. godine, u tekstovima vrlo često krivo navode nazivi stranačkih glasila iz drugih dijelova svijeta.

[1547] „Izvještaj sa sastanka Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke u Bruxellesu, Belgija, 20. 05. 1988.“, *Glasnik HSS*, lipanj 1988., 4.

[1548] TORBAR, RAĐA, ORIKIN, *Radićeva politička baština i budućnost Hrvatske*, 14.

[1549] „Izvještaj sa sastanka Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke u Bruxellesu, Belgija, 20. 05. 1988.“, *Glasnik HSS*, lipanj 1988., 4.

[1550] Janko Vraniczany Dobrinović (1920. – 2015.) bio je hrvatski diplomat i potomak stare hrvatske plemićke obitelji. Živio je u Bruxellesu. Uoči demokratskih promjena 1990. godine, zajedno s drugim hrvatskim plemićima uputio je javno pismo u kojem su se novim vlastima stavili na raspolaganje. Od 1990. do 1992. godine bio je ministar turizma u Republici Hrvatskoj, a od 1992. bio je veleposlanik RH za zemlje Beneluxa. (*Jutarnji list (mrežno izdanje)*, www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/umro-diplomat-i-prvi-hrvatski-ministar-turizma-janko-vranyczany-dobrinovic/383182/, pristup ostvaren 12. 1. 2018.)

[1551] „Izvještaj sa sastanka Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke u Bruxellesu, Belgija, 20. 05. 1988.“, *Glasnik HSS*, lipanj 1988., 4.; TORBAR, RAĐA, ORIKIN, *Radićeva politička baština i budućnost Hrvatske*, 10 – 11.

razvitka u hrvatskom dijelu svijeta".[1552] Predavanja s ovog seminara objavljena su u knjizi koju je izdao Središnji odbor HSS-a, a uvod je napisalo predsjedništvo Središnjeg odbora HSS-a.[1553]

Središnji odbor HSS-a nastavio je svoje aktivnosti i sastanke tijekom 1989. godine. U Bruxellesu je 29. rujna 1989. godine održana sjednica na kojoj je predsjedništvo Središnjeg odbora HSS-a prošireno novim članovima, a s obzirom da se nije izabralo predsjednika HSS-a, Josip Torbar je izabran za predsjedatelja predsjedništva.[1554] Na sjednici su bila prisutna i četiri člana iz domovine, a donesen je i Pravilnik o radu HSS-a, kako bi se što preciznije definirala uloga i zadaća Središnjeg odbora HSS-a u vođenju poslova stranke.[1555] Na sjednici je Josip Torbar rekao da treba uspostaviti što užu suradnju s Europskom zajednicom i uspostaviti kontakt s manjinama. Donesena je i Rezolucija sa zaključcima, od kojih je na prvom mjestu stajalo da je: „neopoziva volja hrvatskog naroda da postane punopravni član Europske zajednice. Po tisućljetnoj našoj povijesti pripadamo europskoj zajednici naroda i država". Nadalje se u Rezoluciji navelo kako je „propovijedanje ma kakve nacionalne mržnje strano duhu našeg idejnog vjerovanja".[1556] U Rezoluciji je Središnji odbor HSS-a potvrdio suradnju HSS-a i HRS-a, što je, prema Rezoluciji, pokazivalo slogu seljaka i radnika, a istaknulo se i kako HSS nije staleška stranka, nego stranka koja zastupa sve slojeve hrvatskog naroda. Na sastanku je također potvrđeno da je glavno glasilo stranke list *Slobodni dom*, a poslije sastanka je, već tradicionalno, organizirano druženje kod grofa Janka Vranyczany-Dobrinovića.[1557] Dan poslije održavanja sastanka Središnjeg odbora HSS-a održala se Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza, na kojoj je sudjelovao i HSS.[1558]

Članovi Središnjeg odbora HSS-a cijelo su vrijeme tijekom 1989. i 1990. godine pratili razvoj događaja u Hrvatskoj i Jugoslaviji, a uredništvo *Slobodnog doma*, glavnog glasila Središnjeg odbora HSS-a, je u travnju 1989. godine apeliralo na hrvatske građane da se na miran

---

[1552] TORBAR, RAĐA, ORIKIN, *Radićeva politička baština i budućnost Hrvatske*, 11.
[1553] *Isto*, 5 – 8., 35 – 182.
[1554] Novo predsjedništvo Središnjeg odbora HSS-a činili su: predsjedavajuću Josip Torbar, Zvonko Mustapić iz Argentine, Stjepan Košutić iz Australije, Mehmed Bašić i Josip Brajac iz Kanade, Josip Zimmerman iz SAD-a, Ivo Tomić iz Velike Britanije, Mirko Vidović iz Francuske, Mate Brčić i Krešimir Butković iz Belgije, Đuro Đurković iz Kanade kao tajnik, Stjepan Gorički iz Francuske kao blagajnik, Stjepan Bedeković iz Belgije kao predsjednik HRS-a, Tihomil Rađa iz Švicarske zadužen za *Slobodni dom* te dva člana iz domovine. („Sjednica Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke, Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza", *Slobodni dom*, siječanj 1990., 17.)
[1555] „Preporođeni preporoditelj", *Glasnik HSS*, listopad 1989., 1., 3.
[1556] „Zaključci Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke", *Glasnik HSS*, studeni 1989., 1., 3.
[1557] *Isto*, 3.; „Sjednica Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke, Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza", *Slobodni dom*, siječanj 1990., 17.
[1558] „Sjednica Središnjeg odbora Hrvatske seljačke stranke, Europska konferencija Međunarodnog seljačkog saveza", *Slobodni dom*, siječanj 1990., 18.

način, dostojanstveno i demokratski, bore za ostvarenje svojih zahtjeva i da ne nasjedaju na provokacije jer bi se time opravdalo teze Saveza komunista Hrvatske da su politička udruženja građana uzrokom napetosti, nemira i nereda. U istom članku se apeliralo i na „hrvatske građane srpske narodnosti da su i oni slabo prolazili svaki put kad su neki njihovi predstavnici tražili politički oslonac u nedemokratskim sredinama u Hrvatskoj ili izvan nje".[1559] Kao pozitivan primjer istaknulo se Svetozara Pribičevića, za kojeg je u članku napisano kako je poslije Radićeve smrti 1928. godine Samostalnu demokratsku stranku čvršće povezao s HSS-om te se po tom pitanju zaključilo da je taj „savez vodio miru, a drugi u pustolovine rata i puča". Na kraju članka se navelo kako je HSS za uspostavu pravne države u Hrvatskoj i BiH, a protiv raznih „političkih pustolovina", koje bi dovele do novog rata.[1560]

I tijekom 1989. godine jugoslavenska tajna služba je izradila elaborat o hrvatskoj emigraciji i u njoj se osvrnula na HSS, za čije je vodstvo procjenjivala da bi moglo postati dio nove nametnute vlade u slučaju vanjske agresije na SFRJ. Naime, tada je jugoslavenska vojna obavještajna služba izrađivala predviđanja moguće agresije na SFRJ i početnog razdoblja rata protiv SFRJ. Za hrvatsku emigraciju, koja je u elaboratu nazvana „hrvatska neprijateljska emigracija", tvrdilo se da bi mogla biti saveznik bilo kojem agresoru koji bi jamčio stvaranje samostalne hrvatske države. Nadalje je vojna obavještajna služba procjenjivala da bi s aspekta „operativno-taktičkih procjena" vodeća garnitura HSS-a bila zanimljiva za uspostavljanje tzv. okupacijskog sustava vlasti i marionetskog režima. Uz HSS je u tom kontekstu navedeno još i Hrvatsko narodno vijeće (HNV) te Hrvatski državotvorni pokret (HDP).[1561]

HSS je pod vodstvom Središnjeg odbora i Josipa Torbara od početka naglašavao privrženost ideji uključivanja Hrvatske u Europsku zajednicu te se Josip Torbar u tom kontekstu povezao s vodstvom europskih demokršćana, a od 5. do 6. ožujka 1990. godine sudjelovao je, ispred HSS-a, na simpoziju koji je organizirala, tada druga po snazi grupacija u Europskom parlamentu, Europska unija demokršćanskih stranaka i Europska narodna stranka. Simpozij je bio posvećen aktualnim događajima u srednjoj i jugoistočnoj Europi.[1562]

Što se tiče organizacijskog širenja HSS-a, u Europi su se 1988. i 1990. godine osnovale nove organizacije HSS-a u Parizu, Švicarskoj i Njemačkoj.

Organizacija HSS-a u Parizu osnovana je u svibnju 1988. godine i nosila je naziv HSS „Juraj Krnjević", a predsjednik joj je bio Nikola Gorički. U izvještaju s osnivanja organizacije bilo je

[1559] „Osvrt uredništva na događaje u Hrvatskoj", *Slobodni dom*, travanj 1989., 20.
[1560] *Isto*
[1561] VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva*, 158.
[1562] „HSS – Gost na sjednici Europske unije demokršćanskih stranaka", *Slobodni dom*, travanj 1990., 13.

naglašeno kako će se organizacija zalagati za uspostavu samostalne hrvatske države i za preobrazbu hrvatskog društva, kako bi Hrvatska, kao samostalna država, postala članicom Europske zajednice.[1563]

U Švicarskoj je, neposredno prije prvih višestranačkih izbora, u ožujku 1990. godine, osnovana organizacija HSS „Herceg-Bosna“, a za predsjednika je izabran Frano Radoš.[1564] Ova HSS-ova organizacija stvorena je prvenstveno za članove koji su bili glasači isključivo u BiH, a organizacija se zauzimala za uspostavu i očuvanje parlamentarne demokracije u BiH, za pravo samoodređenja naroda u BiH i za pristupanje BiH Europskoj zajednici. Predsjednik organizacije je prilikom osnivanja naveo da se treba pripremiti politička podloga za djelovanje i registraciju stranke u samoj BiH kada se za to steknu uvjeti.[1565]

U Njemačkoj je organizacija HSS-a osnovana u veljači 1990. godine i nosila je naziv HSS „Vojko Krstulović“.[1566]

U međuvremenu je 20. studenog 1989. godine obnovljen HSS u Hrvatskoj, a 15. prosinca 1989. godine izabrano je vodstvo stranke. Prvi predsjednik obnovljenog domovinskog HSS-a postao je Nikola Novaković, koji je 1977. godine bio osuđen na 12 godina zatvora zbog suradnje i kontakata s Krnjevićem. Za potpredsjednike HSS-a izabrani su Ivan Zvonimir Čičak i Tomislav Jugović, a tajnica je postala Neda Prpić.[1567] HSS je službeno upisan u registar političkih stranaka u Hrvatskoj 7. veljače 1990. godine.[1568] Vodstvo novoosnovanog domovinskog HSS-a i predstavnici Središnjeg odbora HSS-a iz emigracije od početka su održavali međusobne kontakte, a sastali su se 19. i 20. siječnja 1990. godine u toplicama Abbano pokraj Padove u Italiji.[1569]

Vodstvo domovinskog HSS-a imalo je proputovanje po iseljeništvu, pa su tako Ivan Zvonimir Čičak i Neda Prpić posjetili Kanadu i kanadske organizacije HSS-a koncem siječnja i početkom veljače 1990. godine.[1570] Početkom ožujka 1990. godine je potpredsjednik HSS-a Ivan Zvonimir Čičak posjetio frakciju HSS-ovaca u Australiji okupljenih oko Antuna

---

[1563] „Održana prva sjednica francuskog ogranka HSS dr. Juraj Krnjević“, *Glasnik HSS,* studeni 1988., 1., 4.
[1564] „Osnovana organizacija Hrvatske seljačke stranke „Herceg-Bosna“, *Slobodni dom,* travanj 1990., 15.
[1565] *Isto*
[1566] „U Njemačkoj osnovan ogranak HSS“, *Slobodni dom,* travanj 1990., 18.
[1567] „Obavijest hrvatskoj javnosti“, *Glasnik HSS*, 15. 1. 1990., 1.; „Izabrano vodstvo Hrvatske seljačke stranke u domovini“, *Hrvatska sloboda*, prosinac 1989., 1., 4.; MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* 483 – 486.
[1568] „Registracija Hrvatske seljačke stranke“, *Glasnik HSS,* 15. 3. 1990., 1 – 2.
[1569] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* 486.
[1570] „Neda Prpić i Ivan Zvonimir Čičak dobro nam došli u Kanadu“, *Glasnik HSS*, 15. 2. 1990., 1.; „Sastanak Hrvatske seljačke stranke u Kanadi“, *Glasnik HSS*, 15. 2. 1990., 2.; „Sjednica Glavnog odbora u Kanadi“, *Hrvatski glas*, 15. 2. 1990., 1.„Što je rekao Čičak“, *Hrvatski glas,* 28. 2. 1990., 2.

Babića.[1571] Nešto kasnije, nakon održanih izbora u Hrvatskoj, Nikola Novaković je boravio u Kanadi u lipnju 1990. godine, kada je obišao kanadske organizacije HSS-a i nazočio Hrvatskom narodnom danu u Vancouveru.[1572]

Vrlo brzo nakon obnove djelovanja u Hrvatskoj, dogodio se raskol u domovinskom HSS-u te je izbio sukob između Nikole Novakovića i Ivana Zvonimira Čička, koji se otvoreno razbuktao u ožujku 1990. godine. Povod za razbuktavanje sukoba bio je upravo Čičkov posjet frakciji HSS-a u Australiji, koja nije priznavala Središnji odbor iseljeničkog HSS-a.[1573]

Na prve višestranačke izbore u Hrvatskoj, koji su održani u travnju 1990. godine, HSS je izašla u sastavu „Koalicije narodnog sporazuma".[1574] Nakon pobjede Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i Franje Tuđmana na izborima u travnju 1990. godine Središnji odbor HSS-a, kao i ostali HSS-ovci iz iseljeništva, Tuđmanu i HDZ-u su upućivali čestitke.[1575]

Iako se HSS obnovila u domovini, a kontinuitet Radićevog HSS-a održao iseljenički HSS, pokazalo se da se u svim procesima koji su se odvijali na međunarodnom polju, te u Hrvatskoj i Jugoslaviji krajem osamdesetih, HSS se nije najbolje snašla, što se pokazalo i na prvim višestranačkim izborima u travnju 1990. godine, kada je postalo jasno da HSS, kao stranka, više nije „legitimni predstavnik velike većine hrvatskog naroda izabran na demokratskim izborima", što je bila teza HSS-ovog vodstva cijelo vrijeme emigracije nakon 1945. godine. Naime, na višestranačkim izborima 1990. godine su Franjo Tuđman i HDZ preuzeli „radićevštinu" kao jedan od temelja svojeg programa. Tuđman je u svom govoru na Prvom općem saboru HDZ-a, održanom 24. veljače 1990. godine u Zagrebu, između ostalog rekao: „politiku gradimo - osim na općim demokratskim načelima suvremene civilizacije - na trima bitnim sastavnicama i odrednicama novije hrvatske povijesti […] Na radićevskom općečovječanskom republikanizmu, koji je državotvorno hrvatstvo prenio u najšire pučke slojeve."[1576]

[1571] „Dobro nam došli Radićevi nasljednici", *Hrvatska sloboda*, veljača 1990., 1.

[1572] „Dr. Nikola Novaković dobro došao u Kanadu i USA", *Glasnik HSS*, 15. 6. 1990., 1.; „Vrlo uspjeli 'Dan Stjepana Radića i lipanjskih žrtava'", *Glasnik HSS*, 15. 7. 1990., 1., 8.

[1573] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 490 – 500.

[1574] „HSS izlazi na izbore u 'Koaliciji narodnog sporazuma'", *Glasnik HSS*, 15. 3. 1990., 1.

[1575] „Izbori u Hrvatskoj", *Glasnik HSS*, 15. 5. 1990., 1.; „Poziv", *Hrvatski glas*, 15. 5. 1990., 1.; *Hrvatski glas* je tijekom svibnja stavio na dno naslovne stranice logo Hrvatske demokratske zajednice; *Glasnik HSS-a* iz Kanade donio je i tekst u kojem se podsjećalo na Krnjevićeve pohvale Franji Tuđmanu još iz 1981. godine, koje su objavljene u *Hrvatskom glasu*. („Revolucija u Hrvatskoj", *Glasnik HSS*, 15. 6. 1990., 4 – 5.).

[1576] Govor Franje Tuđmana na Prvom općem saboru HDZ-a prenesen je s video zapisa na youtubeu koji je nastao 2016. povodom 25. obljetnice održavanja Prvog općeg sabora HDZ-a. (https://www.youtube.com/watch?v=xAV9H-s4Yy8, pristup ostvaren 15. 11. 2017.); Tuđman je kao dvije druge sastavnice naveo starčevićanstvo i tradiciju hrvatske ljevice, odnosno „zavnohovske Hrvatske".

HDZ-u se priključio i veliki dio članstva iseljeničkog HSS-a, prvenstveno iz Australije i Kanade, pa su istaknuti HSS-ovi dužnosnici, kao na primjer Ante Beljo iz Kanade i Antun Babić iz Australije, kasnije dobili važne dužnosti u vladi Hrvatske koju je formirao HDZ.[1577]

Ubrzo nakon održanih višestranačkih izbora u Hrvatskoj održan je i sastanak predstavnika i članova HSS-a iz domovine i iseljeništva 14. srpnja 1990. godine u Zagrebu.[1578] Svrha sastanka je bila međusobno približavanje i upoznavanje domovinskih i iseljeničkih članova HSS-a, s ciljem usklađivanja stranačkih djelatnosti u jedinstvenom HSS-u. Na sastanku su iz iseljeništva sudjelovali HSS-ovci iz Kanade, SAD-a, Argentine, Austrije, Belgije i Nizozemske, a zajedno s predstavnicima HSS-a iz domovine bilo je sveukupno 28 sudionika. Sa sastanka je upućen pozdrav pobjedniku izbora Franji Tuđmanu, ali je pozdravljena i „prethodna vlast“, koja je „omogućila slobodne izbore i višestranački sustav“. [1579]

U Bruxellesu je 31. kolovoza i 1. rujna 1990. godine Središnji odbor HSS-a organizirao sastanak svih domovinskih skupina HSS-a, a skup je otvorio predsjedatelj Središnjeg odbora HSS-a Josip Torbar. Nakon sastanka je prihvaćena Briselska deklaracija koja je sadržavala političku osnovu HSS-a. Briselska deklaracija je definirala i privremeno predsjedništvo zajedničkog domovinskog i iseljeničkog HSS-a. [1580] Dužnosnici i članovi iseljeničkog HSS-a na čelu s Josipom Torbarom sudjelovali su 9. prosinca 1990. godine na osnivačko – obnoviteljskoj skupštini HSS-a. Uz Torbara su skupštini nazočili i sljedeći članovi Središnjeg odbora: Tihomil Rađa iz Švicarske, Krešimir Butković iz Belgije, Zvonimir Kunek iz Australije i Vinko Orikin iz Njemačke. Pismenim putem su podršku dali Stjepan Košutić iz Australije, Zvonko Mustapić iz Argentine, Josip Bajac, Mehmed Bašić i Đuro Đurković iz Kanade.[1581] Konačno ujedinjenje i stapanje domovinskog i iseljeničkog HSS-a u jedinstvenu Hrvatsku seljačku stranku dogodilo se na ujediniteljskoj skupštini u Zagrebu 25. svibnja 1991. godine. Tada je utvrđeno da se sve domovinske radićevske stranke ujedinjuju uz potporu Središnjeg odbora HSS-a iz Bruxellesa, a za predsjednika je izabran Drago Stipac. Konvencija HSS-a, na kojoj je govorio i Josip Torbar, održana je 16. lipnja 1991. godine u Zagrebu.[1582] Time je HSS

[1577] SOPTA, *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 231.
[1578] „Sastanak Radićevaca u Hrvatskoj“, *Glasnik HSS*, 15. 8. 1990., 1.; U tekstu u *Glasniku HSS-a* se za HSS – ovce izvan domovine koristi naziv inozemni HSS, a ne iseljenički HSS.
[1579] „Sastanak Radićevaca u Hrvatskoj“, *Glasnik HSS*, 15. 8. 1990., 1.
[1580] MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 507.
[1581] *Isto*, 509 – 510.
[1582] *Isto*, 513 – 514.

prestao djelovati u svojstvu organizacije hrvatske političke emigracije, iako su se pojedine organizacije HSS-a u iseljeništvu održale i dalje, ali od tada kao dio jedinstvenog HSS-a.

16. ZAKLJUČAK

Cilj rada bio je prikazati i analizirati političko djelovanje HSS-a u iseljeništvu u razdoblju do 1945. do 1990. godine, koje je do sada bilo vrlo slabo istraženo. Političko djelovanje HSS-a promatrano je kronološki s tri aspekta, odnosno s aspekta djelovanja vodstva HSS-a unutar hrvatskog iseljeništva, aspekta suradnje u organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe koje su djelovale pod političkim i financijskim pokroviteljstvom SAD-a te aspekta suradnje s političkim emigrantima iz Jugoslavije. Pojam vodstva HSS-a odnosi se na Vladka Mačeka i Jurja Krnjevića, koji su bili čelni ljudi stranke.

Kako je do sada objavljena historiografska literatura bila usredotočena na djelovanje Vladka Mačeka u razdoblju njegovog boravka u Parizu, u radu se prikazuje i do sada neistraženo djelovanje vodstva HSS-a nakon Mačekovog dolaska u SAD. Djelovanje vodstva HSS-a u emigraciji prvenstveno se temelji na do sada neistraženoj građi jugoslavenske tajne službe, objavljenoj i neobjavljenoj pismenoj korespondenciji vodstva HSS-a te tekstovima u HSS-ovim glasilima u iseljeništvu.

U radu se prikazuju do danas neistraženi dijelovi političkog djelovanja vodstva HSS-a u organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe, kao i rekonstrukcija mreže HSS-ovih organizacija po svijetu. U radu su obuhvaćene i do sada neistražene Mačekove aktivnosti po pitanju suradnje sa srpskom emigracijom nakon dolaska u Washington te Mačekovi stavovi o načinu rješavanja hrvatskog pitanja, kao i razlika po tom pitanju u odnosu na Krnjevića. U radu se sistematizira i prikazuje odnos vodstva HSS-a prema inicijativama okupljanja hrvatske emigracije. Prikazuju se i stavovi vodstva HSS-a prema pitanju teritorijalnog uređenja Hrvatske, što se reflektiralo i na stav prema Bosni i Hercegovini te muslimanima iz BiH. Obuhvaćena je i do sada neistražena Krnjevićeva aktivnost prema domovini, koja se odnosila na održavanje kontakata s dužnosnicima i simpatizerima HSS-a u zemlji, kao i ubacivanje promidžbenog materijala s Krnjevićevim potpisom u zemlju.

Prikaz političkog djelovanja HSS-a u razdoblju od 1945. do 1990. godine doprinos je boljem razumijevanju djelovanja vodstva HSS-a u emigraciji i djelovanju hrvatske političke emigracije općenito s obzirom da je do danas bilo vrlo slabo istraženo. U historiografiji je emigrantsko djelovanje HSS-a do sada ostavljalo veliku prazninu, s obzirom da su historiografska istraživanja HSS-a bila usmjerena na razdoblje prve polovine dvadesetog stoljeća, kada je HSS bio na vrhuncu svog političkog djelovanja te na Drugi svjetski rat i prve poslijeratne godine u Hrvatskoj. Prikazom i analizom djelovanja HSS-a u emigraciji ujedno se narušavaju stereotipi i predrasude o hrvatskoj političkoj emigraciji kao isključivo ekstremnoj i

ustaškoj, što je bila posljedica jugoslavenske propagande od 1945. do 1990. godine. Rekonstrukcijom političkog djelovanja vodstva HSS-a doprinosi se i rasvjetljavanju dijela povijesti srednje i istočne Europe s obzirom da je vodstvo HSS-a djelovalo u organizacijama emigranata iz tog dijela Europe i dijelilo zajedničke političke stavove temeljene na antikomunizmu. U tom kontekstu povijest djelovanja vodstva HSS-a postaje i dio povijesti Hladnog rata iz razloga što je politička i financijska potpora emigrantskim organizacijama bila dio vanjskopolitičke strategije SAD-a u hladnoratovskom nadmetanju sa SSSR-om. Iz američkih vanjskopolitičkih razloga emigranti iz Jugoslavije, a među njima i HSS, imali su poseban status u odnosu na ostale emigrante iz srednje i istočne Europe nakon 1948. godine, od kada je Jugoslavija, bez obzira na komunistički režim, imala poseban položaj u odnosu na ostale komunističke zemlje.

Nakon Završetka Drugog svjetskog rata u iseljeništvo je stigao predsjednik HSS-a Vladko Maček, koji je Drugi svjetski rat proveo u političkoj izolaciji i pasivnosti, a stranka je tijekom rata doživjela raslojavanje. Uz Mačeka je zemlju napustio i dio predratnih narodnih zastupnika HSS-a. Glavni tajnik Juraj Krnjević već se nalazio u Londonu, gdje je tijekom rata sudjelovao u radu izbjegličke jugoslavenske Vlade. Vodstvo HSS-a se od početka emigracije nadalo da će se uz pomoć zapadnih demokratskih zemalja vratiti na političku scenu Hrvatske i Jugoslavije.

Maček je Zagreb napustio uz pomoć ustaša. U zadnjim danima pred kraja rata bilo je i pokušaja od strane ustaških vlasti da se Mačeka pridobije za preuzimanje vodstva NDH, što je on odbio. U svibnju 1945. godine Maček se odlučio na emigraciju zaključivši da je u životnoj opasnosti, kako od ustaša u povlačenju tako i od partizana u dolasku. Nekompromitiran suradnjom s nacistima i fašistima Maček je smatrao da će uživati potporu Zapadnih saveznika te da će se uz njihovu potporu vratiti u Hrvatsku i Jugoslaviju. Početkom 1946. godine, nakon što je priznata nova jugoslavenska vlast od strane SAD-a i Velike Britanije, Maček je čak ozbiljno razmišljao i o povratku u Jugoslaviju.

Maček je očito tijekom 1945. i početkom 1946. bio spreman, pod posebnim okolnostima u slučaju povratka u Jugoslaviju, napraviti politički dogovor i s Titom, ali i s kraljem Petrom u slučaju da su Zapadne zemlje na tome inzistirale.

Tijekom boravka u Parizu Maček je uspostavio niz kontakata sa stranim diplomatima, a održavao je kontakt i s razgranatom mrežom HSS-ovih organizacija i dužnosnika koji su se nalazili u iseljeništvu.

Važna Mačekova akcija među hrvatskim iseljenicima bila je posjeta SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. godine, kada je održan sveopći hrvatski sabor u Chicagu. Na saboru u Chicagu su se u sklopu organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade okupile brojne hrvatske organizacije

s područja SAD-a i Kanade, među kojima je bio i HSS. Na tom skupu Maček je bio glavna politička ličnost. Osim što je time Maček htio potvrditi svoju političku snagu i snagu HSS-a, glavni Mačekovi ciljevi bili su vezani uz suzbijanje simpatija hrvatskih iseljenika za Titov komunistički pokret te pokušaj utjecaja na izbor novog vodstva HBZ-a, u čemu HSS i Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade nisu uspjeli. Mačekov boravak među hrvatskim iseljenicima u SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. godine označio je i početak javnog Mačekovog emigrantskog djelovanja na antikomunističkoj političkoj platformi.

HSS je u siječnju 1949. godine izišao iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade, a jedan od glavnih razloga izlaska bilo je ideološko neslaganje HSS-ovaca sa skupinom franjevaca iz Chicaga, koje su HSS-ovci optuživali da slijede politiku ustaša i NDH.

HSS, nakon izlaska iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade 1949. godine, više nije sudjelovao u inicijativama okupljanja hrvatske emigracije. Uzrok toga može se sažeti u dva razloga. Prvi razlog je bio neprestano pozivanje HSS-a na ogromnu izbornu podršku hrvatskog naroda od 1920. do 1938. godine, a pogotovo na plebiscitarnu izbornu podršku 1938. godine, što je vodstvu HSS-a bio argument da se smatra jedinim legitimnim predstavnikom hrvatskog naroda. Drugi razlog je bilo izbjegavanje i odbijanje otvorene suradnje vodstva HSS-a s emigrantima koji su bili povezani s ustaškim pokretom i NDH.

Kao jedan od uzroka nemogućnosti okupljanja hrvatske političke emigracije bilo je i djelovanje jugoslavenske tajne službe, koja je kao svoj važan cilj naglašavala potenciranje i održavanje sukoba među hrvatskim političkim emigrantskim organizacijama. Jugoslavenska tajna služba također je ulagala napore u održavanje i potenciranje sukoba HSS-a u odnosu na ostale političke organizacije emigranata iz Jugoslavije, kao i u unutarstranačke sukobe.

Iako je Maček nakon izlaska HSS-a iz organizacije Ujedinjenih Hrvata Amerike i Kanade prekinuo odnose sa svećenicima franjevcima iz Chicaga, njegov odnos prema Crkvi i vjeri je bio kompleksan i složen. Maček je bio praktični vjernik i vrlo pobožan, no načelno mu je smetalo miješanje Crkve u politiku te se u tome pozivao na stavove Stjepana Radića, ali je u isto vrijeme surađivao sa svećenicima koji su bili vrlo aktivni HSS-ovci ili su bili simpatizeri HSS-a. Augustin Juretić iz Švicarske i Pavao Jesih iz Rima bili su svećenici, a istovremeno su bili izravno uključeni u djelatnost HSS-a. Maček, kao i Krnjević, također su iznimno cijenili i zagrebačkog nadbiskupa, kasnije kardinala, Alojzija Stepinca te su se bili aktivno uključili u javnu obranu Stepinca pred međunarodnom javnošću, a vezano za optužbe koje su na račun Stepinca stizale iz Jugoslavije.

Važna Mačekova aktivnost u emigraciji bila je vezana za pokušaj postizanja sporazuma sa srpskom i slovenskom emigracijom. Maček je rješavanje hrvatskog pitanja vidio u okviru

jugoslavenske zajednice i u sporazumu sa Srbima, a samostalnu hrvatsku državu smatrao je posljednjim rješenjem u slučaju da ne može doći do hrvatsko-srpskog dogovora. Za razliku od Mačeka, Krnjević je zastupao stanovište o rješenju hrvatskog pitanja putem neovisnosti i samostalnosti hrvatske države te je bio protivan bilo kakvom sporazumu sa Srbima. Po pitanju suradnje sa Slovencima, Maček i Krnjević dijelili su zajedničko pozitivno mišljenje.

Maček je vrlo brzo nakon dolaska u Pariz počeo kontaktirati sa srpskim emigrantskim političarima koji su bili pripadnici raznih političkih struja te je razvio kontakte i s pripadnicima kraljevske dinastije Karađorđević, odnosno s kraljem Petrom i knezom Pavlom. Maček je tijekom 1946. godine bio sastavio i tekst sporazuma, kojeg je uputio Jugoslavenskom narodnom odboru u Londonu. Iako je Krnjević živio u Londonu, Maček svoju korespondenciju s Jugoslavenskim odborom nije vršio preko njega, nego preko Većeslava Vildera, s obzirom da je Krnjević još iz ratnog razdoblja bio u iznimno lošim odnosima sa srbijanskim emigrantskim političarima u Londonu. Mačekovo postizanje sporazuma sa srpskim i slovenskim emigrantskim političarima nikada nije bilo realizirano. Mačekovo idealno rješenje za postizanje sporazuma sa srpskom emigracijom bio je Sporazum s Dragišom Cvetkovićem iz 1939. godine, kojim je uspostavljena Banovina Hrvatska. Maček je uređenje jugoslavenske zajednice vidio u obliku konfederacije na bazi ravnopravnosti Hrvatske i Srbije.

Maček je od pokušaja sporazumijevanja sa srpskom emigracijom odustao 1953. godine, iako je i nakon toga nastavio održavati kontakte. U isto vrijeme Maček je očito postao bezopasan i za jugoslavenske vlasti s obzirom da od tada prestaje njegovo praćenje od strane UDB-e. Maček je u to vrijeme shvatio da neće doći do vanjske intervencije u Jugoslaviji i da će se narodi u Jugoslaviji morati sami osloboditi komunističkog režima.

Sporazum hrvatske, slovenske i srpske emigracije nije postignut iz više razloga. Pripadnici navedenih političkih emigracija nisu se slagali o konceptu i sadržaju sporazuma, a veliki problem je bila nesloga među srpskom emigracijom. Vodstvo HSS-a je svoj legitimitet predstavljanja hrvatskog naroda temeljilo na plebiscitarnoj izbornoj potpori 1938. godine, dok kod pripadnika srpskih političkih organizacija i srpske kraljevske dinastije Karađorđevića to nije bio slučaj. Jedan od važnih prijepora u sporazumijevanju predstavljalo je i pitanje teritorijalnog razgraničenja između Hrvatske i Srbije, oko čega Maček nije mogao naći zajednička polazišta sa srpskom emigracijom. Problem u postizanju eventualnog sporazuma bio je i unutar samog HSS-a, s obzirom da je Krnjević bio oštar protivnik sporazumijevanja sa Srbima, a taj njegov animozitet prema srpskim emigrantskim političarima potjecao je još iz vremena Krnjevićevog sudjelovanja u radu ratne izbjegličke vlade.

Osim neslaganja i međusobnih animoziteta hrvatskih, srpskih i slovenskih emigranata vjerojatno najveći razlog izostanka realizacije zajedničkog sporazuma bio je zbog međunarodnog položaja Jugoslavije nakon 1948. godine, kada je izbio sukob između Tita i Staljina te se Jugoslavija počela približavati Zapadu. U takvim okolnostima Zapadne zemlje, prvenstveno SAD, iako svjesne Titovog nedemokratskog komunističkog režima, ipak nisu dopustile stvaranje zajedničkog odbora emigranata iz Jugoslavije pod svojim okriljem. SAD je dopuštao i pomagao djelovanje demokratski orijentiranih hrvatskih, slovenskih i srpskih emigrantskih političara, među kojima je veliki ugled uživao Maček, ali zbog vanjskopolitičke orijentacije i održavanja dobrih odnosa s Jugoslavijom SAD nije radio na otvorenom podržavanju zajedničkog djelovanja emigranata. Slična je bila i politika Velike Britanije.

Zadnja aktivnost oko hrvatsko-srpsko-slovenskog zajedničkog djelovanja, a u koju je Maček bio uključen, bilo je potpisivanje Prijedloga Nacrta Demokratske alternative, kojeg su potpisali pojedini predstavnici srpske, hrvatske i slovenske političke emigracije. Iako Maček nije sudjelovao na sastanku u gradu Stanstedu pored Londona, on je o sastanku bio obavješten putem svog dugogodišnjeg osobnog tajnika i pratitelja Branka Pešelja. Za razliku od Mačeka, koji se nije protivio održavanju sastanka u Stanstedu i koji se složio sa zaključcima sastanka, Krnjević je oštro javno istupio protiv Prijedloga Nacrta Demokratske alternative i potpisnika HSS-ovaca Branka Pešelja i Ilije Jukića, koji su ujedno bili i Krnjevićeva oporba unutar HSS-a.

Mačekov stav u korist riješavanja hrvatskog pitanja unutar jugoslavenskog okvira te postizanja hrvatsko-srpsko-slovenskog sporazuma temeljio se na više razloga. Maček je smatrao da se komunizam u Jugoslaviji može srušiti samo zajedničkom hrvatsko-srpskom suradnjom te se također bojao teritorijalnih pretenzija hrvatskih susjeda u slučaju raspada Jugoslavije, prvenstveno pretenzija Italije i Mađarske, a pogotovo ako za raspad Jugoslavije Zapad bude okrivio Hrvate. Maček je također bio svjestan i činjenice kako SAD i Zapadne zemlje nisu bile sklone podijeli Jugoslavije na manje državne jedinice, pogotovo nakon što se Josip Broz Tito sukobio sa Staljinom.

Maček se u nekoliko navrata vrlo uvijeno izjašnjavao i za hrvatsku državu, pa i u kontekstu posljednjeg rješenja u slučaju nepostizanja dogovora sa Srbima i Slovencima. Maček je, po pitanju hrvatske države, uvijek naglašavao kako država nije sama sebi svrhom i u kojoj bi vlastodršci vladali nasiljem i strahom bez ikakvih sloboda i prava, nego je za njega smisao hrvatske države bio da se čovječnošću i pravednošću promiče i štiti sve duhovne i fizičke vrijednosti pojedinca bez obzira na vjeru, naciju ili političko opredjeljenje.

Maček je u svojim javnim istupanjima po pitanju rješenja hrvatskog pitanja bio vrlo oprezan i pragmatičan s obzirom da je vodio računa o nekoliko čimbenika, čiji se koncepti nisu podudarali. Maček je bio osobno bliži konceptu rješavanja hrvatskog pitanja unutar jugoslavenskog okvira, kao i jedan dio njegovih suradnika u vodstvu HSS-a. Održavanju Jugoslavije su također bile sklone zapadne zemlje i SAD, dok je na drugoj strani Maček vodio računa i o velikom dijelu hrvatske političke emigracije koja je bila sklona ostvarenju neovisne hrvatske države izvan jugoslavenskog okvira te im se nije htio zamjeriti otvorenim javnim zagovaranjem Jugoslavije.

Za razliku od Mačeka, Krnjević je smatrao da Hrvati i Srbi mogu živjeti u miru jedino ako svaki narod bude imao svoju neovisnu državu, a u neovisnoj Hrvatskoj vidio je jamac političke, ali i ekonomske stabilnosti. Krnjević je Jugoslaviju smatrao srpskom hegemonističkom tvorevinom u kojoj Hrvati nemaju ista prava kao Srbi. U tom kontekstu Krnjević je izjednačavao Kraljevinu Jugoslaviju i Titovu Jugoslaviju, bez obzira na parolu „bratstva i jedinstva“ koja je bila geslo Titove Jugoslavije.

Iako su Maček i Krnjević imali različita stajališta u pogledu rješavanja hrvatskog pitanja i suradnje sa srpskom emigracijom, među njima nije nikada došlo do sukoba. Naprotiv, i u privatnoj i u javnoj komunikaciji Krnjević i Maček su se međusobno poštivali, cijenili te međusobno branili od političkih napada izvan i unutar HSS-a.

Osim opcija rješavanja hrvatskog pitanja, koje su se odnosile na neovisnu Hrvatsku državu van jugoslavenskog okvira i Hrvatske u okviru Jugoslavije, Maček, a još više Krnjević, spominjali su i koncept srednjoeuropske zajednice i Europske unije u čijem sastavu bi bila i hrvatska država. Maček i Krnjević bili su svjesni činjenice kako velike sile nisu sklone mrvljenju srednjoeuropskog prostora na manje državne jedinice, a ujedno je koncept srednjoeuropske zajednice i Europske unije bio promoviran i u organizacijama emigranata iz srednje i istočne Europe, u čijem su radu sudjelovali Maček i Krnjević, a iza kojih je politički i financijski stajao SAD.

Organizacije emigranata iz srednje i istočne Europe financijski su bile ovisne o Nacionalnom odboru za slobodnu Europu (NOSE) koji je osnovan u svibnju 1949. godine i koji je 1954. godine promijenio ime u Odbor za slobodnu Europu (OSE). NOSE/OSE je javno bila američka privatna, neprofitna organizacija iza koje je u stvarnosti stajala američka vlada i američka obavještajna služba CIA. NOSE/OSE je cijelo vrijeme svog djelovanja najvećim dijelom bila tajno financirana američkim obavještajnim kanalima. Glavni cilj NOSE/OSE bilo je vođenje političkog ratovanja protiv komunizma i SSSR-a tijekom Hladnog rata. NOSE/OSE je vrlo brzo nakon osnivanja postala globalna organizacija s tisućama zaposlenika diljem

svijeta. OSE je djelovala do 1971. godine, kada je njeno djelovanje ugašeno zbog pritiska američke javnosti, iako su neke organizacije koje su djelovale pod okriljem OSE-a, poput *Radija Slobodna Europa,* nastavile djelovati i dalje. Od NOSE/OSE su Maček i još nekoliko dužnosnika HSS-a primali redovita mjesečna novčana sredstva, ali vjerojatno ne i Krnjević. Maček je mjesečna novčana sredstva od NOSE/OSE primao od kolovoza 1949. godine, na osnovu statusa savjetnika NOSE-a za Hrvatsku.

Vodstvo HSS-a u emigraciji sudjelovalo je u više međunarodnih antikomunističkih organizacija emigranata iz srednje i istočne Europe, koje su ujedno bile i sastavni dio šire strategije SAD-a u političkom ratovanju protiv SSSR-a tijekom Hladnog rata. Jačina potpore SAD-a emigrantskim međunarodnim organizacijama ovisila je o stupnju zaoštrenosti sukoba SAD-a i SSSR-a u pojedinom razdoblju tijekom Hladnog rata te o unutarnjopolitičkoj situaciji u SAD-u, koja je koncem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća dovela do osjetnog smanjenja financiranja emigrantskih organizacija. U odnosu na položaj emigranata iz drugih zemalja iza tzv. „željezne zavjese“ položaj HSS-a je bio još specifičniji, s obzirom na poboljšanje odnosa između SAD-a i Jugoslavije nakon Titovog sukoba sa Staljinom 1948. godine. Vladko Maček bio je svjestan činjenice da SAD-u i Zapadnim silama u geopolitičkim okolnostima Hladnog rata odgovara jedinstvena Jugoslavija, ali je isto tako koristio svoju poziciju u Međunarodnoj seljačkoj uniji kako bi američkoj javnosti i suradnicima emigrantima iz srednje i istočne Europe prikazao stanje u Jugoslaviji iz svog kuta gledanja, a na osnovu informacija koje je dobivao iz Jugoslavije.

Mačekove emigrantske aktivnosti bile su najviše vezane za Međunarodnu seljačku uniju. Bio je jedan od pokretača i osnivača MSU-a 1947. godine te potpredsjednik MSU-a do svoje smrti 1964. godine. MSU je bila smatrana seljačkom demokratskom internacionalnom organizacijom koja stoji nasuprot komunističke internacionale. Cilj djelovanja MSU-a je bilo oslobađanje naroda srednje i istočne Europe od komunističkog uređenja te stvaranje srednjoeuropske federacije demokratskih zemalja. MSU se u svojim počecima imala namjeru povezati i s ostalim demokratskim snagama iz srednje i istočne Europe, koje nisu imale predznak seljačke stranke, a bile su antikomunistički raspoložene, ali je to bilo bez uspjeha. Maček je bio sklon stvaranju antikomunističkog demokratskog bloka, ali nije bio sklon suradnji sa socijalističkim strankama. Uz Mačeka i HSS osnivači MSU-a bili su predstavnici seljačkih stranaka iz Rumunjske, Mađarske, Bugarske i Srbije. Koncem pedesetih godina u MSU je bilo zastupano 14 naroda iz 11 tadašnjih država srednje i istočne Europe. Od tada su u MSU bile uključene seljačke stranke iz današnjih država Estonije, Letonije, Litve, Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske, Rumunjske, Ukrajine, Slovenije, Hrvatske, Srbije, Albanije i Bugarske.

Maček je od osnivanja MSU-a pa do kraja života bio potpredsjednik MSU-a, a na tom položaju ga je nakon smrti zamijenio Juraj Krnjević. Aktivnost HSS-a u MSU bila je najjača u Mačekovo vrijeme, a kasnije je ona slabjela zbog slabljenja aktivnosti i same MSU, što je bio rezultat vanjske politike SAD-a. Aktivnost MSU-a je bila najsnažnija tijekom pedesetih sve do početka šezdesetih godina 20. stoljeća, kada je ujedno uživala i najveću financijsku potporu NOSE/OSE. Šezdesetih godina 20. stoljeća aktivnost MSU-a se smanjila, da bi nakratko oživjela krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina. Nakon početka sedamdesetih godina aktivnost MSU-a je sve više slabila, a očito se potpuno pasivizirala sredinom osamdesetih godina. MSU je, osim na vanjskopolitičkom planu, bio zanimljiv i političarima unutar SAD-a jer je iseljeništvo iz zemalja čije su seljačke stranke bile zastupljene u MSU brojalo više milijuna glasača na američkim izborima.

Mačeku i Krnjeviću bilo je važno da u MSU, ali i u ostalim međunarodnim emigrantskim organizacijama, promoviraju hrvatsko ime i hrvatski narod jer su inzistirali da u međunarodnim organizacijama budu zastupljeni svaki od naroda Jugoslavije posebno, a ne zajedno. Sukladno tom stavu, zastupali su ideju da općenito u međunarodnim organizacijama budu zastupani narodi, a ne države i na tome su uporno inzistirali. Maček je čak i prema organizaciji Ujedinjenih naroda primjenjivao isti princip, te se izjasnio da će UN dobiti njegovo puno povjerenje tek kada bude organizacija naroda, a ne vlada.

HSS je od MSU-a i NOSE/OSE imao financijske koristi, ali je MSU služila HSS-u i kao međunarodna govornica putem koje se pred širu javnost mogla iznijeti kritika jugoslavenske vlasti. Glavna Mačekova teza cijelo vrijeme bila je dokazivati istovjetnost Titovog političkog sustava sa sustavom SSSR-a bez obzira na sukob Tita i Staljina. Na početku sukoba Maček je bio uvjeren da je sukob između Tita i Staljina dogovoren, ali je ubrzo uvidio da je sukob stvaran i trajan te da je rezultat tog sukoba jače povezivanje Jugoslavije sa Zapadnim zemljama. Mačeku takav razvoj situacije nije odgovarao s obzirom da je jačanje Titove pozicije u očima Zapada značilo slabljenje njegove političke pozicije.

Istovremeno dok je Maček osnivao MSU, Krnjević je koncem četrdesetih i početkom pedesetih godina bio aktivan u Europskom pokretu, koji je za cilj imao ujedinjenje Europe. Europski pokret politički je i financijski pomagao SAD, koji je zagovarao politiku ujedinjenja Europe te je, sukladno tome, Europski pokret bio povezan s američkim organizacijama NOSE/OSE i Američkim odborom za ujedinjenu Europu. HSS je već od prvog kongresa Europskog pokreta u Haagu 1948. godine dao potporu projektu Ujedinjene Europe te je naglašavao da je interes hrvatskog naroda da u budućoj Europi nađe svoje mjesto. Krnjević je istovremeno zastupao ideju Podunavske federacije u kojoj bi Hrvatska bila sastavni dio.

Krnjević je bio potpredsjednik Sekcije za istočnu Europu, koja je djelovala unutar Europskog pokreta. Iako su u radu Sekcije za istočnu Europu sudjelovali i srpski politički emigranti, Krnjević je s njima izbjegavao kontakte i zajedničke nastupe, a inzistirao je na zastupanju Hrvatske, a ne Jugoslavije. Krnjevićeve aktivnosti u Sekciji za istočnu Europu Europskog pokreta slabe i pasiviziraju se nakon 1953. godine.

Maček je ideologije seljaštva i komunizma smatrao oprečnim ideologijama. Po Mačeku su se te dvije ideologije razlikovale u tri ključne stvari – odnosu prema Bogu, prema obitelji i u odnosu prema privatnom vlasništvu. Maček je tvrdio da seljaštvo vjeruje u Boga, a komunizam ga negira. Nadalje, Maček je smatrao da seljaštvo drži do privatnog vlasništva svoje zemlje koju je naslijedio i ima je namjeru ostaviti svojim potomcima, za razliku od komunizma koji to smatra državnom svojinom. Treći razlog je, po Mačeku, u tome što seljak vjeruje u obitelj jer na selu čovjek bez obitelji ne znači ništa. Maček je još naglašavao i razliku po pitanju individualne slobode. HSS je općenito seljačko shvaćanje života definirao kao potpunu opreku marksističkoj i materijalističkoj ideologiji komunizma. Maček je u tom kontekstu seljaštvo smatrao jedinom snagom na području srednje i istočne Europe koja može srušiti komunizam.

Za Mačeka i HSS Titov režim u Jugoslaviji cijelo vrijeme bio je komunistička diktatura, koja se bez obzira na sukob sa SSSR-om nije razlikovala po unutarnjoj, ekonomskoj i socijalnoj strukturi od komunističkog sustava u SSSR-u i satelitskim zemljama srednje i istočne Europe. Maček je negirao tezu da će sukob Tita i Staljina polako dovesti Jugoslaviju u krug demokratskih zemalja te je negirao tezu koja je postojala u krugovima Zapadnih zemalja o pojmu „Titoizma“ kao boljem obliku komunizma. Također je stalno ponavljao činjenicu kako ostale komunističke zemlje u svijetu nisu slijedile jugoslavenski primjer. Maček je kritizirao financijsku pomoć Zapada Jugoslaviji i tvrdio da se time pomaže diktatura i financira Titov represivni aparat. Kao jedinu i najjaču oporbu komunizmu u Hrvatskoj i Jugoslaviji Maček je navodio seljaštvo, koje je karakterizirao i kao najugroženiju skupinu stanovništva. HSS se protivio i kolektivizaciji sela u Jugoslaviji krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina 20. stoljeća. HSS je u vrijeme predsjednika Mačeka seljaštvo u Hrvatskoj smatrao glavnim osloncem hrvatske nacionalne i političke borbe, ali se od pedesetih godina 20. stoljeća u HSS-u, osim stavljanja naglaska na seljaštvo, izrazito naglašavala i suradnja između seljaštva i radništva.

Vodstvo HSS-a surađivalo je i sa stranačkim iseljeničkim organizacijama diljem svijeta. Vodstvo HSS-a, prije svega Krnjević, smatralo je kako HSS-ove iseljeničke organizacije nisu emigrantske organizacije niti da vode emigrantsku politiku, nego su te organizacije sastavni dio domovinskog HSS-a kojeg je osnovao Stjepan Radić u domovini. Sukladno tome, Krnjević je

izrekao vrlo jasnu definiciju kako HSS nije nikada bila emigrantska organizacija jer, za razliku od drugih emigrantskih političkih organizacija, nije nastala u emigraciji nego u domovini.

Najaktivnije organizacije HSS-a kroz cijelo vrijeme emigracije bile su one u Kanadi. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, a dolaskom Vladka Mačeka i jednog dijela predratnih narodnih zastupnika u emigraciju, u Kanadi je 1946. godine osnovano i „Vrhovno vijeće HSS-a u Iseljenoj Hrvatskoj“, koje je djelovalo do 1955. godine, a čija je svrha bila koordinacija rada iseljeničkih organizacija HSS-a i osnivanje novih organizacija. U Kanadi su se gradili i Hrvatski narodni domovi te je kanadski HSS raspolagao i novčanim fondom, koji je nosio naziv „Fond Dr. Vladko Maček za slobodnu Hrvatsku“. Kanadske organizacije najveći rast doživjele su u drugoj polovini šezdesetih godina, a koncem sedamdesetih godina 20. stoljeća doživjele su težak udarac izbijanjem sukoba između predsjednika HSS-a Jurja Krnjevića i predsjednika kanadskog HSS-a Mladena Zorkina. Nakon toga započeli su dugotrajni sudski sporovi oko imovine, koji su rezultirali raskolom u organizacijama i velikim materijalnim troškovima. Raskol se nastavio i nakon 1990. godine. Osim političkog djelovanja, kanadske organizacije održavale su i društvene i kulturne priredbe, a najpoznatija je bila godišnje održavanje „Hrvatskog narodnog dana“ u ljetnim mjesecima.

Organizacije HSS-a u SAD-u bile su starije, ali u razdoblju između 1945. do 1990. godine puno slabije od kanadskih. U SAD-u su organizacije HSS-a službeno nosile naziv HRSS, sukladno službenom nazivu stranke iz dvadesetih godina kada su osnovane. U SAD-u su održavane redovite trogodišnje konvencije, a jedna od stalnih nastojanja HRSS-a u SAD-u bili su neuspjeli pokušaji utjecaja na izbor vodstva HBZ-a, kojeg su kritizirali za suradnju s jugoslavenskim vlastima. Problem kod američkih organizacija HSS-a predstavljala je i prostorna udaljenost organizacija s obala Tihog oceana, koje su se redovito ispričavale za nedolazak na stranačke konvencije. No, Krnjević je prilikom svog obilaska Kanade i SAD-a redovito svraćao do tih organizacija, a pacifičke organizacije iz SAD-a bile su u stalnoj komunikaciji s kanadskim organizacijama s obala Tihog oceana. Međusobna suradnja pacifičkih kanadskih i američkih organizacija HSS-a dobila je i službeni organizacijski karakter između 1955. i 1963. godine, kada je djelovala „Međunarodna liga Hrvatskog seljačkog pokreta za Pacifik“ čiji je „međunarodni predsjednik“ bio Mladen Zorkin. Liga za Pacifik raspuštena je 1963. godine na zahtjev Vladka Mačeka. Prilikom sukoba i raskola u HSS-u koncem sedamdesetih godina upravo su pacifičke organizacije HSS-a iz SAD-a stale uz Mladena Zorkina, tako da je osamdesetih godina i HSS u SAD-u doživio veliki raskol.

U Europi su bile aktivne organizacije HSS-a u Belgiji, Velikoj Britaniji, Austriji, Njemačkoj i Italiji. Najaktivnije HSS-ove europske organizacije bile su one u Belgiji, koje su svoj rad

reaktivirale ubrzo nakon završetka Drugog svjetskog rata. Belgijske organizacije bile su i važna točka za održavanje veza s domovinom, a pogotovo za slanje propagandnog materijala. U Belgiji je 1960. godine osnovan i novčani „Fond dr Jurja Krnjevića za samostalnu Hrvatsku“, iz kojeg su se financirale stranačke aktivnosti. Organizacija u Velikoj Britaniji održavala se u kontinuitetu od 1948. godine, s obzirom da je u Londonu cijelo vrijeme živio Juraj Krnjević. Organizacija HSS-a iz Velike Britanije službeno je djelovala kao Dobrotvorno društvo, a u prosincu 1964. godine Društvo je i formalno pristupilo organizacijama HSS-a. U Londonu je 1978. godine otvoren i jedini HSS-ov dom u Europi, koji je nosio naziv „Hrvatski studentski dom – dr. Juraj Krnjević“. U Europi su uz organizacije u Belgiji i Velikoj Britaniji bile još aktivne organizacije u Klagenfurtu u Austriji i u Münchenu u Njemačkoj. Organizacija HSS-a iz Klagenfurta redovito je od svog osnutka 1961. godine obilježavala obljetnicu bleiburške tragedije te se bavila i kulturnim glazbenim radom. Organizacija HSS-a u Italiji i njen izvršni odbor u Rimu bila je aktivna prvih poslijeratnih godina dok su u Rimu boravili predratni zastupnici HSS-a, a poslije njihovog odlaska 1948. godine pa do 1963. godine rad HSS-a je bio putem Dobrotvornog Društva bliskog HSS-u. U Rimu je osamdesetih godina 20. stoljeća živio i Josip Torbar, koji je nakon smrti Krnjevića 1988. godine preuzeo vođenje Središnjeg odbora HSS-a.

Europske organizacije održavale su i svoje Kongrese 1957. i 1960. godine u Bruxellesu u Belgiji. Poruke poslane s kongresa HSS-a imale su svoju težinu s obzirom da su iza njih stajali izaslanici stranačkih organizacija, a time se pokazivala i organiziranost HSS-a. Nakon Krnjevićevog preuzimanja vodstva HSS-a održavanje stranačkih kongresa postala je praksa, a prvi Svjetski kongres HSS-a na kojem su se okupili izaslanici HSS-a iz svih krajeva svijeta održan je 1969. godine u Torontu.

Sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća su među najaktivnijim i najbrojnijim HSS-ovim iseljeničkim organizacijama bile i one u Australiji, koje su osnovane 1958. godine. U Australiji je ubrzo razvijen organizacijski rad te nakladnička djelatnost. Australske organizacije su prvi raskol doživjele 1977. godine, kada je u Melbourneu odvojena skupina HSS-a osnovala Hrvatsku republikansku seljačku stranku, a 1985. godine se dogodio veliki raskol prilikom kojeg se većina članova odvojila od Krnjevića.

U razdoblju od 1945. do 1990. godine djelovale su organizacije HSS-a i u Južnoj Americi, ali one nisu bile ni materijalno niti brojem članstva velike kao one na sjevernoameričkom kontinentu. Organizacije u Argentini nisu mogle politički djelovati u doba predsjednika Juana Perona zbog zakonskih zabrana političkog djelovanja. Neprekinuti kontinuitet djelovanja u Južnoj Americi imala je organizacija iz Montevidea u Urugvaju. Organizacija HSS-a u Čileu

bila je aktivna koncem četrdesetih i početkom pedesetih godina 20. stoljeća, a organizacija u Venezueli aktivirala se koncem sedamdesetih godina 20. stoljeća.

Između ostalog, u prvim poslijeratnim godinama HSS-ova mreža organizacija po svijetu bila je korisna i u obavještajne svrhe, prvenstveno američkim obavještajnim službama za dobivanje podataka o Jugoslaviji.

Članstvo HSS-a u iseljeništvu najvećim su dijelom činili radnici, odnosno iseljenici pristigli u iseljeništvo prije Drugog svjetskog rata, i to ekonomski emigranti iz seljačkih i radničkih obitelji s područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Za razliku od većine niže pozicioniranih članova, u vrhu HSS-a su se nalazili fakultetski obrazovani predratni i poslijeratni politički emigranti. Obnavljanje članstva HSS-a dolazilo je iz redova djece predratnih iseljenika, a tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina članstvo se popunjavalo „građanima na privremenom radu u inozemstvu“. Pomlađivanje članova bilo je najintenzivnije u organizacijama HSS-a u Kanadi i Australiji.

Glavni alat za širenje političkih ideja HSS-a bila su stranačka glasila, koja su se u pojedinim vremenskim razdobljima izdavala u Kanadi, SAD-u, Argentini, Belgiji, Švicarskoj, Italiji, Velikoj Britaniji i Australiji, s time da je *Hrvatski glas* iz Kanade bio glavno i najraširenije glasilo HSS-a, koje je izlazilo cijelo vrijeme emigracije i koje je imalo najviše pretplatnika. Izbijanjem sukoba u kanadskom HSS-u od 1980. do 1985. godine istovremeno su izlazila dva *Hrvatska glasa* s obzirom da je svaka od sukobljenih frakcija izdavala svoj *Hrvatski glas*. Nakon 1985. godine Krnjevićeva frakcija u Kanadi izdavala je list *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*. U SAD-u je od 1946. do 1956. godine izlazio HSS-ov list *Američki – hrvatski glasnik*.

Od europskih HSS-ovih glasila prvi se u Rimu kratko tijekom 1946. godine tiskao list *Slobodni glas*. Od 1947. do 1958. godine u Švicarskoj je izlazio HSS-ov list *Hrvatski dom*. List *Hrvatska riječ* izlazio je u Belgiji od 1949. do 1962. godine, a od 1971. do 1975. godine *Hrvatska riječ* je neredovito izlazila u Londonu. List *Hrvatska riječ* bio je glasilo HSS-a, ali i službeno glasilo Federacije slobodnih hrvatskih radnika, koja je 1961. godine promijenila naziv u Hrvatski radnički savez. U Londonu je kratko koncem šezdesetih godina 20. stoljeća Krnjević izdavao novine *Izvještaji i upute predsjednika HSS-a,* a u Londonu je od 1984. do 1988. godine izlazio i godišnjak *Zbornik Hrvatske seljačke stranke*. Tijekom 1989. i 1990. godine u Bruxellesu je kvartalno izlazio HSS-ov list *Slobodni dom*, kojeg je izdavao Središnji odbor HSS-a.

U Argentini je od 1964. do 1967. godine izlazio HSS-ov list *Slobodna Hrvatska*, a od 1969. godine do polovine sedamdesetih godina u Buenos Airesu je izlazio list *Vijestnik Hrvatske seljačke stranke*.

U Australiji je od 1961. do 1968. godine izlazio list *Informativni bulletin*, koji je od 1968. do 1970. godine nosio naziv *Informativni vjesnik – bulletin*. Od 1970. do 1977., kao nastavak *Informativnog vjesnika – bulletina*, izlazio je HSS-ov list *Slobodni dom*, a od 1977. godine izlazio je list *Hrvatska istina*, kao službeno glasilo HSS-a u Australiji. Od 1977. godine do sredine 1980-ih u Australiji je izlazio i list *Hrvatski narodni val*, kojeg je izdavala Hrvatska republikanska seljačka stranka, kao odvojena frakcija australskog HSS-a. Tijekom 1985. godine u Australiji je počeo izlaziti i list *Hrvatska sloboda*, kojeg je izdavala frakcija HSS-ovaca odvojena od Krnjevića.

Iseljeničke organizacije HSS-a bile su jedan od važnijih izvora financiranja vodstva HSS-a, dok je drugi izvor financijske potpore vodstvu HSS-a bila američka organizacija NOSE/OSE. Vrlo brzo nakon Mačekovog dolaska u emigraciju, materijalno i organizacijski najefikasnije organizacije HSS-a, one u Kanadi, utemeljile su „Fond za slobodnu Hrvatsku dr. Vladko Maček“ 1946. godine, kojim je raspolagao osobno Maček, a poslije Mačekove smrti 1964. Krnjević. Godine 1960. je u Europi bio utemeljen „Fond Dr. Juraj Krnjević“.

HSS je u emigraciji naglasak stavljao i na suradnju seljaštva i radništva pa je na temelju predratne tradicije Hrvatskog radničkog saveza 1953. godine u emigraciji službeno osnovano i radničko udruženje Federacija slobodnih hrvatskih radnika (FSHR), koje je od 1961. godine promijenilo naziv u Hrvatski radnički savez (HRS). Ovakav potez HSS-a bio je prvenstveno usmjeren prema dokazivanju kako HSS nije staleška stranka usredotočena samo na seljaštvo, nego da vodi brigu i o radništvu. Vodstvo HSS-a bilo je svjesno i činjenice da u Hrvatskoj protekom godina opada broj seljaka, a povećava se broj radnika kao rezultat povećane industrijalizacije u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Zadaće koje je FSHR/HRS pred sebe postavio bile su: stvaranje položaja hrvatskog sindikalnog pokreta u međunarodnom sindikalnom pokretu slobodnih radnika, vršenje priprema za nastavak rada HRS-a u domovini, okupljanje na suradnju i pomaganje radnika koji su stalno dolazili u inozemstvo na rad te izgradnja i promicanje suradnje seljaka i radnika. Sjedište FSHR-a, odnosno HRS-a bilo je u Belgiji, a kongresi su se održavali u Belgiji i u Engleskoj. Počevši od 1979. godine pa na dalje, tijekom osamdesetih godina, svi održani svjetski kongresi HSS-a bili su organizirani u suradnji s HRS-om.

U Europi se razvio i poseban oblik suradnje HSS-a s Društvom BiH muslimana iz Engleske, koje je imalo za cilj HSS-ovo promoviranje političkog stava o Hrvatima muslimanima kao dijelu hrvatskog naroda, a isto tako i teritorijalno svrstavanje BiH unutar države Hrvatske. Kao glavni ideolog ovakvih stavova prema muslimanima i teritoriju BiH te suradnje s Društvom BiH muslimana bio je Juraj Krnjević. S druge strane Vladko Maček je, po pitanju muslimana i

teritorija BiH, bio suzdržaniji. Maček je smatrao da su muslimani iz BiH po narodnosti Hrvati te je teritorijalno zastupao podjelu BiH, odnosno povlačenje granica po uzoru na Banovinu Hrvatsku, koja je uz teritorij Hrvatske uključivala i dijelove BiH. Bez obzira na takve Mačekove stavove, a na osnovu praćenja situacije u BiH, Maček je zaključivao kako su muslimani razvili vlastitu nacionalnu svijest i kako stanovništvo BiH nije pobornik uključenja u Hrvatsku, nego je bliže ideji o BiH kao samostalnoj državi.

Osim Mačeka i Krnjevića, o muslimanima su svoje stavove izricali i dužnosnici, te iseljeničke organizacije HSS-a i FSHR-a/HRS-a u svojim govorima i rezolucijama. Stavovi HSS-ovih organizacija i dužnosnika bili su bliži stavovima Jurja Krnjevića jer su smatrali muslimane iz BiH Hrvatima, a BiH su smatrali dijelom Hrvatske. Iste stavove zastupali su i dužnosnici Društva BiH muslimana iz Engleske, koji su istovremeno sudjelovali i u radu HSS-ovih organizacija te HRS-a, a tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća postali su i vodeći dužnosnici HSS-ove organizacije u Velikoj Britaniji.

Promjena u vrhu vodstva HSS-a tijekom 1964. i 1965. godine dovela je i do promjene političkog pravca HSS-a, koji je postao jasniji i precizniji u korist rješavanja hrvatskog pitanja putem neovisnosti i samostalnosti hrvatske države van jugoslavenskog okvira. Naime, neposredno prije Mačekove smrti grupa HSS-ovaca, koja je bila bliska Mačeku i njegovom političkom stavu o rješavanju hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije, pokušala je neutralizirati Krnjevića, preuzeti *Hrvatski glas* i vodstvo HSS-a. U tim trenucima Maček se pokazao skloniji Krnjeviću te se nije priklonio HSS-ovcima predvođenim Brankom Pešeljem i Ilijom Jukićem, a Maček je uspio i spriječiti da *Hrvatski glas* dođe u njihove ruke pa je signalizirao takvu namjeru Krnjeviću, koji je na vrijeme reagirao i kupio *Hrvatski glas* u ime HSS-a. Grupa HSS-ovaca koja nije bila sklona Krnjeviću pasivizirala se i distancirala od HSS-a nakon Mačekove smrti, iako su se pojedinci povremeno aktivirali u djelovanju HSS-a. Dolaskom Krnjevića na čelo HSS-a započeo je povećan priliv članstva u HSS, te popunjavanje mlađim članstvom, što je posebno bilo izraženo u Kanadi i Australiji.

Dok je Maček u emigraciji često spominjao da maglovito shvaća svjetsku političku situaciju, što mu je bio argument za nepoduzimanje konkretnih političkih koraka, Krnjević je bio jasniji i jednostavniji u artikuliranju svojih političkih stavova. Takvim stavovima Krnjević je bio prihvatljiviji nacionalno opredijeljenoj političkoj emigraciji, koja je nakon njegovog preuzimanja dužnosti predsjednika HSS-a u njemu vidjela osobu koja može stati na čelo okupljanja hrvatske političke emigracije. Krnjević je, po njima, imao idealne karakteristike s obzirom da se zalagao za neovisnu i samostalnu hrvatsku državu, a pritom nije bio kompromitiran suradnjom s nacistima i fašistima tijekom Drugog svjetskog rata pa je stoga bio

prihvatljiv zapadnim demokracijama. Krnjević je, kao i Maček, zastupao poštivanje ljudskih prava i prava nacionalnih manjina te je to stalno isticao. Krnjević je pozitivnu reputaciju među nacionalno opredijeljenom hrvatskom političkom emigracijom uživao i prije nego je postao predsjednik HSS-a. Krnjević je preuzimanjem dužnosti predsjednika HSS-a sebe smatrao vođom hrvatskog naroda, a sukladno tome je HSS i sebe smatrao predvodnikom okupljanja emigracije. Krnjević je bio za hrvatsko zajedništvo, ali samo pod vodstvom programa Stjepana Radića i HSS-a. Krnjević je i nakon Mačekove smrti ustrajavao na tezi da HSS jedini ima legitimitet predstavljanja hrvatskog naroda s obzirom na izborne rezultate dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, a pogotovo zbog plebiscitarne potpore na izborima 1938. godine. Takvi navedeni Krnjevićevi stavovi ujedno su stvarali i probleme u odnosima s drugim emigrantima i organizacijama, ali i u odnosu na članstvo HSS-a koje je željelo surađivati s drugim hrvatskim emigrantskim organizacijama.

Za razliku od hrvatske nacionalno opredijeljene političke emigracije, Krnjevićevo preuzimanje dužnosti predsjednika HSS-a nije dobro prihvatila srpska politička emigracija koja je u Krnjeviću vidjela suštu suprotnost Mačekove politike sporazuma sa Srbima i rješavanja hrvatskog pitanja u jugoslavenskom okviru. Srpska politička emigracija Krnjevića je smatrala ekstremistom koji je neprijateljski raspoložen prema Srbima. Sukladno tome nakon Mačekove smrti HSS nije sudjelovao u pokušajima dogovora oko zajedničkog nastupa i dogovora sa srpskom političkom emigracijom.

Krnjević je neprestano tijekom emigracije održavao vezu s domovinom, što je redovito pratila UDB-a. Krnjević je u domovini održavao vezu s potpredsjednikom HSS-a Augustom Košutićem sve do njegove smrti 1964. godine. Nakon Košutićeve smrti Krnjević je nastavio održavati veze s domovinom, prvenstveno sa Stjepanom Pezeljem, koji je očito postao središnja ličnost HSS-ovaca u domovini nakon Košutićeve smrti, i koji je vezu s Krnjevićem održavao preko posrednika.

Krnjevićevo preuzimanje dužnosti predsjednika HSS-a podudarilo se s početkom političkih turbulencija u domovini i potenciranja hrvatskog pitanja. Godine 1966. Josip Broz Tito smijenio je Aleksandra Rankovića, šefa jugoslavenske tajne službe, a već sljedeće godine javno je obznanjena „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. Nakon 1967. godine naglo se povećala učestalost i broj ubojstava hrvatskih emigranata, što je javno i u ime HSS-a osuđivao i Krnjević na Svjetskim kongresima HSS-a.

Tijekom šezdesetih godina dogodilo se i najmasovnije iseljavanje iz Hrvatske nakon završetka Drugog svjetskog rata te su stoga u emigraciju došli novi, prvenstveno ekonomski emigranti. Godine 1971. u Hrvatskoj su se odvili događaji pod zajedničkim nazivom „Hrvatsko

proljeće“, koje je obuhvatilo hrvatske studente, intelektualce te dijelove Saveza komunista Hrvatske. Od sudionika u Hrvatskom proljeću Krnjević je smatrao da su najviše doprinijeli hrvatski intelektualci i studenti, a umanjivao je značaj komunističkih prvaka Savke Dabčević-Kučar i Ante Mike Tripala. U prosincu 1971. godine „Hrvatsko proljeće“ je ugušeno nakon sastanka u Karađorđevu te su poslije toga u emigraciju pristigli i novi emigranti tzv. „proljećari“. Svi ti događaji doveli su do procesa koji su promijenili sastav iseljeništva, ali i političku retoriku hrvatske političke emigracije. U takvim okolnostima snažno se aktivirala i HSS u iseljeništvu. Krnjević još više naglašavao potrebu hrvatske samostalnosti i prava hrvatskog naroda na samoodređenje.

U razdoblju nakon „Hrvatskog proljeća“ HSS je zastupao tezu kako je hrvatski narod ponovno plebiscitarno stao uz HSS, a argument je bio oživljavanje lika i djela Stjepana Radića tijekom Hrvatskog proljeća. Sukladno tome je HSS sedamdesetih i osamdesetih godina svoj politički legitimitet gradio na staroj tezi o izbornoj podršci u međuratnom razdoblju te je uz to još dodana i podrška hrvatskog naroda HSS-u u domovini tijekom Hrvatskog proljeća.

HSS se tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća aktivno uključio u slanje memoranduma i protesta međunarodnim organizacijama i forumima protiv Jugoslavije. HSS je proteste protiv Jugoslavije slao i Pokretu nesvrstanih, u kojem je Jugoslavija uživala najbolji ugled i imala najveću snagu.

HSS je u emigraciji bio protivan terorizmu kao obliku borbe za rješavanje hrvatskog pitanja i oblika upoznavanja međunarodne javnosti s hrvatskim pitanjem. S obzirom da je jugoslavenska propaganda koristila terorističke akcije hrvatskih emigranata za kriminaliziranje cijele hrvatske emigracije i njihovih zahtjeva za hrvatskom državom, HSS je opovrgavao takve teze pred međunarodnim forumima, a smatrano je da za to ima puni legitimitet s obzirom na Krnjevićevo sudjelovanje u izbjegličkoj vladi tijekom Drugog svjetskog rata.

Zadnje desetljeće djelovanja HSS-a u emigraciji najvećim je dijelom obilježio unutarstranački sukob između predsjednika HSS-a Jurja Krnjevića i predsjednika Glavnog odbora kanadskih organizacija HSS-a Mladena Giunija Zorkina, koji je najviše pogodio kanadske organizacije, ali je doveo do raskola u organizacijama u SAD-u i u Australiji. Krnjević i Giunio Zorkin bili su dugogodišnji stranački suradnici. Raskol je izbio nakon javnog sukoba Krnjevića i Zorkina u veljači 1979. godine. Sukob dvojice dužnosnika HSS-a osamdesetih godina 20. stoljeća prerastao je u stranački raskol, koji je uzrokovao sudske sporove oko imovine kanadskih organizacija, što se odnosilo na vlasništvo nad listom *Hrvatski glas*, Hrvatskim narodnim domovima, zemljištu, računima u banci i „Fondom za slobodnu Hrvatsku dr. Vladko Maček“, ali je izazvao i sukob među članstvom i organizacijama u Kanadi, što je

oslabjelo tu najjaču HSS-ovu organizaciju u iseljeništvu. Sukobu oko imovine HSS-a u Kanadi prethodio je i sukob na programsko-ideološkoj razini jer je Zorkin organizacije HSS-a u Kanadi smatrao emigrantskim organizacijama koje trebaju raditi u korist kanadskih Hrvata, a ne samo biti dio domovinskog HSS-a, dok je Krnjević tvrdio suprotno i organizacije HSS-a u iseljeništvu, pa i one u Kanadi, smatrao isključivo dijelom domovinskog HSS-a, koje trebaju biti usredotočene na situaciju u domovini. Međusobno razmimoilaženje bilo je i po pitanju suradnje s drugim emigrantskim organizacijama. Naime, Zorkin je bio sklon suradnji s drugim hrvatskim emigrantskim organizacijama i Hrvatskim narodnim vijećem (HNV), dok je Krnjević zastupao isključivi stav o ekskluzivnosti HSS-a i mogućnosti okupljanja emigracije samo unutar HSS-a na programu Stjepana Radića.

Do otvorene podjele među članstvom kanadskog HSS-a došlo je tijekom 1980. godine, kada je svaka stranačka frakcija održala svoju konvenciju. Nakon sudskih sporova Krnjevićeva frakcija HSS-a je 1985. godine morala registrirati novu organizaciju pod nazivom Hrvatski seljački pokret i promijeniti naziv svog lista *Hrvatski glas* u *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*. Iste godine je i Zorkin napustio mjesto predsjednika kanadskog HSS-a, ali se sukob i dalje nastavio, a Zorkinova frakcija, bez obzira na odluke suda iz Kanade, nije bila od strane Središnjeg odbora HSS-a nikada priznata kao legitimna organizacija HSS-a u Kanadi.

Izbijanje sukoba između Krnjevića i Zorkina odrazilo se i na organizacije HRSS-a u SAD-u, gdje su također tijekom 1980. godine održane dvije konvencije. Od tada su i u SAD-u djelovala dva Glavna odbora HSS-a. Organizacije koje su sudjelovale na konvenciji u Los Angelesu dalje su nastavile djelovati pod imenom Hrvatske seljačke stranke u SAD-u i ostale su privržene Zorkinu, dok su preostale organizacije djelovale pod starim imenom HRSS-a i surađivale su s Krnjevićem i Središnjim odborom HSS-a.

Zorkin je svoj utjecaj proširio i izvan granica Sjeverne Amerike pa je surađivao s organizacijom u Melbourneu u Australiji, koja se još 1977. godine odvojila od HSS-a, a od 1985. godine se povezao s dijelom australskih HSS-ovaca koji su se 1985. godine odvojili od Krnjevića. U veljači 1987. godine Zorkin je posjetio Australiju, a u srpnju 1987. godine u Calgaryju u Kanadi je okupio sebi lojalne organizacije HSS-a iz Kanade, SAD-a i Australije na Skupštini HSS-a u iseljeništvu. Ovakav sastanak nije bio podržan od Središnjeg odbora HSS-a.

Zorkin je, za razliku od Krnjevića, tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća surađivao s HNV-om i njegovim predsjednikom Matom Meštrovićem, a takvu suradnju je podupirao dio članstva iz Kanade, Australije i Belgije.

Nakon izbijanja sukoba sa Zorkinom, Krnjević je radio na osnivanju Središnjeg odbora HSS-a, koji je utemeljen 24. svibnja 1980. godine u Londonu. Osnivanjem Središnjeg odbora HSS-a se po prvi puta nakon Drugog svjetskog rata formalno osnovalo najviše stranačko tijelo HSS-a. Do osnivanja Središnjeg odbora HSS-a formalno vodstvo HSS-a bilo je u rukama samo predsjednika HSS-a. Kao jedan od glavnih razloga utemeljenja Središnjeg odbora HSS-a bio je strah da HSS ostane obezglavljen u slučaju iznenadne Krnjevićeve smrti, s obzirom da je Krnjević u tom trenutku imao 85 godina. Središnji odbor HSS-a izabran je na kongresu na kojem su bili prisutni izaslanici iz svih dijelova svijeta gdje su postojale HSS-ove iseljeničke organizacije, a bio je sastavljen od 30 dužnosnika. Predsjednik Središnjeg odbora HSS-a bio je Juraj Krnjević, a drugi dopredsjednik Josip Torbar. Mjesta prvog dopredsjednika i prvog tajnika stranke bila su rezervirana za članove HSS-a iz domovine. Nakon 1980. godine Središnji odbor HSS-a je postao najviše stranačko tijelo HSS-a, koje je uz Krnjevića kreiralo političke stavove HSS-a, a koji su bili potvrđivani na svjetskim kongresima tijekom osamdesetih godina. Središnji odbor HSS-a je, s obzirom na unutarstranački raskol, priznavalo legitimnim HSS-ovim iseljeničkim organizacijama samo one organizacije koje su bile privržene Krnjeviću.

Krnjević je preminuo 9. siječnja 1988. godine, a vodstvo HSS-a je preuzeo Središnji odbor HSS-a i njegov predsjedatelj Josip Torbar. Novo vodstvo HSS-a je vodilo emigrantski HSS u turbulentnim vremenima uvođenja višestranačja i demokracije u Hrvatskoj. Novo vodstvo HSS-a se u odnosu na suradnju sa Srbima i Slovencima više približilo Mačekovim pozicijama nužnosti suradnje za razliku od Krnjevićeve isključivosti, a takva pozicija je predstavljena još i na posljednjem Svjetskom kongresu HSS-a prije Krnjevićeve smrti u lipnju 1987. godine. Središnji odbor HSS-a je na svom zasjedanju u rujnu 1989. godine definirao i kako se HSS zalaže za uključenje hrvatskog naroda u Europsku zajednicu naroda i država, jer je ta pripadnost izražena u tisućljetnoj povijesti hrvatskog naroda. Istovremeno se u studenom 1989. godine obnovio rad HSS-a u domovini te se vrlo brzo uspostavio kontakt Središnjeg odbora HSS-a s novoosnovanim HSS-om u domovini, a čelnici domovinskog HSS-a obišli su u prvoj polovini 1990. godine i iseljeničke organizacije HSS-a u Kanadi i Australiji.

Središnji odbor HSS-a održao je niz sastanaka s predstavnicima domovinskog HSS-a tijekom 1990. i 1991. godine, a konačno stapanje iseljeničkog HSS-a i frakcija domovinskog HSS-a dogodilo se na ujediniteljskoj skupštini u Zagrebu 21. svibnja 1991. godine. Konvencija HSS-a, na kojoj je govorio i Josip Torbar, održana je 16. lipnja 1991. godine u Zagrebu. Tim činom prestao je djelovati iseljenički HSS kao organizacija hrvatske političke emigracije, a iseljeničke organizacije HSS-a nastavile su djelovati kao dio jedinstvenog HSS-a.

17. POPIS IZVORA I LITERATURE

17. 1. Neobjavljeni izvori

1. Hrvatski državni arhiv (HR HDA), 1451, Fond Hrvatska seljačka stranka (HR-HDA-1451)
2. HR HDA, 1561, Fond SDS RSUP SRH (HR-HDA-1561), šifra 1 – emigracija
3. HR-HDA-1561, SDS 1, 309688, ing. Gaži Franjo
4. HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 303471, Jukić Ilija
5. HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 301056-1, Krnjević Juraj
6. HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 301839-1, Maček Vladimir
7. HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 307304, Novaković Nikica
8. HR-HDA-1561, SDS 1, microfiche 305364-2, Pešelj Branko
9. HR HDA, 1959, Osobni fond Jurja Krnjevića (HR-HDA-1959)
10. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK), Ostavština Vinka Nikolića, R 7971 Bb

17. 2. Objavljeni izvori

1. BABIĆ, Ante. „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević i Marin Sopta. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 1998, 257 – 275.
2. BARIČEVIĆ, Rudolf. „Dr. Josip Reberski“. U: *Zbornik Hrvatske seljačke stranke*, London: Hrvatska seljačka stranka u Velikoj Britaniji, 1985., 47 – 50.
3. CRLJEN, Danijel. *Otvoreno pismo dru Vladku Mačeku, predsjedniku Hrvatske seljačke stranke*. Buenos Aires: piščeva naklada, 1948.
4. GAŽI, Stjepan. „Dvadeset godina hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi“. U: *Spomenica na dvadeset godina Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi*, ur. Stjepan Gaži. Winnipeg, Kanada: Glavni Odbor Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi, 1952., 86 – 112.
5. GAŽI, Stjepan, ur. *Spomenica na dvadeset godina Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi*. Winnipeg, Kanada: Glavni Odbor Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi, 1952.
6. *Hrvatska Seljačka Stranka u službi hrvatskog naroda – Toronto – 12. lipnja 1987*. London: Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke, 1987.
7. JAREB, Jere. „Iz korespodencije dra Vladka Mačeka“. *Hrvatska revija* 24(1974), sv. 3: 311 – 339.
8. JUKIĆ, Ilija. *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda*. London: Hrvatska politička knjižnica, 1965.

9. JURANOVIĆ, Milan R. „Kod obitelji Maček, Pariz 1946. g.“. U: *Zbornik radova – Maček za sva vremena*, Jastrebarsko: Ogranak HSS Dr. Vladko Maček – Jastrebarsko, 1995., 59 – 60.

10. KRAJA, Josip. „The Croatian circle, 1928-1946. Chronology and Reminiscences“. *Journal of Croatian Studies* 5-6(1964-1965), 145 – 204.

11. KRNJEVIĆ, Juraj. *Samo Hrvatska država*. London: Središnji odbor Hrvatske Seljačke Stranke, 1981.

12. KUŠAN, Jakša. *Bitka za Novu Hrvatsku*. Rijeka: „Otokar Keršovani“, 2000.

13. MAČEK, Vladko. *Memoari*. Zagreb: Hrvatska seljačka stranka, 1992.

14. MAČEK, Vladko. *In the Struggle for Freedom*. SAD: The Pennsylvania State University Press, Universitiy Park and London, 1957.

15. MEŠTROVIĆ, Ivan. *Uspomene na političke ljude i događaje*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1993.

16. MEŠTROVIĆ, Mate. *U vrtlogu hrvatske politike*. Zagreb: Golden marketing, 2003.

17. MILOŠEVIĆ, Srđan. „Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu Karađorđeviću (1946. – 1952.)“. *Časopis za suvremenu povijest* 44(2012), br. 2: 299 – 322.

18. MIRTH, Karlo. „Prva i posljednja slika dra Mačeka – iz sjećanja i washingtonskih razgovora“. *Hrvatska revija* 14(1964), sv. 4: 385 – 395.

19. MIRTH, Karlo. *Život u emigraciji*. Zagreb: Matica hrvatska, 2003.

20. NIKOLIĆ, Vinko. „Boravak dra Jurja Krnjevića u Argentini“. *Hrvatska revija* 13(1963), sv. 2: 267 – 269.

21. NIKOLIĆ, Vinko. *Pred vratima domovine, knjiga 1*. Zagreb: Art studio Azinović, 1995.

22. NIKOLIĆ, Vinko. *Pred vratima domovine, knjiga 2*. Zagreb: Art studio Azinović, 1995.

23. „Njihove informacije u Beogradu – o emigrantskim organizacijama“. *Hrvatska revija* 23(1973), sv. 1: 158 – 161.

24. VUČKOVIĆ, Božidar, ur. *Pedeset godina Hrvatske seljačke stranke (1904 – 1954)*. Pittsburgh: Glavni Odbor organizacija HRSS-a u Sjedinjenih Državama Amerike, 1954.

25. PEŠELJ, Branko M. „S predsjednikom Mačkom u emigraciju“. *Hrvatska revija* 20(1970), sv. 4: 757 – 811.

26. PETRIČEVIĆ, Jure. „Hrvati i Jugoslavija – osvrt na politiku dr. Vladka Mačeka“. *Hrvatska revija* 6(1956), sv. 1 – 2, 213 – 239.

27. „Pismo dra Vl. Mačeka 'Društvu prijatelja Jugoslavije'“. *Hrvatska revija* 11(1961), sv. 4: 473 – 474.

28. PRIBIČEVIĆ, Adam. *Naseljavanje Srba po Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Zajednica Srba u Hrvatskoj, 1995.

29. PRPIĆ, Neda. *Dr. Juraj Krnjević – Tri emigracije I: razgovori-pisma-prilozi*. Zagreb: Udruga za promicanje hrvatske političke povijesti Neda Prpić-Gamiršek, 2004.

30. RADICA, Bogdan. *Hrvatska 1945*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1992.

31. RADICA, Bogdan. „Hrvatska 1970.“. *Hrvatska revija* 20(1970), sv. 4: 524.

32. RADICA, Bogdan. „Juraj Krnjević – pogledi na glavnog tajnika i predsjednika Hrvatske seljačke stranke“. *Hrvatska revija* 38(1988), sv. 1: 149 – 155.

33. RADICA, Bogdan. „Razgovor s predsjednikom Mačekom“. *Hrvatski glas*, Winnipeg, Božić 1955., 1., 3 – 4.

34. RADICA, Bogdan. „Vladko Maček i njegova pisma – povijest jedne suradnje“. *Hrvatska revija, Jubilarni zbornik 1951.-1975.*, München – Barcelona 1976., 414 – 463.

35. RADICA, Bogdan. *Živjeti nedoživjeti, sv. 2*. Barcelona – München: Knjižnica Hrvatske revije, 1984.

36. RADIĆ, Stjepan. *Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu*. Zagreb: Tisak Hrvatske pučke seljačke tiskare dioničarskog družtva, 1908.

37. TORBAR, Josip Mirko; RAĐA, Tihomil; ORIKIN, Vinko, ur. *Radićeva politička baština i budućnost Hrvatske*. Bruxelles: Središnji odbor Hrvatske seljačke stranke, 1988.

38. RAIĆ, Vlaho. *Hrvatska ili Jugoslavija? Gledište dra. V. Mačeka*. Buenos Aires: piščeva naklada, 1955.

39. ROJNICA, Ivo. *Susreti i doživljaji*. Zagreb: DoNeHa, 1995.

40. *Što je i što hoće Hrvatska seljačka stranka*. London: Organizacija Hrvatske seljačke stranke iz Velike Britanije, 1969.

41. ŠULJAK, Dinko. *Croatia's Struggle For Independence: A Documentary History*. Arcadia, California, SAD: Croatian Information Service, 1977.

42. ŠULJAK, Dinko. „Da li bi dr. Maček prihvatio i treću Jugoslaviju?“. *Hrvatska revija, Jubilarni zbornik 1951.-1975.*, München – Barcelona 1976., 464 – 478.

43. ŠULJAK, Dinko. „Moja dopuna 'Mrvica iz davnih krvavih godina'“. *Hrvatska revija* 30(1980), sv. 2: 310 – 321.

44. ŠULJAK, Dinko. „O 'platnom spisku' CIA i dr. Vladko Maček“. *Hrvatska revija* 30(1980), sv. 4: 712 – 713.

45. ŠULJAK, Dinko. *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*. Barcelona – München: Knjižnica Hrvatske revije, 1988.

46. ŠULJAK, Dinko. „Značajno pismo dr. Krnjevića“. *Hrvatska revija* 33(1983), sv. 3: 555 – 562.

47. TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 1 (1973. – 1978.)*. Zagreb: Večernji list, 2011.

48. TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik 1973. – 1989., knjiga 3 (1984. – 1989.)*. Zagreb: Večernji list, 2011.

49. ŽIGROVIĆ, Mladen. *U žitu i kukolju – eseji, članci i razgovori*. Barcelona – München: Knjižnica Hrvatske revije, 1986.

17. 3. Izvori objavljeni na mrežnim stranicama

1. CIA DOCUMENTS, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs
2. Foreign Relations of the United States (FRUS): Diplomatic Papers, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus
3. Govor Franje Tuđmana na Prvom općem saboru HDZ-a, https://www.youtube.com/watch?v=xAV9H-s4Yy8
4. *Poratne žrtve državnog terora SFRJ u inozemstvu – izvješće o radu od 28. travnja 1992. do 15. rujna 1999.*, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava – Vijeće za utvrđivanje poratnih žrtava komunističkog sustava ubijenih u inozemstvu, Zagreb, 30. rujna 1999., (http://www.safaric-safaric.si/udruge/hsk/201012%20Izvjesce%20vijeca%20komisije.pdf)

17. 4. Novine i časopisi

1. *Američko hrvatski glasnik*, Chicago, SAD
2. *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Rim, Italija
3. *Beaver County Times*, Beaver, Pennsylvania, SAD
4. *Croatia Press*, Cleveland, SAD
5. *Danica*, Chicago, SAD
6. *Glas kanadskih Srba*, Windsor, Kanada
7. *Glas Sv. Antuna*, Buenos Aires, Argentina
8. *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*, Vancouver, Kanada
9. *Hrvatska istina*, Melbourne, Australija
10. *Hrvatska riječ,*Jemeppe-sur-Meuse, Belgija
11. *Hrvatska riječ,* London, Velika Britanija
12. *Hrvatska revija*, Buenos Aires, Munchen, Barcelona
13. *Hrvatska sloboda*, Glenroy, Australija
14. *Hrvatska volja*, Damask, Sirija
15. *Hrvatski dom*, Fribourg, Švicarska; Jemeppe s/M, Belgija
16. *Hrvatski glas*, Nanaimo, Kanada
17. *Hrvastki glas*, Sudbury, Kanada
18. *Hrvatski glas*, Winnipeg, Kanada
19. *Hrvatski glas*, Vancouver, Kanada
20. *Hrvatski iseljenički zbornik*, Zagreb
21. *Hrvatski narod*, Zagreb
22. *Hrvatski narodni val*, Melbourne, Australija
23. *Hrvatski radnik*, Pariz, Francuska

24. *HSS U USA*, Los Angeles, SAD
25. *Informatvini bulletin*, Melbourne, Australija
26. *Informativni vjesnik*, Melbourne, Australija
27. *Journal of Croatian Studies*, New York, SAD
28. *Kalendar Hrvatski glas*, Winnipeg, Kanada
29. *Kalendar Slobodni dom*, London, Velika Britanija
30. *Klic Triglava*, London, Velika Britanija
31. *Naša reč,* London, Velika Britanija
32. *Slobodna riječ*, Buenos Aires, Argentina
33. *Slobodni dom*, Melbourne, Australija
34. *Slobodni dom*, London, Velika Britanija
35. *Slobodni dom*, Zagreb
36. *Svijest*, Denholme, Bradford, Velika Britanija
37. *The New York Times*, New York, SAD
38. *The Spectator*, London, Velika Britanija
39. *The Times*, London, Velika Britanija
40. *Zbornik Hrvatske seljačke stranke*, London, Velika Britanija

17. 5. Literatura

1. ALDRICH, Richard J. „OSS, CIA and European Unity: The American Committee od United Europe, 1948.-60.“. U: *Diplomacy and Statecraft* 8(1997), br. 1: 184 – 227.
2. BEKIĆ, Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu*. Zagreb: Globus, 1988.
3. BENCETIĆ, Lidija. „Mons. Augustin Juretić – djelovanje u emigraciji kroz bilten *Hrvatski dom*“. *Časopis za suvremenu povijest* 45(2013), br. 3: 461 – 484.
4. BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.
5. BOGDAN, Ivo. „Dr. Vladko Maček i suvremena Hrvatska“. *Hrvatska revija* 14(1964), sv. 2 – 3: 133 – 170.
6. BOBAN, Branka. „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,* 39(2007), br. 1: 243 – 258.
7. BOBAN, Ljubo. *Dr. Tomo Jančiković: HSS između zapadnih saveznika i jugoslavenskih komunista*. Zagreb: Školska knjiga, 1996.
8. BOBAN, Ljubo. *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941., sv. 1*. Zagreb: Liber, 1974.
9. BOBAN, Ljubo, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941., sv. 2*. Zagreb: Liber, 1974.

10. CVETKOVIĆ, Srđan. „Terorizam i jugoslovenska politička emigracija“. *Istorija 20. veka – Časopis Instituta za savremenu istoriju* 32(2014), br. 2: 171 – 197.

11. ČIZMIĆ, Ivan. *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti – Odjel za hrvatsku povijest, 1982.

12. ČIZMIĆ, Ivan. „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)“. U: *Hrvatska izvan domovine. Zbornik radova predstavljenih na prvom Hrvatskom iseljeničkom kongresu u Zagrebu 23. – 26. lipnja 2014.* ur. Marin Sopta, Franjo Maletić, Josip Bebić. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2015., 503 – 512.

13. ČIZMIĆ, Ivan. *Povijest Hrvatske bratske zajednice*. Zagreb: Golden marketing, 1994.

14. ČIZMIĆ, Ivan. „O Strukturi i društveno-političkim odnosima u hrvatskom iseljeništvu u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata“. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević i Marin Sopta. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 1998., 49 – 56.

15. ČIZMIĆ, Ivan: SOPTA, Marin; ŠAKIĆ, Vlado. *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

16. DOMANKUŠIĆ Stjepan; LEVKOV Milivoje. *Politička emigracija – aktivnost političke emigracije protiv samoupravne socijalističke Jugoslavije i njenih oružanih snaga*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1974.

17. DURIN-HORNYIK, Veronika. „The Free Europe University in Exile Inc. and the College de l'Europe libre (1951 – 1958)“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare*: *Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*, ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 439 – 514.

18. FRANK, Tibor. „Imre Kovacs and Cold War Emigre Politics in the United States (1947. – 1980.)“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 309 – 322.

19. GALIĆ, Mirko. *Politika u emigraciji: Demokratska alternativa*. Zagreb: Globus, 1990.

20. GRANIC, Stan. „Zvonimir Perak – istaknuti aktivist hrvatske zajednice regije Waterloo“. U: *Hrvatski iseljenički zbornik 2018.* Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2017., 297 – 310.

21. HOLJEVAC, Većeslav. *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska, 1968.

22. *Hrvatska enciklopedija, sv. 2*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999.

23. *Hrvatska enciklopedija, sv. 7*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999.

24. *Hrvatska enciklopedija, sv. 8*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999.

25. INDRASZCZYK, Arkadiusz. “The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945“. U: *East Central Europe in Exile Volume 2: Transatlantic Identities*, ur. Anna Mazurkiewicz. Newcastle upon Tyne, Velika Britanija: Cambridge Scholars Publishing, 2013., 193 – 225.

26. JANDRIĆ, Berislav. „Stajališta Hrvatske političke emigracije o hrvatskom proljeću iznesena u najznačajnijem emigrantskom časopisu Hrvatskoj Reviji“. *Časopis za suvremenu povijest* 35(2003), br. 2: 431 – 461.

27. JANJATOVIĆ, Bosiljka. *Politika Hrvatske seljačke stranke prema radničkoj klasi: Hrvatski radnički savez 1921. – 1941. godine*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost i Institut za historiju radničkog pokreta, 1983.

28. JAKOVINA, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.

29. JAREB, Jere. *Pola stoljeća hrvatske politike: povodom Mačekove autobiografije*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1995.

30. JAREB, Jere. *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*. Cleveland, SAD: izdavač Mirko Šamija, 1982.

31. JAREB, Jere. „Prilog povijesti hrvatskog iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947.“. *Časopis za suvremenu povijest* 37(2005), br. 1: 37 – 70.

32. JAREB, Jere. *Zlato i novac Nezavisne Države Hrvatske iznesen u inozemstvo 1944. i 1945*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 1997.

33. JAREB, Mario. „How the West Was Won – Jugoslavenska izbjeglička vlada i legenda o Draži Mihailoviću“. *Časopis za suvremenu povijest* 38(2006), br. 3: 1039 – 1056.

34. JAREB, Mario. „Hrvatska politička emigracija od 1928. do 1990. godine“. U: Poseban otisak iz *Zbornika Hrvatska povijest u XX. stoljeću*. Zagreb: Biblioteka XX. stoljeće, 2006., 307 – 336.

35. JAREB, Mario. „Hrvatska 1945. Bogdana Radice“. U: *Ljubo Boban i istraživanje suvremene povijesti*, ur. Damir Agičić i Marica Karakaš Obradov. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti, Društvo za hrvatsku povijesnicu, 2017., 223 – 243.

36. JAREB, Mario. „Hrvatsko kolo u SAD-u i Kanadi od 1928. do 1946. godine“. U: *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića u povodu 80. godine života*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005., 153 – 170.

37. JAREB, Mario. „Između oslobođenja i 'vladavine terora': Pogledi američkih predstavnika u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji na jugoslavenske unutarnje prilike u prvoj polovici 1945. godine“. U: *1945. – Kraj ili novi početak: Tematski zbornik radova*, ur. Zoran Janjetović. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije i Muzej žrtava genocida, 2016., 15 – 44.

38. JAREB, Mario. *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

39. JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta. *Hrvatska seljačka stranka*. Zagreb: Globus, 1983.

40. KADAR LYNN, Katalin, ur. *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013.

41. KADAR LYNN, Katalin. „The Hungarian National Council/Hungarian National Committee/Magyar Nemzeti Bizottmany/Magyar Nemzeti Bizottsag 1947. – 1972.“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 237 – 308.

42. KADAR LYNN, Katalin. „At War While at Peace: United States Cold War Policy and the National Committee for a Free Europe, Inc.“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a*

Free Europe/Free Europe Committee, ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 7 – 70.

43. KAMBER, Charles. „Vladko Maček, In The Struggle for Freedom, New York: Robert Speller & Sons, 1957, pp. 280“. *Journal of Croatian Studies* 2(1961), 160 – 172.
44. KATALINIĆ, Kazimir. *Od poraza do pobjede – povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 1*. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017.
45. KATALINIĆ, Kazimir. *Od poraza do pobjede – povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990., sv. 2*. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017.
46. KARAKAŠ OBRADOV, Marica. „'Depoi špijuna i terorista'. Saveznički logori za 'raseljene osobe' u Italiji, Austriji i Njemačkoj“. U: *1945. – Kraj ili novi početak: Tematski zbornik radova,* ur. Zoran Janjetović. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2016., 309 – 337.
47. KLJAKOVIĆ, Jozo. *Krvavi val*. Zagreb: Matica hrvatska, 2011.
48. KLJAKOVIĆ, Jozo. *U suvremenom kaosu*. Zagreb: Matica hrvatska, 2011.
49. KOKONCHEVA, Maria. „Democracy in Exile: The Bulgarian National Committee and G. M. Dimitrov“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 363 – 395.
50. KRALJEVIĆ, Iva. „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.“. *Časopis za suvremenu povijest* 41(2009), br. 1: 71 – 92.
51. KROLO, Tomislav. *Hrvatski politički emigrant 1941. – 1991*. Zagreb: vlastita naklada, 2017.
52. LANE Thomas; WOLANSKI Marian. *Poland and European Integration – The Ideas and Movements of Polish Exiles in the West, 1939-91*. Basingstoke, Velika Britanija: Palgrave Macmillan, 2009.
53. L'HOMMEDIEU, Jonathan H. „The Baltic Freedom Commitees: Politics and Policies of an Exile Community“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 199 – 235.
54. MAČEK Andrej; ŠKRABE Nino, ur. *Maček izbliza*. Zagreb: Disput, 1999.
55. MATIJEVIĆ, Zlatko. „Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od 'Memoranduma' za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države (1919. do 1922.)“. *Časopis za suvremenu povijest* 38(2006), br. 3: 757 – 778.
56. MATIJEVIĆ, Zlatko. „Viribus unitis. Hrvatska politička emigracija pod katoličkim skalpelom Žarka Vlahe“. *Hercegovina: Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe,* 26(2017), br. 3: 213 – 246.
57. MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Hrvatske seljačke stranke*. Zagreb: Naklada Pavičić, 1999.
58. MATKOVIĆ, Hrvoje. „Prilog proučavanju političke djelatnosti Jurja Krnjevića“. *Časopis za suvremenu povijest* 34(2002), br. 1: 93 – 106.

59. MAZURKIEWICZ, Anna ur. *East Central Europe in Exile, Volume 2: Transatlantic Identities.* Newcastle upon Tyne, Velika Britanija: Cambridge Scholars Publishing, 2013.

60. MAZURKIEWICZ, Anna. „The Relationship Between the ACEN and the FEC". U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 397 – 437.

61. MAZURKIEWICZ, Anna. „The Schism within the Polish Delegation to the Assembly of Captive European Nations 1954. – 1972.". U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 323 – 361.

62. MEŠTROVIĆ, Mate. „Mi sami smo temelj – na nama treba graditi državu". *Hrvatska revija* 30(1980), sv. 3: 339 – 353.

63. MUŽIĆ, Ivan. *Masonstvo u Hrvata*. Split: Naklada Bošković, 2005.

64. NENEZIĆ, Zoran. *Masoni u Jugoslaviji (1764. – 1980.)*. Beograd: Narodna knjiga, 1984.

65. NIKOLIĆ, Kosta. *The Serbian Political emigration in Western Europe 1945 – 1956*. Beograd: Institute of contemporary history, 2011.

66. PAINTER, David S. *Hladni rat: povijest međunarodnih odnosa*. Zagreb: Srednja Europa, 2002.

67. PALAIĆ, Đuro. *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi*. Zagreb: Zajednica prognanih i izbjeglih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, 2011.

68. PERIĆ, Ivo. *Vladko Maček: Politički portret*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.

69. PEŠELJ, Branko. *U vrtlogu hrvatske politike: razgovor: Sjećanja i pogledi: S posebnim osvrtom na pitanja Bosne*. Zürich: Bošnjački institut, 1989.

70. PETRARU, Marius. „The History of the Romanian National Committee: 1947. – 1975.". U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 121 – 198.

71. PETROVIĆ, Dragoš; KREJIĆ, Predrag. „Srpski i jugoslavenski diplomatski predstavnici u Sjedinjenim Američkim Državama 1917. – 1945.". *Arhiv – časopis Arhiva Srbije i Crne Gore* 8(2007), br. 1 – 2: 189 – 195.

72. PLEČKO, Mladen; CECIĆ, Josip; MARKOTA, Zvonko, ur. *Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004.* Vancouver, Canada: Hrvatska seljačka stranka – Vancouver, 2004.

73. POPOV, Čedomir, ur. *Srpski biografski rečnik, sv. 2*. Novi Sad: Matica srpska, 2006.

74. POPOV, Čedomir, ur. *Srpski biografski rečnik, sv. 5*. Novi Sad: Matica srpska, 2011.

75. POPOVIĆ, Nebojša. „Poseta Josipa Broza Velikoj Britaniji marta 1953. i jugoslovenska politička emigracija". *Istorija 20. veka* 24(2006), br. 2: 51 – 70.

76. PRPIĆ, Jure. *Hrvati u Americi*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 1997.

77. RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996.

78. RADELIĆ, Zdenko. *Križari: Gerila u Hrvatskoj 1945.-1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Alfa, 2011.

79. RASPORICH, Anthony W. *For a Better Life – A History of The Croatians in Canada*. Toronto, Canada: McClelland and Stewart Limited, 1982.

80. RAŠKA, Francis D. „History of the Council of Free Czechoslovakia“. U: *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee,* ur. Katalin Kadar Lynn. Saint Helena, Ca, SAD: Helena History Press, LLC, 2013., 71 – 120.

81. ROBIONEK, Bernd. *Croatian Political Refugees and the Western Allies: A documented History*. Berlin: Osteuropa –Zentrum Berlin, 2010.

82. RUŽIĆ, Snježana. „U potrazi za poslom – život hrvatskih iseljenika muškaraca u Kanadi između dva svjetska rata“. *Migracijske i etničke teme* 18(2002), br. 4: 383 – 402.

83. SCHMIDT, Amy. „Hrvatska i zapadni saveznici“. *Časopis za suvremenu povijest* 34(2002), br. 1: 71 – 91.

84. SCHMIDT, Amy. „Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka: Prizori iz izbjeglištva“. *Časopis za suvremenu povijest* 37(2005), br. 2: 407 – 422.

85. SIWIK, Anna. „Cooperation among East European Emigres: The Socialist Case“. U: *East Central Europe in Exile – Volume 2: Transatlantic Identities*, ur. Anna Mazurkiewicz. Newastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013., 177 – 192.

86. SOPTA, Marin. *Hrvati u Kanadi: Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012.

87. SPEHNJAK, Katarina. „Josip Broz Tito's visit to Great Britain in 1953“. *Review of Croatian history* 1(2006), vol. 1: 273 – 294.

88. SPEHNJAK, Katarina. „'Ratni zločinci' kao predmet spora britanske i jugoslavenske vlade 1945. – 1948.“. U: *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića u povodu 80. godine života*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005., 303 – 328.

89. SPEHNJAK, Katarina; CIPEK, Tihomir. „Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.“. *Časopis za suvremenu povijest* 39(2007), br. 2: 255 – 297.

90. STUPARIĆ, Darko, ur. *Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941. – 1945*. Zagreb: Minerva, 1997.

91. TEPEŠ, Ivan. „*Hrvatski glas* o političkim događajima u Jugoslaviji od 1945. do 1950. godine“. U: *Dijasporski i nacionalno manjinski identiteti: migracije, kultura, granice, države. Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 12. i 13. prosinca 2016. u Institutu za migracije i narodnosti,* ur. Marina Perić Kaselj i Filip Škiljan. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2018., 215 – 247.

92. TOLSTOY, Nikola. *Ministar i pokolji: Bleiburg i Kočevski Rog 1945*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1991.

93. TOLSTOY, Nikolai. *The Minister and the Massacres*. London: Century Hutchinson Ltd, 1986.

94. TORBAR, Josip Mirko. „Prve emigrantske godine dr. Mačeka“. U: *Maček izbliza,* ur. Andrej Maček, Nino Škrabe. Zagreb: Disput, 1999.

95. TOŠIĆ, Desimir. „The Democratic Alternative“. U: *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918. – 1992.*, ur. Dejan Djokić. London: Hurst & Company, 2003., 286 – 297.

96. VILDER, Većeslav. *Bika za rogove*. London: „Demos“ Izdavačko preduzeće, 1957.

97. VUKUŠIĆ, Bože. *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva*. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, 2001.

98. ŽIGROVIĆ, Mladen. „Juraj Krnjević: Političar jedne stranke ili hrvatski državnik?“. *Hrvatska revija* 31(1981), sv. 2: 226 – 254.

17. 6. Mrežne stranice:

1. Arhiv Republike Slovenije, mrežne stranice, http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25048
2. Bibliotheque nationale de France, mrežne stranice, http://data.bnf.fr/10919623/ernest_pezet/
3. Bijela kuća, mrežne stranice, https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents
4. *Der Standard*, mrežno izdanje, https://derstandard.at/1308186419589/Mutmasslicher-NS-Kriegsverbrecher-Asner-in-Klagenfurt-verstorben
5. *Encyclopaedia Britannica*, mrežno izdanje, https://www.britannica.com/biography
6. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2017., www.enciklopedija.hr
7. *Jutarnji list*, Zagreb, mrežno izdanje, www.jutarnji.hr
8. *Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina*, mrežno izdanje, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Hrvatska matica iseljenika, www.pilar.hr/leksikon
9. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Srbije, mrežne stranice, http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/popecitelji
10. Udruženje umirovljenih vojnih letača i padobranaca Srbije, mrežne stranice, http://udruzenjepvlps.org/

17. 7. Doktorske disertacije

1. DELIĆ, Ante. „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2016.
2. KRAŠIĆ, Wolff. „Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016.
3. VLAŠIĆ, Anđelko. „Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom drugog svjetskog rata i poraća (1941. – 1964.)“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2010.

18. PRILOZI

Slika 1. Vladko Maček na ulazu u Hrvatski narodni dom u Hamiltonu u Kanadi 14. rujna 1946. godine (*Kalendar Hrvatski glas*, 1947., 37.)

Slika 2. Zajednička večera u čast Vladka Mačeka u Hrvatskom narodnom domu u Hamiltonu u Kanadi 14. rujna 1946. godine. Vladko Maček sjedi u prvom redu, četvrti s desne strane. (*Kalendar Hrvatski glas*, 1947., 40.)

Slika 3. Izaslanici šeste Konvencije kanadskih organizacija HSS-a u travnju 1946. u Windsoru (*Kalendar Hrvatski glas*, 1947., 73.)

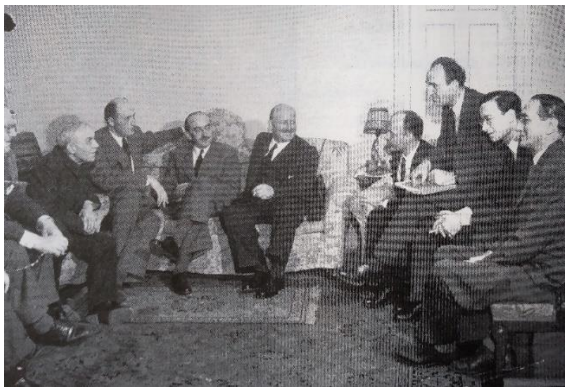

Slika 4. Vodstvo Međunarodne seljačke unije na sastanku u prosincu 1947. godine. Vladko Maček sjedi drugi s lijeva u društvu Ferenca Nagya, Stanislawa Mikolajczyka i Georgija Dimitrova. (KDAR LYNN, *The Inauguration of Organized Political Warfare*, 556.)

Slika 5. Članovi HPDD Velika Britanija na Glavnoj godišnjoj skupštini 1951. godine. Juraj Krnjević stoji u prvom redu četvrti s desna, pored gospođe u svijetlom kaputu. (*Kalendar Hrvatski glas*, 1952., 125.)

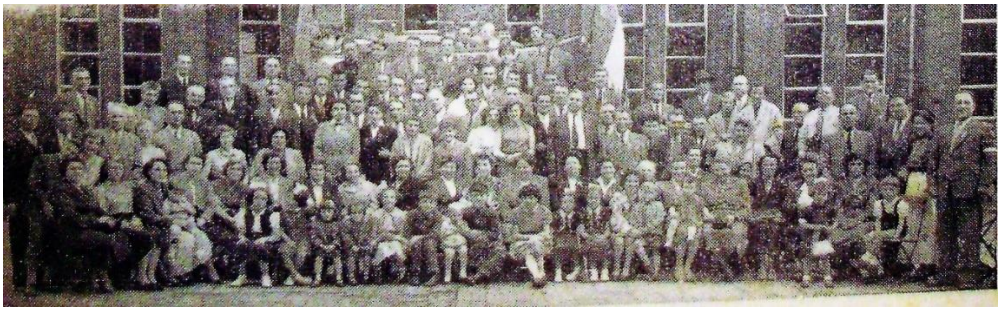

Slika 6. Proslava petog Hrvatskog narodnog dana u Belgiji 1954. godine (*Hrvatska riječ*, 10. rujna 1954., 5.)

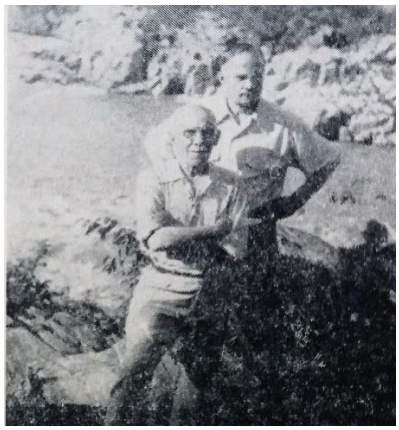

Slika 7. Vladko Maček i Juraj Krnjević u okolici Washingtona sredinom 1950-ih godina
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1958., 45.)

Slika 8. Druženje pristaša HSS-a u Montevideu u Uruguayu 1956. godine
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1957., 92.)

Slika 9. Članovi HSS-a iz Argentine u Buenos Airesu 20. lipnja 1958. povodom obilježavanja 30. godišnjice atentata u beogradskoj skupštini
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1960., 110.)

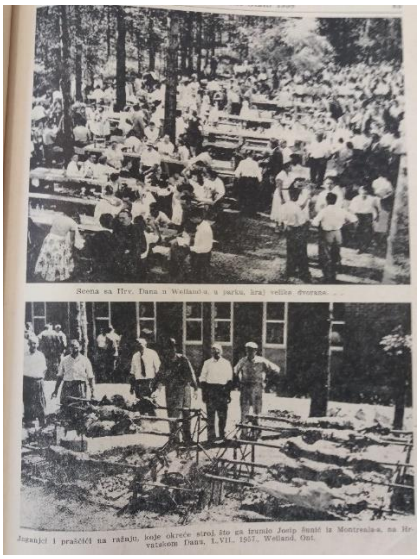

Slika 10. Obilježavanje Hrvatskog narodnog dana u Wellandu, Ontario, Kanada
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1958., 88.)

Slika 11. Govornici na Hrvatskom narodnom danu u Vancouveru 14. rujna 1958. godine. Prisutni su uglednici iz kanadskog političkog života i predstavnici drugih nacionalnih manjina. Juraj Krnjević stoji peti po redu s desne strane.
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1959., 189.)

Slika 12. Publika na Hrvatskom narodnom danu u Vancouveru 14. rujna 1958. plješće govornicima
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1959., 99.)

Slika 13. Proslava 35 godina organizacije HSS-a u Los Angelesu održana 7. rujna 1958. godine. Juraj Krnjević je četvrti s lijeva.
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1959., 137.)

Slika 14. Banket u čast Jurja Krnjevića u Portlandu u SAD-u, 12. rujna 1958.
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1959., 131.)

Slika 15. Juraj Krnjević s natjecateljicama za djevojku Hrvatskog narodnog dana u Belgiji 1957.
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1959., 174.)

Slika prikazuje odbor HSS u Rimu. Izvjestitelj nije poslao imena, ali u prvom redu, s lijeva na desno je Msgr. Pavao Esih i do njega pred. Budimirović.

Slika 16. Odbor HSS-a iz Rima 1958. godine
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1959., 179.)

Slika 17. Izaslanici HSS-a na prvom Svjetskom kongresu HSS-a 1969. godine u Torontu
(*Kalendar Hrvatski glas*, 1970., 53.)

Slika 18. Uredništvo lista *Hrvatski glas* iz Kanade s novim kupljenim strojevima za tisak 1971. g. (*Hrvatski glas*, 5. 5. 1971., 3.)

Slika 19. Poštanske marke povodom Svjetskog kongresa HSS-a 1973. održanog u Londonu („Hrvatske poštanske marke“, *Hrvatski glas*, 24. 4. 1974., 4.)

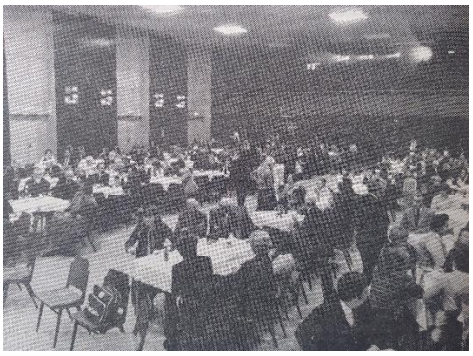

Slika 20. Proslava 20. godišnjice osnivanja HPDD-a Matija Gubec iz Klagenfurta, održana 14. studenog 1981.
(*Hrvatska istina*, siječanj/veljača 1982., 2.)

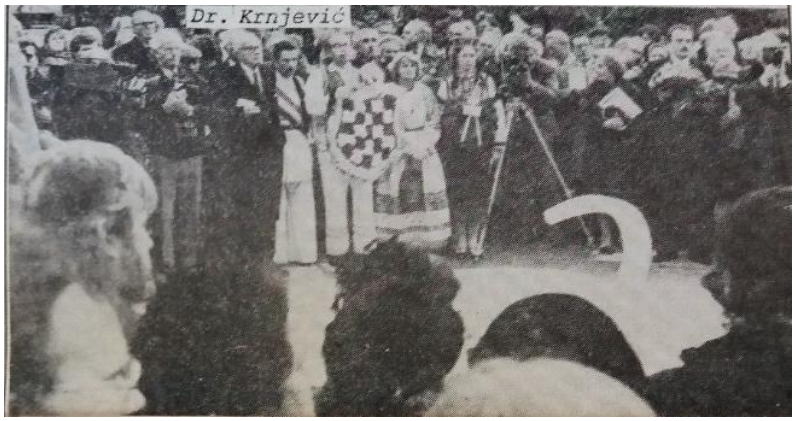

Slika 21. Juraj Krnjević s pristašama HSS-a koji su odjeveni u hrvatsku narodnu nošnju prigodom prvog otkrivanja „Spomenika žrtvama Jalte“ u Londonu 1982. godine (*Hrvatska istina*, svibanj 1982., 5.)

Slika 22. Hrvati na otkrivanju spomenika žrtvama Jalte u Londonu 1982. godine (*Hrvatska istina*, travanj 1982., 1.)

13. Ing. S. Košutić otvara konvenciju.
14. V. Zrinski predaje plaketu članovima Glavnog odbora.
15. G. Blagajić, Ing. S. Košutić i Z. Kunek.
16. A. Babić, Ing. S. Košutić, Z. Kunek i S. Sutan.
17. Dio delegata iz Sydney-a.
18. Dio delegata iz Sydney-a i Canberre.
19. Dio delegata iz Melbourne-a i Sydney-a.
20. Dio muških delagata na konvenciji.
21. Dio ženskih delagata na konvenciji.
22. Dio muških i ženskih delegata na konvenciji.

Slika 23. Treća konvencija organizacija HSS-a iz Australije održana 20. studenog 1983. u Canberri (*Hrvatska istina*, prosinac 1983., 7.)

Slika 24. Središnji odbor HSS-a na zasjedanju u Torontu u lipnju 1987. godine
(*Glasnik Hrvatske seljačke stranke*, siječanj 1988., 3.)

Slika 25. Središnji odbor HSS-a na zasjedanju u Belgiji 29. rujna 1989. godine pod predsjedanjem Josipa Torbara
(*Glasnik Hrvatske seljačke stranke*, listopad 1989., 1.)

19. ŽIVOTOPIS AUTORA

Ivan Tepeš rođen je u Zagrebu 1980. godine. U Zagrebu je pohađao osnovnu školu i prirodoslovno matematičku III. gimnaziju. Završio je studij povijest i etnologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te u studenom 2004. godine obranio diplomski rad iz povijesti pod naslovom „Puč Lorković-Vokić“. Godine 2008. upisao je poslijediplomski doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Objavio je dva znanstvena rada.

Od 2008. do 2015. bio je zaposlen u Centru za kulturu i informacije Maksimir u Zagrebu. U studenom 2015. izabran je za zastupnika u Hrvatski sabor, a od siječnja do listopada 2016. obnašao je dužnost potpredsjednika Hrvatskog sabora. Od listopada 2017. zaposlen je na mjestu zamjenika ravnatelja Hrvatske matice iseljenika u Zagrebu.

Popis javno objavljenih radova:

1. TEPEŠ, Ivan. „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“. U: *Hrvatsko iseljeništvo i domovina: Razvojne perspektive*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2014., 179 – 189.

2. TEPEŠ, Ivan. „*Hrvatski glas* o političkim događajima u Jugoslaviji od 1945. do 1950. godine“. U: *Dijasporski i nacionalno manjinski identiteti: migracije, kultura, granice, države. Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 12. i 13. prosinca 2016. u Institutu za migracije i narodnosti*, ur. Marina Perić Kaselj i Filip Škiljan. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2018., 215 – 247.